Тетяна БОРЯК

ДОКУМЕНТАЛЬНА СПАДЩИНА УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В ЄВРОПІ: ПРАЗЬКИЙ АРХІВ (1945–2010)



Тетяна БОРЯК

Документальна спадщина української еміграції в Європі: Празький архів (1945–2010)

НІЖИН
2011

УДК 930.253-054.72(437+477)“1945/2010”
ББК 63+63.5(4Укр-4Євр)6
Б84

Р е ц е н з е н т и:

Георгій ПАПАКІН
Таїсія КІВШАР
Сергій МІЩУК

Н а у к о в и й р е д а к т о р

Михайло СЛОБОДЯНИК

Рекомендовано до друку Вченою радою Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (протокол № 2 від 22.02.2011 р.)

Боряк Т.
Б84 Документальна спадщина української еміграції в Європі: Празький архів (1945–2010) : [монографія] / Тетяна Боряк ; М-во культури України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. – Ніжин : Вид-во НДУ імені Миколи Гоголя, 2011. – 544 с.
ISBN 978-617-527-033-2

У монографії розглянуто теоретичні засади феномену української документальної спадщини, витвореної та акумульованої українською еміграцією на європейських теренах упродовж першої половини XX ст. включно з одним із її найбільших сегментів – т. зв. Празьким архівом. Поетапно простежено повоєнну “архівну долю” еміграційної україніки, практичні кроки й результати оперативної розробки та науково-технічного опрацювання фондів Празького архіву. Завдяки застосованій автором методиці аналізу атрибутивних, кількісних та змістовних характеристик реконструйовано первісний склад Празького архіву на пофондовому рівні та місцеперебування його складових в Україні. Окреслено історію академічних та архівних проектів з консолідації документальної україніки від початку XX ст. до сьогодення.

Для науковців, працівників культури, аспірантів і студентів, а також тих, хто цікавиться історією України, історією архівної справи та української еміграції.

УДК 930.253-054.72(437+477)“1945/2010”
ББК 63+63.5(4Укр-4Євр)6

Обкладинка: на с. 1 – Петро Холодний-молодший. Фрагмент обкладинки календаря-альманаху “Дніпро”, 1923 р. (Понад кордонами: модерна книжкова графіка 1914–1945 /підгот. Мирослава Мудрак; Держкомархів України, ЦДАМЛМ України, Укр. наук. ін.-т Гарвард. ун-ту, Ін-т Критики. – К.: Критика, 2008. – С. 110);

на с. 4 – рукописний перелік адрес діячів української еміграції у Чехословацькій Республіці, 1920-ті – 1930-ті рр. (Центральний державний архів зарубіжної україніки, ф. 19, оп. 1, спр. 44, арк. 1)

Видання підготовлено за підтримки Програми ім. Фулбрайта в Україні та Фонду Катедр Українознавства (США)

ISBN 978-617-527-033-2

© Тетяна Боряк, 2011

Зміст

Перелік умовних скорочень 5
Вступ 7

Р о з д і л 1
“Архівна україніка” та “Празький архів” в історіографії

1.1. “Архівна україніка” та “Празький архів”: Поняття і типологія 17
1.1.1. Терміни й поняття в історичній літературі 17
1.1.2. Типологія архівної україніки 30
1.2. Документальні масиви еміграційної архівної україніки очима архівістів та істориків 40
1.3. Історія переміщення Празького архіву: Структура джерельної бази 69

Р о з д і л 2
Розвиток концепцій архівної україніки (1917–2010)

2.1. Концепт “україніки” у практичній діяльності з розшуку та повернення архівної україніки з Росії (1917 – сер. 1930-х рр.) 83
2.2. Перші кроки: Розробка теоретичних засад україніки та початковий період інформатизації архівної справи 91
2.3. Академічний проект “Архівна та рукописна україніка: Національна зведена система документальної інформації” 102
2.4. Україніка у практичній роботі державних архівних установ: Спроби втілення 110
2.5. Поява українських архівів в Інтернеті: Надання інтелектуального доступу до ресурсів 112
2.6. На шляху до інституалізації україніки. Перші кроки спеціалізованої архівної установи 124

Р о з д і л 3
Феномен Празького архіву: Повоєнні трансформації від публічних колекцій до спецфондів (1945 р. – кінець 1980-х років)

3.1. Етапи переміщень еміграційної україніки з Праги до Києва 159
3.2. Оперативна розробка та науково-технічне опрацювання документів у Спеціальному відділі таємних фондів ЦДІА УРСР (1945–1950) 178
3.3. Зберігання, опрацювання та використання еміграційних фондів у ЦДІА УРСР у м. Києві та ЦДАЖР УРСР (1950-й – кінець 1980-х рр.) 219

Р о з д і л 4

Відкриті архіви: Зібрання Українського історичного кабінету та Музею визвольної боротьби України в кінцевих депозитаріях фондів (кінець 1980-х – 2008 рр.)

4.1. “Празькі” колекції в ЦДАМЛМ України, ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного та ЦДАГО України 256
4.2. ЦДАВО України як основний депозитарій архівних еміграційних зібрань .. 269
4.3. Сучасний стан Празького архіву 279

Післямова 305

Додаток 1. Порівняльна таблиця типологій архівної україніки 311
Додаток 2. Протокол засідання архівної секції Комісії для підготовки матеріалу до Мирного договору з Росією Міністерства народної освіти УНР (1918) 319
Додаток 3. Список архівних матеріалів, визначених до повернення з Росії в Україну на засіданні Культурної комісії при Українській мирній делегації (1918) 321
Додаток 4. Реєстр архівної україніки в Росії, укладений Д. Багалієм та В. Барвінським (1925) 322
Додаток 5. Зведена таблиця обсягів повернутої/переданої в Україну архівної україніки 334
Додаток 6. Чисельність співробітників Спеціального відділу таємних фондів та Відділу таємних фондів ЦДІА УРСР у м. Києві (1945–1962) 338
Додаток 7. Відомості про кількісний склад фондів Спеціального відділу таємних фондів ЦДІА УРСР та їхнє науково-технічне опрацювання (1945–1946) 339
Додаток 8. Науково-технічне опрацювання та оперативна розробка документів Відділу таємних фондів (1945) та Спеціального відділу таємних фондів ЦДІА УРСР (1945–1950) 340
Додаток 9. Відомості про обсяг документів таємних відділів державних архівів УРСР та їхній стан (1945–1947) 348
Додаток 10. Звіти про оперативну роботу державних архівів УРСР (1945, 1946, 1947) 349
Додаток 11. Відомості про виявлення, облік та використання документів таємних фондів ЦДІА УРСР (1946) 351
Додаток 12. Науково-технічне опрацювання та оперативна розробка документів надходження 1958 р. у Відділі таємних фондів ЦДІА УРСР у м. Києві 353
Додаток 13. “Празькі” зібрання у масиві еміграційних фондів ЦДАВО України: Реконструкція 354
Додаток 14. Зведений реєстр Празького архіву: Пофондова реконструкція 400
Додаток 15. Картотека діячів української еміграції у ЦДАВО України: Зразок оперативної розробки 443

Джерела та література 447
Покажчик 487
Перелік ілюстрацій 534
Summary 541

Перелік умовних скорочень

АББ	Археобібліобаза
АН	Академія наук
АУ	Архівне управління
БД	база даних
БНР	Білоруська Народна Республіка
ГАУ, Головархів	Головне архівне управління
Держархів	Державний архів
Держкомархів	Державний комітет архівів України
ДНАБ	Державна наукова архівна бібліотека
ЄДАФ	Єдиний державний архівний фонд
ЗУНР	Західноукраїнська Народна Республіка
ІУА	Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського
к/р	контрреволюційний
МВБУ	Музей визвольної боротьби України
МВС	Міністерство внутрішніх справ
НАІС	Національна архівна інформаційна система
НАФ	Національний архівний фонд
НБУВ	Національна бібліотека України ім. В. Вернадського
НКВС	Народний комісаріат внутрішніх справ
НТШ	Наукове товариство імені Т. Шевченка
од. зб.	одиниця зберігання
од. об.	одиниця обліку
оп.	опис
ОУН	Організація українських націоналістів
ПА	Празький архів
РЗІА	Російський закордонний історичний архів
РМ	Рада міністрів
спр.	справа
ТФ	таємні фонди
УАГ	Українська академічна громада
УВАН	Українська вільна академія наук
УВУ	Український вільний університет
УГА	Українська господарська академія (в Подєбрадах)

УГК	Український громадський комітет
УД	Українська Держава
УДА	Управління державними архівами
УІК	Український історичний кабінет
УІФТ	Українське історико-філологічне товариство
УНАМ/УНМА	Український національний архів-музей / Український національний музей-архів
УНДІАСД	Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства
УНО	Українське національне об'єднання
УНР	Українська Народна Республіка
УПІ/УВПІ	Український педагогічний інститут / Український високий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова
УПСР	Українська партія соціалістів-революціонерів
УТГІ	Український техніко-господарський інститут (заочного навчання)
ф.	фонд
ЦАУ	Центральне архівне управління
ЦДАВО	Центральний державний архів вищих органів влади і управління України
ЦДАГО	Центральний державний архів громадських об'єднань України
ЦДАЖР	Центральний державний архів Жовтневої революції УРСР
ЦДАЗУ	Центральний державний архів зарубіжної україніки
ЦДАМЛМ	Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва
ЦДІА	Центральний державний історичний архів
ЦДІАК	Центральний державний історичний архів, м. Київ
ЦДІАЛ	Центральний державний історичний архів, м. Львів
ЦДКФФА	Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г. С. Пшеничного
ЦЕСУС	Центральний союз українського студентства
ЦК	Центральний комітет
ЦНБ	Центральна наукова бібліотека ім. В. Вернадського
ЦР/УЦР	Центральна Рада / Українська Центральна Рада
ЦФК	Центральний фондовий каталог
ЧСР	Чехословацька Республіка

"Место службы и род занят[ий]: украинец".
З характеристики на А. П. Животка,
за Картотекою оперативної розробки
діячів української еміграції (ЦДАВО України)

Вступ

"Підбадьорували один одного оповіданками на ліпше майбутнє – коли знову зійдемось як одна трудова родина [...]. Минулося... Лишився лише спомин гейби сон ясний, привітний" [60, арк. 506]. Цей гіркий роздум А. Животка, очільника Українського історичного кабінету (УІК) – української еміграційної архівної та бібліотечної установи у міжвоєнній Чехословацькій Республіці, – який він записав у своєму щоденнику 12 червня 1927 р., виразно репрезентував надії вигнанців на тимчасовість їхнього перебування поза межами вітчизни та на скоре повернення додому для розбудови незалежної і вільної України. Його життя уособило долю багатьох представників української еліти, які займали активну громадянську позицію на початку XX ст., вносячи свою частку в національне відродження України, апогеєм якого стала Українська революція 1917–1921 рр.

Подібно до інших громадських, культурних, політичних діячів, вояків українських збройних формувань та науковців, А. Животко полишив батьківщину та провів решту життя на еміграції, не зрікаючись своїх політичних переконань та працюючи на благо української державності, науки, культури, освіти і громади в цілому.

Продовжуючи вірити в омріяну незалежність, вимушені емігранти, навіть ті, котрі ніколи не бачили України і народилися вже поза її межами, дбайливо та ретельно опікувалися архівними документами, бібліотечними колекціями та музейними експонатами, так чи інакше пов'язаними з Україною.

Таким був один із шляхів утворення архівної україніки – *еміграційний*. У свою чергу, еміграційна україніка формувалася на двох паралельних рівнях. З одного боку, емігранти, які залишали вітчизну, вивозили з собою особисті архіви або рятували від можливого знищення документи, створені в Україні. З іншого, біженці вже в нових країнах проживання продукували нові масиви документації, що утворювалася як у результаті діяльності окремих осіб, установ та організацій, так і в процесі інтеграції в життя оточуючого суспільства. Отож українські діячі в еміграції накопичували та зберігали не лише привезені документи, але й ті, котрі були створені вже поза межами України і, відповідно, фіксували інший, нерадянський, не обтяжений тоталітарними догмами наратив української історії.



Аркадій Животко працює над історією української преси в таборі для переміщених осіб в Ашафенбурзі (Баварія, літо 1945 р.)

Інший шлях формування архівної україніки – *імперський* – був спричинений особливостями історичного розвитку, зокрема тривалою бездержавністю України. Величезні масиви документів утворювалися у столицях і провінційних центрах чужих держав, до складу яких входили ті чи інші українські території, через що майбутня незалежна Україна втрачала контроль над основною складовою своєї історичної пам'яті – над своїми архівами, що накопичувалися в чужинських сховищах. Зокрема, такі документи утворювалися в метрополіях (Москва, Варшава, Відень, Стамбул тощо), де зосереджувалися важелі управління українськими землями. Окрім того, значні масиви документів, створених на українських теренах, упродовж кількох століть переміщувалися до столиць (прикладом можуть слугувати передусім військові та морські архіви, яких Україну методично позбавляли). Парадоксально, але з точки зору правового поля тих держав, у яких відбувалися подібні переміщення, останні були цілком законними.

Ще один шлях утворення україніки можно умовно назвати *дипломатично-урядовим*. Йдеться про масиви документів, які відкладаються як у державах, що стали центрами акумулювання еміграційної україніки, так і в тих, які не були територіально пов'язані з українськими громадами. Виникає архівна україніка цього типу завдяки акумуляції інформації про різні аспекти життя українських земель урядовцями дипломатичних, торговельних, військових та інших служб різних країн.

Поразка Української революції 1917–1921 рр. спричинила потік біженців з України, переважна більшість яких направлялася в Чехословацьку Республіку (ЧСР). Там за ініціативи та активної підтримки Президента Томаша Масарика в межах т. зв. "Руської допомогової акції" емігрантам з теренів колишньої Російської імперії надавалася вагома фінансова допомога. Саме це уможливило створення і функціонування українських наукових, освітніх, культурних, архівно-бібліотечно-музейних установ та організацій.



Прага, 1930-ті рр.



Будівля Тосканського палацу, в якій розміщувалися Російський закордонний історичний архів та до 1 січня 1939 р. – Український історичний кабінет

Феномен української еміграції міжвоєнного періоду в Чехословацькій Республіці почав активно досліджуватися після масштабного розсекречування документів державними архівами України на початку 1990-х років*.

Вагомою складовою архівної україніки є так званий "Празький архів" (ПА), що сформувався як комплекс документальних (архівних, бібліотечних та музейних) зібрань української еміграції, створених в ЧСР в 1920-х – 1948 рр. у центрах її зосередження (Прага, Подєбради тощо) та інших, насамперед європейських країнах. Зазначені документальні масиви акумулювалися переважно двома інституціями у Празі: Українським історичним кабінетом (УІК) та Музеєм визвольної боротьби України (МВБУ).

Найперше увагу науковців привертали персоналії, інституції чи явища, пов'язані з історією еміграції, однак сам ПА лише нещодавно став об'єктом дослідження. Відсутність інтересу до архівознавчого аспекту теми можна пояснити, зокрема, великою кількістю забутих чи взагалі незнаних імен і явищ, що їх дослідники передусім прагнули повернути з небуття, залишаючи таким чином питання джерельної бази на другому плані.

ПА є багаторівневим об'єктом, пов'язаним з архівною українікою. З одного боку, це документальний масив еміграційного походження, переміщений до України з порушенням норм міжнародного права і статутних документів УІК та МВБУ. З іншого боку, УІК, як один із накопичувачів ПА, від самого початку своєї діяльності звернувся до збирання відомостей "про матеріали з українознавства, що знаходяться в різних книгозбірнях та архівах Праги, як також на відповідне їхнє упорядкування", незабаром перейшовши до "складування оглядів преси, опрацьовання бібліографії української преси, збирання україніки та відомостів щодо архівно-документальних матеріалів і под." [275, с. 4]. Фактично йшлося про *опрацювання концепту архівної україніки та про його науковий (бібліографічний) супровід.* За півтора року діяльності (з середини 1930 р.) УІК було складено: огляд преси та книг з українознавства у деяких бібліотеках, бібліографічний покажчик української преси у бібліотеках Праги та частково закордонних книгозбірнях, огляд чехіки в українських періодичних виданнях. Також було розпочато роботу зі збирання україніки та оглядів преси щодо сучасного життя українського народу в Україні та еміграції [275, с. 4]. Такі напрями роботи та очевидні здобутки фактично стали складовими архівної україніки – програми, що повноцінно розгорнулася в Україні лише від початку 1990-х років.

На сьогодні окремі фрагменти фондів ПА зберігаються в архівах, бібліотеках і музеях України, РФ, Чеської Республіки та Словаччини. Так через переміщення ПА до УРСР у повоєнний період (з міркувань передусім "оперативно-чекістської" доцільності) відбулося розпорошення первісно цілісних документальних масивів.

---

* Для зручності викладу назву країни міжвоєнного періоду (Чехословацька Республіка) ми умовно поширюємо також на період Другої світової війни (Протекторат Богемії і Моравії) та перші повоєнні роки, до березня 1948 р., коли було ліквідовано МВБУ.

ПА є класичним зразком маніпуляцій влади з архівними документами. Задля формально "добровільного" передавання документального масиву до СРСР було залучено уряд ЧСР; працівники спецслужб виставляли свої вимоги до внутрішніх архівних "оперативних робіт"; нарешті, професійні архівісти, виконуючи ці вимоги, опрацьовували величезні масиви україніки і формували фонди, якими ми зараз користуємося. Упродовж майже двох повоєнних десятиліть перебування в державних архівах УРСР фонди ПА стали інструментом реалізації офіційної політики пошуку "ворогів народу" – "контрреволюційних (к/р) елементів" у середовищі української еміграції. Відповідно до цієї концепції було побудоване науково-технічне опрацювання документів за т. зв. скороченим циклом, їхнє фондування, розпорошення цілісних документальних комплексів без урахування походження, приналежності та специфіки документів.

Суворий режим таємності довкола переміщених матеріалів пояснювався наявністю в них інформації про діяльність українських еміграційних діячів та організацій, що становила оперативний інтерес для радянських спецслужб. Ішлося не про ретроспективну інформацію, що містилася в цих документах, а про актуальні дані щодо діяльності ворожих радянському режимові "к/р елементів" доби Української революції 1917–1921 рр. та міжвоєнного періоду (а це десятки тисяч прізвищ, адрес, контактів), а також про практичний результат їхньої діяльності – значний масив наукових, популярних та пропагандистських праць.

Еміграційні матеріали, передані з інших країн Європи, спіткала така сама доля, як і документи ПА, – вони опрацьовувалися з єдиною метою: надати радянським спецслужбам інструментарій для пошуку "ворогів народу". Це спричинило розпорошення і перемішування фондів різного еміграційного походження, що стало головною перешкодою на шляху до реконструкції первісного складу УІК та МВБУ. І все ж ПА залишився найбільшим архівно-бібліотечним документальним масивом серед інших переміщених комплексів еміграційної архівної україніки.

До архівної україніки еміграційного напряму, сконцентрованої в інших осідках української еміграції в ХХ ст. (за межами країн соціалістичного табору), до розпаду СРСР ставилися так само, як і до ПА, з тією різницею, що ці документальні масиви знаходилися поза досяжністю радянських спецслужб, як, власне, і ті, хто їх створював.

Пропонована до уваги читача праця є спробою узагальнити 20-літню еволюцію наукового напряму "архівної україніки", питання про загальну концепцію якої було актуалізоване в академічно-архівному середовищі на початку 1990 рр. Тоді українські фахівці розробили низку проектів, аби максимально глибоко охопити, зареєструвати і поставити на державний облік увесь масив першоджерел, до яких вони не мали доступу у попередні десятиліття, бажаючи відчути і відкрити для себе і сучасників альтернативну історію України – тієї України, яка була втрачена в результаті поразки Української революції

1917–1921 рр. та яка ментально продовжувала існувати поза межами УРСР. Частина цих проектів була повністю втілена в життя, частина трансформувалася у наступні проекти, деякі з них продемонстрували свою нежиттєздатність, залишившись лише пам'яткою наукової думки істориків та архівістів.

У процесі дослідження ПА автора насамперед цікавили історія, етапи та обставини переміщень цього документального масиву з Праги до Києва. Необхідно було нарешті розібратися у перипетіях науково-технічного опрацювання та оперативної розробки архівного сегмента ПА, оскільки ця сторінка є складовою історії не лише архівної справи України, але й історії УРСР з точки зору вихідних засад діяльності керівництва республіки та очільників архівної галузі. Тому важливо було здійснити спробу реконструкції різних етапів роботи відділів таємних фондів (перших частин) з документами української еміграції у повоєнні десятиліття, а саме: оперативної розробки, її видів, темпів, періодизації, а також науково-технічного опрацювання, зумовленого оперативними потребами. Дослідження цього періоду в історії ПА висвітлює, таким чином, архівознавчий аспект політики радянського режиму стосовно "українських буржуазних націоналістів" та інших "к/р елементів". Також показано особливості використання документів "празького" походження після втрати "інтересу" до них з боку спецслужб.

Починаючи роботу, автор поставив собі за мету відновити первісний склад архівних колекцій УІК та МВБУ. Невдовзі з'ясувалося, що це амбітне завдання є недосяжним, принаймні на сьогодні. Реконструкцію вдалося здійснити лише частково – *на рівні фондів* (про *подокументну реконструкцію* на разі годі й говорити). У роботі було активно використано такі групи джерельних комплексів, як довідковий апарат архівів (передусім – справи фондів), а також діловодні архіви архівних установ. У багатьох випадках ці "внутрішні" джерела містили унікальну інформацію, відсутню в "офіційних" документах.

Так було встановлене сучасне місцезнаходження фрагментів ПА. На базі порівняльного аналізу наявних переліків та справ фондів автору вдалося окреслити реальні межі "празького" масиву в колі суміжних фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління (ЦДАВО) України. Виявлено також потенційні та дійсні сегменти ПА в різних установах України.

Представлене дослідження слід розглядати в контексті не лише архівознавства та документознавства (з точки зору методики проведення реконструктивних робіт стосовно архівних фондів та справ; висвітлення такої сторінки в історії архівної справи, як оперативна розробка ПА; становлення наукового напряму "архівна україніка"), але й української історичної науки в цілому, оскільки ПА є феноменом вітчизняної історії та культури.

* * *

Ця книга стала наслідком багаторічної роботи автора та професійної допомоги і зацікавлення багатьох людей. Автор передусім висловлює глибоку

вдячність викладачам та своїм першим науковим керівникам – професорам Київського національного університету імені Тараса Шевченка Ярославові Калакурі та Миколі Щербаку – які формували світогляд, навички наукової роботи, наукове зацікавлення та здатність захоплюватися як історичними подіями, так і джерелами, що ці події фіксували. Щира подяка Наталії Маковській, Аллі Обжелян, Оксані Берковській та іншим співробітникам ЦДАВО України, завдяки допомозі яких вдалося зібрати багатий матеріал. Спеціальна подяка – світлої пам'яті Анатолію Кентію, чиї безцінні консультації і поради виявилися особливо важливими для молодого науковця. Сталися у пригоді поради та консультації професійних архівістів та науковців Алли Атаманенко, Степана Віднянського, Любові Дубровіної, Тетяни Ємельянової, Оксани Збанацької, Таїсії Ківшар, Миколи Мушинки, Олени Павлової, Артема та Георгія Папакіних, Наталії Христової. Окрема подяка фахівцям, які допомагали з пошуком документів: Владиславу Берковському, Людмилі Демченко, Юрію Кулінічу, Вірі Купченко, Володимиру Лозицькому, Ользі Музичук, Галині Порохнюк, Леонідові Скрипці, Ніні Топішко, усім працівникам державних архівів та Державної наукової архівної бібліотеки, які забезпечили автору можливість опрацювати документальні масиви Празького архіву. Автор вдячний Патриції Кеннеді Ґрімстед за отримані навички роботи під час підготовки перекладу праці останньої. Окрема подяка – Михайлу Слободянику за цінні поради щодо напряму та організації дослідження. Слова вдячності – Майї Притикіній, Ірині Собко та Наталії Зубковій за високопрофесійний супровід рукопису книги на завершальному етапі роботи.

Щиро вдячна Програмі академічних обмінів ім. Фулбрайта та жертводавцям Фонду Катедр Українознавства (США) за видавничі гранти, що уможливили появу цієї праці.

Наостанок згадаю своїх батьків, – без їхньої моральної та фахової підтримки, порад, віри в успішне завершення проекту та терпіння мені би не вдалося осягнути феномен Празького архіву.

Розділ 1

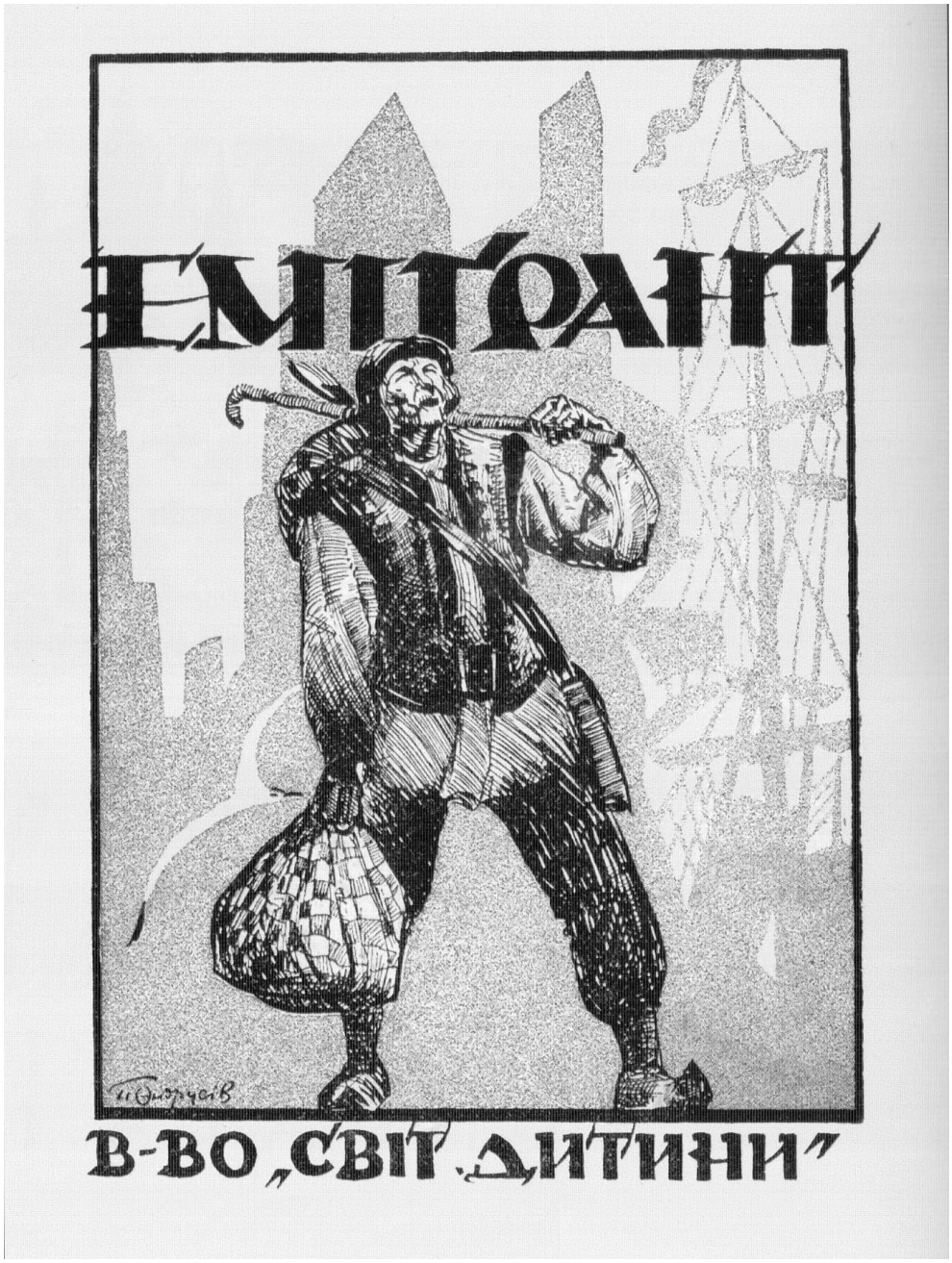
“Архівна україніка” та “Празький архів” в історіографії

“Зібрані в ньому [МВБУ – *Т. Б.*] рукописи, праці окремих авторів, їхні бібліотеки й бібліотечки, листування й різні особисті пам’ятки українських діячів, архіви установ і організацій – все це зберігалося в Музеї визвольної боротьби України як гроби дорогих покійників; а цілий музей був як один великий український цвинтар, на якому були поховані сотні визначних і тисячі менш знаних наших діячів з цілого світу. Діячів різних ідеологій, різних фахів і станів, з різних ділянок людської праці, різної вдачі й долі, поєднаних і пов’язаних між собою найбільше своєю палкою любов’ю і посвятою для України”.

Симон Наріжний про колекції МВБУ [370, с. 41]

“Український історичний кабінет в Празі – збирав документальні матеріали, літературу, а також музейні експонати по історії України. Прага”.

З “Довідки про українсько-німецькі установи та організації, які існували в Берліні, Відні, Празі і Кракові” (друга половина 1947 – початок 1948 рр.), складеної в АУ МВС УРСР [31, арк. 7]


ЕМІГРАНТ
В-ВО „СВІТ ДИТИНИ"

1.1. “Архівна україніка” та “Празький архів”: Поняття та типологія

1.1.1. Терміни й поняття в історичній літературі

Термін “україніка” вперше було запроваджено в бібліотечній галузі. Власне ж його виникнення пов’язане з існуванням аналогічних понять в інших національних культурах: термін “полоніка” використовується по відношенню до вивезених польською еміграцією до Франції бібліотечних колекцій, які нині зберігаються у Паризькій бібліотеці; “росіка” – це книги, видані у XIX ст. у Російській імперії. Становлення та мотивація концепції “україніки” були пов’язані із Українською революцією 1917–1921 рр. [350, с. 7–8].

Центром розробки концепції стала Всенародна бібліотека України. В сприятливих умовах розбудови незалежної української держави засновники Бібліотеки у 1918 р. стали фундаторами ідеї створення фонду “україніка”.

Розробники концепції виходили з тривалого періоду бездержавності України, що ставило на порядок денний потребу у створенні фундаменту для відновлення історичної пам’яті, творення національної української ідентичності на основі здобутків етнічних українців в історії, культурі, науці тощо. Було вирішено, що відділ україніки має поповнюватись як книгами українською мовою з будь-якої галузі, так і книгами про Україну різними мовами. У вересні 1918 р. було вирішено поділити відділ на два відповідних підвідділи [267, с. 78–79]. Статут 1919 р. задекларував “створення відділу україніки як головного підрозділу Національної бібліотеки, що виконував би функції реконструкції національно-етнічного бачення історії українського народу через призму книжкової спадщини” [267, с. 80].

Подальші консультації та спроби теоретичного обґрунтування складу фондів україніки лягли в основу такого формулювання фундатора відділу П. Стебницького: мета діяльності відділу – “зібрати весь літературний матеріал, що в якійсь мірі дотикається України та українського народу” [267, с. 85]. Окреслюючи межі поняття “україніка”, фахівець конкретизував наведене положення так:

1) всі друковані твори всіма мовами, що мають предметом Україну: етнографічну (український народ); географічну (територію, яку заселяє український народ, а також літературу про інші народи, які проживають на цій тери-

торії та пов'язані з Україною; про події на цій території, навіть не пов'язані з українською історією);

2) вся література українською мовою, незважаючи на зміст та місце видання;

3) всі твори українських письменників, істориків та діячів культури;

4) всі переклади з української мови або з творів українських авторів, написаних іноземними мовами;

5) всі видання будь-яких установ на території України, незважаючи на мову та зміст;

6) вся іноземна белетристика, яка за змістом торкається України "в етнографічному, географічному чи державному розумінні";

7) портрети, малюнки, гравюри та інші графічні роботи, що за змістом відповідають п. 1;

8) музичні видання – твори українських та іноземних композиторів, написані на теми з історії та життя України або під впливом української музики та музичних композицій [267, с. 85–86].

Варто зауважити, що П. Стебницький заклав також аналітичну та бібліографічну роботу у сфері українознавства, окресливши таким чином своє бачення відділу не як винятково репрезентативного, а й як "наукової лабораторії українознавства" [267, с. 88]. Більш детально аналізували наповнення поняття "україніка" та спроби практичної реалізації проекту Л. Дубровіна та О. Степченко [268].

Архівна галузь, паралельно з бібліотечною, також працювала у сфері розшукування, обліковування та повернення української культурної спадщини. Архівісти вкладали такий самий зміст у поняття "україніка", як і фахівці у бібліотечній галузі. Зокрема, здійснювалася розробка таких напрямів, як складання реєстру україніки, передусім у російських архівах, а також копіювання віднайдених документів [350, с. 8–10].

Своєрідним підсумком роботи у цьому напрямі в кінці 1910-х – у 1920-х роках стало обгрунтування М. Грушевським проекту створення Інституту історії ("Про потребу утворення Інституту української історії в складі АН УРСР", травень 1929 р.), в якому йшлося про роботу з виявлення документальної спадщини України, зокрема, про реєстрацію різних видів документів україніки ("актових, історико-літературних, картографічних, художніх") в архівах, бібліотеках, музеях Російської та інших республік. Також ішлося про складання повної бібліографії українознавства [177, с. 17].

Але реалії внутрішнього розвитку країни зробили неможливим подальший скоординований та цілеспрямований розвиток проектів, пов'язаних з україністикою. Для бібліотечної сфери такими реаліями стали її централізація та ідеологізація. В результаті вже у 1931 р. фонди та функції відділу україніки були розподілені між іншими підрозділами Всенародної бібліотеки України [267, с. 127]. В архівній сфері домінуючою стала парадигма використання докумен-

тів для пошуку "ворогів народу", що зрештою і призвело до підпорядкування українських архівів системі НКВС наприкінці 1930-х років.

Вийшовши за радянської доби із вжитку, термін "україніка" широко використовувався за кордоном, де ним номінувалися праці, пов'язані з дослідженням історії та культури України. У Канаді, наприклад, вживались два терміни "україніка". Перший – власне "україніка" – включав праці з історії України та з різних аспектів розвитку українського народу, другий – "канадська україніка" – праці із вказаної тематики, створені канадськими українцями [347, с. 19].

Термін "україніка" з його варіативністю повернувся до наукового обігу у 1990 р. на Першому конгресі Міжнародної асоціації україністів, коли було погоджено, що він має охоплювати, крім зазначеного бібліографічного аспекту, документи, які стосуються України, у трьох площинах – бібліотечній, архівній та музейній [177, с. 26; 350, с. 10]. У результаті дискусії було вирішено також запровадити термін "архівна та рукописна україніка". Запропоноване визначення знайшло свій розвиток у назвах державних програм "Архівна та рукописна україніка: Програма виявлення, обліку, опису архівних документів і рукописних книг та створення національного банку інформації по документальних джерелах з історії України" та "Архівна та рукописна україніка: Національна зведена система документальної інформації", які почали реалізовуватися з початку 1990-х років. Щоправда, "державними" ці програми залишалися лише в академічних планах, – вони так і не набули свого формального статусу і не були оформлені відповідним урядовим рішенням, хоча друга й фінансувалася деякий час Державним комітетом України з питань науки і технологій.

1998 рік знаменував подальший етап розвитку та наповнення терміна "україніка": у підручнику з архівознавства було започатковане поняття "зарубіжна архівна україніка" [210, с. 105], і власне саме від цього терміна відштовхувалися подальші доробки в архівній сфері.

Після створення сайту Державного комітету архівів України (Держкомархів; з 2011 р. – Державна архівна служба України) у 2000 р. для позначення розділу, присвяченого питанням української архівної спадщини, створеної на українських землях або за кордоном, що зберігається поза межами України, протягом першої половини 2000-х років використовувався зазначений термін "зарубіжна архівна україніка" [189, с. [3]. Надалі він поступово трансформувався в "архівну україніку" [179]. Однак і досі наявне паралельне вживання обох термінів. Так, у наказі Держкомархіву України від 2001 р. ("З оголошенням рішення Колегії Держкомархіву України "Про створення баз даних на зарубіжні документи історико-культурної спадщини України та документи іноземного походження з історії України") використовується термін "архівна україніка" [300]. Подібно, згідно з уже згадуваним наказом Держкомархіву України від 2006 р., на його веб-порталі подаються відомості про документи, віднесені до "архівної україніки", хоча власне наказ має в назві термін "зарубіжний" [299].

У другому виданні підручника з архівознавства (2002) Г. Боряк використовує термін "архівна україніка", на відміну від першого видання (1998), в якому репрезентувався термін "зарубіжна архівна україніка" [208].

У першому томі фундаментального довідника "Архівні установи України" (державні архіви) від 2005 р. додатком вміщено матеріали до бібліографії "Зарубіжна архівна україніка" [282, с. 606–633]. Нарешті, назва архіву, який має займатись питаннями архівної україніки, звучить як Центральний державний архів зарубіжної україніки (ЦДАЗУ) (подібно до відділу україніки в Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського (НБУВ) у назві архіву не вживається прикметник "архівний").

Тож очевидно, що термін "зарубіжна архівна україніка" певним чином співіснує з терміном "архівна україніка". Прикметник "зарубіжний" було введено до обігу в 1998 р. Номінуючись так протягом кінця 1990 – середини 2000-х років (практично паралельно з терміном "архівна україніка"), це поняття символічно зафіксувало себе у назві профільного архіву. Натомість кінець 2000-х років висвітлює тенденцію до використання терміна "архівна україніка" – це і зміна назви розділу порталу із "Зарубіжної архівної україніки" на "Архівну україніку", і наявність в журналі "Архіви України" рубрики з назвою "Архівна україніка".

Втім, веб-портал Держкомархіву України фіксує об'єктивне існування двох термінів. Очевидно, це пояснюється технічними причинами. Так, рубрика називається "Огляди зібрань архівної україніки в окремих країнах", а розділ, де знаходиться ця рубрика, – "Зарубіжна архівна україніка"; відповідно рубрика "Нормативні документи" розміщена в розділі "Зарубіжна архівна україніка" з одночасним існуванням опції "архівна україніка" в меню.

"Українська архівна енциклопедія" (2008) визначає архівну україніку як "документи істор[ико]-культ[урної] спадщини України, які знаходяться за кордоном, та документи іноз[емного] походження, що стосуються історії України" [349, с. 119]. Це визначення дослівно повторює формулювання Закону України про Національний архівний фонд (НАФ) та архівні установи 1993 р. [437, ст. 17] та частково ("культурної спадщини") Закону редакції 2001 р. [436, ст. 5].

Учасники проекту зі складання огляду архівної україніки у Білорусі (2009) так визначають наповнення терміна "архівна україніка": "документи українського та іноземного походження, що стосуються історії України та українського народу і перебувають поза межами України" [180, с. 6]. Враховуючи, що фахівці Держкомархіву України та Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства (УНДІАСД) були залучені до цієї роботи та підготували огляд у рамках галузевої програми "Архівна україніка", можна вважати таке трактування терміна на сьогодні усталеним. Обидва визначення за змістовним навантаженням є однаковими, виділяючи компонентами архівної україніки документи, які стосуються України та ті, які зберігаються за кордоном, будучи українського або іноземного походження.

У бібліотечній сфері використовується термін "бібліографічна україніка", що включає в себе бібліографічний репертуар. Однак можливе використання і терміна "бібліотечна україніка" в разі, коли йдеться про книжковий фонд та фонд періодики. А для позначення репертуару, виданого за кордоном, використовується прикметник "зарубіжний". Так, НБУВ має відділ "зарубіжної україніки", де зосереджені книги про Україну або книги українських авторів, видані за кордоном. У даному випадку немає потреби уточнювати термін словом "бібліотечна", оскільки зрозуміло, що маються на увазі бібліотечні, а не архівні чи музейні колекції.

Якщо питання про те, що саме включати до національної бібліографії та репертуару, на сьогодні вирішене ще не остаточно, і дискусії серед книгознавців тривають (скажімо, брати за основу мовну ознаку або кордони), то для зарубіжної бібліотечної україніки питання такого співвідношення не є актуальним. Адже це поняття охоплює всі книги та періодичні видання, які побачили світ за кордоном і були написані або українцями, або про Україну – тобто за основу бралося місце видання, яке повинно випадати з сучасних кордонів України.

Істотним доповненням для зарубіжної бібліотечної україніки є теза про те, що друковані видання, які не підпадають під перших два пункти, але входили до складу колекцій українських установ за кордоном, належать до поняття "зарубіжна бібліотечна україніка". Використовуючи цей термін, слід також враховувати, що термін "зарубіжна" екстраполюється на сьогодення, адже сучасні державні кордони української держави та кордони різних періодів не співпадали. Тому, скажімо, книга, видана у Львові у 1925 р., може бути включена до зарубіжної бібліотечної україніки.

Таким чином, термін "зарубіжна бібліотечна україніка" може використовуватися для позначення бібліотечного сегмента ПА – адже в останньому є і видання про Україну, і видання українців, і видання іноземців, які не мають відношення до України, але з певних причин були акумульовані тими чи іншими українськими бібліотечними установами в ЧСР.

Звернемося до аналізу визначення ПА, який є невід'ємною складовою україніки, причому як архівної, так і бібліотечної, оскільки складається він і з архівних, і з бібліотечних зібрань.

В історії розвитку і тлумачення поняття ПА можна виділити декілька періодів: виявлення сховищ документів української еміграції в Чехословацькій Республіці та переміщення їх до України; період "оперативно-чекістської розробки контрреволюційних елементів" за переданими матеріалами; період "небуття", коли документи, зберігаючись у спецфондах, були, по суті, забутими і незатребуваними; період розсекречення та введення до наукового обігу. Перший та другий періоди дещо накладаються один на одного, оскільки частина документів була виявлена і передана у 1945 р., інша – у 1958 р., коли закінчилось опрацювання першого блоку документів.

Доповідна записка заступника начальника Управління державними архівами (УДА) НКВС УРСР П. Павлюка до начальника Управління П. Гудзенка від 9 серпня 1945 р. інформує про виявлення спеціальною трофейною бригадою – групою з організації розшуку і передавання до України документів – матеріалів українських організацій в Чехословацькій Республіці та "так наз. Украинского кабинета /архив буржуазно-националистических правительств и видных украинских националистов/"; зібрання було знайдено в архіві Міністерства внутрішніх справ Чехословацької Республіки [188, с. 122–123].

Термін "Український архів", який закріпився в тогочасній лексиці, вперше об'єктивувався у повідомленні начальника УДА НКВС УРСР П. Гудзенка, направленому до начальника Головного архівного управління (ГАУ) НКВС СРСР Й. Нікітінського 22 серпня 1945 р. в контексті виявлення документів українських еміграційних установ у Празі: йшлося про отримання дозволу Чехословацького уряду на передання "в дар для Украины так называемого Украинского архива", приймати який почали 18 серпня [188, с. 124].

Термін закріплюється в повідомленні Й. Нікітінського заступнику наркома внутрішніх справ СРСР С. Круглову від 10 вересня 1945 р. про доцільність повернення до СРСР документальних матеріалів, вивезених німцями, разом з т. зв. "Українським архівом", що належав "украинским националистическим организациям в Чехословакии", а також про рішення уряду Чехословацької Республіки про передання Українській РСР згаданого архіву [188, с. 128].

Цікаво, що чеська сторона розглядала цей документальний масив як "украинскую часть так называемого Пражского "Русского Архива" [188, с. 126]. В документі також було зазначено, що архів, який передається до УРСР, повинен зберігатися в Києві як самостійний відділ під назвою "Пражский украинский архив" [188, с. 126].

Відправним з точки зору усталеності терміна того періоду є сам акт передавання "українських документальних матеріалів, котрі знаходяться в Українському Архіві при Міністерстві Внутрішніх Справ в Празі" [188, с. 130]. Уточнення "так званий" згодом зникає, що видно з повідомлень голові РНК УРСР М. Хрущову та наркому внутрішніх справ СРСР Л. Берії наркома внутрішніх справ УРСР В. Рясного від вересня 1945 р. [188, с. 139–144]. Так закінчується перший період розвитку дефініції, а саме – її виникнення.

Перейдемо до етапу оперативної розробки матеріалів ПА. Директор Центрального історичного державного архіву (ЦДІА) УРСР В. Стрельський повідомляв начальника УДА НКВС УРСР П. Гудзенка 30 листопада 1945 р. про документи, що зберігаються у відділі таємних фондів (ТФ) архіву, більшість яких складають матеріали, "прибывшие из Чехословацкой Республики и поступившие в ЦГИА под общим названием "Украинский исторический кабинет" [188, с. 145]. У звітах про роботу відділу ТФ ЦДІА УРСР за 1946–1949 рр. фонди відділу прямо називаються *секретними* та *архівними,* а фондоутворювачі іменуються словосполученням "українські білоемігранти" (1946, 1949),

Посвідчення В’ячеслава Стрельського, 1946 р.



“українські буржуазні націоналісти-емігранти” (1948) “та к/р елементи” (1949) [188, с. 149–163].

У 1958 р. мало місце ще одне передавання матеріалів українського еміграційного масиву у Чехословацькій Республіці – цього разу документів МВБУ. Матеріали цієї транзакції в офіційних документах названі такими, що “торкаються в переважній більшості українських емігрантів, які перед революцією шукали притулок за кордоном, щоб звідти боротися проти революції націоналістичною та протибільшовицькою демагогічною пропагандою” [188, с. 184]. Незалежно від авторства терміна, названа цитата відображає офіційне ставлення до феномену “Празького архіву”, передусім – до його фондоутворювачів та збирачів.

У той же час звіт про роботу відділу ТФ ЦДІА УРСР у м. Києві фіксує прибуття певної кількості документальних матеріалів з Чехословаччини [104, арк. 3]. Архівісти-практики дивилися на ці матеріали з меншим пафосом, ніж Архівне управління (АУ) та Міністерство внутрішніх справ (МВС), для них це були документи, які слід упорядкувати, – розібрати, оправити, зшити, заінвентаризувати та пронумерувати.

Подальші роки засвідчують зниження кількості дефініцій й епітетів стосовно фондоутворювачів ПА, і, хоча йдеться про оперативну розробку фондів, у документах зазначаються вже просто особи та інституції, що проходять за зазначеними фондами [105, арк. 1–5; 109, арк. 2]. Словосполучення “оперативна розробка” згадується востаннє у звіті відділу таємних фондів ЦДІА УРСР у м. Києві за 1962 р. [109, арк. 2].

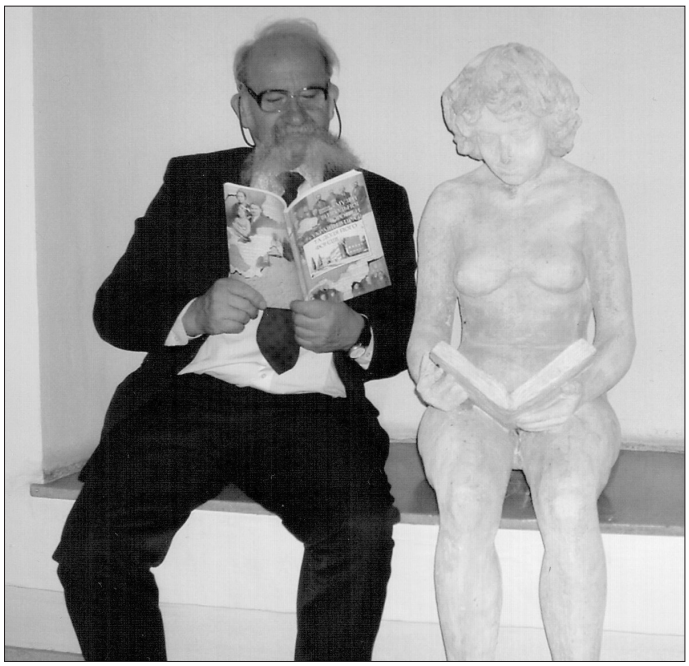
Документи 1958 року надходження, тобто ті, що належали МВБУ, було передано з відділу фондів республіканських установ ЦДІА УРСР у м. Києві до відділу таємних фондів цього ж архіву як фонди “організацій, установ та особисті фонди українських емігрантів за 1918–1944 рр.” [111, арк. 39].



Виступ Людмили Лозенко на читаннях, присвячених памяті Гордія Пшеничного, ліворуч – Іван Бутич, 1999 р.



Директор ЦДАЖР УРСР Лариса Яковлєва на прес-конференції Бориса Іваненка у зв'язку з його призначенням на посаду начальника Головархіву УРСР, 1989 р.



Перепочинок перед конференцією з нагоди 80-річчя заснування Музею визвольної боротьби України: Микола Мушинка поряд із мистецькою інсталяцією у фойє Слов'янської бібліотеки з власною книжкою про долю Музею (Прага, жовтень 2005 р.)

На початку 1950-х років фонди загальноукраїнського значення 1945 року надходження було передано до Центрального державного архіву Жовтневої революції та соціалістичного будівництва (ЦДАЖР) УРСР. Оскільки архівісти ЦДІА УРСР продовжували впорядковувати фонди Празького архіву, то Історичний архів та ЦДАЖР УРСР листувалися між собою з питань нумерування певних фондів чи передавання до ЦДАЖР УРСР матеріалів, що доповнювали наявні в ЦДАЖР УРСР "празькі" колекції документів. Показово простежити термінологію, використовувану в цьому листуванні. Так, в лютому 1960 р. керівник ЦДАЖР УРСР В. Вострікова надіслала директору ЦДІА УРСР у м. Києві М. Тесленку "список фондов учреждений и организаций украинских буржуазных националистов на территории Чехословакии" [188, с. 189], а вже в квітні 1962 р. відправила М. Тесленку "список фондів, установ та особистих фондів українських емігрантів відділу фондів республіканських установ ЦДІА УРСР" [188, с. 205]. Власне цим листуванням закінчується період упорядкування й оперативної розробки фондів. Далі понад два з половиною десятиліття тривав період небуття, який закінчився 1989 р., коли почалося масове розсекречування таємних документів і фондів.

Відома архівістка Л. Лозенко (1939–2004), яка першою у вітчизняній історіографії здійснила спробу простежити процеси переміщення та наукового опрацювання "Празького архіву" в УРСР (1994), послуговувалася терміном "Празький український архів", вказуючи на варіативність матеріалів комплексу та умовність назви [338, с. 18].

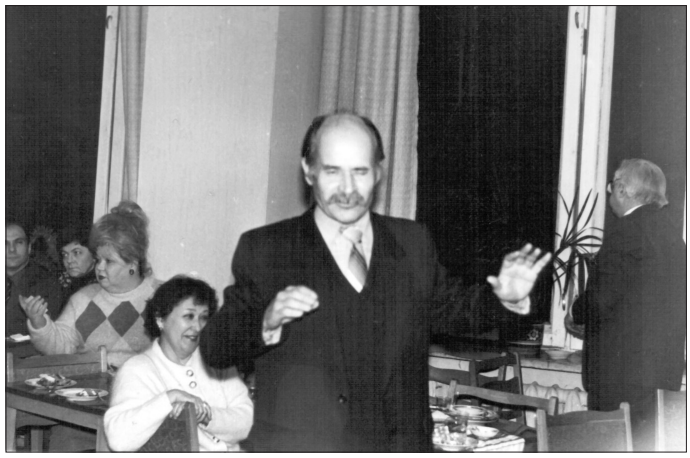
У тому ж 1994 р. директор ЦДАВО України Л. Яковлєва опублікувала статтю "Празькі фонди в Києві", що доповнювала знахідки Л. Лозенко, проте відсутність посилань на документи значно ускладнює роботу зі статтею [509, с. 120–121].

Варто зупинитися на інвентарі тієї частини документів МВБУ, яка залишилася у Празі і тепер зберігається в Національному архіві (колишня назва – Державний центральний архів у Празі). Опис було підготовлено чеською архівісткою Р. Махатковою; український переклад, за погодженням з Чеською державною архівною службою з дозволу автора, опубліковано Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України 1996 р. [486]. Фонд був названий "Український музей у Празі" – так само, як і фонд документів МВБУ, що надійшли до колишнього Партійного архіву (тепер – Центрального державного архіву громадських об'єднань (ЦДАГО) України) у 1988 р. Останні походять з масиву документів, переданих з Праги до УРСР 1958 р. (ф. 269, Колекція документів "Український музей в Празі" (кінець XIX ст. – 1948 р.) [498, с. 243].

Важливим етапом для вивчення задекларованої нами тематики стала праця про МВБУ та долю його фондів відомого вченого Словаччини, українця за походженням, М. Мушинки, видана 1996 р. та перевидана 2005 р. [369; 370]. Дослідник репрезентує невідому широкому загалові історію Музею у воєнні й повоєнні роки та обставини його закриття, базуючись, зокрема, на свідченнях учасників подій. Оскільки М. Мушинка досліджує долю фондів МВБУ, то він послуговується терміном "матеріали МВБУ" і, згадуючи інші зібрання празького походження, використовує термін "празькі фонди" [370, с. 113–114].

Історик-архівіст А. Кентій (1937–2010), який займався науково-технічним опрацюванням фонду № 269 у ЦДАГО України, номінує комплекс переданих з Праги матеріалів як "Празький архів" [311].

Американська вчена – дослідниця проблем переміщених архівів Патри-



Виступ головного зберігача фондів ЦДАГО України Анатолія Кентія на вечорі пам'яті Гордія Пшеничного, 1999 р.

ція Кеннеді Ґрімстед також називає масив матеріалів, сконцентрованих у міжвоєнній Чехословацькій Республіці та переміщених до УРСР, Празьким архівом, хоча й із застереженням, що частина матеріалів надходження з УІК перебувала на депонентному зберіганні [251, с. 27]. Тож власне у найзмістовнішій праці, присвяченій "одісеї" матеріалів, що належали УІК, МВБУ та іншим українським організаціям в ЧСР, використовується термін, який, на нашу думку, є оптимально коректним для позначення феномену активної культурної, освітньої, архівної, музейної, бібліотечної роботи українських емігрантів на теренах ЧСР. Показово, що дослідниця зосереджується на фондах УІК як на складовій цього масиву документів. Очевидно, такий акцент можна пояснити тим, що Патриція Кеннеді Ґрімстед спочатку студіювала Російський закордонний історичний архів (РЗІА) як складову росіки. Російський еміграційний архів був частиною Слов'янського архіву, куди входив і УІК. Окрім того, переміщення РЗІА та УІК до СРСР відбувалося майже одночасно – у другій половині 1945 р.



Марина Палієнко, автор праці "Архівні центри української еміграції (створення, функціонування, доля документальних колекцій)" (2008)

Сучасна дослідниця історії переміщення архівних і бібліотечних цінностей української еміграції з європейських країн М. Палієнко, пишучи про документальний комплекс з ЧСР, послуговується терміном Л. Лозенко "Празький український архів" [399, с. 103]. М. Палієнко також зазначає, що в сучасній історіографії цей документальний комплекс закріпився саме під такою назвою [394, с. 197], хоча, як засвідчує проведений нами аналіз, прикметник "український" практично не вживається у цьому термінологічному словосполученні. Така ж назва закріплена в Українській архівній енциклопедії, а саме в статті "Празький український архів" цієї ж авторки [404, с. 66].

Варто звернути увагу на термінологію, якою користуються російські колеги стосовно подібного феномену – матеріалів РЗІА – установи, що проводила роботу зі збирання документів і матеріалів з російської історії, переданих з Праги 3 січня 1946 р. Зокрема, тут використовуються терміни "зарубіжна архівна росіка", фонди/документи/матеріали/бібліотека РЗІА та "празька" колекція" [251, с. 71–73; 494].

Важливо наголосити, що попри певну неточність терміна "празький" (адже матеріали, зібрані МВБУ та УІК, походили з різних країн Європи та

американського континенту), празькими означені матеріали, що місцем свого останнього побутування мали ЧСР, столицею якої стала Прага. З означеної празької топографії випадають документи і бібліотека Української господарської академії та її наступника Українського техніко-господарського інституту (УТГІ) в Подєбрадах. Але, на нашу думку, це не є приводом для відмовлення від традиційно вживаного терміна. Адже якщо спробувати переформатувати термін на означення Чехословаччини як місця походження документів, то й тут виникатимуть ускладнення, адже за роки війни країна змінила назву на Протекторат Богемії і Моравії.

Термін "україніка" по відношенню до означеного комплексу матеріалів також має право на існування, він, зокрема, використовується й Патрицією Кеннеді Ґрімстед. Проте, на нашу думку, прикметник "празький" більш вмотивовано поєднується з терміном "архів", оскільки "інституційно" (точніше, – за останнім місцем перебування) ці матеріали походять переважно з двох установ, які цілеспрямовано займалися архівно-бібліотечною (УІК, МВБУ) і музейною (МВБУ) діяльністю і не були, за поодинокими винятками, випадково підібраними радянськими спецслужбами випадковими колекціями, залишеними випадковими українцями в Празі. Тож, на наше переконання, варто закріпити за масивом цих матеріалів термін "Празький архів" для вшанування самовідданої, часто безоплатної праці сподвижників українського еміграційного руху із збирання документальних матеріалів як правдивої, не спотвореної більшовицькою ідеологією історії України, так і оригінальних свідчень і роздумів над причинами та наслідками подій 1917–1921 рр.

Отже, термінологія, що використовувалася для означення феномену Празького архіву, за доби СРСР залежала від політичної кон'юнктури. Для радянської сторони на період виявлення це були архіви "українських буржуазних націоналістів", хоча в офіційному акті передачі термін було максимально знейтралізовано до "Українського архіву". На початковому етапі оперативної розробки термінологію привели у відповідність до масштабності проектів з виявлення "ворогів народу" – це були архіви "українських білоемігрантів", "українських буржуазних націоналістів-емігрантів", "к/р елементу". Але з часом, коли стало зрозумілим, що складені оперативні довідки, довідники та картотеки вже нема до кого застосувати, адже майже всі об'єкти оперативної розробки перебували поза межами досяжності НКВС/МВС, архіви, що перебували на таємному зберіганні, стали номінуватися як такі, що містять документи "українських буржуазних націоналістів".

Після здобуття незалежності до українців почали повертатися документи української еміграції, чи не найбільшим сегментом яких став Празький архів. Дослідники вивчали проблематику діяльності української еміграції у міжвоєнній Чехословацькій Республіці, починаючи з термінів "Празький український архів", "Празькі фонди" і закінчивши поняттям "Празький архів", яке, на нашу думку, є якщо не найбільш точним, то принаймні цілком коректним та максимально прийнятним на означення досліджуваного феномену.

Існують і відмінності у підходах дослідників до змістовного наповнення ПА. Згадана вище дослідниця зарубіжної україніки М. Палієнко визначає "Празький український архів" як "умовну сукупну назву документальних колекцій української еміграції, зібраних у трьох музейно-архівних осередках, які постали в Празі в міжвоєнний період (Українському національному музеї-архіві при Українському інституті громадознавства, Українському історичному кабінеті та Музеї визвольної боротьби України)" [404, с. 66].

Ми хотіли б запропонувати власне, більш розширене та дещо змінене визначення. Подальші розділи нашої праці будуть базуватися саме на такому номіналі. Основна відмінність нашого підходу від позиції М. Палієнко – це те, що ми зараховуємо до установ-фондоутворювачів ПА лише УІК та МВБУ, адже після закінчення Другої світової війни до УРСР було переміщено фонди лише цих двох установ. Український національний архів-музей (УНАМ) офіційно припинив свою діяльність у 1930 р. Натомість УІК та МВБУ продовжували функціонувати й під час війни, і їхнє закриття відповідно у 1945 та 1958 рр. було викликане бажанням радянських спецслужб отримати контроль над документами. Хоча фонди УНАМ увійшли до складу УІК, видається недоцільним лише на цій підставі виділяти УНАМ як одного з головних "фондоутворювачів" ПА: існували й інші установи, які передавали свої архіви до УІК та МВБУ.

В акті про передачу УІК дійсно згадувалися архівні документи, записані до інвентарної книги УНАМ, довідковий апарат, фотодокументи-негативи. Але так само в акті репрезентовані й архіви таких установ, як Український Робітничий Університет, Український Соціологічний Інститут, Український Педагогічний Інститут та інші (понад 10 позицій). Серед них згадується також Кубанський Архів [188, с. 130–132]. І якщо згадані університет та інститути не були профільними установами для збирання та зберігання архівних, бібліотечних або музейних колекцій, то Кубанський Архів такою установою був. Тоді варто було б назвати і його одним із фондоутворювачів ПА.

Але накопичувачами зарубіжної україніки стали лише дві установи – УІК та МВБУ. Тобто ми виходимо з того, хто був тим кінцевим акумулятором, діяльність якого припинило (УІК) чи призупинило (МВБУ) закінчення війни, і звідки документальні масиви були переміщені до УРСР.

З огляду на зазначене вище, нами пропонується така дефініція ПА: "**умовна назва архівних, бібліотечних та музейних колекцій, зібраних українськими емігрантами у міжвоєнний період, акумульованих двома установами у Празі – МВБУ та УІК – та розпорошених у результаті повоєнних переміщень до УРСР та СРСР по українських, російських, чеських і словацьких інституціях**". Ми свідомі того, що запропоноване визначення не є всеохоплюючим. З нього випадає, скажімо, архів Українського вільного університету (УВУ), який було виявлено у Празі безвідносно до УІК [188, с. 124]. У багатьох випадках важко сказати, чи були матеріали складовими колекцій УІК, чи МВБУ. Але оскільки їхня приналежність до еміграційного документного

масиву, сконцентрованого у міжвоєнній ЧСР (див. Додаток 14), є безумовною, то навряд чи доцільно виключати такі документальні комплекси з ПА, адже за змістом вони органічно доповнюють колишні фонди УІК та МВБУ і є продуктом тієї самої епохи та того самого кола осіб.

1.1.2. Типологія архівної україніки

Звернемось до проблеми типології архівної україніки. Першою, хто запропонував типологію україніки, була американська дослідниця Патриція Кеннеді Ґрімстед, якій, маємо констатувати, вже належать певні пріоритети в розвитку досліджень різних аспектів історії українських архівів ("Волинська метрика", переміщення українських культурних цінностей, виявлення діловодного архіву ЦДІА УРСР у м. Києві з інформацією про оперативну розробку документів "українських буржуазних націоналістів"). Власне, на початку 1990-х років таку типологію вона розробила для росіки, опублікувавши спеціальну статтю про типологію російської документальної спадщини [245].

З огляду на те, що саме її напрацювання згодом були покладені українськими науковцями в основу інших типологічних схем, варто навести класифікацію Патриції Кеннеді Ґрімстед повністю. Її схема нараховує 16 позицій, поділених на дві групи. До першої групи ("документи, створені росіянами") входять 11 підгруп: 1) офіційні документи центральних органів державної влади і управління Росії; 2) офіційні урядові документи, створені провінційними, регіональними та місцевими інституціями Російської імперії; 3) дипломатичні та інші документи, створені за кордоном російськими дипломатичними місіями; 4) документи Російської та Радянської армій, які діяли поза межами кордонів сучасної РФ, разом з документами окупаційної влади; 5) документи, створені за кордоном представниками недипломатичних та напівофіційних російських установ; 6) документи російських недержавних приватних, церковних і культурних установ, які не контролювалися державою; 7) документи нелегальних та висланих організацій або осіб; 8) документи приватних осіб, включаючи російських емігрантів; 9) вивезені з Росії рукописні книги, зібрання історичних документів та автографів; 10) документи, створені за кордоном приватними емігрантськими організаціями чи громадськими об'єднаннями; 11) колекції російських архівних матеріалів, створені за кордоном, та російські частини з інших колекцій.

До другої групи ("документація, створена іноземцями") включено п'ять підгруп: 12) дипломатичні та консульські документи офіційних представництв іноземних держав на російській території; 13) документи періоду воєнних конфліктів від іноземних військових та цивільної окупаційної влади на території Росії; 14) документи іноземних недержавних підприємницьких, культурних, церковних та інших організацій і засобів масової інформації, відділення яких діяли на російській території; 15) приватна документація іноземців, які проживали в Росії; 16) рукописні та документальні колекції іноземців, які проживали в Росії [245, с. 14–25].

Очевидно, що частина підгруп є специфічною, притаманною лише одній групі (№ 1, 2, 5, 7, 8, 9), і в той же час є ряд позицій, характерний для обох груп (3–12, 4–13, 6–14, 10–15 і 11–16).

У цей час готувалися розділи першого вітчизняного підручника з архівознавства, який було опубліковано у 1998 р. Автор п'ятого розділу "Зарубіжні архіви та зарубіжна архівна україніка" Г. Боряк запропонував типологічну схему, спираючись на існуючий тоді досвід класифікації зарубіжної архівної спадщини. В основу типології україніки було покладено підхід Патриції Кеннеді Ґрімстед стосовно росіки, але у відповідності до українських реалій були внесені певні зміни, зокрема, виділено дві групи з вісімнадцятьма підгрупами.

До першої ("український комплекс") входять 11 підгруп: 1) офіційні документи давніх українських урядових установ, які діяли на сучасних українських землях; 2) дипломатичні документи, створені за кордоном українськими місіями; 3) офіційні документи центральних установ, яким імперськими режимами було доручено адміністративну діяльність на українських землях; 4) офіційні документи провінційних, регіональних та місцевих органів на українських землях, створені імперськими режимами; 5) документи офіційних українських військових підрозділів або українські частини російських (радянських) збройних сил; 6) документи, що виникли поза межами колишніх Російської імперії та СРСР внаслідок діяльності там представників інших недипломатичних офіційних українських/радянських державних установ; 7) документи українських недержавних приватних установ: ділові, церковні, культурні представництва, які офіційно не контролювалися державою; 8) документи нелегальних організацій або організацій у засланні та окремих осіб, у т.ч. підпільних та дисидентських груп, які діяли на території сучасної України; 9) "особисті папери" окремих українців, включаючи українських емігрантів; 10) рукописні книги, зібрання історичних документів і автографи, аудіовізуальні матеріали, вивезені з України; 11) документи, створені за кордоном приватними українськими емігрантськими організаціями і громадами, що дотримуються українських традицій в еміграції; 12) колекції українських архівних матеріалів, створені за кордоном, або українські складові інших колекцій.

Друга група ("зарубіжний комплекс") складається з шести підгруп: 1) урядові, напівприватні, або документи приватних установ та організацій і окремих осіб; 2) дипломатичні або консульські документи офіційних місій інших держав на українських землях і/або пов'язані з Україною матеріали серед дипломатичних документів офіційних місій у Російській імперії та СРСР; 3) документи військової та цивільної окупаційної влади на українських землях часів війни; 4) документи іноземних неурядових фірм, культурних, релігійних та інших організацій на українських землях; 5) особисті документи іноземців, які перебували в Україні; 6) колекції рукописів та документів, зібрані іноземцями, які жили в Україні [210, с. 118–127].

Якщо уважніше розглянути типологію Г. Боряка, то стає очевидним, що специфічними лише для першої групи є позиції 6, 8, 10, 11. Характерні для

обох груп – п'ять визначень груп документів, які співпадають у двох групах: 2–2, 5–3, 7–4, 9–5, 12–6.

Позиція перша другої групи Г. Боряка (документи урядів, напівприватних або приватних установ та організацій і окремих осіб) має кілька відповідників у другій групі: 1) офіційні документи давніх українських урядових установ, які діяли на сучасних українських землях; 3) офіційні документи центральних установ, яким владою імперських режимів було доручено адміністративну діяльність на українських землях; 4) офіційні документи провінційних, регіональних та місцевих органів на українських землях, утворені імперськими режимами.

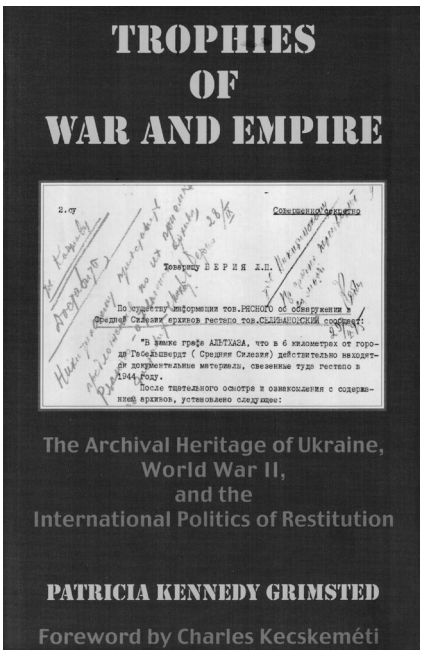
Якщо співставити дві типології, то стає очевидним, що десять позицій першої групи типології Патриції Кеннеді Ґрімстед корелюються з десятьма позиціями типології Г. Боряка. Натомість позиція № 1 американської дослідниці (офіційні документи центральних органів державної влади і управління Росії) має два відповідники у типології українського вченого: 1) офіційні документи давніх українських урядових установ, які діяли на сучасних українських землях та 3) офіційні документи центральних установ, яким владою імперських режимів було доручено адміністративну діяльність на українських землях. Така розбіжність викликана історичними реаліями – адже Росія була імперією і мала підлеглі території, і, відповідно, на них – російську владу, тоді як українські землі управлялись і українськими урядами, і російськими.

Поглянемо тепер на другу групу обох схем. П'ять позицій типологій Патриції Кеннеді Ґрімстед та Г. Боряка співпадають (1–2, 2–3, 3–4, 4–5, 5–6). Не має відповідника позиція № 1 типології українського дослідника (урядові, напівприватні, або документи приватних установ та організацій і окремих осіб) через особливості розвитку української історії.

Третьою за хронологією була типологія Патриції Кеннеді Ґрімстед, розроблена вже винятково стосовно українського документального масиву. Результатом її класифікації став розділ "Про дескриптивну типологію української архівної спадщини за кордоном" фундаментальної праці "Трофеї війни та імперії" (2001) [525, с. 137–174]. Типологія дослідниці базується на двох засадах: інституційному і територіальному походженні документів та обставинах їхнього відчуження з батьківщини [525, с. 141]. Схема складається з двох частин.

Перша частина типології розкладає документи на групи відповідно до інституційного та територіального походження. Перша група є українським комплексом і включає: 1.А.1) офіційні документи ранніх українських урядів у межах України або за кордоном; 1.А.2) дипломатичні та інші офіційні документи, створені за кордоном українськими місіями чи представниками офіційних українських інституцій та організацій; 1.А.3) офіційні документи центральних установ, які управляли українськими землями від імені попередніх імперських режимів; 1.А.4) офіційні державні документи провінційних, регіональних чи місцевих установ у межах українських земель, створених владою попередніх

імперських режимів, включно з документами Комуністичної партії; 1.А.5) документи офіційних українських військових об'єднань чи українських з'єднань Російської/Радянської армій; 1.А.6) спеціалізована документація українських земель, переміщена до імперських центрів, включаючи українські фільми, аудіовізуальну та іншу специфічну документацію; 1.А.7) документи, створені за кордоном поза межами Російської і Радянської імперій представниками інших недипломатичних українських/радянських державних інституцій; 1.А.8) документація українських недержавних та приватних інституцій (бізнесових, церковних та культурних організацій, які офіційно не контролювалися державою); 1.А.9) документація нелегальних або висланих організацій та осіб, включаючи таємні та дисидентські групи на українських землях за часів російського імперського та радянського режимів; 1.А.10) документи особового походження, включаючи українських емігрантів; 1.А.11) рукописні книги, автографи та колекції історичної документації; 1.А.12) документи, створені за кордоном приватними українськими еміграційними організаціями чи громадами; 1.А.13) колекції українських архівних документів, укладених за кордоном та/або українські компоненти інших колекцій [525, с. 143–154].



Праця Патриції Кеннеді Ґрімстед "Трофеї війни та імперії. Архівна спадщина України, Друга світова війна та міжнародна політика реституції" (2001)

Другу групу становить "документація, створена іноземцями", що має п'ять категорій: 1.В.1) дипломатичні та консульські документи офіційних місій іноземних держав, які розміщувались на українських землях та/або документи, які стосуються України у складі дипломатичних документів іноземних місій у Російській імперії, СРСР, Польщі чи інших країнах, які контролювали сучасну українську територію; 1.В.2) документи іноземної воєнної та окупаційної влади на українських землях воєнного періоду; 1.В.3) документи іноземних неурядових бізнесових фірм, культурних, церковних організацій, ЗМІ тощо, які мали відділення в Україні (чи на українських землях у складі Російської імперії/СРСР); 1.В.4) особові документи іноземців, які проживали в Україні; 1.В.5) рукописні та документальні колекції іноземних резидентів в Україні [525, с. 154–159].

При порівнянні типологій Г. Боряка та Патриції Кеннеді Ґрімстед, стає очевидним, що обидві мають однакове число позицій – 18. Однак "український комплекс" Г. Боряка містить 12 позицій проти 13-ти американської дослідниці, а "іноземний" – шість позицій проти п'яти відповідно. Г. Боряк виключив зі свого українського комплексу позицію 1.А.6 (спеціалізована документація українських земель, переміщена до імперських центрів, включаючи українські фільми, аудіовізуальну та іншу специфічну документацію), натомість додав позицію № 1 (урядові, напівприватні, або документи приватних установ та організацій і окремих осіб).

Друга частина типології американської дослідниці базується на обставинах відчуження документів і складається з восьми груп: 2.А) вихідна офіційна та приватна кореспонденція з організаціями та особами за кордоном, разом з документами, відчуженими на законних підставах шляхом дарування чи офіційних передавань; 2.Б) документи чи колекції, переміщені за кордон, або такі, що перебувають у сусідніх державах або колишніх колоніях у результаті зміни міжнародних кордонів або церковних адміністративних округів та/чи вимушеної міграції етнічного населення; 2.В) офіційні українські архівні документи, створені в Україні та переміщені з українських земель імперськими керівними органами; 2.Г) неофіційні архівні документи, створені в Україні та переміщені імперськими керівними органами; 2.Ґ) архівні документи, захоплені у воєнний час ворожою стороною або пограбовані солдатами; 2.Д) документи, переміщені законно як приватна або корпоративна власність (бізнесові або особові документи українських емігрантів чи їхніх родин); 2.Е) архіви та культурні цінності, навмисно відчужені шляхом продажу державою, агентами під прикриттям та окремими особами; 2.Є) рукописні та архівні документи, незаконно відчужені з України через викрадення або несанкціонований експорт [525, с. 160–170].

Характерною особливістю наведених вище типологічних схем є те, що вони мають більше теоретичний характер порівняно з двома наступними – УНДІАСД та ЦДАЗУ, які, особливо остання, мають передусім прикладний характер.

Останню типологію було розроблено 2007 р., коли Держкомархів України затвердив Концепцію створення та функціонування Національного реєстру "Архівна україніка". Визначився й новий підхід до питання класифікації – було виділено три складових архівної україніки: "автентична україніка" (групи А, Б); "історична україніка" (до 1991 р.: групи В, Г, Д, Е); "модерна україніка" (після 1991 р.: групи Б, В, Г, Д, Е) і запропоновано таке наповнення кожної з груп:

"А) документи, утворені в Україні й вивезені емігрантами (переважно міжвоєнного і повоєнного періодів): а) українських урядів, міністерств та відомств УНР, УД, ЗУНР та ін.; б) дипломатичних установ УД, УНР та ЗУНР; в) українських військових підрозділів (легальних та нелегальних): УПА, Січові

Стрільці та ін.; в)[1] наукових установ, навчальних закладів, закладів культури; г) українських видавництв та редакцій газет і журналів; д) релігійних установ; е) рукописи наукових і літературних творів українських учених, митців, письменників, поетів; є) документи особового походження українських політичних, громадських і культурних діячів; ж) рукописи і рукописні книги, що потрапили за кордон у складі колекцій та книгозбірень українських емігрантів; з) архіви українських діячів, передані на постійне зберігання до державних і недержавних архівних установ у відповідності до заповітів фондоутворювачів; і) архіви українських діячів, що перебувають у приватній власності (отримання інформації за згодою фондоутворювачів);

Б) документи, утворені в Україні й переміщені (в результаті централізації архівних фондів за радянського часу чи незаконним шляхом) поза її межі: а) про українців в складі Червоної та Радянської армій; б) особисті архіви та колекції документів неукраїнського походження, пов'язаних з історією України; в) кінофотофонодокументи; г) технологічна, картографічна, геодезична, наукова та інша спеціальна і супровідна документація;

В) документи, утворені українцями в еміграції (це питання пов'язане з проблемою національної самоідентифікації утворювачів документів та правом власності на ці документи): а) українських організацій (як світового, так і локального значення), створених в інших країнах; б) українських церков різних конфесій; в) наукових і навчальних установ, спрямованих на розвиток української науки і освіти поза межами України; г) архіви та колекції українських культурологічних установ; д) колекції відомих українських діячів, які проживали в тій чи іншій країні;

Г) документи, утворені в країні локалізації української громади/українців, які містять інформацію про українців, український народ, Україну: а) державних установ цієї країни; б) державних установ інших країн; в) недержавних організацій та установ (політичні партії та рухи, громадські організації, наукові та культурні установи тощо); г) архіви церков, релігійних організацій; д) документи інших (окрім українських) етнічних груп і релігійних громад та їхніх відомих представників, які емігрували з території України;

Д) особові фонди неукраїнського походження, що містять відомості як про історичні події, що відбувались на території України, так і про українську спільноту в країні її локалізації: а) зарубіжних дипломатів, які перебували в Україні згідно з призначенням; б) міжнародних гуманітарних представництв; в) учасників визвольних змагань та збройних конфліктів на території України; г) діячів культури, науки, освіти, представників урядових або бізнесових кіл, які підтримували професійні контакти з українцями або навчалися в Україні;

Е) документи, утворені в Україні зарубіжними державними і недержавними установами та організаціями, які містять інформацію про Україну та укра-

---

[1] Очевидна технічна помилка: літера "в" повторюється двічі [350, с. 21].

їнців: а) дипломатичні документи; б) документи зарубіжних бюро ЗМІ; в) документи військових, економічних, культурних, релігійних, наукових, освітніх, бізнесових представництв; г) рукописні і документальні колекції, зібрані іноземцями в Україні" [350, с. 21–22].

Ця типологічна схема, розроблена під керівництвом І. Матяш, як бачимо, є найширшою з усіх проаналізованих. По суті, це зведений доробок, що синтезував ідеї попередників.

Прикладом практичного втілення теоретичних розробок у класифікації архівної україніки стало оприлюднення у 2007 р. 11-ти груп документів, які є профільними для зберігання у ЦДАЗУ: "особисті документи представників народу України, які були створені на сучасній території України і на законних підставах вивезені за кордон; зібрання архівних документів, автографи, рукописні книги, вивезені з сучасної території України; приватні зібрання документів державних і політичних діячів, утворені поза сучасними кордонами України; документи, створені приватними та громадськими українськими організаціями поза сучасними кордонами України; зібрання архівних документів або складові частини архівів чи бібліотек, створених українськими емігрантськими групами поза сучасними кордонами України, у тому числі історичні документи, літературні рукописи, рукописні книги; документи приватних установ та організацій, а також документи особового походження, колекції рукописів і документів, створені іноземцями на сучасній території України або пов'язані з Україною; копії документів офіційних дипломатичних місій інших держав на сучасній території України; копії документів дипломатичних іноземних місій у Російській імперії та Радянському Союзі, Австрійській та Австро-Угорській імперіях, Польській республіці, Королівстві Румунія, Королівстві Угорщина та Чехословацькій Республіці періоду між двома світовими війнами, тематично присвячені подіям на сучасній території України; копії документів військової та цивільної окупаційної влади воєнного часу на сучасній території України; копії документів іноземних фірм, культурологічних, релігійних, інформаційних та інших організацій, які діяли на сучасній території України; документи іноземців, які перебували на сучасній території України (щоденники, подорожні записи, мемуари або інші документи)" [434].

Типологічна схема, покладена ЦДАЗУ в основу комплектування фондів, є найкоротшою з розглянутих за кількістю позицій. Специфікою даної групи є, як зазначалося, практичний, прикладний характер. Про це свідчить відсутність детального розгляду видів документації, яка складає україніку, а також акцент на кордони України. Так, у восьмій позиції методично перераховано країни, чиї дипломатичні іноземні місії мають документи стосовно територій, що входять до складу України сьогодні. Враховуються також обставини відчуження документів з України, тобто шлях їхнього перетворення на архівну україніку, та авторство, – тобто закладено елементи поділу архівної україніки на "український" та "закордонний" комплекси.

Варто також зауважити, що сім пунктів з викладених одинадцяти говорять власне про документи, тобто оригінали, а решта чотири – про копії документів. Це пов'язано з принципом провенієнції – походження документів. Тобто документи, що належать до цих чотирьох позицій, безперечно є складовою національної архівної спадщини іншої країни, і Україна може лише висловити побажання отримати копії цих документів. Стосовно ж документів семи груп, то питання про їхнє передавання Україні має право на існування.

Паралельний аналіз чотирьох типологічних схем (Г. Боряка, Патриції Кеннеді Ґрімстед, І. Матяш та ЦДАЗУ) дозволяє зробити певні висновки. Впадає у вічі, що елементи типології Ґрімстед присутні у решті трьох типологіях. Найповнішою є типологія І. Матяш. Дослідниця об'єднала в одній типологічній схемі два підходи Патриції Кеннеді Ґрімстед до проблеми типології україніки: інституційне та територіальне походження документів, – те, що знайшло відображення у виокремленні "українського" та "зарубіжного" комплексів, – з одного боку, та обставини їхнього відчуження, з іншого. Окрім того, було виділено три складових україніки ("автентична", "історична" та "модерна"), до яких було віднесено комбінацію восьми груп (від А до Е).

За основу аналізу було взято хронологічно першу типологію архівної україніки Г. Боряка (№ 1). Два перших пункти його типології співпали з двома першими пунктами Патриції Кеннеді Ґрімстед (№ 2) та І. Матяш (№ 3), однак не співпали з пунктами типології ЦДАЗУ (№ 4), що можна пояснити, як вказано вище, практичними потребами типологізації, проведеної спеціалізованим архівом.

Третя та четверта позиції типологій № 1 і 2 не знайшли відображення у типології № 3. Очевидно, це викликано тим, що документи цих груп можуть бути затребувані лише у вигляді копій, оскільки за ознакою походження належать тим країнам, органи яких їх і створювали. Те саме стосується позицій № 6 типології № 3.

Типологія № 3 розширила п'яту позицію типології № 1 через залучення принципу обставин відчуження документів, бо пункт типологій № 1 та 2 включає в себе документи груп А та Б – тобто як вивезені емігрантами, так і переміщені за радянського часу. Пункт № 7 відображений у перших трьох схемах. Не знайшла відображення позиція № 8 (документи нелегальних/висланих організації/осіб) у типологіях № 3 та 4. Єдина кореляція – це пункт "в" групи А: документи, утворені в Україні й вивезені емігрантами (переважно міжвоєнного і повоєнного періодів): "в) українських військових підрозділів (легальних та нелегальних): УПА, Січові Стрільці та ін." [350, с. 21].

Позиція дев'ята присутня в усіх типологічних схемах. Типологія № 3, подібно до пункту п'ятого, розширила перелік типів обставинами відчуження документів. Для типології № 4 цей пункт взагалі є першим у переліку документів, якими має комплектуватися архів.

Пункти 10–12, 14, 16 та 17 присутні у всіх типологіях, з виголошеною вище тенденцією до деталізації типології № 3. Пункт 13 відсутній у типології № 2, натомість типологія № 3 включає детальний перелік потенційних фондоутворювачів. Пункт вісімнадцятий типології № 4 вкладається в рамки двох пунктів (17 та 18). Частина групи А типології № 3 не знайшла відповідника у трьох типологіях, очевидно, через детальний перелік потенційних фондоутворювачів.

Викликає подив відсутність п'ятнадцятої позиції у типології № 3 – документи військової та окупаційної цивільної влади на українських землях. Адже, з огляду на кількість збройних конфліктів на українських теренах, ця група документів є істотної складовою архівної україніки.

Таким чином, існуючі типології наповнюють поняття "архівна україніка". Базовими для всіх типологій стали розробки американської дослідниці Патриції Кеннеді Ґрімстед. Типологія ЦДАЗУ модифікувала доступні класифікації для здійснення завдань, поставлених перед архівом – поповнення своїх фондів оригіналами чи копіями документів, включених до поняття "архівна україніка". За кількісними параметрами найбільшою є типологія Г. Боряка. Однак за змістовним наповненням та новизною підходу, врахуванням принципу відчуження документів типологія, покладена в основу Національного реєстру "Архівна україніка", безперечно є кроком уперед в усвідомленні варіативності складових архівної україніки.

Типологія американської дослідниці також продовжує використовуватись. Так, виокремлюються (О. Коваль) такі групи для класифікації україніки в Росії: 1) офіційні урядові документи українських державних утворень; 2) документи регіональних та місцевих установ, створених імперською владою на українських землях; 3) дипломатичні та офіційні документи українських представництв і місій за кордоном; 4) військові архіви (українські формування та частини в складі Радянської армії); 5) спеціалізована українська документація, переміщена до імперських центрів; 6) документи українських установ, які офіційно не контролювалися державою; 7) документи нелегальних/висланих організацій/осіб; 8) рукописні книги, архівні зібрання та колекції, окремі документи, вивезені за різних обставин у різні роки [317, с. 133–134]. Тож українською дослідницею використано вісім пунктів з типологічних схем Г. Боряка та Патриції Кеннеді Ґрімстед.

Застосуємо типологічні схеми трьох дослідників до Празького архіву. Типології Г. Боряка та Патриції Кеннеді Ґрімстед мають такі точки перетину відповідно: 1/1.А.1, 2/1.А.2, 5/1.А.5, 10/1.А.10, 11/1.А.11, 12/1.А.12 та 1.А.13 (шість з типологією українського вченого та сім – американської дослідниці).

Типологія І. Матяш накладається на Празький архів двома групами – А та В. До групи А (утворені в Україні і вивезені емігрантами) можна віднести такі п'ять (з десяти) компонентів Празького архіву:

– документи українських урядів та дипломатичних представництв періоду Української революції 1917–1921 рр.;

– документи українських військових підрозділів – Січових Стрільців;

– рукописи праць українських учених, митців, письменників та поетів;

– документи особового походження українських діячів;

– рукописи, що потрапили за кордон у складі колекцій та бібліотек українських емігрантів.

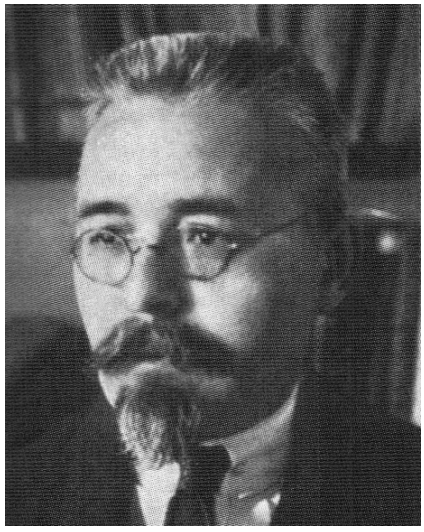
Група В (документи, утворені українськими емігрантами) включає такі чотири з п'яти характеристик Празького архіву:

– документи українських організацій;

– документи українських наукових і навчальних установ;

– архіви українських установ культурницького напряму діяльності;

– "колекції відомих українських діячів" – в даному випадку особові архіви.



Іван Огієнко, не пізніше 1942 р.

Отже, якщо з групи А до документального масиву української еміграції з Чехословацької Республіки можна застосувати п'ять з наявних десяти характеристик, то з групи В – чотири з п'яти. З типології випадає група документів д) "релігійних установ". Хоча, з іншого боку, серед документів, які належали УІК та були зафіксовані у так званому Списку УІК, є фонд № 1871 І. Огієнка (митрополита Холмського Іларіона) – видатного політичного, культурного, церковного діяча, історика. Тож можна стверджувати, що документи про релігійне життя опосередковано присутні у масиві ПА.

Незважаючи на зафіксовані у наказі Держкомархіву України про створення ЦДАЗУ 11-ти груп документів, що є профільними для даного архіву, укладачі аналітичного огляду архівної україніки в Білорусі (2009) підсумували, що виявлений білоруський масив документів архівної україніки може бути віднесений до двох з трьох категорій архівної україніки – автентичної та модерної [180, с. 34].

Типологія І. Матяш при застосуванні до архівної україніки в Канаді також зазнала модифікацій. Було виділено чотири групи документів архівної україніки в цій країні:

1) документи, утворені в Україні: три позиції, які співпадають з першими трьома позиціями ("а", "б", перше "в") групи А;

2) документи, утворені українцями в Канаді: дві позиції групи А ("д", друге "в"); об'єднано позиції "є", "з" та "і" в одну ("Колекції видатних українських діячів, що проживали в Канаді"); і створено групу під більш загальною назвою (ніж позиції друга "в" та "г" групи А) – "документи українських організацій, створених у Канаді": загальноканадські та провінційні;

3) документи, утворені українцями поза межами Канади: дві позиції, які відповідають позиціям "а" та "д" групи В;

4) документи, утворені в Канаді: сім позицій, які фактично розширюють позицію "б" групи Б відповідно до канадських реалій [184, с. 37–38].

Таким чином, застосування зазначених типологічних схем до масивів архівної україніки (зокрема, щодо україніки в Росії[2], Канаді та до Празького архіву) засвідчує їхню життєздатність. В залежності від особливостей формування масиву україніки, документного наповнення, територіального походження, виду фондоутворювачів, може бути ефективно застосована та чи інша типологічна схема, адже всі вони спрямовані на максимально повне виявлення, фіксацію відомостей, описування та реєстрацію такої складової документальної спадщини України, якою є архівна україніка.

1.2. Документальні масиви еміграційної архівної україніки очима архівістів та істориків

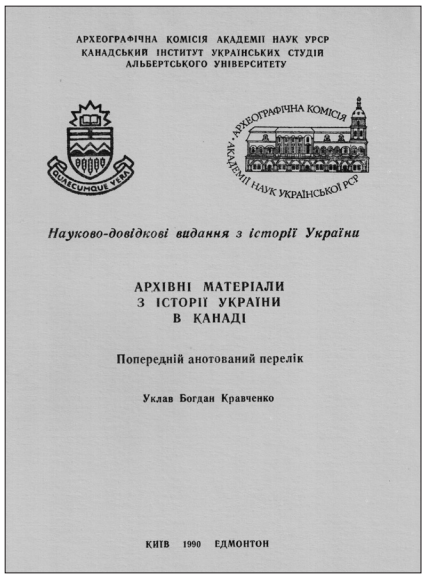
Даний історіографічний огляд видається за доцільне розподілити на три частини: еміграційна архівна україніка у різних країнах (крім ЧСР): історія; огляди фондів та путівники; історія еміграції в ЧСР: історіографічний та джерелознавчий аспекти; історія Празького архіву. Тож виклад, на нашу думку, вмотивовано, йтиме від еміграційної архівної україніки переважно міжвоєнного періоду ряду країн через історію української еміграції в ЧСР до аналізу історіографії ПА як складової еміграційної україніки (архівної, бібліотечної та музейної). Почнемо з першої групи.

1) Еміграційна архівна україніка у різних країнах (крім ЧСР): Історія; огляди фондів та путівники. Питання історії ПА найтісніше пов'язане з ширшою темою і є, власне, її складовою – історією української еміграції, яка виступила колективним фондоутворювачем величезного архівно-бібліотечного масиву. Протягом двох останніх десятиліть цій темі було присвячено сотні спеціальних публікацій, що висвітлюють різні аспекти існування української еміграції у міжвоєнній Європі, в тому числі і долю, сучасний стан та склад архівних і бібліотечних колекцій, зібраних протягом міжвоєнного періоду українськими діячами та інституціями.

Періоди історії, пов'язані з еміграцією, неминуче тягнуть за собою переміщення осіб, їхніх приватних архівів, створення нових установ на новій батьківщині (а відтак – створення архівів та бібліотек), ліквідацію цих осередків і, відповідно, архівних і бібліотечних колекцій. Тож історія еміграції тісно пов'язана як з історією еміграційних архівних, музейних і бібліотечних осередків, так з і правовими та політичними питаннями і проблемами, які спричинили переміщення документальних комплексів або виникли в результаті цих переміщень.

[2] Детальніше див.: [317].

Першою, хто комплексно дослідив питання про переміщені архіви як про культурну спадщину, що набула статусу незаконно переміщеної, стала Патриція Кеннеді Ґрімстед. Спеціальний розділ її фундаментальної праці "Трофеї війни та імперії" [525] присвячений нелегітимності переміщення до СРСР культурних цінностей та аналізові цих акцій як протизаконних, зроблених з порушенням існуючих норм міжнародного права. Авторка дослідила питання української архівної спадщини за кордоном, українського компоненту радянських культурних трофеїв та повернутої еміграційної україніки[3]. Розділ про еміграційну україніку було перекладено нами українською мовою та доповнено додатками з документів російських і українських архівів [251].


АРХЕОГРАФІЧНА КОМІСІЯ АКАДЕМІЇ НАУК УРСР
КАНАДСЬКИЙ ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ
АЛЬБЕРТСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

АРХЕОГРАФІЧНА КОМІСІЯ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Науково-довідкові видання з історії України

АРХІВНІ МАТЕРІАЛИ
З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
В КАНАДІ

Попередній анотований перелік

Уклав Богдан Кравченко

КИЇВ 1990 ЕДМОНТОН

Перший в Україні огляд архівної україніки в Канаді, укладений Богданом Кравченком (1990)

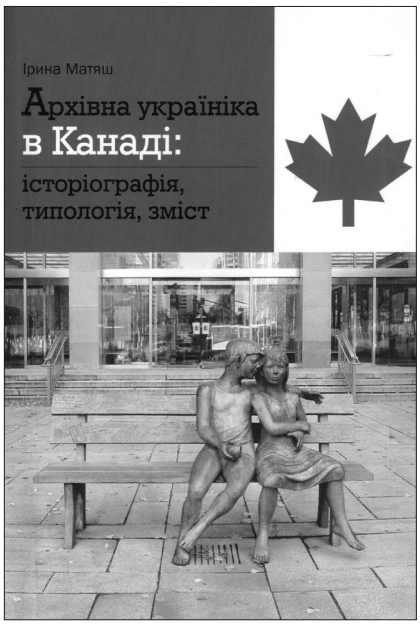
Значним є історіографічний масив, пов'язаний з опрацюванням у 1990–2000-х роках еміграційної архівної україніки в різних країнах.

Канада є найбільшим центром української еміграції з кінця XIX ст. Зведений довідник джерел дослідження історії українців у Канаді 1984 р., укладений М. Момриком [527], за свідченням І. Матяш, "став першим довідником про архівну україніку в Канаді (на рівні "всенаціонального" архівосховища)" [184, с. 32]. Ґрунтовною називає дослідниця і працю І. Ґерус-Тарновецької про 52 кириличних рукописи з бібліотек та приватних колекцій, а також про неопубліковані роботи відомих українців [184, с. 33].

Першим спільним українсько-канадським проектом з україніки в Канаді став анотований перелік 21-ї колекції з двох державних архівів, двох бібліотек і двох громадських організацій, укладений у 1990 р. тодішнім директором Канадського інституту українських студій Б. Кравченком [190]. На початку 2000-х років цей довідник став одним із перших у серії "Зарубіжна архівна україніка", оприлюднених в Інтернеті [288].

Згодом М. Момрик навів огляд українських архівних колекцій при Національному архіві Канади [364]. А. Крохмаль опрацювала короткий огляд колекцій та сховищ Торонто, в яких зберігаються матеріали, що стосуються України [326]. Я. Розумний дослідив історію та подав короткий огляд колекцій найбільших українських архівів Вінніпегу [450].

[3] Детальніше див.: [215; 467].



Праця Ірини Матяш "Архівна українка в Канаді: історіографія, типологія, зміст" (2008)

Кілька років тому на сайті Торонтського університету було оприлюднено огляд українських колекцій Центру Центрально- та Східноєвропейських ресурсів імені П. Яцика [490]. 2007 р. на порталі "Архіви України" виставлено повний текст анотованого переліку 235-ти фондів і колекцій, опрацьований О. Шаленко за даними мережі Canadian Archival Information Network [186].

Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства у рамках галузевого проекту "Зарубіжна архівна українка" у 2010 р. опублікував найповніший на сьогодні довідник "Архівна українка в Канаді", який охоплює понад 800 збірок і колекцій державних та університетських архівів, архівів громадських об'єднань, музейних та приватних зібрань (упорядники: І. Матяш, керівник авторського колективу, Р. Романовський, М. Ковтун, Х. Вінтонів, А. Майстренко, Л. Приходько) [432; 184]. Довідник видано під грифами трьох установ – Держкомархіву України, УНДІАСД та Канадського інституту українських студій Альбертського університету. Відкриває перелік фондів з анотаціями Бібліотека та архів Канади (Оттава, Онтаріо). Спочатку подано інституційні фонди та колекції, потім – фонди та колекції особового походження. У додатки винесено окремі фонди, які є змішаними за характером. До кожного архівосховища подається історична довідка. Потім подано відомості по кожній провінції [184]. Дослідникам залишається лише сподіватися, що цей фундаментальний доробок українських архівістів з'явиться в Мережі в повнотекстовому вигляді; наразі на порталі "Архіви України" репрезентовано лише коротку анотацію на це видання[4].

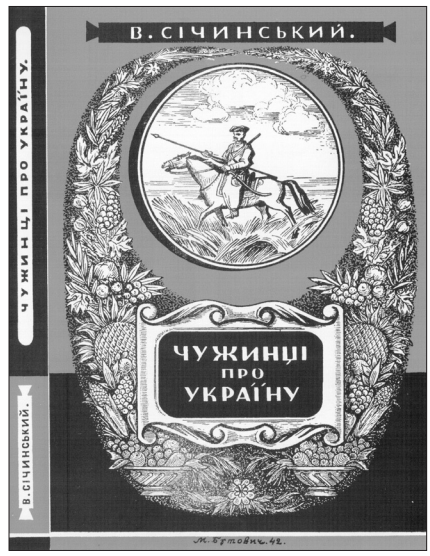
Результати роботи над довідником було проаналізовано в монографії І. Матяш "Архівна українка в Канаді: Історіографія, типологія, зміст" (2008). Досліджено історію поняття, теоретичні та правові засади, історіографію теми, подано огляд документальних комплексів українського походження або створених українцями в Канаді [350].

Підсумковий характер має стаття зазначеної дослідниці "Українка архівна в Канаді" в третьому томі робочих зошитів "Української архівної енциклопе-

[4] Див.: http://www.archives.gov.ua/Publicat/Arkh_ukrainika_Kanada.php.

дії” [355, с. 128–132], хоча в першому томі цього самого видання на літеру “А” вже було вміщено статтю М. Палієнко “Архівна україніка Канади” [396, с. 99–101]. У другому виданні Енциклопедії цю недоречність виправили, залишивши статтю І. Матяш [482, с. 122–124].

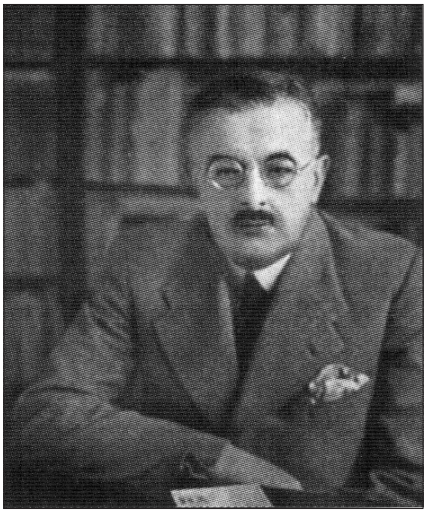
Відзначимо, що ми навели лише ключові та узагальнюючі публікації про фонди та колекції україніки в Канаді; бібліографія публікацій про окремі документальні колекції чи окремих діячів, наведена у згаданому довіднику, є досить широкою – близько 140 позицій [185]. Однак варто закцентувати увагу на дослідженні, яке, поряд з іншими з даної тематики, є знаковим з точки зору фіксування українськими істориками розвою українознавчих інституцій, організацій та діяльності відомих діячів української еміграції. Це праця про українські науково-історичні центри в Канаді у 1950–1980-х роках [246].



Микола Бутович. Обкладинка праці Володимира Січинського “Чужинці про Україну” (1942)

Історіографія еміграційної україніки у США є показово великою. Однак у переважній більшості випадків україніка не виокремлюється, а залишається складовою росіки, совєтіки або й навіть славіки. Тут можна виділити три групи джерел, які характеризують архівні фонди чи документальні комплекси. До першої віднесемо розвідки про винятково українські колекції, інституційні чи особові архіви у складі більших документальних масивів. Найбільш комплексною, хоча й невеликою за обсягом (34 с.), можна назвати працю Л. Винара про збереження культурної спадщини українськими архівами, бібліотеками та музеями [549].

Перша група охоплює також огляди: архівних та рукописних колекцій Української вільної академії наук (УВАН) у США (путівник) [515]; українського сегменту Бахмєтєвського архіву [229]; рукописної україніки в бібліотеці Гарвардського університету [295]; документів, які стосуються С. Смаль-Стоцького та зберігаються в НТШ у Нью-Йорку [254]; бібліотеки та архіву В. Січинського в Гарварді [316]; Східно-європейських колекцій в Історичному товаристві в Пенсильванії з виокремленням карпато-русинських [533, с. 132–133] та українських колекцій [533, с. 133–134]; архіву православного осередку Української православної церкви у США в Баунд-Бруку, причому, незважаючи на словниковий жанр, автору вдалося навести характеристику за сімома групами [203]; української колекції Дослідного центру історії імміграції [358; 359]; Нью-Йоркського архіву Джойнта [361]; архів Ю. Лавриненка [506]; архів В. Липинського [298; 323].



Іван Мірчук, не пізніше 1942 р.

До другої групи відносяться путівники по славістичних колекціях різних американських установ, в яких є і сегменти архівної україніки. В першу чергу, це зведений путівник по славістичних колекціях США та Канади [526] та електронний ресурс "Віртуальна славіка: цифрові бібліотеки, цифрові архіви" [548]. Також сюди можна віднести: опис архіву барона Врангеля (1919–1926) в архіві Гуверівського інституту [387]; путівник по ресурсах славістичної та балтійської бібліотеки Нью-Йоркської публічної бібліотеки [517]; путівник по ресурсах дослідження Російської імперії та СРСР в Нью-Йоркському регіоні [531]; путівник по російських, центральноєвропейських та балтійських колекціях у Вашингтоні [519]; путівник по колекціях Дослідного центру історії імміграції [529]; путівник по славістичних етнічних бібліотеках, музеях та архівах [550].

До третьої групи можна віднести історичні нариси та огляди про діяльність українознавчих центрів у США, зокрема, тут трапляються згадки про колекції таких установ, як: Український музей в Нью-Йорку [198], Український національний музей у Чикаго [314; 315]; Український музей та бібліотека в Стемфорді [333]; Музей-архів УВАН [366]; Український дослідний і документаційний центр в Нью-Йорку [383]; огляд 20-ти українознавчих наукових установ у США другої половини XX – початку XXI ст. [356]. Сюди ж належить й історія українських архівних осередків в Північній Америці, що охоплює період з 1940-х років по другу половину XX ст. [407].

Сучасний стан та фонди україніки в США коротко охарактеризовано М. Палієнко в Українській архівній енциклопедії [397, с. 101–102].

Виокремлюється окрема група досліджень – сегментів архівної та бібліотечної україніки, акумульованих у країнах проживання української еміграції (в даному випадку, у США) та переміщених до України після 1991 р. Так, Інститут дослідження української діаспори при Національному університеті "Острозька академія" зберігає частину архіву та бібліотеки Українського історичного товариства (Кент, США) [194]. Формування бібліотечного фонду шляхом надходжень від приватних осіб, наукових інституцій та українських еміграційних організацій є одним з напрямів діяльності Інституту дослідження української діаспори. Серед бібліотечного фонду окремо зберігається колекція засновника Українського історичного товариства Л. Винара, яка станом на 2008 р. нараховувала близько 3 тис. видань [497, с. 224].

Дослідження Б. Цимбал про фонд І. Багряного, подібного до історії ПА, присвячене документальному масиву архівної україніки, акумульованому в США та переданому протягом 1992–1996 рр. до Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва (ЦДАМЛМ) України [503, с. 1].

З'являються й праці, присвячені аналізові організаційних та світоглядних засад функціонування українських еміграційних осередків у США в другій половині XX ст. – наприклад, соціально-політичній та культурній адаптації української еміграції 1940–1970-х років [461].



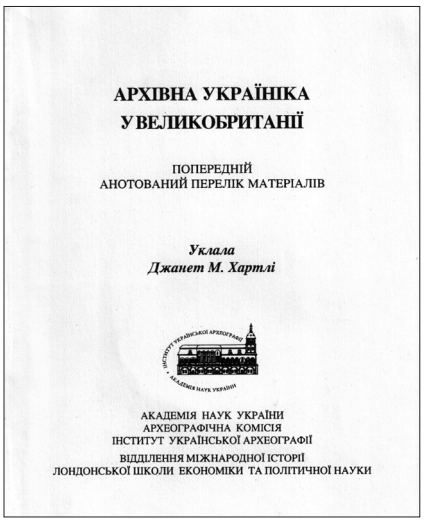
Дмитро Чижевський, не пізніше 1942 р.

Німеччина також була значним центром української еміграції. Найбільше дослідників цікавили огляди масивів україніки. Архів УВУ, переміщений до Мюнхена у 1945 р., на початку 2000-х років почав інтенсивно опрацьовуватися: було оприлюднено попередній огляд фондів (Г. Боряк, Л. Дубровіна) [207], а також огляд та описи перших 13-ти фондів, упорядкованих і опрацьованих О. Кириленком та О. Яценком [312; 313]. Діловодний архів УВУ повоєнного періоду проаналізував О. Гаранін [237]. О. Яценко також охарактеризував особові справи архіву УВУ в Мюнхені (на прикладі документів Н. Полонської-Василенко, П. Курінного, О. Оглоблина, І. Мірчука) як джерело для наповнення біографічною інформацією "Українського біографічного архіву" [511].

Також об'єктами дослідження ставала україніка в державних архівах Берліна [327]; в бібліотеках та архівах Західної Німеччини станом на 1990 рік та у ФРН загалом [343; 344]; в Берлінській державній бібліотеці Пруської культурної спадщини та Федеральному архіві в Берліні [463].

Питання відображення діяльності українських емігрантів у документах мюнхенських архівів міжвоєнного періоду досліджував О. Піщаний [420]. Серед відомих українських постатей особливу увагу дослідників привертає видатний український вчений, історик, славіст та філософ О. Чижевський [228; 230; 374; 510].

Словникову статтю до Української архівної енциклопедії про україніку в Німеччині, з огляду на її обсяги, писали чотири автори (Д. Бурім, О. Кураєв, Ю. Мицик, Т. Себта). Взявши за основу географічно-хронологічний принцип викладу, у складі ряду фондів вони навели приклади документів, які є складовою еміграційної україніки, зокрема, про діяльність українських емігран-



Довідник Джанет М. Хартлі "Архівна українка у Великобританії" (1993)

тів у Німеччині, Українського комітету у Варшаві, Української установи довір'я в Німеччині, Українського наукового інституту в Берліні, становище емігрантів у Польщі та ін. [480, с. 136–141].

Багато документів українського еміграційного походження акумульовано в Австрії. П. Ричков уклав попередній анотований перелік 22-х бібліотечних, семи архівних та однієї музейної збірки україніки в цій країні [481][5]. Огляд україніки у чотирьох австрійських архівах та Австрійській національній бібліотеці, в тому числі матеріалів, створених українськими емігрантами, здійснив В. Потульницький [425]. М. Палієнко вмістила статтю про україніку в Австрії в Українській архівній енциклопедії [395, с. 98-99]. О. Кураєв проаналізував документи Державного архіву Австрії щодо українського питання та подій в Україні від 1905 до 1922 р. [328; 329].

Виклад обставин, умов, характерних рис документального масиву стосовно "імперського" шляху утворення україніки репрезентовано у спільній праці Національної комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей, Посольства Австрійської Республіки в Україні та Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім М. Т. Рильського НАН України про українсько-австрійські відносини у другій половині XIX – на початку XX ст. [491]. Комплексний історичний огляд наукової та культурно-освітньої діяльності українських емігрантів в цій країні (тобто еміграційний шлях утворення україніки) здійснила Т. Сидорчук [465].

Джанет М. Хартлі, автор фундаментального довідника з архівної та рукописної росіки/совєтіки у Великобританії (1987) [528], на пропозицію українських археографів уклала спеціальний довідник з україніки, що охопив 62 сховища Великобританії (архіви, музеї, бібліотеки: національні, графств, партій, асоціацій, організацій тощо) [187]. Англійська дослідниця проаналізувала конкретні документи стосовно України та колекції, які містять документи про Україну, а також надала пошукові реквізити.

Серед українських установ Великобританії у поле зору дослідників потрапили Союз українців (1945–1949 рр.) [507] та еміграційний журнал "Визвольний шлях", який виходив у Великобританії у другій половині XX ст. [263].

---

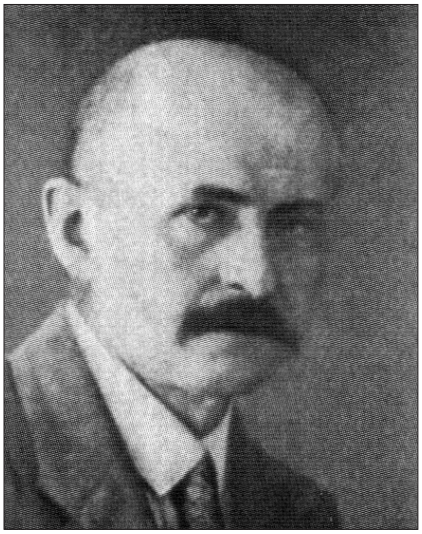
[5] Доступний також на веб-порталі "Архіви України" (http://www.archives.gov.ua/ArchUkr/austria.php)

Франція також вважалася центром української еміграції міжвоєнного періоду, хоча й не таким значним, яким вона була для російських біженців. Коли мова заходить про Францію, то, без сумніву, серед українознавчих установ перше місце посідає Бібліотека імені Симона Петлюри в Парижі. В. Михальчук, дослідивши історію створення та функціонування цього визначного осередку, спрямованого на збирання та збереження української документальної спадщини, торкнувся і складу колекції та її долі під час Другої світової війни [360]. Більш глибоко питання переміщення та сучасного стану Бібілотеки вивчала Патриція Кеннеді Ґрімстед [522; 523]. Питання історії та діяльності паризької книгозбірні досліджувалися також крізь призму джерел та спогадів [307]. До Української архівної енциклопедії М. Палієнко написала статтю про Українську бібліотеку ім. С. Петлюри [405, с. 144–145], а З. Борисюк підготувала огляд архівної україніки у Франції [206]. А М. Тимошик також здійснив загальний огляд україніки у французьких архівах, бібліотеках, редакціях та видавництвах [475]. Окремо студіювалися питання розвитку та проблематики української еміграційної преси у Франції 1920–1930-х років [256].

Активно досліджується польська україніка: так, М. Палієнко проаналізувала історію організації еміграційних архівів у Польщі на початку 1920-х років [402], зокрема Головного Військово-історичного музею-архіву [409] та Директорії УНР у Тарнові [401]; В. Тельвак окреслив краківський період життя та діяльності українського історика С. Томашівського на підставі фондів Архіву Яґеллонського університету [472]; А. Крохмаль надала характеристику архівної україніки в полоністичних інституціях Північної Америки та Європи [325]; долю колекцій НТШ, які мали ознаки переважно імперської та частково – еміграційної україніки, висвітлювала Г. Сварник (див. нижче). Досить детальна словникова стаття про Архів нових актів у Варшаві для Української архівної енциклопедії укладена Адамом Гжегошем Домбровським. Згідно з його студіями, переважну більшість українських фондів складають документи про стан української меншини у Польщі, проте є й матеріали, які характеризують діяльність української еміграції в інших країнах [262]. Докладно вивчалися склад та зміст українських фондів Центрального військового архіву [281; 464] та Головного архіву давніх актів м. Варшави [422; 424]. Узагальнююче дослідження стосовно польських архівних установ здійснив А. Папакін [411]. На основі польської історіографії та джерел висвітлено історію Українського наукового інституту в Берліні [542]. Докладний огляд архівної україніки у Польщі вміщено в Українській архівній енциклопедії [466].

Питання наукової і освітньої діяльності української еміграції у Польщі у 1919–1939 рр. досліджував А. Портнов [423]. При цьому варто відзначити, що ряд діячів, згаданих у цій праці (Л. Білецький, Д. Антонович, В. Щербаківський та ін.), були пов'язані і з Чехословацькою Республікою міжвоєнного періоду.

У дослідженні В. Ляхоцького про І. Огієнка (митрополита Іларіона), який в еміграції перебував у Польщі, Швейцарії та Канаді, здійснено спробу рекон-



Вадим Щербаківський, не пізніше 1942 р.

струкції складу та змісту архіву і бібліотеки цього видатного українського громадського та релігійного діяча, а також визначення їхньої долі [340]. Результати цієї аналітичної роботи подано у вигляді додатків, перший з яких є реєстром документів стосовно життя та діяльності І. Огієнка з фондів державних архівних установ України. (Слід зазначити, що серед цих матеріалів є й документи ПА, зокрема № 1, 4, 7, 37 Додатку Р містять у складі своїх фондів документи ПА, а № 26, 29, 36, 61, 79, 90, 92, 158, 182, 205, 321, 323 складаються виключно з документів ПА) [340, с. 501–521]. В. Ляхоцький також використовує у своїй праці документи з фонду № 269 "Український музей у Празі" ЦДАГО України: це листи І. Огієнка; документи, пов'язані з постатями В. Садовського, Д. Антоновича, М. Битинського; матеріали Першого і Другого наукових з'їздів у Празі [340, с. 501–523]. Наступні чотири додатки містять описи трьох фондів ЦДАВО України (з них у фонді № 1871 серед 31-ї справи є 9 справ ПА); опис фонду з Кам'янець-Подільського міського державного архіву.

В. Ляхоцький також репрезентував перелік документів з приватного архіву протопресвітера Української православної церкви в Канаді Т. Міненка (з фонду Української греко-православної церкви (Канада) [340, с. 616–638] і навів опис фонду митрополита Іларіона консисторії Української православної церкви в Канаді, складений В. Сеньчуком [340, с. 639–643].

Об'єктивну рецензію на Путівник по словацьких архівах написав М. Мушинка. В ній він констатував, що, на жаль, видання не висвітлило архівних матеріалів Державного музею українсько-руської культури у Свиднику. Також ученим було зроблено висновок про те, що більшість словацької україніки не є еміграційною: вона пов'язана з існуванням українських земель у складі словацьких [372].

Болгарія, поряд з ЧСР, стала країною, що запрошувала до себе біженців з теренів колишньої Російської імперії. У 2000 р. було видано каталог, який описує понад тисячу справ з п'ятдесяти фондів, які зберігаються у чотирьох державних та одному родинному архівах і в Національному літературному музеї Болгарії [478].

У Югославії також перебувало багато українських емігрантів, однак на сьогодні комплексної праці про архівну та бібліотечну україніку у цій країні

немає. Натомість тут опубліковані студії стосовно історії російської та української еміграції [319].

Про документи з італійських архівів і бібліотек, які висвітлюють історію України, писав С. Яковенко [508]. Долю переміщеного до Італії архіву Уряду ЗУНР, його збереженість та сучасний стан простежив О. Павлюк [392].

У 2010 р. з'явився огляд архівної україніки Національного архіву Республіки Білорусь [412]. У дослідженні виокремлені *історична* та *модерна* групи білоруської архівної україніки, тобто документи, пов'язані з відносинами між двома країнами. Зрозуміло, тут не йдеться про еміграційний або імперський шляхи утворення україніки. Показово, що виокремлюється така група архівної україніки, як "документи, що стосуються долі білоруської національної меншини в Україні" [412, с. 69]: йдеться про зарахування до україніки і документів, пов'язаних з діяльністю неукраїнських з етнічної точки зору громад, але на території України. Сподіваємося, що включення до поняття "архівна україніка" іноетнічної спадщини як такої, що має відношення до історії України, з часом буде уконституйоване і зробить предмет "архівної україніки" адекватним і коректним.

З середини 1990-х років розпочався проект Одеської державної наукової бібліотеки ім. М. Горького та Фундації Українознавчих Студій Австралії зі збирання і збереження матеріалів історії української еміграції в Австралії 1949–2000 рр. Було встановлено, що документи із зазначеної тематики перебувають в архівах єпархій та університетів і в приватних колекціях, серед яких пріоритетне місце посідає збірка С. Радіона [459].

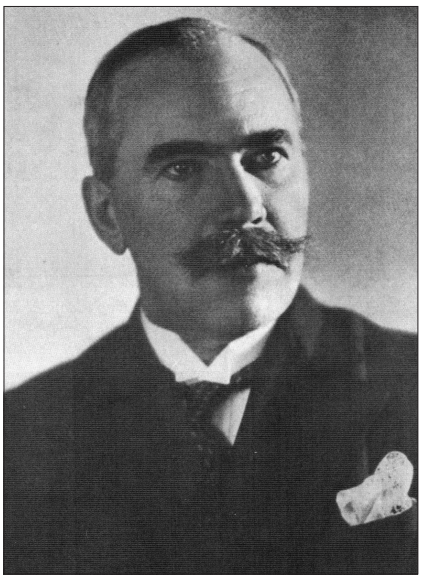
Деякі праці не обмежуються чіткими географічними межами окремих країн. Так, Н. Темірова проаналізувала україністичні архівні центри за кордоном взагалі [473] та досвід української діаспори стосовно формування історичних документаційних центрів [474]. М. Палієнко та М. Щербак розглянули проблеми збереження та використання архівних центрів української діаспори [398].

Професійна діяльність українських архівістів-емігрантів Д. Антоновича, С. Наріжного та М. Обідного стала об'єктом вивчення М. Палієнко [400].

Р. Залуцьким досліджувався епістолярій відомого українського діяча В. Липинського, що зберігається в його архіві у Римі, в Східноєвропейському дослідному інституті ім. В. К. Липинського у Філадельфії і Бібліотеці та архіві Канади (Оттава) [278].

Серед українознавчих видань можна виокремити спеціальну археографічну підгрупу – публікації документів. Так, у 2005 р. було опубліковано роботу, що містила історичний огляд, публікацію спогадів та документів про діяльність Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині [352]. У тому ж році побачив світ збірник документів про шляхи, способи та обсяги допомоги української діаспори студентам-емігрантам у 1920–2000 рр. [226].

Грунтовною є енциклопедична стаття О. Коваль про україніку в Росії, в якій авторка використала існуючу типологію україніки, виділяючи дев'ять



Андрій Яковлів, не пізніше 1942 р.

груп. Документи двох з дев'яти груп відносяться до еміграційної україніки: це дипломатичні та інші документи, створені українськими представництвами та місіями за кордоном (наприклад, матеріали посольства УНР у Берліні, перевезені разом з колекціями РЗІА до Москви); документи нелегальних організацій та організацій в еміграції; документи заборонених релігійних, громадських, підпільних та дисидентських груп, що діяли в Україні в часи російського імперського та радянського режимів і переслідувалися спецслужбами (українські політичні партії – Українська партія соціалістів-революціонерів (УПСР) (ЦК у Празі, Закордонний комітет у Празі, Закордонна організація у Відні, Політичне бюро закордонного комітету), Українська революційна партія (Закордонна група), редакція газети "Вісник УПСР" та ін.) [317, с. 133–135].

Варто закцентувати увагу на тому, що з'явились "реконструктивні" праці, пов'язані з віртуальним відновленням первісного складу документальних масивів, які були фондами певних установ. Так, М. Кривенко захистила кандидатську дисертацію на тему: "Книгозбірня "Студіону" у Львові (1909–1940): історія, сучасний стан фонду", в якій висвітлено історію створення та функціонування книгозбірні установи, заснованої митрополитом А. Шептицьким, переміщення її книжково-рукописних колекцій, охарактеризовано сучасний стан та місця зберігання, здійснено спробу реконструкції складу та змісту фонду [324].

Реконструктивна робота виконується також і відносно архівних та рукописних колекцій НТШ, які в результаті подій Другої світової війни опинилися у Національній бібліотеці у Варшаві [462]. Подібно до фондів ПА, збірки цього у минулому цілісного фонду зберігаються в установах різних міст України (Львів, Київ) та різних країнах (Україна, Польща, РФ), внаслідок чого відповідно порушено первісну змістовно-логічну наповненість колекцій. В основу цієї реконструкції покладено інвентарний список надходжень рукописних документів, за яким було досліджено усі без винятку сховища, де зберігаються фрагменти фондів, співставлено виявлені дані та складено ретроспективний каталог [462, с. 27–29]. Головна відмінність комплексу документів НТШ від ПА полягає в значно більшому обсягу колекцій української еміграції, зосереджених у Празі, у відсутності єдиного каталогу надходжень до УІК та МВБУ та,



Симон Наріжний (Прага, 1928 р.)

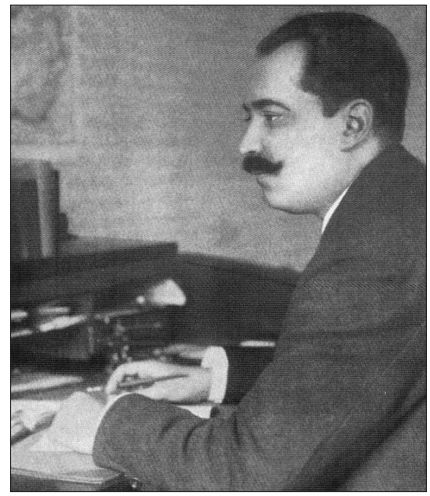
врешті-решт, у наявності кількох установ-фондоутворювачів по відношенню до ПА.

2) Історія еміграції в ЧСР: Історіографічний та джерелознавчий аспекти. Передусім з'ясуємо, які аспекти діяльності української еміграції стали об'єктом досліджень.

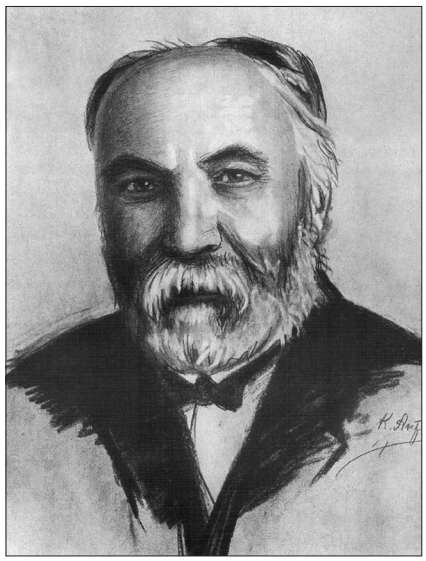
Ми не будемо зупинятись на працях українських емігрантів, присвячених різним аспектам функціонування осередків української еміграції та професійної діяльності біженців з України у ЧСР, оскільки це тема окремого історіографічного огляду. Однак хотіли б відзначити доробок С. Наріжного, якого можна по праву вважати першим дослідником міжвоєнної української еміграції, передусім у ЧСР. С. Наріжний, вихованець УВУ, який самовіддано працював в українських еміграційних установах, зокрема, в МВБУ, який був одним з ініціаторів укладання колекцій, що в подальшому склали ПА. Його фундаментальна праця про діяльність української еміграції між двома світовими війнами стала класичною [375, 377]; перший том видання 1942 р. було перевидано у 2008 р. під грифом кількох установ – НТШ у Львові, Українського історичного товариства, Національного університету "Острозька Академія" (власне, Інституту української діаспори) та Української американської асоціації університетських професорів [376].

Також хочемо наголосити на важливості повернутої до України наукової спадщини громадського та політичного діяча, педагога і публіциста, книгознавця, очільника УІК А. Животка. Його дослідження 1930-х років про історію української преси було перевидано в Києві у 1999 р. із грифом "навчальний посібник для студентів факультетів журналістики вищих навчальних закладів освіти" [276].

Однією з перших у незалежній Україні перевиданих праць українського діяча на еміграції міжвоєнного періоду стали лекції з української культури Д. Антоновича (1993) [483]. У виданні також було



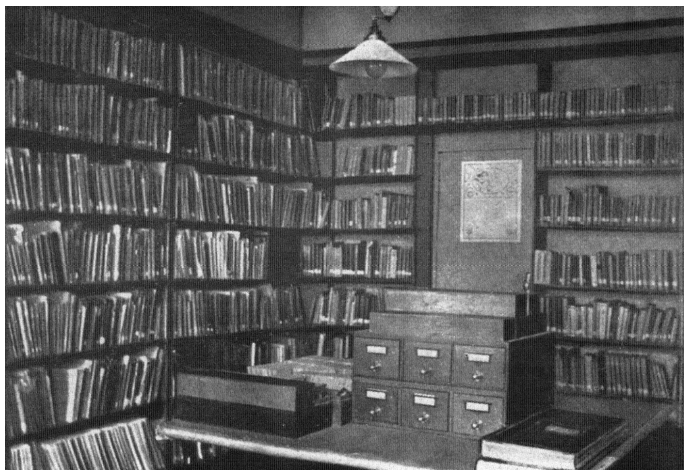
Дмитро Дорошенко, не пізніше 1942 р.



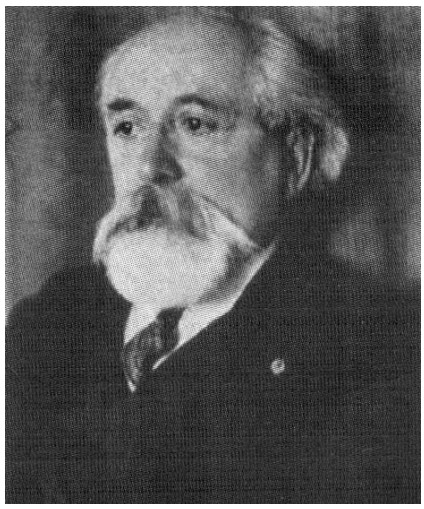
Василь Біднов, портрет роботи Катерини Антонович

приміщено огляд Василя і Світлани Ульяновських про наукову і культурницьку діяльність української еміграції міжвоєнного періоду, зокрема про умови її побутування в ЧСР, невеликі розвідки про роботу найбільших українських еміграційних осередків – УВУ, Української господарської академії в Подєбрадах (УГА), Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова (УВПІ)/Українського педагогічного інституту (УПІ), Українського історико-філологічного товариства (УІФТ) та інших, хроніку наукового життя (українські наукові з'їзди у Празі) тощо [483, с. 477–498]. Укладачі також розповіли про історію проекту з укладання лекцій з української культури [483, с. 498–504]. Використавши документи ПА з фондів ЦДАВО України (№№ 3859, 3879, 3972, 3889, 3956, 4438, 4465), вони ж підготували біографічні нариси про найбільш відомих представників еміграції в ЧСР (Д. Антоновича, В. Біднова, Д. Дорошенка, О. Лотоцького, С. Наріжного, С. Сірополка, В. Січинського, Д. Чижевського, А. Яковліва) [483, с. 505–587].

Важливим комплексним дослідженням з історії української еміграції міжвоєнного періоду в Європі стала праця В. Трощинського (1994) [477]. С. Віднянський, використавши інформаційний потенціал ПА, присвятив свої наукові студії діяльності УВУ (1994) [232].



Частина бібліотеки Українського високого педагогічного інституту імені М. Драгоманова. На столі – каталоги.



Степан Сірополко, не пізніше 1942 р.

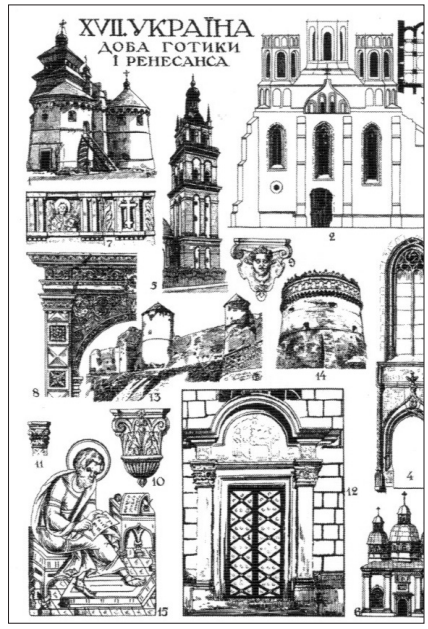
У Празі в 1995 р. було проведено міжнародну конференцію "Російська, українська та білоруська еміграція у Чехословаччині міжвоєнного періоду. Результати та перспективи досліджень. Фонди Слов'янської бібліотеки та празьких архівів" [455; 456].

Умовно доповіді цієї конференції можна розподілити на дві тематичних групи. Перша досліджує джерелознавчі аспекти теми, зокрема: джерельну базу досліджень російської та української еміграції в архівах Чеської Республіки (В. Подани); документи архіву М. Шаповала з фондів ЦДАВО України як джерело вивчення української еміграції (Н. Миронець); джерельну базу досліджень історії ОУН у празьких сховищах (Г. Касьянов) тощо.

До другої групи можна віднести огляди діяльності установ та особистостей, наприклад: МВБУ та його останнього директора С. Наріжного (М. Мушинка); віденський та празький періоди української еміграції міжвоєнного періоду (Т. Потульницька-Сидорчук); роботу О. Колесси в УВУ (К. Колесса); функціонування Українського товариства любителів книги; українська видавнича діяльність в ЧСР (О. Заремба); постаті Л. Биковського (Н. Казакова), С. Сірополка (Т. Беднаржова, Т. Ківшар) тощо [455; 456].

Конференція мала значний резонанс. За словами М. Мушинки, доповіді та дискусії фахівців допомогли йому поглибити власні знання стосовно історії МВБУ та фондів установи, результатом чого згодом і стало написання його відомої праці про Музей [370, с. 15].

У центрі уваги українських істориків опинилися й визначні діячі, пов'язані з міжвоєнною Прагою: В. Біднов [460], О. Бочковський [310], Н. Григоріїв [200; 470], І. Горбачевський [242; 243; 332],



Володимир Січинський. Дереворит "Україна. Доба готики і ренесанса" з праці "Стилі" (Прага, 1926)



Василь Сімович, не пізніше 1942 р.

Д. Дорошенко [225], О. Лотоцький [270], Олександр Олесь [382; 384], С. Русова [247; 468; 469; 451; 452; 453], В. Сімович [204], С. Сірополко [202], В. Січинський [336; 367], П. Феденко [244], В. Хмелюк [493], Є. Чикаленко [205], М. Шаповал [505], С. Шелухін [512], І. Шовгенів [303 а] В. Щербаківський [495; 496] та ін. Їхня життєва позиція, наукова спадщина, роль в українському громадсько-політичному русі стали вивчатися з середини 1990-х років, а особливо у 2000-х роках.

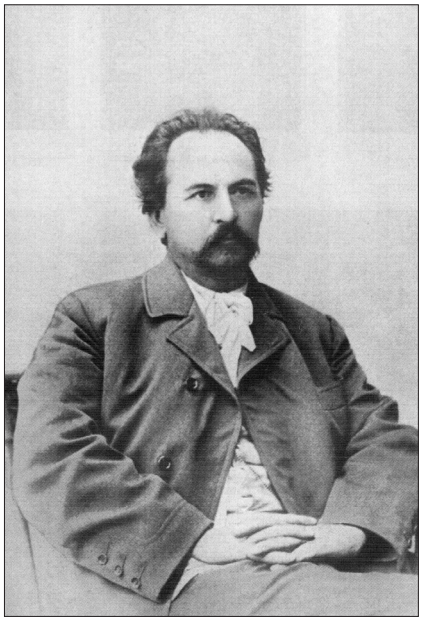
Ім'я видатного громадського діяча та історика С. Наріжного було вшановане на конференції 1998 р. у його рідному місті – Полтаві. А з нагоди 130-річчя від дня народження Д. Антоновича Слов'янська бібліотека у Празі 2009 р. видала збірник статей, присвячений цьому визначному українському історику, мистецтвознавцю, директору МВБУ [259].

Окрім персоналій, активно вивчалась історія українських емігрантських закладів в ЧСР: О. Зубко аналізувала наукову діяльність викладачів УВПІ ім. М. Драгоманова в Празі [301]; студії з історії України в УВУ опублікував О. Гаранін [236]; віхи історії Українського робітничого університету у Празі окреслила О. Сухобокова [471, с. 320–334]; діяльність Українського історико-філологічного товариства вивчала О. Заремба [280]; Український громадський комітет (УГК) став об'єктом зацікавлення О. Даниленка [255]. Як вже згадувалося, пріоритетність у дослідженні історії УВУ в Празі належить С. Віднянському [232].



Наталія Геркен-Русова. Обкладинка праці Софії Русової "Наші визначні жінки" (1934)

Також слід виділити праці, присвячені аналізу ряду аспектів діяльності української еміграційної громади в ЧСР. Одним з перших (чим і пояснюється досить широка тема) стало дисертаційне дослідження Т. Бублик про наукову та культурно-освітню діяльність української еміграції міжвоєнного періоду у Німеччині та Чехос-



Євген Чикаленко, не пізніше 1942 р.

ловаччині [222]. Сюди ж можна віднести і дослідження про українсько-чесько-словацькі культурні зв'язки міжвоєнного періоду [273].

Український студентський рух в еміграції досліджували О. Дуднік та Л. Чугаєвська [271; 504], видавничу і бібліотечну діяльність української еміграції в Чехословацькій Республіці – О. Заремба [279] та Л. Дубровіна [265]. Науково-педагогічну працю українських емігрантів в ЧСР міжвоєнного періоду вивчав О. Галай [235], музичну – О. Мартиненко [345].

Політика Чехословацької Республіки щодо емігрантів 1920–1930-х років розглядалася Т. Бровченко [221]. Відношення чехословацької влади до українських військовополонених та інтернованих у таборах ЧСР, Польщі та Румунії, а також умови їхнього життя висвітлив М. Павленко [391] Чеський вчений Б. Зілінський дослідив питання умов існування та діяльності українських емігрантів у чеських землях у 1945–1948 рр., зупинившись на фактах ліквідації українських закладів [551].

Політична діяльність української еміграції у міжвоєнний період, зокрема політичних партій, стала окремим об'єктом наукових студій [305]. Найбільш



Сцена з вистави "Наталка-Полтавка" (Йозефов, 1921)

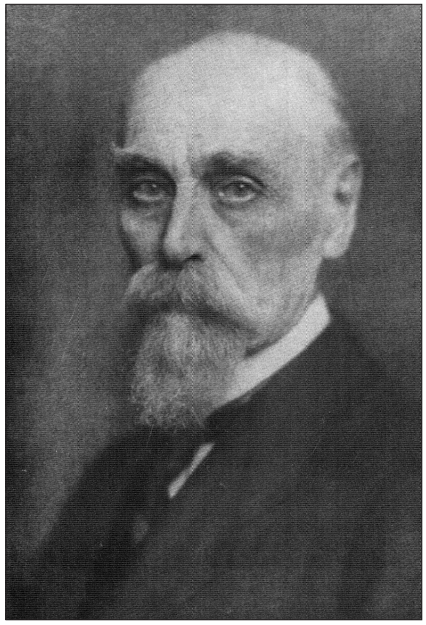
комплексною працею, що була присвячена питанням правового статусу, соціальної адаптації, громадського та політичного розвою української еміграції 1920-х років, стало дослідження В. Піскун [419]. Створення, функціонування та ідеологічні засади найбільш масової партії поза межами України у період між двома світовими війнами – Української партії соціалістів-революціонерів (у Празі діяв Закордонний Комітет, очолюваний М. Шаповалом) – проаналізувала Т. Бевз [199; 201].



Микола Галаган, не пізніше 1942 р.

Ідеологію гетьманського руху та його місце в інтелектуальному дискурсі української еміграції, передусім крізь призму українських еміграційних часописів, вивчав Д. Колісник [320]. Вплив ідеології інтегрального націоналізму на світоглядні концепти української еміграції міжвоєнного періоду досліджувала М. Мандрик [342].

М. Савка виконала історико-бібліографічне вивчення українських періодичних видань у Чехословацькій Республіці міжвоєнного періоду, наявних у львівських книгосховищах (177 позицій, з яких 106 було анотовано автором і 70 подано за матеріалами до бібліографії М. Мартинюка) [457].



Іван Горбачевський, не пізніше 1942 р.

Актуалізувався і такий напрям наукових студій, як публікації джерел з історії української еміграції в ЧСР. В першу чергу слід назвати фундаментальну збірку документів і матеріалів до історії української політичної еміграції (2008), укладену В. Лозицьким, О. Бажан, А. Кентієм і С. Власенком за документами ЦДАГО України [484]. Понад 500 опублікованих документів розташовані за хронологічним принципом – від 1919 до 1945 р. У коментарях вміщено біографічні довідки про діячів, які згадуються у документах. Країни, включені до кола публікації, охоплюють найбільші еміграційні осередки – ЧСР, Польщу, Німеччину, Францію та ін.

Іншими важливими виданнями є публікації документів громадсько-полі-

тичного діяча М. Галагана (спогади, які охоплюють період від 1880-х років до 1920 р., листування з представниками УНР та іншими учасниками еміграційного українського життя) [234] та видатного українського хіміка І. Горбачевського (матеріали, що ілюструють життя та діяльність вченого) [303]. М. Мушинка опублікував листування І. Зілинського з І. Панькевичем (1913–1951 рр.) [368].



Іван Шовгенів, не пізніше 1942 р.

Для підготовки покажчика документів про членів родини Шовгенових та Теліг, які зберігаються в ЦДАВО України, було здійснено науково-пошукові роботи у 124-х фондах архіву (до довідника увійшли документи 23-х фондів). Збірник висвітлює документальну спадщину п'яти членів цих відомих в Україні родин. У вступі подано їхні короткі біографічні довідки; по кожному з діячів у хронологічному порядку наведено назви документів, що мають до них відношення із посиланням на джерело. В кінці покажчика вміщено 23 факсимільні копії документів [260, с. 3–151]. За незначним винятком, більшість залучених фондів є складовою ПА.

Окремо варто відзначити доробок чеських колег – бібліотекарів та архівістів. Так, у 1996 р. побачили світ три частини бібліографії праць російської, української та білоруської еміграції, виданих у Чехословацькій Республіці протягом 1918–1945 рр. Крім бібліографічних позицій подано біографічні довідки про діячів. Роботи розбито на три частини: власні праці, непряме авторство



Олена Теліга з чоловіком Михайлом

та переклади [539; 540; 541]. Наприклад, розділи, присвячені Л. Биковському, нараховують 11 позицій першої групи, дві – другої та одну – третьої; Д. Дорошенку – 18 позицій першої групи та один переклад [539, с. 76–78, 226–288].

У 1998 р. колектив авторів під керівництвом З. Сладека та Л. Білошевської здійснили роботу з укладання збірника документів до історії російської та української еміграції у ЧСР міжвоєнного періоду. Власне документи репрезентовані за розділами, присвяченими початку та кінцю "Руської акції", освіті, науці, побуту еміграції, політичним партіям та рухам, змінам в житті еміграції на зламі 1920-х та 1930-х років тощо; кожний розділ супроводжується історичною довідкою. Документи подаються мовою оригіналів [261].

Перейдемо до оглядів архівних комплексів Чеської Республіки, що містять документи про діяльність української еміграції в цій країні. Одним з перших був огляд архівних фондів та колекцій, які датуються 1918–1938 рр., укладений В. Подани та Г. Барвіковою [538]. Продовженням студій цих архівістів став міжфондовий путівник "Еміграція з Росії у міжвоєнній Чехословаччині" за чеськими, моравськими та сілезькими архівами [537].

У 1996 р. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України опублікував опис тієї частини фондів МВБУ, яка опинилась у складі архіву МВС Чехословаччини (нині знаходиться в Національному архіві). Цей масив було опрацьовано Р. Махатковою як фонд "Український музей у Празі" [486]. У 1999 р. Літературний архів пам'яток національного письменства у Празі видав опис колекцій, пов'язаних з діяльністю російської та української еміграції міжвоєнного періоду [516].

Упродовж 2002–2006 рр. побачили світ чотири переліки документів до історії російського, українського та білоруського народів в архівах Чеської Республіки до 1945 р. Перший перелік – за документами Державного центрального архіву (нині – Національний архів), перший з яких датований 1576 р., і далі у хронологічному порядку – до міжвоєнного періоду [544]. Так само викладено матеріали решти трьох переліків: по центральних [545], південних [546] та західних чеських землях [547].

Наостанок зауважимо, що розпочали виходити друком і художні твори Празької літературної школи, повертаючи українському читачеві набутки письменників та поетів-емігрантів [427].

3) Історія Празького архіву. Немає потреби ще раз констатувати недоступність для пересічних дослідників документів ПА за радянських часів. Показово навести побіжні згадки про міграцію ПА у книзі О. Мітюкова стосовно архівного будівництва в УРСР (1975), де автор згадує про передачу у 1950 р. із ЦДІА УРСР до ЦДАЖР УРСР 31-го фонду (4520 спр.), у тому числі дипломатичних представництв УСРР за кордоном за 1920–1923 рр. [363, с. 163]. Не виключено, що серед них могли бути й архіви посольств УНР. У праці О. Мітюкова йдеться також про передавання у 1958 р. "профілю її [України] архівів, які з різних при-

чин опинилися за межами республіки" і які поповнили собою п'ять українських радянських архівів, в тому числі ЦДІА УРСР у м. Києві [363, с. 177].

Перша згадка про ПА (між іншим, без такого визначення згадуваного документального масиву) зустрічається у спільній праці американської дослідниці Патриції Кеннеді Ґрімстед та українського архівіста Г. Боряка стосовно культурних цінностей України, їхнього пограбування й подекуди знищення під час Другої світової війни та повоєнного переміщення вцілілих документальних комплексів до України (1991). У контексті повоєнної радянської політики розшукування вивезених нацистами архівних, бібліотечних та музейних колекцій згадувався й український еміграційний сегмент, переміщений з Чехословацької Республіки до УРСР у 1945 р. [250, с. 24–25]. У своїх студіях автори вперше згадують про діяльність радянських архівних трофейних бригад і привертають увагу до маловідомого на початку 1990-х років колись цілком таємного Спеціального архіву (ЦДСА СРСР), створеного для зберігання трофейних матеріалів; принагідно порушено питання щодо правового статусу переміщених до СРСР зарубіжних архівних матеріалів. Тобто, вивчення історії феномену ПА розпочиналося ще під час досліджень реституційних процесів Другої світової війни.

Наступними були спроби осмислення феномену концентрації українських архівів у міжвоєнній Чехословаччині, обставин виявлення та переміщення цих матеріалів до Української РСР, їхніх подальших міграцій. Такими стали праці архівістки Л. Лозенко (1939–2004) (1994), яка першою у вітчизняній історіографії зробила спробу простежити процес переміщення та наукового опрацювання ПА в УРСР [338; 337]. На відміну від радянських архівістів і співробітників НКВС (з 1946 р. МВС), якому підпорядковувалося Архівне управління, Л. Лозенко вдалося розібратися у складній долі архіву і відокремити переміщені документи УІК від музейних (тобто тих, що були акумульовані МВБУ). Власне, всі подальші дослідження історії переміщення та опрацювання ПА базуються на хрестоматійних публікаціях Л. Лозенко.

Авторка також акцентує увагу на переданні у 1963 р. документів, що були частиною комплексу ПА у ЦДІА УРСР у м. Києві, до семи архівів УРСР [338, с. 27]. Йдеться про держархіви Волинської, Рівненської, Львівської, Тернопільської, Харківської областей, Державного архіву м. Києва та ЦДІА УРСР у м. Львові. Це, власне, і спричинило до появи тези Л. Лозенко про навмисне розпорошення документів ПА поміж різними архівами [337, с. 85]. На нашу думку, обсяг, зміст та ймовірне походження переданих матеріалів не дають підстав для підтвердження цієї гіпотези.

Друга публікація Л. Лозенко для підсилення тези про розпорошення документів ПА оперує прислівником "спеціально" [337, с. 85]. З'являється додаткове обґрунтування потреби написання історії ПА з огляду на твердження деяких фахівців про те, що архів "начебто не належить Україні, оскільки в часи тоталітарного режиму вивезений з Чехословаччини до СРСР" [337, с. 85].



Ніна Топішко, директор ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного

Істотним позитивом другої публікації став поділ ПА на три групи та аналіз права України на кожну з цих груп. До першої групи дослідниця віднесла документи, які утворилися на території України та опинилися поза її межами вимушено. На цю групу Україна, згідно з міжнародними нормами, має право. Другу групу становлять документи, які відклались в результаті діяльності українських установ в еміграції. Враховуючи, що створені вони були українцями, ця група повинна зберігатись в Україні, де вона зможе повноцінно використовуватись українськими дослідниками. Третю групу, на думку Л. Лозенко, становлять особові фонди та фонди установ, які були передані на депозитне зберігання до УІК та МВБУ. В даному випадку були порушені норми права, але з формальної точки зору чехословацький уряд оформив передавання архіву УІК як подарунок [337, с. 92]. Щоправда, як подарунок не було оформлено передавання колекцій МВБУ 1958 р.

У тому ж 1994 р. директор ЦДАВО України Л. Яковлєва опублікувала статтю "Празькі фонди в Києві", що доповнює знахідки Л. Лозенко, проте, як вже зазначалося вище, відсутність посилань на документи (очевидно, автором використовувалися нерозсекречені на той час матеріали) значно ускладнює роботу науковців [509]. Так, Л. Яковлєва є єдиною, хто згадує про загадкове передання документів з Праги у 1983 р., проте жодного документального свідчення про цей епізод нам не вдалося знайти. Натомість згадка про це є у передмові до путівника по Російському закордонному історичному архіву, виданого російськими науковцями.

Директор Центрального державного кінофотофоноархіву (ЦДКФФА) України ім. Г. С. Пшеничного Н. Топішко проаналізувала візуальний (фотодокументальний) сегмент ПА. Вона атрибутувала 30 фотоальбомів як таких, що походили з колекцій МВБУ [476]. Щоправда, в процесі подальшого дослідження вона виключила з цього списку чотири альбоми.

Важливим етапом у дослідженні ПА стала праця відомого українського вченого Словаччини М. Мушинки про МВБУ та долю його фондів, видана 1996 р. та перевидана 2005 р. [369; 370]. Спираючись на свідчення учасників подій, дослідник вперше комплексно проаналізував долю Музею у воєнні та повоєнні роки і обставини його закриття. У першому виданні автор здійснив короткий огляд фондів С. Наріжного та МВБУ у ЦДАВО України, ЦДАГО

України, ЦДКФФА України, в Музеї української культури у Свиднику, Центральному державному архіві у Празі. Перевидання 2005 р. доповнене розширеним оглядом зібрань МВБУ у згаданих архівах, біографічними довідками осіб, причетних до роботи Музею, та ілюстраціями.

Проте до певних міркувань автора слід ставитися із застереженням. Так, учений вказує на переміщення документів 1948 р., проте визнає, що не виявив документальних підтверджень передачі, окрім самого факту вивезення матеріалів після закриття МВБУ [370, с. 104, 114, 116], а також відносить до таких, що належали Музею, 35 альбомів з колекції ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного [370, с. 114]. Він повторює версію Л. Лозенко про розпорошеність ПА по різних архівосховищах України [370, с. 123] і не бере під сумнів оцінку розміру вцілілих матеріалів МВБУ після американського бомбардування 14 лютого 1945 р., висловлену фактичним головою Музею С. Наріжним після ліквідації Музею у листі до К. Лисюка (1949) – *понад сорок тонн, майже мільйон музейних одиниць* [369, с. 21–22; 370, с. 46].

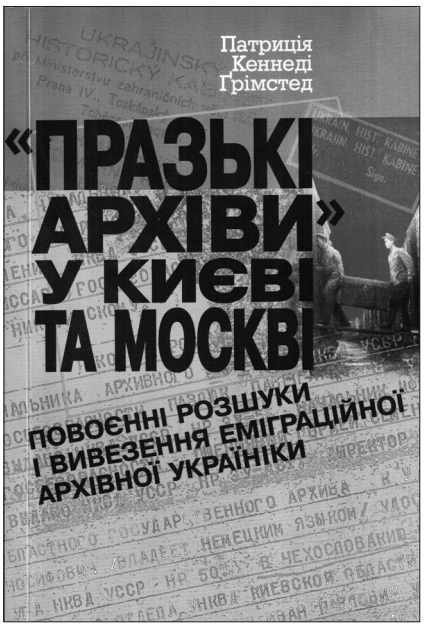
Проведене нами дослідження дає підстави стверджувати, що такі обсяги матеріалів ймовірно є завищеними. Адже після опрацювання у Києві матеріалів МВБУ, отриманих у 1958 р., їхню вагу було обраховано у 10 тонн [58, арк. 1]. І судячи з опису матеріалів, які залишилися у Празі [486], їхній обсяг приблизно дорівнював переданому до УРСР. Отже, можна припустити, що загальний обсяг архівних та бібліотечних матеріалів МВБУ після його ліквідації не перевищував 20 тонн.

2005 р. автор опублікував і скорочену версію свого дослідження чеською мовою [534]. Ця праця, орієнтована на чеську аудиторію, відкриває їй сторінку історії країни 1920–1940-х років, пов'язану з діяльністю української еміграції та створенням такого потужного музейного осередку, як МВБУ.

Книга містить чеську та українську редакції тексту. Остання має 50 сторінок і є стислою версією українського видання 2005 р. У чеській редакції надано біографічні довідки лише про двох осіб, найтісніше пов'язаних з МВБУ, – Д. Антоновича та С. Наріжного, не висвітлено обставини формування та функціонування МВБУ, а висновки є скороченим варіантом такого підрозділу українського видання [534, с. 65–115].



Дмитро Антонович та Симон Наріжний, 1930-ті рр.



Праця Патриції Кеннеді Ґрімстед "Празькі архіви" у Києві та Москві: повоєнні розшуки і вивезення еміграційної архівної україніки" (2005)

Один з провідних сучасних істориків-архівістів А. Кентій (1937–2010) у своїй статті репрезентував невідомий раніше сегмент ПА, який був переданий 1988 р. з КДБ УРСР і складав 117 картонажів з матеріалами української еміграції з ЧСР та інших місць, які в процесі науково-технічного опрацювання було ідентифіковані як такі, що належали МВБУ [311].

Найбільш комплексним дослідженням, яке об'єднало зазначені вище проблемні питання, став український переклад одного з розділів вже згадуваної нами монографії Патриції Кеннеді Ґрімстед "Трофеї війни та імперії". В українському виданні (2005) дослідниця аналізувала долю фондів РЗІА та УІК [251].

Вона вперше оприлюднила інформацію про таємну дипломатію СРСР при ліквідації зазначених установ, висвітлила науково-технічне опрацювання та оперативну розробку фондів, переміщених з Праги, міграцію окремих фондів з Києва до Москви, перемішування фондів "празького" походження з надходженнями з інших країн, що значно ускладнило атрибуцію ПА. Процес переміщення документів та позицію органів безпеки стосовно їхнього опрацювання репрезентують факсиміле 61-го документа і фотографії із ЦДАВО України, ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного та Державного архіву Російської Федерації (ДА РФ), вміщені в додатках до монографії американської архівістки.

Однак поряд із позитивом, що полягає у залученні до наукового обігу значної кількості документів, теоретичних напрацювань, цікавих думок і спостережень, фундаментальна праця Патриції Кеннеді Ґрімстед має, на нашу думку, й певні недоліки. Так, дослідниця сприйняла список еміграційних документів, надісланий начальником ЦДАЖР УРСР В. Востріковою до ЦДІА УРСР, за список документів, переданих з Чехословацької Республіки у 1962 р. [251, с. 34], хоча цей список був лише продуктом поточного листуванням двох установ з приводу уточнення номерів та назв фондів ПА, що зберігалися в архівах. Вона також повторює версію Л. Лозенко про розпорошення матеріалів ПА 1958 року надходження між ЦДІА УРСР у м. Львові і обласними архівами [251, с. 35].

Також не можемо не відзначити певної поверховості в оцінці окремих моментів: так, відомості про надходження після 1945 р. разом із посиланнями за-



Микола Мушинка залишає запис у книзі відгуків про виставку з нагоди 80-річчя заснування МВБУ у Празі. Поряд – дружина Магда Мушинка (Прага, жовтень 2005 р.)

ймають лише три сторінки [251, с. 34–36]. Такий самий обсяг "відведений" під інформацію про оперативну розробку еміграційних матеріалів [251, с. 32–34]. Очевидно, дослідниця не мала можливості або не ставила собі за мету спеціально проаналізувати такі важливі напрямки, як оперативна розробка та науково-технічне опрацювання матеріалів ПА.

Важливим заходом для оприлюднення результатів дослідження ПА стала конференція, присвячена 80-річчю від заснування Музею (Слов'янська бібліо-

Патриція Кеннеді Ґрімстед презентує працю "Празькі архіви" у Києві та Москві. Повоєнні розшуки і вивезення еміграційної архівної україніки" на конференції з нагоди 80-річчя заснування МВБУ. Зліва направо: Богдан Зілинський, Микола Мушинка, Тетяна Боряк, Патриція Кеннеді Ґрімстед. Портрет Симона Наріжного



тека, жовтень 2005 р.). З 20-ти доповідей принаймні вісім прямо чи опосередковано торкалися проблем повоєнної долі та переміщень архівних і бібліотечних фондів МВБУ.

Зокрема, М. Мушинка переважно повторив тези своєї праці стосовно історії та сучасного розміщення фондів Музею визвольної боротьби України [535]. Патриція Кеннеді Ґрімстед провела яскраву презентацію українського перекладу своєї праці "Празькі архіви" у Києві та Москві. Повоєнні розшуки і вивезення еміграційної архівної україніки", виклавши основні результати свого дослідження [524]. М. Палієнко виступила з доповіддю про проблеми реконструкції колекцій МВБУ за матеріалами ЦДАГО і ЦДАВО України [393]. Дослідниця проаналізувала реалії, що стоять на заваді процесові реконструкції, зокрема паралельне опрацювання документів з різних місць надходжень осередків української еміграції, комплектування однотипними матеріалами УІК та МВБУ, і дійшла висновку про можливість відтворення колекції Музею за умови залучення "всієї сукупності документообігу Музею" [393, с. 79–90]. Ми згодні з такою пропозицією лише з тим застереженням, що зробити це одній людині не під силу, – потрібна координація зусиль кількох установ. У доповіді Г. Боряка проаналізовано хід і результати реалізації проекту реконструкції ПА та підготовки його зведеного каталогу, запропоновано методику реконструкції документального масиву, яка може виявитися результативною лише за умови залучення до проекту групи фахівців [213].

Новаторськими у справі дослідження історії архівних і бібліотечних зібрань еміграційного масиву міжвоєнного періоду стали доповіді М. Няхайової та М. Сополиги про колекції МВБУ на Пряшівщині [536; 543]. Перша знайшла записи в інвентарній книзі Крайового музею Пряшівщини від 12 липня 1957 р., які ймовірно належали МВБУ. Вона також виявила дані про передавання 22 грудня 1958 р. Крайовим музеєм до Міністерства закордонних справ Чехословаччини частини матеріалів МВБУ, а саме – 65-ти альбомів, частина з яких, на її думку, нині перебувають в ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного [536, с. 183–186].

М. Сополига, в свою чергу, спростував деякі положення М. Мушинки: зокрема, він не погодився з висловлюваннями В. Зозуляка, на якого посилається М. Мушинка, коли намагається з'ясувати історію міграції матеріалів МВБУ Словаччиною. Крім того, дослідник висловив свій погляд на те, чому на Пряшівщину могли бути вивезені лише музейні матеріали, але аж ніяк не рукописні [543, с. 192]. Ці дві доповіді є дуже важливим ще й тому, що проливають світло на повоєнну історію МВБУ саме на базі малознаної діловодної документації місцевих словацьких музеїв.

О. Пеленська проаналізувала виявлені 1998 р. у підвалах Національної бібліотеки у Празі теки з графічними витворами українських митців першої половини XX ст., що належали МВБУ, та визначила коло ймовірно втрачених раритетів за наявними документами [414]. Т. Боряк репрезентувала власні резуль-



Слов'янська бібліотека, Прага

тати стосовно опрацювання 26-ти фотоальбомів із збірки ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, атрибутованих як такі, що належали до МВБУ [217].

Долю музейного сегмента колекцій МВБУ у Національному музеї історії України простежила Н. Ковтанюк [318].

У монографії О. Пеленської 2005 р. [415] на основі вивчення понад тисячі витворів образотворчого мистецтва українських митців, переданих ними до МВБУ, проаналізовано історію українського еміграційного мистецького середовища у Празі та склад колекції МВБУ у Слов'янській бібліотеці. Полотна та малюнки були виявлені у 1998 р. під час опрацювання т. зв. "засекречених



Титульна сторінка видання Мирослави Мудрак "Понад кордонами: модерна книжкова графіка 1914–1945" (2008)



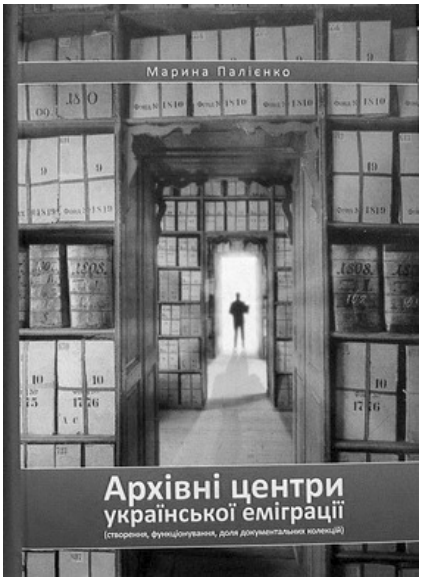
Юрій Балицький (Вихор). Обкладинка праці Василя Сімовича "Практична граматика української мови" (1918)

фондів". Робота супроводжується каталогом виявлених витворів, "біобібліографічними довідками про митців", описаннями та ілюстраціями [399, с. 20–21].

У 2008 р. дбанням й за редакцією американської дослідниці історії українського мистецтва М. Мудрак було опубліковано ілюстрований альбом сегмента ПА, який зберігається у ЦДАМЛМ України, – 170 зразків книжкової графіки з фонду № 544 "Колекція книжкової графіки" [421]. У передмові укладачка зазначила, що видання в основі своїй має "нещодавно відкриті понад 500 книжкових обкладинок, привезених до України після Другої світової війни" [365, с. 9], і зробила висновок про те, що документи фонду є складовою більшої групи матеріалів, акумульованих УІК та МВБУ у ЧСР, – тих, які були передані в Україну у 1958 р. З певних причин М. Мудрак оминула більш детальний виклад історичної долі масиву ПА у ЦДАМЛМ України, який перебував під загрозою знищення та був врятований І. Бутичем. Видання має дві передмови – археографічну та історичну (з глибоким мистецтвознавчим аналізом доробку митців, чиї роботи включено до видання), біографії 43-х митців; тексти подано на двох мовах – українській та англійській [421, с. 9–11, 13–33, 119–145]. Додамо, що в опублікованих на сьогодні двох випусках путівника по архіву (2003, 2005) анотація на документи ф. 544 відсутня; її передбачається подати в наступних випусках [501, с. 540].

О. Заремба в контексті видавничої та бібліотечної діяльності української еміграції в ЧСР міжвоєнного періоду один підрозділ своєї праці присвятила книжковим зібранням Товариства МВБУ в Празі [279, с. 127–151]. Говорячи про долю його колекцій після знищення будівлі музею бомбою 14 лютого 1945 р., авторка висвітлює факт "часткового" відправлення архівних та книжкових українських еміграційних колекцій до СРСР та "розпорошення" їх між різними установами. "Значну частину" колекцій МВБУ, за її словами, після надходження до Києва у листопаді 1958 р., було "знищено як "націоналістичні", решту розміщено по різних бібліотеках, музеях і архівах м. Києва" [279, с. 150–151]. На нашу думку, варто було більш чітко зазначити сучасні місця зберігання фондів МВБУ або хоча б послатися на доробок фахівців, які займаються цією тематикою, в першу чергу, – М. Мушинки.

Зупинимося також на допоміжних виданнях – біографічних й архівних довідниках та енциклопедіях. Українська архівна енциклопедія містить статті про УІК та МВБУ, в яких висвітлено історію цих установ, склад їхніх фондів, реалії переміщення документів до УРСР, сучасне місцезнаходження [403; 406; 482, с. 600–602, 777–779]. Включення відомостей про ПА до першого фахового енциклопедичного видання означає його важливе місце в історії архівної справи України [404].



Праця Марини Палієнко "Архівні центри української еміграції" (2008)

Додатковими джерелами для розкриття задекларованої нами теми є біографічні нариси про українських архівістів XIX–XX ст. [487], зокрема про учасників операцій з передавання та опрацювання матеріалів ПА Г. Пшеничного, П. Павлюка, І. Бутича, В. Зикову, П. Гудзенка, С. Пількевича.

Фундаментальне довідкове видання "Архівні установи України" (2005) фахово репрезентує процес формування документальних масивів, їхні обсяги та видовий склад фондів [192].

Згаданий вище покажчик документів про родини Шовгенових та Теліг став першим довідником про особові архіви у складі ПА [260].

Опосередковано дотичними до нашої проблематики є дослідження про освітню діяльність української еміграції в країнах Європи [227], про стан української еміграційної науки у міжвоєнний період [458].

Нещодавно опублікована фундаментальна праця М. Палієнко (2008) про архівні центри української еміграції у Польщі, ЧСР, Франції, Австрії репрезентує сучасний стан історіографії архівної україніки, зокрема й стосовно ПА, і історії еміграції, і акумулювання українських архівних, бібліотечних та музейних колекцій в ЧСР та в інших країнах [399]. Аналіз повоєнної історії колекцій включає як переміщення зібрань до СРСР, так і сучасні місця зберігання українських еміграційних матеріалів [399, с. 253–445]. Авторка докладно простежує історію створення та функціонування Українського національного музею-архіву, УІК та МВБУ, переміщення двох останніх до Києва та їхній сучасний стан, а також аналізує склад українських еміграційних документів в архівах РФ та інших країнах [399, с. 353–445].

Другий розділ М. Палієнко присвятила особливостям формування джерельних комплексів ПА та їхній характеристиці в контексті створення та функціонування архівних осередків української еміграції Європи міжвоєнного пе-

ріоду [399, с. 103–215]. ПА розглядається також і в контексті переміщення еміграційних документів під час Другої світової війни та їхнього використання у повоєнний період [399, с. 253–326].

Важливим внеском зазначеної дослідниці до нашої тематики є її праця про переміщення, опрацювання та використання архівів української еміграції за радянських часів [394]. М. Палієнко докладно простежує процес виявлення та переміщення архівів української еміграції з Польщі та Чехословаччини у 1945 р. та їхнє побутування в УРСР.

На жаль, є показовим, що реалії, пов'язані з переміщенням архівів української еміграції, й досі залишаються поза рамками "офіційних" біографій провідних українських архівістів: так, у збірнику, присвяченому історику та архівісту П. Гудзенку, є біографічні студії, спогади, публікації документів, втім з поля зору авторів та упорядників видання випали епізоди, пов'язані з опрацюванням еміграційної україніки, переміщеної до УРСР після закінчення Другої світової війни (2009) [410]. У цьому контексті лише побіжно згадується робота фахівця у Румунії з розшуку вивезених нацистами українських архівів [410, с. 38–39, 98, 178–186].

Натомість такий епізод з життя Г. Пшеничного, як його робота над переміщенням ПА до УРСР (йдеться про передавання 1945 та 1958 рр., і не лише архівів, вивезених нацистами), підверджений біографією цього архівіста, номінують таким, що саме з нього "було започатковано процес комплектування архіву документами "зарубіжної україніки" [274, с. 211].

Розпочатий на початку 1990-х років процес виявлення й описування архівних та бібліотечних зібрань, ідентифікованих як україніка, триває та інтенсифікується. На сьогодні з різних причин найкраще опрацьовано і введено до наукового обігу описи архівних зібрань Канади, про що свідчить довідник з архівної україніки в цій країні. Не останнє місце в успішній реалізації даного багаторічного проекту є ефективна співпраця українських (УНДІАСД, Держкомархів України) та канадських колег (Канадський інститут українських студій Альбертського університету). Тож цей довідник фактично увібрав у себе доробок попередників – путівники по окремих колекціях, по архівах українських установ, особові архіви видатних діячів.

Як видно з аналізу джерелознавчих та історіографічних праць щодо США, ця країна за рівнем насиченості інформації про україніку вторинного рівня наближається до Канади. На часі укладання довідника, подібного до вищезазначеного, адже умови діяльності української еміграції в Канаді та США є подібними.

Така само ситуація характерна і для інформаційного довідкового масиву про україніку в Німеччині. Найбільш повним з точки зору списку німецьких установ, які зберігають україніку, можна вважати перелік В. Мардак, однак він водночас є і найменш інформативним. Найбільш повний на сьогодні анотований перелік збірок україніки в Австрії П. Ричкова не подає інформацію на

рівні фонду. Тому робота над виявленням масивів україніки та повноцінним їх описуванням на рівні вимог часу у цих країнах ще попереду.

Укладено путівники по українській спадщині в країнах, які мають лише еміграційний сегмент (Великобританія, Болгарія). Опубліковано фундаментальне дослідження, присвячене колекціям Бібліотеки імені С. Петлюри. До еміграційної україніки Польщі дослідники звернулися порівняно нещодавно: раніше фахівці зосереджувались переважно на україніці, пов'язаній з перебуванням території України у складі Речі Посполитої.

Також з'явився відносно новий напрям стосовно реконструкції первісно цілісних колекцій, розпорошених нині через зміни кордонів та війну. Щоправда, така робота триває переважно по відношенню до бібліотечних зібрань (бібліотеки НТШ, "Студіону"), однак починають з'являтися й перші студії стосовно архівних фондів (М. Палієнко).

Здійснений нами аналіз також засвідчив, що в українській та зарубіжній історіографії серйозно досліджувалися питання функціонування осередків української еміграції міжвоєнного періоду у різних країнах та персоналії українських діячів, включаючи ЧСР. Для вивчення цього питання нарівні з іншими джерелами дослідники послуговуються й документами ПА. Публікуються також комплекси документів з різної тематики.

1.3. Історія переміщення Празького архіву: Структура джерельної бази

У джерельній базі дослідження документального комплексу Празького архіву (історія концентрації, переміщення, встановлення первісного складу, опрацювання, використання документів в оперативних цілях тощо) можна виокремити шість документальних масивів:

1) *Інституційні архіви*: фонди Головного архівного управління при РМ УРСР, ЦДІА УРСР у м. Києві;

2) *Архіви архівів*: ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК України), Державної наукової архівної бібліотеки (ДНАБ), м. Київ;

3) *Колекції документів* (ЦДАМЛМ України та ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного) та окремі фонди ПА (ЦДАВО України);

4) *Довідковий апарат архівів*[6]: справи фондів, описи, переліки, реєстри фондів та путівники;

5) *Інтегрований Інтернет-ресурс* – офіційний веб-портал Державного комітету архівів України "Архіви України";

---

[6] До прийняття нової редакції Закону України "Про Національний архівний фонд та архівні установи" 2001 р. використовувався термін "науково-довідковий апарат", який, на нашу думку, більше відображав специфіку пошуку інформації про історію документів фонду за справами фондів. Але Закон визначив довідковий апарат як довідники у будь-якій формі (путівники, описи, каталоги, покажчики, бази даних, номенклатури справ тощо, призначені для пошуку архівних документів або відомостей, що містяться в них) [436, ст. 1].

6) *Специфічні бібліографічні джерела* 1920–1940-х років.

Розглянемо кожну групу окремо. Варто зауважити, що групи є нерівномірними за інформаційною насиченістю та формою подання інформації.

1) Інституційні архіви. Найбільш інформативну групу даного дослідження склав фонд № 14 ЦДАВО України "Головне архівне управління при Раді Міністрів УРСР", особливо справи опису 7 (перша частина) та меншою мірою – опису 2.

Опис 7 фонду № 14 має 994 справи за 1942–1982 рр. Справи опису 7 фонду № 14 розсекречувалися у два етапи. Перший етап розсекречення завершився у 1994 р. (у відкрите користування було передано 12 справ). Акт про розсекречення решти 935 справ було підписано у березні 2002 р. Втім гриф обмеження доступу ("для службового користування") залишено для 22-х справ, що містять списки-довідники на власників підприємств, які функціонували в період німецької окупації у різних областях, а також накази, постанови та розпорядження АУ при РМ УРСР[7].

Нами було використано 53 справи опису 7. Структурно справи походять з різних відділів ГАУ при РМ УРСР: організаційно-інспекторського, використання документальних матеріалів, таємного відділу/частини, секретаріату, комплектування Державного архівного фонду СРСР, наукового використання інформації, комплектування, обліку, експертизи та ін. За видовою ознакою це накази, листування, плани і звіти про роботу, а також така форма звітності, як "Справа-спостереження" (*"Наблюдательное дело"*) по певному архіву, що охоплює плани, звіти і листування. Така структурна та видова різноманітність елементів походження дозволяє поглянути на досліджуваний феномен з різних сторін, хоча за умов централізованого керівництва і уніфікації форм звітності важко отримати варіативність відомостей про той чи інший факт.

Опис 2 фонду № 14 нараховує 2294 справи. Нами використано чотири справи. Опис не був засекречений; він містить переважно документи про комплектування тощо. Справи опису є набагато менш інформативними, ніж справи опису 7. Було використано одну справу опису 3 фонду № 14, що містить план роботи ЦДАЖР УРСР на 1983 р. та звіт про роботу за цей рік.

Наступною важливою групою документів, на яких, власне, поряд з матеріалами опису 7 фонду № 14, і проведено реконструктивне дослідження ПА, є опис 2 фонду № 4703 "Центральний державний історичний архів України, м. Київ. Перша частина" за 1945–1993 рр. (94 справи). Фізично справи цього опису перебувають у ЦДІА України, м. Київ, хоча він належить до компетенції ЦДАВО України, де зберігаються матеріали першого опису. Справи опису 2 фіксують роботу відділів таємних фондів (ТФ), Спеціального відділу ТФ та

---

[7] Гриф обмеження доступу залишено також для незначної кількості інших документів цього опису з огляду, передусім, на відсутність правонаступника. Серед них – постанови, розпорядження вищих органів СРСР з архівної справи; накази МВС СРСР тощо.

пізніше – першої частини ЦДІА УРСР у м. Києві, де проходили опрацювання надходження 1945 та 1958 рр.

Нами було використано 24 справи опису 2, які за видовою ознакою поділяються на листування, плани і звіти про роботу, списки відділів ТФ і Спеціального відділу ТФ. Водночас 6 справ опису 1 фонду № 4703 містять документи щодо роботи відділу науково-довідкової літератури ЦДІА УРСР (пізніше НДБ).

Для з'ясування питання з надходженням 1983 р. було використано п'ять справ опису 2 та дві – опису 5 ф. 3665 "Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Київ".

Ми зверталися до 8-ми справ опису 2н цього ж фонду для виявлення інформації про поповнення ЦДАВО документами ПА або ж еміграційного походження у 1995–1998 рр.

2) Архіви архівів*: *ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, ЦДІАК, ДНАБ, м. Київ. Важливу групу складають документи, що відклалися у архівах ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, ЦДІАК, ДНАБ, м. Київ. Архів архіву ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного є документаційним фондом за 1940−2005 рр., який зберігається в архіві. Відомості з цих архівів допомогли нам відновити історію опрацювання фотодокументального сегмента ПА в ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного. Нами було використано дев'ять справ. Складовою архіву архіву ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного є справи постійного зберігання за 1943–1987 рр. опису 1 фонду "Центральний державний архів кінофотофонодокументів УРСР", який не має номенклатурного номеру ЦДАВО України. Нами було використано шість справ за 1947–1981 рр., що містять накази, плани і звіти про роботу тощо.

Документи архівів ДНАБ та ЦДІАК висвітлюють процеси розсекречення документів державними архівами України в кінці 1980-х років. В архіві архіву ЦДІАК було виявлено дві особові справи причетних до роботи з масивом ПА осіб – начальника Спеціального відділу ТФ В. Зикової та директора ЦДІА УРСР В. Стрельського.

3) Колекції документів (ЦДАМЛМ України та ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного), окремі фонди ПА (ЦДАВО України). До цієї групи ми віднесли 117 справ фонду № 544 "Колекція книжкової графіки", що зберігається у ЦДАМЛМ України [167]. Ця група потребувала виокремлення через те, що її інформаційний потенціал є специфічним у порівнянні з іншими справами. Фонд складається з обкладинок книжок, більшість яких має атрибутивні ознаки переважно МВБУ. Такий вид інформації є єдиним корисним для нашого дослідження, оскільки решта параметрів – художник, автор, місце і рік видання, тип графіки – є фаховою сферою мистецтвознавців. 26 альбомів ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, що походять з МВБУ, склали умовну "Колекцію фотоальбомів з МВБУ, м. Прага" [126–151].

Специфікою ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного є фондування за т.зв. одиницями обліку (альбоми, фотопозитиви, плівки тощо), відповідно до цього побудовано систему обліку. Фотоальбоми МВБУ не згруповано в окре-

му колекцію, їх подано в загальному реєстрі альбомів архіву за порядковими номерами.

У фонді УІК № 3866 у ЦДАВО України зберігаються дві депозитарні, дві більш повні і три менш інформативні інвентарні книги УІК, що є унікальним інструментарієм для встановлення приналежності архівних документів до УІК.

Одна з книг містить інформацію про депозити УНАМ, документи якого стали складовою УІК [76]. Реєстраційні записи містять дату, прізвище донатора (власника), кількість, вартість матеріалів, їхній стан, умови депозиту, адресу донатора (власника). Всього виявлено 39 позицій надходжень за 1925–1929 рр. Так, М. Ніщинський передав фото М. Федика, Український інститут громадознавства – поета Ю. Дарагана, М. Саєвич – 78 фото з життя Українських Січових Стрільців, П. Падлецький – 4 фото [76, арк. 1 зв. – 9].

Продовження книги називається провізорським зошитом (за 1931–1941 рр.) і містить інформацію стосовно надходження архівних матеріалів про УІК. Реєстраційні записи подаються скорочено: прізвища тих, хто дарував, та умови (дар чи депозит). Лише в чотирьох випадках записи засвідчують передачу архівів [76, арк. 10–22].

Єдиним джерелом, яке дає вичерпну інформацію про склад УІК, є книги надходжень. На сьогодні відомо два томи з трьох (судячи з нумерації). Том перший "Журнал обліку поступлення документального матеріалу до кабінету" [78] охоплює 1927–1929 рр. Справа містить окремий розділ про фотодокументи за ці ж роки. Книга засвідчує, що УІК комплектувався писемними джерелами (нумерація документальних матеріалів охоплює № 1–3232) – листування, мемуари, заклики, програми, протоколи зборів, накази, закони, документи про якусь подію, статути тощо. Інформація про фотодокументи охоплює № 1–1344, тобто цей компонент становить майже третину записів тому першого інвентарної книги, що є досить значною кількістю.

Другою книгою надходжень є "Книга обліку поступлення документальних матеріалів до кабінету, т. 3" [79]. На відміну від першого тому, дат надходження рукописів, книг і фотографій немає. Цей том також набагато менший за перший: містить лише 61 позицію: з № 488 по № 549. Том третій має продовження надходжень за 1930 р. [80].

Збереглися ще три книги надходжень до Кабінету, але вони складені не так ретельно, ніж дві попередніх, тому є менш інформативними. Наприклад, одна книга містить порядковий та інвентарний номери, що саме передано, кількість, вид (рукопис чи друк), проте не подає інформації, від кого надійшли матеріали [77]. Записано це вперемішку чеською та українською мовами; номери переплутані; відсутня інформація про дати надходжень.

Інша книга містить номер, дату, прізвище особи, що передала матеріали, умови, зміст, обсяг і охоплює позиції № 451–487 за 1938–1939 рр. [81]. Стосовно інвентарної книги, яка зафондована, як справа 34 опису 1 фонду № 3866, можна висловити припущення, що вона може бути продовженням третього

тому інвентарної книги, яка є справою 36, оскільки інвентарна книга (справа 36) закінчується номером 487, а інвентарна книга, зазначена на обкладинці, як том 3 (справа 34), розпочинається номером 488.

Остання книга, що може пролити світло на склад Кабінету, датується 1940 р. [82]. Реєстраційні записи фіксують осіб, які передали матеріали, склад останніх та дату (всього 42 позиції). Записи подаються виключно чеською мовою, що зрозуміло за умов існування Протекторату Богемії та Моравії.

Перейдемо до розгляду наявної джерельної бази для атрибуції документів МВБУ. В наявності є два описи фонду № 4026 МВБУ у ЦДАВО України. Інвентарних книжок, подібних до УІК, немає. Інформацію про склад колекцій музею можна знайти у листуванні з питання надсилання експонатів до музею. Одна справа містить каталог книжок Музею [83]. На жаль, картки з назвами книжок не містять інформації про походження книги. На деяких картках подається ціна в кронах, карбованцях, доларах, шилінгах, що дає можливість припустити той факт, що книжки до бібліотеки і купувалися, і дарувалися.

4) Довідковий апарат архівів: Справи фондів, описи, переліки, реєстри фондів та путівники. Ця група матеріалів є по суті "біографіями" фондів і несе значне змістовне навантаження, оскільки дає можливість простежити історію переміщення документів у просторі й часі. Справа фонду № 269 у ЦДАГО України пролила світло на склад та опрацювання ПА у 1990-х роках [122]. Справа фонду № 544 "Колекції книжкової графіки (відбитки)" у ЦДАМЛМ України дозволила відтворити процес надходження та подальшої роботи з обкладинками книжок і календарів та хронологічні рамки розсекречення [168]. Справа фонду № 1235 "Грушевські – історики, лінгвісти" у ЦДІА України, м. Київ, дозволила виокремити 21 справу, сформовану з надходження 1945 р. [125]. Нарешті до Державного архіву (ДА) Тернопільської області протягом 1993–2007 рр. було передано матеріали українських діячів міжвоєнного періоду у Празі С. Рудницького та С. Дністрянського. Простежити перипетії переміщень допомогла справа фонду № Р–3462 [170] та опис фонду № Р–3430 [171].

Окремо виділяються справи фондів "потенційно празьких" матеріалів у ЦДАВО України, оскільки можна у багатьох випадках простежити рік і оригінальне місцезнаходження досліджуваного фонду. Нами було переглянуто понад 400 справ фондів [121]. З них понад 200 не мають записів, які б дозволили атрибутувати його як такий, що належить до ПА, хоча у ряді випадків наявна інформація є настільки мізерною, що джерело походження не можна встановити, але водночас не можна виключати і "празького сліду". Нами було виявлено 187 справ фондів, де часом чи місцем походження зазначено "вересень 1945", "Прага", "УІК" чи комбінацію вищезазначених сполучень.

Іншою групою джерел, що відноситься до довідкового апарату ЦДАВО України, є переліки "празьких" фондів, які видаються дослідникам у читальному залі, – інституцій та особових фондів [119; 117]. Вони були складені у 1990-х роках після розсекречення документів і спричинені серйозним попитом

дослідників на празькі фонди. Ці попередні довідники можна вважати першою спробою виокремлення архівістами ЦДАВО України масиву еміграційної україніки з-поміж інших фондів. Зазначені джерела стали нам у нагоді при зіставленні різних джерел з переліками з метою реконструкції переліку фондів ПА, наявних у архіві.

Більшу частину ПА сконцентровано у ЦДАВО України, тож необхідним для дослідження став реєстр фондів архіву, наявний досі лише у виданні на компакт-диску та на сайті архіву у вигляді електронного каталога.

Путівники є інформаційними виданнями, які за типом організації та узагальнення інформації про фонди можуть бути віднесені до довідників найвищого рівня. Російські архівісти наприкінці 1990-х років успішно реалізували проект підготовки міжархівного путівника за фондами РЗІА у Празі [494]. Укладачам вдалося виявити та проанотувати документи РЗІА, розпорошені по трьох десятках архівів колишнього СРСР (див. детальніше: [251, с. 54–55]). Надзвичайно інформативною є передмова, що містить відомості як про історію створення РЗІА у Празі та його функціонування, так і про його ліквідацію; важливим також є розуміння російськими колегами місця і долі українського відповідника РЗІА – УІК. Показовою для порівняльного аспекту є й інформація про опрацювання та розпорошення РЗІА в СРСР [494, с. 5–32]. Адже саме передмова до тому містить підтвердження про передавання до Києва 1983 р. [494, с. 21], згадуване Л. Яковлєвою без жодних посилань.

Інформація про опрацювання РЗІА та інтеграцію його фондів до ЦДАЖР СРСР (тепер Державний архів РФ) міститься і в шостому томі путівника по ДА РФ [417]. Виявлені відомості є допоміжними і доповнюють Путівник по РЗІА.

Варто зупинитися на інвентарі тієї частини документів МВБУ, яка залишилася у Празі і тепер зберігається в Державному центральному архіві (тепер Національний архів) у Празі. Опис було підготовлено чеською архівісткою Р. Махатковою; український переклад опубліковано 1996 р. [486]. Фонд було названо "Український музей у Празі", власне так само, як і фонд документів МВБУ, переданих до тодішнього Партійного архіву (нині ЦДАГО України) у 1988 р. Останні походять з масиву документів, переданих з Праги до УРСР 1958 р. (ф. 269, Колекція документів "Український музей в Празі" (кінець XIX ст. – 1948 р.).

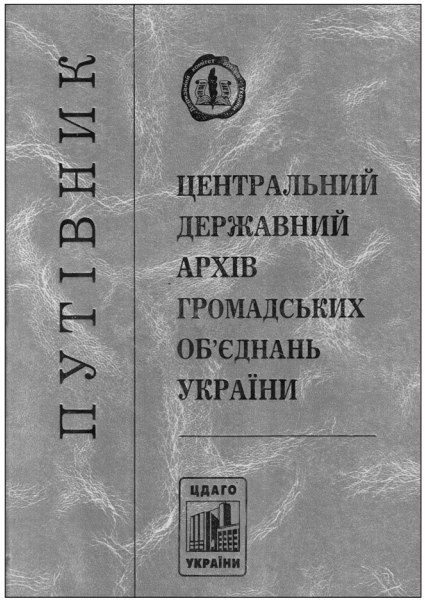
Чеські і словацькі архівісти зібрали інформацію про наявні матеріали російської та української еміграції в чеських, моравських та сілезьких архівах. Результатом став довідник установ з анотованим переліком документів із зазначенням дат, іменним покажчиком та покажчиком назв еміграційних установ [537]. Цей покажчик є розширеним виданням попереднього путівника по архівних фондах та колекціях Чеської Республіки від 1995 р., виданий чеською та російською мовами [454; 538].



Василь Хмелюк

Чи не найбільше російських та українських еміграційних матеріалів має Національний архів у Празі (21 фонд, включаючи міністерства фінансів, внутрішніх і закордонних справ, шкільництва і культури та ін.). Далі йдуть земельні архіви та обласні архіви. Найзначнішу групу (але найменшу за кількістю документів) складають 59 державних районних архівів. Відклалися документи і в окремих архівах: Академії наук (42 особових та вісім інших фондів), Масарикова університету (16 фондів, у т. ч. 10 особових), Воєнного історичного архіву (15 фондів) та ін. [537].

Іншим подібним довідником став анотований перелік особових фондів і колекцій близько 630 осіб (росіян і українців) та 30 еміграційних організацій (114 фондів) Літературного архіву пам'яток національного письменства у Празі [516, с. 6–98]. Нарешті, Караскова галерея має твори 17 російських та українських митців міжвоєнного періоду (О. Головін, В. Хмелюк, Ю. Вовк та ін.). [516, с. 105–156]. Тобто ця група дає можливість простежити місцеперебування елементів як ПА, так і просто еміграційних матеріалів поза межами України.



Путівник по ЦДАГО України (2001) – перший довідник у серії "Архівні зібрання України"

На сьогодні вийшло друком два випуски путівника по ЦДАМЛМ України (2003; 2005), але обидва вони не містять анотації документів фонду та історії його походження – зазначено в обох виданнях, що анотації фонду № 544 на часі [500; 501]. Тому нами обстежено 117 справ фонду; надзвичайно корисними виявилися професійні консультації, надані архівісткою О. Павловою.

На відміну від путівника по ЦДАМЛМ, путівник по ЦДАГО України містить дані про фондоутворювача (МВБУ) та анотації на документи, "найбільш важливі в інформаційному відношенні" [498, с. 244]. За свідченням архівіста А. Кентія, який упорядковував фонд, дані про фондоутво-



Головна сторінка | Архів новин | Архіви в світі | Корисні посилання | Контакти | Карта порталу

Архівні матеріали,
повернуті та передані в Україну
у 1993-2010 рр.

№ п/п	Назва	Країна	Обсяг	Передано на постійне зберігання
1	2	3	4	5

1993 1994 1996 1997 1998-2001 2002 2003 2004 2005 2006 2007 2008 2009 2010

1993 р.

1	Архів та книжки з бібліотеки Олександра Довженка (1894-1956)	Російська Федерація	165 одиниць, 252 кадри фотоплівки	Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України
2	Архів Товариства "Просвіта" (1868-1923)	Республіка Польща	6 томів	Центральний державний історичний архів, м. Львів
3	Архів та художні твори поетеси, художниці Галі Мазуренко	Велика Британія	48 одиниць	Державний музей літератури України
4	Архів письменника, художника, громадсько-політичного діяча Івана Багряного (1906-1963)	ФРН	575 одиниць документів, 257 меморіальних предметів, 32 друкованих видання	Інститут літератури ім. Т. Шевченка НАН України, Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, Державна історична бібліотека України, Державний музей літератури України

Скріншот розділу "Архівні матеріали,
повернуті та передані в Україну
у 1993–2010 рр." веб-порталу "Архіви України"

рювача запозичено ним з книги М. Мушинки та статей Л. Лозенко та Л. Яковлєвої, тож ця передмова не несе нової інформації. Однак змістовні анотації документів фонду є надзвичайно корисними для нашого дослідження [498, с. 244–282], як і особисті консультації з архівістом.

З огляду на наявність кількох фондів ПА у ЦДІА України, м. Львів, було використано путівник по зібраннях цього архіву [502].

Для сегментів ПА у ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного та ЦДАМЛМ України стала у нагоді книга перша тому 1 міжархівного довідника "Реєстр розсекречених архівних фондів України" [445, с. 128–132, 174].

5) Інтегрований Інтернет-ресурс: Офіційний веб-портал Держкомархіву України "Архіви України". До цієї групи зараховуємо матеріали спеціального розділу "Архівні матеріали, повернуті та передані в Україну у 1993–2010 рр.", що містить відомості про сім передавань в Україну протягом 1994–2008 рр. з Чеської Республіки та Словаччини архівів діячів, які в період між двома світовими війнами перебували в Чехословацькій Республіці (Олександр Олесь, В. Щербаківський, С. Сірополко та ін.) [175].

Сюди ж можна віднести різножанрові онлайнові бібліографічні й архівні довідники, які не вийшли друком (зокрема, у розділі "Архівна україніка") [283; 284–294].

Важливим доповненням до зазначених груп джерел є записи інтерв'ю з провідними архівістами України. Під час консультацій вдалося отримати важливі дані, не зафіксовані в документальних джерелах.

Окремо слід відзначити, що на початку роботи ми планували залучити до дослідження документи СБУ. Наше припущення базувалося на тому, що документи про такі важливі операції стосовно перевезення архівних і бібліотечних зібрань української еміграції з-за кордону, проведені під контролем НКВС та КДБ, мали б відкластися в Галузевому державному архіві СБУ. Проте пошуки виявилися марними: на наш запит ми отримали негативну відповідь. Не виявлено документів також і в нещодавно створеному Державному архіві Служби зовнішньої розвідки. Залишається лише припускати, де можуть перебувати згадані документи (якщо їх не було знищено), – чи в російських архівах, або досі під грифом "таємно" в якомусь іншому архівосховищі. Маємо надію, що колись ці документи вдасться віднайти і оприлюднити.

6) Специфічні бібліографічні джерела 1920–1940-х років. Окрему групу складають специфічні бібліографічні джерела 1920–1940-х років, що стали результатом практичної діяльності УІК і, на відміну від власне історіографічних праць, про які йшлося у попередньому параграфі, не створювалися як наукові дослідження.

Йдеться, передусім, про своєрідний кумулятивний звіт А. Животка стосовно першого десятиріччя діяльності УІК, надрукований у Празі у 1940 р. [275]. Крім опису діяльності Кабінету, його директор проаналізував наявний склад фондів, що є неоціненним джерелом для реконструкції первісного складу бібліотечних колекцій УІК як сегмента ПА у ДНАБ. Так, за свідченням автора, відділ документів Кабінету складався з матеріалів з історії України від початку XX ст. до поразки Української революції, таборів інтернованих, української еміграції. Відділ документів органічно доповнював персональні фонди, листування, мемуари, збірки мап, фотографій. Відділ книгозбірні містив матеріали від початку XIX ст. до 1940 р. А. Животко подав також частковий перелік журналів та газет (включаючи періодичні видання інших країн про Україну), які були наявні в УІК [275, с. 12–41, 51–70].

Подібним до праці А. Животка за змістовним навантаженням є комплект з 21-го випуску неперіодичного інформаційного вісника Музею – "Вісти МВБУ" (за 1925–1938 рр.) [84]. "Вісти" можуть стати у нагоді для реконструкції первісного складу колекцій МВБУ, бо вони, окрім інформації про грошові пожертви, містять вибіркові відомості стосовно бібліотечних, архівних та музейних пожертв до Музею.

Таким чином, якщо праці С. Наріжного слугують допоміжним інструментом встановлення певних відомостей про осіб чи інституції, то робота А. Животка та "Вісти" МВБУ є, поряд з архівами УІК та МВБУ, головним засобом для наукової реконструкції первісного складу двох установ та кореляції його зі справами фондів різних архівів.

Отже, виділено шість документальних груп, кожна з яких містить специфічну, властиву лише їй інформацію. Оскільки джерельну базу дослідження складають різні за типами і видами групи документів (інституційні, діловодні

архіви, довідковий апарат та ін.), то це уможливило дослідження історії переміщення та опрацювання ПА. Важливим доповненням стали консультації провідних архівістів України, що дозволило виявити інформацію, відсутню у джерелах. Нарешті, довелося констатувати відсутність документів з даної тематики в галузевих державних архівах СБУ та Служби зовнішньої розвідки України. На жаль, наші сподівання виявити там документи про операції переміщення еміграційних документальних комплексів до УРСР, характеристики учасників тих подій, результати оперативної розробки виявилися марними.

* * *

Огляд динаміки наповнення понять "архівна україніка" та "Празький архів", а також типології архівної україніки засвідчує стрімкий розвиток цього напряму як складової не лише архівознавства, але й суміжних історичних досліджень. Адже саме для висвітлення різних аспектів побутування та діяльності української діаспори у багатьох країнах протягом передусім складного XX ст. (а також і попередніх століть, і нинішнього XXI ст.) і досліджувались документи, які перебувають або перебували поза межами України і належать до її культурної спадщини.

Наявність не лише модифікацій, але й створення нових категорій (у випадку з типологією архівної україніки у довіднику з архівної україніки в Канаді) засвідчує неусталеність типологічних схем, що перебувають на стадії формування. Очевидно, подальша робота з виявлення, обліку, реєстрації, описування та удоступнення архівної україніки має каталізувати процеси кристалізації типології архівної україніки.

Аналіз доробку українських та зарубіжних архівістів, істориків, бібліотекознавців, мистецтвознавців та інших спеціалістів у сфері досліджень еміграційної архівної україніки засвідчує наявність комплексних довідників та оглядів фондів у ряді країн (Канада, Великобританія, Австрія).

Однак частина їх, набувши статусу класичних, водночас залишаються першими – недосконалими, попередніми і незначними за обсягом і широтою охоплення зібрань (довідники з архівної україніки у Великобританії, Австрії), – тож вони потребують оновлення та доопрацювання. Досі немає зведеного фундаментального довідника по україніці в США. Очевидно, набутий досвід з довідником по архівній україніці в Канаді має стати у нагоді при підготовці аналогічного путівника по США. Німеччина також залишається "неохопленою" увагою українських архівістів, що розробляють питання україніки.

Довідник по архівній україніці в Канаді є однією з останніх розробок українськими архівістами проектів, пов'язаних з архівною україністикою, засвідчивши таким чином унормування численних проектів архівної україніки та інтегрувавши доробок попередників.

Свідченням конституювання архівної україніки як наукового напряму українського архівознавства є присутність словникових статей в Українській архівній енциклопедії.

Важливою тенденцією, на нашу думку, є активний розвиток з середини 2000-х років досліджень історії як українознавчих інституцій, організацій та установ, так і діяльності окремих діячів української еміграції (Канада, США), причому розширюються хронологічні рамки – від традиційного міжвоєнного періоду до другої половини XX ст. Пожвавлюється і такий напрям досліджень, як реконструкція збірок.

Дослідження з історії української еміграції в ЧСР зосереджували увагу на окремих постатях, певних напрямах діяльності українських еміграційних установ та умовах їхнього функціонування в країні. Публікуються збірки документів з даної тематики, в тому числі чеськими колегами. Чеські фахівці уклали три томи анотованої біобібліографії праць діячів російської, української та білоруської еміграції, опублікованих у Чехословацькій Республіці протягом 1918–1945 рр. Доробок українських митців і поетів, які перебували в ЧСР, як і певні наукові доробки також вводяться до обігу шляхом перевидання оригінальних праць або укладання збірок документів.

Варто звернути увагу на появу такої праці, як аналіз матеріалів фонду І. Багряного – документального масиву архівної та бібліотечної україніки, акумульованого у США та переданого до України. Зважаючи на обсяги переміщеної/переданої україніки, даний напрям досліджень є досить перспективним, про що свідчить, зокрема, й аналіз фондів бібліотеки Інституту дослідження української діаспори Національного університету "Острозька академія".

Чітко простежується динаміка розвитку історіографії з даної тематики. На початку 1990-х років це були праці загального характеру – характеристика певного виду діяльності українських еміграційних осередків в ЧСР (Т. Бублик, О. Вагіна, О. Галай, І. Євсеєнко), а також праці, присвячені окремим особам (М. Білоус, Д. Бурім, І. Головацький, В. Даниленко, М. Мушинка, М. Неврлий, І. Саламаха).

З кінця 1990 – початку 2000-х років дослідження засвідчили звуження тем наукових праць до характеристики діяльності конкретних осіб (Т. Бевз, Я. Гонський, Г. Груць, О. Джус, О. Федорук, О. Чумаченко, О. Яцишина), установ (Т. Бевз, Т. Беднаржова, О. Даниленко, О. Дуднік) або певної сфери суспільного життя (О. Мартиненко, Г. Саган).

З другої половини 2000-х років на перший план виходять дослідження про повсякдення, ідеологію та світоглядні концепти української еміграції (Т. Бевз, В. Піскун, М. Мандрик, Т. Бровченко, О. Гаранін, Д. Колісник), хоча залишаються актуальними дослідження життя та діяльності певних еміграційних діячів (Ю. Бойко, Т. Грачевська, О. Дудко, І. Каневська, Т. Лахманюк, В. Логвіна, О. Джус та З. Нагачевська, О. Сухобокова) та певного напряму діяльності української еміграційної спільноти (О. Заремба, Л. Чугаєвська).

У центрі уваги дослідників вже півтора десятиліття незмінно перебувають питання переміщення та сучасного місцеперебування архівів цих еміграційних центрів у різних країнах, у тому числі міжвоєнної Чехословацької Республіки. Окреслювалася історія переміщення і опрацювання архівних зібрань української еміграції з ЧСР (Л. Лозенко, Л. Яковлєва, В. Кентій, Патриція Кеннеді Ґрімстед, М. Мушинка, М. Палієнко).

Водночас лише поодинокими дослідженнями позначені такі теми, як обставини та дійові особи переміщення еміграційних архівів і бібліотек, оперативна розробка та науково-технічне опрацювання еміграційних фондів (особливості скороченого циклу опрацювання, який мотивувався зацікавленням спецслужб стосовно переміщених матеріалів; темпи; керівництво процесом; його інтенсивність; періодизація).

Розділ 2

Розвиток концепцій архівної україніки (1917–2010)

"Серйозне аналітичне осмислення усіх сторін життя людності України та її історії вимагає повного виявлення і всебічного та об'єктивного дослідження максимально великої кількості писемних джерел, які так чи інакше стосуються історії України з X по XX ст. Виявлення нових історичних документів вимагає фронтального обстеження архівосховищ, музеїв, бібліотек, колекцій України, Росії, інших держав колишнього Союзу та зарубіжжя".

З програми "Архівна та рукописна україніка: Програма виявлення, обліку, опису архівних документів і рукописних книг та створення національного банку інформації по документальних джерелах з історії України", 1991 р. [177, с. 51]


ЧУЖОГО
НЕ ХОЧУ, А
СВОГО НЕ
ВІДДАМ!

2.1. Концепт "україніки" у практичній діяльності з розшуку та повернення архівної україніки з Росії (1917 – сер. 1930-х рр.)

У цьому параграфі окреслюються обриси практичної діяльності з виявлення та повернення архівної україніки 1917 – середини 1930-х рр., оскільки без короткого нарису діяльності українських архівістів, бібліотекарів, музеєзнавців та мистецтвознавців у цей період історія розвитку проектів, пов'язаних з архівною україністикою, буде фрагментарною.

Перші систематичні спроби акумулювання історичної та культурної спадщини України, яка перебувала за кордоном, відносяться до періоду Української революції 1917–1921 рр. Перший національний уряд України складався з людей, глибоко обізнаних з долею культурної спадщини України. Очільник Центральної Ради (ЦР) М. Грушевський – професійний історик, археограф, автор "Історії України-Руси" – чітко усвідомлював вибірковість джерельної бази української історії, спричинену переміщеннями архівних колекцій до метрополій. Діячі ЦР розуміли, що розбудова державності має спиратися на пам'ятки минулих століть, витворених на українських землях попередніми поколіннями, саме вони дадуть змогу скласти підмурок для національного розвою.

Вже у квітні 1917 р. ЦР доручила Комітету Української Національної Ради в Петрограді зібрати відомості про українські прапори і клейноди, вивезені за часів Російської імперії до Петербурга. 2 жовтня 1917 р. генеральний секретар народної освіти І. Стешенко та М. Біляшівський звернулися до О. Новицького, мистецтвознавця, який захоплювався українським мистецтвом і знав українську мову, з проханням укласти перелік "українських речей" в музеях та церквах Москви. О. Новицький пішов далі та регулярно інформував О. Грушевського про виявлені матеріали [489, с. 21–22]. Восени 1917 р. у Петрограді було створено Комісію зі складання реєстру українських культурних цінностей в церквах, музеях та приватних колекціях Петрограда. Подібна комісія, створена в Москві, під керівництвом Ф. Вовка до весни 1918 р. підготувала каталог "Україніка" [489, с. 23–25].

У квітні 1918 р. під головуванням О. Грушевського було скликано перше засідання архівної комісії, яка опрацювала відомості, надані двома комісіями, і

вперше сформулювала вимоги та перелік документів, які мають бути повернені та які бажано отримати [489, с. 26].

У травні 1918 р. розпочалися переговори між Україною і Росією, в ході яких постало питання про повернення в Україну культурних цінностей українського народу. Консультації з цього питання велися в рамках міжвідомчої наради (комісії), яку нарешті в червні 1918 р. було конституйовано як "Культурну комісію при Українській мировій делегації". Враховуючи відсутність міжнародно-правових документів та міжнародного досвіду, Комісія мала не лише укласти списки культурних цінностей, але й виробити принципи повернення останніх [489, с. 28–29].

23 травня завідувач архівно-бібліотечного відділу Міністерства народної освіти В. Модзалевський надіслав листа до міжвідомчої комісії по виробленню умов мирного договору між Українською державою та РРФСР про повернення в Україну культурних цінностей з Росії. Лист фактично повторював позиції, викладені у протоколі засідання архівної комісії від 12 квітня 1918 р. під головуванням О. Грушевського. В. Модзалевський додав, що список не є повним: попереду очікувалася пошукова та облікова робота в російських архівах [489, с. 98–99]. Він також висловив переконання, що ту частину матеріалів, яка належить Україні "по праву", вона отримає від Росії "шляхом порозуміння між науковими інституціями" [489, с. 99].

10 червня 1918 р. Культурна комісія розглядала низку пропозицій, що стосувались архівної україніки. Д. Багалій запропонував вимагати повернення Україні документів повітових судів Харківщини, шо відносились до XVIII ст., та Білгородського столу розрядного приказу (XVII ст.). З відділу рукописів Рум'янцевського музею бажано було б отримати документи, які стосувались Г. Сковороди та інших українських діячів, а також колекцію архівних документів з історії Гетьманщини М. Маркевича; з архіву Міністерства іноземних справ – матеріали Малоросійського приказу. Г. Нарбут запропонував включити до реєстру претензій матеріали з геральдики українських губерній, які зберігались у фондах Сенату; П. Холодний – рукописи українських авторів з Синодальної типографії у Москві; К. Широцький – документи Л. Боровиковського, Т. Шевченка, Д. Левицького, інших українських художників з архівів Академії мистецтв у Петрограді. Зазначені пропозиції було підтримано [489, с. 52][1].

На наступному засіданні 12 червня Культурна комісія затвердила список цінностей, які Росія повинна була передати з архівів Академії наук: збірки українських казок, фольклорних та інших матеріалів. Було запропоновано включити також матеріали етнографічних експедицій П. Чубинського, М. Янчука та В. Маслова [489, с. 52]. А 14 червня Культурна комісія прийняла рішення "вимагати всіх до цього часу не повернутих Археографічною комісією матеріалів, що подані були їй для видання інституціями з території України", а також затвердила додатковий список архівної україніки, поданий 31 травня

[1] Повний текст документа див.: Додаток 2.

1918 р. на розгляд міжвідомчої наради архівно-бібліотечним відділом [489, с. 52].

21 червня 1918 р. відбулося чергове засідання Культурної комісії при Українській Мирній Делегації, на якому було розроблено пункти мирного договору по відношенню до повернення культурних цінностей. Було вирішено, що "Р.С.Ф.С.Р. має передати у власність Української Держави архивні [саме архівні колекції було поставлено на перше місце – *Т. Б.*], музейні, церковні, бібліотечні та инші культурні цінності, що зберігаються або зберігалися в державних і націоналізованих збірках, а також окремі речі, що являються власністю держави" [489, с. 163].

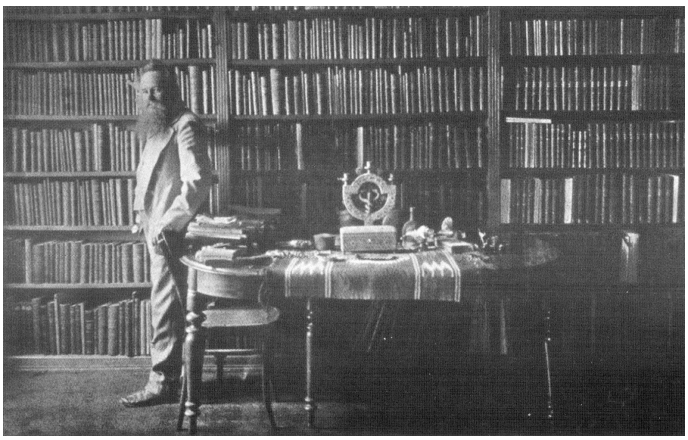


Олександр Грушевський

До таких "речей" було віднесено: вивезені з території України до Росії; які "мають значіння для української історії, мови, письменства та мистецтва"; "всі культурні цінності (з поля наукового, мистецького тощо) походження не з території бувшої Російської Імперії в межах її на 1 серпня 1914 року, які стали державною власністю після 1654 року, в одній пятій частині їх загальної вартости" [489, с. 163]. Було зазначено, що на перевезення матеріалів перших трьох пунктів повинні бути безоплатно надані транспортні засоби. Ішлося також про право "вимагати передачи усіх пам'яток української старовини й мистецтва, оскільки вони були державною, церковною та громадською власністю, вивезених з Галичини під час війни російською владою й приватними особами" [489, с. 163–164].

У розділі другому йшлося про вимогу "від уряду Р.С.Ф.С.Р. повернення законним власникам усіх добровільно й примусово вивезених під час війни з меж України в Великоросію приватних колекцій та окремих культурних цінностей і заходів, які б спріяли тим особам безпечно й безперешкодно перевезти сі речі на Вкраїну при використанні їми транспортних засобів без окремої платні за них". Інший пункт застерігав від заборони перевезення в Україну "приватних збірок, бібліотек та архивів і окремих культурних цінностей громадян Української Держави, а також тих культурних цінностей, право власності на котрі може в майбутности перейти до українських інстітуцій та громадян шляхом заповіту та дару" [489, с. 164].

Таким чином, розроблені пункти мирного договору окреслювали засади повернення Україні її культурних цінностей, виходячи з права власності на колекції та збірки, вивезені з української території (включно з Галичиною) після 1654 р. внаслідок ряду причин, у тому числі і в результаті воєнних конфліктів.



Михайло Грушевський

З певними доповненнями та змінами ці пропозиції були покладені в основу пропозицій Культурної комісії до основного мирного договору між Україною і Росією, передані до членів Української мирної делегації від 7 вересня 1918 р. [489, с. 263–265]. Наведені принципи визначили концепційні засади підходу української сторони до проблеми "збирання" своєї культурної (архівної, бібліотечної, музейної) спадщини.

Своєрідним зведеним реєстром архівної україніки можна вважати "Список архівних матеріалів, визначених до повернення з Росії в Україну на засіданні Культурної комісії при Українській Мирній Делегації" від 3 липня 1918 р.[2]. До нього продовжували вносити зміни і після 3 липня. Так, 5 липня до переліку було включено присяжні листки української старшини і козаків з архіву Міністерства закордонних справ, листування гетьмана І. Мазепи з архіву Міністерства юстиції тощо [489, с. 53].

Загалом відбулося 25 засідань Культурної комісії, останнє з яких мало місце 14 вересня 1918 р. [489, с. 61]. Проекти з повернення архівної україніки на цьому етапі не були реалізовані практично, а подальші події Української революції та громадянської війни у Росії не дали змогу перейти до реального діалогу у справі поверення Україні її культурних цінностей.

Розробка концепцій з теоретичного обґрунтування поняття, виявлення, реєстрації та проблем поверення україніки відновились у 20-х роках XX ст. Ця робота була пов'язана, зокрема, з М. Грушевським, який очолив інституції історичного циклу Всеукраїнської академії наук після повернення в Україну у 1924 р. Вчений запропонував програму з вивчення архівної україніки, передусім виявлення таких документів у російських архівах. Така робота тривала у 1920-х роках під його керівництвом [177, с. 17]. За свідченням Д. Гетьмана, такий напрямок роботи (певною мірою спорадичний, оскільки ініціатива запитів

[2] Див. Додаток 3.

лише частково надходила від українських архівістів) з розшуку архівної україніки у Росії, як запити та відрядження українських фахівців з метою передусім віднайти документи, евакуйовані з території України до Росії під час Першої світової війни, бере початок з 1923 р. і тривав до 1925 р. [238, с. 11; 240, с. 39].



Дмитро Багалій

У 1925 р. українські архівознавці Д. Багалій та В. Барвінський уклали реєстр архівних документів українського походження в РРФСР[3], який став ніби точкою відліку якісно нових відносин між Центральними архівними управліннями (ЦАУ) УСРР та РРФСР [238, с. 11]. Самі автори кваліфікують свій список як "першу спробу скласти на підставі друкованих матеріялів списки українських архівних фондів" [196, с. 34]. Автори зробили застереження про фрагментарність реєстру, оскільки фахівці мають відомості про місцеперебування "головних фондів", в той час як значна кількість документів розпорошена і перебуває у складі інших фондів.

Формуляр реєстру складається з таких розділів: назва установи; фонди україніки; історія переміщення з українських теренів; джерелознавчий потенціал. Тобто автори не просто подали перелік фондів, але й обґрунтували законність вимог України щодо повернення цих документальних масивів.

Надзвичайно важливою видається постановка завдання: "Відбудування державного українського архівного фонду в його цілості шляхом приєднання до нього архівних матеріялів, що в свій час входили до його складу і в наслідок історичних обставин опинилися по-за межами України – перше чергове завдання центрального архівного управління України. Тільки тепер, здається, наспів час не тільки порушити це питання, але й перевести його в життя" [196, с. 34].

У реєстрі фігурують такі архівосховища: Московський архів Міністерства Юстиції, новий відділ колишнього Архіву Міністерства юстиції; архів Міністерства закордонних справ; Міністерство державного майна; Міністерство юстиції; Міністерство шляхів; Лефортовський архів в Москві [196, с. 35–39]. Було подано відомості і про україніку в російських бібліотеках і музеях: Рум'янцевський музей, Російська публічна бібліотека; бібліотека Другого відділу Російської академії наук, Археографічна комісія при Російській академії

[3] Див. Додаток 4.

наук [196, с. 39–44]. Архівні матеріали цієї групи укладачами реєстру визначені як такі, "передача яких Україні не підлягає сумніву" [196, с. 44].

До другої групи віднесено документи, "які, хоч і утворили російські установи, своїм змістом виключно торкаються українських справ, бо вони являють із себе діловодство центральних установ, що їм підлягала лівобічна Україна", – йдеться про згадані вище архіви Міністерства юстиції та Міністерства закордонних справ [196, с. 44].

Робота ЦАУ УСРР відтоді велася в трьох напрямках і стосувалася: документів, щодо яких ЦАУ РРФСР висловив згоду на повернення Україні; переміщення з України до Росії частини архівів, які не могли бути включені до складу Єдиного державного архівного фонду (ЄДАФ) УСРР і підлягали передаванню до Військово-історичного архіву РРФСР; документів, які ЦАУ РРФСР відмовилося повертати Україні (архівна служба України намагалася переломити ситуацію і домогтися повернення таких документів) [238, с. 11].

Проблема у відносинах між обома сторонами брала витоки з різних засад вирішення питання поверення Україні її культурних цінностей. Українська сторона стояла на позиціях повернення всіх українських архівних фондів та документів з російських фондів, які частково стосуються історії України, – що можна охарактеризувати як "намагання залучити всі можливі українські архівні матеріали до ЄДАФ УСРР" [240, с. 45]. Російська ж сторона висловлювала згоду передати лише частину архівних матеріалів, з дотриманням принципу неподільності окремих архівних фондів і колекцій [240, с. 43].

Для вирішення питання про повернення україніки 18 вересня 1925 р. Президія ЦВК СРСР створила комісію з розподілу архівних фондів між союзними республіками, до якої входили представники ЦАУ НКО РРФСР та УСРР [240, с. 44]. На першому ж засіданні Комісія прийняла рішення, що ті архівні зібрання, які "зберігаються в наукових установах РСФРР і мають загальносоюзне значення", не можуть бути розрізнені, а відтак – частини таких колекцій "не підлягають переданню союзним республікам" [240, с. 44].

Розробку Основних положень з розподілу архівних матеріалів між союзними республіками було закінчено у 1926 р.[4]. Початок документа виглядав оптимістично для української сторони, оскільки "всі архівні матеріали, що відклались від діяльності існуючих на території союзних республік в їх історичних кордонах установ та підприємств, так само й від діяльності окремих осіб, які мали відношення до цієї республіки, що виявилися за межами цієї республіки, мають бути повернуті за належністю кожній з республік" [241, с. 32].

Але зміст подальших пунктів засвідчував складність реституційних процесів, а у ряді випадків – марність намагань України. Так, документи, пов'язані з воєнною сферою та діяльністю військових з'єднань, мали розподілятись відповідно до схеми, розробленої Народним комісаріатом військово-морських

[4] Повний текст Основних положень див.: [241, с. 32–33].

сил. Українська сторона виступала проти формулювання пунктів 2 та 3 Основних положень. У першому ішлося про вже згадану засаду неподільності наукових архівних зібрань СРСР; у другому – про те, що документи, які були у власності приватних осіб та не входили до складу діловодних фондів (грамоти, універсали, приватне листування тощо) і увійшли до складу наукових колекцій, залишаються у складі цих колекцій [241, с. 32–33].

Принцип неподільності фондів у редакції Основних положень ("архівні діловодні фонди архівних установ, центральних та місцевих не підлягають дробінню на групи чи на окремі матеріали й мають зберігатися в цілісності за місцем свого утворення" [241, с. 32]) унеможлював повернення/переміщення до України багатьох документів.

Для вироблення оптимальної схеми відносин у царині повернення україніки обов'язки між сторонами було розподілено таким чином: ЦАУ УСРР формувало запити про місцеперебування архівної україніки, а ЦАУ РРФСР планово виявляло та перевіряло українські заявки [241, с. 33].

У середині та другій половині 1920-х рр. не припинялась евристична робота з виявлення архівної україніки в РРФСР. Подеколи вона увінчувалася переміщенням виявлених документів до України. Так, у 1925 р. Центральний історичний архів Москви виявив та відправив 3700 в'язок, 340 книг і 2 теки документів XVII–XIX ст., а також 76 в'язок, 50 ящиків та 40 лантухів українських пореволюційних архівних фондів [241, с. 33].

У 1927 р. до України надійшло 4220 зв'язок у 822 пакунках загальною вагою понад 2000 пудів документів з колишнього Московського архіву Міністерства Юстиції. Вантаж містив документи з трьох сотень діловодних фондів установ українських губерній. Це було перше надходження архівної україніки імперського походження, яке не було евакуйоване Білою армією з території України і не було радянського походження [241, с. 34]. Таке повернення україніки може вважатися класичним прикладом переміщення документів з метрополії до колонії.

Тодішній завідувач Харківського центрального історичного архіву Є. Іванов так оцінив повернення згаданих 4220 зв'язок: "... це її [України – *Т. Б.*], так би мовити, історична спадщина. Серед матеріалів були виключно фонди українського походження, що утворилися на території України, а також ті, що становлять архівні фонди українських установ, переважно судових, ліквідованих за часів судової реформи 1864 р." [241, с. 34].

Станом на середину 1928 р. в Україну повернулася переважна більшість матеріалів, евакуйованих з її території під час Першої світової та громадянської воєн [241, с. 37]. Водночас Україна майже повністю виконала зобов'язання "з виокремлення та передачі військових фондів РСФРР", за висловом Д. Гетьмана, "виконуючи законодавство СРСР про передання Росії військових архівів" [240, с. 43].

У квітні 1929 р. було створено ЦАУ СРСР, що, з одного боку, автоматично припинило роботу Комісії при ЦВК СРСР з розподілу архівних матеріалів, а з іншого – забрало у України можливість отримати фонди, на які вона претендувала з 1924 р. Коло архівної україніки, що потенційно могла повернутися в Україну, було звужено до окремих розпорошених фондів, частина яких зберігалась в РРФСР. Незважаючи на незгоду ЦАУ УСРР, ЦАУ СРСР розпочало свою дільність [241, с. 37–38].

Мали місце акції передавання Україні архівних фондів після створення ЦАУ СРСР. Чи не найбільш відомим було передавання 134-х томів "Рум'янцевського опису Малоросії" до Центрального архіву давніх актів у Києві з Академії наук СРСР у 1931 р. [241, с. 38–41].

За спостереженнями Д. Гетьмана, станом на початок 1934 р. ЦАУ РРФСР передало ЦАУ УСРР "всі матеріали, визначені для повернення в Україну". Після цього процес повернення/передавання архівних матеріалів припинився. На нараді керівників та наукових працівників архівних установ СРСР 1936 р. питання про повернення Україні архівних цінностей уже не піднімалося [241, с. 41].

Варто наголосити, що істотна відмінність двох етапів (1917–1918 та початку 1920-х – середини 1930-х рр.) полягала у поглибленні спеціалізації суб'єктів реституційної діяльності. Культурна комісія займалась всіма видами культурних цінностей – архівними, бібліотечними та музейними. Політика розшуку національної спадщини, що її провадила Комісія, на початковому етапі не відмежовувала архівну україніку від музейної; вона намагалася максимально скористатись потенційними можливостями повернення в Україну її переміщених скарбів. На другому етапі теоретичні розробки та практична діяльність у сфері архівної україніки призвели до розмежування архівної та музейної україніки. Першою опікувалося ЦАУ УСРР, другою – Всеукраїнський археологічний комітет, Народний комісаріат освіти, Всеукраїнський центральний виконавчий комітет та Паритетна комісія з обміну музейними цінностями між УСРР та РРФСР.

Так завершився унікальний за змістом і безпрецедентний за наслідками процес теоретичного осмислення і практичних кроків з *консолідації документальної спадщини України*, передусім – через розшук і фізичне повернення/переміщення архівної україніки. На багато десятиліть це питання було знято з порядку денного.

Сформований напередодні Другої світової війни ЄДАФ УРСР, включно з переміщеною в Україну архівною україніою, зазнав катастрофічних втрат і повторного масштабного розпорошення. Питання, пов'язані з "імперською" архівною україніою, подекуди актуалізуються у повоєнні десятиліття, зокрема, у вигляді проектів зі створення в Україні копійних колекцій україніки. А цілеспрямована діяльність з виявлення та повернення/переміщення архівної україніки відновилась із здобуттям незалежності у 1991 р.

2.2. Перші кроки: Розробка теоретичних засад україніки та початковий період інформатизації архівної справи

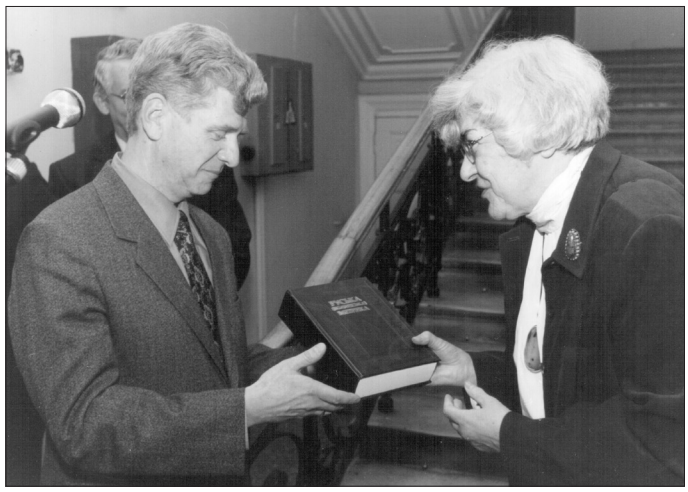
Перший етап припадає на кінець 1980-х років – 1991 р. і характеризується розробкою теоретичних засад україніки та початковим періодом інформатизації архівної справи.

Передусім зазначимо, що обґрунтування засадничих принципів та практична реалізація концепцій, пов'язаних з україністикою, відбувалися в рамках інформатизації архівної справи. Адже така тенденція давала змогу вводити величезні масиви інформації в бази даних, налагоджувати швидкий обмін інформацією з архівами інших країн, в тому числі відомостями про наявність у них сегментів україніки, забезпечувати інтелектуальний доступ до інформації первинного рівня. Початком процесу інформатизації архівної галузі можна вважати рішення Колегії ГАУ про створення автоматизованої інформаційної системи на базі Центрального фондового каталогу (ЦФК) в 1989 р. [418, с. 572]. Фондовий каталог є основним інструментом обліку документів державних архівів України на пофондовому рівні; його було створено після закінчення Другої світової війни. У фондовому каталозі одиницею обліку є картка фонду [296, с. 117]. Саме її було вирішено взяти за основу представлення інформації. Робота розпочалася, в першу чергу, з масиву даних державних архівів, оскільки централізований облік бібліотечних та музейних фондів лише розпочинався. Але через відсутність спеціалістів, коштів і власної комп'ютерної техніки в загальнодержавному масштабі тоді не вдалося здійснити цю роботу [418, с. 572].

Робота з розшуку україніки відновилась у 1950 – 1960-х роках. Поступово накопичувалася інформація про документи з історії України в зарубіжних архівах та бібліотеках (Польща, Румунія, Угорщина, США тощо). На замовлення українських архівістів у центральних державних архівах СРСР у Москві і Ленінграді готувалися тематичні переліки документів, паралельно (передусім у центральних архівах УРСР) формувалися відповідні колекції мікрофільмів. Так розпочиналося створення, зокрема, копійного документального масиву категорії "україніка в Росії".

Важливо відзначити, що ці роботи ініціювалися передусім у рамках археографічних проектів – підготовки документальних публікацій як республіканського, так і загальносоюзного рівня. Здійснювалися також відрядження українських та російських архівістів за кордон з метою виявлення україніки. Фактично єдиним практичним результатом такої роботи стало створення тематичних і пофондових колекцій мікрофотокопій найважливіших виявлених документів з архівів інших республік та країн, що на сьогодні зберігаються в ЦДІАК, Центральному державному історичному архіві України, м. Львів (ЦДІАЛ України), ЦДАВО України та інших архівах, переважно – центральних [177, с. 39].

Вочевидь, найбільшим за обсягом та найбільш масштабним з огляду на обставини часу став археографічний проект "Руська (Волинська) метрика", що



Презентація архівної українки в Москві: Патриція Кеннеді Ґрімстед вручає директору РДАДА Михайлу Риженкову щойно опублікований том регестів Руської (Волинської) метрики (Москва, вересень 2002 р.)

виокремився у другій половині 80-х років із свого "прототипу" – проекту з копіювання книг Литовської метрики. Останній сягає середини 80-х років, коли у ЦДІА УРСР у м. Києві було розпочато створення колекції мікрофотокопій книг Литовської метрики XVI–XVII ст. з мікрофільмів, отриманих від ЦДІА Литовської РСР у тимчасове користування (архів-утримувач фонду Литовської метрики – Центральний державний архів давніх актів СРСР – відмовився надавати мікрофільми, тож довелося звертатися до литовських колег, які на той час уже отримали копії з Москви).

Патриція Кеннеді Ґрімстед довела, що книги т. зв. Руської (Волинської) метрики, які зберігаються у Російському державному архіві давніх актів у складі фонду № 389, Литовська метрика, насправді є продуктом Коронної канцелярії. Водночас розпочалася співпраця між українськими, російськими та польськими фахівцями. Перший друкований продукт співпраці побачив світ у 1987 р. у вигляді брошури з подокументними оригінальними заголовками актів перших п'яти книг Руської метрики. І лише 2002 р. була здійснена фундаментальна археографічна публікація – корпус регестів документів Коронної канцелярії для українських земель [249, с. 19–26].

Так на початку 1980-х років у Києві було створено колекцію мікрофотокопій книг Литовської (включно з книгами Руської, або Волинської) метрики (ЦДІАК України, КМФ-36, Литовська метрика). Нині цю колекцію у ЦДІАК можна кваліфікувати, як "українку в Росії" і одночасно – як "українку в Литві".

За свідченнями тодішнього спеціаліста відділу використання, інформації та зовнішніх зв'язків Головархіву Л. Лозенко, у 1970–1980-х роках через політичні обставини робота з розшуку та поповнення архівів документами українки була майже зведена нанівець, хоча за іншими даними така робота тривала протягом 1980-х років [177, с. 17, 40].

Відновлення активної діяльності в цьому напрямі відбулося вже наприкінці 1980-х років. Особливо інтенсивно розвивалася співпраця з Польщею. Але через відсутність "чітких наукових критеріїв відбору документів" робота провадилась, за оцінкою Л. Лозенко, на "кустарному рівні" [177, с. 40].

У вересні 1990 р. на Першому конгресі Міжнародної асоціації україністів у доповідях трьох українських учених (Я. Ісаєвич, М. Сенченко, П. Сохань) було поставлено питання про загальну концепцію україніки. Ці та споріднені виступи були, за твердженням Л. Дубровіної, переламними, бо саме тоді термін "україніка" було поширено від суто бібліографічного розуміння (інформація про іноземні видання, присвячені Україні) до документів, які стосуються України [177, с. 26].

Виступи науковців і стали поштовхом до розробки загальної концепції Археографічною комісією та пізніше – Інститутом української археографії (ІУА) АН УРСР, власне співробітниками науково-інформаційного відділу ІУА. Українська наука у цьому напрямі відставала від сусідів, оскільки подібні програми втілювалися ще з кінця XIX ст. у таких країнах, як Німеччина, Англія, Франція, Італія. Провадилися вони і на українських землях в той період. Втім, при появі найменшої можливості, українські науковці почали активно працювати у напрямі виявлення, реєстрації та описування своєї документальної спадщини. Якщо говорити про розвинені країни, то практично всі вони ще з 1980-х років працювали над створенням зведених національних бібліографій, архівних довідників – як опублікованих серій, так і національних баз даних [304, с. 9].

На початку 1991 р. постало питання про розробку цілісної програми з введення до наукового обігу архівної інформації [339, с. 12]. Зацікавлені сторони розробили проект "Архівна та рукописна україніка в архівах, музеях та рукописних відділах бібліотек України, Росії, інших республік, зарубіжжя". Його було розіслано спеціалістам з різних галузей та наукових інституцій, пов'язаних тією чи іншою мірою з україністикою. Обговорення цього проекту і, відповідно, комплексної концепції "Архівна та рукописна україніка" відбулось на історичній міжвідомчій нараді 17 жовтня 1991 р. у Києві [177, с. 5–6]. Цю ключову подію можна вважати вихідною віхою у процесі кристалізації такого наукового напряму, як україніка. Саме ця програма і заклала фундамент подальших досліджень, в першу чергу, архівними установами (у сфері виявлення, описування архівної україніки), а також науковими інституціями та науковцями.

При обговоренні концепції учасники зібрання спирались на базовий проект і пропонували внесення певних коректив. Результатом став другий варіант концепції: "Архівна та рукописна україніка: Програма виявлення, обліку, опису архівних документів і рукописних книг та створення національного банку інформації по документальних джерелах з історії України".

Простежимо найбільш принципові моменти обговорення концепції. В першу чергу, дискусії торкнулися терміна, який використовувався по відношенню до означеного документального масиву. В проекті фігурував термін "писемна

українїка". Під час обговорення проекту використовувався вже термін "архівна українїка", який, як аргументувалося, мав відмежувати писемні документи від друкованих видань. Але так поняття було звужено до документів, які зберігалися в державних архівах. Тому учасник наради Л. Дубровіна (завідувачка відділу рукописів ЦНБ ім. В. І. Вернадського АН України) запропонувала доповнити термін прикметником "рукописна", оскільки, по-перше, підходи до описування рукописних книг відрізняються від описування архівних документів; по-друге, рукописні відділи бібліотек містять три типи фондів, які, завдяки розширенню терміна, також стануть об'єктами досліджень у цьому напрямі [347, с. 20]. Натомість професійний архівіст К. Новохатський наполягав на тому, що термін "архівна українїка" більш коректний, ніж "архівна і рукописна", оскільки, на його думку, прикметник "рукописна" поглинається терміном "архівна українїка" [177, с. 35]. Л. Дубровіна згодилася, що зі смислової точки зору термін "рукописний" вужчий за термін "архівний". Але, зважаючи на різні методики описування, дослідження, різних споживачів, традиції стосовно роботи з рукописними книгами як в Україні, так і за кордоном, варто, "порушуючи сучасну архівну практику", вживати назву "архівна та рукописна українїка" [177, с. 39].

В. Ульяновський (завідувач науково-інформаційного відділу ІУА) констатував неможливість використати споріднений досвід національних програм інших країн (Німеччини, Франції, Італії, Англії та США) через те, що архівні системи (принципи організації зберігання, методики та класифікація) цих країн кардинально відрізняються від української. Вчений також окреслив попередні етапи роботи з українїкою на українських землях. Він наголосив на потребі розпочинати роботу, зазначену у проекті, в руслі сучасних тенденцій інформатизації та автоматизації, наголосивши на потребі переведення програми у ранг державної [177, с. 16–18].

М. Ковальський (завідувач кафедри джерелознавства та історіографії Дніпропетровського державного університету) запропонував внести певні корективи до проекту. Він також почав з того, що програма має отримати статус державної. З огляду на значний документальний масив, брак кваліфікованих спеціалістів та матеріальних ресурсів, учений запропонував виявити пріоритетні напрями архівної евристики в галузі українїки (на його думку, одним з них має стати середньовічна історія України) та окреслив коло інституцій, де передусім треба зайнятися виявленням українїки. М. Ковальський запропонував розпочати з методичних рекомендацій стосовно подальшої роботи [177, с. 19].

Ішлося також про порядок роботи в напрямі архівної евристики: підготовка і видання бібліографічних покажчиків з джерелознавства та археографії історії України; облік українських та зарубіжних каталогів рукописів з історії України; складання нових архівних покажчиків.

Дослідник наполягав на чіткому встановленні кола виконавців програми. Також він обґрунтував потребу у створенні відділення ІУА для функції коорди-

натора програми у Дніпропетровську, бо університет, як планувалося згідно з проектом, не зможе взяти такі функції на себе [177, с. 20–21].

В. Борисенко (завідувачка Сектору рукописних фондів Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського АН України) поділилася досвідом з розробки електронної жанрово-тематичної картотеки для фондів Інституту [177, с. 21–22].

Л. Дубровіна виступила з ґрунтовною доповіддю, що розкрила другу частину проекту – "Створення зведеного комп'ютерного банку даних". Позиція, яку репрезентувала дослідниця, полягала в тому, що україніка поширюється не лише на бібліографічну інформацію (археографічну), але і на майбутній "зведений фонд копій архівних історичних матеріалів, які зберігаються за кордоном", – тобто на створення масиву як первинної, так і вторинної інформації [177, с. 26–27].

Під час обговорення подальших кроків було наголошено на потребі обрання пріоритетних напрямів діяльності. Запропонована концепція включала два напрями: традиційний (створення масивів археографічної інформації вторинного рівня – довідники, покажчики та ін.) та більш новий – створення "зведеного комп'ютерного банку даних". Л. Дубровіна наголошувала на тому, що зарубіжний досвід запозичити можна, але варто врахувати два фактори. По-перше, археографічну інформацію важко вкласти у класифікаційні схеми; по-друге, США та європейські країни відносно недавно почали займатися цією проблематикою. Знову-таки, було відзначено, що українська концепція повинна отримати статус державної програми, інакше буде неможливо втілити в життя її положення [177, с. 27–28].

Л. Дубровіна аргументувала потребу створення саме зведеного національного банку даних архівної інформації. При цьому існує система локальних баз даних, які інтегровані до зведеного банку даних. Першим етапом такої роботи є створення зведеного банку даних верхнього рівня – тобто рівня фонду архівосховища. Такий банк може називатись "Архівна україніка". Уже було розпочато наповнення зведеного банку даних "Українська рукописна книга". При цьому локальні бази даних можуть створюватись у різних форматах. Але зведений національний банк повинен використовувати універсальний стандарт, на той момент – MARC формат. Дослідниця запропонувала для банку даних архівної україніки взяти за основу облікові дані фондів архівів України ГАУ. Також було наголошено на потребі складання словника зведених термінів, які будуть пошуковими ознаками банку даних [177, с. 29–31].

Л. Дубровіною було розроблено проект архівного формату для проекту "Архівна україніка" на основі напрацювань американських і канадських архівістів, тобто формату AMC MARC для архівів та рукописів – так званий Національний зведений каталог рукописних зібрань США (NUC) [177, с. 32–33].

Л. Костенко (завідувач відділу автоматизації ЦНБ ім. В. І. Вернадського АН України) наголосив на потребі розробки формату запису інформації – влас-

не, не розробки, а ознайомлення з форматами, які використовуються в інших країнах, та взяття на озброєння ряду таких форматів відповідно до специфіки архівної системи і методів опрацювання архівної інформації [177, с. 31].

Активним учасником дискусії був К. Новохатський (начальник відділу Головархіву України). Як уже згадувалося, він окреслив своє бачення вживаного терміну. Архівіст висловив побажання розширити хронологічні рамки одного з періодів з початку XX ст. на все століття. Фахівець порушив питання про те, передавання яких документів варто вимагати в оригіналах, а які достатньо буде отримати у вигляді копій. Він запропонував також визначитися більш чітко з виконавцями та координаторами, а також наголосив на важливості отримання статусу державної програми для виконання хоча б частини проектів концепції україніки [177, с. 36–37].

Як професійний архівіст, К. Новохатський не міг оминути питання, актуалізованого раніше Л. Дубровіною: чи включає україніка первинну та вторинну інформацію, чи лише вторинну. Також він торкнувся такого аспекту, як місцезберігання документів/копій, переданих в Україну. Тут він висловив позицію архівного керівництва України стосовно того, що такі документи повинні зберігатись в державних архівах – у пристосованих приміщеннях, за належних умов, за поодинокими винятками, коли передані документи становлять єдиний фонд з уже існуючими колекціями в музеях чи рукописних відділах. Фахівець також зауважив, що з переліку країн, де буде виявлятись україніка, випали Чехословаччина, Туреччина та Угорщина, а з переліку центральних російських архівів – Центральний державний військово-історичний архів, Спеціальний (Особливий, *Особый*) та інші архіви, що є недоглядом фахівців, зважаючи на тісні контакти між зазначеними державами та Україною. Нарешті, він зазначив, що зараз укладаються угоди з іншими країнами, зокрема, колишніми республіками СРСР, і до таких угод обов'язково включається пункт, що обмін документами і копіями з метою поповнення архівних фондів обох сторін має здійснюватись безкоштовно [177, с. 38].

Л. Лозенко окреслила роботу з виявлення україніки за радянських часів та вказала на таку проблему у цій сфері, як одночасна наявність інформації про україніку у Головархіві, але акцентувала на ненадходженні її до споживачів, тобто замкненості архівної системи, закритості її від контактів з науковцями та колегами з інших інституцій [177, с. 39–40]. Архівістка також запропонувала підключити журнал "Архіви України" до реалізації програми, зробивши його спільним виданням ГАУ та ІУА для більших можливостей стосовно публікації інформації про Архівний фонд України [177, с. 41]. Спільним виданням двох установ журнал став пізніше (цей пункт не було включено до кінцевої програми), але натомість з середини 1990-х років з'явилася рубрика "Архівна україніка" як в цьому журналі, так і в щорічниках "Студії з архівної справи та документознавства" та "Пам'ятки: археографічний щорічник" [350, с. 12].

Озвучили також свої позиції головний спеціаліст відділу зберігання та обліку Архівного фонду України Т. Захарченко та співробітник Центрального

наукового архіву АН України В. Шмельов. Перша доповідачка розповіла про фондовий каталог, роботу з обліку документів, переданих в межах України до інших архівів, втрачених під час Другої світової війни та тих, які є складовою архівного фонду, але зберігаються поза межами архівної системи, підзвітної ГАУ [177, с. 41–42]. Другий учасник наради виступив з протестом проти формулювання про невисоку історичну цінність документів та експонатів музеїв після 1917 р., тобто радянського періоду. Його зауваження було прийняте до відома, внаслідок чого формулювання було змінене (див. нижче).

В. Ульяновський підсумував нараду. Було погоджено, що робота має здійснюватися на двох рівнях: верхньому (створення єдиного національного комп'ютерного банку даних по україніці) та нижньому (каталогізація на рівні архівної справи). Було визнано за доцільне починати вивчення та реєстрацію архівної україніки саме з України. Лише після проведення такої роботи буде доцільно повернутися до питання про депозитарій, де буде зберігатися передана україніка, і, відповідно, до проблеми повернення чи копіювання документів [177, с. 44–45].

Було прийнято резолюцію міжвідомчої наради з 14-ти пунктів. Зокрема, було визначено п'ять головних напрямів роботи: виявлення та облік документів і рукописних книг, створених українцями про Україну, незалежно від місця зберігання; створення національних зведених комп'ютерних банків "Архівна україніка" та "Український кодекс"; створення національного депозитарію копій українських документів поза межами України; та підготовка серії видань різних типів [177, с. 48–49]. Відповідно до окреслених напрямів було означено склад чотирьох новостворених робочих груп.

Окремим напрямом діяльності було виокремлено бібліографічну та археографічну реєстрацію зарубіжної україніки по окремих країнах. І тут пріоритет було віддано підготовці зведеної бібліографії довідників по зарубіжних рукописних зібраннях. Центром і координатором роботи мав стати відділ зарубіжних джерел ІУА, а консультантом проекту – Патриція Кеннеді Ґрімстед [177, с. 49].

До речі, під час обговорення концепції "архівної та рукописної україніки" Л. Дубровіна зазначила, що до роботи варто активніше залучати зарубіжних колег, зокрема, Патрицію Кеннеді Ґрімстед, яка володіє інформацією про українські документи поза межами України і яка на той момент працювала над розробкою автоматизованої системи "Археобібліобаза" (АББ) [177, с. 30]. Відтак українські фахівці продемонстрували не лише високий професіоналізм, але й відкритість до зарубіжного досвіду, готовність до діалогу на професійну тематику задля надолуження архівною та бібліотечною сферами втрачених можливостей.

Крім кінцевого варіанту програми "Архівна та рукописна україніка: Програма виявлення, обліку, опису архівних документів і рукописних книг та створення національного банку інформації по документальних джерелах з історії

України", в матеріалах наради було також опубліковано відгуки фахівців на проект; структуру і зразки автоматизованого опису архівного фонду для національного зведеного банку даних; зразки автоматизованого опису архівних фондів: відомчого, історичної установи, особового фонду; структуру і зразок кодикологічного опису східнослов'янської рукописної книги; зразок кодикологічного опису східнослов'янської рукописної нотної книги; структуру і зразок картки бази даних рукописних фондів Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського АН України та зразок такої картки [177, с. 68–118].

Порівняймо обидва варіанти концепції і з'ясуємо, яким чином зміни, внесені в результаті обговорення концепції, удосконалили проект. Уточнимо, що авторство кінцевого варіанту програми належало В. Ульяновському, Л. Дубровіній та К. Новохатському.

Відмінність першого та кінцевого варіантів програми наявна вже в назві. Якщо перший варіант номінувався, як "Архівна та рукописна україніка в архівах, музеях та рукописних відділах бібліотек України, Росії, інших республік, зарубіжжя", то кінцевий – "Архівна та рукописна україніка: Програма виявлення, обліку, опису архівних документів і рукописних книг та створення національного банку інформації по документальних джерелах з історії України" [177, с. 8, 51].

Назва першого варіанту є занадто загальною, попередньою, що залишає простір для різних тлумачень – або виявлення, або облік, або удоступнення, або поєднання цих підходів по відношенню до архівної та рукописної україніки. Кінцева ж програма своєю назвою концептуалізує напрями роботи – "програма виявлення, обліку, опису" та створення національної бази даних "по документальних джерелах з історії України" – тобто такої бази, яка за своїм статусом мала б бути загальнодержавною (національною), максимально повною та доступною для користувачів.

Передусім було доповнено визначення поняття "архівна та писемна україніка". Якщо проект включав п'ять позицій (матеріали, які прямо або опосередковано стосуються населення та історії України; не відносяться до України, але виникли на її території; стосуються діячів української та інших етнічних груп; "матеріали з української тематики, які виникли і побутували поза її межами") [177, с. 9], то програма вже доповнювала ці п'ять позицій шостим пунктом: "відомості про архівні документи та рукописні книги зі сховищ, колекцій, зібрань в Україні і поза її межами" [177, с. 52]. Тобто до кінцевої програми було внесено принципово нову та важливу позицію – створення масиву інформації вторинного рівня про складові документального масиву україніки.

Обидві концепції складаються з трьох частин: виявлення, реєстрація писемної україніки та експрес-інформація/виявлення, реєстрація україніки та науково-довідкова інформація; створення національного комп'ютерного банку даних/зведений національний автоматизований банк даних архівної та руко-

писної інформації; видання монументальних серій довідників, каталогів, покажчиків україніки для обох концепцій. Було уточнено не лише назви, а й розширено проект.

До кінцевої програми було також включено сім основних завдань: виявлення та облік архівної і рукописної україніки в світі; створення національного комп'ютерного банку даних "архівна україніка"; створення національної зведеної комп'ютерної бази даних "Український кодекс"; створення і поповнення національного депозитарію України копіями документів, що перебувають поза її межами; видання довідників, каталогів та покажчиків україніки (ця позиція повністю повторює третю частину програми – *Т. Б.*); відродження польової археографії; реєстрація архівів, колекцій та збірок документів, які були втрачені, знищені чи не віднайдені [177, с. 53].

Перша частина проекту та програми передбачала три напрями: україніка в архівах, музеях та бібліотеках України; Росії та інших колишніх республік; колекціях світу. Розглянемо кожний напрям більш детально з метою встановлення розбіжностей, що засвідчують внесені фахівцями під час обговорення проекту пропозиції.

Перший напрям включає державні та відомчі (у програмі – науково-галузеві) архіви. Основою цього аспекту наукової діяльності у сфері україніки є наявність у майже всіх державних архівах України путівників. У проекті однією з трьох хронологічних груп є друга половина XIX – початок XX ст. У програмі межі цієї групи розширено на все XX ст. Обидва документи містять позицію, в якій зазначається, що робота стосовно україніки в архівах повинна проводитись науковими працівниками архівів під керівництвом ГАУ за участю співробітників ІУА (в програмі додано ще Інститут сходознавства). Також виділено два великих етапи роботи, які поділяються на конкретні стадії: три в першому етапі (в проекті цих стадій чотири, але програма випустила одну стадію, яка по суті є складовою наступної стадії), та чотири в другому. Роботу з центральними, обласними, науково-галузевими архівами виділено в перший етап (створення пофондової картотеки, фронтальний опис матеріалів до XIX ст., публікація реєстру), а з ЦДІАК та ЦДІАЛ – в другий (зведена картотека, повні путівники по фондах, повна реєстрація документів та видання каталогів). Результатом цього аспекту діяльності має стати зведений каталог "Середньовічна Україніка в архівах України" [177, с. 9–10; 54–55].

Наступний аспект першого напряму стосується музеїв різних типів, профілів та відомств. На відміну від архівів зазначено, що музеї майже не мають опублікованих путівників; реєстри і картотеки потребують удосконалення, а доступ до музейних фондів є обмеженим. Спираючись на такі засадничі принципи, запропоновано етапи роботи. При цьому варто зауважити, що проект передбачав залучення "в першу чергу" Міністерства культури України для координації співпраці з музеями. Програма займає більш нейтральну позицію. Виділено п'ять етапів роботи: створення попередньої картотеки архівних відділів

музеїв; фронтальний перегляд і повний опис/уточнення інвентарів; видання реєстрів помузейних колекцій за ступенем їхньої цінності; видання зведеного хронологічного реєстру документів; видання каталогу записів на речових експонатах музею. Цікаво, що в проекті зазначено: оскільки у музеях більшість матеріалів становлять документи радянського періоду, які водночас мають переважно невелику історичну цінність, то варто приділяти увагу документам до XX ст. З програми цей пункт зняли. Також проект містить положення про потребу сприяння відродженню у музеях польової археографії. В програмі цю позицію було включено до завдань [177, с. 11–12, 55].

Третім сегментом першого напряму є рукописні відділи бібліотек. Тут виділено два напрями роботи. Спочатку накреслено чотири етапи роботи (виявити бібліотеки, які мають рукописні фонди; скласти план фронтального опрацювання цих колекцій; видання реєстрів окремих колекцій рукописів; видання зведеного хронологічного каталогу рукописів). Наступний напрям програми відрізняється від проекту. У першому випадку йдеться про відділи рукописів ЦНБ та Львівської наукової бібліотеки, в другому – про відділи рукописів усіх академічних бібліотек, тобто передбачено розширення спектру дії програми порівняно з проектом. В обох документах до другого напряму роботи входить підготовка пофондових путівників та реєстрів окремих фондів і колекцій [177, с. 12, 56].

Перейдемо до другого напряму проекту та програми: україніка в Росії та інших колишніх республіках (згадано Білорусь, Литву, Середню Азію та Закавказзя). Робота тут має провадитися у відповідності до схеми, викладеної вище. Загалом програма по відношенню до проекту є більш всеосяжною порівняно з першою частиною роботи. Програма розширила координацію роботи, крім ІУА, на Інститут сходознавства (як і третій напрям першої частини програми [177, с. 57]). Програма також поставила завдання "вивчення допоміжних та службових каталогів конкретних архівосховищ" та проведення дослідної роботи стосовно архівних фондів, в першу чергу тих, які були вивезені з України. Також програма розширила перелік російських архівів, де мають здійснюватись пошуки україніки: у переліку установ зазначені, зокрема, Центральний державний архів Радянської армії, Центральний державний військово-історичний архів, Центральний державний архів кінофотофонодокументів, Архів зовнішньої політики Росії та Центральний державний архів військово-морського флоту [177, с. 12–13, 56–57].

Нарешті третій напрям першої частини концепції стосується україніки у світі. Крім ІУА, проект покладає координацію роботи в цьому напрямі на Міжнародну асоціацію україністів. Етапи обох документів включають: підготовка бібліографії довідників по зарубіжних рукописних зібраннях; реєстрація україніки за опублікованими описами та каталогами; видання покажчиків україніки по окремих країнах "згідно з кількісно-ціннісними пріоритетами". Польща визначена як країна, виявлення україніки в котрій має проводитись першочер-

гово. Програма також розширила перелік країн, де є україніка – до вже перерахованих у проекті включено Туреччину, Швецію, Чехословаччину, Угорщину, Австрію, Румунію, Болгарію [177, с. 13–14, 57–58].

Розглянемо другу частину концепції. У проекті інформацію про роботу подано коротко: "розробка принципових програм і схем", та "поступове введення інформації, зібраної в результаті заходів згідно з розд. I" [177, с. 14]. Програма ж деталізує цей напрям. Обґрунтовано необхідність створення автоматизованого зведеного банку даних архівної інформації. Порівняно з камеральною археографією визначено особливості цього напряму наукової діяльності: основною метою проголошено "концентрацію в одній комп'ютерній системі зведеної інформації на матеріали українського походження, незалежно від місця їх зберігання і ступеню введення до наукового обігу" [177, с. 59].

Визнано потребу затвердження створення автоматизованої археографічної системи як державного дескриптивного стандарту. Запропоновано розгорнути археографічну діяльність в двох напрямах: створення "національного зведеного автоматизованого банку даних документальної інформації" (тут за основу запропоновано використати фондову картотеку, яка поповнюється і зберігається в ГАУ) та "бази даних на рукописні книги українського походження" [177, с. 59]. Також вказано на необхідність організації міжвідомчого щорічного наукового семінару для того, щоб повноцінно реалізувати автоматизовані програми та споріднені проекти [177, с. 60].

Нарешті остання, третя частина обох документів перераховує серії довідників, каталогів та покажчиків україніки. Проект називає п'ять серій: регіональна; позбіркова чи колекційна; загальнохронологічна; предметно-тематична; документально-видова [177, с. 14]. Програма додає сюди шосту серію – довідники по персоналіях чи особових фондах [177, с. 60].

Закінчуються обидва документи параграфом "Практичне забезпечення проекту". Програма має майже вдвічі більше пунктів, ніж проект (11 проти 6-ти). Спочатку зупинимось на позиціях, які корелюються в обох документах.

Було запропоновано: створити координаційну комісію (ІУА, Республіканська асоціація україністів, Міжнародна асоціація україністів, ГАУ, Міністерство культури, Фонд культури, Товариство охорони пам'яток історії та культури України у проекті та Інститут сходознавства, Спілка архівістів України, ЦНБ, інші інститути АН України, центральні архіви та музеї, додані у програмі); ввести даний проект/програму у ранг державної – відповідно до державного фінансування, як зазначено у програмі; розробити схему взаємодії виконавців концепції (програма доповнює цей пункт укладанням відповідних угод між установами-виконавцями); співробітникам відділу теорії та історії археографії ІУА (у програмі – ще й Інституту сходознавства, ГАУ, ЦНБ та інших зацікавлених установ) розробити "теоретичні схеми повидового опису документів та визначити загальні принципи для різних описових рівнів та систем збереження матеріалів"; визначити основні координаційні центри з виявлення і опису

україніки (в архівах – ГАУ, в музеях – Міністерство культури, в рукописних відділах бібліотек – ЦНБ) та регіональні (ІУА у Києві (ще й Інститут сходознавства у програмі), відділення ІУА у Львові та Державний Дніпропетровський університет (натомість програма запропонувала відділення ІУА у Харкові та Харківський державний університет); на науково-інформаційний відділ ІАУ покласти координацію роботи та консультативну функцію з виконання програми в колишніх радянських республіках [177, с. 14–15, 60–62].

Яким же чином програма доповнила і поглибила проект у сфері практичної реалізації концепції? Ішлося про забезпечення "на державному рівні" співпраці з іншими профільними інституціями української діаспори. Для контролювання ходу програми передбачалося розробити "конкретні програми напрямів проекту, визначити виконавців та відповідальних керівників", "проект співпраці" з архівами Росії та інших країн. Було заплановано видання допоміжних бібліографічних покажчиків з джерелознавства, археографії України та зведеного каталогу описів рукописних колекцій світу. Нарешті пропонувалося залучити спеціалістів з університетів та профільних вищих навчальних закладів [177, с. 61–62].

Безпосереднім результатом роботи над концепцією "Архівна та рукописна україніка" стало включення цього проекту до державної програми "Книжкова спадщина України: створення бібліографічного реєстру та системи збереження і загальнодоступності" Державного комітету України з питань науки та технологій при Кабінеті Міністрів України, яка "комплексно розглядає проблеми збирання, зберігання та інтелектуального "повернення" національної рукописної та книжкової спадщини України через взаємопов'язані системи пошуку, наукової обробки, публікацій, створення баз даних на комплекси архівних документів і книжкових видань українського походження в Україні та поза її межами" [304, с. 5].

Учасник дискусій та спеціаліст з теоретичних питань україніки Л. Дубровіна відзначила: проведена нарада та прийняті рішення засвідчили, що історики-архівісти та археографи, які працювали над концепціями Національної архівно-інформаційної системи та Державного реєстру української архівної спадщини спирались на поняття "україніка" як на фонд, що має бути "археографічно зафіксованим". Були і спроби виокремити бібліотечні, архівні, бібліографічні та археографічні аспекти, пов'язані з україністикою [268, с. 14].

Перераховані концепти заклали підвалини наступного етапу розвитку україніки.

2.3. Академічний проект "Архівна та рукописна україніка: Національна зведена система документальної інформації"

Другий етап охоплює 1992–1995/1996 рр. і пов'язаний з програмою "Архівна та рукописна україніка: Національна зведена система документальної інформації", в першу чергу, з проектами "Національна архівна інформаційна

система "Архівна та рукописна україніка" (НАІС) та АББ. Основні роботи з розроблення і реалізації проектів сконцентрувалися переважно в академічних установах – Інституті рукопису ЦНБ ім. В. І. Вернадського та ІУА.

Програма "Книжкова спадщина України: створення бібліографічного реєстру та системи збереження і загальнодоступності" складається з восьми проектів [304, с. 5]. Два з них стосувались виявлення, описування, реєстрації та запровадження доступу до архівних документів і рукописних книг: "Архівна та рукописна україніка: Національна зведена система документальної інформації" та "Реєстр української рукописної книги". Ці програми у травні 1992 р. були затверджені Державним комітетом України з питань науки і технологій; останнім забезпечувалося і їхнє фінансування [339, с. 14].

Виконавцями програми були: сектор архівної україніки ІУА; інформаційний відділ УДНДІАСД; Інститут рукопису, Інститут української книги, Центр реставрації та консервації, Центр інформаційно-бібліотечних технологій ЦНБ тощо. Співвиконавцями, які створили робочі групи та розробили перспективні плани роботи, були ІУА, ЦНБ та ГАУ [304, с. 7].

До головних завдань програми відносилися: розробка проблеми збереженості архівних і бібліотечних колекцій; публікація документів, рукописних пам'яток тощо; створення реєстрів документальної спадщини України; дослідження питань інтелектуального доступу до архівної та бібліотечної інформації та реалізація такого доступу [304, с. 7].

Кінцева мета програми була сформульована коректно, але, як на сьогодні, надто амбіційно: "корпус документальних та довідкових публікацій документальної спадщини України" та "комп'ютерні системи і бази даних, що дозволять інтегрувати різнорідну архівну та бібліотечну інформацію й забезпечити загальнодоступність до неї" [304, с. 7–8]. Взагалі, мега-ідея програми, якій підпорядковані всі проекти, – це створення "єдиної концепції рукописної та друкованої "україніки" [304, с. 9].

Варто зупинитися на проблемах, які постали перед розробниками НАІС і споріднених проектів та які довелося вирішувати, місцями повністю змінюючи або частково пристосовуючи концепцію. В першу чергу, це подолання протиріч між фаховим, але вузьким підходом спеціалістів з інформаційних технологій, з одного боку, та структурою і потребами бібліотечної та архівної сфер України, тобто поєднання вирішення гуманітарних та технологічних проблем у руслі НАІС [304, с. 9; 339, с. 16].

Важливою проблемою була величезна різниця, яка відділяє "архівні фонди як документальні системи", з одного боку, та "інформаційну інфраструктуру суспільства". Цей бар'єр виник через історичні особливості розвитку України, специфіку опрацювання архівних документів і вторинної документної інформації [211, с. 23]. Це й досі заважає інтегруванню документального масиву архівної інформації до інформаційних ресурсів суспільства.

Непростою виявилися проблема форматів та дескриптивних стандартів. Ідеться про те, що бібліографічний опис закладається в основу архівного, адже специфіка архівних документів призвела до включення архівів на "дуже узагальненому рівні" [211, с. 25–26], не кажучи про потребу розробки власне українських дескриптивних стандартів на основі зарубіжного досвіду (на рівні архівосховища; фонду, колекції та групи; на справи та окремі види і типи документів) [264, с. 61].

Не варто забувати і про відмінність архівних джерел від бібліографічних. Друкована продукція має вихідні дані, які не потребують глибокого розшуку. Натомість архівні джерела вимагають дослідження для визначення авторства, змісту, походження, дати та інших атрибутів, причому кожного разу – заново і окремо для кожного документа або групи документів, адже кожне архівне джерело *є унікальним за визначенням, на відміну від творів друку*. Додається сюди і проблема багатоманітності "системи архівних джерел, видів, родів і типів історичних джерел". Саме тому в архівній практиці поширений груповий опис, а не подокументний [211, с. 30–31].

Якщо ж згадати НАФ України, то можна також виділити певні особливості, які безумовно впливають на шляхи розробки інформації вторинного рівня: величезна кількість одиниць зберігання (справ), широкі хронологічні межі, полісемічність інформації, джерельна сталість, різноманітність форм документів, особливості рукописних матеріалів та ін. [264, с. 45].

Фахівцями було визначено п'ять особливостей структури інформації будь-якого документа, які слід враховувати при роботі з розробкою вторинного рівня інформації та виявляти для повноти описування. Це такі особливості, як джерело (для історичних наук навіть ширше поняття – автор); зміст інформації (для археографії – історичний факт, фактор, дія або предмет); часові координати (дата створення та час, який описується в документі); просторові координати (місце створення або місце історичної події); та форми передачі інформації [211, с. 28–29].

Було також запропоновано чотири рівні опрацювання архівних масивів інформації: створення системи археографічного опису на основі бібліографічного (тобто спрощення інформації, абстрагування від специфіки архівної інформації); створення системи на основі подокументного родо-видового опису документів за загальними інформаційними атрибутами (акцент на специфіці форми і виду документа); створення системи на основі опису предметної або тематичної інформації документів, відмовляючись від специфіки форми (рівень групового опису документів і абстрагування від конкретного документа); створення системи на основі опису адміністративно-управлінської документації і описів групового типу [211, с. 32–33].

Нові підходи до опрацювання архівної інформації вимагали і нових підходів у різних сферах. Так, проголошувалась важливість змін у процесі опрацювання та опису архівних фондів, каталогізації документів. На часі поста-

ли узгодження та апробації дескриптивних стандартів, розроблення словника архівної та бібліотечної термінології, класифікація документальних архівних систем організованого рівня та ін. [211, с. 38–39].

Проект "Архівна та рукописна україніка: Національна зведена система документальної інформації" складався з трьох напрямів: виявлення, реєстрація, облік документів в Україні та поза її межами; публікація видань у цій сфері; розробка та реалізація НАІС. Відповідальними були визначені: за перший напрям – Г. Боряк, за другий – В. Ульяновський, за третій – Л. Дубровіна та Т. Захарченко [339, с. 14]. Проект "Національна архівна інформаційна система "Архівна та рукописна україніка" можна вважати спробою створення локальної бази даних загальнодержавного рівня та окремим напрямом в інформатизації [269, с. 11–12].

У процесі роботи проект НАІС виділився в окремий пріоритетний проект, хронологічними рамками якого стали 1991–1996 рр. Його метою, згідно із Технічним завданням НАІС, – є "впровадження в практику архівної діяльності України сучасних засобів ведення інформаційних баз даних і створення на їхній основі нових прогресивних технологій у функціонуванні архівних та рукописних комунікацій" [378, с. 198]. Зважаючи на багатоманітність змістовного наповнення проекту, з 1993 р. до реалізації проекту було залучено Міністерство культури України та Національну комісію з питань повернення в Україну культурних цінностей при Кабінеті міністрів України.

Головна проблема, яка постала перед проектом "Архівна та рукописна україніка: Національна зведена система документальної інформації", – вибір рівня організації архівної інформації для подальшої ком'ютеризації та створення стандарту архівного опису такого рівня. Від вирішення цих проблем залежали і технологічні рішення [264, с. 41–42].

Архівна концепція НАІС базується на таких засадах: до документального архівного фонду (об'єкт НАІС) залучаються документи НАФ та архівні документи поза межами України, які мають пряме або опосередковане відношення до України; система має виконувати адміністративно-управлінські та науково-пошукові функції, відповідно, особлива увага повинна приділятися "інтелектуалізації пошукових процесів"; за рівень опису обрано "рівень колективного опису фондів та архівної колекції", а рівні документа і справи було визнано за локальні об'єкти і віддано до сфери компетенції окремого архіву; єдині науково-методичні, технологічні та організаційні засади, на яких базується НАІС [339, с. 16–17].

Розробниця НАІС Л. Дубровіна проаналізувала зарубіжний досвід стандартизації опису архівної інформації (в першу чергу, канадський та американський). З огляду на відмінності організації архівної справи американської та української систем, дослідниця співвіднесла структурні категорії американського досвіду з українськими рівнями, дійшовши висновку, що варіативність архівної інформації можна звести до всього лише трьох форматів комп'ютерної

статті, а саме структури: подокументного опису, сумарного рівня в межах групи споріднених документів (справа, група справ, фонди тощо) і опису архівосховищ [264, с. 42–48].

Для НАІС було обрано такий рівень опису, як фонд. У даному випадку слід враховувати, що поняття включає також групу документів та колекцію як надбудови, яка об'єднує документи, споріднені за походженням (адже спорідненість походження дає і спорідненість інформації, закладеної в документах таких груп). Тож "фонд" став об'єктом реєстрації/одиницею виміру. Це стало фактично головною характерною рисою НАІС [264, с. 53–57].

Л. Дубровіна також наводить характерні відмінності НАІС від уже існуючих баз даних. Чи не основоположним є те, що НАІС повинна від самого початку мати можливість узгодження за рівнем, характером опису та деталізації інформації з іншими системами в Україні. Також структура опису має базуватись на існуючих облікових архівних документах рівня фонду. Планувалося створення інформації на "всі матеріали українського походження незалежно від місця їхнього зберігання". Нарешті, система орієнтована на збирання та подання відомостей про документи на рівні походження, що, на думку розробника НАІС, ймовірно, скоро дасть змогу представити інформацію узагальненого рівня в рамках НАІС [264, с. 56–57].

Концептуальні положення НАІС були обговорені з початку розроблення концепцій, пов'язаних з "архівною та рукописною українікою", але закономірно, що певні аспекти перебували у стані розвитку і продовжували дискутуватися та уточнюватися. Технічне завдання проекту було розроблене в 1992–1993 рр. Наступного 1994 р. було обговорено і схвалено Проект структури комплексного універсального опису архівної інформації [339, с. 18].

Станом на 1996 р. уже було розпочато роботу над програмним забезпеченням, сформульовано вимоги до НАІС, розроблено концепцію розбудови, підготовлено проекти структури опису архівної інформації, тривала підготовка архівних описів документальної інформації на рівні архіву та окремих фондів. Практичним аспектом НАІС було наповнення локальних баз даних, які згодом планувалося інтегрувати до системи ("Джерела з історії УПА", "Полоніка") [304, с. 10].

Було заплановано також започаткувати серію видань "НАІС "Архівна та рукописна україніка" [304, с. 10–11]. На жаль, побачив світ лише перший випуск, який і містить концептуальні засади програми. Передбачалася також публікація методичних документів НАІС у різних збірниках та праць на цю тематику.

Які ж результати принесла робота над НАІС? В першу чергу, було вивчено зарубіжний досвід, що предметизувалося у складання бібліографії з проблем міжнародних архівних дескриптивних стандартів та з питань каталогізації архівної інформації. Було розроблено низку питань, пов'язаних з архівними і бібліотечними системами, а також з організації та використання даних у

НАІС. "Створені і апробовані попередні методологічні та науково-методичні документи – концептуальні положення, технічне завдання (1993–1994), проект структури комплексного універсального опису (каталогізації) архівної інформації (1994), який може бути покладений в основу серії форматів для каталогізації архівної інформації рівня документа, справи, групи справ, фонду (колекції)". При роботі над проектом також брались до уваги потреби архівних установ у галузі науково-методичної та обліково-довідкової роботи. Доробок у цих сферах (теоретичний, методичний, оглядовий) знайшов відображення у публікаціях різного рівня, які заклали підвалини подальшого розвитку Національної архівної інформаційної системи [379].

У 1994 р. в розвиток НАІС було підписано угоду про розробку спільного міжнародного проекту "Українська археобібліобаза" між Гарвардським українським науковим інститутом (США), ІУА, ЦНБ, ГАУ та Міністерством культури України. Метою АББ було створення "окремої інтегрованої архівно-бібліотечної бази даних, яка охоплює інформацію рівня установи – архіву, бібліотеки та музею", таким чином активізувалося "введення неопублікованих джерел з історії України до наукового обігу" [211, с. 189]. Така база має містити інформацію про: установи, які зберігають архівні та рукописні фонди; склад і зміст архівних документів; бібліографію з використання та дослідження фондів архівної установи [339, с. 16]. АББ розглядалася як перший (верхній) етап НАІС [418, с. 573].

Проект був розроблений Патрицією Кеннеді Ґрімстед [211, с. 34]. Основою проекту стала чергова книга тритомного довідника дослідниці по сховищах архівів та рукописів у СРСР, що стосувалася України та Молдавії ("Archives and Manuscript Repositories in the USSR: Ukraine and Moldavia", 1988) [520]. Вона виступила його ініціатором, і на неї було покладено функції координатора з американського боку, з українського – координатором виступила Л. Дубровіна, а також було визначено чотири співкоординатори від ІУА, ГАУ та Міністерства культури. Хронологічні рамки цього проекту можна визначити як 1992–1996 рр. [418, с. 574].

Було заплановано три етапи розвитку АББ. Перший планувався на 1994 р.: створення бази даних на узагальнену інформацію рівня архівосховища як додатку до довідника Патриції Кеннеді Ґрімстед. Другий етап повинен був бути здійснений у 1995 р.: підготовка скороченого варіанту довідкової інформації для організації вступу в міжнародні мережі через Інтернет. Нарешті останній етап не мав чітко визначених хронологічних меж та передбачав створення розширеної бази даних на інформацію рівня архівосховища (коротка анотація складу та змісту фондів, довідкова бібліографія до них) [214, с. 189–190].

Такий самий проект АББ був успішно реалізований Патрицією Кеннеді Ґрімстед у Росії (по зібраннях Москви і Петербурга). Український же варіант проекту з ряду причин був менш успішним.

Для кращого розуміння АББ окреслимо віхи розвитку російського проекту. Розпочався він у 1990 р., і його основою став довідник 1988 р. Це не перший



Скріншот Археобібліобази Патриції Кеннеді Ґрімстед на сайті Міжнародного інституту соціальної історії (Амстердам)

подібний проект американської дослідниці, оскільки у 1972 р. вона опублікувала довідник по архівних та рукописних колекціях в СРСР: Москва та Ленінград (Archives and Manuscript Repositories in the USSR: Moscow and Leningrad), а у 1981 р. – по СРСР: Естонії, Латвії, Литві та Білорусі (Archives and Manuscript Repositories in the USSR: Estonia, Latvia, Lithuania, and Belorussia).

Першу угоду з російською стороною було підписано ще навесні 1991 р. Угода з Росархівом була підписана у червні 1992 р. У 1995 р. було закінчено наповнення російської бази. У 1997 р. відбулася презентація російськомовного видання довідника "Архіви Росії". У 2000 р. було видано англомовне доповнене перевидання "Archives of Russia" у двох томах, яке, подібно до "Архівів Росії", базувалося на базі даних АББ. Росархів отримав грант на встановлення англомовної версії веб-сайту "Архіви Росії". Натомість Росархів використав кошти на переклад англомовного видання "Archives of Russia" російською мовою. З того часу переклад було покладено в основу довідника та бібліографічного супроводу розширеного сайту архівної служби Росії "Архіви Росії" [521, с. 15–16].

З 1997 р. АББ було розміщено на сайті Міжнародного інституту соціальної історії (Амстердам) як авторський проект: посилання на сайт цього Інституту присутнє у онлайновому каталозі найбільшої бібліотеки світу – Бібліотеки Конгресу (США) на прізвище "Ґрімстед Патриція Кеннеді". З 2006 р. було розширено наповнення та технічні потужності АББ. На початку 2010 р. було запущено повністю оновлену та розширену версію АББ. Однак Інститут оголосив,

що він більше не має коштів на підтримку проекту, тому до кінця 2010 р. АББ має знайти новий "дім" [521, с. 16–17].

Відзначимо, що англомовна АББ користується популярністю серед користувачів. Так, в жовтні 2009 р. АББ відвідало 3043 користувачі та було зроблено 96321 перегляд. У перші два місяці 2010 р. АББ відвідало понад 3000 зацікавлених осіб (лише в січні мало місце 68927 переглядів сторінок) [521, с. 15].

Станом на 29 вересня 2010 р. АББ на сайті Інституту соціальної історії в Амстердамі складається з таких розділів, які є гіпер-посиланнями: включені архіви (Archives Covered); друковані путівники (Printed Directories); довідкова література (Reference Bibliography); бази даних та довідковий апарат на мікроформах (Databases and Microform Finding Aids); дослідницькі вимоги та оформлення дослідження (Research Inquiries/Arrangements); генеалогія/родинна історія (Genealogy/Family History); може стати у нагоді (Of Related Interest) [513]. До довідника включено 14 федеральних архівів; архіви головних федеральних агенцій, які мають право довгострокового зберігання архівних документів; місцеві муніципальні та обласні архіви Москви та Санкт-Петербурга; архівні зібрання академій, університетів та дослідницьких установ; архіви неурядових/незалежний інституцій; архівні та рукописні колекції головних бібліотек.

Український варіант проекту АББ, що, на жаль, є далеко позаду свого російського аналога, на сьогодні представлений застарілою англомовною версією бази (востаннє оновлена у жовтні 2004 р.), яка фрагментарно удоступнена онлайн [514]. Як зазначено в описі проекту, джерелами для нього стали Довідник по архівних установах України (2000), веб-портал Держкомархіву та споріднені джерела.

Український проект АББ складається з таких розділів: вступ (Introduction), покриття (Coverage), друковані путівники (Published Directories), генеалогічні запити (Genealogical Inquiries); мережа державних архівів національного рівня (National-Level State Archives); архіви Автономної Республіки Крим (Archives of the Autonomous Republic of Crimea); державні архіви областей та міст (Oblast- and Municipal-Level State Archives); головні сховища рукописів (Major Manuscript Repositories) [514]. Як видно, російський проект АББ представляє більше розділів та, зрозуміло, набагато ширшу мережу архівосховищ.

Можна констатувати, що українська та російська версії архівних порталів ("Архивы России" та "Архіви України"), які, в свою чергу, базувались на довідниках по архівних установах цих країн, виросли з доробку іноземної дослідниці Патриції Кеннеді Ґрімстед – її довідників по зібраннях СРСР.

Архівні та бібліотечні установи вже з початку 1990-х років почали розробляти проекти з описування та надання доступу до документів – локальні бази даних. До них можна віднести: автоматизовані інформаційно-пошукові системи ГАУ "Фондовий каталог", ЦДАМЛМ України та базу даних "Репресовані" Державного архіву Київської області; інформаційно-довідкову систему справ репресованих у ЦДАГО України, автоматизований банк даних "Джерела

з історії УПА", електронну енциклопедію книжкової спадщини України [378, с. 117–188].

Тривала і робота з Фондовим каталогом. У 1992–1944 рр. було реалізовано пілотний проект зі "створення діючої моделі архівної інформаційної системи на базі Центрального фондового каталогу" [418, с. 573]. Надалі тривала робота зі створення електронних версій фондових каталогів центральних і регіональних архівів силами архівів з подальшою інтеграцією в єдину інформаційну систему [418, с. 573–574].

2.4. Україніка у практичній роботі державних архівних установ: Спроби втілення

Третій етап (архівно-академічний) охоплює 1996–1998 рр. та може бути умовно названий архівним етапом втілення теоретичних засад інформатизації архівної справи та роботи з українікою.

Верхньою хронологічною межею стало завершення проекту НАІС. Це втілилося в дві нові концепції: "Національна архівна спадщини України та державний реєстр "Археографічна україніка" 1995 р. та "Основні положення концепції комп'ютеризації архівної справи в Україні" 1998 рр., які разом з виходом першого українського підручника з архівознавства (1998) стали практичним результатом і водночас хронологічним рубежем. Ці доробки презентували осмислення набутого теоретичного досвіду і перші кроки втілення їх в життя, ставши основами подальших проектів, у тому числі пов'язаних з українікою.

Зокрема, стосовно проблеми розпорошеності архівної спадщини України було запропоноване таке рішення, як "зведена реєстрація національної архівної спадщини у вигляді *археографічного описання*" [212, с. 150]. Було також обґрунтовано потребу розв'язання проблем евристичної та камеральної археографії – тобто пошуку та опису національної спадщини України [212, с. 151].

Один з етапів інформатизації архівної справи – 1996–1998 роки характеризується активним включенням нещодавно створеного УНДІАСД у спроби практично втілити в життя теоретичні розробки НАІС. Відділ автоматизованих інформаційно-пошукових систем вперше провів моніторинг архівних установ, розробив "Пропозиції з автоматизації архівної справи", опублікував доробок у сфері комп'ютеризації діловодства, захисту інформації [418, с. 573].

Було заплановано проекти з автоматизації ключових процесів в архівній справі (описування, робота з каталогом, автоматизація роботи архівної установи загалом) тощо. У співпраці з Центром розвитку і реконструкції економіки при Кабінеті Міністрів України готувався проект Національної інформаційно-пошукової системи "Національний архівний фонд України: центральний рівень". Але відсутність цільового фінансування призвела до заморожування проектів, а швидкий розвиток технологічної сфери – до застарівання методичних рекомендацій УНДІАСД. Водночас було визнано за недоцільне займатись розробкою як документа, який би комплексно регламентував автоматизацію

основних архівних процесів на тривалий період, так і єдиного формату зберігання інформації. Натомість зусилля були сконцентровані на стандартизації форматів обміну інформацією та побудови локальних і корпоративних мереж, практична реалізація яких почала відбуватись на наступному етапі [209, с. 361–362].

Цей етап закінчився публікацією "Основних положень концепції комп'ютеризації архівної справи", розроблених за ініціативою Інституту, на сторінках видання "Студії з архівної справи та документознавства" [269; 209, с. 362]. В контексті інформатизації архівної справи, передусім як проблеми доступу до архівної інформації, у пункті "етапи інформатизації архівної справи" вказано на таке важливе завдання, як "вихід на бази даних країн СНД, передусім Росії, країн Балтії та Білорусії, а також європейських країн з метою об'єднання ресурсів "україніки" в зарубіжних архівах, створення мета-БД, налагодження доступу до існуючих БД, копіювання матеріалів, що зберігаються в архівах, передусім Росії, на компакт-дисках" [269, с. 15].

Розділи підручника "Архівознавство" (1998) знаменували завершення третього етапу осмислення здобутків України у сфері автоматизації та інформатизації архівної сфери і, зокрема, роботи з виявлення, обліку та повернення україніки. Л. Дубровіна висвітлила різні аспекти інформатизації архівної справи в розділі підручника "Інформатизація в архівній справі": теоретичні засади, світовий досвід та хід цього процесу в Україні [266, с. 228–246].

Розділ про зарубіжну україніку не був присвячений виняткова проблемі україніки, – у ньому також висвітлювалась організація архівної справи в зарубіжних країнах [210, с. 105]. Цей розділ не можна назвати насиченим з точки зору фактажу, натомість він виявився надзвичайно інформативним з теоретичної точки зору, зокрема, автор, спираючись на запропоновану Патрицією Кеннеді Ґрімстед схему, запропонував власну класифікацію україніки (див. 1.1.2)[5].

Для зазначеного етапу, як і до двох попередніх, характерні романтичні сподівання на досягнення кінцевої, так би мовити, надмети: реєстрації усього масиву архівної україніки в світі, взяття його на централізований державний облік, виготовлення і удоступнення копійного масиву україніки. При цьому до державної реєстрації мав би долучитись весь архівно-академічний загал, що "під час закордонних відряджень" міг би виявляти документи для реєстру. Саме так дещо пізніше, у 1999 р., у тексті спеціального нормативного акту уяв-

[5] Іноді спостерігається дивне, м'яко кажучи, використання текстів з підручника "Архівознавство", без жодних посилань, особливо приватними особами і комерційними структурами, що спеціалізуються на виготовленні і продажу курсових і дипломних робіт із спеціальності "Архівознавство". Див., наприклад, тексти розділу "Зарубіжна україніка" на сайті "Студії професійних виконаців навчальних та наукових робіт КАПА", що декларує як засадничі принципи роботи "порядочность интеллигентных людей": http://www.kapa.com.ua/lib/arhivoznavstvo-05-02.php

лялися шляхи реалізації цього завдання[6]. Поява такого рубіжного документа знаменувала початок вже наступного етапу.

2.5. Поява українських архівів в Інтернеті: Надання інтелектуального доступу до ресурсів

Четвертий етап охоплює першу половину 2000-х років і характеризується першими систематичними кроками у практичній діяльності з розшуку і реєстрації україніки, теоретичним узагальненням існуючого доробку і спробами унормувати цю діяльність. Основним здобутком даного періоду є надання фізичного та інтелектуального доступу до інформаційних ресурсів, які містять україніку. Цей етап позначений також поглибленням інформатизації архівної справи (в першу чергу, відкриття офіційного веб-порталу Держкомархіву України у грудні 2000 р.), що стало одним з інструментів надання доступу до архівної україніки.

Хоча, як зазначалося, проект АББ не був завершений і не виконав усіх первісно покладених на нього функцій, – ідеї, закладені у ньому, в модифікованому вигляді були практично реалізованими пізніше. На початковому рівні українська версія електронного довідника стала прототипом першого за роки незалежності зведеного сучасного архівного довідника "Архівні установи України (К., 2000) [418, с. 574] – першого у серії "Архівні зібрання України", що стала знаковою для наступного десятиліття і нараховує на сьогодні близько сотні томів довідників. У чітко структурованому довіднику комплексно подано відомості по архівах різного рівня (центральні, регіональні, галузеві), а також по архівних установах НАН України, міністерств (культури і мистецтв та освіти) України. Окреслено основні віхи історії установи, подано кількісні параметри фондів, загальну анотацію на документи, довідковий апарат, відомості про бібліотечні фонди архіву, коротку бібліографію [191].

Наступним рівнем стала електронна версія на офіційному веб-сайті Держкомархіву України. Саме довідник склав інформаційне ядро сайту, із подальшим постійним бібліографічним супроводом в онлайновому режимі, систематичним оновленням облікових даних, публікацією електронних версій довідників тощо [209]. Зокрема, на сьогодні рубрика "Архівні зібрання України" представлена трьома розділами: серія "Путівники"; серія "Спеціальні довідники" (анотовані реєстри та анотовані каталоги кінодокументів); інші спеціальні довідники [442]. А рубрика "Довідкові видання" охоплює позасерійні довідни-

---

[6] Йдеться про затверджений наказом Головархіву України від 11.11.1999 № 67 та зареєстрований в Міністерстві юстиції України за № 816/4109 від 29.11.1999 "Порядок здійснення централізованого обліку документів історико-культурної спадщини України, що знаходяться за кордоном, та документів іноземного походження, що стосуються історії України" (http://www.archives.gov.ua/Law-base/Regulations/index.php?order-1999-67).

ки, опубліковані упродовж 1999–2009 рр. і виставлені у відкритому доступі на порталі "Архіви України" [443].

У грудні 2000 р. відбулося офіційне відкриття веб-сайту Держкомархіву України в Інтернеті[7]. Вже у 2001 р. сайт було включено до спеціального реєстру ЮНЕСКО. З 2004 р. сайт "Архіви України" за обсягом ресурсів та інтегративністю набув рис веб-порталу. Станом на лютий 2005 р. веб-портал складався з 1450 веб-сторінок [189].

Портал став потужним довідковим ресурсом для наповнення інформацією про україніку. Він має розділ "Архівна україніка" (попередня назва – "Зарубіжна архівна україніка"), структурований за такими підрозділами: Нормативні документи; Архіви, повернуті та передані в Україну; Архівна україніка: матеріали до бібліографії (Загальні огляди та Публікації про архівну україніку в країнах світу); Огляди зібрань архівної україніки окремих в країнах світу [179]. Раніше у цьому розділі функціонував підрозділ "Архівні зібрання України", який структурував інформацію за такими напрямками: довідники; огляди архівних фондів, колекцій, зібрань; огляди музейних фондів, колекцій, зібрань; історія архівної справи – персоналії.

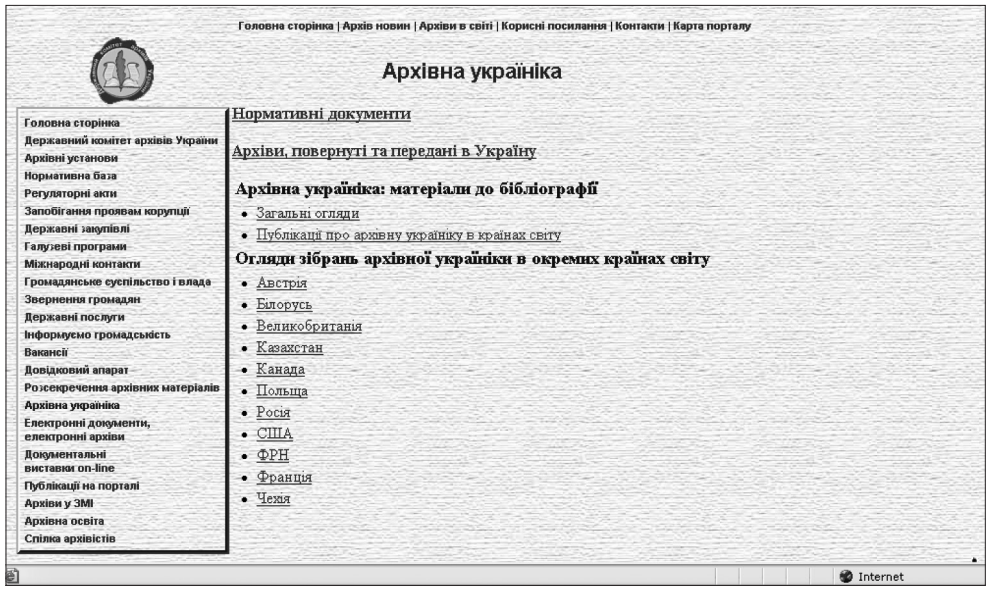
Логічним продовженням наповнення розділу було б, на нашу думку, включення посилань на такі довідкові сегменти архівної україніки, як реєстри втрачених та переміщених архівних фондів України [380; 381]; матеріали до бібліографії проблеми втрачених та переміщених архівів, бібліотек, музеїв [431]; проблеми переміщеного "Архіву Баха"; країни Східної Європи; інші країни світу); загальні проблеми, теорія та правові аспекти реституції, міжнародні прецеденти; архівна юдаїка в Україні: матеріали до бібліографії довідників [202 а]. Це дало б змогу інтегрувати наявні ресурси в єдине ціле та створити ширший контекст проблематики "архівна україніка".

У "Матеріалах до бібліографії", зокрема, представлено бібліографію довідкових видань та оглядів зібрань архівної україніки в Австралії, Австрії, Болгарії, Великобританії, Вірменії, Єгипті, Італії, Канаді, Литві, Польщі, Росії, Румунії, Словаччині, США, Туреччині, ФРН, Франції, Хорватії, Чехії, Швеції. На момент створення розділ містив понад 70 оглядів зібрань архівної україніки [299]; на 2005 р. його обсяг сягав близько 350 бібліографічних записів, на 2010 р. – майже 600 (підрахунки автора).

Своєрідною інституціоналізацією тематики, підсумком четвертого періоду та водночас початком п'ятого етапу стало включення бібліографічних матеріалів розділу веб-порталу "Зарубіжна архівна україніка" до першого тому фундаментального за змістом і обсягом довідника по архівних установах України, що охопив державні архіви (2005) [282]. До речі, така практика засвідчила свою життєздатність та нині набирає обертів, оскільки до довідника по архівній

---

[7] Цим своєрідним проривом у сучасний інформаційний простір українські архівісти на півроку випередили російських колег: сайт (згодом – портал) "Архіви Росії" (http://www.rusarchives.ru/) з'явився в Інтернеті лише в середині 2001 р.



Скріншот розділу "Архівна україніка"
веб-порталу "Архіви України"



Скріншот розділу "Публікації про архівну україніку в країнах світу"
веб-порталу "Архіви України"

україніці в Канаді включено матеріали до бібліографії з даної теми: довідкові видання, монографії, огляди зібрань архівної україніки; публікації документів [185].

Нині на веб-порталі Держкомархіву широко представлено інформацію про наявність документальних масивів категорії "Архівна Україніка" в архівних та інших установах Канади, Польщі, США, ФРН, Чехії, менше – в Росії, Румунії, Словаччині та інших країнах. Найбільш системні довідники оцифровано та опубліковано на веб-порталі Держкомархіву у повному обсязі [299].

Стосовно ПА, то тут можна знайти таку інформацію, як бібліографія публікацій про "Празькі архіви" української еміграції" [429]; у реєстрі документів, повернутих і переданих в Україну, є сегменти ПА [175].

Одночасно із відкриттям веб-сайту "Архіви України" у 2000 р. у Держкомархіві створено Центр (тепер – відділ) інформаційних технологій, який продовжив розробку засад НАІС і забезпечив супровід сайту. Основним його завданням стало "створення повноцінного, універсального інструменту доступу до архівних ресурсів держави в мережі Інтернет" [189].

Один із перших проектів новоствореного центру – Програма створення мережі Інтернет-ресурсів державних архівів на 2000–2005 рр. Її впровадження було заплановано в три етапи. Перший передбачав "створення центру Web-ресурсів галузі в Держкомархіві з побудовою локальної мережі, введення в експлуатацію серверів і надання центральним та іншим архівам, розташованим у Києві, доступу через них до Інтернет"; другий – "впровадження поштових, Web-серверів і серверів баз даних у регіональних архівах"; третій – "побудову галузевої мережі передачі даних" [209, с. 365].

Програма передбачала паралельну роботу на кількох рівнях. Перший рівень (верхній, інституційний), представлений довідником "Архівні установи України", нараховував на той час 56 об'єктів (центральних і регіональних державних архівів, галузевих державних архівів, архівних установ і підрозділів Національної академії наук України, наукових бібліотек і музеїв). Другий рівень (пофондовий) мав бути представлений створюваною Інформаційною системою "Центральний фондовий каталог" (передбачалося охопити увесь НАФ – понад 180 тис. фондів); відтак передбачалося поновлення робіт із фондовим каталогом, розпочатих у попереднє десятиліття. Третій (поглиблений) рівень у перспективі представлятиме дані про структурні частини фондів – описи (понад 600 тис. об'єктів описання) [209, с. 365].

У цей період акцент перемістився на удосконалення обліку документів НАФ, фіксації втрат у результаті військових та політичних подій історії України, а також техногенних катастроф: 5 лютого 2001 р. вийшов наказ Держкомархіву України № 8 "Про підготовку національного реєстру втрачених та переміщених архівних фондів" [438, с. 13–14]. Такий напрям діяльності безпосередньо пов'язаний з фіксацією втрат україніки та подальшої роботи над тим,

які документи зможуть якщо не замінити, то доповнити відомості про лакуни у документальній спадщині України[8].

Взагалі 2001 рік був багатим на події, різні за характером та змістом, але однаково засадничі для подальшого розвитку концепцій роботи з українікою.

Планом роботи державних архівних установ на 2001 р. розпочато підготовку міжархівного довідника "Празькі архіви: зведений каталог архівів української еміграції в міжвоєнний період". Керівникам державних архівних установ було розіслано листи про виявлення документів для підготовки зазначеного довідника (від 7 лютого 2001 р.) [428].

Було зазначено, що проект є першою спробою реконструювати первісний склад фондів та виявити сучасне місцезнаходження архівів українських еміграційних установ в ЧСР. Його передбачалося здійснити у кілька етапів. На першому мали бути проведені виявлення й реєстрація фондів, документальних комплексів та окремих документів, що відносяться до ПА. Пропонувалося звертати увагу на тематику, для чого подавався напрям діяльності еміграційних установ в ЧСР. Також вказувалося на необхідність виявляти документи цього періоду і в бібліотечному фонді [428, с. 110].

До листа додавалась інформаційна довідка про історію ПА, укладена за працею М. Мушинки [369], статтями Л. Лозенко [338] та А. Кентія [311]. Подано зразки відбитків печаток УГА та її бібліотеки, бібліотеки УВУ, МВБУ та Українського наукового інституту в Берліні [428, с. 111–115].

Така широка направленість проекту пояснювалася пануючою в історіографії думкою про розпорошення ПА по державних архівах України Л. Лозенко. Втім, навіть з реальних місць перебування сегментів ПА були отримані негативні відповіді. Так, за свідченням Г. Папакіна, ЦДАМЛМ України відповів, що архів не має на зберіганні сегментів ПА. Пізніше документи, що належали МВБУ (унікальна книжкова графіка), були виявлені в цьому архіві і частково опубліковані (2008) [421]. Тож особливо результативним цей проект назвати не можна, але з точки зору розшуку еміграційної українікі він, безперечно, є надзвичайно важливим, оскільки активізував наукові зацікавлення архівістів та істориків українікою.

У січні 2001 р. Держкомархів України видав наказ "З оголошенням рішення колегії Держкомархіву України "Про створення баз даних на зарубіжні документи історико-культурної спадщини України та документи іноземного походжен-

---

[8] Перша книга фундаментального довідника "Національний реєстр втрачених та переміщених архівних фондів: Архівні фонди України, втрачені в період Другої світової війни" була підготовлена до друку авторським колективом у складі К. Климової, Н. Московченко та Н. Павловської у 2007 р., але, на жаль, у книжковому форматі їй не судилося побачити світ. Електронна версія довідника (з паралельним виданням мізерним накладом на компакт-диску) опублікована на порталі "Архіви України" [380]. Друга книга, присвячена архівним фондам, вивезеним за межі України у 1945–1991 рр. (2008), також удоступнена лише в електронному вигляді [381].

ня з історії України". На засіданні колегії у доповіді про організацію в 2001–2005 рр. роботи зі створення баз даних на документи, про які йдеться ("Архівна Україніка"), відзначалася важливість цього напряму поповнення НАФ згідно із Законом України "Про Національний архівний фонд і архівні установи". Зазначалося, що згаданий вище наказ Головархіву України від 11 листопада 1999 р. № 67 "Про Порядок здійснення централізованого обліку документів історико-культурної спадщини за кордоном та документів, що стосуються історії України" поклав початок роботі, але не дав очікуваних результатів.

Через майже повну відсутність діяльності в цьому напрямі колегія затвердила ряд заходів. Зокрема, було доручено підготувати "для розгляду на засіданні Урядового комітету соціального та гуманітарного розвитку питання про організацію в 2001–2002 рр. робіт із створення баз даних на документи історико-культурної спадщини України, що знаходяться за кордоном, та документи іноземного походження, що стосуються історії України, в тому числі фінансові розрахунки проведення першого етапу робіт у 2001–2002 рр.". Було запропоновано завершити на початку 2001 р. складання проекту програми виявлення "Архівної Україніки" поза межами України на період 2001–2010 рр. Директорів державних архівів зобов'язали надати відомості Держкомархіву України про наявність, обсяг та походження колекцій мікрофільмів документів із закордонних архівів, що зберігаються в них, а також пропозиції щодо того, яким чином такі дані можна інтегрувати до програми. Так було зроблено перші кроки до реальної реєстрації копійного масиву україніки в українських архівосховищах.

Окреме доручення було надано і УНДІАСД: підготувати й опублікувати український переклад Загального міжнародного стандарту архівного описування ISAD(G) [530], поширити це видання серед фахівців архівних установ. Таке видання було здійснене у 2001 р. [277].

Також інститут мав в першій половині 2001 р. розробити власний дескриптивний стандарт спеціально для програми "Архівна Україніка", а протягом другої половини року провести його апробацію в архівних установах.

Нарешті відділ інформації, використання НАФ та зовнішніх зв'язків Держкомархіву України мав проаналізувати існуючі міжнародні угоди про співробітництво в архівній галузі з точки зору необхідності їхнього доповнення або укладання нових угод із тими зарубіжними архівними установами, що зберігають документи "Архівної Україніки" [300].

Для активізації виявлення документів зарубіжної архівної україніки Держкомархів України протягом першої половини 2000-х років уклав низку міжнародних угод з архівним керівництвом країн, які зберігають україніку: Угорщини (2001), Грузії (2001), Німеччини (2002), Сербії і Чорногорії (2004), Чеської Республіки (2005). Було підписано протоколи про спільні проекти з Федеральною архівною службою Росії (2002), Національним архівом Угорщини (2004) та Генеральною дирекцією державних архівів Республіки Польща (2006) [299].



Підписання керівниками архівних служб України та Чеської Республіки Геннадієм Боряком і Вацлавом Бабічкою Угоди про співробітництво між Державним комітетом архівів України та Міністерством внутрішніх справ Чеської Республіки (Прага, жовтень 2005 р.)

25 липня 2001 р. Колегія Держкомархіву України прийняла рішення, яким створення інформаційної системи "Центральний фондовий каталог" було визнане одним із пріоритетних напрямів галузі [418, с. 574]. Зокрема, передбачалася й фіксація відомостей про наявні в державних архівах України колекційні масиви україніки, отримані із зарубіжних архівів. Рішення колегії ініціювало заходи з удосконалення обліку фондів на рівні архівів та оприлюднення цієї інформації у вигляді локальних баз даних та надалі – у зведеній базі, за основу якої було вирішено взяти фондовий каталог.

Основну функцію з надання інтелектуального доступу до інформації про україніку виконують путівники по архівах. Для оптимізації такого підходу до доступу до ресурсів Держкомархів України розробив перспективний план підготовки довідкових видань у рамках програми "Архівні зібрання України" на 2001–2005 рр. Планувалося видання за двома серіями: "Путівники" (11) та "Довідники" (35). На момент формального закінчення першого етапу проекту було опубліковано 9 путівників та 50 спеціальних довідників – анотовані реєстри описів фондів, видові, пофондові та інші довідники [192, с. 5–6]. Плідна й масштабна робота з підготовки і публікації довідників про склад та зміст архівних фондів триває досі[9].

Першим довідником, який відкрив серію путівників по державних архівах, став путівник по ЦДАГО України, який побачив світ у 2001 р. Показово, що саме ЦДАГО донедавна був одним з найбільш закритих архівів в Україні. Водночас саме в цьому путівнику вперше у такому форматі було оприлюднено інформацію про сегмент ПА, названий колекцією документів "Український музей у Празі" [498, с. 243–282].

[9] На сьогодні у серії "Архівні зібрання України" опубліковано близько 80 томів різножанрових довідників. Більшість із них удоступнено в Мережі на веб-порталі "Архіви України" (див.: http://www.archives.gov.ua/Publicat/Arch_zibr.php/; http://www.archives.gov.ua/Publicat/dovidkovi.php).

Знаковою подією стала книга Патриції Кеннеді Ґрімстед "Трофеї війни та імперії: архівна спадщина України, Друга світова війна та міжнародна політика реституції" (2001). Дослідниця в контексті міжнародного досвіду, теорії, практики та законодавства окреслила історичний та ідеологічний напрями реконструкції архівної спадщини України, намагання держави повернути переміщені архіви, український аспект радянської реституційної політики, відносини України, з одного боку, та Польщі, з іншого, у сфері реституції [525][10].

У четвертому розділі своєї праці авторка запропонувала власну типологію україніки, яка в подальшому була активно використана українськими вченими [525, с. 137–159]. Розділ дев'ятий стосувався російського та українського еміграційних документальних масивів, тобто ПА. Публікація стимулювала поглиблення досліджень стосовно різних аспектів переміщення та подальшої долі ПА [525, с. 330–388].

Важливою віхою в історії розроблення концепції архівної україніки на початку 2000-х років стало рішення Колегії Держкомархіву України "Про підготовку основних засад міжвідомчої програми "Архівна спадщина української еміграції та діаспори XX ст." від 27 листопада 2002 р. [353, с. 12], розробку та реалізацію якої було проголошено одним із пріоритетних завдань Держкомархіву, що безпосередньо випливало із вимог Закону України "Про Національний архівний фонд та архівні установи".

Актуальність програми полягає в тому, що нащадки представників другої хвилі еміграції не завжди спроможні оцінити цінність архівних та бібліотечних колекцій своїх батьків, маючи часто за перешкоду і незнання мови. Оскільки в Україну передано лише незначну частину таких документів, то варто скоординувати заходи у цьому напрямі, беручи за взірець досвід сусідніх країн (зокрема, РФ, Польщі) із тривалими традиціями еміграції, які налагодили творчі й ділові контакти з центрами зберігання архівів, бібліотек та музеїв з історії своїх країн.

Основним завданням програми "Архівна спадщина української еміграції та діаспори XX ст." визначено "налагодження співробітництва з громадськими та науковими інституціями української діаспори, взяття на облік відповідних архівних зібрань, їхнє впорядкування силами українських архівістів, а згодом – передання в Україну (в оригіналах чи копіях, в тому числі – в електронному форматі)" [439, с. 68].

У програмі, зрозуміло, не було передбачене спеціальне бюджетне фінансування; відтак з позицій сьогодення абсолютно утопічними виглядають тодішні сподівання, що її вдасться реалізувати "за рахунок українознавчих закордонних центрів, благодійних організацій та окремих інституцій самої діаспори, подеколи – державних установ тих країн, де перебувають ці архівні зібрання", – так зазначено в документі [439, с. 68]. Водночас самий факт наявності цієї про-

[10] Див. також: [215; 467].

грами уже, безумовно, сприяв би створенню позитивного іміджу України як держави, що дбає про свою культурну спадщину, встановленню діалогу із закордонним українством із делікатної тематики – подальшої долі зарубіжного сегмента архівної спадщини України.

Колегія прийняла рішення про розробку концепції програми із залученням відділів Держкомархіву України, УНДІАСД, центральних державних архівів та державних архівів областей, Міністерства культури, Державної служби контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України, а також зацікавлених наукових та громадських організацій. Результатом мав стати проект основ міжвідомчої Програми "Архівна спадщина української еміграції та діаспори XX ст." для розгляду урядом у другому півріччі 2003 р. [439, с. 69]. Втім, цей проект не знайшов подальшого розвитку і не був підтриманий в уряді, а відтак залишився лише історіографічним епізодом в історії архівної справи України новітньої доби.

Програма створення мережі Інтернет-ресурсів державних архівів на 2000–2005 рр. у процесі реалізації була модифікована та набула нових рис, своєрідним підсумком чого (вірніше, першого п'ятирічного етапу) стало включення інформації про НАІС у брошуру, видану Держкомархівом України в лютому 2005 р. Ця невеличка публікація завершує четвертий період розвитку інформатизації архівної справи та україніки. Порівняймо програму 2005 р. з попередньою, 2000-го року.

Головною відмінністю є розширення проекту до чотирьох рівнів замість трьох у первісному варіанті. Перший етап має однакове змістовне навантаження, за винятком того, що в програмі йдеться про двотомне видання фундаментального зведеного довідника "Архівні установи України", перший том якого з описами державних архівів вийшов у 2005 р. [192, с. 162]; другий мав охопити архівні установи та архівні підрозділи, що функціонують поза межами системи державних архівів. Порівняно з виданням 2000 р. розширено історичні довідки, анотації та відомості по довідковому апарату; подано структуру архіву, вихідні дані фонду архіву, методичні розробки; уточнено інформацію про обсяг фондів та хронологічні рамки; оновлено бібліографію.

Варто відзначити, що укладачі спиралися на основні принципи, закладені Патрицією Кеннеді Ґрімстед у її довіднику 1988 р. по архівних і рукописних сховищах України та Молдови, але з урахуванням сучасних реалій [192, с. 162].

Переходячи до другого рівня реалізації програми – пофондового, зазначимо, що в рамках спеціальної галузевої програми "Архівні фонди України" станом на 2005 р. було опрацьовано вже понад 60% загального масиву фондів. Наповнення локальних сегментів силами місцевих архівістів планувалося завершити у 2006 р. Одночасно розпочалася робота з інтеграції цих сегментів у єдиний фондовий електронний каталог, а по суті – у сучасну інформаційну систему із забезпеченням доступу з мережі Інтернет на зразок загальнонаціональ-

них фондових каталогів багатьох країн (Австралія, Великобританія, Канада, Литва, Німеччина, Нова Зеландія, Польща, США, Чехія, Швейцарія, Швеція тощо), що вже успішно функціонують у Мережі [189; 197].

Третій рівень роботи (прагматично названий у програмі перспективним) було доповнено положенням про оцифровування описів, яке має супроводжуватись публікацією цього масиву даних в Інтернеті.

Надання інтелектуального доступу до документальних ресурсів на пофондовому (поколекційному) рівні є основним для архівних служб і національних архівів більшості країн світу із лідерством такої країни, як Канади. Польща також веде активну роботу в цьому аспекті. Станом на початок 2005 р. в Інтернеті вже було представлено понад 12700 оцифрованих описів фондів, що становить 15% від загального обсягу польської архівної спадщини[11]. І, нарешті, до програми додано четвертий рівень (названий також перспективним), який передбачає "фактичне безперервне оцифровування документів". Автори програми свідомі того, наскільки "амбітним" є таке завдання, якщо зважити на обсяг НАФ [189].

У 2001 р. було прийнято нову редакцію Закону України "Про Національний архівний фонд та архівні установи". Показово, що якщо в Законі редакції 1993 р. оптимістично йшлося про "особливу турботу" держави "про поповнення Національного архівного фонду документами історико-культурної спадщини України, що знаходяться за кордоном та документами іноземного походження, що стосуються історії України" [437, ст. 17], то в Законі редакції 2001 р. обов'язки держави стосовно україніки визначаються більш стримано: "держава вживає заходів" щодо поповнення НАФ цією категорією документів [436, ст. 5]. У відповідних стаття обох законів йшлося про пріоритетний порядок фінансування виявлення таких документів, взяття їх на облік, повернення, придбання або відтворення в копіях. Централізований облік цих документів було покладено на центральний орган виконавчої влади у сфері архівної справи і діловодства.

Важливим доповненням Закону редакції 2001 р., що стосується документів архівної україніки, є ст. 36 про "Пільги архівним установам і власникам приватних архівних зібрань". Йдеться про можливість, згідно із законами щодо оподаткування, надання пільг архівним установам і громадянам, які придбають документи "культурної спадщини України, що знаходяться за кордоном, або документи іноземного походження, що стосуються історії України, з метою їх внесення до Національного архівного фонду" [436, ст. 36]. На сьогодні з огляду на створення у 2007 р. профільного архіву, який цілеспрямовано займається поповненням НАФ документами архівної україніки, стаття Закону

[11] Станом на середину жовтня 2010 р. державні архіви Польщі надають доступ вже до 24 900 оцифрованих описів, що складає понад 28% загального обсягу фондів (http://www.archiwa.gov.pl/lang-en/index.php?option=com_content&view=article&id=387&catid=107&Itemid=184).



Будівля УВАН у США

про надання пільг архівним установам не виглядає актуальною на відміну від пільг фізичним особам. Втім, нам невідомі випадки застосування цієї статті Закону на практиці.

У 2002 р. відбулися дві знакові події для українських архівістів: по-перше, світ побачило друге видання підручника з архівознавства (див. нижче), по-друге, був створений Інститут досліджень української діаспори (далі – Інститут), який почав діяти як структурний підрозділ Національного університету "Острозька академія". Серед задекларованих напрямів роботи Інституту – видання наукових праць з різних аспектів діяльності української діаспори, в тому числі публікація джерел та спогадів; розробка навчальних курсів та посібників для середньої і вищої школи; співпраця з українськими науковими установами та вченими з діаспори [306; 194, с. 57–58]. Окремим завданням стало "формування наукової бібліотеки та архіву". У подальшому планується створити музей історії діаспори [195, с. 93–94; 194, с. 57–58].

На сьогодні Інститут налагодив співпрацю з такими потужними еміграційними осередками, як Українське історичне товариство (власне, УІТ було ініціатором створення бібліотеки еміграційної літератури Інституту), Українською вільною академією наук в США, Канадським інститутом українських студій, Українською бібліотекою ім. С. Петлюри в Парижі, НТШ в Європі та ін. [194, с. 57–58].

У складі бібліотеки уже виокремлено колекції видань Українського історичного товариства, Канадського інституту українських студій, Української вільної академії наук в США; зібрання книг Л. Винара та ін. Є повні комплекти еміграційних періодичних видань, в т.ч. міжвоєнного періоду та періоду DP-таборів [194, с. 60]. Архів має документи про життя та діяльність таких еміграційних діячів, як Є. Храпливий, П. Скорупський, Я. Гурський, Ю. Горліс-Горський та інших, а також архів Українського історичного товариства [194, с. 61].

Активним є і видавничий напрям діяльності Інституту. На часі проекти видання мемуарів еміграційних діячів (зокрема, і тих, хто перебували у міжвоєнній ЧСР – Н. Полонської-Василенко, Л. Биковського), дослідження історії науки в еміграції, українського шкільництва в еміграції, видання "Бюлетеню"

та "Літопису" Української вільної академії наук. Уже перевидано монографії О. Оглоблина про гетьмана І. Мазепу та Переяславську угоду 1654 р. тощо [194, с. 62; 195, с. 97].

Від 2004 р. Інститутом досліджень української діаспори започатковано проведення міжнародних наукових конференцій "Українська діаспора: проблеми дослідження", де серед виголошених доповідей чільне місце займає доля архівних, бібліотечних та музейних колекцій української еміграції [346]. У 2010 р. було проведено четверту таку конференцію. Подібно до цього, Києво-Могилянська академія та Національна парламентська бібліотека України у 2004 р. провели конференцію, де розглядались питання історії, складу, сучасного стану особистих книжкових колекцій та особових фондів діячів української діаспори в бібліотеках та архівах України [388].

Розглянемо інший рубіж у науковому оформленні проблематики архівної україніки – відповідний розділ у другому виданні підручника (2002) та хрестоматії (2003) з архівознавства. У підручнику 2002 р. розділ про україніку фактично повторює виклад першого видання [208].

Відповідно до концепції побудови підручника 2002 р., тими самими авторами було підготовлено хрестоматію з архівознавства. Остання включала розділ "Архівна україніка". Варто зупинитися на наповненні розділу хрестоматії, оскільки вміщені у ній відомості є яскравою ілюстрацією шляхів розвитку концепції архівної україніки. Укладачі відповідного розділу хрестоматії подали витяги з таких документів, як: Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо державної власності, державних архівів та державних боргів від 1983 р. та її правова оцінка; зведена таблиця договорів та угод щодо переміщення архівів, складена видатним архівістом Шарлем Кечкеметі; Угода про правонаступництво щодо державних архівів колишнього Союзу РСР від 1992 р.; рекомендації та коментарі фахівців у сфері переміщення культурних цінностей. Також подано Програму виявлення, обліку, опису архівних документів і рукописних книг та створення національного банку інформації по документальних джерелах з історії України [183, с. 186–224].

Наведені документи засвідчують зміщення акцентів у дослідженні архівної україніки у такий тематичний комплекс, як реституційні процеси – тобто процеси переміщення культурних цінностей, які також включають архівні та бібліотечні колекції. Натомість у розділі відсутня інформація про архівосховища країн, які містять україніку. Очевидно, що на початок 2000-х років через нерозробленість багатьох аспектів *місцезнаходження* україніки було визначено саме її *реституційний* аспект. Другий напрям – оприлюднення відомостей про історію формування, специфіку, склад та зміст документальних масивів українського походження або про Україну, які зберігаються за кордоном, – отримав свій розвиток пізніше, з другої половини 2000-х років, будучи також більш пов'язаним з архівною специфікою роботи.

2.6. На шляху до інституалізації україніки. Перші кроки спеціалізованої архівної установи

Останній, п'ятий етап охоплює другу половину 2000-х років. Його характерними ознаками є поглиблення досліджень, пов'язаних з українікою, зокрема, всебічне вивчення конкретних документальних комплексів. Знаковою подією сучасного етапу і закономірним результатом усіх попередніх теоретичних розробок та практичних заходів у цій сфері стала інституалізація напряму – створення спеціалізованого архіву зарубіжної україніки як центральної державної установи, завданням якої є виявлення, реєстрування, описування та акумулювання україніки.

Почнемо з офіційної перспективи подальшого розвитку дотичних проектів. З квітня 2005 р. розроблявся проект Державної програми, а розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2005 р. її було схвалено як "Концепцію Державної програми повернення архівних цінностей в Україну на 2006–2010 рр.". Ініціатором програми виступив Держкомархів, а серед тих, хто в лютому 2005 р. отримав доручення Кабінету Міністрів України, були: Міністерство культури України, Міністерство закордонних справ України, Держкомархів, Державна служба контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України та Національна академія наук України [479, с. 89].

Ішлося про повернення/передавання в Україну національної архівної спадщини, розпорошеної й вивезеної протягом різних періодів внаслідок військових конфліктів та інших подій (як приклад наводилася Програма "Відновлення пам'яті Польщі"). Реалізація Програми дала б змогу зберегти важливі для історії України документи та вирішити на офіційному рівні претензії на ту частину документальної спадщини України, яка підлягає поверненню в Україну "шляхом реституції, придбання або копіювання". Очікувані результати: повернення та передавання в Україну документів з Білорусі, Литви, Польщі, РФ, Румунії, Словаччини, Угорської Республіки, Чеської Республіки, Німеччини, Австрії, Франції, Канади та США [479, с. 89], – тобто йшлося як про імперську архівну україніку, так і про еміграційну.

Передбачалося три етапи реалізації Програми. На першому етапі мали бути створені групи фахівців (істориків-джерелознавців, архівістів), завданням яких було оцінювання інформаційних ресурсів за окремими країнами або групами країн. Визначалися і географічні пріоритети – країни, з яких у першу чергу очікувалося повернення або передавання архівної україніки [479, с. 89–90]. Другий етап включав реєстрацію (за спеціальною уніфікованою методикою), розробку програмного продукту, зведення до єдиної бази даних усієї інформації про наявність українських архівних документів та документів про Україну в державних, інституційних або приватних архівах зарубіжних країн [479, с. 90]. На третьому етапі планувалося перейти до переговорів, укладання відповідних

міждержавних угод, здійснення повернення або переміщення архівної україніки, придбання або відтворення у копіях масивів архівних документів.

Зазначалося, що розробники Програми повернення архівних цінностей в Україну на 2006–2010 рр. виходили з досвіду діяльності Держкомархіву України та Державної служби контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України, і тому ця програма є "найоптимальнішою". Орієнтовне фінансування було визначене на рівні 998 тис. гривень. Програма була розрахована на п'ять років і передбачала подальшу розробку дотичних проектів [479, с. 90]. На жаль, Програма повернення архівних цінностей в Україну на 2006–2010 рр. залишилася на рівні концепції і не була втілена в життя.

22 грудня 2006 р. було видано черговий наказ Держкомархіву України, що мав безпосереднє відношення до архівної україніки – "З оголошенням рішення колегії Держкомархіву України від 19.12.2006 р. "Про виявлення зарубіжної архівної україніки державними архівними установами України". У доповіді про виявлення зарубіжної архівної україніки державними архівними установами України зазначалося, що ця робота проводилася на виконання рішення колегії Держкомархіву України від 17 січня 2001 р. "Про створення баз даних на зарубіжні документи історико-культурної спадщини України та документи іноземного походження з історії України".

Констатовано, що державні архівні установи провели певну пошукову роботу з виявлення відомостей про наявність, обсяг та походження колекцій мікрофільмів документів із закордонних архівів. Ця інформація лягла в основу міжархівного довідника "Зарубіжна україніка в колекціях мікрофільмів державних архівів України", підготовку якого було покладено на УНДІАСД (видання планувалося до публікації на кінець 2007 р.) [299].

Деякі регіональні архіви оприлюднили свої сегменти зазначеного довідника в окремих публікаціях – наприклад, в Реєстрі колекцій мікрофільмів зарубіжної україніки, що зберігається в Державному архіві Миколаївської області [444].

У результаті планомірної роботи практично всі державні архіви областей України опрацювали відомості про переміщення документів – вилучення з архівів України та передання до архівних установ Росії, Білорусі, Литви та Польщі фондів, документальних комплексів, окремих справ та документів у 1950 – на початку 1970-х років. Натомість станом на 2006 р. ряд архівів (державні архіви Вінницької, Київської, Кіровоградської, Луганської, Львівської, Сумської, Харківської, Черкаської областей, Держархіви м. Києва та м. Севастополя) не проводив виявлення відомостей про документи категорії "архівна україніка" в державних, інституційних, приватних архівах іноземних держав [299].

Водночас констатувалося, що деякими центральними та обласними архівами України така робота проводилася ще з 1990-х років. Так, Державний архів Івано-Франківської області у 1996 р. опрацював документи фонду президента

ЗУНР Є. Петрушевича в архіві МЗС ФРН. ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного поповнив свої фонди фотодокументами, вивезеними з Києва під час Другої світової війни (у нагоді архівістам стали збережені довоєнні інвентарі, завдяки яким вдалося ідентифікувати документи з довоєнної збірки), а також фотодокументами з історії України німецького походження, виявленими у фототеці Федерального архіву ФРН. ЦДАГО України цілеспрямовано опрацював документи зі своїх фондів, і тепер вони можуть слугувати підґрунтям проведення подальших розшуків в архівах РФ. Центральний державний науково-технічний архів України працював над довідником "Промисловість України за документами філії РДАНТД у м. Самара" [362][12].

Державний архів Закарпатської області зосередився на виявленні документів з історії регіону в архівах Чехії, Словаччини, Угорщини, Румунії. Державний архів Миколаївської області ініціював проекти з виявлення і копіювання україніки у Російському державному архіві військово-морського флоту; Рівненської – проводив роботу з виявлення документів з історії Рівненщини в архівах Польщі; Чернівецької – отримав дані про перебування архівних документів з історії Буковини та Бессарабії у фондах ЦДІА Румунії та ЦДА Молдови.

Центральні державні історичні архіви вже впродовж багатьох років здійснювали систематичне виявлення і копіювання документів з польських архівів. Плідна співпраця з польськими архівістами дозволила ретельно опрацювати переліки україніки в архівах Польщі і, відповідно, полоніки – в архівах України[13]. УНДІАСД у 2006 р. завершив роботу з виявлення документів категорії "Архівна україніка" в мережі Інтернет, головним чином – в архівних установах Канади, що уможливило опрацювання концепції довідника "Архівна україніка в Канаді".

Незважаючи на досягнуті успіхи, темпи і обсяги проведення зазначених робіт визнано незадовільними. Серед факторів, що уповільнюють їх, – відсутність галузевої програми "Зарубіжна архівна Україніка", окремої робочої групи фахівців, "яка б цілеспрямовано займалася грунтовною науково-дослідною роботою в архівосховищах іноземних держав", належного фінансування для відряджень за кордон та можливого копіювання виявлених документів [299]. Зазначені обставини наочно засвідчили неможливість виконати поставлені за-

---

[12] Електронна версія доступна також на веб-порталі "Архіви України" (http://www.archives.gov.ua/Publicat/References/TsDNTA-Dovidnyk-2007.pdf).

[13] Архівісти обох країн продемонстрували професійному співтовариству новий цивілізований підхід і унікальну (як на той час) відкритість, представивши не лише реєстри фондів "чужих" архівів, що можуть бути об'єктом взаємних претензій у контексті реституції, але й списки фондів з "власних" архівів, які ймовірно походять з теренів сусідньої держави і/або можуть бути віднесеними до категорії "зарубіжна україніка" та "зарубіжна полоніка". Обмін списками україніки і полоніки зміцнив взаємну довіру і поглибив співпрацю архівістів, особливо у першій половині 2000-х років. Мусимо констатувати, що останніми роками проявилася тенденція до згортання такої співпраці.

вдання без спеціалізованої архівної установи та фахівців, які б цілеспрямовано працювали у цій сфері.

Проаналізувавши стан справ з архівною україністикою, Колегія Держкомархіву України вирішила активізувати роботу в різних напрямах: так, було запропоновано представити готову концепцію діяльності Центрального державного архіву зарубіжної україніки, над якою працювала робоча група; заплановано "забезпечити координацію роботи державних архівних установ із виявлення документів історико-культурної спадщини України, що перебувають за кордоном, та документів іноземного походження, що стосуються історії України, а також створення єдиного Національного реєстру виявлених документів "Зарубіжна архівна Україніка". Галузевому інститутові було доручено розробку проекту галузевої програми "Зарубіжна архівна Україніка". Передбачалась також активізація міжнародного співробітництва з державними архівними службами інших країн щодо взаємообміну копіями документів.

Планувалося вивчити необхідність укладання нових угод з установами держав, які мають україніку, а також відрядження архівістів для виявлення, виготовлення копій документів взагалі та передавання в Україну копій тих документів, які були незаконно переміщені за межі країни у період воєнних конфліктів та з інших причин.

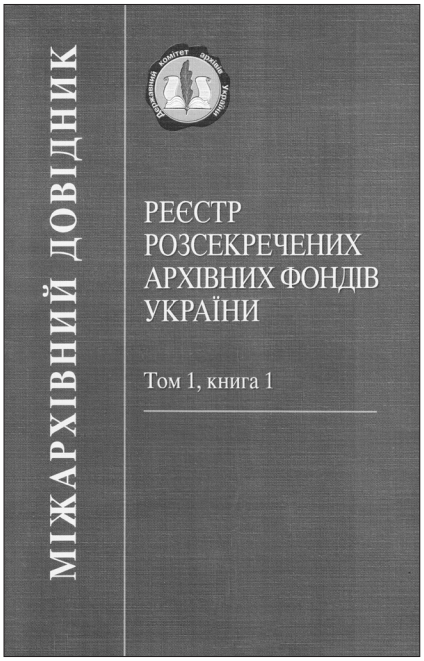
Галузевому інститутові було надано низку інших дотичних доручень: "розробити засади створення та функціонування Національного реєстру "Зарубіжна архівна україніка"; включити до плану роботи Інституту на 2007–2008 рр. підготовку комплексного довідника "Архівна україніка в Канаді"; активізувати роботу з підготовки міжархівного довідника "Зарубіжна україніка в колекціях мікрофільмів державних архівів України" та підготувати його до друку до кінця 2007 р.; провести протягом 2007 р. реєстрацію архівних фондів категорії "Архівна україніка" за путівниками федеральних архівів Російської Федерації у вигляді реєстрів із долученням до них копій описових статей до фондів із подальшим оформленням текстів описових статей українською мовою та підготовкою до публікації довідкового видання "Архівна україніка в федеральних архівах Росії" [299].

Передбачалося також постійне наповнення бібліографічного ресурсу україніки на веб-порталі.

Керівникам державних архівних установ пропонувалося активізувати роботу з підготовки довідкових видань та складання реєстрів колекцій мікрофотокопій документів із зарубіжних архівів, надавати відомості про документи за кордоном, які відносяться до україніки [299].

У Державній програмі розвитку архівної справи на 2006–2010 рр. задекларовано розділ "Повернення архівних цінностей в Україну", що засвідчує стабілізацію напряму "архівна україніка" в українському архівознавства та в архівній справі в Україні на сучасному етапі [272, с. 4].

У 2007 р., як уже зазначалося вище, побачив світ "Реєстр втрачених та переміщених архівних фондів під час Другої світової війни" (щоправда, лише



Перша книга першого тому міжархівного довідника "Реєстр розсекречених архівних фондів України" (2009)

електронна версія, розміщена на вебпорталі Держкомархіву України)[14]. До укладання цього унікального для України довідника прилучилися понад тридцять спеціалістів державних архівів. "Реєстр" містить інформацію про втрачені фонди ЦДАВО, ЦДІА у Києві та Львові, всіх державних архівів та архівів міст Києва та Севастополя. У ґрунтовному дослідженні головного упорядника видання К. Климової вперше оприлюднено авторські обрахунки щодо обсягу втрачених документів: він складає близько 16 тис. фондів і становить, як мінімум, 25% загального обсягу фондів лише державних архівів передвоєнного періоду [380, с. 2]. Важливим джерелом стали списки довоєнних фондів державних архівів та їхніх філій, евакуйованих архівних фондів, втрачених фондів та справ, що складалися в перші повоєнні роки, акти про стан архівних документів на окупованій території та збитки державних архівів, що дає можливість користувачеві простежити не лише масштаби втрат, але й динаміку наших уявлень про джерела і методики їх обчислення [380].

У 2009 р. було опубліковано довідника, що став результатом ще одного амбітного проекту, розпочатого 2001 р. [438]. Він пов'язаний із документами, які перебували на таємному зберіганні за радянського періоду і були розсекреченими наприкінці 1980 – на початку 1990-х років. Після певної затримки (видання було в цілому підготовлене до друку ще у 2007–2008 рр.) побачили світ чотири з п'яти книг (у двох томах) "Реєстру розсекречених архівних фондів України" [445; 446; 447; 448].

Оскільки упродовж десятиліть ПА як сегмент архівної україніки перебував на таємному зберіганні, то завершення публікації цього реєстру вперше зробить доступною зведену довідкову інформацію про фонди ПА, окресливши їх у масиві документів втаємничених, а отже – небезпечних для радянського режиму документальних масивів. На сьогодні відсутній реєстр по фондах ЦДАВО України, запланований як книга 2-га першого тому, адже обсяг фон-

[14] Див. вище, прим. 8. Федеральна архівна служба РФ ще у 1999 р. опублікувала подібний довідник як четвертий том "Сводного каталога культурных ценностей, похищенных и утраченных в период Второй мировой войны": Государственные архивы Российской Федерации. Утраченные архивные фонды. Книга 1. – М.; СПб, 1999.

дів, які мали гриф стосовно обмеження доступу в цьому архіві, є найбільшим з-поміж усіх інших архівних установ України.

У книзі 1 першого тому немає згадки про ф. 269 "Український музей у Празі", очевидно, через те, що формально документи фонду не пройшли процедури засекречування і розсекречування [445, с. 24–26]. ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного презентує 21 альбом з колекції МВБУ (з 26-ти наявних в архіві; у довіднику відсутня інформація по альбомах № 97, 117, 119, 162, 165) [445, с. 128–132]. ЦДАМЛМ подав відомості про ф. 544 "Колекція книжкової графіки (відбитки)". Зазначено, що фонд "було започатковано у 1970 р.". Щоправда, обсяг фонду визначено 104-ма справами, як це зазначено в аркуші фонду, хоча насправді фонд містить 117 справ, з якими ми працювали особисто [445, с. 174].

Зупинимося на аналізі "Концепції створення та функціонування Національного реєстру "Архівна україніка" (автор – І. Матяш; далі – Концепція), схваленої Колегією Держкомархіву 14 серпня 2007 р. [353; 354]. Ані рішення Колегії, ані тексту концепції на порталі Держкомархіву в розділі "Нормативна база" не оприлюднено [373][15]. Натомість авторський варіант Концепції опублікований, як зазначено вище, у "Студіях" [353, с. 12–18].

Концепція складається з п'яти розділів. У першому – "Загальна частина" – передусім дано визначення архівної україніки: "документи культурної спадщини України, які знаходяться за кордоном, та документи іноземного походження, що стосуються української історії" [353, с. 12]. Обґрунтовано потребу в створенні реєстру, що спирається на ст. 4 Закону України "Про Національний архівний фонд та архівні установи", – "архівна україніка підлягає поверненню або має надійти в Україну в оригіналах чи копіях". На реєстр покладаються функції "комплексного аналітико-синтетичного масиву відомостей з архівною інформацією другого рівня" про місця зберігання (від країни до приватного власника) архівної україніки, її склад, зміст та регламентацію доступу. Окреслено основні етапи, що передували створенню Концепції: від Державної програми "Книжкова та рукописна спадщина України: створення бібліографічного реєстру і системи збереження та загальнодоступності" 1992 р. до розділу "Архівна україніка" на веб-порталі "Архіви України" [353, с. 12].

Розділ 2 Концепції має назву "Мета та основні завдання". До мети, передусім, віднесено розробку ряду засад створення та функціонування Національного реєстру "Архівна україніка". Варто зупинитись на завданнях, оскільки саме вони визначають подальші напрями діяльності у цій сфері, – теоретичні розробки, практичні кроки з втілення викладених положень. Отже, виділено вісім основних завдань:

"– визначення змісту поняття "архівна україніка" та кодифікація його в архівному законодавстві;

---

[15] Про засідання Колегії детальніше див.: [174].

– удосконалення законодавчих та інших нормативних актів, пов'язаних із виявленням, обліком та організацією використання архівної україніки;

– визначення кола співробітників Національного реєстру "Архівна україніка";

– з'ясування напрямів та рівнів архівної евристики задля створення Національного реєстру "Архівна україніка";

– вироблення алгоритму проведення науково-пошукової та науково-дослідної роботи щодо виявлення архівної україніки;

– визначання способів репрезентації архівної інформації такого типу та умов доступу до реєстру;

– розробка схеми описання документів/комплексів архівної україніки;

– з'ясування механізму фінансування робіт зі створення Національного реєстру "Архівна україніка" [353, с. 13].

Розділ 3 – "Основна частина" – викладає історію поняття (підрозділ 3.1) [353, с. 12–14]; теоретичні засади, де, зокрема, пропонується типологічний поділ україніки на *автентичну, історичну* та *модерну* (підрозділ 3.2); [353, с. 15–16]. Підрозділ 3.3 визначає правові засади включення архівної україніки до української культурної спадщини. Так, з'ясовано потребу внести зміни та уточнення до ряду розділів Закону України "Про Національний архівний фонд та архівні установи" (2001) [353, с. 16]. Наступний підрозділ ("організаційні засади") обґрунтовує потребу у створенні ЦДАЗУ та окреслює коло співробітників інших установ [353, с. 16–17].

У підрозділі 3.5 "Напрями та рівні архівної евристики задля створення Національного реєстру "Архівна україніка" чітко прописано чотири рівні її виявлення. Перший – це рівень держави, який складається з п'яти складових: РФ та країни колишнього СРСР; країни, у складі яких перебували українські землі протягом різних віків та періодів (тобто ці дві складові є імперськими напрямами формування україніки); країни, куди найчастіше емігрували та емігрують українці; країни, куди вивозились з України архіви (ці дві складові є еміграційним напрямом утворення україніки); та країни, з якими Україна має дипломатичні зносини. Другий рівень є інституційним/особовим – це пошук україніки в установах та приватних колекціях. Третій рівень – рівень фонду/колекції; четвертий – документа. У свою чергу, науково-пошукова робота з виявлення архівної україніки включає п'ять напрямів: аналіз бібліографічної інформації; реєстрація інформації про архівну україніку: за довідковими виданнями; яка вже надійшла до державних архівів; за відомостями, репрезентованими в Інтернет; під час ознайомлення з документами [353, с. 17].

Нарешті, останній підрозділ – "Способи репрезентації інформації про архівну україніку" – окреслює її основні форми: картковий вигляд (для ЦФК), традиційний (архівні довідники) та електронний (електронна версія фондового каталога "Архіви України") вигляди. Підкреслено, що Національний реєстр "Архівна україніка" є "відкритою і постійно поповнюваною інформаційною системою" [353, с. 17].

У розділ 4 йдеться про "фінансове забезпечення", яке планується здійснювати за рахунок коштів державного бюджету ("в межах фінансування основної діяльності ЦДАЗУ") та інших джерел [353, с. 17].

П'ятий розділ концепції – "очікувані результати" – представлений вісьмома пунктами:

"– з'ясування максимально повної топографії архівної україніки в світі;

– укладання анотованого переліку архівних фондів і колекцій архівної україніки;

– створення електронної бази даних "Архівна україніка";

– забезпечення цілеспрямованого поповнення Національного архівного фонду України документами архівної україніки;

– створення умов для комплектування Центрального державного архіву зарубіжної україніки;

– активізація міжнародного співробітництва у сфері архівної справи;

– удосконалення архівного права щодо питань архівної україніки;

– створення взаємопов'язаної системи довідників (у тому числі електронних) про документи культурної спадщини України, які знаходяться за кордоном, та документи іноземного походження, що стосуються української історії" [353, с. 18].

Довідник "Архівна україніка в Канаді" (2010) має стати першим сегментом майбутнього Національного реєстру "Архівна україніка" [184, с. 40].

Наступним етапом став наказ Держкомархіву України "Про інформування Держкомархіву щодо документів зарубіжної архівної україніки" від 28 вересня 2007 р., яким, відповідно до згаданого вище "Порядку здійснення централізованого державного обліку документів історико-культурної спадщини, що знаходяться за кордоном, та документів іноземного походження, що стосуються історії України" (1999), директорам всіх центральних та галузевих державних архівів, Держархіву в Автономній Республіці Крим, держархівів областей, а також міст Києва і Севастополя слід було надати "інформацію щодо виявлених профільних документів історико-культурної спадщини України, що знаходяться за кордоном, або наявності в архіві документів, що надійшли з-за кордону, та документів іноземного походження, що стосуються історії України" [435, с. 163–164]. Архіви також зобов'язувалися до 1 грудня 2007 р. "надіслати до відділу зберігання та обліку НАФ Держкомархіву України картки централізованого державного обліку документів зарубіжної архівної україніки встановленого зазначеним Порядком зразка", а надалі надсилати такі картки щорічно з відомостями про зміни у складі фондів. А відділ зберігання та обліку НАФ мав внести зазначені картки до ЦФК "у вигляді окремої картотеки" [435, с. 164].

На виконання наказу Держкомархіву України "З оголошенням рішення Колегії "Про виявлення зарубіжної архівної Україніки державними архівними установами України" у 2008 р. було затверджено Галузеву програму "Архівна україніка" (далі – Галузева програма), метою якої було створення реєстру, що

об'єднає дані про документи культурної спадщини України за кордоном [272, с. 4]. В основу програми було покладено згадану вище Концепцію створення та функціонування Національного реєстру "Архівна україніка".

Програму було схвалено Нормативно-методичною комісією Держкомархіву України 22 травня 2008 р. Вона складається з семи частин. "Загальна частина" фактично повторює відповідний розділ Концепції створення та функціонування Національного реєстру "Архівна україніка" про історію розвитку концепцій архівної україніки, деталізуючи певні аспекти. Додано Наказ Головархіву України від 11 листопада 1999 р. № 67 про Порядок здійснення централізованого обліку документів історико-культурної спадщини за кордоном та документів, що стосуються історії України [351, с. 30]. Програма розрахована на 5 років (2008–2012 рр.) [351, с. 31].

Галузева програма проголошує п'ять цілей. Першою є "розроблення наукових і організаційних засад створення комплексного реєстру архівної україніки" (далі – Реєстр). Завдання, пов'язані з досягненням цієї цілі, такі: забезпечення матеріально-технічної бази для створення Реєстру; розробка наукових засад Реєстру, алгоритму проведення науково-пошукової роботи та схеми описування складових архівної україніки (документів або їхніх комплексів та установ, які її зберігають); удосконалення кваліфікації співробітників, які будуть займатись виявленням архівної україніки та створенням Реєстру.

Друга мета – "створення реєстру фондів/колекцій/документів культурної спадщини України, які знаходяться за кордоном". Третя – "створення реєстру документів, переданих на законних підставах до державних архівів України[16], та документів іноземного походження, що стосуються історії України". Четвертою метою визначено "укладання повного переліку зарубіжних установ, які зберігають архівну україніку". Завдання фокусуються на цих самих реєстрах.

Останньою, п'ятою метою проголошено "створення належних умов доступу до комплексного реєстру архівної україніки". Завдання конкретизує напрям роботи: "організація централізованого зберігання інформаційного ресурсу архівної україніки" [351, с. 30].

Як бачимо, у Програмі виокремлюються три стратегічних напрями: науково-методичне та технічне забезпечення Реєстру; укладання трьох реєстрів (фактично, чотирьох – перший реєстр розподіляється на два: документів, які перебувають за кордоном, та в Україні); забезпечення доступу до централізованого інформаційного ресурсу архівної україніки.

Передбачається відповідне бюджетне фінансування Програми [351, с. 31]. Очікуваними результатами від реалізації Програми є: створення ряду умов для реєстрації архівної україніки та установ, які їх зберігають; укладання реєстру

[16] Вживання терміна "на законних підставах" формально вилучає з реєстру архівної україніки масив ПА, який було переміщено до УРСР з порушеннями ряду статутних положень УІК та МВБУ, а також норм міжнародного права, зокрема, про майно союзників (що не підлягає контрибуції).

архівної україніки (на рівні фонду/колекції) з "відомостями про їхній склад"; "створення інформаційного ресурсу для підготовки взаємопов'язаної системи довідників" про документи архівної україніки; та вже зазначена як мета "організація централізованого зберігання інформаційного ресурсу архівної україніки" [351, с. 31].

Розділ "Координація роботи і контроль за виконанням Програми" покладає координацію її виконання на ЦДАЗУ. Йдеться також про створення міжвідомчої групи в складі представників ЦДАЗУ, центральних державних архівів (за винятком ЦДЕА), державних архівів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя, зацікавлених установ [351, с. 31].

У розділі "Порядок здійснення реєстрації та обліку архівної україніки" зазначено чотири реєстри, створення яких покладається на ЦДАЗУ. Перший реєстр із трьох в завданні розпадається на два: "документів культурної спадщини України, які знаходяться за кордоном", та "архівної україніки, переданої/повернутої на законних підставах до українських архівних установ" [351 с. 31].

Кожен державний архів складає реєстр архівної україніки свого архіву, а також описує її документи на картках централізованого державного обліку, один з примірників яких передають до ЦФК. На ЦДАЗУ також покладається робота з виявлення повернутої/переданої архівної україніки в фондах "архівних підрозділів наукових установ, музеїв та бібліотек" [351, с. 31].

Ці напрями роботи засвідчують інтеграцію дотичних нормативних документів Держкомархіву України (накази "З оголошенням рішення Колегії Держкомархіву України "Про створення баз даних на зарубіжні документи історико-культурної спадщини України та документи іноземного походження з історії України" від 2001 р.; "З оголошенням рішення колегії Держкомархіву України від 19.12.2006 "Про виявлення зарубіжної архівної Україніки державними архівними установами України" від 2006 р.; та "Про інформування Держкомархіву щодо документів зарубіжної архівної україніки" від 2007 р.; рішення Колегії Держкомархіву України "Про підготовку основних засад міжвідомчої програми "Архівна спадщина української еміграції та діаспори XX ст." від 2002 р.).

Наступний розділ "План заходів щодо створення реєстру "Архівна україніка" містить сім пунктів, зокрема "створення єдиного банку даних про українські архіви в державних, інституційних та приватних архівах іноземних держав", підтримка Реєстру, публікація як науково-довідкових видань, так і підготовка реєстру архівних документів та ін. [351, с. 31–32]. З певних причин всі заходи вкладаються в хронологічні рамки 2008–2010 рр., однак викладене у пунктах станом на кінець 2010 р. виконане частково: два томи реєстрів архівної україніки (в Канаді і Білорусі), методичні рекомендації з експертизи цінності документів архівної україніки з метою внесення до складу НАФ; організація евристичної роботи в зарубіжних установах.

Принагідно зауважимо, що з незрозумілих причин з числа пріоритетних напрямів виявлення й реєстрації україніки випав російський сегмент, хоча саме

в Росії, безумовно, зберігається найпотужніший масив зарубіжної історико-культурної спадщини України. Певні критичні зауваження викликає й недостатньо оперативний і неповний супровід онлайнового бібліографічного реєстру з архівної україніки, хоча Програма передбачала "постійну підтримку мережі Інтернет".

На 2010–2012 рр. передбачено реалізацію двох пунктів "Додатково до Державної програми": "організація курсів іноземних мов" для працівників, які будуть займатись Реєстром; та "Підтримка, захист інформації та експлуатація реєстру "Архівна україніка" [351, с. 32].

Зрозуміло, Галузева програма "Архівна україніка" (2008) інтегрувала основні положення попередніх документів, передусім – Програми "Архівна та рукописна україніка: Програма виявлення, обліку, опису архівних документів і рукописних книг та створення національного банку інформації по документальних джерелах з історії України" (1991). По суті, Галузева програма довела життєздатність вихідних положень Програми 1991 р. Обидва документи спрямовані на *створення національної інформаційної системи архівної україніки*. При цьому Галузева програма декларує необхідність *"організації цетралізованого зберігання інформаційного ресурсу архівної україніки"* [351, с. 30].

Перше завдання Програми 1991 р. (виявлення, реєстрація архівної україніки тощо) склало основу діяльності ЦДАЗУ та всіх проектів, пов'язаних з архівною українікою, в тому числі і Галузевої програми. Третє та шосте завдання прямо не стосуються архівної україніки [177, с. 53] Четверте – передбачає створення "депозитарію" україніки (майбутній ЦДАЗУ). П'яте завдання перераховує перспективні серії довідників, каталогів та покажчиків, за якими мала б опрацьовуватися україніка: регіональна серія; позбіркова чи колекційна; загальнохронологічна; предметно-тематична; документально-видова та довідники по персоналіях чи особових фондах [177, с. 53]. У плані заходів Галузевої програми про власний інструментарій сказано узагальнено: передбачається "публікація серії науково-довідкових видань та підготовка реєстру архівних документів" [351, с. 32].

Отже, напрацювання, ідеї і думки фахівців різного профілю, актуалізовані під час дискусій Міжвідомчої наради 1991 р., засвідчили свою життєздатність і в модифікованому вигляді, але з тією ж мегаметою щодо створення Національного реєстру архівної україніки, знайшли своє відображення у Галузевій програмі "Архівна україніка".

У 2008 р. у розвиток попередніх розробок співробітниками УНДІАСД було оприлюднено методичні рекомендації "Експертиза цінності документів архівної україніки з метою внесення до складу Національного архівного фонду". Основна частина рекомендацій складається з двох розділів. У вступі подається коротка історія напряму та практичний доробок у цій сфері. Наведено наповнення терміна україніка, яким послуговується ЦДАЗУ (див. вище) [272, с. 4–5]. Зазначено, що даними методичних рекомендацій можуть користуватися всі архіви, які комплектуються архівною українікою.

У розділі першому – "Критерії оцінки та відбору документів архівної україніки" – застосоване положення про експертизу цінності документів відповідно до "Порядку утворення та діяльності комісій з проведення експертизи цінності документів", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2007 р. №1004 [272, с. 6]. Ключовими настановами є принципи *системності та цілісності (всебічності та комплексності)* – "коли документи архівної україніки повинні надходити до НАФ не випадково (хоча можуть бути й винятки), а за певною системою, не виключаючи тих, які створені/створюються в діяльності української еміграції в країнах осідку, і створювати цілісну картину життя української спільноти у світі" [272, с. 6].

У методичних рекомендаціях наведено основні критерії віднесення документів архівної україніки до складу НАФ [272, с. 6–7] та подано загальноприйнятий в історіографії поділ архівної україніки на групи документів українського та іноземного походження [272, с. 7–9].

Підкреслено, що особливою увагою мають користуватись документи "українського походження, що утворилися за межами України в результаті діяльності представників української трудової та політичної еміграції, зокрема еміграційних урядів УНР, ЗУНР, українських політичних партій і об'єднань, військових, культурно-освітніх і наукових установ та громадських організацій", а серед документів особового походження – "політичні та інші документи, створені керівництвом українських осередків за кордоном, а також підготовлені представниками цих осередків видатні публіцистичні, наукові, навчальні та інші твори (переважно до другої половини XX ст.)" [272, с. 9]. Як бачимо, "празький комплекс" україніки підпадає саме під цю категорію. Далі наведено чинники, які зумовлюють відбір до НАФ документів архівної україніки – критерій, відсутній при відборі документів інших категорій: участю в національно-визвольних змаганнях та в розбудові української справи, а також роботою зі збереження українських мови та традицій [272, с. 9].

При аналізі критерію "місце створення документа" зазначено, що найбільш цінними є документи, створені в результаті поразки Української революції 1917–1921 рр., коли провідні діячі національно-визвольного руху, інтелектуальна еліта опинились в еміграції і мали можливості для активної діяльності до початку Другої світової війни [272, с. 10]. ПА, знову ж таки, підпадає під цей критерій.

Акцентовано увагу на критерії повторюваності інформації. Оскільки документальні масиви україніки є значними за обсягами, то необхідно застосовувати цей критерій для забезпечення "найбільшої інформаційної наповненості за найменшого фізичного обсягу (принцип мінімаксу)" [272, с. 10]. Наведено типологію Г. Боряка щодо поділу архівної україніки на групи [272, с. 11–12].

Критерій оригінальності має відмінності для поповнення НАФ документами архівної україніки, оскільки, за умови неможливості отримання оригіналів, такий статус отримують копії, зроблені спеціально для зберігання в Україні [272, с. 13].

У розділі другому – "Організація і методика проведення експертизи цінності документів архівної україніки та оформлення її результатів" – йдеться про особливості проведення експертизи цінності документів, віднесених до архівної україніки. Так, за результатами роботи ЕПК мають складатись приблизні переліки: категорій фондоутворювачів та власників документів архівної україніки; документів архівної україніки постійного зберігання та документів особового походження, що не підлягають внесенню до НАФ [272, с. 15–16].

Окреслено два напрями, за якими відбувається відбір джерел комплектування документами архівної україніки: визначення, з одного боку, утримувачів/власників документів архівної україніки за кордоном, а з іншого – юридичних та фізичних осіб, що можуть бути утворювачами документів в Україні та поза її межами [272, с. 16].

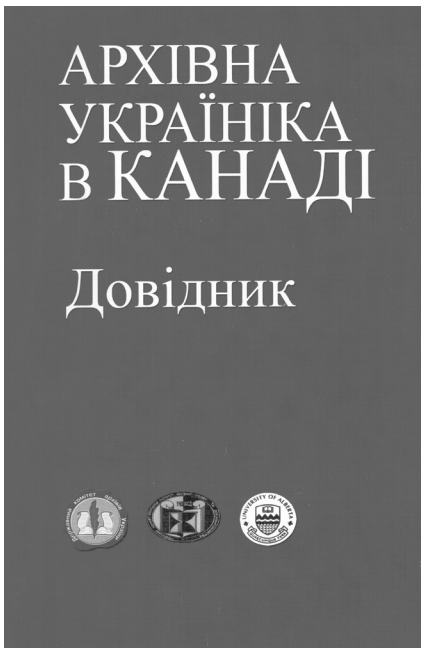
Не лише ЦДАЗУ, але й інші державні архіви можуть комплектуватись документами україніки відповідно до профілю документів або належності до регіону [272, с. 16].

До особливостей технології роботи з документами архівної україніки віднесено "відсутність етапу первинного розбирання та укладання первинного опису". Також, за умови невключення до НАФ, державні архівні установи мають запропонувати документи профільним музеям, рукописним відділам бібліотек тощо. Лише у випадку відмови останніх ставиться питання про вилучення документів до знищення, що є однак "крайнім заходом" [272, с. 18].

Коротко оглянемо концептуальні засади наповнення довідника з архівної україніки в Канаді [184, с. 31–42]. У передмові "Архівна україніка в Канаді: до питання про археографічну репрезентацію" подано історичну довідку про передумови, попередників та хід роботи над проектом. Даний огляд є ширшим за традиційну передмову до архівного довідника, він включає також джерелознавчий огляд систематизованих за походженням комплексів архівних документів, про які йтиметься в довіднику. Слід зазначити, що систематизація комплексів документів україніки, проведена в цілому коректно, тим не менш позначена певною нечіткістю. Так, рівнозначними категоріями виступають "Документи, утворені українцями в Канаді" (с. 37) та "Документи, утворені в Канаді" (с. 38). Неповна дефініція другої групи (опущена ознака *неукраїнського походження*) порушує стрункість схеми. Фундаментальному довіднику бракує й наскрізної нумерації описових статей (або нумерації у межах окремих установ чи хоча б провінцій).

Наступним розділом є традиційна "археографічна передмова" [184, с. 43–46]. Варто зупинитись на складових описової статті стосовно одиниці описування: заголовок; архівний шифр; крайні дати/дата; кількісні характеристики та носій(ї) інформації; історія/біографія фондоутворювача; структура та зміст; умови доступу та користування; мова; пошукові засоби; примітки [184, с. 43–44].

При викладі відомостей за позицією "зміст одиниці описування" використовується структура, запроваджена "для підготовки довідкових видань про фонди архівних установ України" [184, с. 44]. Це такі тематичні блоки, як біографічні документи; наукові та творчі документи; документи про професійну діяльність; фінансові документи; документи різних установ; листування з виокремленням офіційного та приватного, листів від інших осіб; документи інших осіб; друковані матеріали з виокремленням книг, періодичних видань та газетних вирізок; аудіовізуальні документи; науково-технічна документація; образотворчі документи, особисті речі [184, с. 44–45]. Така деталізація, на нашу думку, дає можливість надати користувачеві максимально повну інформацію про склад одиниці описування.



Довідник "Архівна україніка в Канаді" (2010)

Виклад структурується за географічним принципом, втім відкриває цю частину головна архівно-бібліотечна установа Канади національного рівня – Бібліотека та Архів Канади. Подається історія установи. Потім ідуть "фонди організацій та установ, колекції"; "фонди особового походження", але не завжди виділяються такі групи. Іноді подаються додатки, якими є окремі інституційні та особові фонди. Якщо структура фонду має свої особливості, відмінні від прийнятої системи описування, тоді подається історія установи та зміст фондів. Наступний розділ – "Матеріали до бібліографії архівної україніки в Канаді". Завершують довідник покажчики імен; установ, організацій та церков [184, с. 45–879].

Перейдемо до іншого концептуального рівня опрацювання та розвитку концепції "україніки" – дослідницького. У середині 2000-х років активізувалася робота з дослідження ПА – важливої складової україніки. У 2005 р. побачили світ одразу дві праці – словацького вченого М. Мушинки про МВБУ та перекладна праця американської дослідниці Патриції Кеннеді Ґрімстед про "празькі архіви" у Києві та Москві [370; 251].

Цікаво, що у роботі Патриції Ґрімстед "Трофеї війни та імперії" назву розділу про еміграційні масиви, переміщені до Москви та Києва, сформульовано (дослівний переклад з англійської) як "*Повернена еміграційна архівна україніка: Прага, Київ та Москва*" – автор, очевидно, свідомо не вживає термін, близький до ПА. Натомість український переклад, а саме: "Празькі архіви" у

Києві та Москві: повоєнні розшуки і вивезення еміграційної архівної україніки", свідчить про те, що автором вже було запроваджено термін "Празькі архіви" по відношенню до російських та українських еміграційних зібрань [525; 251]. Варто зауважити, що термін "*archives*" вживається в англійській мові здебільшого у множині. Відтак, в українському перекладі назва праці може виглядати як "Празький архів" або "Празькі архіви".

Про поглиблення досліджень у сфері україніки свідчить також поява низки статей, присвячених різним аспектам цього поняття, в Українській архівній енциклопедії (робочі зошити), виданій у 2006–2007 рр. Компонування матеріалу в робочих зошитах засвідчує еволюцію концепцій до висвітлення у фаховому довідковому виданні відомостей про україніку.

У першій книзі (літери А–Г) робочих зошитів Енциклопедії, що укладалися протягом 2006–2007 рр., україніка фігурує як "архівна україніка", і тому три статті на цю тематику подано під літерою "а". У третій же книзі (літери Н–Я) україніка уже зашифрована під літерою "у" (п'ять статей). Відтак через неузгодженість вживання терміна виникло певне дублювання та подвійне використання статей про україніку в Канаді М. Палієнко та І. Матяш. Доопрацьований варіант Енциклопедії видання 2008 р. подає україніку та літеру "а" – архівна україніка в певній країні.

Отже, у робочих зошитах Енциклопедії подано статті про архівну україніку в Австрії, Канаді та США [395; 396; 397], Канаді [355, с. 128–132], Росії [317, с. 1933–135], Туреччині [341, с. 135–136]; про україніку в архівах і бібліотеках Німеччини [480, с. 136–141], україніку в Японії [426, с. 141–144], УІК [406, с. 150–152], МВБУ [403, с. 330–331], Українську бібліотеку ім. С. Петлюри в Парижі [405, с. 144–145] та деякі інші еміграційні архівні установи.

Видання Енциклопедії 2008 р. поглибило наповнення статей про україніку. Водночас їхнє розміщення переструктуроване: якщо робочі зошити містили сім статей, що стосувались україніки (без статей про еміграційні архівні та бібліотечні центри), то Енциклопедія нараховує вісім статей. Додалися такі країни, як Польща [466, с. 124–125] та Франція [206, с. 131–133] (вдало, на нашу думку, висвітлено фактаж про Українську бібліотеку ім. С. Петлюри в Парижі та власне україніку у Франції), однак статтю про україніку в архівах і бібліотеках Німеччини було перейменовано на статтю "Архівна і бібліотечна україніка в Німеччині", хоча логічніше було б розмістити цю статтю серед інших статей блоку "Україніка" [482, с. 109–114].

Безумовним успіхом у конституюванні наукового напряму "архівна україніка" можна вважати наповнення статті про архівну україніку. Робочий зошит містив таке визначення цього терміна: "архів[ні] документи, що стосуються історії України й укр[аїнського] народу" [178, с. 98] – аморфне та неповне визначення, яке не враховувало еволюцію терміна. Архівна ж енциклопедія подає історію розвитку проектів, пов'язаних з україністикою, та сучасну типологію україніки (автентична, історична та модерна), викладену в дослідженні

І. Матяш про архівну україніку [349, с. 119–121]. Стаття "архівна україніка" в Енциклопедії розпочинається ширшим визначенням: "документи істор[ико]-культ[урної] спадщини України, які знаходяться за кордоном, та документи іноз[емного] походження, що стосуються історії України" [349, с. 119].

Варто відзначити, що Українська архівна енциклопедія позиціонує себе як перша українська галузева енциклопедія, що узагальнює здобутки вітчизняного архівознавства. Тож наявність у ній циклу оглядів україніки в різних країнах засвідчує, що архівна україніка впевнено зайняла свою нішу в архівознавстві; джерельні комплекси цього документального масиву включаються до наукового обігу, виокремлюються певні напрями, – тобто, йдеться не про спорадичний, а про систематичний і теоретично обґрунтований етап розвитку архівної україніки.

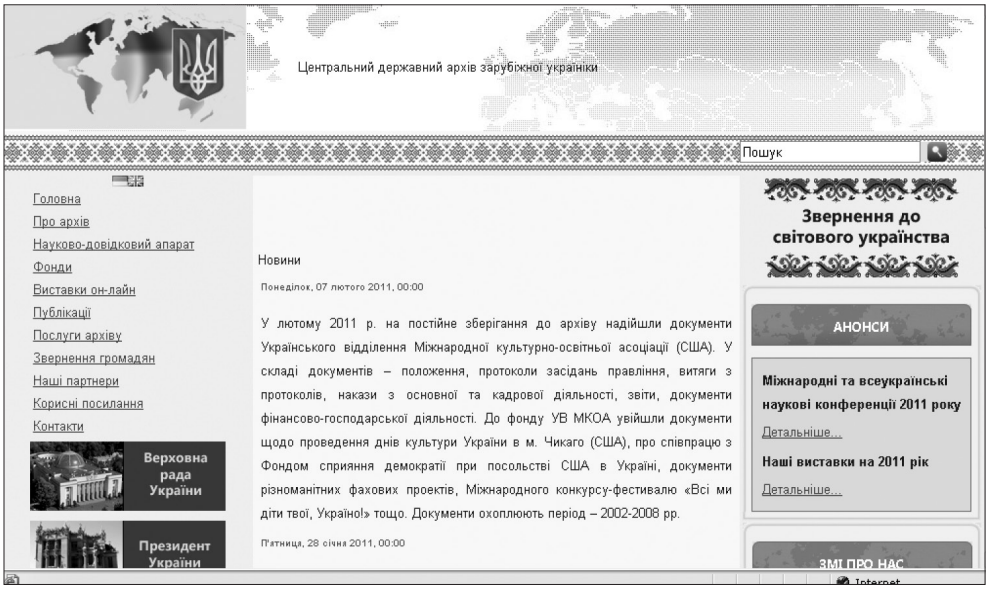
Багатим на оприлюднення результатів досліджень з архівної україніки став 2008 рік. Зокрема, вийшла друком комплексна праця української дослідниці М. Палієнко про архівні центри української еміграції, де було проаналізовано осередки у Польщі, Франції, Австрії, РФ, США, Канаді та деяких інших європейських країнах. Окремий розділ роботи було присвячено ПА[17]. Монографія стала результатом докторського дисертаційного дослідження [399]. У цьому ж році вийшла праця І. Матяш про архівну україніку в Канаді, де було досліджено історію розвитку поняття в Україні, теоретичні доробки у цій сфері та подано українські документальні збірки в Канаді [350][18].

Того ж 2008 року було захищено кандидатську дисертацію про архівні та бібліотечні зібрання української еміграції з ЧСР (тобто ПА). Авторка дослідила історію переміщень, опрацювання, сучасне місцезнаходження окремих сегментів та провела пофондову реконструкцію первісного складу ПА [216]. Нарешті, побачили світ два фундаментальних видання, які стосуються історичного аспекту функціонування фондоутворювачів фондів україніки. Йдеться про перевидання дослідження українського громадського діяча, історика, багаторічного працівника МВБУ С. Наріжного стосовно міжвоєнної історії української еміграції [376] та публікацію збірки документів відносно української політичної еміграції 1919–1945 рр., основою якої стали документи фонду № 269 "Український музей у Празі" ЦДАГО України [484].

За свідченням І. Матяш, ще в середині 1990-х років у фахових архівних виданнях з'явилась рубрика "Архівна україніка" [347, с. 21]. Однак конституювання саме такої назви тривало довго, інколи – упереміш з іншими близькими поняттями. Так, у щорічнику "Пам'ятки" – це рубрика "Зарубіжне українство"; у щорічнику "Студії з архівної справи та документознавства" – "Архівістика за кордоном", "Архівознавство за кордоном". Цікаву еволюцію пройшла рубрика

[17] Детальніше див. підрозділ 1.1.

[18] Дана праця з'явилася у ході підготовки фундаментального довідника "Архівна україніка в Канаді" (К., 2010); керівником проекту та одним з упорядників видання є Ірина Матяш.



Скріншот головної сторінки веб-сайту ЦДАЗУ України

"Архівна україніка" в журналі "Архіви України". Спочатку це була рубрика "Архівна справа за рубежем" (за кордоном – з 2009 р.), яка з 2004 р. доповнилася рубрикою "Україніка в архівах світу"; згодом її витіснила "Архівна україніка" (2009). Остання, як бачимо, утвердилася і в професійному архівному часописі.

Іншим прикладом інституціоналізації наукового напряму "архівна україніка" можна вважати створення у 2006 р. кафедри історії діаспори при Інституті дослідження української діаспори (Національний університет "Острозька академія") – першої в Україні кафедри історії української діаспори [194, с. 63][19].

Зупинимося на розгортанні діяльності ЦДАЗУ, оскільки створення профільного архіву – це не просто важливий і закономірний етап в архівознавстві та організації архівної справи, але й наріжний камінь подальших досліджень і практичних кроків у сфері україніки. Створення архіву – це й свідчення усвідомлення неможливості виконати закладені у рішеннях Держкомархіву проекти силами окремих архівних установ та Держкомархіву. Саме тому в квітні 2006 р. було утворено робочу групу з розробки Концепції створення Центрального державного архіву зарубіжної україніки – для зберігання документів,

[19] Почесним професором і почесним завідувачем кафедри призначено відомого українського історика, президента Українського історичного товариства, голову Світової наукової ради при Світовому конгресі українців, голову Історичної секції УВАН у США, президента Української американської асоціації університетських професорів проф. Любомира Винара. Завідувачем кафедри призначено директора Інституту дослідження української діаспори Аллу Атаманенко.

отриманих від української діаспори, як зазначено в документі, – на виконання Державної програми розвитку архівної справи на 2006–2010 рр. [299].

12 травня 2007 р. Кабінет Міністрів України видав розпорядження № 279-р "Про утворення Центрального державного електронного архіву України та Центрального державного архіву зарубіжної україніки"; у червні наказом Держкомархіву України було затверджено Положення про архів, яким установі вже було надано реальних рис [434].

Статус *центрального* і *державного* архіву надає установі максимально широких повноважень у сфері поповнення НАФ документами україніки. Архів може комплектуватися як оригіналами, так і копіями "документів, що були в різні історичні періоди вивезені за кордон чи створені за кордоном, але які відбивають події історії України в її сучасних кордонах, або є історико-культурним надбаннями зарубіжного українства, що на законних підставах надійшли у власність України і внесені до Національного архівного фонду" [434]. Подані визначення типів документів, якими має комплектуватись архів, свідчать, що в основу типології було покладено класифікацію Патриції Кеннеді Ґрімстед, модернізовану Г. Боряком (аналіз буде подано нижче) [434].

Архів займається реалізацією державної політики у сфері діловодства та архівної справи, здійснює науково-методичну роботу, забезпечує формування НАФ, публікує документи НАФ, видає інформаційні видання, довідково-інформаційну літературу, співпрацює з закордонними колегами-фахівцями тощо.

Серед специфічних завдань архіву, пов'язаних з його напрямом діяльності, можна виділити: залучення "закордонних українців, громадян інших держав до діяльності з поповнення архіву профільними документами, виконання спільних проектів з архівної справи та діловодства"; отримання й систематизацію інформації "щодо документів історико-культурної спадщини України, що знаходяться за кордоном, та документів іноземного походження, що стосуються історії України" [434].

Архів має свою сторінку (раніше це була сторінка на веб-порталі "Архіви України", що мала 12 розділів, в тому числі: історія, новини, фонди, зарубіжна україніка, бібліографія, хроніка, документальні виставки on-line). Розділи "зарубіжна україніка" та "бібліографія" були віддзеркаленням таких самих розділів веб-порталу Держкомархіву України. Архів налагоджує стосунки на рівні посольств та громадян різних країн у форматі прийомів, парламентських слухань, круглих столів, через підписання угод, участь у конгресах тощо [499].

На сьогодні сторінка архіву складається з 11-ти розділів, зокрема: про архів, довідковий апарат, фонди, виставки он-лайн, публікації, наші партнери тощо. Є також розділ "Архів новин", анонси, ЗМІ про ЦДАЗУ та фотогалерея [499 а]. Впадає в око, що новий формат сайту не передбачає розділу про бібліографію архівної україніки.

Цікавим є такий напрям діяльності архіву, як онлайнові документальні виставки. Було організовано презентації на таку тематику: "До 100-річчя з дня народження Богдана-Ігора Антонича (1909–1937)", "До 130-річчя від дня на-

родження Симона Петлюри (1879–1926). Петлюріана з бібліотечного фонду ЦДАЗУ", "Гоголіана в архівних зібраннях". До 200-річчя від дня народження М. Гоголя", "До історії боротьби за незалежність України і Дня Державного Прапора України із фондів ЦДАЗУ" [499].

Від перших кроків своєї діяльності ЦДАЗУ опублікував на порталі Держкомархіву України "Звернення до світового українства" [297]; згодом його оприлюднили Українська всесвітня координаційна рада, МЗС України, відтак посольства та дипломатичні служби, забезпечені інформацією про ЦДАЗУ [335, с. 71]. Архів налагодив зв'язки з МЗС і постійно отримує періодичні та неперіодичні видання (бібліотечна україніка), що поповнюють бібліотечний фонд ЦДАЗУ [492, с. 148].

Перше надходження сталося з Румунії вже у грудні 2007 р. від О. Андрич-Порохівської. Це були матеріали про українську політичну та воєнну еміграцію в Румунії в міжвоєнний період, переважно документи та фотографії про діяльність полковника Г. Порохівського – голови Комітету ім. С. Петлюри в Румунії [335, с. 71–72].

У 2009 р. до архіву надійшли документи відомої української письменниці і поетеси Г. Черінь (член літературних об'єднань США і Канади, член Спілки письменників України): автобіографії, творчі матеріали з автографами, листування з видатними діячами української культури та організаціями, особисті та сімейні фотографії. Того ж року до архіву було передано частини родинного архіву В. Кохна (голова Українського Православного Братства імені В. Липківського зі США): документи з історії УАПЦ, її парафій та інших українських релігійних громад у США, Канаді та Європі [492, с. 147].

На сьогодні дослідники в ЦДАЗУ мають доступ до документів ряду українських діячів в еміграції – К. Мацієвича, О. Кобилянської, А. Артимовича, І. Горбачевського, Ю. Сірого та ін. Це робить можливим дослідження не лише їхнього особистого життя, але й тих установ, з якими у певний період вони були пов'язані: Союзу визволення України в таборах для військовополонених, Українського громадського допомогового комітету в Бухаресті, УГА в Подєбрадах, УВУ, Українського національного театру в Пряшеві тощо [492, с. 147].

Одним із своїх головних завдань архів вважає "підготовку взаємопов'язаної системи довідників (у т. ч. електронних) про документи культурної спадщини України, які знаходяться за кордоном, та документи іноземного походження, що стосуються історії України" [335, с. 74]. Відтак триває робота з реєстрації архівної україніки, яка зберігається в зарубіжних та українських установах, що заплановано на майбутнє як складова реєстру "Архівна україніка". Продовжується укладання реєстру архівної україніки у Польщі. З огляду на наявність у цій країні україніки як еміграційної, так і "імперського" напряму, робота над реєстром, як виглядає, є надзвичайно копіткою та трудомісткою[20].

[20] Інформацією про труднощі, пов'язані з роботою над реєстром україніки у Польщі, з нами люб'язно поділився начальник відділу використання інформації ЦДАЗУ Артем Папакін.

У 2009 р. було проведено пошукові роботи з архівної україніки у Національному архіві Республіки Білорусь та Національному історичному архіві Білорусі, а у 2010 р. – у всіх шести республіканських архівах країни. Виявлені відомості зробили можливим здійснення першого кроку на шляху до укладання довідника по україніці в архівах Білорусі, яким став "Аналітичний огляд", підготовлений УНДІАСД. Огляд включає історичну довідку, відомості по трьох республіканських архівах [492, с. 148; 180][21].

Іншими не менш важливими напрямами діяльності архіву є інформування громадськості в Україні та поза її межами щодо мети та завдань ЦДАЗУ; проведення консультацій щодо передавання до архіву архівної україніки; виявлення документів культурної спадщини України в іноземних архівосховищах [492, с. 148].

Проекти пошукових робіт з архівної україніки у Білорусі вже знайшли втілення у вигляді електронної публікації аналітичного огляду архівної україніки у Білорусі (2009) [180]. Ця публікація стала третьою складовою виконання Галузевої програми "Архівна україніка". Першими двома були укладання довідника по архівній україніці в Канаді та робота "з виявлення архівної україніки у федеральних архівах РФ за опублікованими довідковими виданнями" [180, с. 6].

Пошукова робота з архівної україніки у Білорусі здійснювалася за всіма п'ятьма напрямами, визначеними у Галузевій програмі "Архівна україніка" [180, с. 6–7]. Аналітичний огляд детально описав механізм пошуку інформації про масиви архівної україніки.

В основній частині (обсягом 35 с.) подано відомості про особливості формування архівної україніки у Білорусі до та після 1991 р., історичні нариси, які допомагають зрозуміти сучасний стан архівної україніки в Білорусі. Проаналізовано класифікацію документів архівної україніки. Крім висновків про виявлені місця зберігання архівної україніки у Білорусі та особливостях цього документального масиву, подано рекомендації ЦДАЗУ з подальшого виявлення україніки в Білорусі [180, с. 11–35]. Переважну більшість аналітичного огляду складають переліки фондів з шести архівів Білорусі [180, с. 38–108].

"Матеріали до бібліографії" архівної україніки почали викладатися на сайті Держкомархіву України на початку 2000-х років; вони з'явилися як побічний продукт перших організованих кроків у процесі розробок веб-порталу, проектів архівної україніки та створення ЦДАЗУ. Однак на певному етапі розділ набув рис серйозного проекту. Конституюванням можна вважати публікацію "Матеріалів до бібліографії" у вигляді додатку як упорядкованої бібліографії архівної україніки у першому томі довідника по архівних установах України 2005 р. (далі – Перелік 2005 р.) [282, с. 606–634].

---

[21] Триває робота з підготовки до друку довідника по архівній україніці в Білорусі, який буде включати всі шість центральних державних архівів країни. Ці відомості нам люб'язно повідомив начальник відділу використання інформації ЦДАЗУ Артем Папакін.

Тож на сьогодні "Матеріали до бібліографії", згідно із задекларованими намірами Держкомархіву України, повинні виконувати роль ретроспективної та поточної бібліографії з проблематики архівної україніки. До поточної ми відносимо літературу, "опубліковану за незначний проміжок часу – від тижня до року" (в нашому випадку опублікована протягом поточного року), а до ретроспективної – літературу, "що видавалася протягом тривалого відтинку часу" [308, с. 58–59]. З'ясуємо, наскільки наявний на сьогодні перелік бібліографічних позицій виконує покладені на нього функції.

Зауважимо, що при подальшому аналізі бібліографічного ресурсу ми виходимо з того, що "необхідною передумовою бібліографічного обліку є набуті знання" [385, с. 72], тобто акумулювання вже наявної літератури з певної тематики. Адже якщо говорити про бібліографічний супровід монографічного дослідження, то він формується дослідником залежно від змісту праці, значущості джерела, поглядів автора та його колег. У науковій же бібліографії неприпустимою є селекція за принципом особистих симпатій/антипатій, ідеологічних та інших міркувань, а також неохайність та недбалість, через яку випускаються бібліографічні позиції, порушуючи таким чином передумову повноцінного та об'єктивного бібліографічного обліку.

Перейдемо до огляду матеріалів до бібліографії. Перелік 2005 р. нараховує 349 позицій по 19 країнах. Станом на 17 вересня 2010 р. матеріали до бібліографії архівної україніки на веб-порталі "Архіви України" (далі – Перелік 2010 р.), згідно з нашими підрахунками, нараховує 583 позиції по 25 країнах.

Однак відбулись зміна організаційних засад наповнення бібліографічного ресурсу архівної україніки, що, на нашу думку, погіршило пошук інформації. Сторінка розділу "Архівна україніка" на сьогодні складається з таких чотирьох підрозділів: нормативні документи; архіви, повернуті та передані в Україну; архівна україніка: матеріали до бібліографії (загальні огляди [181]; публікації про архівну україніку в країнах світу [182]); огляди зібрань архівної україніки в окремих країнах світу (далі – Огляди) (Австрія, Білорусь, Великобританія, Казахстан, Канада, Польща, Росія, США, ФРН, Франція, Чехія [284–294]).

Підрозділ "Огляди зібрань архівної україніки в окремих країнах світу", таким чином, включає 54 позиції по 11-ти країнах. Тобто укладачі бібліографії україніки вирішили розбити наявний історіографічний та джерельний масив на дві групи: матеріали до бібліографії (подавши матеріал по двох зазначених вище частинах) та огляди зібрань архівної україніки в країнах. Матеріали до бібліографії є розширеним на 234 позиції бібліографічним переліком, опублікованим як додаток у 2005 р. як зведений бібліографічний ресурс архівної україніки.

Натомість Огляди включають частину бібліографічних позицій, вилучених (частково) з Переліку 2010 р. Ймовірно логіка такого виключення з одного списку та включення до іншого полягає в наявності повнотекстової версії публікації (за кількома винятками), оскільки у Переліку 2010 р. залишилось

лише шість позицій з посиланнями на електронну версію проти 56-ти Переліку 2009 р. Ця логіка виглядає дивною, адже наявність електронної версії не може бути підставою для виключення позицій з одного документального масиву та включення до іншого.

Оскільки робота з дослідження стану архівної україніки проводилася нами вже кілька років, то у нас збереглися матеріали до бібліографії архівної україніки станом від 16 серпня 2009 р. (далі – Перелік 2009 р.). Тож подальший аналіз наповнення переліку бібліографічних позицій архівної україніки буде проведено із залученням трьох переліків – 2005, 2009 та 2010 рр. Тож порівняймо Переліки 2005 та 2010 рр. та водночас співставимо розділи переліків по країнах з відповідними розділами Огляду.

Станом на 17 вересня 2010 р. Перелік 2010 р., порівняно з Переліком 2005 р., згідно з нашими підрахунками, поповнився 234 позиціями (у випадку зі збірниками статей включались до підрахунку збірники, а не окремі автори). Найбільше змін зазнав підрозділ по Польщі – у переліку 2010 р. з'явилось 49 позицій, порівняно з Переліком 2005 р. Росія на другому місці (48 позицій). 23 позиції було додано до загальної бібліографії, 22 – до Канади та США. По вісім нових позицій з'явилось у таких країн, як ФРН та Чехія. Сім позицій з'явилось по Угорщині, чотири – по Франції. Решта країн, у переважній більшості, додали по кілька позицій [182; 282, с. 606–634].

Здавалося б, що Перелік 2010 р. має бути найповнішим та таким, що акумулює здобутки науковців у цій сфері. І, якщо зважати на кількісні параметри – 349 позицій Переліку 2005 р. проти 583 позицій Переліку 2010 р., викладене на веб-порталі станом на 17 вересня 2010 р., якнайповніше висвітлює здобутки науковців у дослідженні архівної україніки. Однак подальше порівняння Переліків за окремими параметрами послаблює позицію Переліку 2010 р.

Почнемо з географічного принципу. Якщо Перелік 2005 р. охоплює лише 19 країн, то Перелік 2009 р. – 26 країн, а Перелік 2010 р. – 25 країн, тобто наочно видно країни, які додалися у другій половині 2000-х років. Але тут фіксується такий момент: із Переліку 2010 р. зникла Австралія, натомість додалося чотири позиції по Білорусі (уточнимо, що Білорусь була відсутня у Переліку 2005 р., оскільки ці чотири позиції були опубліковані після виходу довідника по архівних установах, у 2006–2008 рр.) та одна позиція по Ватикану (порівняно з Переліками 2005 та 2009 рр.). Відтак обидва Переліки від 2005 та 2009 р. розпочинають огляди зібрань архівної україніки в окремих країнах з Австралії (обидва нараховують дві позиції по цій країні), а останній, Перелік 2010 р., – з Австрії. Перелік 2005 р., будучи надрукованим, не містить анотацій на вибрані праці, натомість решта два Переліки їх мають.

Перейдемо до аналізу позицій, з яких складаються Переліки. Логічно було б, на нашу думку, вставити до загальних оглядів посилання на розділ "Архівна україніка" хрестоматії з архівознавства [183], адже всі три Переліки мають посилання на розділ "Архівна україніка" підручника з архівознавства.

Незважаючи на значні доповнення Переліку 2005 р. у 234 позиції, Перелік 2010 р. зафіксував відсутність ряду позицій, присутніх у попередніх двох переліках від 2005 та 2009 рр. З розділу "Австрія" зникли дві праці [182; 282, с. 610; 283], одна з яких – попередній довідник по україніці в австрійських бібліотеках, архівах та музеях, укладений П. Ричковим ще у 1993 р., тобто є продуктом початкового етапу дослідження україніки. Ці дві праці присутні у розділі "Австрія" Огляду [284].

Подібна до Австрії ситуація і з Великобританією, оскільки у Переліку 2010 р. відсутній довідник по архівній україніці у Великобританії, укладений Дж. М. Хартлі у тому ж 1993 р. – він присутній у розділі "Великобританія" Огляду, складаючи єдиний пункт розділу [283; 286].

Розділ "Білорусь" Огляду повторює чотири позиції Переліку 2010 р. і додає одну позицію (Архівна україніка в Білорусі : аналіт. огляд / О. М. Коваль, М. Ю. Кулініч, А. А. Майстренко, І. В. Срібняк; Держкомархів України, УНДІАСД. – К., 2009. – 1068 с.), яка стала єдиною позицією Огляду (та бібліографії архівної україніки загалом) за 2009 р. [182; 283; 285].

Перейдемо до Канади. Дві комплексні праці відсутні у Переліку 2010 р., будучи наявними у двох попередніх Переліках. Перша є попереднім анотованим переліком архівних матеріалів з історії України в Канаді, укладеним Б. Кравченком ще у 1990 р. Друга праця є попереднім путівником по українських колекціях документів про повстанський рух та боротьбу з ним в Україні ім. Петра Потічного, Центру Центрально- та Східноєвропейських ресурсів імені Петра Яцика (Бібліотека Робартса, Торонтський університет) [182; 283]. Ці дві праці, а також ще п'ять відсутніх у Переліку 2010 р., поповнили розділ "Канада" Огляду [288].

Лише 22 позиції було додано до розділу "Канада" Переліку 2010 р. порівняно з Переліком 2005 р., який нараховував 25 позицій. На нашу думку, це є порівняно невеликою кількістю, адже довідник по архівній україніці в Канаді від 2010 р. нараховує 84 позиції, не враховуючи позиції підрозділу "публікація документів" (54 позиції), тобто разом – 138 позицій, відомих дослідникам цієї проблематики станом на 2010 р. [185, с. 747–760]. Тобто навіть без додавання позицій по публікаціях документів Перелік 2010 р. відображає майже вполовину менше наявного на сьогодні наукового накопиченого потенціалу порівняно з Переліком 2005 р., що нараховував 25 позицій розділу.

Дві позиції Переліку 2010 р. по Казахстану цілком дублюються у відповідному розділі Огляду, причому обидві позиції оформлені невірно – подано лише автора та назву статті [283; 287].

Розділ Переліку 2010 р. по Польщі, будучи на першому місці за кількістю внесених позицій порівняно з Переліком 2005 р., випустив одну публікацію, яка, як повнотекстова, включена до розділу "Польща" Огляду разом з чотирма іншими працями. Лише одна з них відсутня у Переліку 2010 р. (А. Папакіна про документи архівів Республіки Польща до історії польських військових

формувань в Україні у 1917–1918 рр.) Решта три позиції Огляду присутні у Переліку 2010 р. [182; 282, с. 614–619; 283; 289].

Розділ по Росії Переліку 2010 р. засвідчив відсутність чотирьох позицій, наявних у Переліку 2009 р. Вони наявні в розділі "Росія" Огляду. Ще три позиції Огляду відсутні у Переліку 2010 р. [182; 283; 290]. Одна з чотирьох позицій – це "Перелік фондів Російського державного архіву економіки, документи яких можна віднести до спільної архівної спадщини країн СНД (за даними довідників "Путеводитель: Справочник фондов РГАЭ. Российский государственный архив экономики. 2" (М., 1994) та "Путеводитель. Фонды личного происхождения. Российский государственный архив экономики. 3" (М., 2001): Додаток до "Концепції спільної архівної спадщини країн СНД та шляхів її впровадження в практику міждержавних домовленостей" (2006). В Огляді немає власне переліку фондів, а є складові проекту, наприклад, "Концепція спільної архівної спадщини країн СНД".

Перелік 2010 р. про США співпадає з Переліком 2009 р. Огляд по цій країні нараховує 11 позицій, які відсутні у Переліку 2010 р. [182; 283; 291].

Розділ по Угорщині відсутній у Переліку 2005 р. У Переліку 2009 р. ця країна представлена однією публікацією 2007 р. (в Науковому збірнику Закарпатського краєзнавчого музею, вип. 8) Й. Данко про угорські джерела в Державному архіві Угорщини в Будапешті стосовно переговорів гетьмана П. Скоропадського з угорським прем'єром І. Бетленом про Закарпаття. Перелік 2010 р. нараховує сім позицій, однак вказана позиція Переліку 2009 р. відсутня в хронологічно останньому Переліку 2010 р. [182; 283]. В той же час, за наявності аналогічної ситуації з Узбекистаном (країна відсутня в Переліку 2005 р., в Переліку 2009 р. представлена однією публікацією), наявна в Переліку 2009 р. позиція включена до Переліку 2010 р. [182; 283].

Німеччина, поряд із Чехією, зазнала найбільших модифікацій з точки зору вилучених позицій архівної україніки Переліку 2010 р. – сім публікацій, присутніх в Огляді [182; 283; 293].

Розділ "Франція" Переліку 2010 р. зменшився на дві позиції та збільшився на чотири порівняно з Переліком 2005 р. Вказані дві статті присутні в Огляді [182; 282, с. 630–631; 292].

Розділ "Чехія" Переліку 2010 р. збільшився на вісім позицій, порівняно з 2005 р. та зменшився на п'ять. Останні п'ять і становлять розділ "Чехія" Огляду [182; 282, с. 631–634; 294].

Таким чином, в Огляді присутня 21 бібліографічна позиція, відсутня у Переліку 2010 р. Тож загальний обсяг ресурсу офіційного веб-порталу Держкомархіву з архівної україніки становить, згідно з нашими підрахунками, 604 позиції (349+234+21).

Не можна не згадати і таку характерну рису Переліку 2010 р. та Огляду, як наявність помилок при наповненні розділу. Так, розділ "Італія" станом на 17 вересня 2010 р. помилково включає бібліографічну позицію попередньої

країни – Єгипту [182]. Бібліографічний опис праці А. Крохмаль в Огляді, як і першої позиції О. Безручка, включає лише прізвище автора та назву статті [182; 288].

Порівняння Переліків 2005, 2009 та 2010 рр. засвідчили відсутність ряду бібліографічних позицій у Переліку 2010 р. станом на 17 вересня 2010 р. – 25, згідно з нашими підрахунками. Ці 25 позицій було повністю вилучено та включено до Огляду. Крім цих позицій, до Огляду було включено ряд позицій, продубльованих також у Переліку 2010 р., що створює плутанину.

Аналіз років видань Переліку 2010 р. засвідчив, що він не має жодної позиції за 2009 та 2010 рр. Хронологічно останнім є 2008 рік, серед видань якого виявлено сім позицій. Перелік 2009 р. має чотири позиції за 2008 р., що свідчить про те, що після 27 серпня 2009 р., коли нами з веб-порталу було скопійовано матеріали до бібліографії, ще велася робота з наповнення розділу "архівна українка". Нагадаємо, що Огляд містить працю за 2009 р.

Саме так створюється розрив в бібліографічній традиції, оскільки Перелік розташований на двох сторінках (загальні огляди та публікації в країнах), а Огляд – на 11-ти, відповідно до поданої кількості країн. І лише відкривши конкретну країну (в даному випадку Білорусь), дослідник дізнається про бібліографічну позицію за 2009 р.

Чи не найбільш примітною рисою сучасного стану бібліографічного ресурсу архівної україніки є, на нашу думку, відставання від доробку фахівців у цій галузі. Так, Перелік 2009 р. має таку позицію: "Проект "Архівна українка в Канаді". Перелік фондів, колекцій, зібрань архівів, музеїв, бібліотек, інших установ Канади, що містять документи архівної україніки". Цей проект було реалізовано у 2010 р. – у вигляді фундаментального довідника по архівній україніці в Канаді, де на 882-х сторінках за географічним принципом подано відомості про фонди організацій, установ та осіб, а також колекцій [184].

Але Перелік 2010 р., як і розділ Огляду "Канада", не має посилання на такий довідник, якому відведена роль "першого сегмента майбутнього Національного реєстру "Архівна українка" – комплексної інформаційної системи, призначеної для реєстрації та обліку відомостей про склад, зміст, місце зберігання документів культурної спадщини України та документів іноземного походження, що стосуються історії України і зберігаються за межами України, або повернуті до українських архівів" [184, с. 40–41]. Натомість відомості про довідник по архівній україніці в Канаді містяться у такому розділі веб-порталу, як публікації на порталі (нові видання).

Таким чином, можна констатувати хронологічну невідповідність наповнення розділу "Матеріали до бібліографії" архівної україніки, оскільки останні публікації Переліку 2010 р. відносяться до 2008 р. Відзначимо, що Перелік 2005 р. наповнювався набагато оперативніше, оскільки він має позиції за 2005 р. – тобто того самого року видання, що і публікації цього Переліку як додатку до тому першого "Архівні установи України" матеріалів до бібліографії

зарубіжної архівної україніки. Таким чином, Перелік 2010 р. виконує функції лише ретроспективної бібліографії, але не поточної, із запізненням на загал на два роки.

Ще менше відповідає вимогам, що висуваються до повноцінного бібліографічного покажчика, Огляд. Маючи одну працю за 2009 р., відсутній у Переліку 2010 р., Огляд збільшує оперативність інформування, але натомість втрачає у повноті (54 позиції Огляду проти 583-х Переліку 2010 р.).

Безперечно, не можна оминути і факту поповнення Переліку 2010 р. 234-ма позиціями. В тому числі додаються бібліографічні позиції як після 2005 р. (тобто публікації матеріалів до бібліографії архівної україніки), так і до цього року, в тому числі радянського і навіть дорадянського періоду (наприклад, статті про плани м. Києва, які зберігаються у Петербурзьких архівах від 1879 р. у розділі "Росія"; про матеріали до історії козаччини за 1709–1721 рр., зібрані у Шведському державному архіві в Стокгольмі в газеті Діло за 1910 р. у розділі "Швеція" тощо).

Можна зрозуміти відсутність окремих позицій, які не включені у перший огляд бібліографії архівної україніки – Перелік 2010 р. через недогляд або необізнаність. Однак наповнення Огляду викликає сумніви через принцип – як виглядає, наявність електронної версії. Чотири позиції Огляду не мають посилань. Частина позицій Огляду не має електронних версій, а посилання просто виводить на анотацію та зміст праці – як у випадку з позиціями Г. Сварник, І. Матяш.

З огляду на створення у 2007 р. профільного архіву зарубіжної україніки, було б доцільним, на нашу думку, виділити окремий розділ, присвячений діяльності цього архіву, або принаймні інтегрувати до розділу веб-порталу "Архівна україніка: матеріали до бібліографії" посилання на сайт ЦДАЗУ, на публікації про його діяльність, надходження та стан фондів.

Очевидно, однією із причин відставання Переліку 2010 р. від останніх доробок у сфері архівної україніки є неврегульованість питання щодо кола осіб, відповідальних за наповнення бібліографією розділу веб-порталу Держкомархіву України "Архівна україніка". Згідно з уже згаданим наказом Держкомархіву України від 19 грудня 2006 р., наповнення бібліографічного ресурсу покладалося на помічника голови Держкомархіву України. Загалом, судячи з сучасного наповнення "Матеріалів до бібліографії", цей напрям роботи Держкомжархіву України не потрапив на сьогодні до числа пріоритетних.

З іншого боку, вже кілька років функціонує архів, який займається розшуком, обліком та поповненням архівної україніки, і логічним виглядало б покладання функцій із поповнення бібліографічного ресурсу саме на нього[22].

Загалом, зважаючи на загальний обсяг бібліографії (604 позиції, згідно з нашими підрахунками), існує потреба у розміщенні поданої в Переліку 2010 р.

---

[22] Порівн.: [434].

літератури за хронологічним принципом. На нашу думку, вирішення питання репрезентації літератури з теми у матеріалах до бібліографії та оглядах (принаймні, у теперішньому виконанні), не є зручним для користувача та лише ускладнює пошук необхідної інформації. Очевидно, що понад 600 позицій (враховуючи тенденцію до накопичення інформації) є завеликою кількістю для 25 країн.

Поділ на країни є логічним. Подальшу структуризацію розділів можливо робити за хронологічним принципом, а також за тематичним – наприклад: довідники, переліки фондів тощо; огляди окремих колекцій; зібрання, пов'язані з окремими персоналіями; дослідження історії формування колекцій; історія установ, що акумулювали україніку; огляди окремих історичних періодів.

Допомогло б структуризації, на нашу думку, виокремлення двох напрямів формування україніки ("еміграційний" та "імперський") в тих країнах, де вона створювалася двома шляхами – через наявність українських емігрантів у країні, з одного боку, та через входження українських земель до даної країни протягом певного періоду, з іншого. Це одразу б відокремило для дослідників два історіографічних, архівознавчих та джерелознавчих масиви.

Оптимізації бібліографічного супроводу архівної україніки допомогла б співпраця з професійними бібліографами, фахівцями з даної тематики, які могли б порекомендувати бодай базову літературу для включення до зведеного бібліографічного ресурсу архівної україніки. Втім, наявність такого довідкового ресурсу на порталі "Архіви України" є безумовним досягненням сучасної архівістики, а багато питань, продискутованих вище, знімаються власне назвою розділу: це лише "Матеріали до бібліографії", а не вичерпний бібліографічний ресурс.

Варто зупинитися на здобутках у сфері передавання та повернення архівної україніки до України протягом 1993–2009 рр., які можна відстежити завдяки таблиці, розміщеній у рубриці "Архівна україніка" на веб-порталі "Архіви України". Наочно результати діяльності широкого кола фахівців – архівістів, бібліотекарів, музейних працівників, спеціалістів Національної комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей та її наступника – Державної служби контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України[23] – наведено у таблиці (див. Додаток 5). Всього станом на січень 2011 р. нараховується 109 позицій – тобто акцій передавання/повернення документальних (архівних та архівно-бібліотечних) колекцій. Інтенсивність передавання протягом 1990-х та 2000-х років є приблизно однаковою (52 позиції у 1993–2001, та 57 позицій у 2002–2010 рр.)

[23] Слід відзначити пониження статусу зазначеної служби: від центрального органу виконавчої влади (Національна комісія, 1993–1999) до державної служби в структурі Міністерства культури і туризму України (Указ Президента України від 15 грудня 1999 р. № 1573/99 "Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади" (http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1573%2F99).

З 2005 р. почали зазначати не лише країну-передавача, але й, за можливості, особу передавача або шлях передавання (наприклад: "надіслано поштою").

Характер документів та країни-передавачі вказують на той факт, що переважна більшість отриманих Україною документів можуть бути віднесені до еміграційної україніки.

Огляд адресатів засвідчує, що ними виступало досить широке коло профільних установ: як архівні установи (центральні державні та обласні архіви), так і бібліотеки та музеї України, а також інститути АН України, заповідники, Спілка письменників України тощо. Лідерами з поповнення своїх фондів архівною українікою (за кількістю акцій) серед архівних установ є ЦДІАЛ, ЦДІАК та ЦДАМЛМ України.

Нижньою хронологічною межею стало створення спеціально уповноваженого державного органу у сфері реституції культурних цінностей [433]. Найбільше – 20 акцій – мали місце у 1994 р., одразу після утворення і розгортання діяльності Національної комісії. На хвилі загальнонаціонального піднесення початку 1990-х років власники архівних колекцій, які прийняли рішення про їхнє передавання в Україну, не вагаючись, почали співробітництво з Комісією[24]. Сподівання на те, що комуністичний режим назавжди відійшов в історію, разом з енергійними зусиллями Комісії і на державному, і на особистісному рівнях зробили можливими подальші кроки з розшукування, передавання й повернення в Україну архівних колекцій.

Після насиченого передаваннями україніки 1994 року, наступного, 1995, жодної такої акції не відбулося. Найменше акцій – одна – була у 2003 р. Протягом 2010 року відбулося 15 акцій передавання документів. ЦДАЗУ як профільний архів сім разів приймав документи на державне зберігання (загалом протягом 2007–2010 рр., з часу створення ЦДАЗУ, відбулась 31 акція).

На жаль, за даними таблиці неможливо підрахувати загальний обсяг переданої україніки, оскільки у нерозібраних і неопрацьованих документально-книжково-мистецьких масивах зафіксовано понад 25 одиниць обліку архівної, бібліотечної та музейної україніки – від аркушів та одиниць до скульптур і клясерів. Найбільше нами нараховано в групі "Одиниці архівних документів/одиниці документів/документи": близько 117675. Слід враховувати, що 12 розділів по видах україніки не заповнено, тобто насправді україніки передано ще більше. На централізований облік взято, очевидно, не всі зазначені надходження, адже серед їхніх отримувачів – не лише центральні і регіональні архіви, але й музеї, бібліотеки, громадські професійні організації, академічні установи тощо.

---

[24] Ключову роль у розгортанні роботи з пошуку, передавання, оформлення і подальшого розподілу переданих матеріалів між установами в Україні, у налагодженні зв'язків і підтриманні високого іміджу держави в очах закордонного українства відіграв перший Голова Комісії – відомий вчений-мистецтвознавець Олександр Федорук (див. також: [493]).

Аналіз документів, що повернулися або були передані до України, засвідчує їхнє переважно еміграційне походження. Відтак не йдеться про власне *повернення* тих документів, які були законно/незаконно переміщені за межі України під час її перебування у складі інших країн. Поодинокі винятки (Росія, Німеччина, Угорщина, Румунія) не дозволяють говорити про тенденцію до повернення "імперської" україніки. Так, Росія передала частину документальної спадщини О. Довженка; Німеччина повернула переміщені під час Другої світової війни документи – грамоту Петра І з Київського архіву давніх актів та фотовідбитки з Всеукраїнського центрального фотокіноархіву.

За умови відсутності перспектив "фізичної" реституції "імперської" україніки єдино можливим шляхом повернення цих документів є виготовлення й передавання в Україну цифрових копій. Тенденція до "цифрового" повернення увиразнилася у 2008 р. Першою акцією стало передавання Національним архівом Угорщини 15 одиниць копій документів з різних фондів (Міністерство закордонних справ, Міністерство внутрішніх справ, Канцелярія прем'єр-міністра Угорщини тощо), які стосуються історії Карпатської України, діяльності її президента А. Волошина та його однодумців до Держархіву Закарпатської області. До цього ж архіву Національний архів Румунії передав 108 аркушів цифрових копій документів з історії Карпатської України 1938–1939 рр. ЦДІА України, м. Київ, став другим архівом України, який отримав цифрові копії документів періоду Національно-визвольної війни в Україні за гетьманування І. Виговського з Головного архіву давніх актів, Республіка Польща (290 сканів) та до історії Конотопської битви з Російського державного архіву давніх актів, РФ (113 сканів) [175].

З реалізацією проектів, дотичних до україніки, тісно пов'язана концепція "Спільної архівної спадщини". У 2006 р. Вчена рада УНДІАСД схвалила "Концепцію спільної архівної спадщини країн СНД та шляхів її впровадження в практику міждержавних відносин" [321]. В основу концепції покладено ідеї видатного архівіста Шарля Кечкеметі, запропоновані ним для ЮНЕСКО у 1978 р. Поняття *спільної архівної спадщини* пропонувалося застосовувати до країн, національна спадщина яких є водночас національною спадщиною іншої країни/країн. Не порушуючи фізичної цілісності архівних фондів по обидва боки державного кордону, пропонувалося надати особливих умов і прав доступу до фондів, визначених як *спільна архівна спадщина*, з метою виготовлення копій документів, які будуть передані, а відтак – і включені до національної спадщини іншої країни [321, с. 1–2].

У Концепції досить детально виписано мету, завдання, дано визначення поняттям, які є учасниками процесу, визначено права та обов'язки сторін, окреслено хід здійснення проекту. Також прописано чотири групи фондоутворювачів, у результаті яких утворились фонди спільної архівної спадщини [321, с. 5–12], та визначено два критерії відбору архівних фондів до спільної архівної спадщини: територіальний та предметний (або тематичний). Другий критерій включає архіви емігрантських організацій та установ [321, с. 7]. Слід

відзначити, що особливо доречним видається застосування концепції спільної архівної спадщини до тих документальних масивів, які фізично неможливо і недоцільно розділяти. Яскравим прикладом може стати колекція "Оссолінеум". Свого часу штучно розділена між Україною і Польщею, вона час від часу ставала предметом запеклих дискусій – як професійних, так і політичних. Лише нещодавно, завдяки саме застосуванню до неї передбачених концепцією підходів і виважених позицій з боку українських і польських бібліотекарів і архівістів, вдалося знайти оптимальний спосіб її спільного опрацювання, а фактично – подвоєння колекції. У кінцевому результаті є надія, що обидві установи, які висували взаємні претензії, – Національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника НАН України та Національна фундація ім. Оссоліньських у Вроцлаві, – отримають в оцифрованому вигляді повні комплекси матеріалів, яких сторонам бракувало від часу роз'єднання єдиної збірки[25].

Іншим прикладом може слугувати масштабний проект спільного опрацювання Національною бібліотекою у Варшаві та Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського колекції "Королівська бібліотека" (Regia) останнього польського короля Станіслава Понятовського, що зберігається в НБУВ. Проект передбачає багатотомну публікацію на базі повної ідентифікації складу рукописного каталога, складеного королівським бібліотекарем Жаном Баттістом Альбертранді; на сьогодні фактично завершено підготовку до друку розділу "Полоніка" [223; 224].

* * *

Таким чином, роботи з розшуку та повернення до України масивів україніки, переміщених до Росії протягом попередніх століть та часів Першої світової війни, розпочались ще на початковому етапі Української революції 1917–1921 рр., одночасно зі спробами розбудувати власну державність. Ці зусилля, вже на іншому рівні, досить результативно було продовжено у 1920-х – на початку 1930-х рр.; здобутки цього періоду є незаперечними. Однак надалі ця масштабна робота була припинена, отримавши шпаринку для її продовження у вигляді епізодичного (тематичного) мікрофільмування масивів україніки у центральних союзних та зарубіжних архівах.

З кінця 1980-х рр., паралельно зі зрушеннями в політичній сфері, відновилися спроби розбудувати концепцію україніки. Нами було виділено п'ять етапів еволюції архівної україніки. Аналіз проектів різного рівня та авторства, пов'язаних з україністикою, дозволяє констатувати, що реально вдалося реалізувати лише частину з них. Однак і нездійснені концепції залишили слід в історії розвитку архівної україніки, заклавши цеглини у фундамент конструкції одного з найбільш амбітних і масштабних архівних проектів кінця XX – початку XXI ст.

Найголовнішим практичним здобутком 20-річної діяльності фахівців у цьому напрямі ми вважаємо створення профільного архіву – ЦДАЗУ; ідеї про

[25] Див., наприклад: [386; 172].

необхідність існування такої установи висловив ще в 1991 р. тодішній начальник відділу Головархіву України, а в подальшому – багаторічний заступник Голови Держкомархіву К. Новохатський. Його роздуми над проблемою поповнення НАФ архівною україніою знайшли відображення спочатку в тексті першого архівного Закону (1993), згодом – у його наступній редакції (2001), нарешті – у положенні про ЦДАЗУ (2007), згодно з яким архів комплектується як копіями, так і оригіналами документів, а програма "Архівна спадщина української еміграції та діаспори XX ст." (2002) зафіксувала і електронний формат документів.

Безумовним успіхом українського архівознавства можна вважати концептуальну розробку та практичну реалізацію видавничої серії архівних довідників та путівників, які зробили можливим інтелектуальний доступ до документальних масивів україніки, зокрема, і шляхом онлайнових публікацій довідників. Це – підготовка як путівників по архівних установах та колекціях, так і спеціальних довідників з україніки (на сьогодні по двох країнах – Канаді і Білорусі); здійснюється й реконструктивна робота щодо масиву ПА. Даний напрям є традиційним і передбачає створення масивів археографічної інформації вторинного рівня. Його ж надбудовою має стати інтегрована база даних (у вигляді "взаємопов'язаної системи довідників (у т. ч. електронних)", завдання створення якої покладається на ЦДАЗУ. Такі напрями розвитку проекту архівної україніки були визначені Л. Дубровіною ще на міжвідомчій нараді у жовтні 1991 р.

В. Ульяновський запропонував два напрями роботи: верхній (створення єдиної національної бази даних по україніці) та нижній (каталогізація на рівні архівної справи). Архівна галузь розпочала реалізацію цих ідей з верхнього рівня.

Такі вектори роботи, запропоновані у резолюції наради з обговорення проекту "Архівна україніка", як виявлення та облік документів і рукописних книг, створених українцями про Україну, незалежно від місця зберігання; підготовка серії видань різних типів тощо, і на сьогодні залишаються актуальними, про що свідчать наявні довідники, покажчики, путівники та діяльність ЦДАЗУ у напрямі, окресленому у 1991 р. як "*бібліографічна та археографічна реєстрація*" зарубіжної україніки по країнах. 1991 р. висувалися ідеї щодо створення Національного депозитарію копійної україніки. Сьогодні ЦДАЗУ та інші архіви мають не лише копії, але й оригінали документів.

Актуальною залишається теза 1991 р. про довідковий, "вторинний" сегмент концепції "україніки" – тобто фіксацію "відомостей про архівні документи та рукописні книги зі сховищ, колекцій, зібрань в Україні і поза її межами"; нині роль цього сегмента виконує бібліографічно-археографічний ресурс "Архівна україніка" на веб-порталі Держкомархіву України.

Триває робота з розшукування відомостей про документи, які були "втрачені, знищені чи не віднайдені". Перші її результати – електронні публікації двох томів Реєстру втрачених і переміщених архівних фондів (фонди, втрачені

під час Другої світової війни, та документи, вивезені за межі України протягом 1945–1991 рр.). Іншим інструментом оприлюднення інформації про україніку має стати черговий том Реєстру розсекречених архівних фондів за фондами ЦДАВО, що нині готується до друку.

Формально із семи проголошених у 1991 р. завдань концепції архівної україніки нині триває робота з п'ятьох напрямів.

За кінцеву мету програми було поставлено два великих аспекти: створення "корпусу документальних та довідкових публікацій документальної спадщини України" та "комп'ютерних систем і баз даних, що дозволять інтегрувати різнорідну архівну та бібліотечну інформацію й забезпечити загальнодоступність до неї". Можна констатувати досить успішну реалізацію першого – едиційного – напряму; на реалізацію другого спрямовано діяльність ЦДАЗУ, хоча за завданням державної архівної служби України усі архівні установи від грудня 2007 р. зобов'язані надавати інформацію про архівну україніку в своїх фондах і надалі щорічно надсилати картки централізованого державного обліку документів архівної україніки.

На нараді 1991 р. професійний джерелознавець М. Ковальський висунув ідею про архівну евристику в сфері архівної україніки ранньомодерної доби як один з пріоритетних напрямів. Втіленням в життя цієї думки можна вважати, зокрема, роботу зі складання анотованого каталогу фондів російських архівів, що містять україніку.

Важливою рисою еволюції проектів, пов'язаних з архівною україністикою, стало поступове персональне та інституційне звуження кола учасників. Адже у програмі 1991 р. практичне забезпечення проекту покладалося на координаційну комісію у складі десяти учасників (в тому числі – ІУА та ГАУ) та на залучення інших зацікавлених сторін – академічних інститутів, центральних архівів, музеїв, бібліотек. Подальші ж кроки у напрямі осягнення окреслених орієнтирів засвідчили відхід від реалізації проектів, пов'язаних з україністикою, у першу чергу ІУА (з огляду на його активну позицію на початкових етапах проектів) та інших академічних інституцій. Головним генератором ідей та шляхів їхньої реалізації залишився осередок у Головархіві/Держкомархіві.

З середини 2000-х років до роботи у цьому напрямі нарешті долучився УНДІАСД. Інші установи і колективи підключалися до роботи ситуативно.

Проблема форматів та дескриптивних стандартів була частково вирішена завдяки перекладу стандарту архівного описування та виданню методичних рекомендацій з експертизи цінності документів архівної україніки з метою внесення до складу НАФ. Щойно опублікований довідник по Канаді продемонстрував вирішення проблеми організації інформації з архівної україніки. Триває розроблення питань типології, що полегшує класифікацію її зарубіжних масивів.

Принципи, закладені в НАІС, зокрема "впровадження в практику архівної діяльності України сучасних засобів ведення інформаційних баз даних і створення на їхній основі нових прогресивних технологій у функціонуванні архів-

них та рукописних комунікацій", можна розглядати у площині інформатизації архівної справи, і сучасне наповнення розділів веб-порталу, зокрема, публікації на порталі, нормативна база, електронні версії фахових періодичних видань та довідкового апарату, бібліографія архівної україніки по окремих країнах, відомості про передані та повернуті архіви, – усе це свідчить про налагоджений канал "архівної комунікації".

Кінцева мета НАІС (створення "корпусу документальних та довідкових публікацій документальної спадщини України" та "комп'ютерних систем і баз даних, що дозволять інтегрувати різнорідну архівну та бібліотечну інформацію й забезпечити загальнодоступність до неї") реалізується сьогодні, включно з розбудовою мережі рубрик веб-порталу Держкомархіву України. Десятки тематичних локальних баз даних, які планувалося інтегрувати до системи пізніше, так і залишились локальними базами з наданням фізичного доступу до них лише у відповідних архівних установах.

Якщо звернутись до структури інформаційної системи галузі, то можна констатувати активну роботу на її верхньому рівні (довідник "Архівні установи України", 2005). Частково пройдено другий рівень (завершено роботу з формування регіональних сегментів зведеного електронного фондового каталогу, втім інтеграція їх у зведену базу і надання онлайнового доступу до них залишається справою майбутнього). Щодо третього рівня (надання доступу до описів фондів, яких нараховується не менше 600 тис.), то і цей напрям відкладений на перспективу.

Ряд наказів Держкомархіву України ініціював або стосувався проектів, опосередковано або безпосередньо пов'язаних з україністикою. Це і Реєстр втрачених та переміщених фондів, і міжархівний довідник "Празькі архіви: зведений каталог архівів української еміграції в міжвоєнний період".

Цілеспрямоване повернення Держкомархіву України до оприлюднення чергових нормативних актів стосовно створення баз даних архівної україніки (2001), виявлення зарубіжної україніки (2006), інформування Держкомархіву про наявність копійних документів і спроби запровадження централізованого державного обліку документів архівної україніки (2007) у тій чи іншій редакції знову і знову артикулювали важливість і пріоритетність цього напряму.

Згаданим наказом 2007 р. було передбачено спільну з УНДІАСД розробку проекту галузевої програми "Зарубіжна архівна Україніка". Фактичним результатом роботи стало прийняття Концепції створення і функціонування реєстру "Архівна україніка" (2007). Нарешті, на останньому етапі, різнопланові роботи з цього напряму інтегруються у галузевій програмі "Архівна україніка" (2008).

Загалом друга половина 2000-х років продемонструвала практичну реалізацію ряду проектів, що своїми витоками сягають кінця 1980 – початку 1990-х років. А створення профільного архіву україніки (до речі, – унікального у європейській практиці!) уже засвідчило якісно новий етап осмислення потреби і можливостей реконструкції не лише "внутрішньої історії" держави і народу, але й її невід'ємної еміграційної складової.

Розділ 3

Феномен Празького архіву: Повоєнні трансформації від публічних колекцій до спецфондів (1945 р. – кінець 1980-х років)

"... срочно сообщить подробную характеристику материалов Украинского архива, полученного в дар от Чехословацкого правительства".

Начальник ГАУ НКВС СРСР Й. Нікітінський до начальника УДА НКВС УРСР П. Гудзенка (вересень 1945 р.) [15, арк. 42]

"Зібрані українські матеріали торкаються в переважній більшості українських емігрантів, які перед революцією шукали притулок за кордоном, щоб звідти боротися проти революції націоналістичною та протибільшовицькою демагогічною пропагандою. Зібрані матеріали відображають картину політичного та культурного життя укр. емігрантів в ЧСР, значення та зміст їх діяльності і в організаціях (товариствах), які вони після приїзду до ЧСР створили для себе. В ЧСР була найбільш значною організація "Україна" з місцем перебування в Подєбрадах та музей "Визвольна війна України" в Празі. Їх наукове життя зосереджувалось в історично-філософському товаристві в Празі, в Українському педагогічному інституті, Українській господарській академії. Серед емігрантів були також публіцисти, історики та літературознавці, які привезли з собою кореспонденцію та матеріали давнішого часу".

Начальник АУ МВС УРСР С. Пількевич до начальника ЦДІА УРСР у м. Києві М. Тесленка: (витяг з "Переліку архівного матеріалу, який передається Словацьким архівним управлінням Союзу РСР", 18 грудня 1958 р.) [103, арк. 3]

"В плане работы ОСФ на 1962 год предусмотрено продолжение оперативной разработки материалов, прибывших из Чехословакии [...]. Как показала сверка лиц, проходящих по документам, с лицами, взятыми на учет в 1961 году [...], в основном, все лица соответствующего профиля на карточный учет уже взяты. Исходя из этого, предлагаю прекратить оперативную разработку остальных материалов данной группы фондов [...]".

Начальник відділу ТФ ЦДІА УРСР у м. Києві В. Зикова до директора ЦДІА УРСР у м. Києві М. Тесленка від 27 червня 1962 р. (доповідна записка)[109, арк. 3]


ПоклонимсяРожденному

3.1. Етапи переміщень еміграційної українки з Праги до Києва

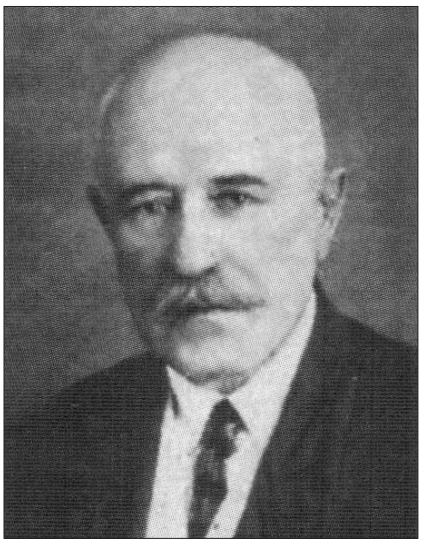
Виявлення архівів міжвоєнних осередків української еміграції почалося з листа до Й. Сталіна більшовицького інтелектуала В. Бонч-Бруєвича в лютому 1945 р. з пропозицією щодо повернення російських (малися на увазі передусім колекції РЗІА[1], в т.ч. і українських архівних та рукописних зібрань. У листі наголошувалося на важливості цих матеріалів для історії, літератури і науки. Зокрема, 22 червня 1945 р. заступник народного комісара внутрішніх справ СРСР В. Чернишов виголосив (у відповідності до постанови РНК СРСР від 27 березня 1941 р.), що "документальные материалы, хранящиеся в Русском заграничном историческом архиве в Праге, являются неотъемлимой частью Государственного архивного фонда СССР и подлежат возврату в Советский Союз" [251, с. 18–19].

Співробітники ж НКВС поставили повернення еміграційного документального масиву на третє місце після повернення документів, вивезених німцями з СРСР в роки Другої світової війни, та матеріалів, вивезених ними ж з Росії в роки Першої світової та громадянської воєн в Україні в 1918 р. [251, с. 13–14].

У тому ж лютому 1945 р. у складі Державного комітету оборони СРСР було створено Спеціальну комісію з репарацій, очолювану маршалом Г. Жуковим. Вже в 1945 р. вона організувала доставку 400 тис. вагонів трофейних матеріалів, переважно економічного характеру, серед них були бібліотеки і архіви. Українські трофейні бригади у 1945 і на початку 1946 р. діяли окремо від московських [525, с. 249–254]. Однак Москва чітко контролювала цей процес (так, начальник ГАУ НКВС СРСР Й. Нікітінський вимагав від української сторони терміново подати відомості про групу П. Павлюка з Чехословаччини) [15, арк. 27].

---

[1] РЗІА, поряд з УІК та Білоруським закордонним архівом, складали т. зв. Слов'янський архів при МЗС ЧСР. Якщо доля російських та українських фондів цих інституцій простежується, то доля білоруських досі не з'ясована [251, с. 18; 176, с. XIV–XVI].



Максим Славінський, не пізніше 1942 р.

Американська дослідниця Патриція Кеннеді Ґрімстед виділила вісім груп трофейних матеріалів, однією з яких є матеріали російської та української еміграції. Штампом для цих груп матеріалів у повоєнні роки було формулювання "науково-історична" та "оперативна" цінність [525, с. 279–280].

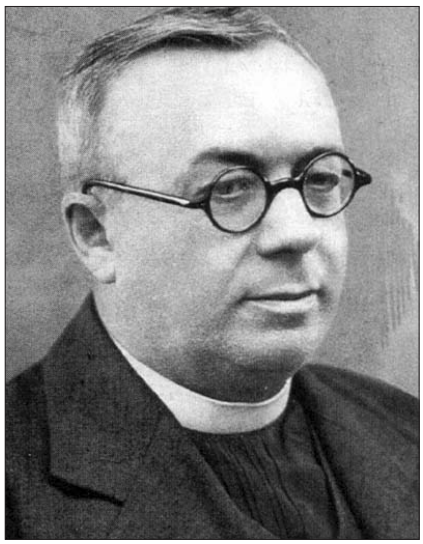
Таким чином, можна виокремити три напрями роботи пошукових груп: розшук та повернення документів, вивезених нацистами; переміщення до СРСР трофейних матеріалів, в т.ч. архівних та бібліотечних колекцій; відшукування та переміщення еміграційних архівів.

Крім спеціальних трофейних бригад, роль відшукувачів архівів, потрібних Радянському Союзу, виконував також СМЕРШ [525, с. 278]. Так, у 1945 р. СМЕРШ 4-го Українського фронту повернув з Кракова і передав до ЦДАЖР УРСР документальні матеріали українських урядів 1917–1927 рр. у кількості 18-ти фондів, що склало 6234 од. зб. [16, арк. 9].

Наведемо приклад розшуку та вилучення документів за кордоном. У 1947 р. виконуюча обов'язки начальника відділу використання АУ МВС УРСР В. Коновалова та старший науковий співробітник В. Скоріна надіслали до Спеціального відділу ТФ ЦДІА УРСР для зберігання і розробки документальні матеріали, що належали колишньому міністру іноземних справ Української держави, "історику-націоналісту" Д. Дорошенку [27, арк. 61]. Як видно з листа наркома державної безпеки УРСР генерал-лейтенанта С. Савченка до наркома внутрішніх справ УРСР генерал-лейтенанта В. Рясного, ці документи були "изъяты у него [Дорошенка] при обыске в г. Праге – Чехословакия. Документы были получены нами из Контрразведки "СМЕРШ" 4-го Украинского фронта, который не арестовал Дорошенка из-за его преклонного возраста (йому на той момент було 63 роки – *Т. Б.*)" [27, арк. 120].



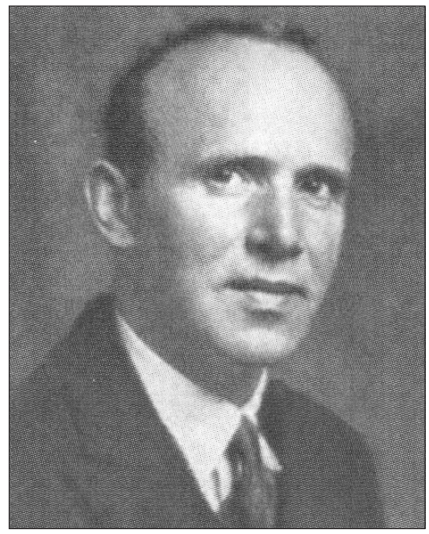
Валентин Садовський, не пізніше 1942 р.



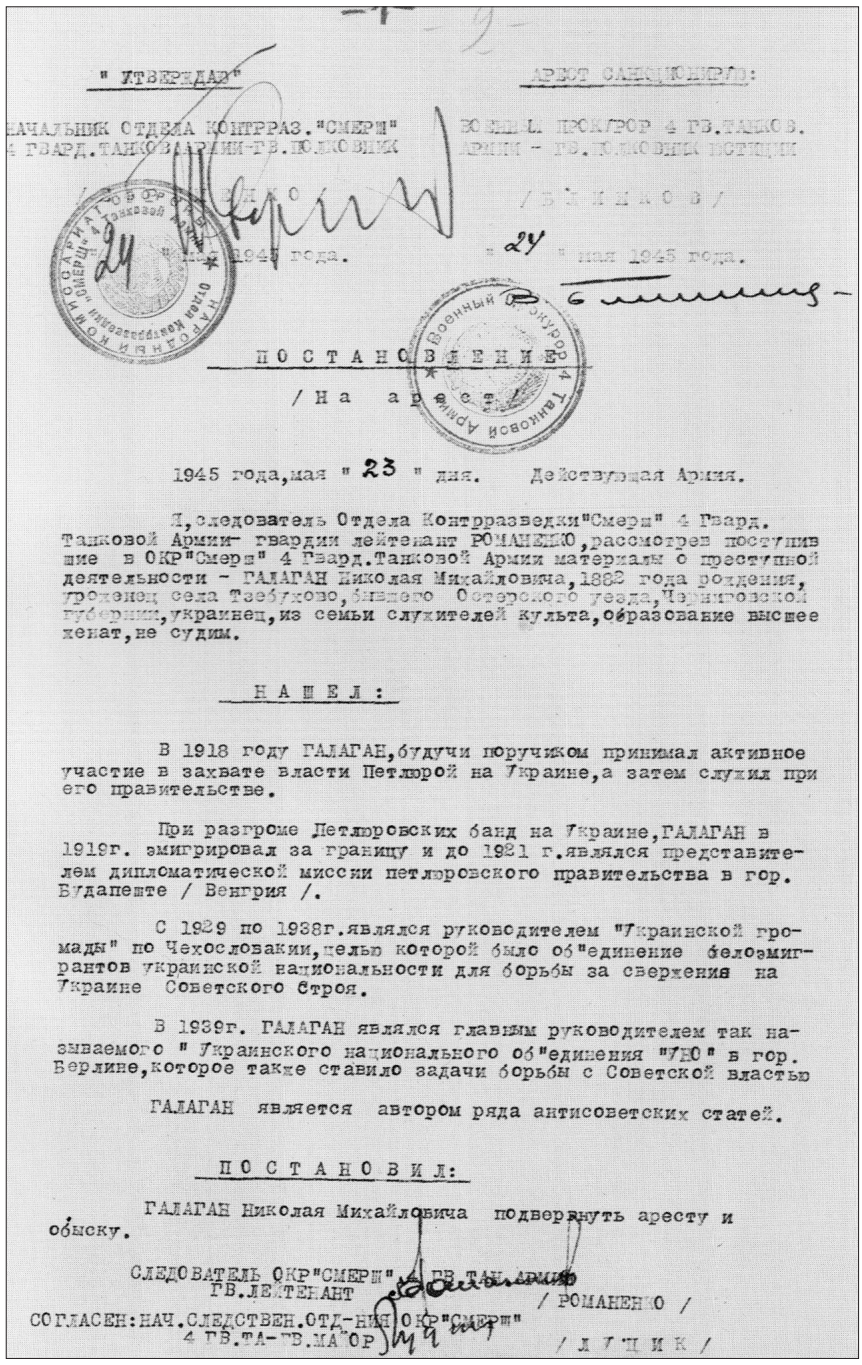
Августин Волошин

Щоправда, вік не став на заваді для арешту і вивезення до Москви А. Волошина (1874 р. н.), який загинув там внаслідок допитів. І. Панькевич (1887 р. н.) був заарештований у травні 1945 р., але звільнений після шести тижнів утримання під вартою. А Є. Вировий (1889 р. н.), побачивши "чорний воронок", який приїхав за ним, викинувся з вікна третього поверху своєї квартири на бруківку перед машиною [370, с. 44, 51]. В. Садовський та М. Славінський померли у лікарні Лук'янівської в'язниці [234, с. 39].

С. Наріжний залишив такі спогади про перші повоєнні тижні: "Скоро після приходу совєтських військ до Праги почалися арешти українців […] Дехто був арештований і по кілька разів попадав від одної розвідки до другої […] Одних скоро кудись вивозили, інших тижнями тримали в Празі, де було кілька концентраційних осередків, куди сажали й українських в'язнів […] Совєти забирали звичайно лише чоловіків. Жінки заарештованих залишалися на місці і стали осамітненими або й вдовами. Дехто з тих, що були чехословацькими громадянками й мали зв'язки, зверталися за протекцією до чеських державних чинників, але то було ні до чого, бо чеські чинники не бралися помагати в справі арештованих, а коли й обіцяли наводити якісь офіційні інформації в совєтських установах, то без наслідків – совєти на всіх українських емігрантів дивилися як на власних контр-революціонерів або й зрадників, які є відповідальні за всю свою діяльність перед совєтською Державою. Совєти брали з емігрантів кого хотіли – брали нансенистів [власників паспорта Нансена – *Т. Б.*] і чехословацьких підданих. Це викликало паніку й страх, які серед українців були загальними. Ніхто не чувся безпечним від можливого арешту та вивозу, всі були в напруженні, живилися чутками й ріжними інформаціями, якими взаємно ділилися при зустрічах" [370, с. 51].



Євген Вировий, не пізніше 1942 р.



" УТВЕРЖДАЮ"
НАЧАЛЬНИК ОТДЕЛА КОНТРРАЗ."СМЕРШ"
4 ГВАРД.ТАНКОВОЙ АРМИИ-ГВ.ПОЛКОВНИК
/ [illegible] /
" 24 " [illegible] 1945 года.

АРЕШТ САНКЦИОНИРУЮ:
ВОЕННЫЙ ПРОКУРОР 4 ГВ.ТАНКОВ.
АРМИИ - ГВ.ПОЛКОВНИК ЮСТИЦИИ
/ В Е Л И Ч К О В /
" 24 " мая 1945 года.

П О С Т А Н О В Л Е Н И Е
/ На арест /

1945 года, мая " 23 " дня. Действующая Армия.

Я, следователь Отдела Контрразведки "Смерш" 4 Гвард. Танковой Армии- гвардии лейтенант РОМАНЕНКО, рассмотрев поступившие в ОКР "Смерш" 4 Гвард. Танковой Армии материалы о преступной деятельности - ГАЛАГАН Николая Михайловича, 1882 года рождения, уроженец села Тарбуково, бывшего Остерского уезда, Черниговской губернии, украинец, из семьи служителей культа, образование высшее женат, не судим.

Н А Ш Е Л :

В 1918 году ГАЛАГАН, будучи поручиком принимал активное участие в захвате власти Петлюрой на Украине, а затем служил при его правительстве.

При разгроме Петлюровских банд на Украине, ГАЛАГАН в 1919г. эмигрировал за границу и до 1921 г. являлся представителем дипломатической миссии петлюровского правительства в гор. Будапеште / Венгрия /.

С 1929 по 1938г. являлся руководителем "Украинской громады" по Чехословакии, целью которой было об"единение белоэмигрантов украинской национальности для борьбы за свержения на Украине Советского Строя.

В 1939г. ГАЛАГАН являлся главным руководителем так называемого " Украинского национального об"единения "УНО" в гор. Берлине, которое также ставило задачи борьбы с Советской властью

ГАЛАГАН является автором ряда антисоветских статей.

П О С Т А Н О В И Л:

ГАЛАГАН Николая Михайловича подвергнуть аресту и обыску.

СЛЕДОВАТЕЛЬ ОКР "СМЕРШ" 4 ГВ.ТАНК.АРМИИ
ГВ.ЛЕЙТЕНАНТ / РОМАНЕНКО /

СОГЛАСЕН: НАЧ.СЛЕДСТВЕН.ОТД-НИЯ ОКР "СМЕРШ"
4 ГВ.ТА-ГВ.МАЙОР / Л У Щ И К /

Постанова на арешт Миколи Галагана у Празі, видана 23 травня 1945 р. відділом контррозвідки "СМЕРШ" 4-ї гвардійської танкової армії

Відзначимо, що згідно з Положенням про ДАФ СРСР від 29 березня 1941 р. за підписом наркома внутрішніх справ Л. Берії, конфісковані документальні матеріали також складали ДАФ. Не було ДАФ республік – натомість був ДАФ СРСР, матеріали якого зберігалися в центральних, республіканських, обласних та інших архівах.

Загалом було відряджено шість груп працівників ГАУ НКВС СРСР для виявлення документів, вивезених нацистами, а також для "вивезення архівів іноземного походження, що мали оперативне та науково-історичне значення", до Німеччини, Чехословаччини, Румунії і Польщі [263 а, с. 461]. Результати діяльності цих груп вражали. Так, станом на грудень 1945 р. СРСР розшукав і реевакуював 165 вагонів документальних матеріалів (з них 68 – архівів СРСР, 53 – документів окупаційних установ, 44 – іноземних установ, які мали для СРСР "політичний, науково-історичний та оперативний інтерес" [263 а, с. 462]. Обсяг же українських архівних матеріалів, повернених з Румунії, Чехословаччини і Німеччини, становив до 50 тонн [17, арк. 66].

Хотілося б висунути гіпотезу про те, чому так оперативно було переміщено до УРСР архіви української еміграції. 12 жовтня 1944 р. народний комісар внутрішніх справ УРСР видав наказ про затвердження складу наукової ради з 15 осіб при голові УДА НКВС УРСР. Її головою, як і головою УДА, був П. Гудзенко. Входили туди і члени пошукових груп П. Павлюк, І. Олійник, Г. Пшеничний. Але крім них були й професійні науковці – А. Введенський, М. Петровський, М. Рубач, К. Гуслистий, Ф. Шевченко, В. Стрельський, А. Грінберг та ін. [152, арк. 6–6 зв.]. На нашу думку, таке поєднання спеціалістів призвело до професійної спрямованості діяльності пошукових груп як при поверненні архівів, вивезених нацистами, так і при організації передачі до УРСР архівів української еміграції.

4 травня 1945 р. народний комісар внутрішніх справ УРСР В. Рясний телеграфував Л. Берії про виявлення в Празі та інших містах документів першої групи та осередків українських "націоналістів", де зберігалися архівні документи про їхню діяльність. А вже 8 травня для доповіді Л. Берії потрібно було повідомити список співробітників архівних органів НКВС УРСР для відрядження їх до Німеччини і Чехословаччини [15, арк. 14]. Резолюція Л. Берії на телеграмі від 4 травня виглядала так: "Сговоритесь с тов. Рясным и организуйте их доставку" [188, с. 118].

Результатом стало відрядження до Чехословаччини архівної пошукової групи, яка прибула туди в липні і складалася із заступника начальника УДА НКВС УРСР П. Павлюка, директора ЦДАКФФД УРСР Г. Пшеничного і начальника АУ Львівської області Г. Неклеси [251, с. 24], хоча в одному документі датою прибуття пошукової групи УРСР до Чехословаччини вказується серпень [56, арк. 35].

Л. Яковлєва стверджує, що група прибула до Чехословацької Республіки 12 червня; вона ж додає до її складу начальника архівного відділу УНКВС Ки-



Перше засідання наукової ради при начальнику УДА НКВС УРСР.
Другий ліворуч: Іван Олійник, поряд – В'ячеслав Стрельський.
Перший праворуч – Пантелеймон Гудзенко, четвертий – Павло Павлюк.



Співробітники УДА НКВС УРСР, 1943 р. Зліва направо: другий – Гордій Пшеничний, четвертий – Пантелеймон Гудзенко, шостий – Павло Павлюк, восьмий – Іван Олійник.*

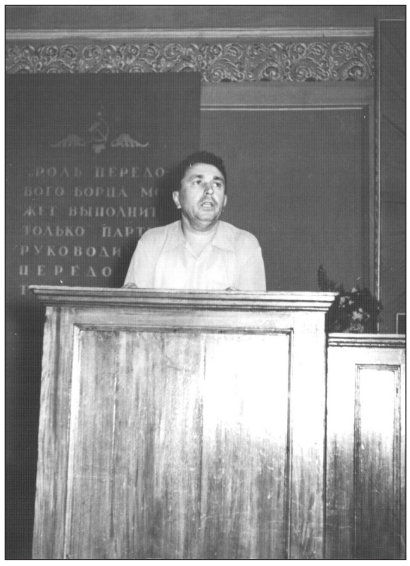
* У публікації "Пантелеймон Петрович Гудзенко (1907–1994): історик, архівіст, археограф і організатор науки. Збірник на пошану вченого з нагоди 100-річчя від дня народження і 90-річчя архівної справи України" (К., 2009) ця сама фотографія з родинного архіву П. Гудзенка датована 1 січня 1944 р. і має анотацію: "По Софии ударила шарообразная молния".



Технік-лейтенант Гордій Пшеничний (1943)

ївської області І. Олійника [509, с. 121]. На нашу думку, очевидним є те, що до Праги група прибула лише в липні. По-перше, якщо прийняти версію про бажання російської сторони отримати разом із РЗІА і УІК, то оскільки рішення було прийнято 13 червня, то група аж ніяк не могла були в Празі для переговорів про отримання УІК 12 червня; на користь цієї версії говорить і те, що лише на початку серпня П. Павлюк повідомляв про виявлення т. зв. Українського кабінету і про ведення переговорів про отримання цього архіву в дар українським архівам [251, с. 24].

У проміжку між 25 липня та 9 серпня 1945 р. українська пошукова група знайшла у Празі архіви УВУ та видавництва "Українське національне об'єднання" (УНО), які були одразу відвантажені до вагону, а також виявила у Подєбрадах документи УГА, які були не лише навантажені, але й відправлені [92, арк. 9]. Станом на 22 серпня зазначені документи у кількості одного вагону (разом з документами Новгородського архіву) вже перебували на станції Опава [188, с. 124].



Григорій Неклеса виступає на нараді архівістів (Харків, червень 1957 р.)

Паралельно йшла передача РЗІА до Москви. 13 червня уряд Чехословацької Республіки прийняв рішення, разюче схоже до того, яке стосувалося УІК: передати РЗІА АН СРСР на честь її 220-ліття. З 21 листопада по 15 грудня у Празі перебувала комісія з перевірки та пакування архіву РЗІА, який було відправлено 13 грудня до Москви [494, с. 14–16]; про його прибуття було негайно повідомлено Й. Сталіна [251, с. 44]. Й. Нікітінський, який вів переговори про передачу РЗІА, хотів вивезти до Москви і УІК, але проти цього заперечувала чехословацька сторона, обґрунтовуючи свою відмову тим, що в УІК зберігається багато матеріалів як депозити. Тоді й було відряджено українських спеціалістів, згаданих вище [370, с. 106].



Урочиста церемонія підписання акта про передання архівних матеріалів. Підписує акт заступник начальника АУ НКВС УРСР П. Павлюк. Зліва направо (стоять): З. Нєєдли, В. Носек, Й. Боровічка, В. Пешак, В. Зорін, Г. Пшеничний (Прага, 4 вересня 1945 р.)



На обіді у посла СРСР в Чехословаччині В. Зоріна, даному на честь завершення робіт представниками АУ МВС УРСР (Прага, вересень 1945 р.)

Урочиста передача УІК відбулася 4 вересня 1945 р. як "дар Чехословацького уряду Українській РСР", хоча власне акт було підписано 30 серпня, а приймання архіву почалося ще 18 серпня [15, арк. 28; також детальніше: 251, с. 25].

З чеської сторони були присутніми Й. Боровічка, голова Архіву Міністерства внутрішніх справ Чехословаччини, М. Балаш, останній голова УІК у Празі, і В. Пешак, спеціальний радник Архіву Міністерства внутрішніх справ Чехословаччини; з радянської – зазначені вище співробітники Архівного управління УРСР [251, с. 25]. Показово, що при підписанні угоди були відсутніми представники рівня посольств/урядів країн. Очевидно, це було зроблено для того, щоб приховати політичну мету передавання архіву УІК для радянської сторони і надати цій події виключно "наукового" характеру.

Ось як звітувався УДА НКВС УРСР про передачу архіву Кабінету: "Оперативная группа работников по возвращению документальных материалов из Чехословакии, возглавляемая заместителем начальника УГА НКВД УССР, через посредство Советского посольства добилась разрешения чехословацкого правительства о передаче в дар Украине так называемого Украинского архива в количестве одного вагона. Последний прибыл в г. Киев" [17, арк. 5].

Варто відзначити порушення всіх можливих умов при передачі архівів РЗІА та УІК відповідно до Москви і Києва. Так, однією з умов передачі РЗІА до МВС ЧСР у 1928 р. було бажання повернути РЗІА до Росії лише у випадку падіння там більшовицької влади [494, с. 9; 251, с. 30]: "РЗИА должен быть передан России [...] только когда власть перестанет принадлежать диктатору Коммунистической партии" і буде встановлена така влада, яка "будет гарантировать законный порядок, персональную свободу, собственное социально-ориентированное правительство и законное возвращение теперешней эмиграции в Россию" [251, с. 19].

Отже, були порушені права осіб, чиї документи перебували в установах на депозитному зберіганні, та знищено первісну структурну цілісність архівно-бібліотечних фондів [494, с. 15; 251, с. 27–30]. Президія Академії наук СРСР навіть видала спеціальну постанову про збереження первісного цілісного стану РЗІА і недопущення його розпорошення між архівами та науковими закладами [417, с. 15].

А однією з умов передачі УІК до УРСР була письмова згода радянського посла В. Зоріна про дотримання радянською стороною всіх зобов'язань МВС Чехословаччини перед депозитерами і про те, що всі претензії приватних осіб, пов'язаних з депозитами, будуть спрямовуватися для розгляду радянською стороною [56, арк. 35; 188, с. 140]. Зрозуміло, жодних претензій висунуто не було.

Про небажання чехословацької сторони передавати архів УІК повністю свідчить лист від 22 серпня 1945 р. від уряду ЧСР до посла СРСР В. Зоріна про те, що матеріали, які безперечно є власністю "Чехословацького державного архіву", а відтак – і УІК, можуть бути передані "непосредственно", однак матеріали, "являющиеся его депозитумом, – до выяснения юридических для этого



Потяг з архівними матеріалами, що відправляються в Україну. На вокзалі Градчани (вересень 1945 р.)

предпосылок" [188, с. 126]. Виходячи з того, що весь архів УІК було передано вже за тиждень, радянська сторона все ж вжила рішучих заходів, аби схилити чехословацьку сторону до передавання всього архіву Кабінету.

Важко встановити точну кількість матеріалів, що передавалася, оскільки звіти та журнали обліку надходжень містять різні показники: 604 та 549 позицій, 604 архівних фонди. Офіційний же акт передачі містив 588 архівних колекцій власне УІК, фотодокументи і адміністративні матеріали, що мали відношення до Кабінету, архівні документи (№ 1–3232) та фотографії (№ 1–1344) колишнього УНАМ, а також матеріали 11 українських еміграційних установ [251, с. 25–26].

Важливою завадою для встановлення обсягів переміщених матеріалів є те, що в повоєнному поспіху розміри зазначалися товарними вагонами, коробками чи тоннами. Невідомо, наскільки щільно були завантажені вагони, і розміри коробок також були різними [525, с. 278].

Усталеної цифри стосовно обсягу перевезеного немає. Патриція Кеннеді Ґрімстед наводить цифру – один вагон матеріалів УІК [176, с. 11]. Л. Яковлєва сповіщає про один вагон документів, що містив як матеріали, вивезені нацистами, так і ті, що належали УІК [509, с. 121]. Російські архівісти пишуть про 15 вагонів документальних матеріалів, відправлених на початку вересня з Праги до Києва, в т.ч. – про чотири вагони документів з історії України, українських урядів та українських еміграційних організацій [494, с. 14]. М. Дубик, посилаючись на документи Держархіву РФ, пише про 14 вагонів документів державних архівів Української, Білоруської, Латвійської та Естонської РСР, відправлених з Чехословаччини, та один вантажний вагон українських еміграційних матеріалів [263 а, с. 461].

Виявлено "вірчу грамоту" посла СРСР В. Зоріна для всіх радянських установ та організацій від 7 вересня 1945 р. з проханням всіляко сприяти представникам УДА П. Павлюку та Г. Пшеничному, "сопровождающим украинский архив, полученный ими от Чехословацкого правительства" [92, арк. 28].

Беручи до уваги план роботи УДА НКВС УРСР на четвертий квартал 1945 р. від 5 жовтня 1945 р., де в розділі "робота з комплектування" наказано забезпечити у жовтні приймання і розміщення документальних матеріалів кількістю в один вагон, що прибувають з Чехословаччини, та звіт про роботу УДА НКВС УРСР за 1945 р., який засвідчує прибуття до Києва одного вагону матеріалів "так званого Українського архіву" [7, арк. 21; 17, арк. 5], доводиться визнати, що, очевидно, саме цей один вагон і склали матеріали УІК. На жаль, плутанина з кількістю вагонів триває: у деяких документах йдеться про два вагони "так званого Українського архіву" з Праги (звіт про роботу архівних органів УРСР з використання документальних матеріалів в оперативних, воєнних, народно-господарських цілях та довідка про роботу архівних органів НКВС УРСР з серпня 1943 р. по 1 лютого 1946 р. [11, арк. 35; 17, арк. 33]. М. Палієнко, в свою чергу, говорить про один вагон матеріалів УІК, УГА та УТГІ [399, с. 295].

На нашу думку, можливим був і такий розвиток подій, що й спричинило плутанину із оцінкою кількості вагонів. Окремо від УІК згадуються документальні матеріали УВУ, УГА та Українського видавництва, їхній обсяг складає (разом із документами Новгородського архіву) один вагон [15, арк. 28]. Ці фондоутворювачі не входили до акту передачі УІК, матеріали якого, в свою чергу, склали один вагон. Тож, очевидно, коли йдеться про один вагон еміграційних матеріалів, мається на увазі лише архів УІК; згадки про два вагони позначають, окрім архіву УІК, ще й матеріали УВУ, УГА та Українського видавництва.

Згадується про виявлення архівів у Троппау (чеська Опава), вивезених до відділу таємних фондів ЦДІА УРСР у Києві, пізніше переданих до ЦДІА УРСР у Львові [525, с. 302–303]. Є відомості, що ці архіви було привезено до Києва 2 лютого 1946 р. [263 а, с. 453], але, судячи з документів, всі виявлені в Чехословачині матеріали везлися разом ешелонами [15, арк. 29]. Тож навряд чи можна припустити, що у звітах за 1945 р. матеріали Спеціального відділу ТФ, привезені з Чехословаччини, були винятково еміграційними.

Проілюструємо процес переміщення архівних, музейних та бібліотечних цінностей до СРСР листом заступника народного комісара внутрішніх справ УРСР І. Лобуренка до начальника Ковельської залізниці генерал-директора тов. Петрова від 26 вересня 1945 р. з проханням терміново виділити "11 вагонов для перегрузки эшелона № 1599032, прибывшего из Чехословакии со специальным грузом НКВД УССР" [9, арк. 47]. Ешелон прибув на станцію Масієво, під Ковелем, 25 вересня. Імовірно, що вагон з матеріалами Празького архіву був серед цих 11-ти вагонів. 29 вересня вагони ще були на станції [15, арк. 37]. До Риги станом на 25 вересня планувалося відправити зі станції Ковель 8 вагонів, до Львова – один, до Києва – два [15, арк. 41].

У той же час, 8 жовтня 1945 р., заступник наркома внутрішніх справ УРСР І. Лобуренко надіслав записку по "вч" начальнику УНКВС Є. Грушку у Львів, прохаючи дати розпорядження архівному відділу про супровід до Києва вагону

з архівними документами, які надійшли з Ковеля [15, арк. 34]. Незрозуміло, чи це один вагон, що мав іти до Львова, направили в Київ, чи один з вагонів київського напрямку було направлено у Львів, і один вагон, що залишився, супроводжувався силами Львівського архівного відділу.

Ймовірно, що один вагон (УІК) прийшов у вересні (вірогідність цього засвідчують довідки у справах фондів про походження фондів ПА, де зазначено вересень 1945 р. як дату прибуття матеріалів УІК до Києва), а другий вагон, який ішов з Опави – американської зони окупації, мав спочатку потрапити до радянської зони, тому відбулася затримка, і вагон з матеріалами прибув до Києва в жовтні.

Проблемною є дата прибуття документів УІК до Києва. Патриція Кеннеді Ґрімстед вважає, що вагон прибув у жовтні [251, с. 27]. Однак станом на 25 вересня, згідно з повідомленням наркома внутрішніх справ УРСР В. Рясного голові РНК УРСР М. Хрущову, вагона уже було доставлено до Києва [188, с. 141]. Директор ЦДІА УРСР В. Стрельський в листі до П. Гудзенка від 30 листопада 1945 р. зазначав, що "материалы, прибывшие из ЧСР [матеріали УІК – *Т. Б.*], в течение последних трех месяцев были подвергнуты систематизации" [188, с. 145], тобто у вересні ця робота вже почалася. Справи фондів також зазначають вересень як дату прибуття матеріалів.

Необхідно зупинитися на питанні про друковані видання, що зберігалися в УІК, в контексті переміщення матеріалів Кабінету до Києва. Як зазначає Патриція Кеннеді Ґрімстед, за підрахунками архівіста МВС Чехословаччини В. Пешака, з колекції друкованих видань УІК до Києва було передано приблизно 35 комплектів газет і 2100 книжок. Проте ці матеріали не зазначені в акті передачі від серпня 1945 р. [251, с. 28].

Зважаючи на мізерну кількість печаток УІК, виявлених нами у виданнях колишнього спецсховища ДНАБ (31 печатка Кабінету), виглядає ймовірним, що до Києва було відправлено дублетний фонд УІК. Наше припущення базується на порівнянні долі друкованих видань УІК та РЗІА. Друковані колекції російської установи, незважаючи на побажання радянської сторони, було залишено в Слов'янській бібліотеці у Празі, а до Москви відправлено дублетні примірники книжок, журналів і газет [494, с. 15]. Оскільки незаперечним є факт наявності, з одного боку, в спецсховищі ДНАБ та в Слов'янській бібліотеці друкованого фонду РЗІА та УІК (який належав до українського еміграційного кола в ЧСР міжвоєнного періоду), доводиться прийняти це припущення і саме так пояснити незначну кількість виявлених атрибутивних ознак УІК в ДНАБ. М. Палієнко, порівнюючи зміст інвентарних книг та передані описи матеріалів, також зробила висновок про передачу обмінного фонду УІК [394, с. 202].

Необхідно нагадати історію іншої української установи, яка акумулювала бібліотечні, архівні та музейні колекції – МВБУ.

Близько 19 червня 1945 р. СМЕРШ наклав "заборону" на матеріали МВБУ, що означало проголошення їх майном СРСР як компенсацію за збитки, завдані

нацистами. Директор Музею С. Наріжний у розпачі написав листа Й. Сталіну, в якому головним аргументом було те, що МВБУ є суто науковою установою і існує, зокрема, на кошти української еміграції в Америці, а, згідно з нормами міжнародного права, майно союзника не може підлягати контрибуції. 24 вересня комісія, створена для розгляду цього питання, базуючись на розпорядженні з Москви, склала акт про скасування рішення СМЕРШ та про передавання майна Музею до Університетської і Національної бібліотек у Празі (після руйнування бомбою приміщення Музею в лютому 1945 р. його матеріали зберігалися там та в Архіві МВС). Це викликало новий протест С. Наріжного, який в іншому листі до Й. Сталіна наголошував, що майно Музею належить Товариству МВБУ, а не підрозділам Клементінуму у Празі. 6 листопада було складено новий акт про передачу майна Музею Товариства [370, с. 52–53]. Поступливість Сталіна можна пояснити непевною політичною ситуацією, бо існувала ще демократична чехословацька влада, що дозволило МВБУ проіснувати до березня 1948 р., коли було здійснено державний переворот.

Музею, незважаючи на труднощі політичного та фінансового характеру [370, с. 52–53], вдалося протриматись до 26 березня 1948 р., коли у С. Наріжного було конфісковано печатку та ключі від закладу. У другій половині квітня до Клементінуму (Національної бібліотеки) під'їхало шість вантажних машин, які вивезли частину матеріалів МВБУ у невідомому напрямку. Решту матеріалів, які і склали передачу 1958 р. до УРСР, перемістили до Слов'янської бібліотеки [370, с. 104].

М. Мушинка зазначає, що у 1948 р. відбулося передання документів до ЦДАКФФД УРСР, але прямих документальних доказів факту переміщення колекцій МВБУ він не виявив [396, с. 98; 370, с. 111]. М. Палієнко також вважає, що, з огляду на надходження до Спеціального відділу ТФ ЦДІА УРСР у другій половині 1940-х років ряду документів діловодного характеру, у 1948 р. відбулося передавання частини матеріалів МВБУ з Праги [393, с. 81; 399, с. 331].

Проте нами не було виявлено жодних слідів передавання 1948 р. матеріалів з Чехословаччини у фондах Головархіву та ЦДІА УРСР, а документи діловодного характеру могли бути складовими УІК.

Єдина згадка про 1948 рік міститься у реєстрі втрачених і переміщених фондів, згідно з якою Держархів Закарпатської області актом від 15 листопада 1948 р. передав фонд № 71 "Український національний музей-архів, м. Прага" до ЦДІА СРСР (нині – Російський державний історичний архів). Втім, зазначається, що архівом не виявлено документальних підстав – розпоряджень керівних органів про передавання [381, с. 131]. Не вдалося виявити слідів згаданого фонду і в еміграційних фондах ДА РФ [494, с. 159–201, 480–490, 544–552; 417, с. 176–180]. Не простежуються сліди цього фонду і в фондах РДІА, принаймні, згідно з переліком фондів.

На нашу думку, могло бути кілька варінтів розвитку подій. Матеріали могли залишитись в архіві; за умови незначного обсягу вони могли просто розчини-



Начальник АУ МВС УРСР Семен Пількевич виступає на Республіканській нараді керівних робітників архівних органів МВС УРСР (17–20 травня 1949 р.)

тись у фондах Держархіву Закарпатської області. Фонд міг бути згодом переданий до Москви, і, з огляду на порушення принципу цілісності первісного складу еміграційних колекцій під час опрацювання, документи фонду могли бути розпорошеними серед новоутворених фондів РЗІА. Нарешті фонд міг бути переміщений до Києва і влитий до документів, що проходили опрацювання у ЦДІА УРСР.

Були ще передачі матеріалів української еміграції з Праги. У 1957 р. ГАУ МВС СРСР отримало повідомлення про виявлені документальні матеріали, які стосуються СРСР і, зокрема, України.

У грудні 1957 р. начальник АУ МВС УРСР С. Пількевич підготував доповідну записку для ЦК КПУ (С. Червоненку) про виявлені матеріали. Він зазначив, що 1–10 вересня заступника начальника ГАУ МВС СРСР М. Прокопенка та його, С. Пількевича, було відряджено до Чехословаччини. За участі Інституту історії партії Чехословаччини, ГАУ Чехословацької Республіки та радянського посольства у Празі були "оглянуті в глибокому підвальному приміщенні" матеріали колишнього Українського музею в Празі [1, арк. 20]. Було встановлено, що друковані матеріали переважають, хоч є і власне архівні документи: листування еміграційних установ та посольств УНР, а також багато фотонегативів і позитивів. Стан документального комплексу був дуже поганим: "над ними потрібно провести величезну роботу, щоб зробити їх доступними для використання" [1, арк. 21]. Обсяг матеріалів було оцінено до чотирьох вагонів [1, арк. 21].

У Братиславському історичному архіві було також виявлено архівні документи, вивезені німцями і угорцями в роки Другої світової війни з Закарпатської України (XVII ст. – 1943 р.) [1, арк. 21].

З відповідними очільниками Чехословаччини та радянським посольством було досягнуто угоди, що М. Прокопенко та С. Пількевич будуть доповідати відповідним керівним органам про виявлені матеріали, після чого буде вирішено питання про передачу їх до СРСР. В листопаді 1957 р. С. Пількевич довідався, що ГАУ СРСР направило доповідну записку до ЦК КПРС, але про наслідки вирішення цього питання йому було невідомо [1, арк. 21–22]. 22 квітня 1958 р. в.о. начальника АУ МВС УРСР І. Волощук надіслав листа до ЦК КПУ, інформуючи про зміст доповідної записки С. Пількевича від грудня 1957 р., де

підкреслив, що вже під час ознайомлення з матеріалами було встановлено, що вони "цілком і повністю" стосуються історії України [1, арк. 23] і "в сумі вони дають величезний матеріал для наукових досліджень з історії України, а також можуть бути використані для практичних цілей" [1, арк. 24].

При передаванні 1958 року з ідентифікацією матеріалів допомагали співробітники Державного архіву у Празі Живот і Лесик [1, арк. 14]. Матеріали ці "совершенно неупорядочены, сейчас составляют сплошную россыпь" [1, арк. 18]. Було відмічено, що разом з рукописними матеріалами є і "книги библиотеки бывшего Украинского музея и различные периодические издания" [1, арк. 18].

Враховуючи "український" характер матеріалів, було вирішено доповісти керівним установам про передання їх до УРСР. Але з телефонної розмови з начальником відділу ГАУ МВС СРСР О. Шабловським Архівному управлінню МВС УРСР стало відомо, "що всі ці матеріали з невідомих нам причин, без будь-яких застережень, направляються з Праги до Москви" [1, арк. 24]. Тож АУ МВС УРСР просить ЦК КПУ вжити заходів для того, щоб виявлені друковані та архівні матеріали були "переадресовані" до УРСР [1, арк. 24].

ЦК КПУ, очевидно, протидіяв наміру ГАУ МВС СРСР перевезти виявлені документи до Москви, оскільки за його вказівкою до Праги було відряджено директора ЦДАКФФД УРСР Г. Пшеничного, який вже мав досвід розшукування українських архівів в Європі. Саме завдяки його авторитету і зусиллям було підготовлено документи до відправки до УРСР [338, с. 26].

7 листопада 1958 р. Архівне управління у Празі повідомило АУ МВС УРСР, що останнім найближчими днями буде отримано два вагони архівних матеріалів. Перший вагон було відправлено 3 листопада. Він містив матеріали, зібрані у Слов'янській бібліотеці (матеріали українських еміграційних організацій та



Директор ЦДАКФФД УРСР Гордій Пшеничний (1960 р.)

т. зв. Українського музею в Пряшеві (Східна Словаччина). Другий вагон було відправлено 6 листопада, і він складався з архівних матеріалів, які передавало празьке АУ. Матеріали містилися в ящиках, помічених числом, кожен мав картку з коротким описом вміщених матеріалів [1, арк. 90–91 зв]. Два вагони (відправлені 3 та 6 листопада) складали 47 ящиків [1, арк. 91 зв.].

Єдиний документ про участь Пряшева у передачі 1958 року, який вдалося виявити, – це лист директора Крайового музею в Пряшеві від 22 грудня 1958 р. до Міністерства закордонних справ у Празі про надсилання матеріалів (фотографії, негативи, діапозитиви, книги), які належали МВБУ, згідно з рішенням Уряду від 1 жовтня 1958 р. про передачу матеріалів, що мають відношення до Закарпатської України [536, с. 185]. Список переданого складався із 114 позицій і включав 65 альбомів, які М. Няхайова ототожнює з тими, які виявив М. Мушинка у ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного [536, с. 186]. Але, як вдалося з'ясувати, вже в листопаді два вагони з еміграційними матеріалами були напевно відправлені. Тож залишається невідомим, чи зазначені матеріали були передані після 22 грудня 1958 р., чи були включені до передачі, відвантаженої 4 листопада, чи лист було написано постфактум, після власне передачі матеріалів Міністерству закордонних справ.

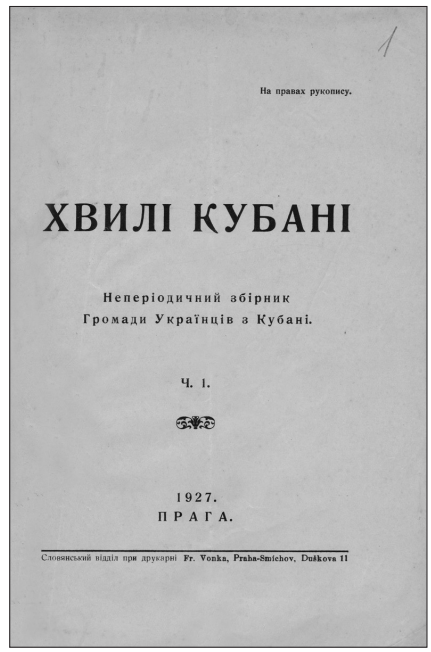
Збереглися відомості ще про одну дату і кількість відвантаженого матеріалу. Директор Слов'янської бібліотеки Й. Стрнадел повідомляв АУ МВС УРСР 11 листопада 1958 р., що, на підставі розпорядження Міністерства шкільництва і культури ЧСР, усі речі колишнього Українського музею у Празі, відібрані Г. Пшеничним та Копиловим, були 4 листопада відвантажені до вагону [1, арк. 27]. Незрозуміло, чи йдеться про відправлений 6 листопада вагон матеріалів, переданих чехословацьким Архівним управлінням, чи про ще одну відправку матеріалів.

За повідомленням Й. Стрнадела, матеріали з Українського музею у Празі складали 355 одиниць (103 ящики та 252 пакунки) [1, арк. 27]. Усі одиниці були означені літерами: A (архівні матеріали), N (газети) та K (книги) [1, арк. 27].

Обсяг фондів, які надійшли до ЦДІА УРСР (особові фонди українських діячів еміграції в Чехословацькій Республіці, фонди місій та міністерств УНР, таборів інтернованих українців, установ, видавництв, навчальних закладів, створених українськими діячами еміграції в ЧСР) та до Закарпатського облдержархіву в Берегові було оцінено приблизно у 12 тонн [43, арк. 76]. За іншими підрахунками, всіх переданих матеріалів у 1958 р. нараховувалося 19 тонн [1, арк. 137–138]. Після опрацювання документів у Києві вага всіх матеріалів, отриманих у 1958 р. з Чехословаччини, складала 10 тонн [58, арк. 1].

Є недатований і без підпису машинописний список № I/A архівного матеріалу, який "передається Словацьким архівним управлінням Союзу РСР" [1, арк. 33–37]. Список включає опис 25-ти ящиків матеріалів за 1917–1940 рр., торкається українських еміграційних установ у ЧСР (МВБУ, УГА, товариство кубанців в ЧСР), діячів еміграції (С. Русова, В. Доманицький), інших осіб та Першої світової війни. Список цей є поясненням до протоколу від 6 листопада

1958 р. про передачу архівного матеріалу, що належить СРСР; вони надсилались до Харкова. До архіву в м. Берегово надсилались 5 ящиків (№ 35–39) матеріалів ужгородської жупи та інших місцевих фондоутворювачів [1, арк. 46–53; арк. 102]. До Харкова (поряд з переліком ящиків написано "ЦДАЖР УРСР") мали бути відправлені 4 ящики (№ 43–46) та один великий ящик (№ 47) з матеріалами про діяльність українських емігрантів в ЧСР; переліком документів останнього і був список № І/А [1, арк. 92, 93–93 зв.].


На правах рукопису.

ХВИЛІ КУБАНІ

Неперіодичний збірник
Громади Українців з Кубані.

Ч. І.

1927.
ПРАГА.

Словянський відділ при друкарні Fr. Vonka, Praha-Smichov, Dušková 11

"Хвилі Кубані".
Збірник Громади українців з Кубані.
Ч. 1. Прага, 1927 р.

8 січня 1959 р. АУ МВС УРСР склало довідку про отримані з Чехословаччини матеріали до ЦК КПУ. Їх було поділено на дві основні групи:

– архівні та друковані видання Українського музею у Пряшеві, що останнім часом зберігалися в Слов'янській бібліотеці в Празі (9 тонн) (констатовано, що матеріали не розібрано і є багато пошкоджених);

– архівні документи, передані Архівним управлінням Чехо-Словаччини: ті, які стосуються діяльності українських еміграційних установ та осіб в ЧСР; та ті, що були спродуковані місцевими державними установами на Підкарпатській Русі (разом обсягом в 10 тонн) [1, арк. 137–138].

Американська дослідниця Патриція Кеннеді Ґрімстед каже про передавання 1962 р., посилаючись на звіти фондів емігрантських організацій та осіб [251, с. 34]. На нашу думку, дані звіти не є свідченням передавання документів з Праги, а лише вказують на один з етапів опрацювання фондів. Оскільки фонди були розпорошені між ЦДАЖР УРСР та ЦДІА УРСР у м. Києві, при обробці матеріалів надходження 1958 року відділ ТФ ЦДІА УРСР потребував уточнення нумерації деяких фондів, саме тому робилися запити на такі списки, прийняті дослідницею за списки нових переданих матеріалів з Праги.

Не вдалося виявити документальні підтвердження стосовно передачі консульським відділом посольства СРСР у Чехословаччині за погодженням з Центральним архівним управлінням МВС ЧСР 27 ящиків документів у 1983 р., які потрапили до ЦДАЖР УРСР [509, с. 121]. Але оскільки про цю передачу каже тодішній директор архіву, очевидно, у неї є підстави для цього. Можливо, передача мала місце у такій обстановці втаємниченості, що жодні документи не зафіксували цей факт, або ж така супровідна документація зберігається у Москві.

Також є інформація про звернення в квітні 1980 р. власного кореспондента газети "Комсомольская правда" письменника В. Ганичова до ЦК КПРС про виявлення в Державному архіві Чехословаччини документів з історії російської та української еміграції. В результаті цього відбулося передавання 27 коробок 1983 р. до ЦДАЖР УРСР; колекцію матеріалів "Російські та українські громадські організації в Чехословацькій Республіці ("РУЭСО")" за 1918–1945 рр. не було передано через позицію Головархіву СРСР: останній висловив думку, що ці документи є цінними лише для вузького кола спеціалістів [494, с. 9; 251, с. 21].

Аналіз діловодного архіву ЦДАВО за 1982–1983 рр. не засвідчив збільшення обсягів фондів архіву за рахунок позапланових надходжень і певної діяльності, пов'язаної з переміщенням документів з-за кордону та таких документів, що не відносяться до профілю архіву. Це такі види документації, як паспорт архіву [65; 67], накази [61], протоколи [62; 63], звіт про роботу архіву [64], план та звіт про роботу архіву [5].

Щоправда, у зведеному звіті ЦДАЖР УРСР про виконання плану комплектування державних архівів документами були відомості про отримання від ЦДІА УРСР у м. Києві 16 справ за 1919, 1920-ті та 1931 рр. в порядку уточнення профілю [5, арк. 197]. Судячи з хронологічних рамок, це могли бути справи сегмента ПА, які проходили опрацювання у ЦДІА УРСР у м. Києві та не були передані до ЦДАЖР УРСР.

У травні 1988 р. КДБ УРСР передав до Партархіву Інституту історії партії при ЦК КПУ 117 картонажів матеріалів з умовною назвою "МВБУ в Празі". Передавався також і опис із загальними анотаціями до кожного картонажу. Опис, як і документи, було побудовано безсистемно, іноді з неточностями, що могло свідчити про вилучення окремих матеріалів до передачі до архіву. Також у сховищах ЦДАГО України було виявлено шість картонажів з матеріалами української еміграції у Франції, проте немає жодних супровідних документів щодо другої групи виявлених матеріалів [311, с. 43]. На думку архівіста ЦДАГО України А. Кентія, який опрацьовував знайдені матеріали, 117 картонажів є частиною матеріалів Музею 1958 р.

Слід відзначити, що певний масив документальних матеріалів МВБУ, акумульованих українськими діячами еміграції у ЧСР, залишився в тій країні. Це матеріали Музею, віддані на зберігання після руйнації будівлі до архіву МВС. Після ліквідації Товариства МВБУ у березні 1948 р. документи перейшли у власність МВС, що було офіційно оформлено у 1951 р., коли українські еміграційні архіви було влито у т. зв. архів "Російської допомогової акції". Обробка ж фонду почалася за вказівкою згори після придушення радянськими військами "Празької весни" у 1968 р., оскільки треба було обґрунтувати агресію зокрема і наявністю "контрреволюційного підпілля", що продовжувало традиції еміграції міжвоєнного періоду [370, с. 118–119].

У 1972 р. при опрацюванні зазначеного архіву було виділено фонд "Українського музею", обробка якого закінчилася у 1988 р., 31 коробку "макулатури" було знищено. Загалом фонд нараховує 1318 інвентарних номерів [486, с. 16–17].

Інша частина колекції МВБУ перебуває, починаючи з 1957 р., у музеях Пряшівщини, головним чином у Державному музеї українсько-руської культури у Свиднику (Словаччина). Друковані ж видання потрапили до місцевих організацій Культурного союзу українських трудящих у Пряшеві [370, с. 116–118].

Зазначимо принагідно, що доля УІК та РЗІА не була унікальною з точки зору "трофейних" операцій НКВС з переміщення еміграційних колекцій. Достатньо згадати про історію білоруського музею, який пов'язують з національним білоруським відродженням XX ст. та який, за задумом творців, мав стати "основой будущего белорусского национального музея" – Музей ім. Івана Луцкевіча [331, с. 13].

Музей було створено у 1923 р. у м. Вільно. В основу колекції було покладено збірки І. Луцкевіча, який помер 1921 р. Найбільш значними відділами були рукописний, стародруків та рідкісних книг. Зокрема, там зберігалося 3824 грамоти XIV–XIX ст.; майже 400 рукописних книг (в т.ч. Жухавіцьке Євангеліє XIV ст.); рукописи, найдавніший з яких датується XV ст. Зберігалися в музеї й документи з історії еміграції, в т.ч. і в ЧСР (білоруських партій, об'єднань, комітетів, фондів), визвольного руху Білоруської Народної Республіки (БНР) поч. XX ст. [331, с. 13–17].

Колекції Музею ім. І. Луцкевіча були вилучені НКВС Литви 15–16 серпня 1944 р., за місяць після звільнення Вільнюса від німців. Співробітники Музею одразу після вилучення склали перелік вилучених матеріалів [331, с. 17–18].

Зокрема, серед вилучених були архіви БНР, документи Білоруського фонду та Білоруської ради у Празі, Білорусього руху в ЧСР, Білоруської національно-політичної наради у Празі, Білоруського соколу у Празі, Білоруського архіву у ЧСР, про стипендії білоруським студентам Чесько-українського комітету в Празі тощо [331, с. 20–22].

У 1960-х роках частину матеріалів Музею ім. І. Луцкевіча було передано із Вільнюса до Мінська, де вони перебували на таємному зберіганні у спецфонді. Зараз колекції зберігаються у ЦДАМЛМ Республіки Білорусь [331, с. 13]. Частина документів на сьогодні зберігається у ф. 21 "Білоруський музей ім. І. Луцкевіча" Центральної наукової бібліотеки АН Литви (обсяг фонду понад 2300 од. зб.) [331, с. 15].

З іншого боку, в порівнянні до долі Білоруського історичного архіву, доля УІК є значно кращою, адже в результаті передавання архіву Кабінету вдалося задокументувати історію Визвольних змагань українців першої половини XX ст. – спочатку на українських теренах, потім за кордоном. Доля Білоруського історичного архіву досі залишається невідомою. Невелику кількість його документів передали на тимчасове зберігання до РЗІА, тому разом з іншими

документами російської архівної установи білоруські документи були переміщені до Москви і на сьогодні зберігаються в ДА РФ. Частину документів, що вмістилася у парі валіз, було вивезено з Праги до Парижа М. Абрамчиком (зараз вони зберігаються в його родині) [176, с. XVI].

Не віднайдено такі документи до історії визвольного руху у Білорусі часів БНР: Консульства БНР у Києві (1918), Москві (1918), Ставрополі (1918), Варшаві (1918), Копенгагені, Бєлграді, Софії; Представництв та паспортних відділів БНР у Ревелі, Гельсинґфорсі; Дипломатичної місії БНР у Берліні; Делегації БНР на Мирній Конференції та Дипломатичного представництва БНР у Парижі; Дипломатичного представництва БНР у Празі; а також особові архіви таких діячів білоруського відродження, як Я. Серада, Я. Льосік, П. Кречеускі, В. Захарка, Т. Гриб та ін. [176, с. XVII–XVIII].

3.2. Оперативна розробка та науково-технічне опрацювання документів у Спеціальному відділі таємних фондів ЦДІА УРСР (1945–1950)

Аналіз принципових засад опрацювання архівних комплексів російської та української еміграції засвідчив, що одним з них був принцип видового розподілу документів: документи мали зберігатися в архівах (що і буде розглянуто в цьому підрозділі), друковані видання – в бібліотеках, відповідно, музейні одиниці – в музеях. Іншою важливою методологічною засадою роботи з цими матеріалами була зміна принципу організації фондів еміграційних установ, яким була подокументна і повидова організація зберігання документів, на радянські засади – пофондову організацію [494, с. 18]. І якщо говорити про передачу УІК 1945 р., то опрацювання його документальних матеріалів ускладнювалося тривалістю процесу перевезення документів до відділу ТФ ЦДІА УРСР у м. Києві у 1945 р. з Польщі, у 1947–1948 рр. – зі Львова.

Працюючи з документами, необхідно переконатися, що йдеться саме про емігрантські архіви. Так, матеріали з Чехословаччини згадуються і в доповіді про роботу Львівського обласного державного архіву за 1945 р. – справи фондів та розсип, а також фонди "контрреволюційних" урядів України за 1917–1927 рр. [7, арк. 39–40]. Очевидно, справи та розсип становили вивезені нацистами документи, а не емігрантські архіви. Підтвердженням цьому може бути звіт про роботу УДА НКВС УРСР за 1945 р., де сказано, що було організовано повернення документальних матеріалів з Чехословаччини, зокрема, 28 ящиків повернули Львівському архіву [17, арк. 5].

Нагадаємо, що архівна система СРСР була підпорядкована НКВС у 1938 р., архівна система УРСР – у 1939 р. Навіть до цієї реорганізаційної зміни архівна інформація широко використовувалася в оперативних і політичних цілях, так само це продовжувалося і в умовах війни.

Зупинимось на характеристиці діяльності радянських архівів з розшуку "ворогів народу", оскільки такий напрям роботи з еміграційними архівами у

1940-х роках не був новим, а ґрунтувався на значному доробку довоєнного періоду. Початок було покладено у квітні 1918 р., коли була створена Особлива комісія з розкриття таємних агентів охоронних відділень при таємному відділі Історико-революційного архіву в Петрограді. У 1926 р. в листуванні між ОДПУ та Центрархівом РСФРР було погоджено концентрацію документів довідкового характеру з особового складу урядових установ царського періоду. Вже 25 лютого 1927 р. архівним установам було направлено таємного циркуляра Центрархіву РСФСР № 91610 "Про складання алфавітних карток на осіб, виявлених за матеріалами архівів політичного розшуку". Відповідно складалися картотеки на даних осіб [322, с. 13–15].

Після вбивства С. Кірова 1 грудня 1934 р. архіви накриває величезна кількість запитів, що продовжується протягом двох років (1935 та 1936). Оскільки архівісти на могли опрацювати всі запити, на допомогу їм залучались студенти, ветерани та партійні функціонери. Кількість запитів у 1937–1939 рр. зменшилась, однак розширилась тематика довідок, які видавали архіви [322, с. 15–18].

Про обсяги роботи свідчить цифра про близько півмільйона довідок, виданих архівами в партійні, комсомольські організації та органи НКВС [322, с. 18]. Але наведені відомості стосуються партійних архівів, оскільки державні архіви включились до цієї роботи з другої половини 1930-х років. У 1937 р., через арешти військових, державні архіви отримали завдання скласти картотеку на осіб, які служили в білогвардійських установах та арміях. Центральний архів революції, наприклад, станом на 19 грудня 1938 р. (акт прийому ЦАУ СРСР до НКВС) мав картотеку на 105 тис. осіб, що складало 10 % опрацювання фондів білих урядів та армій в даному архіві [322, с. 19].

26 липня 1939 р. було видано циркуляр ГАУ НКВС СРСР № Ж-285 начальникам архівних відділів НКВС СРСР "Про довідник особового складу каральних органів" (періоду царської Росії). А циркуляром ГАУ НКВС СРСР від 16 вересня 1939 р. було наказано негайно розпочати у всіх архівах картковий облік особового складу, який проходив по архівних документах. Цим само циркуляром було введено термін "контингенти політичного забарвлення" (*контингенты политических окрасок*), які підлягали "поставленню на картковий облік" (*взятие на карточный учет*) [322, с. 19–20].

Вже 21 вересня 1939 р. ГАУ НКВС СРСР розробив спеціальну інструкцію для відділів ТФ державних архівів з обліку осіб, які проходять за "компрометирующими" документами, де було надано детальні вказівки зі складання списку-довідника на виявлених осіб. Відомості мали бути негайно передані до органів НКВС. Так, у 1939 р. лише один Центральний архів революції виявив 499607 осіб, які проходили по фондах білогвардійських штабів, контррозвідок та каральних органів "білих" урядів [322, с. 20].

Етапним став спеціальний наказ НКВС від 23 жовтня 1940 р. № 001 345 "Про використання архівних матеріалів в оперативно-чекістській роботі" за підписом наркома внутрішніх справ Л. Берії. На його думку, в архівах залиша-

лась значна частина неопрацьованих та невикористаних органами НКВС документів, а в архівах діяли вороги народу, які знищували та передавали іноземним розвідкам багато цінних документів, що мали "історичне та оперативне значення". Тому було наказано негайно розпочати виявлення та опрацювання документів стосовно "контрреволюційних елементів" (царські провокатори, жандарми, контррозвідники, шпіони, троцькісти та ін.). А склад архівістів пропонувалось зміцнити чекістами.

Після приєднання західних областей Білорусі та України, балтійських республік та Молдови розробка документів отримує новий напрям. 23 листопада 1940 р. затверджується спеціальна інструкція з обліку контрреволюційного елементу, який проходить по архівних матеріалах, адресована начальникам відповідних архівних відділів. Особливу увагу варто було приділити адресам осіб, які беруться на картковий облік, та змісту компрометуючого матеріалу [322, с. 21].

Методологічною базою оперативної розробки фондів і після закінчення війни залишався наказ НКВС СРСР і НКДБ СРСР № 001222/00368 від 2 жовтня 1944 р. "Об улучшении работы по использованию секретных материалов государственным архивом и агентурно-оперативной работе" [6, арк. 2], який доповнила вказівка ГАУ МВС СРСР з розробки секретних фондів держархівів [26, арк. 22 зв.] (на жаль, не вдалося відшукати цієї вказівки у фондах українських архівів). До початку 1950-х років існували, крім "оперативно-чекістських"[2], воєнні та народно-господарські цілі використання документів.

Умови війни також стимулювали оперативну розробку документів. Так, у 1942 р. українські архівісти в евакуації розробили з оперативною метою 571 фонд (понад 96 тис. справ) і склали понад 131 тис. тематичних карток [263 а, с. 447].

На початку 1945 р. ГАУ СРСР і, відповідно, УРСР видали ряд вказівок, спрямованих на опрацювання передусім таємних документів. Так, УДА НКВС УРСР у січні 1945 р. розробило норми науково-технічного опрацювання архівних фондів, де було прописано тип роботи і кількість обробленого матеріалу, наприклад: розбирання одиниць зберігання за однією із ознак (за фондами, роками, структурами, справами, номерами і темами) – 1100 од. зб.; систематизація документів всередині справ – 1500 аркушів, нумерація аркушів номером – 5000 аркушів, оформлення обкладинок – 150 од. зб. тощо, хоча і допускалися відхилення у бік збільшення чи зменшення у разі обгрунтування перед УДА НКВС УРСР [10, арк. 1–2]. У лютому ГАУ НКВС СРСР прописало порядок виконання запитів, що надходять до архівних органів, стосовно наведення довідок про осіб, що проживали на приєднаних територіях [10, арк. 9–10]. Тоді ж П. Гудзенко видав роз'яснення стосовно укладання путівників і характеристик фондів,

[2] Протягом нетривалого періоду по війні у документах вживався термін "оперативно-чекістська розробка", згодом витіснений "оперативною розробкою".

які повинні були виключати ряд документів (воєнно-оперативні, оперативні, судові справи, особовий склад радянських установ) [10, арк. 13–14].

Відповідно до обіжника ГАУ НКВС СРСР від 6 березня 1945 р., описові роботи проводилися за скороченим циклом: заголовки справ не перескладалися, хронологічні межі справ не уточнювалися, аркуші нумерувалися лише в особливо цінних справах. Причиною стало знищення і пошкодження описового апарату за роки війни, основними довідниками були описи [497 а, с. 484]. Однак скорочений цикл виявився корисним для опрацювання документів, що мали оперативне значення для спецслужб країни.

Показовою стосовно оперативної розробки фондів є резолюція наради голів архівних відділів, центральних і обласних архівів та їхніх філіалів у 1945 р. до доповіді начальника УДА НКВС УРСР П. Гудзенка "Об очередных задачах архивных органов Украинской ССР", де в пункті 7 записано: "обеспечить дальнейшее улучшение имеющей важнейшее государственное значение работы по использованию секретных документальных материалов в оперативно-чекистских целях. Все внимание архивных органов в этой области должно быть направлено на четкое и быстрое выполнение приказа НКВД и НКГБ СССР от 2/X 44 г. Все секретные фонды в ближайшее время должны быть упорядочены и оперативно разработаны" [14, арк. 2 зв.].

Варто відзначити, що, за іронією долі, начальник УДА НКВС УРСР, пізніше – АУ МВС УРСР П. Гудзенко, який контролював оперативну розробку архівів УРСР, сам постраждав від "архівного компромату". 7 червня 1948 р. він був змушений подати заяву про звільнення з посади за власним бажанням, оскільки 17 травня 1948 р. з'явився "Висновок про звільнення з посади начальника УДА МВС УРСР майора Гудзенка П. П.", який містив "компрометуючі матеріали" [233, с. 70–71]. Ці матеріали практично означали звільнення з роботи, виключення з профспілок, виселення з гуртожитку (він був "син урядника і класово-ворожий елемент") у 1935 р.; звинувачення у підтримці "контрреволюційних" поглядів та "ворожих" політичних розмов під час "пиятики"; наявність батька, "розкуркуленого" у 1930 р. та позбавленого виборчих прав, який під час нацистської окупації повернувся до села та працював писарем сільської управи, і, хоча до нього не було застосовано репресій з боку влади, кількаразові зустрічі з ним увійшли до "компрометуючого" матеріалу; звинувачення у використанні службового становища – друкування його дружиною Л. Добровольською дисертації П. Гудзенка "у робочий час"; наявність двох повних тезок у згаданої дружини, репресованих у 1919 та 1921 рр. [233, с. 61–62, 68–69].

У квітні 1947 р. (ще до звільнення з посади) П. Гудзенко захистив кандидатську дисертацію на тему "Реставрація буржуазно-поміщицького монархізму на Україні в 1918 р.". Загалом робота написана на основі друкованих видань та справ ПА та архівної українки еміграційного походження зі Спеціального відділу ТФ ЦДІА УРСР у м. Києві та ЦДАЖР УРСР. Зокрема, П. Гудзенко використав неопубліковані мемуари із РЗІА; публікації еміграційного походження з серійних та періодичних видань: "Архив русской революции", "Праці



Документи ЦДІА УРСР (Київ, 1944 р.)



Архівісти за роботою, 1944–1945 рр.

українського наукового інституту" (Варшава), "Хліборобська Україна", "Нація в поході", "Український державник"; праці Д. Дорошенка "Історія України", І. Мазепи "Україна в огні й бурі революції" (том 1), П. Христюка "Українська революція" та ін. [253, с. 44–45].

Подібна доля спіткала і директора ЦДІА УРСР В. Стрельського – фахівця найвищого рангу, за плечима у якого був Московський історико-архівний інститут. Як і очільник архівної галузі П. Гудзенко, начальник історичного архіву мав репресованого батька. Батько В. Стрельського був арештований "как черносотенец" у грудні 1937 р. та засуджений до вищої міри покарання. Закидалася В. Стрельському і наявність у його дружини брата, що неодноразово затримувався органами міліції "при проверке среди преступного елемента" і який у квітні 1937 р. отримав три роки виправно-трудових таборів [115, арк 2].

Власне, перевірка кадрових служб системи НКВС виявила ці дані ще в лютому 1941 р. під час роботи В. Стрельського в архівному відділі УНКВС по Миколаївській області та надала висновок з проханням санкціонувати його звільнення "за невозможностью дальнейшего использования на работе" у зв'язку з наявністю "серьезных компрометирующих материалов" [115, арк 92].

Однак основні трагічні події сталися в квітні 1947 р., коли, незважаючи на позитивну партійно-службову характеристику ("политически грамотный, архивное дело знает, с работой справляется. В общественной жизни коллектива принимает участие"), заступник міністра внутрішніх справ УРСР полковник Т. Кальненко у квітні 1947 р. зробив висновок з проханням санкціонувати звільнення В. Стрельського "за невозможностью дальнейшего использования на работе" [115, арк 1 зв]. Наказом НКВС-МВС УРСР № 469 від 30 червня 1947 р. В. Стрельського було звільнено з органів МВС [115, арк 37].

Про невсипущий контроль над документами свідчить і їхня кількість у відділах таємних фондів державних архівів УРСР за перший квартал 1945 р. – ще до привезення архівів осередків української еміграції: 457 фондів, що складає 17035 од. зб. та 151 кг розсипу [11, арк. 12].

НКВС СРСР випустив циркуляр № 519 від 2/XI 1943 р., який доповнив листа УДА НКВС УРСР від 26.II.46 р., згідно з яким усі відділи держархівів УНКВС повинні були щомісячно подавати доповідні записки про збирання, концентрацію і розробку документальних матеріалів періоду німецької окупації. Саме тому робота над ПА тривала паралельно з документами Другої світової війни.

Оскільки ряд держархівів не надсилав своєчасно відомості чи не надсилав їх взагалі, на 5 число кожного місяця (12 разів на рік) всі архіви повинні були надавати доповідні про розробку матеріалів за минулий місяць в "оперативно-чекистских" цілях, де висвітлювати: кількість сконцентрованих за минулий місяць таємних фондів і одиниць зберігання з характеристикою найбільш важливих фондів; кількість розроблених фондів і справ; кількість взятого на картковий облік к/р елементу; кількість складених списків-довідників і на яку кількість осіб передано до оперативних органів і відіслано до УДА НКВС



В'ячеслав Стрельський (ліворуч) з Пантелеймоном Гудзенком (праворуч) і Гордієм Пшеничним (другий ліворуч) на відновленні Хрещатика, 1944 р.



В'ячеслав Стрельський – директор ЦДІА УРСР (1945–1947) у робочому кабінеті

УРСР; кількість копій, знятих з особливо важливих документів, кількість складених спецповідомлень, історичних довідок і коротких характеристик. До доповідної записки додавати таблицю "сведения об учете лиц, проходящих по документальным материалам госархивов области" [10, арк. 1–4]. До таких таблиць, як буде проаналізовано нижче, потрапляла і інформація еміграційних документів.

18 червня 1945 р. було проведено кустову нараду начальників відділів таємних фондів держархівів Української, Білоруської, Литовської та деяких інших РСР, де обговорювалися недоліки та позитивні зрушення, зокрема, АУ УРСР було визначено за приклад у складанні та підготовці до видання довідників на виявлений "антирадянський елемент" за матеріалами окупаційного періоду [10, арк. 26–31]. А 19 серпня відбулася кустова нарада начальників відділів ТФ архівів приєднаних областей УРСР, яка, власне, повторювала висновки попередньої наради [10, арк. 46–49].

Для ілюстрації незадовільного стану обліку документів державних архівів УРСР наведемо цифру у 65% незаінвентаризованих документальних матеріалів станом на 1 січня 1947 р. Всього на цей період був 53161 фонд (28 млн. од. зб.), з них було упорядковано лише 9187198 од. зб.; систематизовано, але не впорядковано 4030009 од. зб.; решта нерозібрана, і ще було 1300 зв'язок та 79587 кг розсипу [17, арк. 73].

Для виправлення ситуації з кадрами в архівній галузі було відкрито архівне відділення в Київському університеті. Штатом для державних архівів було передбачено 2053 особи, а на 1 січня 1947 р. працювало лише 1617 чоловік, з них вищу освіту мала 251 особа [17, арк. 73].

Матеріальне забезпечення архівів УРСР залишалося недостатнім. У жовтні 1946 р. МВС УРСР звертало увагу на випадки, коли архіви використовували нацистські плакати років Другої світової війни та плакати українських націоналістів як папір, матеріал для накривання столів чи полиць та обкладинки для справ [23, арк. 1–2]. Наведені дані допомагають краще уявити обставини, в яких відбувалось опрацьовування еміграційних архівів.

Таким чином, українські архівісти були методично підготовлені та проінструктовані стосовно оперативної розробки документів відповідно до потреб держави. Перейдемо тепер до розгляду застосування на практиці теоретичних положень по відношенню до опрацювання документів ПА.

Документи, передані 1945 р., були розміщені у Спеціальному відділі таємних фондів (рос.: *Особый отдел секретных фондов*), створеному 1 жовтня 1945 р. [28, арк. 32] з метою концентрації документів "украинско-националистической эмиграции" [18, арк. 9]. Начальником Спеціального відділу в 1945–1950 рр. була В. Зикова, яка з 17 квітня 1944 по вересень 1945 р. працювала в ЦДАЖР УРСР у Києві на посаді наукового співробітника, а потім – старшого наукового співробітника [116, арк. 24 зв].

Існують різні дати стосовно початку її роботи на посаді начальника Спеціального відділу ТФ. В одному послужному списку фігурує 18 вересня [116,



Заступник начальника УДА НКВС Павло Павлюк на Республіканській нараді істориків-архівістів УРСР (15–18 травня 1945 р.)



Учасники Республіканської наради істориків-архівістів УРСР. Зліва направо у першому ряду: Г. Ганночко, В. Вострікова, п'ятий – Г. Пшеничний, Л. Добровольська, І. Олійник; у другому третій зліва – П. Гудзенко, П. Павлюк (15–18 травня 1945 р.)

арк. 17] в іншому – 13 жовтня [116, арк. 5]; в автобіографії В. Зикової зазначено, що вона очолила відділ у вересні 1945 р. [116, арк. 24 зв].

На цій посаді В. Зикова виявила неабиякі організаторські здібності, про що свідчать позитивні відгуки про її роботу у вигляді дев'яти подяк з жовтня 1945 по 7 березня 1950 р.: дві з формулюванням "за хорошую и добросовестную работу"; чотири – "об'явлена [так в тексті – *Т. Б.*] благодарность"; дві – "об'явлена благодарность и выдана денежная премия"; а одна – подяка начальнику відділу за найкращі показники в роботі [116, арк. 20 зв; арк. 8 зв].



Валентина Зикова, 1940-і рр.

Викликає зацікавлення текст подяки за наказом МВС УРСР № 218 від 26 червня 1946 р.: "За отыскание и возвращение в СССР важнейших докум[ентальных] мат[ериалов] и их спец[иальную] разработку" [116, арк. 8 зв]. Незрозуміло, чому використано поняття "розшук" документів, адже ім'я В. Зикової не фігурує серед осіб, причетних до розшукування і передавання документів до Радянського Союзу.

В. Зиковій як начальнику відділу ТФ була оголошена подяка також 8 березня 1958 р. [116, арк. 8 зв].

Наведемо характеристику на начальника відділу В. Зикову за підписом директора ЦДІА УРСР В. Стрельського від 19 квітня 1946 р. Останній характеризує свою підлеглу як дисциплінованого, ініціативного співробітника, який любить свою справу. "Хороший организатор производственной работы. Провела большую работу, не считаясь со временем, по приему, упорядочению и использованию документальных материалов в оперативных целях, чем принесла большую государственную пользу." Також В. Зикова виявляла "исключительную заинтересованность" в роботі свого відділу та доупорядкування і використання документів, які в ньому зберігаються [116, арк. 1].

Є в особовій справі і службова атестація від 1 вересня 1950 р., складена заступником директора ЦДІА УРСР А. Бондаревським. Він, зокрема, зазначив, що В. Зикова "составила по важнейшим фондам отдела несколько исторических справок-ориентировок, имеющих важное оперативное значение" [116, арк. 3 зв].

Про те, що В. Зикова зарекомендувала себе з найкращої сторони, очолюючи Спеціальний відділ ТФ, свідчить той факт, що з 1 вересня 1950 р. вона була

відкомандирована в розпорядження МЗС УРСР відповідно до прохання МЗС для роботи за її спеціальностю "в порядке перевода" [116, арк. 26–28]. Вона повернулась до історичного архіву 1 грудня 1953 р., очоливши у листопаді 1957 р. відділ ТФ (кількісний склад співробітників відділу див. у Додатку 6 за 1945–1950 рр.) – таким чином скеровуючи роботу з двома переміщеними сегментами ПА – 1945 та 1958 років надходження. У 1967 р. В. Зикова вийшла на пенсію з посади головного охоронця фондів та завідуючої першою частиною.

Відділ ТФ (колишній історико-революційний) включав: жандармські фонди, деякі особові фонди, фонди "дрібнобуржуазних та націоналістичних" партій і організацій кінця XIX – початку XX ст. та мав свого начальника. Спеціальний відділ було ліквідовано в липні 1950 р. [33, арк. 68], хоча виявлено список 227 фондів ПА Спеціального відділу ТФ ЦДІА УРСР від 15 квітня 1952 р. [98, арк. 4–22]. Очевидно, це – перелік фондів колишнього Спеціального відділу, які перебували на тимчасовому зберіганні і не змішувалися з фондами власне відділу ТФ.

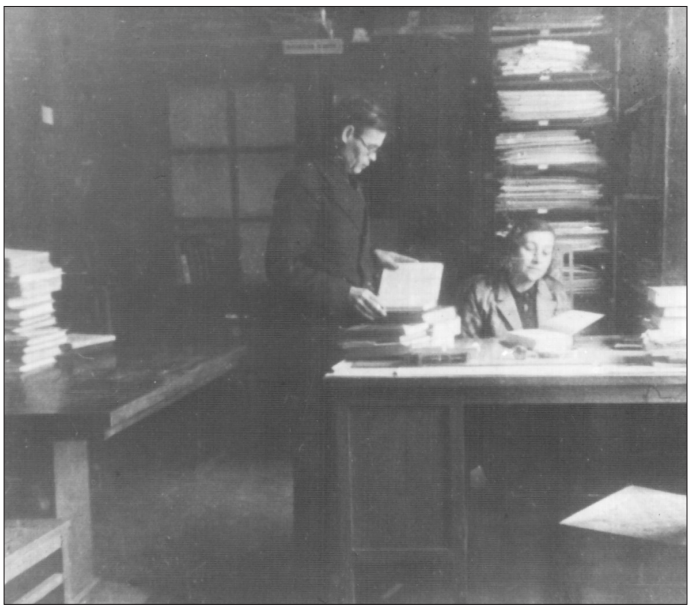
Роботу з використання документів в "оперативно-чекістських" цілях виконували співробітники відділів ТФ держархівів. Однак в окремих випадках, через накопичення великої кількості документальних матеріалів, привезених з-за кордону (як, наприклад, у Одеській, Чернівецькій, Київській, Львівській та інших областях), співробітники інших відділів допомагали в цій роботі [6, арк. 1]. Так, є згадка про допомогу співробітників інших відділів ЦДІА при впорядкуванні документальних матеріалів, які надійшли до Спеціального відділу ТФ у першій половині 1947 р. [29, арк. 34].

Фонди Спеціального відділу ТФ опрацьовувалися передусім з метою оперативного використання документів. Результати оперативної розробки надсилалися до Архівного управління УРСР, яке, в свою чергу, передавало їх до Москви.

Патриція Кеннеді Ґрімстед припускає, що вже на первісному етапі відбувалося сортування матеріалів за їхньою видовою приналежністю. Підтвердженням цього може служити передавання до ЦДАКФФД УРСР 1496 фотопозитивів з надходження 1945 року, яке мало місце принаймні на середину 1946 р. На жаль, ці фотографії не були виділені в окрему колекцію і розчинилися у фондах архіву [251, с. 31].

Очевидно, таке сортування відбувалось і по відношенню до бібліотечного сегмента ПА. Бібліотечний масив був складовою "празьких" зібрань, будучи предметом збирання, описування, зберігання та надання в користування. Немає відомостей, що книжки транспортувалися окремо від архівів, тому цей масив нерозривно пов'язаний з архівами. Фізичне роз'єднання даного цілісного масиву відбулося вже в УРСР при первісному розбиранні привезених матеріалів. Друковані видання вилучалися з архівного масиву і концентрувалися в бібліотечних фондах.

Звіт про діяльність ЦДІА УРСР за 1945 р. вперше зафіксував роботу з привезеними друкованими матеріалами з Чехословацької Республіки. Цікаво спів-



Бібліотека (відділ науково-довідкової літератури) ЦДІА УРСР, нині – Державна наукова архівна бібліотека, м. Київ, 1944–1945 рр.

ставити його з планом на 1945 р., де для відділу науково-довідкової літератури (майбутня бібліотека) зазначалося поповнення новою літературою в складі 800 книжок [85, арк. 13]. У лютому 1946 р. ЦДІА УРСР звітував про створення відділу ТФ [61, арк. 10], куди, в тому числі, було прийнято матеріали, що прибули з ЧСР, обсягом у "два с половиной вагона архивных и печатных материалов" [86, арк. 11], включаючи, очевидно, актові книги, вивезені нацистами. У розділі звіту "систематизація матеріалів" зазначено газети; "разборка книг и журналов, привезенных из Праги и Златоуста" [86, арк. 26]. Із запланованого обсягу у 8000 одиниць було виконано лише 5000 (62%) [86, арк. 26].

Російська сторона контролювала процес опрацювання ПА: вже у вересні 1945 р. Й. Нікітінський надіслав листа П. Гудзенку з проханням "срочно сообщить подробную характеристику материалов Украинского архива, полученного в дар от Чехословацкого правительства" [15, арк. 42].

План роботи відділу державних архівів УНКВС на четвертий квартал 1945 р. від 5 жовтня 1945 р. має пункт про приймання документальних матеріалів, де зазначено 7000 кг при нормі 800 [7, арк. 31]. Очевидно, йдеться про загальну вагу матеріалів, доставлених з різних місць, оскільки ЦДІА відзвітував про надходження у 1945 р. 2510 кг розсипу матеріалів з Чехословаччини [8, арк. 65].

Загалом у 1945 р. ЦДІА УРСР прийняв 2,5 вагони архівних і друкованих матеріалів з Чехословаччини [8, арк. 84]; за іншим звітом про роботу ЦДІА УРСР – два вагони [6, арк. 1]. У тому ж році архів отримав з Кракова один вагон документальних матеріалів українських урядів 1917–1921 рр. [6, арк. 1–2].

Тобто від самого початку опрацювання матеріалів ПА ЦДІА УРСР мав документи, подібні за змістом до "празького" еміграційного масиву, які походили з іншого осередку української еміграції – з Польщі.

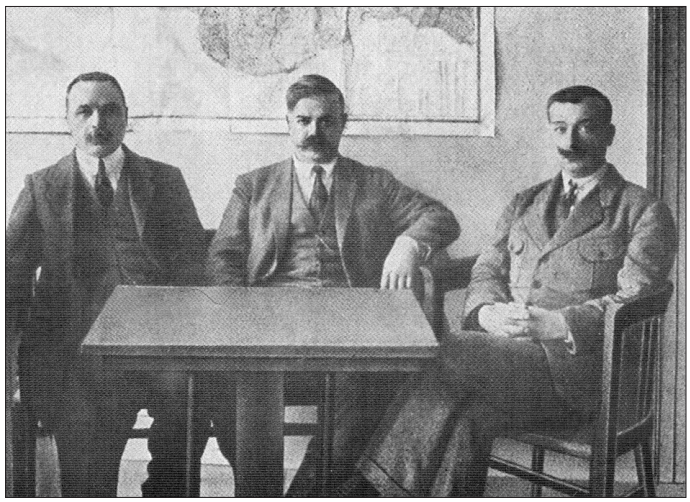
До відділу ТФ також надійшло у 1945 р. 77 фондів з ЦДАЖР УРСР. Це п'ять груп фондів, дві з яких – вищих органів влади довоєнного періоду. Одна група – це документи німецьких воєнних частин окупаційного періоду, одна – документи ОУН. Одна група фондів становить особливий інтерес: це міністерства та установи урядів України на українській території, а також в еміграції за 1917–1925 рр. Зазначено, що фонди останньої групи були привезені зі Львова [91, арк. 1]. Очевидно, що це були документи українських установ, які діяли у Львові та інших регіонах Польщі у міжвоєнний період. Тож звіти про опрацювання та використання документів Спеціального відділу ТФ торкаються також і матеріалів польського походження.

Є відомості про існування спеціально закритої бібліотеки при відділі використання УДА НКВС УРСР, де у 1945 р. було проведено інвентаризацію 1191 одиниці книг і журналів, частину яких складає, зокрема, еміграційна література [17, арк. 9]. Тож головні архівісти країни мали інформацію про українські еміграційні осередки до переміщення до УРСР архівів української еміграції міжвоєнного періоду.

До відділу друкованих фондів ЦДІА УРСР надійшли книги і газети з Праги (5000 од.) і евакуації із Златоуста (3798 од.); обробка цих матеріалів була запланована на 1946 р. [8, арк. 70]. Було відзвітовано, що у 1945 р. закінчилося розбирання цих друкованих матеріалів. Але його темпи (5000 од.) відставали від запланованих 8000 од. через складання карток на книги і журнали і вливання їх в каталог [8, арк. 72]. Наведені цифри є одним із прикладів неможливості простеження опрацювання матеріалів з Праги, адже через одночасну обробку видань, отриманих із Праги і реевакуйованих із Златоуста, не можна сказати, чи картки і вливання в каталог стосувалися всіх видань, чи лише реевакуйованих. Важливо, що 5000 запланованих одиниць стали 5000 виконаними "празькими" одиницями [8, арк. 120–121], тобто саме їм надавався пріоритет.

Станом на 30 жовтня 1945 р. у відділі ТФ було 280 фондів (близько 19500 од. зб.), переважну більшість яких становили матеріали УІК. З останніх було виділено 203 фонди, їх поділили на дев'ять груп [91, арк. 1]. (Для порівняння обсягів документальних матеріалів Спеціального відділу ТФ ЦДІА УРСР див. Додаток З).

Станом на 30 листопада 1945 р. документи, переміщені з ЧСР, було систематизовано та розподілено на такі 9 груп: 1) міністерства, дипломатичні місії та члени урядів в еміграції; 2) українські політичні партії та діячі в еміграції; 3) українські "культурно-националистические" установи в еміграції; 4) українські громадські організації в еміграції; 5) українська "националистич[еская]" преса в ЧСР; 6) українські громадські студентські організації в ЧСР; 7) українські навчальні заклади в ЧСР; 8) українські сільськогосподарські та кооперативні



Управа УГК в Празі. Зліва направо: Никифор Григоріїв, Микита Шаповал (голова), Микола Галаган, 1923 р.

організації; 9) міністерства та воєводства Польщі. Було визначено хронологічні рамки для кожної групи [91, арк. 1].

Також станом на 30 листопада 1945 р. було виділено сім фондів, що становили "наибольший интерес для оперативного использования": Український громадський комітет (УГК), особові фонди М. Деркача, С. Довгаля, М. та Н. Григоріївих, Д. Антоновича, Б. Мартоса [91, арк. 2–3]. Виділені фонди планувалося "оперативно розробити" до кінця 1945 р., а решту фондів, виділених з УІК, – "оперативно упорядкувати" в перші місяці 1946 р. [91, арк. 3].

Варто зупинитись на більш детальній характеристиці наведених семи фондів, наданій у відповіді директора ЦДІА УРСР В. Стрельського начальнику УДА НКВС УРСР П. Гудзенку, – чим саме ці фонди становлять найбільший інтерес для "оперативного використання".

Фонд УГК зберігав відомості "про всех Укр[аинских] белоэмигрантов в ЧСР". Фонд М. Деркача – листування, що характеризувало адресата та адресантів як таких, які готові надавати допомогу Німеччині у боротьбі проти СРСР. Фонд С. Довгаля містив відомості про участь емігрантів у війні Німеччини з Польщею та про участь у "националистическом движении" на Західній Україні у 1941–1942 рр. [91, арк. 2]. У фонді Д. Антоновича зберігався лист професора О. Оглоблина (колишнього голови Київської міської управи), а також адреси письменників та художників в м. Києві, які відійшли разом з німцями. Подібно, у фонді Б. Мартоса були листи від осіб, які перебували в Києві під час окупації [91, арк. 3].

Найбільше уваги приділялося фонду Н. Григоріїва. З огляду на політичну та громадську діяльність цього діяча, не викликає здивування зацікавлення, в першу чергу, його документами. Виділено листи від В. Винниченка Й. Сталіну, листи від інших діячів, які висвітлюють ситуацію в Україні 1934–1938 рр.

Дано коротку характеристику записам зі щоденника Н. Григоріїва за 1933–1934 рр. – відносно стосунків автора щоденника та П. Калюжного. Останній був арештований та засуджений до розстрілу в СРСР, але зміг утекти [91, арк. 2–3].

До кожної з вказаних семи груп фондів прикріплювався науковий співробітник, відповідальний за роботу з ними, а саме: за повне впорядкування і описування; складання коротких історичних довідок на установи-фондоутворювачі, біографічних довідок на осіб і характеристик наявних матеріалів; складання детальних карток-аркушів на всіх українських діячів еміграції із вказанням їхніх зв'язків та діяльності; складання "солидных" оперативно-наукових орієнтировок [91, арк. 3]. Як покаже подальший аналіз, у темпи та види оперативної розробки згодом будуть внесені значні корективи.

Однак кінець 1945 – початок 1946 р. відповідав задекларованим темпам і намірам роботи з ПА. Збереглися списки осіб, підозрюваних у співпраці з німецькими окупантами станом на 2 грудня 1945 – 11 лютого 1946 р., надіслані ЦДІА УРСР у м. Києві до УДА НКВС УРСР. Списки містили прізвище, ім'я та по батькові особи, останнє місце її проживання, рік (дата виявленої інформації) та рід діяльності. Подано 56 позицій на осіб, чиє останнє місце проживання зазначено як Прага, хоча імена деяких діячів повторюються по декілька разів (Д. Антонович, І. Мазепа, М. Галаган, Є. Вировий, О. Мицюк, М. Омелянович-Павленко та ін.) [93, арк. 1–3, 24–24 зв, 30–48 зв].

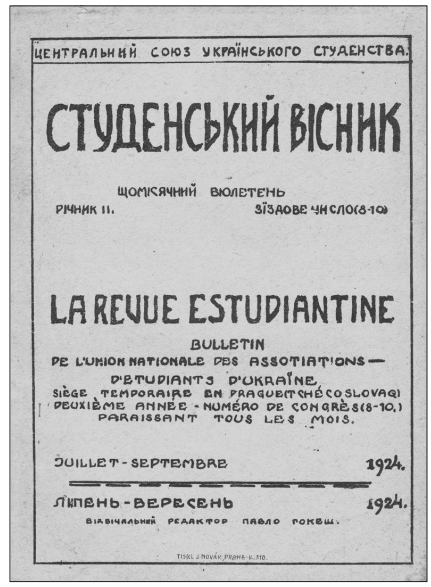
Було складено список, отриманий за матеріалами газет, які зберігалися у відділі друкованих фондів ЦДІА УРСР [93, арк. 5–7]. Зроблено кілька спецповідомлень на "зрадників" українського народу, в тому числі на О. Мицюка, М. Галагана та І. Мазепу [93, арк. 25, 26, 28]. Складено також списки осіб, які мали відношення до Центральної ради та Директорії, а також рекомендовано літературу з теми (тобто праці діячів еміграції) та списки фондів ЦДАЖР УРСР у Харкові [93, арк. 49–52, 58].

Віднайдено звіт про роботу відділу ТФ ЦДІА УРСР за 1945 рік з 15 жовтня 1945 по 1 січня 1946 р. Очевидно, до Спеціального відділу ТФ матеріали Празького архіву потрапили в кінці 1945 р., оскільки на 1946 р. було заплановано роботу Спеціального відділу ТФ, куди входили матеріали Празького архіву [18, арк. 5, 9].

З 15 жовтня 1945 р. по 1 січня 1946 р. було повністю впорядковано (крім підшивки одиниць зберігання) п'ять особових фондів – Ф. Швеця, Б. Мартоса, М. Деркача, Н. Григоріїва та М. Григоріїва (разом 210 од. зб.), а також фонд Українського видавництва "Пробоєм" (7 од. зб.) [12, арк. 14]. Було розібрано за роками і структурою документи фонду УГК в Празі (300 од. зб. та 97 кг розсипу) [12, арк. 15]. За завданням НКВС УРСР було виявлено і передано до УДА матеріали про "преступную деятельность предателей Укр. [так в тексті. – *Т. Б.*] народа", головним чином білоемігрантів, на 135 чоловік; 20 документів на предмет використання в "оперативно-чекістських цілях"; складено 4 спец-

характеристики фондів, складено 3 історичних довідки фондів (УГК, УПСР за кордоном та УІК в Празі) [12, арк. 14–15].

Вже у 1945 р. було складено довідку для внутрішнього користування в УДА НКВС УРСР, де подається історія України від Жовтневого перевороту 1917 р., говориться про "українських націоналістів" – діячів ЦР, Гетьманату, Директорії, ОУН. Зазначається там і про українську еміграцію в Чехословаччині, Польщі, Франції, Відні. Згадуються "Ліга українських націоналістів" та "Центральний союз українського студентства" (ЦЕСУС) [13, арк. 1–35 зв], очевидно, ці матеріали вже були оброблені і використані у довідці.


ЦЕНТРАЛЬНИЙ СОЮЗ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНСТВА.

СТУДЕНСЬКИЙ ВІСНИК

ЩОМІСЯЧНИЙ БЮЛЕТЕНЬ

РІЧНИК II. ЗЇЗДОВЕ ЧИСЛО(8-10)

LA REVUE ESTUDIANTINE

BULLETIN

DE L'UNION NATIONALE DES ASSOTIATIONS — D'ETUDIANTS D'UKRAÏNE,

SIÈGE TEMPORAIRE EN PRAGUE(TCHÉCOSLOVAQ) DEUXIÈME ANNÉE - NUMÉRO DE CONGRÈS(8-10,) PARAISSANT TOUS LES MOIS.

JUILLET - SEPTEMBRE 1924.

ЛИПЕНЬ - ВЕРЕСЕНЬ 1924.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР ПАВЛО РОКЕШ.

"Студентський вісник". Бюлетень Центрального союзу українського студентства. Ч. 8–10. Прага, липень – вересень 1924 р.

У 1945 р. таємні відділи держархівів УРСР сконцентрували 1972 таємних фонди (282023 од. зб. та 38092 кг розсипу) [6, арк. 1]. Серед усіх таємних фондів держархівів України, зокрема, серед матеріалів генерал-губернаторства "Трансністрія" (20 вагонів, привезені з Румунії до Одеського обласного архіву) та одного вагону документів українських урядів 1917–1921 рр., привезеного з Кракова, УДА МВС УРСР відзначило і т. зв. "Український архів" з Праги обсягом у два вагони, привезені до Києва [6, арк. 1–2] (Додаток 9).

У процесі переведення ЦДАЖР УРСР з Києва до Харкова у жовтні 1945 р. картотеку на "к/р елемент" цього архіву було переміщено до Спеціального відділу ТФ ЦДІА УРСР у м. Києві, де у 1946 р. завершено роботу з її розробки "по



Архіви губернаторства "Трансністрії", підготовлені до відправлення до Радянського Союзу зі станції Валеа Судулуй (Румунія, 4 лютого 1945 р.)

строгому алфавіту" [18, арк. 10]. Отже, наведені нижче статистичні дані щодо "к/р елементу" могли бути сформованими на основі не лише ПА.

У звіті про оперативну роботу всіх державних архівів за 1945 р. присутній термін "українські білоемігранти". З одного боку, зважаючи на потрапляння документів ПА до ЦДІА УРСР лише в жовтні 1945 р., видається малоймовірним, що до звіту вже були включені документи цього комплексу. З іншого, за два місяці можна було провести попередню роботу з виявлення прізвищ осіб зазначеної категорії, бо інакше що б малося на увазі під терміном "українські білоемігранти"? (Для порівняння пріоритетів розробки див. дані по кількох групах, які підпадали під "оперативно-чекістську розробку", в додатку 10 за 1945 р.).

Нагадаємо, що 1946 рік приніс організаційні трансформації: з березня 1946 р. по березень 1960 р. АУ було підпорядковане МВС УРСР. Тож саме на час перебування архівної галузі у віданні Міністерства внутрішніх справ припадає оперативна розробка ПА та інших фондів.

Розглянемо результати оперативної розробки документів спецфондів державних архівів УРСР у 1945–1947 рр. (Додаток 10). Як видно, лідерство залишалося за особами, виявленими в фондах до 1917 р. Очевидно, факт передачі до НКВС-НКДБ відомостей про 151 особу замість 388 можна пояснити смертю решти "розроблюваних". Архівісти сумлінно протоколювали склад українських урядів, бо кількість виявлених і облікованих відставала від відомостей про цих осіб, проте інформацію чомусь не передали до спецслужб. Натомість реемігранти, що перейшли кордон за часів Української революції 1917–1921 рр., дуже цікавили органи безпеки, бо список на 271 особу – на всіх – був переданий до НКВС-НКДБ. Йдеться про реемігрантів тому, що, очевидно, вони були в зоні досяжності служб безпеки.

Після переміщення РЗІА до Москви одночасно з опрацюванням велися роботи зі складання ряду довідників за фондами: іменної картотеки; предметно-тематичної картотеки про діяльність емігрантських організацій та їхніх статутних документів; історичних довідок на фонди, що підлягали оперативній розробці. Паралельно виконувалися запити ГУЛАГ та готувалися спецповідомлення з найбільш важливої інформації на ім'я керівництва ГАУ МВС СРСР [494, с. 17]. Проаналізуємо, які види робіт із документами ПА нам вдалося простежити за документами.

Вже в 1945 р. УДА НКВД УРСР дав ЦДІА УРСР завдання виявити і передати йому ряд документів для використання в оперативній роботі, що і було зроблено. З цією метою було складено спеціальні характеристики на чотири фонди та історичні довідки на три фонди [8, арк. 80]. Відомостей про задіяні фонди немає, але немає й підстав говорити, що матеріали ПА були виключені з цієї роботи.

За завданням заступника наркома внутрішніх справ І. Лобуренка наприкінці грудня 1945 р. архівами УРСР було виявлено документальні матеріали

та складено списки-довідники на керівний склад української еміграції, що "контрреволюційно" діяв за доби Української революції, на еміграції та співпрацював з німцями. Було складено вісім списків на 433 особи та знято 211 копій документів [17, арк. 9 зв.].

Іншим видом роботи, де могли бути задіяні матеріали ПА, є орієнтировка про "українсько-німецьких націоналістів", запланована на перший квартал 1946 р. [20, арк. 2–2 зв.]. Складалася і доповнювалася також довідка-орієнтировка про стан основних таємних фондів центральних держархівів УРСР в 1946 р. [20, арк. 38–39]. На жаль, вона не відклалася в діловодстві Архівного управління, втім, очевидно, збереглася в російських архівах. Нагадаємо, що 1946 рік приніс серйозні організаційні зміни: з березня 1946 р. по березень 1960 р. АУ було підпорядковане МВС УРСР.

ГАУ НКВС СРСР у травні 1946 р. направило листа П. Гудзенку з проханням надсилати разом із річним звітом з використання документальних матеріалів у вигляді додатку відомості по "трофейным материалам, националистических и белогвардейских эмигрантских организаций, доставленных из заграницы" [20, арк. 37]. Опрацюванню підлягали усі наявні фонди, включно з реевакуйованими, необхідно було зазначити: обсяг, стан науково-технічного опрацювання, кількість оперативно розроблених матеріалів та кількість взятих на картковий облік, зокрема, "контрреволюційних націоналістично-еміграційних організацій" [19, арк. 37–37 зв.]. Отже, склад фондів, що викликали зацікавлення союзних органів, співпадає з тематикою ПА, однак архівісти не вирізняють матеріали, привезені з Праги, від інших документів, що містять інформацію на "к/р елементи". Тому в багатьох випадках неможливо простежити розробку документів УІК та інших українських організацій, привезених з Чехословаччини: документи подібного змісту опрацьовувалися разом.

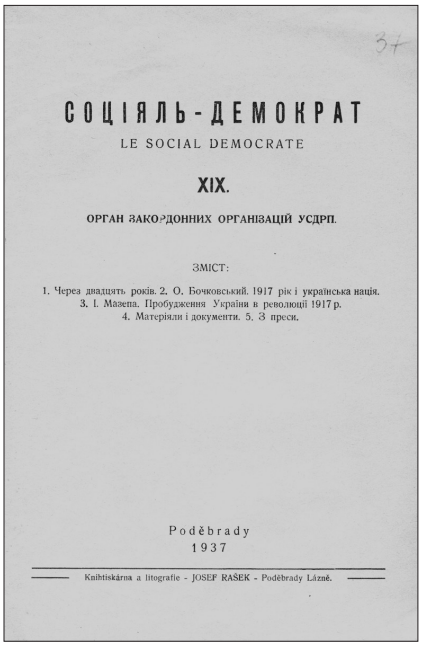
Звіт про роботу архівних органів УРСР з використання документальних матеріалів в "оперативно-чекістських" та "народно-господарських" цілях за 1946 р. розповідає також і про матеріали ПА. Так, серед найбільш цінних довідок-орієнтировок виділені "Контрреволюционная деятельность украинских националистических партий в эмиграции" та "Украинская эмигрантская пресса в ЧСР" [20, арк. 49].

Маємо прямі докази негайного використання документів УІК в оперативних цілях в межах архівної системи УРСР. Так, у звіті за перше півріччя 1946 р. відділу ТФ Львівського облдержархіву зазначено, що "большую помощь в оперативной работе ОББ УМВД оказали исторические справки на УИК и ОУН (составленные по архивным материалам и переданы в УМВД на работу в оперативно-чекистских целях" [21, арк. 19 зв].

Важливим є лист співробітників АУ УРСР начальнику відділу використання ГАУ МВС СРСР капітану Г. Старову від 28 листопада 1946 р., яким направлялися списки-довідники на "к/р" елемент 35 "политокрасок", в тому числі: на співробітників Держварти (3 списки на 622 особи); на осіб, які служили

в Білій, Денікінській та буржуазно-націоналістичних арміях (3 списки на 106 осіб); на реемігрантів (1 список на 14 осіб); на членів УСДРП (1 список на 17 осіб) [19, арк. 88–88 зв.]. На жаль, списки не відображені у справі, але вони точно складалися принаймі на кінець листопада 1946 р., і Празький архів вочевидь слугував за одне з їхніх джерел.

Є певна плутанина з назвами відділів, пов'язаних з опрацювання ПА. Фонди ПА іноді фігурують у відділі ТФ ЦДІА УРСР, але, як показує аналіз, еміграційні фонди були зосереджені у Спеціальному відділі ТФ цього архіву. Так, у плані роботи на 1946 р. відділу ТФ зазначено фонди, що належать Празькому архіву. Однак співставлення плану і звіту роботи Спеціального відділу ТФ свідчить, що йдеться про одні і ті ж матеріали та одних і тих самих співробітників і начальника В. Зикову [18, арк. 5; 22, арк. 2, 7–10, 25]. Тож там, де є можливість говорити про наявність еміграційних фондів з Чехословацької Республіки, ми будемо ототожнювати відділи ТФ і Спеціальний відділ ТФ. Можливо, проблема виникла через елементарну друкарську помилку, фактичне функціонування Спеціального відділу з 1947 р. або перебування частини еміграційних фондів у відділі ТФ в другій половині 1945–1946 рр. Принаймні звіт відділу ТФ ЦДІА УРСР за 1948 р. підтверджує відсутність у ньому празьких емігрантських фондів [32, арк. 25].



СОЦІЯЛЬ-ДЕМОКРАТ

LE SOCIAL DEMOCRATE

XIX.

ОРГАН ЗАКОРДОННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УСДРП.

ЗМІСТ:

1. Через двадцять років. 2. О. Бочковський. 1917 рік і українська нація.
3. І. Мазепа. Пробудження України в революції 1917 р.
4. Матеріяли і документи. 5. З преси.

Poděbrady
1937

Knihtiskárna a litografie - JOSEF RAŠEK - Poděbrady Lázně.

"Соціяль-демократ". Орган закордонних організацій Української соціал-демократичної робітничої партії. Ч. XIX. Подєбради, 1937 р.

У 1946 р. відділ ТФ ЦДІА УРСР планував написати п'ять довідок-орієнтировок: українська білоеміграція в ЧСР; українська білоемігpаційна преса в ЧСР; к/р діяльність українських політичних партій в еміграції, в т. ч. УПСР; українські "фашистські" організації за кордоном; доля інтернованих армій УНР в еміграції та їхня участь в "інтервенції капіталістичних країн проти СРСР" [22, арк. 2–3]. (Для порівняння див. Додатки 8 і 6 за 1946 р.).

Згідно з планом роботи відділу ТФ ЦДІА УРСР на 1946 р. слід було скласти три огляди груп фондів: українських політичних партій та їхніх діячів в еміграції; українських громадських організацій в еміграції; української націоналістичної преси в еміграції (мали підготувати 3 співробітники) (Додаток 8). Також на 1946 р. призначено складання 68-ми коротких історичних довідок на всі фонди, що підлягають упорядкуванню в 1946 р., крім особових фондів, на фондоутворювачів яких

" УТВЕРЖДАЮ "
Директор ЦГИА УССР
/СТРЕЛЬСКИЙ/
" 8 " ..... 1946 г.

№....

Совершенно секретно.

П Л А Н Р А Б О Т Ы.

Отдела секретных фондов ЦГИА УССР на 1 9 4 6 Г о д.

№	Виды работ	Сроки исполн.	Ответств. исполнит.	Примеч
	Принять и разместить все документальные материалы, имеющие поступить в отдел.	По мере поступл.	т.ЗЫКОВА.	
	В целях размещения и обеспечения сохранности докум.материалов, оборудовать стеллажами одну комнату в помещении быв. столовой.	Iкв.1946г.		
	Провести полное упорядочение документ. материалов 87 архивных фондов, об"емом 9942 х/ ед.хр. и 1198 документальной россыпи. /Кроме подшивки ед.хр./ Список фондов, подлежащих упорядочению и их об"ем к плану прилагается	В течении года	Ст.ст.науч. сотрудники т.ЗЫКОВА т.ВАЙСБЕРГ т.ХОТИНСКАЯ	Х/ Из них 1766 ед. хр. готовы к описанию
	В целях оперативного использования документ.материалов, составить картотеку на укр.белоэмигрантов за границей.	IУ кв. 1946г.	Ст.науч. сотруди. т.ВАЙСБЕРГ и все науч ные сотр.	
	Написать обзор картотеки укр.белоэмигрантов, эмигрировавших за границу в 1917-21 гг.	IУ кв. 1946 г.	Научн. сотрудн. т.СОКОЛОВА	
	Написать 5 справок-ориентировок:			
а/	"Укр.белоэмиграция в УССР"	П кв.46г.	Ст.научн.	
б/	"Укр.белоэмигр.печать в УССР"	П кв.46г.	сотрудн. т.ХОТИНСКАЯ	
в/	"Контрреволюционная деятельность укр.политических партий в эмиграции /гл.образом УПСР/	П кв.46г.	т. ЗЫКОВА. т.ВАЙСБЕРГ	
г/	Укр.фашистские организации за границей	Ш кв.46к.	т. ЗЫКОВА.	
д/	Судьбы интернированных армий			

План роботи ЦДІА УРСР на 1946 р. (перший аркуш)

будуть складені характеристики, із залученням всіх наукових співробітників [22, арк. 3].

Для поквартального приймання впорядкованих фондів відділу ТФ (очевидно, Спеціального відділу) у 1946 р. в ЦДІА УРСР мала бути створена комісія. Планувалося також у 1946 р. провести повний облік (заповнити аркуші фондів, картки фондів і завести справи фондів) всіх упорядованих фондів, кількість яких до кінця 1946 р. мала дорівнювати 106. На решту 185 фондів планувалося заповнити аркуші фонду і вказати орієнтовно крайні дати та їхні обсяги [22, арк. 3].

Для підвищення кваліфікації співробітників відділу ТФ було заплановано у 1946 р. прочитати своїми силами чотири лекції із загально-історичного циклу історії України та дві лекції з історії та діяльності політичних партій в Україні [22, арк. 3–4]. В порядку обміну досвідом планувалося заслухати три з п'яти довідок-орієнтировок, заплановані на складання у 1946 р.: про українську білу еміграцію, еміграційну пресу та діяльність політичних партій, у т.ч. УПСР. Останнім дванадцятим пунктом плану роботи відділу ТФ ЦДІА УРСР на 1946 р. був "критико-библиографический разбор" книги С. Наріжного "Українська еміграція" 1942 року видання [22, арк. 4].

Список фондів, який підлягав упорядкуванню по відділу ТФ ЦДІА УРСР, складався з 87 фондів обсягом 9942 од. зб. та 1198 кг розсипу [22, арк. 2]. Нумерація фондів – від 3с до 267с. Він містив фонди трьох груп: УНР (16 фондів), особові фонди (22 фонди) та українські еміграційні установи в ЧСР, Польщі та Франції (відповідно 49 фондів).

Якщо співставити однакові фонди списку фондів Спеціального відділу, що підлягали упорядкуванню в 1947 р., та списку фондів, що підлягали упорядкуванню в 1946 р. по відділу ТФ ЦДІА УРСР, то вони пронумеровані у деяких випадках по різному, у деяких – однаково: фонд М. Галагана – № 43с та 56с, але з однаковим обсягом в обох випадках: 0,5 кг розсипу; фонд Л. Білецького – № 90с (1923–1943, 15 кг розсипу) в обох списках; фонд № 116с С. Черкасенка (1921–1935, 2 кг розсипу) та ін. [29, арк. 9, 10; 22, арк. 7–9]. Варто відзначити, що до списку фондів, які підлягають обробці в 1946 р., включено і такий трофейний фонд, як фонд № 267с "Рейхскомісаріат України в м. Рівне" (1941–1943, 573 одиниці зберігання) [22, арк. 10].

Звіт про роботу архівних органів УРСР з використання документальних матеріалів в "оперативно-чекістських" та народно-господарських цілях за 1946 р. підсумував, що в основному розроблені групи матеріалів, складовою яких є і фонди націоналістичних партій і організацій [20, арк. 50]. Зазначено також, що ЦДІА УРСР багато зробив "по разоблачению украинских белоэмигрантов" [20, арк. 53]. (Див. для порівняння Додаток 11).

Більшість упорядкованих у першому півріччі 1946 р. 63-х фондів склали, як і в інші роки, особові фонди українських діячів еміграції (22 фонди), часописів та видавництв (10 фондів), кілька фондів УНР та українські еміграційні фонди, переважно з Чехословацької Республіки. Номери фондів – від 8с до 292с. З



Сергій Шелухін

15 історичних довідок на фонди ПА припадає десять, чотири – на фонди з Польщі і одна – з Франції [22, арк. 20–22]. На фонд № 164с "Комітет фундації ім. К. Мацієвича в Подєбрадах" написано історичну довідку та характеристику на фондоутворювача особового фонду [22, арк. 21]. З 10 фондів часописів і видавництв сім чи вісім [незрозуміло надруковано – *Т. Б.*] увійшли до орієнтировки "Українська емігрантська преса в ЧСР" [22, арк. 22].

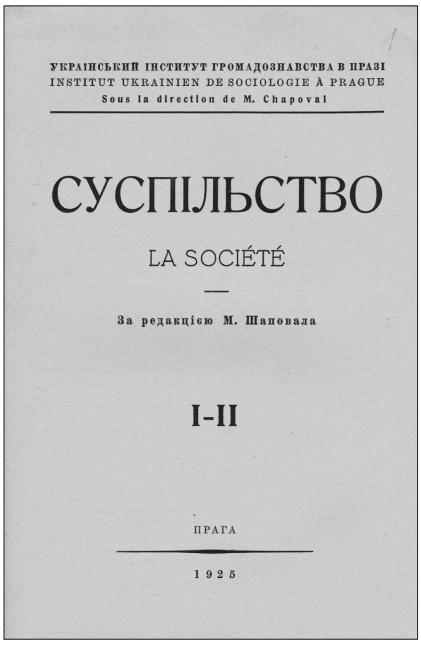
За перше півріччя 1946 р. відділ ТФ ЦДІА УРСР написав орієнтировку "Українська емігрантська преса в ЧСР" та підібрав матеріали для орієнтировки "Контрреволюційна дільність українських політичних партій в еміграції" [22, арк. 15], яка і була написана до кінця року. З 23 великих характеристик на фондоутворювачів особових фондів дві є характеристиками-оглядами [22, арк. 15].

Цікавим свідченням ставлення до "буржуазних націоналістів" є примітка у списку фондів, додатково виявлених по відділу ТФ ЦДІА УРСР у першому півріччі 1946 р. навпроти фонду № 34с "Особистий фонд Д. В. Антоновича" – "характ. на отца и сына", що можна розшифрувати як складання двох характеристик (на батька і сина відповідно), або ж про те, що фонд містить матеріал про двох осіб [22, арк. 23]. На нашу думку, йдеться скоріше про перше припущення, оскільки у примітках фіксувались методи використання потенціалу фондів: довідка на фонд УГК в ЧСР; сім фондів часописів, редакцій та видавництв у ЧСР зазначені як такі, що увійшли до орієнтировки "Українська емігрантська преса в ЧСР"; а в примітці до фонду С. Шелухіна говориться, що матеріали не описані [22, арк. 20–23].

До звіту роботи відділу ТФ ЦДІА УРСР за перше півріччя 1946 р. додано список 18 фондів, додатково виявлених по відділу ТФ в першому півріччі 1946 р.: вісім – це фонди ЦР, УД та УНР, чотири – фонди еміграційного походження з Польщі і решта шість – українські еміграційні організації з осідком у Празі (5) і Подєбрадах (1) [22, арк. 19].

Цікаво співставити відомості про виявлення, облік та використання документальних матеріалів таємних фондів ЦДІА УРСР у першому півріччі 1946 р. та в 1946 р. загалом (для ілюстрації пріоритетів, темпів роботи тощо див. Додаток 10).

Для впорядкування у 1946 р. Спеціальним відділом ТФ ЦДІА УРСР підібрані "самые основные фонды, важные для использования их в оперативных целях" [22, арк. 37], якими стали 87 фондів (всього 5056 од. зб.) з номерами


УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ ГРОМАДОЗНАВСТВА В ПРАЗІ
INSTITUT UKRAINIEN DE SOCIOLOGIE À PRAGUE
Sous la direction de M. Chapoval

СУСПІЛЬСТВО

LA SOCIÉTÉ

За редакцією М. Шаповала

I-II

ПРАГА

1925

"Суспільство". Видання Українського інституту громадознавства у Празі. Ч. I–II. Прага, 1925 р.

від 2с до 255с [22, арк. 41–46]. Два фонди мають різні порядкові номери (85 і 86), але однакові номери фондів (2с), тож, напевно, це є свідченням процесу упорядкуванням фондів у напрямі їхньої дефрагментації, бо фонди ці є спорідненими: Український соціологічний інститут у Празі (1923–1939, 324 од. зб.) та Український робітничий університет при Українському інституті громадознавства в Празі (1927–1931, 450 од. зб.) [22, арк. 46].

З 87-ми фондів 35 є особовими. Нараховується 26 характеристик на фондоутворювачів особових фондів, у тому числі на фонд № 164с "Комітет фундації ім. К. Мацієвича в Подєбрадах" (разом з довідкою), а також дві характеристики на фонд № 34с "Особистий фонд Д. В. Антоновича–, по одній на "отца и сына" [22, арк. 42, 44.]. Більшість фондів мала Прагу за місце осідку фондоутворювача. Загалом підготовлено 18 історичних довідок.

Якщо накласти список фондів ТФ, упорядкованих в першому півріччі 1946 р., на список фондів Спеціального відділу ТФ, то виявиться, що всі 63 фонди першого списку ідуть у тому самому порядку в другому списку; окрім того, додаються ще 24 фонди українських діячів еміграції в ЧСР та організацій, включаючи і фонд М. Грушевського (1919–1923, 21 од. зб.) [22, арк. 44–46].

У 1946 р. ЦДІА УРСР отримав 192 запити на 269 осіб від оперативних та інших радянських органів, позитивних відповідей було надано 130, негативних – 139 [22, арк. 47].

Загалом 1946 рік приніс складання Спеціальним відділом 34-х коротких характеристик на українських білоемігрантів, що займалися "антирадянською діяльністю", для підготовки списку-довідника [22, арк. 15]; взяття на картковий облік 190-та українських білоемігрантів, з них на 170 осіб надіслано відомості до МВС УРСР у вигляді списків-довідників та спецповідомлень, та складено 30 персональних характеристик на українських білоемігрантів [18, арк. 9].

АУ МВС УРСР висловило незадоволення темпами виконання плану на 1946 р. з приведення в порядок документальних матеріалів директорові ЦДІА УРСР В. Стрельському: за деякими видами архівно-технічних робіт виконання плану складало 20–30 %, а за інвентарним описом одиниць зберігання – 29 % тощо [18, арк. 1]. В. Стрельський запевнив, що на 1 січня 1947 р. штат архіву

буде повністю укомплектований, бо вже оформлюється науковий співробітник. Він виправдовувався, що незадовільна робота архіву у першому півріччі 1946 р. мала місце через недоукомплектованість штату. Однак станом на 1 січня 1947 р. в наявності була 71 особа замість 72 одиниць штатного розпису [18, арк. 14, 16]. Нами було нараховано принаймні чотири співробітники відділу ТФ, п'ятий – співробітник історико-революційного відділу [22, арк. 2–4], які брали участь в роботі над матеріалами ПА.

Спеціальним відділом ТФ ЦДІА УРСР планувалося у 1947 р. складати списки-довідники: "На выявленных укр. эмигрантов, занимавшихся антисоветской деятельностью, и другой контрреволюционный элемент, проходящий по документальным материалам, периодически (не реже 1 раза в квартал) составлять списки-справочники с приложением к ним копий документов, характеризующих их преступную деятельность" [29, арк. 2–3].

План роботи Спеціального відділу на 1947 р. включає складання чотирьох довідок-орієнтировок на тему: зовнішня політика Директорії УНР; "Подготовка националистических кадров украинской белоэмиграцией в Чехо-Словацкой республике" (очевидно, маються на увазі освітні установи), діяльність українського студентства та кубанців [29, арк. 4]. Складено ж було лише дві довідки-орієнтировки, одна з яких – про діяльність кубанців [29, арк. 82].

Протягом 1947 р. відбувалися передачі документальних матеріалів з відділу ТФ Львівського обласного державного архіву до Спеціального відділу ТФ ЦДІА УРСР: 20 тонн та 4 фонди [28, арк. 16]. Матеріали були отримані з філіалу Бібліотеки АН УРСР у Львові, обласної бібліотеки, музеїв, НТШ, монастиря василіан та інших закладів. Загалом же відділ отримав в 1947 р. 249 фондів (3513 од. зб. та 5500 кг розсипу) [29, арк. 80]. Варто відзначити, що Львівський обласний державний архів отримав значну кількість еміграційних фондів [399, с. 312, 315], але таких, що складають ПА, нами виокремлено лише сім (Додаток 14).

Очевидно, переміщення фондів зі Львівського обласного державного архіву у 1947 та 1950 рр. пояснюється кращими можливостями для оперативної розробки переміщених документів у ЦДІА УРСР. Так, 10 вересня 1945 р. вийшла резолюція кустової наради начальників відділів таємних фондів державних архівів приєднаних територій до УРСР про не досить добрий стан роботи з використання секретних документів в "оперативно-чекістських цілях" [10, арк. 46].

Чи не найважливішим інструментом накопичення оперативної інформації була Картотека на "українських білоемігрантів за кордоном", яку планувалося закінчити протягом 1947 р. Спеціальним відділом ТФ ЦДІА УРСР [29, арк. 2]. Вперше про її складання (над нею мали працювати всі наукові співробітники) зазначено у плані роботи відділу ТФ на 1946 р.: передбачалося написати огляд Картотеки "українських білоемігрантів", які виїхали за межі України у 1917–1921 рр. [22, арк. 2]. (Див. Додатки 8 і 6 за 1947 р.).

Варто зупинитися більш детально на Картотеці, що зараз зберігається в ЦДАВО України і нараховує, за нашими попередніми підрахунками, близько 112 тис. карток на близько 100 тис. персоналій. Типи карток різні: три походять із ЦДІА УРСР, два – без назви архіву, один – із ЦДАЖР УРСР. Кількість карток на одну особу варіюється – від однієї до двох десятків. Картки складалися ще під час Другої світової війни, що говорить про спостереження над діячами на еміграції ще до потрапляння ПА в Україну. Робота тривала у 1940–1950-х роках. Найпізніша дата складання картки, яку нами було виявлено – 1960 р. Найбільш інтенсивно картки складалися у 1948–1949 рр. Географія – від ст. Лозової Донецької області через Європу, Канаду і Північну Америку – до Бразилії.

Головний принцип складання карток такий: одна подія чи факт – одна картка – одна справа. Щоправда, якщо справа містила потрібну інформацію на кількох аркушах, ці відомості могли записати на одну картку. Крім архівних матеріалів використовувалася також преса. Формуляр різних типів карток також варіюється: він має від 9 до 16 позицій, але всюди обов'язковими залишалися вихідні дані документа.

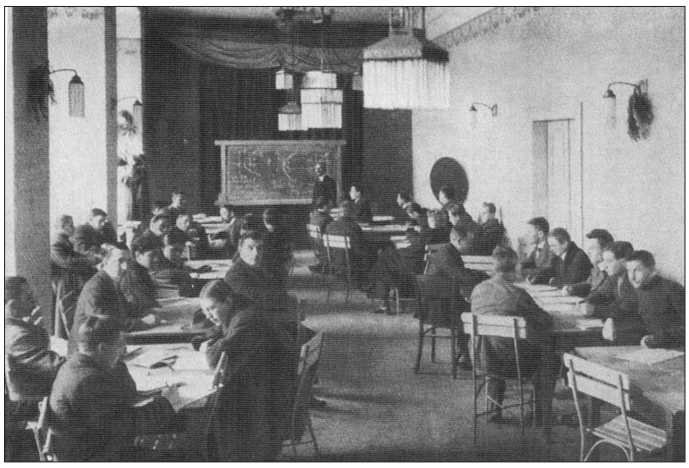
Підставою занесення до Картотеки була будь-яка згадка про закордон (наявність там родичів, отримування передач звідти, прохання про виїзд тощо), не кажучи про життя там; членство і участь в єврейських партіях і рухах; кандидатство до Установчих зборів; участь у будь-яких інституціях українських урядів та повстанських загонах 1917–1921 рр.; членство в будь-якій некомуністичній партії; походження з різночинців; іноземне підданство. Тобто роки діяльності "к/р елементів", які цікавили спецслужби, охоплюють період 1915–1945 рр.

Якщо карток більше, ніж одна, і вдалося встановити ім'я чи по батькові, або додаткові дані на картках однієї установи, то вони, як правило, не заносилися на картки з відсутньою інформацією. Можливо тому, що боялися сплутати осіб або, найімовірніше, просто подавали інформацію, наявну в фонді. Дати виявлених документів могли, звичайно, дописуватися.

Підтвердженням паралельної роботи із внесенням особи до інших облікових документів є штамп, наявний на картках ЦДІА УРСР, – "внесен в пред. список №...". Є перехресні картки, коли присутнє відсилання на картку певної особи, наприклад, одна з карток на прізвище Жлудкін має запис "див. Гай–Гаєвський". Схоже, що еміграційна преса не використовувалася при складанні карток. Нами не виявлено також посилань на ф. 3866 (УІК), яким би мали в першу чергу користуватися.

Якщо не могли встановити місце служби і рід занять, то у цій графі писали національність – "українець". Питання про критерії визначення громадянства залишається відкритим: незрозуміло, хто такі "українці" – члени українських еміграційних установ, чи українці за місцем народження? Іноді графу "місце служби і рід занять" заповнювали, кинувши побіжний погляд на зміст документів. Так, одна з карток на Д. Антоновича містить запис у цій графі "літератор".

Виклад проф. Івана Шовгенова з аналітичної геометрії для слухачів УГА в Подєбрадах



Побіжне ознайомлення з Картотекою виявило посилання на такі фонди ПА: ф. 3879 "УТГІ заочного навчання в м. Подєбрадах"; ф. 3859 "УВУ в м. Празі"; ф. 3988 "Українське допомогове бюро, Прага"; ф. 3801 "УГК в м. Празі", ф. 3954 "Головна управа української громади в Чехо-Словаччині, Прага"; ф. 4004 "Народна українська рада в м. Празі (Чехо-Словаччина)"; ф. 3972 "УПІ імені М. Драгоманова в м. Празі"; ф. 3795 "УГА в м. Подєбрадах"; ф. 3793 "Український соціологічний інститут в м. Празі"; ф. 3920 "Чесько-український комітет допомоги українським та білоруським студентам в м. Празі"; ф. 3900 "Українська академічна громада (УАГ) в Чехословаччині, Прага"; ф. 3794 "Український робітничий університет при Українському інституті громадознавства в м. Празі", а також фонди закордонного походження: ф. 3568 "Комітет опіки над українськими біженцями з Західної України в Німеччині, м. Найгеберг"; ф. 3566 "Товариство допомоги емігрантам з України, Львів" тощо – тобто, переважно розроблялися інституційні фонди (освітні та допомогові, які потенційно містять багато інформації особового характеру).

До 1 січня 1947 р. оперативна розробка здійснювалася попутно з опрацюванням документальних матеріалів. Після зазначеного періоду запроваджено, поряд з науково-технічним опрацюванням, перегляд окремих фондів з метою виявлення оперативної інформації. Встановлення кола "к/р елементів" мало місце від початку опрацювання фондів [29, арк. 33]. А експертиза документів проводилася попутно з їхнім упорядкуванням, принаймні станом на 1950 р. було так [97, арк. 11]. Очевидно, зміни в методах роботи відбулися через те, що лише станом на 1 січня 1947 р. складено список всіх таємних фондів ЦДІА УРСР [22, арк. 39].

У роботі Спеціального відділу ТФ на 1947 р. було заплановано детальний перегляд 20 празьких фондів на предмет виявлення "к/р елемента" (10 фондів: організації кубанців, УВУ, УНО, видавництво "Пробоєм", підрозділи УПСР; 10 особових фондів: членів УПСР Н. Григоріїва, М. Шаповала, А. Животка,

П. Богацького, М. Балаша, членів армії УНР В. Петріва, М. Деркача та В. Приходька, С. Довгаля, Ю. Тищенка) [29, арк. 3–4].

100 фондам (загальним обсягом у 11400 од. зб. та 600 кг), які підлягали упорядкуванню у 1947 р., вже було присвоєно номери: від 4с (УВУ) до 261с (Український центральний комітет у Львові) [29, арк. 8–13].

До плану діяльності Спеціального відділу ЦДІА УРСР на 1947 р. було включено ще такі види оперативних робіт: персональні характеристики на "українських білоемігрантів"; індивідуальні історичні довідки на 16 фондів, включаючи МВБУ; 4 групових історичних довідки; 20 характеристик на фондоутворювачів особових фондів [29, арк. 3–5]. Протягом першого півріччя 1947 р. було складено три розширених характеристики на фондоутворювачів особових фондів та написано дві історичних довідки [29, арк. 33]. Складено ж було, наприклад, за весь 1947 р. п'ять характеристик на фондоутворювачів особових фондів [29, арк. 82].

Прозвітовано, що виділення та концентрація таємних документів у Спеціальному відділі ТФ та відділі ТФ ЦДІА УРСР станом на 7 липня 1947 р. були закінчені [29, арк. 30]. Нагадаємо, що список всіх таємних фондів ЦДІА УРСР було складено станом на 1 січня 1947 р. [18, арк. 32].

За перше півріччя 1947 р. Спеціальний відділ ТФ ЦДІА УРСР отримав зі Львова 241 фонд (або, як свідчить додаток до звіту, 247 фондів) обсягом 3800 од. зб. і 3500 кг розсипу [29, арк. 32, 34], що внесло певні корективи в опрацювання ПА. Це, очевидно, не були матеріали українського еміграційного масиву з Чехословацької Республіки. Тож станом на 1 липня 1947 р. Спеціальний відділ ТФ мав 501 фонд (33500 од. зб. та 5000 кг розсипу).

Станом на 1 липня 1947 р. відділ упорядкував 153 фонди, тобто 8810 од. зб., включаючи оброблений за перше півріччя 41 фонд (315 од. зб. та 300 кг розсипу, що склало 1427 од. зб.) [29, арк. 32]. Незрозуміло, чи входять документи Празького архіву до цієї кількості.

Окремо складено список від 8 липня 247-ми фондів (майже виключно розсипу), виявлених при розбиранні архівного матеріалу, привезеного зі Львова в квітні 1947 р. [29, арк. 37–48]. Однак список включає також документи фондоутворювачів у Відні, Тарнуві, Варшаві та інших містах Польщі міжвоєнного періоду.

Прикладом розпорошеності фондів українських діячів еміграції та еміграційних установ може бути приклад кореляції окремих фондів, наявних у Спеціальному відділі ТФ на 30 грудня 1946 р., та фондів, привезених зі Львова у квітні 1947 р. Це чотири фонди: Українська громада в Празі, Українська республіканська капела за кордоном, Український центральний комітет у Львові та особовий фонд Б. Заклинського [29, арк. 9, 12, 10, 13, 38, 40, 41, 47]. Оскільки фонди у двох списках мають різні обсяги та хронологічні рамки, це не можуть бути одні й ті самі матеріали. Тож очевидно, що ці матеріали відкладалися паралельно в різних організаціях в різних країнах, а в процесі подальшого опра-

8

Приложение № 3.

СПИСОК ФОНДОВ

ОСОБОГО ОТДЕЛА СЕКРЕТНЫХ ФОНДОВ, ПОДЛЕЖАЩИХ УПОРЯДОЧЕНИЮ в 1947 году.

№ п.п.	№ № фонда.	Название фондов.	Крайние даты материала.	Объем ед.хр.	Объем Кгр.	Примечание.
1.	4с	Український Вільний Університет в Празі.	1922-45	220	150	
2.	5с	Тов-во прихільників Укр. Вільного Університету в Празі /ЧСР/.	1938-	1	2	
3.	6с	Українська господарська Академія в Подебрадах /ЧСР/.	1922-36	2715	55	
4.	7с	Кабінет лісового інженерного будівництва Укр. Господарськ. Академії в Подебрадах.	1926	17	-	
5.	8с	Спілка професорів Укр. Господ. Академії в Подебрадах.	1935-44	-	6	
6.	9с	Агрономічне тов-во при Укр. Госп. Академії в Подебрадах.	1932-	-	4	
7.	10с	Укр. матуральні курси при Укр. Госп. Академії в Подебрадах.	1925-	-	6	
8.	11с	Укр. Технічно-господарський інститут в Подебрадах /ЧСР/.	1932-45	7550	54	
9.	12с	Укр. реформована реальна гімназія в Ржевницях/ЧСР/.	1930-36	10	3	
10.	13с	Тов-во прихільників укр. реформованої реальної гімназії в Ржевницях.	1936-	-	2	
11.	14с	Державна гімназія з укр. мовою навчання в м. Ярославі, Краковської області.	1942-44	4	5	
12.	15с	Укр. жіноча школа в Подебрадах.	1924-25	-	1	
13.	16с	Головна рухоме школа укр. національних танків.	1928-	-	2	
14.	17с	Вищальна юнацька школа в м. Каліш.	1921-24	-	2	
15.	18с	Укр. дітячий притулок в Подеб-				

Список фондів Спеціального відділу таємних фондів ЦДІА УРСР, які підлягають упорядкуванню у 1947 р. (перший аркуш)

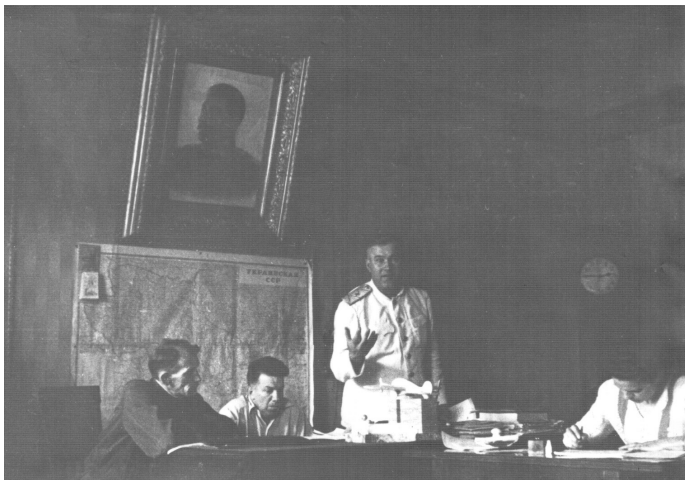
цювання документів вони об'єднувалися в один фонд, і сліди матеріалів ПА можна виявити лише у звітах. Але інформація, подана у звітах та планах, не є детальною, тому на сьогодні процес повного подокументного відновлення складу ПА слід визнати неможливим. На разі можна лише говорити про наявність "празького" сегмента у тому чи іншому фонді.

Викликає інтерес і список фондів Спеціального відділу ТФ, упорядкованих у першому півріччі 1947 р., з якого випливає, що станом на 8 липня 1947 р. було опрацьовано 41 фонд [29, арк. 49–51]. З них 39 позицій є фондами ПА, в той час як три – І. Огієнка, В. Винниченка та І. Крип'якевича – частиною надходження зі Львова у квітні 1947 р. [29, арк. 47, 51]. Можна констатувати, що, хоча документи ПА залишалися пріоритетно важливими з точки зору черговості опрацювання та "видобування" з них оперативної інформації, фонди визначних діячів української культури, політики та історії теж становили неабиякий інтерес і пройшли науково-технічне опрацювання в першу чергу.

З іншого боку, першочерговий інтерес становили особові фонди: всі такі фонди зі списку фондів, що підлягали впорядкуванню у 1947 р. (18), були опрацьовані в першому півріччі того року разом з трьома фондами "Львівського" списку. У той же час список на впорядкування у 1947 р. містить фонд № 206с (С. Петлюри) за 1915–1918 рр. обсягом в 1 кг розсипу. У списку оброблених в першому півріччі 1947 р. фонд С. Петлюри відсутній. Зважаючи на зацікавленість спецслужб в інформації з особових фондів, можна припустити, що матеріали фонду цього провідного діяча – чи не головного "українського буржуазного націоналіста" – були вилучені саме ними. З іншого боку, не виключено, що в процесі упорядкування документи, що їх первісно планувалося включити до особового фонду С. Петлюри, могли бути приєднаними до інших фондів.

У 1947 р. були виконані і незаплановані роботи з матеріалами ПА: було систематизовано за структурою і роками 2357 од. зб. фонду "УГА в Подєбрадах – ЧСР" та заповнено листи і картки на 31 фонд [29, арк. 81–82]. Підсумовуючи роботу відділу у 1947 р., було зазначено, що багато фондів, запланованих до обробки у 1947 р., було змінено на фонди, що прибули у квітні 1947 р. і "представляли большую ценность для оперативного использования" [29, арк. 83]. Повільні темпи оперативної розробки турбували керівні інстанції, яким В. Зикова пояснювала у травні 1947 р., що оперативно було розроблено на цей період лише два фонди із запланованих 20-ти у зв'язку з позаплановою термінновою роботою, а також через некомплект штату відділу [29, арк. 106].

Організаційні зміни 1947 р., очевидно, були пов'язані з наближенням закінчення процесу архівно-технічної обробки таємних документів центральних архівів УРСР та, зокрема, Празького архіву і пожвавлення процесу використання секретних матеріалів в оперативних цілях. В середині 1947 р. було вирішено і оформлено питання контролю українського архівного керівництва над таємними архівами. 26 серпня 1947 р. міністр внутрішніх справ УРСР генерал-



Виступ заступника міністра внутрішніх справ УРСР Івана Лобуренка на нараді за результатами обстеження роботи АУ МВС УРСР (липень 1947 р.). З лівого боку від Івана Лобуренка – начальник АУ МВС УРСР Пантелеймон Гудзенко

лейтенант Т. Строкач видав наказ № 00166 про "Положення про особливі задачі відділу використання документальних матеріалів АУ МВС УРСР", згідно з яким завдання відділу визначалися так: забезпечення збереженості секретних матеріалів; керівництво архівами у питаннях виявлення і використання секретних документів в "оперативно-чекістських" цілях; керівництво по взяттю на облік к/р елементів; контроль над використанням секретних документальних матеріалів [24, арк. 2–3].

У серпні 1947 р. АУ МВС УРСР висловило незадоволення повільними темпами складання довідок-орієнтировок про українських націоналістів, які можуть бути використані в роботі школи МВС [25, арк. 8]. Незадоволення швидкістю оперативної розробки базувалося, очевидно, на наказі МВС СРСР № 0511 від 27 серпня 1947 р. стосовно плану заходів для архівних органів МВС УРСР на найближчі роки, одним з семи пунктів якого було "Окончание разработки секретных документальных материалов госархивов для использования их в оперативных целях" [161, арк. 25–30].

Через великий обсяг сконцентрованих таємних матеріалів Головархів у Москві пильно стежив за оперативною розробкою українських колег. Так, начальник відділу використання ГАУ НКВС СРСР капітан Г. Старов та начальник першої частини майор О. Гур'янов у лютому 1947 р. звернулися до начальника АУ МВС УРСР майора П. Гудзенка з критикою аполітичності назв довідок-орієнтировок, які "неправильно ориентируют и создают недостаточные представления о явно враждебной украинскому народу "деятельности" белогвардейских эмигрантских организаций в противовес действительному содержанию материала, например: "общественно-политическая деятельность украинско-националистического студенчества в эмиграции" или "внешняя политика директории украинской народной республики", являвшаяся по существу авантюристической-антисоветской" [26, арк. 9]. Відповідно, необхідно було переглянути

і дати "политически выдержанные названия этим справкам, в соответствие с содержанием документальных материалов" [26, арк. 9]. Вони також просять звернути особливу увагу на розробку таємних документальних матеріалів Спеціального відділу ТФ з метою якнайшвидшого складання списків-довідників на "білоемігрантські елементи" і висилання їх до ГАУ НКВС СРСР [26, арк. 9].

Як свідчить план роботи АУ МВС УРСР на 1948 р., зазначені посадовці позитивно поставилися до того, що основний "к/р елемент" (70 тис. карток) вже взятий на облік українським архівним управлінням, однак ще залишилося виявити "подучетные элементы". Проте російським архівістам було незрозуміло, які саме фонди будуть піддані такій обробці та чи намічається розробка фондів "буржуазних націоналістичних урядів" (9 тис. од. зб. та 205 кг розсипу), які повинні бути оброблені і розглянуті в першу чергу. Критикували вони також відсутність пункту в плані зі складання історичних довідок та орієнтировок [26, арк. 9 зв.]. Українська сторона врахувала принаймні останнє зауваження стосовно історичних довідок та орієнтировок.

Зазначимо, що відділи таємних фондів архівів УРСР станом на 1 липня 1947 р. сконцентрували 13066 фондів (1190987 од. зб., 46752 кг розсипу). І хоча опрацювання цих матеріалів становило першочергове завдання для архівістів, робота з ними з ряду причин тривала досить повільно. Наприклад, за перше півріччя 1947 р. повністю було оброблено 408 фондів. Це становило майже 21 тис. од. зб. і лише 6 кг розсипу. Станом на 1 липня 1947 р. не було упорядковано 1900 фондів (360865 од. зб., 40457 кг розсипу) [26, арк. 35 зв.]. На тлі повільного опрацювання таємних документів робота з матеріалами ПА велася досить-таки методично та швидко, очевидно, з огляду на важливість осіб, які перебували в оперативній розробці – провідних діячів української еміграції. (Дані щодо обсягів таємних фондів у держархівах УРСР наведено у Додатку 9).

За перше півріччя 1947 р. в оперативних цілях було проглянуто і розроблено 479 фондів (39283 од. зб), сім комплектів газет. За опрацьованими матеріалами за звітний період виявлено і враховано по Картотеці 68879 осіб, за списками-довідниками – 41654 особи. Не розробленими на 1 липня 1947 р. залишалися 4032 фонди (439709 од. зб.) [26, арк. 35 зв.].

Станом на 1 липня 1947 р. ЦДІА УРСР переглянув і розробив 325 фондів (134999 од. зб.), включаючи розроблені за звітний період два фонди (312 од. зб.). Враховано за Картотекою і довідником на 1 липня 1947 р. 137 фонди (110 од. зб.), у тому числі за звітний період – 137 фондів, 110 од. зб., тобто до 1947 р. за Картотекою і довідником фонди не враховувалися. На 1 липня 1947 р. залишилися нерозробленими ще 503 фонди (43604 од. зб.) [26, арк. 40–41].

За перше півріччя 1947 р. було взято на картковий облік 137 осіб (к/р елемента), з них складено і передано до АУ МВС УРСР три списки-довідники на 110 чоловік [29, арк. 33]. За весь 1947 р. було взято на картковий облік 1367 осіб к/р елементу, на яких було складено п'ять списків-довідників [29, арк. 81].

Протягом 1947 р. архівні органи УРСР склали і передали 16 довідок-орієнтировок (зокрема, про діяльність кубанців-емігрантів за кордоном), 20 спецповідомлень, три огляди, 49 історичних довідок на фонди (огляди і 49 історичних довідок було складено протягом першого півріччя 1947 р. [26, арк. 35 зв.]) [26, арк. 50]. (Див. для порівняння Додатки 8 і 6 за 1947 рр.).

(Для порівняння осіб, облікованих Спеціальним відділом ТФ, з особами, взятими на облік за таємними документальними матеріалами державних архівів УРСР у 1947 р., див. Додаток 10).

У травні 1947 р. українська сторона надіслала до ГАУ НКВС СРСР 10 списків-довідників, один з яких містив дані на 77 осіб – кубанських і донських козаків, що боролися з радянською владою в роки громадянської війни і були членами "білоемігрантських контрреволюційних організацій" за кордоном [26, арк. 24]. Був надісланий також список на 21 особу – "зрадників" українського народу, що співпрацювали з німцями та емігрували в 1943–1944 рр. [27, арк. 28]. Інша передача списків складалася з 22 списків на 2700 осіб, у тому числі один список на реемігрантів (296 осіб) [27, арк. 96]. 12 списків було надіслано у тому ж 1947 р., з них два – на 166 осіб, які служили за Гетьманату, та чотири – на 425 осіб, що служили у Білій армії [27, арк. 109]. Можна припустити, що еміграційні фонди стали у нагоді і для останніх двох списків.

6 січня 1948 р. архівному керівництву до Москви було надіслано 13 списків-довідників (2286 осіб) з обліку "к/р елемента" кількох "политических окрасок", у тому числі два списки на 1067 осіб – на командний склад армії УНР; один список на 68 осіб – на робітників суду і прокуратури армії УНР, і лише один список – на 18 російських і українських емігрантів [30, арк. 1]. Одночасно надіслано ще 12 списків на 5386 "к/р осіб" [30, арк. 2]. Як бачимо, кількість розроблених еміграційних фондів була значною, однак фактичний результат, втілений у списку-довіднику, був мізерним у порівнянні з іншими "ворожими елементами". Загалом у січні–лютому було відіслано 46 списків на 6825 к/р осіб, але діячі еміграції серед них не значилися [30, арк. 3].



Архівосховище ЦДІА УРСР, 1948 р.

22 березня 1948 р. директор ЦДІА УРСР І. Олійник надіслав до відділу використання АУ МВС УРСР довідки на восьми аркушах про українські пластові і січові організації за кордоном [30, арк. 25].

Протягом другої половини 1947 чи початку 1948 р. була складена довідка (власне, перелік з адресами) про україн-



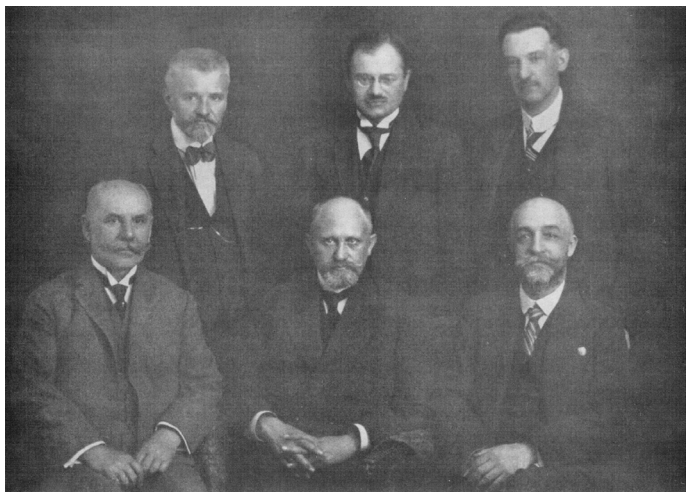
Виступ директора ЦДІА УРСР Івана Олійника на Республіканській нараді керівних робітників архівних органів МВС УРСР (17–20 травня 1949 р.)

ського-німецькі установи та організації, які існували в Берліні (7 установ), Відні (7), Празі (16) і Кракові (10) [30, арк. 5–8]. З "празьких" згадані у довідці: Українська установа довір'я, УНО, УВУ в Празі, УІФТ, МВБУ, Українське видавництво Ю. Тищенка, Українська академічна громада, Українська греко-католицька парохія в Празі, УНМА, УІК, УПІ ім. М. Драгоманова, УГА та УТГІ в Подєбрадах, Український видавничий фонд, газети "Наступ" та "Націоналіст" [31, арк. 7–8]. Цікаво, що УПІ та УГА подані з хронологічними рамками (1924–1932 та 1922–1932 відповідно) [31, арк. 7–8], очевидно, щоб не випустити з виду такі важливі осередки української еміграції, хоча вони і виходили за межі Протекторату Богемії і Моравії. А про УІК – єдиний з празьких осередків (є ще п'ять коментарів про заклади у Берліні) – надана пояснювальна інформація: "збирав документальні матеріали, літературу, а також музейні експонати по історії України. Прага" [31, арк. 7].

1948 рік дає можливість простежити зміну планів з обробки еміграційних фондів, оскільки відклалися два плани роботи Спеціального відділу ТФ на 1948 р. – від січня та лютого, а також дві розрахункові частині від січня та лютого. Очевидно, критичні зауваження ГАУ МВС СРСР призвели до врахування їх у пізнішому плані від лютого (див. Додаток 8 за 1948 р.).

План роботи від січня зазначав упорядкування 14 фондів, зокрема, таких: УГА в Подєбрадах (2715 од. зб., 55 кг розсипу), Кабінет лісового інженерного будівництва УГА (17 од. зб.), Спілка професорів УГА (6 кг розсипу), Агрономічне товариство при УГА (4 кг розсипу), Українські матуральні курси при УГА (6 кг розсипу), УТГІ в Подєбрадах (7650 од. зб., 54 кг розсипу) [32, арк. 2–3].

План від січня передбачав написання довідки на такі групи фондів: "Українські учбові заклади в ЧСР" (14 фондів), "Міністерство іноземних справ УНР і його дипломатичної місії і посольства за кордоном" (19 фондів), "Українські студентські організації за кордоном" (22 фонди, з них 9 не впорядковано) [32,



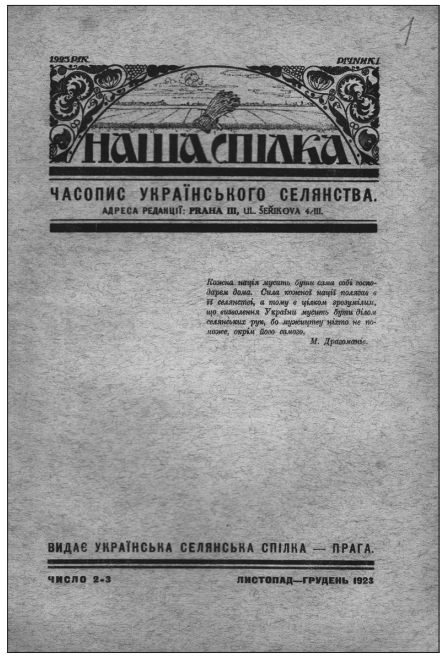
Перший сенат УВУ в Празі (1921–1922). Сидять зліва направо: С. Смаль-Стоцький, О. Колесса, С. Дністрянський; стоять: Д. Антонович, М. Лозинський, В. Старосольський

арк. 3–4]. План від лютого каже про такі три групи фондів українських організацій в Чехословаччині: навчальні заклади, студентські організації та селянська спілка [32, арк. 10].

План від січня передбачав складання шести характеристик на А. Шептицького, В. Дорошенка, А. Жука, В. Міяковського, О. Тисовського та Городинського [32, арк. 4]. План від лютого вже не згадував про характеристики.

План від січня передбачав у 1948 р. складання довідок-орієнтировок; продовження складання Картотеки на "українських білоемігрантів за кордоном"; складання списків-довідників на виявлений "к/р елемент", у міру накопичення даних, додаючи до них копії документів, що характеризують їхню "злочинну діяльність"; а також продовження складання персональних характеристик на "українських білоемігрантів" [32, арк. 4]. Те саме, за винятком довідок-орієнтировок, було згадано в звіті від лютого [32, арк. 10].

Для виконання намічених цілей план від січня передбачав детальний перегляд на предмет виявлення "к/р елементу", зокрема, таких 13 фондів: УГК в Празі, УВУ, УГА, ЦК УПСР за кордоном, м.



"Наша спілка". Часопис Української селянської спілки. Ч. 2–3. Прага, листопад – грудень 1923 р.

Прага, Закордонна організація та Закордонний комітет УПСР в Празі, Празька група УПСР за кордоном, особові фонди членів ЦК УПСР за кордоном: Н. Григоріїв, М. Шаповал, А. Животко, П. Богацький, М. Балаш [32, арк. 4–5]. Про детальний перегляд фондів не йшлося у плані від лютого 1948 р. [32, арк. 9–11].

Протягом першого півріччя 1948 р. Спеціальний відділ ТФ повністю впорядкував два особових фонди: І. Боберського (15 од. зб.) та проф. Тисовського (105 од. зб.), фонд УГА в Подєбрадах (2647 од. зб.); доупорядковано фонди Міністерства іноземних справ УНР, Товариства прихильників УВУ в Празі та Оперативного штабу Розенберга. Станом на початок другого півріччя упорядковувався фонд УТГІ заочного навчання в Празі [32, арк. 33].

Протягом цього ж періоду (перше півріччя 1948 р.) на предмет виявлення "к/р елементу" Спеціальний відділ ТФ проглянув 708 од. зб., за якими було описано 12009 карток, складено і відіслано в АУ п'ять списків-довідників на 350 осіб. За запитами органів МВС було складено і відіслано три спеціальних довідки на організації українських емігрантів за кордоном [32, арк. 34].

Загалом Спеціальним відділом ТФ за 1948 р. було "оперативно розроблено" 880 од. зб., за якими взято на облік 19298 осіб, в основому "українських буржуазних націоналістів" [32, арк. 67].

У 1948 р. у штаті Спеціального відділу ТФ ЦДІА УРСР був некомплект, замість бюджету часу за штатом (3754 дні) фактичний бюджет часу складав 2624 дні, тобто некомплект становив 1130 днів і чотири співробітники [32, арк. 69]. 1948 З дев'яти співробітників Спеціального відділу п'ять були з вищою спеціальною освітою (історики-архівісти), два – старших наукових співробітники. Загалом чотирьох співробітників було кваліфіковано як таких, що ще не мали достатнього досвіду роботи [32, арк. 65; 188, с. 155–158].

Пункт 15 зведених відомостей про виконання основних видів робіт Спеціальним відділом ТФ ЦДІА УРСР називається "оперативная секретная разработка". На неї було заплановано 1100 днів бюджетного часу, виконано ж – лише 512, що включало: перегляд одиниць зберігання (880), написання (19298) та доповнення (5517) карток, складання списків-довідників (5) [32, арк. 70].

Найбільше часу, згідно з планом роботи Спеціального відділу ТФ на 1948 р., було відведено на: впорядкування (2110), оперативну розробку (1100), на третьому місці перебувала науково-дослідна робота [95, арк. 11]. Як видно зі звіту, вся робота відділу концентрувалася на систематизації справ, оскільки впорядкована справа становила основу подальшої роботи, включаючи оперативну розробку.

Список Спеціального відділу ТФ фондів (75 позицій, № 6с–471с), що підлягають упорядкуванню у 1948 р., нараховує 12955 од. зб. і 2104 кг розсипу [32, арк. 14–18]. Особових фондів українських діячів еміграції серед них лише 10, очевидно, через інтенсивну обробку таких фондів у попередні роки. Переважна більшість фондів є архівами організацій в ЧСР, є фонди з осідками у Відні та містах Польщі.

Список фондів Спеціального відділу ТФ ЦДІА УРСР, які підлягали опрацюванню, вперше зустрічається у плані роботи відділу від 14 лютого 1948 р. Ним на поточний 1948 р. планувалося розробити 41 фонд (13151 од. зб.) [32, арк. 19–21]. Дописано, що орієнтовно для розробки буде взято 11000 од. зб. із 13151 [32, арк. 21]. Номери фондів – від 1с до 387с. Передусім – це фонди освітніх установ (Український інститут громадознавства, УВПІ, УВУ, УГА), українських партій за кордоном (УПСР, Українська соціал-демократична партія, Революційна українська партія, Соціалістична ліга нового сходу в Празі), а також громадських і допомогових організацій (УГК, УАГ у Празі і Парижі, Комітет допомоги українському студентству в Празі, Український допомоговий комітет у Львові тощо), лише два особових фонди [32, арк. 19–20].

Станом на 1 січня 1949 р. у Спеціальному відділі ТФ ЦДІА УРСР справи фондів ще не були сформовані [32, арк. 67]. Це пояснюється тим, що станом на вказаний період у Спеціальному відділі ТФ нараховувалося 425 фондів (30827 од. зб. та близько 3780 кг розсипу), з яких впорядковано було лише 268 фондів (28786 од. зб.) [32, арк. 65]. І зусилля співробітників були спрямовані, в першу чергу, на те, щоб доупорядкувати решту 157 фондів.

За 1948 р. було взято на облік 267 членів антирадянських політичних партій, союзів і організацій; 13662 українських емігранти. На 1 січня 1949 р. за всі роки на облік поставлено 267 членів антирадянських партій, союзів і організацій і 13800 українських емігрантів. Всього за 1948 р. взято на облік 19298 осіб [32, арк. 71]. Цифра у 267 осіб в обох випадках викликає деяке здивування, адже до категорії українських емігрантів було віднесено понад 13 тис. осіб. Очевидно, варто говорити про друкарську помилку, оскільки у звіті стосовно осіб, виявлених за таємними документами ЦДІА УРСР за весь 1948 р. було взято на облік як членів антирадянських політичних партій, союзів та організацій 10909 осіб, а станом на 1 січня 1949 р. за списками-довідниками таких осіб нараховується 80 тис. [96, арк. 43]. Надійшло ж 160 запитів на 160 осіб, і було видано лише 20 довідок з позитивним результатом [32, арк. 73].

З огляду на кількість запланованих співробітників у Спеціальному відділі ТФ, обсяги роботи там почали зменшуватися. Так, у 1948 р. було заплановано здійснювати роботу силами 13 співробітників (10 наукових та 3 архівно-технічних) [95, арк. 11], а в 1949 р. – десяти (8 наукових та 2 архівно-технічних) [96, арк. 8].

У 1949 р. Спеціальним відділом ТФ планувалося упорядкувати 148 фондів, які поділялися на дві групи: 41 фонд (50 од. зб, 411 кг розсипу) – особові фонди "українських буржуазних націоналістів (емігрантів)" – їх передбачалося повністю впорядкувати; 107 фондів (1850 од. зб., 1200 кг розсипу) – фонди українських "націоналістичних" організацій у Польщі і Чехословаччині. З обома групами планувалися такі роботи: систематизація одиниць зберігання і розсипу; формування одиниць зберігання з розсипу; систематизація документів всередині справ; складання заголовків; оформлення обкладинок; нумерація аркушів в межах справи; інвентаризація одиниць зберігання [96, арк. 3–4].



№22

СВІТЛИНА СЛУХАЧА:
PODOBENKA POSLUCHAČE:

17

ВИКАЗ ВИКЛАДІВ
SEZNAM PŘEDNÁŠEK

на які записаний як слухач(ка)
do kterých byl zapsán jako posluchač

Шовгенова Олена

Народився в Київі
Rodiště

Батько Іван
Otec

Вписаний
Zapsán

На Відділі Історично-Літературн.
Na oddělení

УКРАЇНСЬКОГО ВИЩОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ ІМЕНИ М. ДРАГОМАНОВА У ПРАЗІ.
UKRAJINSKÉHO VYŠŠÍHO PEDAGOGICKÉHO ÚSTAVU JMÉNA MYCHAJLA DRAHOMANOVA V PRAZE.

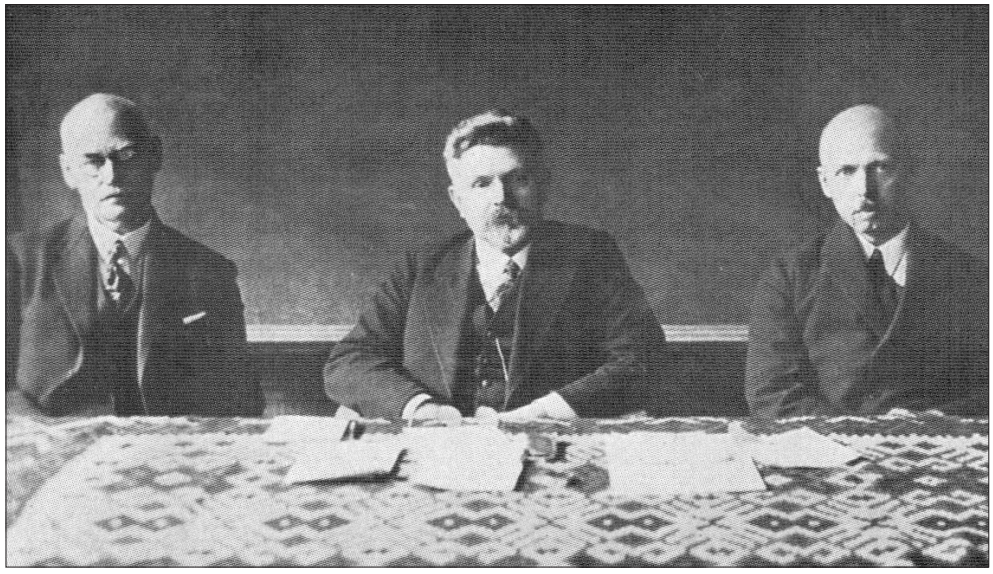
Дня 22 листопаду 1923.
Dne

Директор — Ředitel.

Власноручний підпис слухача:
Vlastnoruční podpis posluchače:

О. Шовгенова

Титульна сторінка залікової книжки студентки Олени Шовгенової (Теліги), 1923 р.



Президія урочистої академії 10-ліття УВПІ в Празі 1933 р. Зліва направо: проректор Леонід Білецький, ректор Василь Сімович, секретар Професорської ради Степан Риндик

Складання історичних довідок на фонди було одним із найбільш проблемних завдань, тому на 1949 р. заплановано скласти чотири групових історичних довідки на окремі групи 83-х фондів: Учбові заклади в Чехословаччині (17 ф.); Українські націоналістичні організації в Чехословаччині і Польщі (23 ф.); Організації Української селянської спілки в Чехословаччині (18 ф.); Українські політичні партії і організації в Галіції (25 ф.) [96, арк. 5].

Заплановані до обліку 72 тис. "білоемігрантів" та члени їхніх родин проходили за матеріалами "фондов украинских учебных заведений в Чехословакии и лагерей для интернированных петлюровцев в Польше и Чехословакии". Планувалося розібрати 17 фондів, які містять переважно заяви, анкети, автобіографії, списки [96, арк. 6], тобто інформацію особового характеру, яка мала першочергове значення для оперативної розробки.

Загальний бюджет часу на 1949 р.: 2854 (виконано 2333 [96, арк. 50–51]), з них 1180 – оперативно-таємна розробка фондів, 1140 – упорядкування, 129 – довідкова робота, 104 – науково-методична і створення довідкового апарату до фондів [96, арк. 8].

У 1949 р. було написано дві історичних довідки замість запланованих чотирьох (організації Української селянської спілки та українські студентські організації за кордоном). Замість інших двох довідок за завданням АУ МВС УРСР було написано 46 коротких історичних довідок на фонди відділу для довідника про таємні фонди архівів УРСР; три історичних довідки складено на нееміграційні фонди [96, арк. 47].

Станом на 1 січня 1949 р. за таємними матеріалами ЦДІА УРСР було обліковано членів "контрреволюційних націоналістичних організацій" (ОУН, УПА, Дивізія СС "Галичина" тощо): 13101 за алфавітно-довідковою картотекою та 6589 за списками-довідниками; українських діячів еміграції за алфавітно-довідковою картотекою 45000. Варто пам'ятати, що при приєднанні карток різних "политокрасок" картки на одну особу об'єднувалися, тому кількість осіб, взятих на облік, є значно меншою, аніж кількість написаних карток [96, арк. 52].

Саме у 1949 р. з'явилося формулювання "члени антирадянських партій, союзів, організацій" та "інші елементи". Тож станом на 1 січня 1949 р. за таємними документами ЦДІА УРСР було взято на облік членів антирадянських партій, союзів і організацій: разом 170909 осіб за алфавітно-довідковою книгою, за списками-довідниками 80 тис. осіб. Окремо виділено графу "інші елементи", які, на нашу думку, могли складати емігранти: 9716 за алфавітно-довідковою книгою та лише 2000 за списками-довідниками [96, арк. 43].

Тривали й інші напрями роботи з документами. Так, у 1949 р. до Спеціального відділу ТФ надійшло 2 фонди (989 од. зб., 10 кг) і 200 кг нерозібраного розсипу, з яких близько 100 кг – німецькою мовою. Для передавання до інших архівів УРСР було відібрано 59 фондів (548 од. зб. і 382 кг розсипу). При впорядкуванні 19-ти фондів, що рахувалися самостійними, виявились частинами інших фондів і були до них приєднані [96, арк. 45].



Наукові співробітники ЦДІА УРСР упорядковують документи, 1949 р.

У 1949 р. було доупорядковано деякі фонди (Центральний комітет партії Українського національно-демократичного об'єднання, колекція документів з історії Революційної української партії/Української соціал-демократичної революційної партії): систематизовано 46 кг розсипу, сформовано і складено заголовки на 118 од. зб., складено інвентарні описи на 354 од. зб. Було констатовано, що цим було закінчено упорядкування фондів відділу, які надійшли у 1945–1948 рр. [96, арк. 46].

Однак ще для упорядкування у 1950 р. залишалося близько 200 кг розсипу, що надійшов у 1949 р. з бібліотеки АН УРСР, МВС УРСР, з Комісії з історії Великої вітчизняної війни, головним чином німецькою мовою. Ще було близько 250 кг розсипу українською, чеською, польською мовами. Це ті документи, які виділилися з фондів, що надійшли до ЦДІА УРСР у 1948–1949 рр., "представляющих части фондов, отделом принятых и упорядоченных в 1945 году" [96, арк. 46]. На жаль, більш детальну інформацію про склад отриманих у 1948–1949 рр. фондів не вдалося виявити, тому не можна ані підтвердити, ані спростувати потенційного надходження 1948 р. з МВБУ у Празі.

Крім списку фондів Спеціального відділу ТФ, які підлягали упорядкуванню у 1949 р. (148 фондів), було складено окремий список 16-ти фондів (13781 од. зб.), які підлягали опрацюванню: табори інтернованих українців у Польщі та Чехословаччині та освітні заклади: Український інститут громадознавства, Український робітничий університет, УПІ, УВУ, УГА та УТГІ в Подєбрадах [96, арк. 19–20]. Тобто фонди, що підлягали розробці, були вже впорядковані, принаймні розсип уже не фігурує у планово-звітних документах.

Звіт про роботу Спеціального відділу ТФ за 1949 р. має примітки, де чи не єдиний раз за всі роки зазначено кількість матеріалів, виділених до знищення, наприклад: УНАМ при Українському інституті громадознавства в Празі (9 од. зб. і 2,5 кг розсипу), особові фонди О. Оглоблина (3 кг розсипу), Н. По-

лонської-Василенко (4 кг розсипу), В. Міяковського (9 кг розсипу), С. Шухевича (3 кг розсипу) та інших, разом 139 од. зб і 260,5 кг розсипу [96, арк. 54–59]. (Див. для порівняння Додатки 8 і 6 за 1949 р.).

Вдалося виявити ще одне свідчення використання праці С. Наріжного "Українська еміграція", крім уже згаданого пункту плану роботи відділу ТФ ЦДІА УРСР на 1946 р. 12 вересня 1949 р. начальник відділу Управління МВС Київської області надіслав директорові ЦДІА УРСР І. Олійнику листа такого змісту: "При этом возвращаю взятые у вас книгу Нарижного "Украинская эмиграция", альбом из фонда архива украинской эмиграции в Праге и один групповой архивный снимок № 350, – по миновению надобности. Одновременно прошу из книги "украинской эмиграции" сделать фото-копию снимка Ивана Огиенко № 584 и из альбомов сделать копии снимков за № 1 и 116, где изображен генерал Омельянович-Павленко" [162, арк. 67].

У плані роботи Спеціального відділу ТФ ЦДІА УРСР на 1950 р. зазначалося, що 352 фонди відділу впорядковані, основні з них розроблені для використання в оперативних цілях. На 115 фондів, тобто на одну третину, складено історичні довідки, орієнтировки і характеристики фондоутворювачів [33, арк. 5]. Також планувалося замінити обкладинки на 3500 од. зб., бо у 1945–1946 рр. через відсутність матеріалів справи багатьох фондів було взято у тимчасові обкладинки, зроблені з плакатів і газет [33, арк. 6]. Відділ взяв на облік усіх осіб, які проходять за матеріалами і підлягають обліку [33, арк. 7], таким чином виконавши покладені на нього функції.

План роботи Спеціального відділу ТФ на 1950 р. було прийнято начальником АУ МВС УРСР С. Пількевичем та в.о. начальника відділу використання В. Скоріною із зауваженнями: оскільки впорядкування і розробка документальних матеріалів у таємних відділах були в основному завершеними, то пропонувалося запланувати по Спеціальному відділу ТФ вивчення найбільш актуальних на сьогодні фондів і використання їх в "оперативно-чекістських цілях" шляхом складання довідок-орієнтировок, тематичних довідок і спецповідомлень, вказавши, які довідки-орієнтировки будуть складені в 1950 р. по відділу ТФ ЦДІА УРСР [33, арк. 26].

Було складено список із 16-ти фондів (250 од. зб.), які підлягали розробці в 1950 р.: фонди товариств, гуртків, управ тощо у Чехословацькій Республіці, серед них – жодного особового фонду і фонду великих інституцій – наприклад, УВУ, УГА. Якщо порівняти цей список з таким самим на 1948 р., то не виявиться жодного співпадіння.

Однак надалі робота Спеціального відділу ТФ ЦДІА УРСР пішла незапланованим шляхом, бо у першому кварталі 1950 р. від Львівського облдержархіву надійшло 1900 кг документального розсипу фондів НТШ та 373 кг розсипу від Комісії з історії ВВВ АН УРСР. Відповідно, робота велася не з уже впорядкованими фондами, а зі щойно отриманими. (Відомості про опрацювання наявних фондів див. у Додатку 8 за 1950 р.). Зокрема, отримано було такі фонди:

Надзвичайна дипломатична місія УНР в Данії, Український науковий інститут у Варшаві, Комітет опіки над українськими біженцями з Західної України в Берліні та Кенігзберзі, Союз українських студентів-емігрантів в Німеччині, м. Берлін, Українське пресбюро в Берліні, Українське видавництво Східно-Європейської кореспонденції в Берліні (перераховані вище фонди були упорядковані в першому кварталі 1950 р.), Українська військова організація у Львові, чотири особових фонди (С. Буди, П. Пелеха, Чубарєва та Шугаєвського) [33, арк. 51].

Оскільки в липні 1950 р. Спеціальний відділ ТФ ЦДІА УРСР було ліквідовано, до відділу ТФ було передано на тимчасове зберігання фонди "учреждений и организаций украинской националистической эмиграции (материалы, вывезенные в 1945 г. из Праги)" та інші фонди [33, арк. 68], разом з 38700 картками [39, арк. 47]. У 1950 р. було взято на картковий облік 6286 осіб, які належали до "буржуазних і буржуазно-націоналістичних" партій і організацій [33, арк. 72]. На жаль, далі у звіті відділу ТФ за 1950 р. нічого не сказано про "празькі" фонди, йдеться лише про роботу над власними фондами відділу [33, арк. 72–74].

Існує плутанина з кінцевими кількісними параметрами матеріалів ПА, сформованих з надходження 1945 р. Звіт про роботу Спеціального відділу ТФ ЦДІА УРСР за 1949 р. наводив 353 фонди (38491 од. зб.) [96, арк. 45]. Планом роботи Спеціального відділу ТФ ЦДІА УРСР на 1950 р. зазначено, що на 1 січня 1950 р. у відділі зберігається 352 фонди (37424 од. зб.) [33, арк. 5].

Останній з виявлених списків фондів Спеціального відділу ТФ ЦДІА УРСР (квітень 1949 р.) нараховує 326 фондів "українських буржуазних націоналістичних організацій за кордоном", переважно еміграційних установ та особистих фондів діячів еміграції з ЧСР і Польщі [94, арк. 96–118]. А список фондів Спеціального відділу ТФ від 15 квітня 1952 р. (очевидно, в складі відділу ТФ ЦДІА УРСР) нараховує 215 фондів переважно походження з Чехословацької Республіки (серед них – кілька польських та львівських) та 12 фондів періоду нацистської окупації, разом 227 фондів [98, арк. 4–22]. Якщо зі списку від квітня 1949 р. відкинути частину фондів, які, судячи зі змісту, надійшли у 1947–1948 рр. (наприклад, редакції журналу "Нова Рада" у Львові за 1919–1920 рр., Провінціалату Ордену Василіан у Галичині за 1781–1944 рр.), то кількість еміграційних фондів наближається до 215-ти фондів списку 1952 р.

7 червня 1977 р. ЦДІА УРСР у м. Києві повідомив відділ комплектування, обліку та експертизи Головархіву УРСР, що протягом 1945–1951 рр. матеріали УІК було оброблено і сформовано з них 340 фондів (36956 справ) та 752 кг розсипу [58, арк. 25]. Очевидно, ЦДІА УРСР у м. Києві не було враховано, що разом з документами УІК оброблялися й матеріали надходжень з інших місць, і разом із тими матеріалами результат опрацювання склав 340 фондів. До ЦДАЖР УРСР було передано загалом 258 фондів (23410 справ, 69 кг розсипу) [58, арк. 25].

Необхідно окреслити долю російського відповідника УІК – РЗІА. Після прибуття останнього до Москви в січні 1946 р. його матеріали було розміщено в Центральному державному архіві Жовтневої революції та соціалістичного будівництва СРСР (далі – ЦДАЖР СРСР), де розпочалася його обробка, подібна до тієї, що здійснювалася в ЦДІА УРСР. У квітні 1946 р. через передачу РЗІА до ГАУ НКВС СРСР Державна штатна комісія при Раді Міністрів СРСР затвердила цей архів у складі ЦДАЖР СРСР на правах відділу зі штатом у 17 осіб, на чолі з начальником М. Рибинським. У тому ж 1946 році науково-технічним опрацюванням документів було зайнято 30 наукових і архівно-технічних співробітників [494, с. 17]. Відділ РЗІА ліквідували в 1948 р., його документи було передано до відділу таємних фондів ЦДАЖР СРСР [494, с. 17].

Як бачимо, фінансова і людинозатратна складові оперативної розробки були набагато краще забезпечені для РЗІА, ніж для УІК; опрацювання останнього, меншого за обсягом, тривало на кілька років довше, ніж РЗІА. У той же час опрацювання обох еміграційних архівів було підпорядковане одній меті – оперативній розробці документів. Відповідно до цього, першочерговому опрацюванню підлягали особові фонди та фонди, які потенційно мали великий запас особової інформації (освітні, допомогові заклади). Найбільш продуктивним став 1949 р., коли було закінчено облік фондів та складено Картотеку на понад 70 тис. осіб.

3.3. Зберігання, опрацювання та використання еміграційних фондів у спецфондах ЦДІА УРСР у м. Києві та ЦДАЖР УРСР (1950-й – кінець 1980-х років)

Після ліквідації Спеціального відділу ТФ ЦДІА УРСР архівні матеріали ПА в кількості 258 фондів (23410 справ та 69 кг розсипу) було передано до ЦДАЖР УРСР, що перебував у Харкові [338, с. 25], до відділу ТФ разом з 38700 картками [39, арк. 47]. Останні прибули з ЦДІА УРСР у 1952 р. Їх було влито до загальної спецкартотеки, перешифровано (38688) та відредаговано (16246) [66, арк 5 зв]. Підставою передавання ПА стало розпорядження АУ МВС УРСР № 6/3/0010361 від 13 травня 1952 р.

Існують суперечливі відомості про час переміщення ПА до Харкова. За одними даними, це сталося у 1952 р. [36, арк. 3], за іншими – у 1950–1951 рр. [56, арк. 35]. Є відомості про процес передавання у 1953 р., на що планом роботи відділу ТФ ЦДІА УРСР на 1953 р. відводилося 25 робочих днів, і зазначена кількість відрізнялася від тієї, на яку посилається Л. Лозенко: 16500 од. зб. [99, арк. 6]. Імовірно, що саме на 1953 р. було заплановано передати 16,5 тис. справ, решту було передано в попередні роки. Слід, очевидно, визначити період передавання як 1950–1953 рр. [56, арк. 35]. Матеріали частини фондів були змішані з розсипом, а 45 кг розсипу були абсолютно нерозібрані [36, арк. 3].

Розбіжності у датах переміщення документів можуть свідчити про те, що документи надходили частинами через виявлення залишків справ після над-



Будівля ЦДАЖР УРСР у м. Харкові, 1948 р.

силання основного масиву в 1952 р. Наприклад, до ЦДАЖР УРСР у 1953 р. надійшли одиниці зберігання таких фондів: Українського інституту громадознавства в Празі, Українського робітничого університету при Українському інституті громадознавства в Празі, УГА, чотирьох установ при УГА (Товариство прихильників УГА, Спілка професорів УГА, Українські матуральні курси при УГА, Хіміко-технологічний гурток при УГА), Української реформованої реальної гімназії в Ржевницях, УГК в Празі, Українського громадського видавничого фонду в Празі, Комітету увіковічнення пам'яті М. Шаповала у Празі, а також особових фондів О. Оглоблина, Н. Григоріїва, А. Животка, С. Шелухіна [36, арк. 104–107].

Фрагменти ПА продовжували надходити до Харкова і в 1954 р. Так, у 1954 р. директор ЦДІА І. Олійник надіслав директору ЦДАЖР Л. Гусєвій для приєднання 34 од. зб. фонду "Рейхскомісаріат Україна" та 1 од. зб. фонду УВУ в Празі за 1938 р. [ф. 4703, опис 2, спр. 31, арк. 12]. У жовтні 1954 р. надійшла вказівка АУ МВС УРСР начальникові ЦДІА В. Шелудченку про передачу 18 фондів, в тому числі Головного комітету Української селянської спілки в Празі (10 од. зб), та особового фонду професора Ріпка (Прага, 2 кг), до ЦДАЖР УРСР. Ще одна справа фонду УВУ "поточна книга" на 75 арк. була надіслана директору ЦДАЖР УРСР Л. Гусєвій з ЦДІА у 1957 р. [102, арк. 4]. У серпні того ж року ЦДІА направив Л. Гусєвій лист Д. Антоновича, виявлений у книзі спецфонду [102, арк. 8].

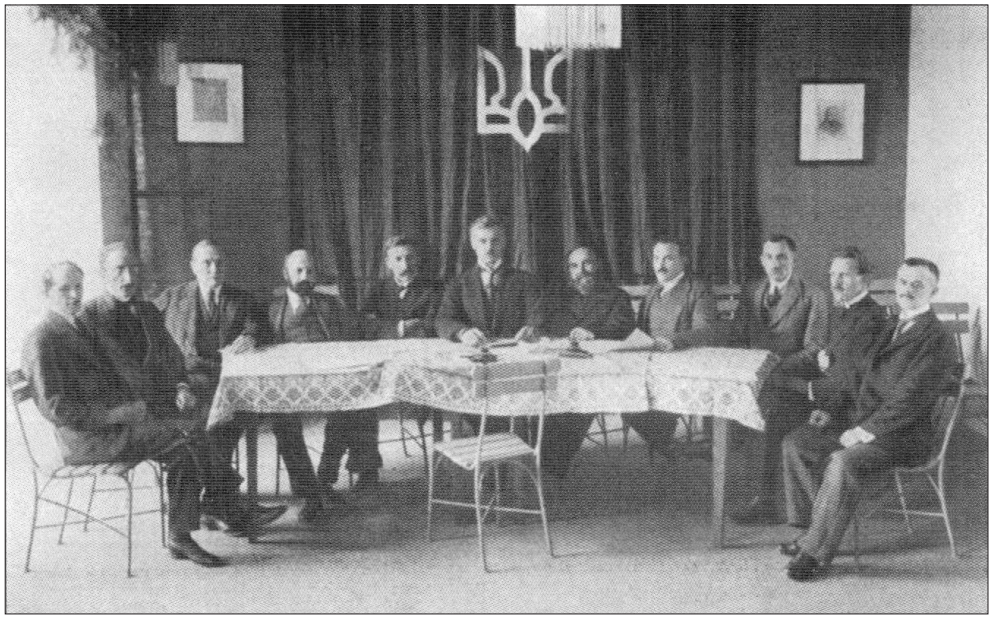
Зазначені фонди мають нумерацію, яка використовується і зараз. Але дивно, що поряд з цими номерами фондів, наданими, очевидно, у ЦДАЖР УРСР, в дужках стоять інші номери цих фондів, які є чотиризначними цифрами і не співпадають з номерами, що їх мали фонди на стадії упорядкування в Спеціальному відділі ТФ ЦДІА УРСР (ті номери були від 1 до 471). Важко сказати, на якому етапі було здійснено перенумерацію, можливо у відділі ТФ перед



Лариса Гусєва виступає на Республіканській нараді керівних робітників архівних органів МВС УРСР (17–20 травня 1949 р.)

відправкою до Харкова. Причому нові номери базувалися певним чином на старих – наприклад, три перших фонди списку (Український інститут громадознавства в Празі, Український робітничий університет при Українському інституті громадознавства в Празі та УГА) мають нові номери 3793, 3794, 3795 відповідно, а старі – 1884, 1885, 1886 відповідно [36, арк. 104].

На жаль, обсяг додаткової кількості одиниць зберігання, що надійшла, не зазначений, подається лише загальний обсяг фонду станом на 1 січня 1954 р.



Педагогічна рада матуральних курсів в Подєбрадах, 1923 р.

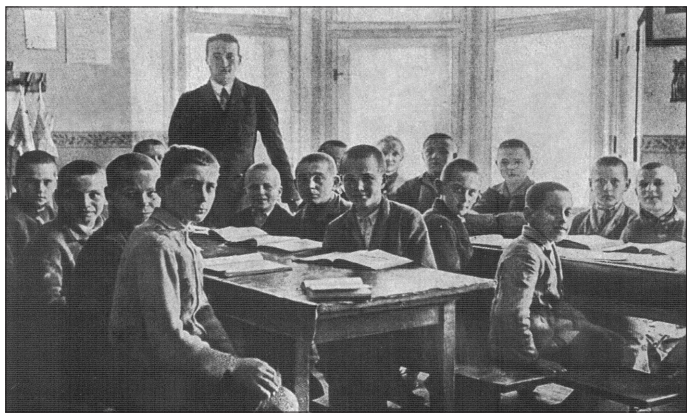


Пластова молодь Української гімназії в Ржевніце (Прага, 1932 р.)

І ще одне зауваження стосовно фондів, які змінили обсяги: 15 фондів мають номери від 3560 до 3828 (№ 1884–1934). Тобто кількість фондів остаточної нумерації складає 268, у той час як проміжок між первісною нумерацією складає 50. За умови відсутності документів про опрацювання фондів таке порівняння номерів дає певне уявлення про процес фондування.

Для унаочнення обсягів роботи з таємними документами в українських архівах після ліквідації Спеціального відділу ТФ ЦДІА УРСР наведемо деякі цифри. Так, у 1951 р. в оперативних цілях держархівами УРСР було розроблено 55110 од. зб., за розробленими даними було виявлено і враховано 151194 особи "підзвітного елементу". А станом на 1 січня 1952 р. у відділах таємних фондів держархівів УРСР перебувало на зберіганні 1402012 од. зб. [35, арк. 69]. Таким чином, на близько дев'ять справ таємних відділів держархівів УРСР припадала одна особа, яка була взята на облік. А на одну розроблену одиницю зберігання припадало близько 2,7 осіб.

Темпи оперативної розробки не спадали і після смерті Й. Сталіна. Так, у 1954 р. державні архіви УРСР розробили з оперативною метою 123924 од. зб. і взяли на картковий облік 388632 особи [40, арк. 55]. Продовжували складатися і списки-довідники на осіб, які співпрацювали з нацистами та виїхали за кордон, на членів "буржуазних" партій тощо [40, арк. 57]. Наступного 1955 р. дер-



Під час занять в хлоп'ячому інтернаті Української гімназії в Ржевницях. Стоїть вихователь М. Калинець

жархіви УРСР взяли на картковий облік 277035 осіб "подотчетного" елементу. Складено і передано для використання оперативними органами списки-довідники на 54899 осіб різних "политокрасок", зокрема на командний і рядовий склад "петлюрівських" армій [38, арк. 59].

Матеріали ПА були на окремому, більш таємному і закритому режимі, ніж інші, також закриті фонди. Наприклад, в алфавітному списку історичних довідок на документи відділів таємних фондів в архівах УРСР за 1946–1953 рр. не виявлено слідів Празького архіву [37, арк. 1–507].

Натомість є цікавий документ, який висвітлює тогочасну ідеологію і розуміння службами безпеки та архівістами феномену української еміграції за кордоном. У довідці на фонд А. Жука, що зберігається у Львівському обласному державному архіві (лютий 1948 р.) і, ймовірно, був туди зданий у 1939 р. на депозит, зазначено, що А. Жук у 1942 р. пожертвував гроші і брав участь у виданні книги "Українська еміграція" [С. Наріжного], "которая восхваляет всю украинскую контрреволюцию. Издал эту книгу Музей Освободительной борьбы Украины" [37, арк. 397]. Дійсно, А. Жук є серед жертводавців на видання, що стало можливим завдяки МВБУ.

Підвердженням висловленої тези є поділ таємних фондів, уточнений в АУ УРСР у 1947 р., на три групи: дореволюційного періоду, радянського періоду (спецчастини закладів, організацій та підприємств) та періоду німецько-румунської окупації. Але до наведеного поділу не закладались еміграційні фонди. Не йдеться, наприклад, про "націоналістичні" організації та про осіб, які мали відповідні світоглядні засади [26, арк. 73–74].

Своєрідним підсумком оперативної розробки 1940–1950-х років, точніше – складання довідок-орієнтировок "про діяльність українських націоналістичних партій і організацій", є справа 645 (оп. 7, ф. 14). Власне справа містить дату "1947 р.", але на обкладинці уточнено хронологічні межі як червень 1943 – жовтень 1956 р. [42, арк.1–573].

Незважаючи на відсутність прив'язки конкретної довідки до певної дати (і отже, неможливість визначити архів складання – ЦДІА чи ЦДАЖР), справа містить довідки-орієнтировки, складені переважно на українські партії, уряди 1917–1918 рр. та ОУН, і Празький архів міг, таким чином, стати одним із джерел для довідок.

Вісім довідок присвячено українським партіям, починаючи від Революційної української партії і закінчуючи Українською комуністичною партією (боротьбистів) [42, арк. 6–57]. ОУН займає чільне місце у справі. Їй присвячено кілька довідок (про діяльність на території Станіславського, Коломийського та інших повітів; про діяльність у 1941–1944 рр.) [42, арк. 165–200, 466–479].

12 листопада 1950 р. за підписом директора Станіславського обласного держархіву І. Гакера та начальника відділу ТФ Д. Мессінга видано довідку-орієнтировку про "українські буржуазно-націоналістичні організації, партії і воєнні формування, що діяли за кордоном до 1939 р." Всього ця довідка нара-

ховує 16 позицій, якими представлені інституції, що діяли в Польщі, Німеччині, Франції, США, Канаді. Чехословаччина представлена в довідці Українським народним "товариством", Українським військовим об'єднанням, Українською громадою в Чехословаччині (з коментарем про вплив ОУН, голову М. Галагана та філії у всіх містах республіки), Союзом українських комбатантів (з коментарем про вплив ОУН) та Українською націоналістичною організацією "Пласт" [42, арк. 237–238.].

Не можна оминути й довідку-орієнтировку про наявність у Центральному державному спеціальному (*рос.: Особом*) архіві СРСР документів про діяльність "українських націоналістів". Йдеться про ОУН та інші організації подібного спрямування. Далі слідує інформація, що за матеріалами "білоемігрантських" українських організацій в даному архіві є понад десять фондів – документів "петлюрівських емігрантських" організацій, які діяли у Франції та ЧСР до початку Другої світової війни. Це фонди О. Шульгіна (документи трьох празьких конференцій українських емігрантів, рукописи його статей, листування тощо); Української бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі; редакції журнала "Тризуб" у Парижі; Товариства колишніх військовослужбовців армії УНР у Франції; УГА в Подєбрадах (щоправда, номінована вона як "экономическая академия": статут, протоколи, листування, групові фотографії студентів та викладачів) та ін. Зазначено, що дані фонди надійшли до архіву в 1955 р. переважно у стані розсипу, оскільки не проходили науково-технічну обробку [42, арк. 174–287] (див. нижче про передані до Москви фонди).

XX з'їзд не міг не вплинути на стан архівної справи. 13 липня 1956 р. було видано постанову Ради Міністрів УРСР від 28 квітня 1956 р. № 555-331 "Об утверждении перечня главнейших сведений, составляющих государственную тайну" та постанову Ради Міністрів УРСР № 523-022 з даного питання [41, арк. 6]. Однак на статусі Празького архіву це ніяк не позначилося, хіба що верхня хронологічна межа розглянутої вище справи 645 із довідками-орієнтировками була доведена до 1956 р.

Голова АУ МВС УРСР С. Пількевич у листі від 20 квітня 1957 р. дав вказівки щодо перегляду фондів на предмет їхнього розсекречення [88, арк. 3]. Цей процес торкнувся документів фондів дореволюційного періоду [87, арк. 1–178]. Як результат, у 1956–1958 рр. у ЦДІА УРСР у м. Києві з 134 таємних фондів (94409 од. зб.) було повністю розсекречено 54 фонди (4610 од. зб.) і частково 70 (89667 од. зб.), тобто на таємному зберіганні залишилось повністю таємних 12 фондів (141 од. зб.) і частково 70 фондів (3004 од. зб.) [107, арк. 13].

Не можна оминути питання взаємодії українських та російських архівів з приводу найбільш "бажаних" документів про "буржуазних націоналістів" обох національностей. РЗІА мав український компонент (документи української еміграції, в тому числі дипломатичних місій УНР у різних країнах), який не був відокремлений у 1945 р. і відправився до Москви [251, с. 47–50]. У 1964 р. ЦДАЖР УРСР отримав з Москви 55 фондів РЗІА, що стосувалися головним

чином військових з'єднань УНР, однак фонди ці були описані лише в кінці 1980-х років. [251, с. 51]. ЦДАЖР СРСР у травні 1954 р. повернув до Києва 20 од. зб. фонду "Українсько-російський відділ соціалістичної партії в Детройті 1911–1917 рр." як помилково відіслані [100, арк. 16].

З іншого боку, частина документів УІК була передана до Москви. Так, у 1954 р. до ЦДАЖР СРСР у Москві, згідно з розпорядженням ЦАУ МВС СРСР від 19 січня 1954 р., було надіслано з ЦДІА УРСР у Києві понад 10 фондів (825 справ) Української партії соціалістів-революціонерів [251, с. 56].

Того ж року до ЦДАЖР СРСР було передано 12 фондів (444 од. зб) за 1917–1939 рр. Це були документи українських партій за кордоном, в першу чергу УПСР (ЦК УПСР в Празі; Подєбрадська, Пшібрамська групи УПСР (ЧСР); Тарнувська, Ченстоховська групи УПСР (Польща); Політичне бюро закордонного комітету УПСР і Української революційної партії у Празі; Закордонні організації УПСР у Відні та Празі), а також документи єврейських організацій (Берлінське представництво єврейського громадського комітету допомоги постраждалим від погромів і війни; представник Всеросійського єврейського громадського комітету в США; ЦК єврейської соціалістичної робітничої партії; Всеросійський єврейський громадський комітет з надання допомоги постраждалим від погромів і стихійних лих) [100, арк. 7]. Передані документи вже пройшли науково-технічну обробку [100, арк. 11].

У кінці 1955 р. звідти ж до Спеціального архіву (колишній Центральний державний архів Радянської армії; тепер обидва архіви є складовими Російського державного воєнного архіву) було надіслано 6661 одиницю друкованих видань Українських січових стрільців згідно з листом ГАУ МВС СРСР [101, арк. 1]. У 1957 р. до ЦДСА знову були надіслані документи, цього разу – матеріали українських організацій у Польщі, включаючи документи УНР [251, с. 56–57].

Ще одним свідченням існування контактів між архівами УРСР та СРСР є вже згадана довідка-орієнтировка про наявність в ЦДСА СРСР документальних матеріалів про діяльність українських націоналістів та білоемігрантських організацій. Там є більше десяти фондів документів "петлюрівських" еміграційних організацій, які перебували до Другої світової війни у Франції і ЧСР. Зазначено, що всі фонди надійшли в ЦДАЖР СРСР в 1955 р., переважно в стані розсипу, бо не проходили науково-технічного опрацювання [42, арк. 274–287].

Варто поглянути на історію РЗІА після опрацювання цього фонду в 1949 р., оскільки рішення, що приймалися стосовно РЗІА, автоматично застосовувалися до фондів УІК та МВБУ. За 10 років, 20 лютого 1959 р., в ГАУ МВС СРСР відбулася нарада з представниками ЦДАЖР СРСР, Центрального державного історичного архіву СРСР та Центрального державного архіву літератури і мистецтва в Москві (ЦДАЛМ СРСР) з питання зберігання документів РЗІА. Було вирішено зберігати в ЦДАЖР СРСР документи про антирадянську діяльність еміграційних організацій і осіб; решта документів підлягала передачі до інших

архівів, зокрема, до тих, що отримали раніше матеріали, а особові фонди – до ЦДАЛМ СРСР, що і було зроблено протягом 1958–1966 рр. [494, с. 19, 22]. Так само було вирішено питання розміщення еміграційних фондів в українських архівах. У результаті всіх переміщень матеріали РЗІА опинилися у 26 архівах СРСР, в тому числі в шести центральних державних архівах СРСР [494, с. 20–21], зокрема, у ЦДАЖР СРСР – понад 98 тис. справ з отриманих з Праги 350 тис. справ і 250 кг розсипу РЗІА [417, с. 16]. У багатьох випадках відбулося роз'єднання вже сформованих фондів чи довідкового апарату [251, с. 50–51].

Перейдемо до розгляду передавання фондів МВБУ до Києва у 1958 р. Аналіз цього переміщення свідчить про те, що ЧСР розглядав УРСР як самостійного партнера переговорного процесу, оскільки 3 грудня 1959 р. заступник начальника відділу наукових зв'язків із закордонними науковими архівними установами ГАУ МВС СРСР В. Лайко надіслав листа начальнику АУ МВС УРСР С. Пількевичу з проханням терміново вислати до ГАУ МВС СРСР копії списків документальних матеріалів Українського музею та установ Закарпатської України, надісланих українській стороні Архівним управлінням ЧСР [43, арк. 73]. Але ж логічніше і ближче було звернутися до ГАУ МВС СРСР для отримання копії. Звідси випливає, що російська сторона не мала списку передачі, і українські архівісти самостійно проводили переговори, принаймні чехи сприйняли українських переговорників саме так.

У процесі первинної обробки матеріалів передачі 1958 р. співробітники ЦДІА УРСР виділили вісім груп фондів: особові фонди; фонди посольств, представництв і місій УНР; міністерств УНР у Києві, Празі, Тарнуві, Варшаві і Берліні; таборів інтернованих українців в Чехословаччині, Італії, Польщі, Німеччині, Ужгороді і Берегові; товариств і організацій, створених українськими діячами еміграції за кордоном; рад, громад, бюро, створених українськими діячами еміграції за кордоном; видавництв і редакцій; навчальних закладів [43, арк. 77]. Не дуже зрозуміло, чому товариства і організації були відділені від рад, громад і бюро, лише "оперативний інтерес" міг пояснити таку деталізацію за типами та видами.

Частина документальних матеріалів була передана прямо до Закарпатського облдержархіву у м. Береговому. Це фонди Ужгородської жупи за 1543–1909 р.; матеріали перепису населення Закарпаття 1921 р.; товариства і організації, створені українськими діячами еміграції в ЧСР; метричні книги сіл Закарпаття; обласне управління шахт; особові справи по фондах кількох державних інститутцій та матеріали чотирьох шкіл Закарпаття [32, арк. 78]. Як бачимо, лише одна група фондів підпадає під категорію еміграційних установ української еміграції в ЧСР, решту було створено на території Закарпаття у міжвоєнний період жителями Підкарпатської Русі.

У відповідь на запит від 3 грудня 1959 р., 3 січня 1960 р. С. Пількевич надіслав В. Лайку копію списків, складених Архівним управлінням ЧСР (мікрофільм) і копію списків фондів, виявлених при розборі привезених матеріалів в

ЦДІА УРСР у Києві та Закарпатському облдержархіві [43, арк. 79]. Цей список є більш деталізованим, ніж попередній список, складений в результаті первинної обробки отриманих матеріалів [43, арк. 81–97].

Виявлено 107 особових фондів, причому створено не просто перелік, але й подано інформацію про кожну особу, від короткої – "композитор" (О. Барвінський), "педагог" (Б. Заклинський) – до більш розгорнутої анотації: "ректор, профессор "Українського вільного університету в м. Празі", доктор истории, директор "Музею Визвольної Боротьби України в м. Празі" (Д. Антонович)", або "профессор "Української господарської академії в Подєбрадах", председатель Управы Союза организаций инженеров-украинцев в эмиграции (В. Иванис)" [43, арк. 81–86].

Подібно до особових фондів, фонди організацій подано лише із зазначенням місця осідку (у випадку особових фондів зазначено рід діяльності), без вказівки на хронологічні рамки, обсяги фондів та їхній стан (одиниці зберігання чи розсип). Було виділено 17 груп 341-го фонду: посольств, представництв і місій УНР (18); міністерств УНР (11); партій (3); таборів інтернованих українців (17); з'їздів та конгресів (6); союзів, секцій і гуртків (30); рад (7); громад (13); комітетів і комісій (30); 9 фондів бюро; видавництв і редакцій (25); "товариществ" (37); навчальних закладів (12); об'єднань (2); кооперативів (2); наукових і культурно-просвітницьких закладів (15). Переважна більшість фондів походить з Чехословацької Республіки.

Опрацювання матеріалів тривало з 1959 по 1963 р. [58, арк. 1]. Подібно до опрацювання 1945–1950 рр., існує плутанина з відділами як місцями фактичного науково-технічного опрацювання та оперативної розробки документів. XX з'їзд спричинив потребу розсекречення частини документів, шо перебувала на таємному зберіганні. Тому Постановою РМ УРСР № 167 від 17 червня 1957 р. було створено відділ фондів республіканських установ ЦДІА УРСР у м. Києві [90, арк. 153].

Згідно зі списком фондів та актом передачі від 18 березня 1963 р., фонди надходження 1958 року до зазначеного терміну перебували у вказаному відділі [103, арк. 85; 58, арк. 3–18], про що було прийнято рішення у січні 1960 р. [104, арк. 9]. Але за даними звітів про роботу відділу ТФ ЦДІА УРСР у м. Києві, опрацювання цих документів проходило там до 1963 р. Очевидно, передача відбулася формально, матеріали лише обліковувалися за відділом фондів республіканських установ, а фактична робота з ними велася у відділі ТФ ЦДІА УРСР у м. Києві.

У плані роботи відділу ТФ ЦДІА УРСР від 28 листопада 1958 р. було зазначено, що у зв'язку "з прибуттям до архіву певної кількості документальних матеріалів з Чехословаччини, передбачається робота по систематизації цих матеріалів по фондах та прийом їх на збереження у відділ, на що відводиться 41 день" [104, арк. 3]. На безпосереднє приймання документів відводилося 6 днів [104, арк. 3]. Як і у випадку з надходженням 1945 року, відповідальність за



Будівля ЦДІА УРСР у м. Києві по вул. Володимирській, нині – ЦДАМЛМ України (1960-ті рр.)

опрацювання покладалася на начальника відділу В. Зикову, що вже мала досвід роботи з еміграційними документами 1945 року надходження [104, арк. 3].

Звіт відділу ТФ ЦДІА УРСР засвідчив певні корективи, внесені до роботи. У 1959 р. з отриманими документами працювало за штатом дві особи, а також завідуючий столом довідок, бюджет часу якого було включено до роботи відділу. На систематизацію документів було витрачено 26,5 днів (замість 41 запланованого дня). Було складено огляд фондів та обговорено його на науковому семінарі, після чого до огляду внесли поправки [104, арк. 7–12]

Не можна оминути план оперативної розробки українських еміграційних інституційних та особових фондів, сформованих з отриманих у 1958 р. матеріалів, на кілька наступних років. Складений 15 грудня 1960 р. начальником відділу ТФ В. Зиковою [107, арк. 4–8], він став зразком аналітичного документа, який засвідчував високий професійний рівень автора. Обсяг наявних матеріалів було оцінено в 240 фондів (близько 6,5 тис. од. зб.), а тих, що підлягають розробці, – у 185 фондів (близько 5000 од. зб.) [107, арк. 4, 7].

Зважаючи на отримані 1945 р. документи, матеріали 1958 р. є другим надходженням, що поділяється на шість груп: 1) табори військовополонених Російської армії років Першої світової війни (4 об'єднання фондів, 823 од. зб); 2) табори полонених українських військових з'єднань (17 ф., 1088 од. зб.); 3) матеріали українських урядів та їхніх дипломатичних представництв (33 ф., 768 од. зб.); 4) установи, організації, навчальні заклади і видавництва українських емігрантів за кордоном (107 ф., 2636 од. зб.); 5) українські громадські організації на території Західних областей України під час перебування у складі Польщі, Чехословаччини і Угорщини (9 ф., 33 од. зб.); 6) особові фонди українських діячів еміграції та інших осіб (46 ф., 545 од. зб.) [107, арк. 4–6]. Крім аналізу видового складу документів подано і типи документів, оскільки для оперативної розробки були особливо важливими документи з особового складу.

Відзначається, що ці фонди містять багато матеріалів, які є частинами надходження 1945 року, а отже, вже розроблених в оперативних цілях. Це понад усе стосується четвертої групи, менше третьої і другої, зовсім не розроблені матеріали першої групи. В. Зикова запропонувала включити матеріали перших чотирьох груп (у тому само порядку черговості їхнього опрацювання) до плану оперативної розробки на 1961 р. Натомість матеріали п'ятої групи є частинами фондів, що підлягають передачі до архівів Західних областей України, а шоста група є специфічною через характер документів, тому дві останні групи не слід включати до оперативної обробки [107, арк. 6].

Виділено чотири групи осіб, що підлягають обліку і, відповідно, оперативній розробці": військовополонені царської армії, які вступили до будь-яких збройних формувань для боротьби з радянською владою; "білоемігранти", куди віднесено всіх емігрантів, які воювали у з'єднаннях на території України та були членами українських урядів і партій у 1917–1921 рр., в тому числі їхні родини; особи із Західних областей України, які були членами антирадянських, в тому числі "українських націоналістичних" організацій, включаючи українську "націоналістичну" пресу; українці, які, незалежно від територіальної приналежності, співпрацювали з німцями протягом Другої світової війни [107, арк. 6–7].

Було викладено розподіл робочого часу і схему організації роботи. Так, планувалося скласти 60 тис. карток за 1000 днів. Для уникнення дублювання було запропоновано робити в межах одного фонду звірку карток з внесенням додаткових відомостей (215 днів). Всього було запропоновано виділити на розробку 1405 днів, з них 646 на 1961 р. [107, арк. 7].

Для більшої продуктивності оперативну розробку, з огляду на складність документів, було запропоновано закріпити за співробітниками, які проводили науково-технічне опрацювання. За співробітником закріплювалися група чи кілька груп однорідних фондів. На кожну групу складалася картотека, над якою робота тривала до кінця розробки всіх справ даної групи, після чого картотека вливалася до загальної картотеки. П'ять годин робочого дня було запроновано виділити на складанння карток, дві – на нумерацію аркушів, звірку карток, їхнє доповнення та систематизацію картотеки [107, арк. 8].

На 1960 р. відділ ТФ ЦДІА УРСР у м. Києві задекларував, що основними напрямами роботи відділу є довідкова робота за запитами органів держбезпеки, прокуратури тощо; оперативна розробка матеріалів, отриманих з Чехословацької Республіки; ведення таємного діловодства [105, арк. 1].

Як напрям оперативної розробки планувалося взяти на картковий облік 12 тис. осіб та скласти 2–3 довідки-орієнтировки. Картки ж на осіб, взятих на облік, планувалося систематизувати за алфавітом для негайного використання їх в "оперативних" цілях. У міру складання карток систематизація за алфавітом мала тривати протягом року [105, арк. 2–5].

Однак, згідно зі звітом роботи відділу ТФ, у 1960 р. оперативна розробка документальних матеріалів майже не проводилась, бо лише в листопаді було повністю завершено упорядкування деяких фондів, які підлягали обробці, і оперативну роботу було перенесено на 1961 р. [105, арк. 6–9] (Додатки 6 та 12 за 1960 р.).

Повністю було виконано лише довідкову роботу та ведення діловодства [105, арк. 6–7]. Було повністю упорядковано 19 фондів: з 63 кг розсипу було сформовано та внесено до описів 212 од. зб. Було складено 15 коротких історичних довідки на ці 19 фондів. Також було складено 5 списків на 6,5 кг "утиля" – тобто відбіркові списки на знищення [105, арк. 8] (див. Додаток 12 за 1960 р.).

Принагідно зауважимо, що у 1960 р. АУ МВС УРСР було перетворено на Архівне управління при Раді Міністрів УРСР, тобто архівна система була виведена з-під безпосереднього контролю органів безпеки.

План роботи відділу ТФ ЦДІА УРСР у м. Києві на 1961 р. містив пункт про розробку отриманих з ЧСР документів. Розробка включала: а) перегляд і оцінку документів (3000 од. зб. та 26 бюджету часу); б) взяття на картковий облік осіб, які проходять за цими документами, а саме – 28000 карток та 450 бюджету часу; в) часткова звірка карток і внесення в них додаткових відомостей, 90 бюджету часу; г) систематизація карток за точним алфавітом: 28000 карток та 60 бюджету часу; ґ) нумерація аркушів в справах, які підлягають розробці: 80000 аркушів та 20 бюджету часу [107, арк. 2]. Загалом планувалося розробити 185 фондів (близько 5000 од. зб.) та скласти 60000 карток.

Звіт же містив дані, які відрізнялися від запланованих. Було виконано (відповідно до груп плану): а) 72 фонди, що склало 3047 од. зб.; б) 25000 карток, для чого було переглянуто 437 од. зб.; пункти в) та ґ) було виконано; г) 25000 – відповідно до кількості карток, що фіксували взяття на картковий облік осіб.

Однак заплановану на 1961 р. оперативну розробку матеріалів 1958 року надходження (Додаток 8 за 1961 р.) було виконано лише частково через непередбачувану витрату часу з бюджету двох співробітників у 566 робочих днів на складання іспитів в інституті та роботу в колгоспі. Розроблено було 51 фонд (2817 од. зб.). Протягом січня–жовтня 1961 р. було наведено лише шість довідок за матеріалами ПА.

Оперативну розробку планувалося продовжити в 1962 і 1963 рр. Начальник відділу ТФ ЦДІА УРСР В. Зикова констатувала зменшення кількості запитів, які складали 73% річного плану роботи відділу, вивільнений час було в тому числі спрямовано і на оперативну обробку [107, арк. 9] (див. Додатки 6 за 1961 р. та 12).

Через переведення архівної галузі до сфери "цивільної" Ради Міністрів, АУ у жовтні 1961 р. видало Розпорядження про перевірку стану таємних матеріалів відділів ЦДІА УРСР: стан таємного діловодства, спецфонду науково-довідкової бібліотеки, таємних матеріалів відділу фондів республіканських установ, роботи відділу ТФ. Було відзначено, що відділ ТФ ЦДІА УРСР, про-

довжуючи оперативну розробку матеріалів 1958 року надходження, вже демонструє неспроможність якісно виконувати поточні "оперативні" запити (показово, що на 15 жовтня 1961 р. з 820 запитів лише 20 виявилися позитивними) [107, арк. 14].

Розпорядження констатувало, що значна кількість часу при розробці матеріалів, отриманих з Чехословаччини, витрачалася на взяття окремої особи на картку і перевірку осіб, які проходять за документами. Для оптимізації роботи було запропоновано брати на облік не окремих осіб, а в цілому одиниці зберігання, "насыщенные списочным составом". До того ж на матеріали розробки, на яку витрачалася більшість робочого часу, за дев'ять місяців наведено лише шість довідок [107, арк. 15], тобто вперше було несміливо визнано марність оперативної розробки матеріалів ПА та її безперспективність.

Об'єднання картотек відділом ТФ було визнано позитивним явищем: у 1958 їх було 35, в 1961 – 11 на 1080941 картці. Також у розпорядженні було висловлене побажання, що в подальшому було б доцільно прагнути наявності однієї алфавітної картотеки [107, арк. 15]. Судячи з наявної на сьогодні Картотеки у ЦДАВО України, було досягнуто існування єдиної алфавітної картотеки (або ж інші були знищені).

Робота відділу ТФ ЦДІА УРСР у м. Києві у 1962 р. співпадала з напрямами роботи попереднього 1961 року. Однак у ряді пунктів не подавався обсяг документів, які передбачалися до опрацювання. Обсяг перегляду і оцінювання документів не планувався (і про це взагалі не звітувалося), лише у бюджеті часу (15 запланованих проти 4 виконаних). Із запланованих 5000 карток (108 бюджету часу) було виконано лише 1558 (22 бюджету часу). На пункт "в" (часткова звірка карток і внесення в них додаткових відомостей) було витрачено 11 бюджету часу замість 20 запланованих. Пункт "г" (систематизація карток за точним алфавітом) включає виконання 3997 карток (замість 5000 запланованих). Пункт "г" (нумерація аркушів у справах, які підлягають розробці) не було виконано взагалі (заплановано було 3 бюджету часу) [109, арк. 1–2, 6–7].

Відділ ТФ ЦДІА УРСР у м. Києві планував у 1962 р. оперативно розробляти матеріали, які прибули з Чехословаччини, причому оперативна розробка містилася у пункті плану "створення і удосконалення науково-довідкового апарату". План роботи відділу зафіксував такі цифри оперативної розробки: 100 од. зб. та п'ять фондів загальним обсягом у 708 од. зб. [109, арк. 1–2]. (див. Додаток 8 за 1962 р.).

Однак у червні 1962 р. В. Зикова подала доповідну записку директорові ЦДІА УРСР у м. Києві М. Тесленку, де виклала план оперативної розробки матеріалів відділу ТФ (Додаток 12 за 1962 р.) і констатувала, що станом на 27 червня 1962 р. було розроблено 130 од. зб., на які складено 1294 картки. Як довела звірка осіб, які проходять за матеріалами, з особами, взятими на облік в 1961 р., коли були розроблені основні фонди і складено 25000 карток, в осно-



Виступ директора ЦДІА УРСР у м. Києві Михайла Тесленка, 1959 р.

вному всі особи "соответствующего профиля" вже були облікові. Зважаючи на це, В. Зикова запропонувала припинити оперативну розробку матеріалів, які залишилися, а бюджет часу з цього виду робіт, який вивільниться (10 днів), спрямувати на тематичне виявлення документів до довідника з історії міст і сіл УРСР [109, арк. 3] (Додатки 6 та 12 за 1961 р.). Директор архіву наклав резолюцію "згоден".

У 1962 р. відділ ТФ ЦДІА УРСР у м. Києві повністю виконав план з упорядкування матеріалів і наведення довідок [109, арк. 4]. План же оперативної роботи не було виконано з причин, викладених у доповідній записці [109, арк. 4–5]. Тому оперативну роботу "було припинено в І півріччі, і більше займатися розробкою чеських матеріалів немає потреби" [109, арк. 4–5] (Додатки 6 та 12 за 1962 р.). Як бачимо, оперативна розробка еміграційних (так само як і окупаційних) фондів завершилася на початку 1960-х років, співпавши з виведенням у 1960 р. системи державних архівів з-під відання органів внутрішніх справ.

З кінця 1962 р. відділ ТФ ЦДІА УРСР у м. Києві, очолюваний, як і раніше, В. Зиковою, мав складатися з двох осіб [89, арк. 151], а відділ фондів республіканських установ – з семи замість запланованих восьми осіб (4 штатних одиниці) [89, арк. 153]. З огляду на це, дивним виглядає факт опрацювання еміграційних архівів у відділі ТФ. Очевидно, потреба в опрацюванні фондів, призначених для таємного зберігання та вже оперативно відпрацьованих, була набагато меншою, ніж в опрацюванні документів, що підлягали передачі до архівів – у 1963 р. відділ ТФ ЦДІА УРСР у м. Києві мав прийняти таємні фонди радянських міністерств і главків [110, арк. 4–5].

Водночас, згідно з планом роботи відділу ТФ ЦДІА УРСР, останній мав прийняти на таємне зберігання від відділу фондів республіканських установ групу фондів, отриманих з Чехословаччини, обсягом у 7500 од. зб. (при цьому

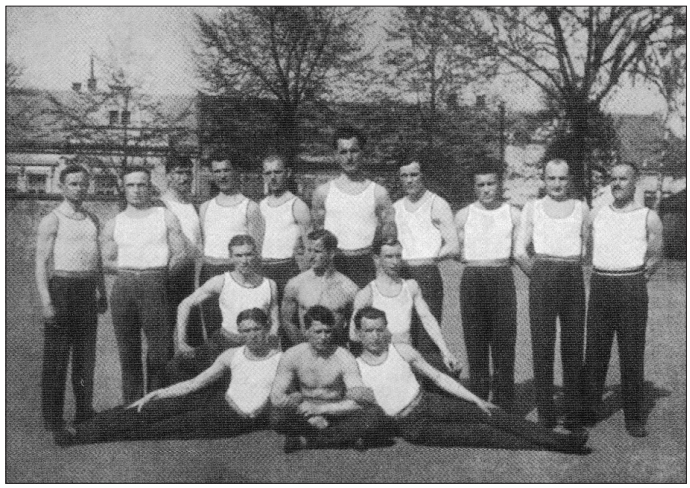
замість кількості фондів стоїть прочерк). Оскільки фонди не були зашифровані, одночасно з прийманням планувалося провести шифрування справ та усунути недоліки упорядкування (підкладка розсипу, розшук відсутніх справ тощо) [110, арк. 2–3]. Отже, ці документи опрацьовувалися за скороченим циклом, як і документи надходження 1945 року. Крім документів ПА, до відділу ТФ ЦДІА УРСР у м. Києві передавалися фонди Наркомату зовнішніх справ УРСР, Держплану УРСР та інші документи спецчастин міністерств та главків УРСР загальним обсягом у 14814 од. зб. [110, арк. 4–5].

18 березня 1963 р. відділ фондів республіканських установ ЦДІА УРСР у м. Києві передав 173 фонди (7232 справи, сформовані з розсипу надходження 1958 року) до відділу ТФ цього ж архіву [58, арк. 3]. Існують й інші цифри, наведені у звіті про роботу відділу ТФ ЦДІА УРСР у м. Києві від 2 січня 1964 р. – про прийняття від відділу фондів республіканських установ у 1963 р. 290 фондів (12829 од. зб. і 1794 кг розсипу), на 456 од. зб. складено акти на знищення – очевидно, тут йдеться про загальний обсяг документів, включно з документами ПА [112, арк. 6; 110, арк. 6–6зв].

Під час прийняття документальних матеріалів одночасно відбулася експертиза цінності, після якої відібрані документи було прийнято. "На прийняті матеріали, які прибули у 1958 р. з Чехословаччини, під час прийому були перев'язані в'язки, написані ярлики, складено топографічний показник і картотека фондів" [110, арк. 6–6 зв.].

У 1964 р. відділ ТФ ЦДІА УРСР у м. Києві підшивав та оформлював описи на групу фондів, отриманих з Чехословаччини, тобто власне залишки опрацювання тривали і 1964 р. [112, арк. 6].

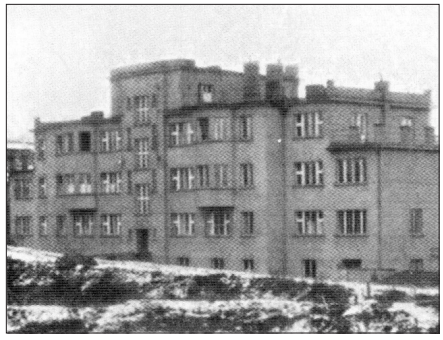
На всі одиниці зберігання оформлено обкладинки, за винятком 17-ти фондів, документи в межах справи не систематизовані, не підшиті і не пронумеровані. Аналіз 17-ти фондів, які були опрацьовані на належному рівні і на які було складено акти науково-технічної обробки, показує, що це фонди різних комітетів та організацій у переважно містах ЧСР, зокрема в Празі (допомоги українським і білоруським студентам, голодним з України, українським біженцям в Ужгороді; для вшанування пам'яті С. Петлюри; для проведення акцій протесту проти польського терору на західних землях України; для побудови дому українських техніків у Львові при товаристві "Основа" в Празі, західноукраїнської еміграції в Чехословацькій Республіці, будови шпиталя при товаристві "Народна лічниця" у Львові, м. Прага; Союз українських емігрантських організацій в Чехословаччині у Празі; спілок у Празі та Ченстохові і Тарнуві; крайова централь абстинентів Підкарпатської Русі в Береговому, отаман Закордонної зимової станції українського національного козачого товариства в Північній і Південній Америці, м. Нью-Йорк; Рада української православної парафії в м. Подєбрадах). Очевидно, саме ці фонди були опрацьовані, бо вони становили інтерес для служб безпеки з точки зору інформаційного потенціалу, тобто прізвищ осіб, які були членами цих установ.

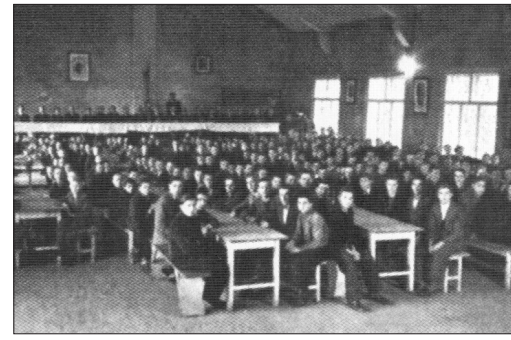


Члени "Українського соколу" в Подєбрадах

На всі фонди є описи в двох примірниках, список фондів і реєстр описів у двох примірниках. Справи фондів не заведено і аркуші фондів не складено. На 34 фонди написано короткі історичні довідки. Це тринадцять фондів з вищеназваних сімнадцяти; навчальні заклади: УГА і організації при ній та УВУ; громади та подібні установи в Празі, які за змістовим наповненням подібні до комітетів (УАГ, Українська громада в Чехословаччині, Українське допомогове бюро); пластові і сокільські організації та деякі інші заклади, в тому числі поза межами ЧСР. На два фонди – 4102с "Приватна українська реформована гімназія, м. Прага, з 1923 р. м. Ржевниці; Українська реальна гімназія в м. Ржев[н] ицях, з 1940 р. в Модржанах (Чехословакія)" (2 справи) та 4436с "Військова канцелярія диктатора ЗУНР, м. Відень" (6 справ) – зібрано матеріал для історичних довідок.

Л. Лозенко оприлюднила інформацію про передачу частини фондів, які вона ідентифікувала як матеріали ПА надходження 1958 року, у 1963 р. до держархівів Волинської, Рівненської, Львівської, Тернопільської, Харківської





Будинок (ліворуч) та їдальня (праворуч) Української гімназії в Модржанах

областей, ЦДІА УРСР у м. Львові та архіву м. Києва [338, с. 27]. Однак нам вдалося встановити, що переважна більшість переданих матеріалів була радянського періоду, створена на радянській Україні і не мала відношення до діяльності української еміграції в ЧСР. Саме тому директор ЦДІА УРСР у м. Києві просить начальника відділу комплектування АУ при РМ УРСР В. Коновалову "дати вказівку, в які державні архіви передати документальні матеріали, що виявлені серед матеріалів українських націоналістичних організацій та установ, що прибули з Чехословацької Республіки, але не відносяться до профілю ЦДІА УРСР у м. Києві" [46, арк. 1].

Зокрема, було передано фонди: Подільський союз кооператив в Тернополі (6 од. зб.) – до Тернопільського облдержархіву; Київська кіностудія художніх фільмів (12 од. зб.), Київський кооперативний інститут ім. Чубаря, м. Київ (1 од. зб.), Ш. Хахутов, професор Київського медичного інституту (4 од. зб.) – до Київського міського архіву; Харківська міська управа, м. Харків (1 од. зб.) – до Харківського облдержархіву тощо (11 позицій) [46, арк. 1], а також до ЦДІА УРСР у м. Львові (20 од. зб. двох фондів), Самбірському філіалу Львівського облдержархіву (Державна гімназія в Дрогобичі, 5 од. зб.), Ровенського облдержархіву (2 од. зб. двох фондів), Волинського облдержархіву (Український шкільний комітет в м. Новоград-Волинський, 7 од. зб.) [111, арк. 4] та ін.

Слід відзначити, що теза про "празьке" походження зазначених фондів (Л. Лозенко) [338, с. 27] видається сумнівною, хоча й не може виключатися повністю. Твердження Л. Лозенко не спростовує (але водночас і не артикулює) М. Палієнко, доповнюючи відомості попередниці публікацією переліку переданих документів [394, с. 209].

На нашу думку, говорячи про гіпотетичне розпорошення фондів 1963 р., передусім слід зважити на його масштаби: загальний обсяг матеріалів, переданих з ЦДІА УРСР у м. Києві до регіональних архівів, становив усього бл. 50 од. зб. [394, с. 209], що не можна співставляти із загальним обсягом "празького сегмента" у ЦДАВО України (бл. 30 тис. од. зб.). Далі передані документи просто поповнили вже існуючі фонди, що було логічним і професійно обґрунтованим кроком. Про жодне *свідоме* розпорошення "празьких" документів у даному випадку не можна говорити – на противагу тезі Л. Лозенко, висловленій у статті від 1997 р. про ПА: "адже свого часу їх [матеріали ПА – *Т. Б.*] було спеціально розпорошено по різних архівах" [337, с. 85]. Отже, якщо навіть у ході подальшого поглибленого вивчення питання вдасться беззастережно довести приналежність до ПА матеріалів, про які йдеться, теза про розпорошення 1963 р. все одно буде виглядати непереконливою і невиразною.

Про свідоме розпорошення не йдеться ще і тому, що розташування різних сегментів ПА було викликане не заздалегідь продуманими намірами архівного керівництва (за винятком переміщення документів ПА до Москви, але таких незначна кількість порівняно з близько 30 тис. справ ПА, що перебувають в Україні), а специфікою опрацювання документального масиву: фотодокумен-



Начальник відділу комплектування АУ МВС УРСР Валентина Коновалова виступає на Республіканській нараді інспекторського складу архівних відділів (18–21 березня 1958 р.)

ти – у ЦДАКФФД УРСР; друковані видання – у Науково-довідковій бібліотеці ЦДА УРСР, обкладинки з колекцій МВБУ – у ЦДАМЛМ; а документи, з метою оперативної розробки – у ЦДІА УРСР у м. Києві, потім за профілем були передані до ЦДАЖР УРСР.

На відміну від зазначеної групи матеріалів, документи 1958 року надходження та безсумнівно еміграційного походження за розпорядженням АУ УРСР 1963 р. були передані до ЦДІА УРСР у м. Львові (фонди М. Федюшка (Євшана) та Українського комітету в Лондоні). Перший фонд було виявлено у Списку 1962 р. Обидва фонди зберігаються в ЦДІА України, м. Львів, під тими самими (київськими) номерами: фонд № 745 та № 769 відповідно [502, с. 102–103, 269].

Переміщення початку 1960-х років торкнулося і документів М. Грушевського. Три одиниці зберігання і 3 кг розсипу надійшли до Спеціального відділу ТФ ЦДІА УРСР у м. Києві у вересні 1945 р. з УІК [125, арк. 34]. Було сформовано 21 справу за 1919–1923 рр.: документи комітету незалежної України у Парижі, кореспонденція та друковані видання [125, арк. 21–22]. Ці справи об'єднано з іншими у фонді № 1235 "Грушевські – історики, лінгвісти" у ЦДІА УРСР у м. Києві, який нараховує близько 1,5 тис. справ.

Загалом же, з десяти тонн отриманого у 1958 р. відділом ТФ ЦДІА УРСР у м. Києві майже шість тонн складали документи, решта – друковані видання [58, арк. 1]. Було сформовано 173 фонди (7232 справи) [58, арк. 1]. Матеріали передавання 1958 року зберігалися у відділі ТФ ЦДІА УРСР у м. Києві до 1970 р, коли ЦДАЖР УРСР переїхав до Києва [56, арк. 35].

Серед матеріалів МВБУ були музейні речі, які ЦДІА УРСР у м. Києві передав Історичному музеєві: печатки, "петлюрівський" орден, нагрудні значки, кокарди, прапори, медаль тощо (19 позицій) [103, арк. 79–80]. На жаль, частину подібних експонатів спіткала доля, протилежна долі архівних колекцій, – їх просто було спалено, про що й склали акта від 4 квітня 1962 р. [103, арк. 82]. 31

березня по два представники від ЦДІА УРСР у м. Києві та Історичного музею переглянули речі, виявлені серед документальних матеріалів українських еміграційних організацій у Празі: меморіальні стрічки, шлики до шапок, прапорці УНР. Вони прийшли до висновку, що "перелічені речі не мають наукового і практичного значення і тому підлягають знищенню" [103, арк. 81]. Подібно, музейні одиниці РЗІА було передано до Державного літературного музею та Новочеркаського музею з історії Війська Донського [494, с. 19].

Хотілося б відзначити деякі фонди передачі 1958 року, які не було виявлено під час передачі 1945 року: XII конгрес Міжнародної конференції студентів м. Брюсселя, Комітет російських студентів у Празі, видавництво "Кубанський край", редакції газет і часописів "Українська дійсність" в Берліні, "Russunion" в Празі, "Nova Doba" в Берліні, "Розбудова нації" в Празі, Товариство МВБУ, Українське товариство прихильників "Ліги Націй", РЗІА, Бібліотека ім. С. Петлюри у Парижі. Більшість цих фондів (92 справи) було передано до ЦДАЖР СРСР, Центрального державного спеціального архіву СРСР у 1961 р. [338, с. 27] після того, як цими документами зацікавився Головархів СРСР [44, арк. 1–2].

Начальник відділу комплектування, експертизи і обліку архівних фондів ГАУ при РМ СРСР Т. Колєнкіна надіслала 19 травня 1961 р. листа С. Пількевичу, де, посилаючись на лист останнього від 3 січня 1960 р. з переліком фондів, виявлених при розбиранні матеріалів колишнього Українського музею у Празі, отриманих у 1959 р. з Чехословаччини, каже, що "некоторые из включенных в него фондов могут быть отнесены к профилю государственного архива СССР и государственных архивов СССР" [44, арк. 1]. Тому ГАУ доручило С. Пількевичу уточнити і повідомити обсяг, крайні дати та повні назви 17-ти фондів та думку АУ УРСР про доцільність передачі їх до відповідних архівів, а також повідомляти в майбутньому про виявлення матеріалів подібної тематики [44, арк. 1–2].

С. Пількевич та начальник відділу комплектування В. Коновалова відповіли листом від 2 липня, що процесі первинної обробки було невірно встановлено ряд фондоутворювачів, наприклад, фонди "Перший з'їзд славістів-філологів", "Амурська українська рада в Нікольсько-Уссурійську", "Видавництво кооперативний фонд ім. М. Драгоманова", "Європейська інформаційна служба, м. Берлін", "Комітет допомоги голодуючим України і Кубані, м. Брюссель", "Редакція бюлетеня "Russunion" в м. Прага" не існують як фонди [44, арк. 7].

Українська сторона не заперечувала проти передачі таких документів і фондів: "XII конгрес міжнародної конференції студентів, м. Брюссель" (13 документів); "Громада кубанців в Чехословацькій Республіці" (15 од. зб.); "Комітет російських студентів, м. Прага" (1 од. зб.); "Видавництво Кубанський край" (1 од. зб.); "Донське споживче товариство "Основа", м. Прага" (3 од. зб.) "РЗІА при МЗС Чехословацької Республіки" (6 од. зб.) [44, арк. 7–9; 108, арк. 9–10]. Крім першого фонду, решту було передано до ЦДАЖР СРСР [108, арк. 9–10].

За свідченням Л. Лозенко, до ЦДАЖР СРСР було передано 46 справ чотирьох фондів (вона не згадує товариство "Основа") [338, с. 27].

У процесі упорядкування виділилися такі фонди, які вважалося за доцільне передати російській стороні, а саме Центральному державному спеціальному архіву СРСР разом з фондом XII конгресу міжнародної конференції студентів: "Матеріали Ліги Націй, м. Женева" (20 документів); "Матеріали міжнародних студентських організацій" (7 од. зб.); "Матеріали "Міжнародної Ліги жінок за мир і свободу" (5 од. зб.); окремі номери бюлетенів іноземних пресбюро і видавництв (34 назви) [44, арк. 10; 108, арк. 9–10]. Тож передане склало 38 справ, 33 документи, 34 назви бюлетенів. Також було зазначено, що ці фонди, передані до Центрального державного спеціального архіву та ЦДАЖР СРСР, крім фонду товариства "Основа", були виявлені в процесі обробки матеріалів МВБУ, отриманих ЦДІА УРСР з Чехословаччини у 1958 р. [108, арк. 22–23].

Заперечення були висунуті стосовно передачі таких документів і фондів через їхнє створення "українськими націоналістичними" організаціями чи про такі організації: "Міжорганізаційний студентський комітет зі вшанування пам'яті професора І. Пулюя" (1 од. зб.); "Українська комісія при Виборзькому губернаторстві" та "Балтсько-флотська окружна комісія по виборам до Українських Установчих зборів" (8 од. зб); "Видавництво Книголюб" (1 од. зб); "Український науковий інститут у Берліні" (5 од. зб) [44, арк. 8–9]. Було залишено складовою Державного архівного фонду УРСР 15 справ.

У 1959 р. в державних архівах УРСР було проведено роботу з виявлення документів про "дружні, наукові і культурні зв'язки Росії та народів Радянського Союзу з Чехословаччиною" XVIII–XX ст. З усіх наявних документів було виділено один: запрошення Академічного Комітету у Празі до НТШ стосовно участі у з'їзді українських учених в Празі, що має відбутися влітку 1926 р. [2, арк. 143]. Цей документ міг бути складовою фонду НТШ у ЦДІА УРСР у м. Львові. У 1963 р. було проведено подібну роботу, цього разу з теми "Дружні політичні, економічні і культурні зв'язки між народами Радянського Союзу і Чехословаччини". Лише ЦДІА УРСР у м. Львові надав перелік двох документів, які за змістом вкладаються у ПА: Статут Українського наукового з'їзду у Празі за 1926 р.; Пам'ятка про організацію і діяльність Українського академічного комітету в Празі (ф. 3309, оп. 1, спр. 903, арк. 59; та спр. 87, арк. 5) [3, арк. 9]. ЦДАЖР УРСР же, який мав більшість матеріалів ПА, надав список, який не включає документи еміграційного комплексу.

1960–1962 роки мали багато наслідків для матеріалів ПА, що було пов'язано, в першу чергу, з надходженням 1958 року. Оскільки, з одного боку, матеріали передач 1945 та 1958 років були подібного змісту і подекуди – однакових фондоутворювачів, а з іншого – матеріали передачі 1945 року на момент отримання документів у 1958 р. вже перебували у відділі ТФ ЦДАЖР УРСР, то листування між двома архівами з приводу уточнення питань науково-технічної обробки було інтенсивним. Так, на прохання М. Тесленка начальник ЦДАЖР

УРСР В. Вострікова направила в лютому 1960 р. список фондів організацій "українських буржуазних націоналістів" в Чехословацькій Республіці (158 ф.): № 3519с – 4029с, 510 позицій [103, арк. 9–23].

18 листопада 1960 р. М. Тесленко надіслав В. Востріковій найбільший із трьох списків – перелік 225-ти фондів організацій та особових фондів українських емігрантів, які зберігалися у відділі фондів республіканських установ ЦДІА УРСР у м. Києві з проханням: "Відповідно до досягнутої домовленості прошу Вас дати розпорядження присвоїти номери фондам, що вміщені в цьому списку, і один примірник якнайскоріше повернути ЦДІА УРСР" [103, арк. 24]. Лише 18 березня 1961 р. В. Вострікова повернула цей список з уже присвоєними номерами фондів, які зберігалися в ЦДАЖР УРСР. Решті фондів списку номери мали бути присвоєні після уточнення їхніх назв. Висловлюється також прохання "в дальнейшем не присваивать фондам номера по Вашему [історичному – *Т. Б.*] архиву, т. к. это будет вносить лишь путаницу в учетные документы" [103, арк. 38]. З 225-ти фондів 59 мали привласнені номери згідно з обліковими книгами ЦДАЖР УРСР [103, арк. 39–51].

23 травня 1961 р. М. Тесленко надіслав другий (найменший) перелік 46 фондів "з перевіреними і уточненими назвами фондоутворювачів і крайніми датами". В цей список включено більшість фондів попереднього переліку, "де їм номери не були дані, і тому дальше присвоєння №№ прошу проводити по цьому переліку № 2. Архів вже закінчив обробку фондів по цьому переліку, і тому прошу не затримувати присвоєння їм номерів" [103, арк. 52]. М. Тесленко додав, що доопрацьовується остання, третя група фондів, перелік яких (№ 3) надішлють пізніше. 15 листопада 1961 р. В. Вострікова повернула список № 2, зазначивши номери, присвоєні фондам у ЦДАЖР УРСР, та відмітивши, що двох фондів архів не має, а два фонди, наявні в ЦДАЖР УРСР, ЦДІА УРСР не зазначив, тому, якщо назви цих фондів не співпадають, то ЦДІА УРСР може присвоїти їм свої номери [103, арк. 58]. Тобто номери за обліковими документами ЦДАЖР УРСР були присвоєні 42 фондам.

Нарешті, 18 січня 1962 р. М. Тесленко надіслав В. Востріковій останній (№ 3) список 175-ти фондів організацій та особових фондів українських діячів еміграції, що зберігаються у відділі фондів республіканських установ [103, арк. 64]. ЦДІА УРСР у м. Києві проставив номери 102-х фондів відповідно до списку, отриманого з ЦДАЖР УРСР у 1961 р., із зазначенням, що фонд № 3968с "Управа громади кубанців в ЧСР, м. Прага" за 1919–1932 рр. в кількості 15 справ переданий до Москви [103, арк. 65–78]. У квітні ЦДІА УРСР у м. Києві отримав список зі 175-ти фондів з привласненими номерами за єдиним списком фондів ЦДАЖР УРСР. В. Вострікова зазначала, що шість фондів не відносяться до профілю ЦДАЖР УРСР, в тому числі "Курси навчання для семінарії і народної школи з українською викладовою мовою, м. Відень" і "Філія першої Української центральної ради в м. Празі" [103, арк. 84].

Викликають подив документи про проведення експертизи фондів еміграційних українських організацій, отриманих з Польської Народної Республіки,

датовані 1 жовтня 1960 р. – 20 травня 1961 р., які є відбірковими списками на знищення. Серед документів є такі, що походять з Чехословацької Республіки. Яким чином ці матеріали потрапили до списку матеріалів з Польщі, незрозуміло. Можливо, була не досить точно названа справа. Наприклад, один список складається з 22-х фондів і має такі фонди, як: Комітет допомоги голодуючим України в Празі (2,5 кг розсипу за 1929 р.), Управа союзу українських емігрантських організацій в Чехословаччині (0,5 кг розсипу за 1930–1937 рр.), Управа українсько-литовського студентства в Празі, Комітет західно-української еміграції у Чехословаччині (05, кг розсипу за 1923–1925 рр.), УГА в Подєбрадах (33 од. зб, 10 кг 850 гр розсипу), Студентське товариство українських працівників у Празі (100 гр за 1923–1924 рр.), УВУ (1 од. зб, 900 гр розсипу: рахунки, квитанції грошових витрат, невикористані бюлетені про вибори ректора і деканів, конверти без вкладень), Команда української бригади в Німецькому Яблонному (36 од. зб., 5 кг, 1919–1921 рр.) та ін. [106, арк. 1–7].

Інший відбірковий список також містить фонди з місцем осідку у Празі (Громада студентів-емігрантів з Великої України в ЧСР (770 гр розсипу за 1923–1924 рр.), Товариство "Українська рідна школа в ЧСР" (100 гр за 1931 р.), Спілка українських лікарів в м. Празі (1 кг 950 гр за 1940 р.), УІФТ в м. Празі (130 гр за 1929–1931 рр.), Українське військово-наукове товариство в Празі (400 гр за 1931 р.) та ін.), включаючи особові фонди: М. Славінський (600 гр розсипу), В. Петрів (200 гр розсипу за 1940 р.), Ю. Русов (2,050 кг розсипу), Д. Антонович (4,500 кг розсипу), С. Наріжний (130 гр розсипу за 1935–1941 рр.) [106, арк. 53–67]. Цей список складається з 53-х фондів, в тому числі – фондів радянського періоду.

Виникає запитання: чому так багато знайдено розпорядчих та планово-звітних документів про хід оперативної розробки і майже відсутні результати цієї роботи (списки, довідники тощо)? По-перше, Експертно-перевірна комісія ГАУ МВС СРСР листом від 24 серпня 1950 р. встановила термін зберігання в державних архівах таємних запитів МВС-МДБ СРСР із спецперевірки осіб



Драматичний гурток у Німецькому Яблонному, початок 1920-х рр.

і листування з цих питань у три роки [163, арк. 166]. ЦДАКФФД УРСР, натомість, номенклатурою таємних і цілком таємних справ на 1966 р. встановив термін у 10 років для зберігання листування з виконання запитів, у тому числі "оперативно-чекістських" [164, арк. б/н]. Тому, очевидно, вже не вдасться відновити робочі моменти оперативної роботи, листування, прізвища осіб, їхнє співвідношення з особами чехословацького еміграційного масиву.

По-друге, виявлено документи про знищення документальних результатів оперативної розробки. У грудні 1964 р. інспектор з кадрів АУ при РМ УРСР Б. Козуб, начальник відділу використання АУ при РМ УРСР В. Кузьменко, старший науковий співробітник Г. Ганночко склали акт, "что перечисленные в нем документы отдела использования Архивного управления при СМ УССР подлежат уничтожению, как утратившие практическое значение и не имеющие исторической и научной ценности" [48, арк. 7].

Виділеними до знищення стали: "препроводительные письма облгосархивов на списки справочники на к.р. элемент за 1944–1950; 1945 (два); 1946–1947; 1944–1945; 1946–1949"; копійні і дублетні примірники окремих списків-довідників; копії негативних довідок на к/р елемент; робочі журнали реєстрації "поступивших" списків-довідників на к/р елемент; листування з виправлення статистичних даних списків-довідників; книга обліку списків-довідників за 1946–1947 рр.; журнал реєстрації "политокрасок" за 1944 р.; картотека на к/р елемент. Всього до знищення виділено 2893 аркуші документів, три в'язки картотеки та 16 примірників списків-довідників [48, арк. 7–9].

27 квітня 1965 р. через реорганізацію архівної сфери директор ЦДІА УРСР у м. Києві М. Тесленко видав наказ про реорганізацію відділу таємних фондів архіву, за яким через затвердження Архівним управлінням при РМ УРСР нового штату і структури архіву і припиненням дії відділу таємних фондів як самостійної структурної частини архіву було наказано "відділ таємних фондів реорганізувати в оперативно-відокремлене сховище таємних фондів відділу комплектування, зберігання, обліку і науково-довідкового апарату, з підпорядкуванням його безпосередньо керівництву архіву". Колишній начальник відділу таємних фондів стає головним охоронцем фондів відділу, що є новою штатною посадою (В. Зикова); також виділяється охоронець фондів з штату відділу. Сховище таємних фондів включає всі фонди таємного зберігання архіву [49, арк. 2].

З 1966 р. відділи таємних фондів державних архівів УРСР стали називатися першими частинами. Станом на 1968 р. у них не залишалося абсолютно невпорядкованих документальних матеріалів, але у ЦДАЖР УРСР, ЦДІА УРСР у містах Києві та Львові та в деяких облдержархівах зберігалися фонди, що були упорядковані за скороченим циклом і потребували вдосконалення [52, арк. 176]. Тож опрацювання документів за скороченим циклом стосувалося не лише матеріалів ПА, але й інших документальних масивів, що становили "оперативний" інтерес і тепер вирізнялися станом своєї обробки поряд з іншими документами, опрацьованими згідно з усіма нормами.

Однак втілення в життя цих змін внесло корективи. Так, лише в ЦДАЖР штатним розписом 1971 р. було передбачено створення першої частини, що складалася з чотирьох осіб під керівництвом Л. Шабульдо [55, арк. 164]. У ЦДІА УРСР у Києві, як і в ЦДАКФФД УРСР, працівники першої частини не були передбачені штатним розкладом, фактично робота виконувалась молодшим науковим співробітником відділу інформації і наукового використання, якому в практичній площині надавав допомогу начальник відділу в історичному архіві та один працівник кінофотофоноархіву [55, арк. 165, 169]. В ЦДАМЛМ УРСР було передбачено одну посаду, відповідальну за першу частину [55, арк. 170]. А у Львівському облдержархіві, наприклад, не було передбачено першої частини, але з таємними документами працювало двоє співробітників [55, арк. 192].

Свідченням певного згасання інтересу до діяльності української еміграції міжвоєнного періоду у Чехословацькій Республіці є реакція Києва на річний звіт про використання матеріалів перших частин Закарпатського облдержархіву за 1970 р., у якому міститься згадка про наявність в архіві значної кількості документальних матеріалів про діяльність російських, українських емігрантів (громадських діячів, лікарів, вчителів та ін.) у ЧСР та Угорщині. На усні запити архіву до АУ при РМ УРСР про необхідність виявлення цих документів було отримано відповідь, в якій йшлося про те, що після узгодження з відповідними органами будуть надані вказівки, яких так і не було отримано [53, арк. 57].

Еміграційні матеріали були, зрозуміло, надійно сховані у перших частинах; оприлюднення "секретних" даних могло призвести до зняття з посади директора архіву – як це сталося з директором Ленінградського ЦДАЖР Х. Камаловим за включення до збірника "900 героїчних днів" копій двох секретних документів [51, арк. 5–5 зв.]. Втім, документи з грифом "дск" та "таємно" видавалися у користування. Так, у 1966 р. І. Еткало, член Львівського відділення Спілки журналістів України, користувався такими документами у ЦДІА УРСР у м. Львові для написання "художньої праці" про діяльність "українських буржуазних націоналістів" [50, арк. 131; 53, арк. 77]. У першій частині ЦДІА УРСР у м. Києві 1969 р. з таємними документами працювало п'ятеро дослідників і двоє співробітників КДБ, зокрема, В. Чернявський виявляв матеріали з історії "українського буржуазного націоналізму", для чого користувався групою фондів українських еміграційних установ, організацій і окремих осіб [113, арк. 7]. У 1970 р. за завданням КДБ Я. Удалова-Гужева працювала у ЦДІА УРСР у м. Львові над документами, які викривають українських "буржуазних націоналістів" [53, арк. 77].

У серпні 1972 р. було видано перелік фондів "дореволюційного періоду" архівів УРСР, які підлягають таємному зберіганню. Список складався з 70-ти пунктів, куди, зокрема, входили матеріали після 1917 р. Пунктом 15 є матеріали українських урядів 1917–1919 рр. та їхніх судових установ. Пункт 30 включає матеріали про еміграційний рух та про діяльність українських

емігрантів за кордоном [54, арк. 73–75, 78–79]. Очевидно, дореволюційним список було названо з метою приховування розмірів процесу засекречення документів.

Звернемося тепер до стану матеріалів 1945 року надходження, переданих до ЦДАЖР УРСР. План роботи ЦДАЖР УРСР на 1955 р. не виділяє окремо матеріали ПА [39, арк. 2–28]. Звіт згадує 450 фондів у відділі ТФ (15322 од. зб., які не оброблялися) [39, арк. 47]. За 1955 р. ЦДАЖР УРСР склав 65 списків-довідників, зокрема, на членів "к/р" партій і організацій, військових службовців "к/р" армій, членів урядів; про еміграційних діячів не йдеться [39, арк. 48].

У 1961 р. до ЦДАЖР УРСР було направлено брошури та агітаційні матеріали "українських націоналістів" на 423 арк.; література, газети та інші документи іноземною мовою на 48 арк. [45, арк. 20]. Матеріали ПА, зокрема, передачі 1958 року, могли бути в числі переданих матеріалів.

У жовтні 1963 р. директор ЦДАЖР УРСР В. Вострікова та заступник начальника відділу ТФ О. Бунькова надіслали листа до АУ при РМ УРСР, в якому повідомляли, що серед документів таємного зберігання є ряд фондів, допуск до яких має бути повністю закритий. Це 24 фонди, що зберігаються у відділі ТФ, в тому числі: Українське бюро преси в Берліні (61 од. зб.); МВБУ в Празі (1 од. зб.); УГА в Подєбрадах (2813 од. зб.); Українське видавництво "Вільна спілка", орган УПСР, Подєбради (65 од. зб.); Філіал націоналістичної ради українських жінок в Чехословаччині (24 од. зб.); решта фондів пов'язані з Другою світової війною [47, арк. 71–72]. АУ підтвердило повне закриття доступу до вказаних фондів [47, арк. 161].

ЦДАЖР УРСР у 1970 р. виконав 15 тематичних запитів з тематики нацистських злочинів та про "антирадянську діяльність українських буржуазних націоналістів", 514 "оперативних" і біографічних запитів [53, арк. 5].



Архівосховище ЦДАЖР УРСР (Харків, 1961 р.)

3 червня 1974 р. першою частиною ЦДАЖР УРСР було складено довідку для АУ при РМ УРСР про наявні матеріали ПА. Всі матеріали було поділено на вісім груп (матеріали, пов'язані з українськими урядами 1917–1921 рр.; еміграційні: українські партії; громадські організації; преса; навчальні заклади; студентські організації; сільськогосподарські і кооперативні спілки і товариства; табори військовополонених українців років Першої світової війни) [56, арк. 36], тобто поділ на групи був більш логічним і відрізнявся від 1958 – початку 1960-х років, коли документи проходили архівне опрацювання та оперативну розробку.

До фондів, що становлять "найбільший інтерес", першим відділом було зараховано: "УГК в Празі", "ОУН в таборі військовополонених у Фрайштаті (Австрія) та Раштаті (Німеччина)", "Спілка визволення України", "Отаман закордонної зимової станиці українського національно-козачого товариства у Північній і Південній Америці, м. Нью-Йорк" [56, арк. 36–37]. Ці фонди розглядалися крізь призму спроб створення самостійної України чи дій, що вели до цього.

Було зазначено, що ці та інші документи "використовуються переважно для виконання оперативних запитів комітетів державної безпеки" [56, арк. 38]. Виявлено користувачів, які отримали дозвіл на роботу з еміграційними матеріалами в 1970-ті роки: старші наукові співробітники Інституту історії партії при ЦК КПУ А. Ярошенко (нариси історії Компартії Західної України); вже згадуваний В. Чернявський ("Український буржуазний націоналізм на службі антикомунізму"); старший офіцер в/ч 1227 К. Гальський ("Підривна діяльність українських буржуазних націоналістів і уніатського духовенства у 1933–1947 рр.") [56, арк. 38].

Станом на 3 червня 1974 р. ЦДАЖР УРСР мав 400 фондів ПА (33666 справ) [56, арк. 35]. За даними, наведеними Л. Лозенко, ЦДАЖР УРСР мав би містити з надходжень 1945 і 1958 років 431 фонд розміром понад 30 тис. справ. Очевидно, відбувалося злиття однорідних фондів чи тих же самих у ЦДАЖР УРСР.

У 1975 р. ЦДАЖР УРСР запровадив категорійність таємних фондів архіву. Список станом на 1 жовтня відносить до І категорії фонди радянських установ в УРСР за 1917–1970 рр. (48 ф., 11594 справи) [57, арк. 86–90]; до ІІ категорії – архіви воєнних, будівельних, сільськогосподарських, кооперативних, культурно-просвітніх організацій УРСР за 1917–1958 рр. (55 фондів, 1269 справ) [57, арк. 91–92].

Суперечливою є ІІІ категорія (1340 фондів, 109839 справ [57, арк. 95]), куди, разом із фондами установ радянської влади, українських урядів часів Української революції, окупаційної влади років Другої світової війни, ОУН (24 пункти) [57, арк. 93–95], віднесено 340 фондів українських еміграційних інституцій (28097 справ) та 120 особових фондів "украинских националистов-эмигрантов" (3677 справ), що складає 460 фондів (31774 справ) [57, арк. 95].

Сюди ж виділено колекції документів (7 фондів, 151 справа) та об'єднані фонди (8 фондів, 63 справи) [57, арк. 95].

Як бачимо, обсяги ПА складали близько 34% від загальної кількості таємних *фондів* ІІІ категорії (близько 31,9% від загальної кількості фондів таємного зберігання ЦДАЖР УРСР) і близько 25,6% *справ* (25,9% справ таємного зберігання ЦДАЖР УРСР).

Таким чином, дослідження оперативної розробки та науково-технічного опрацювання матеріалів надходження 1945 та 1958 років показало, що архівні підходи і засади у роботі з фондами підкорялися "оперативним" потребам. Першочерговій оперативній розробці підлягали фонди з потенційно великим інформаційним потенціалом: навчальних закладів, допомогових комітетів, а також особові фонди. Можна говорити про споживацький підхід в опрацюванні ПА і подібних фондів з "оперативним" змістом. Адже науково-технічне опрацювання тривало доти, доки ставало можливим посилання на номер справи і сторінки; відтоді інформативний потенціал документів перетворювався на оперативний.

Оперативна розробка двох документальних комплексів 1945 та 1958 років надходження має ряд відмінностей. Розробка документів УІК відзначається великою варіативністю (близько 20-ти видів обліково-звітної документації та видів робіт) та великим обсягом продукції (хоча і не збереженої до наших днів або, принаймні, не віднайденої) – 150 характеристик та довідок різних типів; 18 списків різних типів на понад 82 тис. осіб тощо. Уся ж варіативність розробки фондів МВБУ звелася до 15-ти коротких історичних довідок на 19 фондів.

Якщо говорити про картковий облік осіб, то у випадку з надходженням 1945 року було нараховано мінімум 71764 карток, влитих до картотеки. Враховуючи, що було обліковано 170909 осіб за алфавітно-довідковою книгою, а за списками-довідниками – 80 тис. осіб, ідентифікованих як члени антирадянських партій, союзів і організацій, то насправді карток було набагато більше. Маємо ще категорію "інші елементи" (9716 осіб за алфавітно-довідковою книгою та 2000 за списками-довідниками).

У результаті ж оперативної розробки надходження 1958 року було складено лише 26558 карток (хоча ця цифра є значною, якщо врахувати, що складено їх було протягом двох років). Систематизовано за точним алфавітом було трохи більше карток – 28997.

Спеціальний відділ ТФ ЦДІА УРСР у м. Києві розробив всі основні фонди, що не дає можливості говорити про точні дані. Однак маємо цифру в 115 фондів (одна третина), на які було складено історичні довідки, орієнтировки і характеристики фондоутворювачів. А стосовно надходження 1958 року маємо цифру у 51 розроблений фонд, що становить 2817 од. зб. Цікаво, що зазначений 51 фонд також становить майже третину загальної кількості фондів, які перебували у відділі і становили сегмент ПА (173 фонди, 7232 справи).

На відміну від оперативної розробки матеріалів УІК, яка велася до останнього аркуша, оперативна розробка МВБУ здійснювалася скоріше по інерції, при цьому навіть не намагаючись відзначитись варіативністю кінцевого продукту – свідчень антирадянської діяльності "ворогів народу". Очевидно, що зміна підпорядкування архівної системи у 1960 р. визначила хід оперативної розробки документів МВБУ. Оперативну розробку матеріалів надходження 1958 року припинили у 1962 р. через її безперспективність, що було вперше констатовано керівником відділу ТФ ЦДІА УРСР, де тривало опрацювання зазначених матеріалів.

А у 1964 р. надійшла директива АУ при РМ УРСР про знищення основних результатів оперативної розробки, тому викладене у параграфі є, очевидно, єдиною можливістю теоретично простежити практичну оперативну розробку документів.

Оскільки операції проти "ворогів народу" планувалися на вищому рівні, то до республіканських архівів не надходили документи про заплановані акції. Республіканські архіви лише постачали інформацію нагору. Конкретні дані про практичне застосування матеріалів оперативної розробки нам невідомі.

Фонди надходження 1958 р. опрацьовувалися за скороченим циклом упродовж 1959–1963 рр. Через передбачуване перенесення ЦДАЖР УРСР з Харкова до Києва їх було переміщено до відділу ТФ ЦДІА УРСР (обсягом 173 фонди, 7232 справи). Два комплекси "зустрілися" в Києві на початку 1970-х років, після чого рух і використання фондів практично припинилися.

Доведено необґрунтованість твердження Л. Лозенко про розпорошення "празьких" архівів по регіональних архівосховищах України у повоєнні роки. Незначний обсяг переданих матеріалів (порівняно із сконцентрованим і залишеним у ЦДАВО України масивом ПА), ймовірне "не празьке" походження та причини їхнього передавання (приєднання до вже існуючих фондів) дають підстави для спростування вказаної тези.

Існував рух документів між українськими та російськими архівами. Визначальною у ньому була наявність певних матеріалів в одному архіві, куди, як правило, передавалися подібні матеріали. Виняток становили матеріали "особливої" ваги – українські партії за кордоном, Січові Стрільці.

Згасання інтересу спецслужб до документів ПА відкрило період "застою", коли згаданий комплекс перебував на закритому зберіганні. Лише кардинальна зміна політичної ситуації наприкінці 1980-х років призвела до зміни статусу "празького" масиву: з суворо таємного режиму зберігання його передали у відкритий доступ.

* * *

Переміщення еміграційного масиву з Чехословацької Республіки було викликане ідеологічними міркуваннями та "оперативними" потребами спец-

служб: передбачалося опрацювання документів з метою збирання та фіксації даних на "українських буржуазних націоналістів" або ж на "контрреволюційний елемент".

В історії переміщень ПА фігурують чотири ключових дати, відповідно до переміщення еміграційних матеріалів з Праги: 1945, 1948, 1958 та 1983 роки. Документально вдалося підтвердити два (з наявних чотирьох в історіографії) етапи переміщень архівних і бібліотечних зібрань до УРСР: липень – вересень 1945 р., вересень 1957 – листопад 1958 р., залишаючи відкритим питання про переміщення 1948 та 1983 років.

Опрацьовані джерела дають підстави для спростування тези про документально не засвідчену передачу архівів з Чехословаччини до УРСР у 1948 р. (на яку посилаються М. Мушинка та Патриція Кеннеді Ґрімстед і яку вважає імовірною М. Палієнко); а також про неймовірно великі обсяги переданих з Праги фондів, що обраховувалися нібито десятками тонн. Значні обсяги переміщених матеріалів насправді документально не підтверджуються. Ця трансакція може вважатися або міфічною, або проведеною за надзвичайно втаємничених обставин, які не залишили жодного документального сліду в українських архівах. Незважаючи на підпорядкування пошукових робіт "оперативній" меті, українські чиновники та архівісти могли впливати на вирішення долі архівів, як це сталося під час передачі матеріалів 1958 року.

Для швидкого опрацювання еміграційних архівів було створено окремий відділ у складі ЦДІА УРСР, ліквідований у липні 1950 р. після опрацювання документів 1945 року надходження.

Видовий склад матеріалів, переміщених у 1945 р., відрізнявся від переданих у 1958 р. більшою кількістю особових фондів. Надходження обох років мають фонди провідних освітніх установ та організацій (УВУ, УГА, УГК тощо). Більше не вдалося встановити певної логіки чи відмінності матеріалів надходжень 1945 та 1958 років, що зайвий раз підтверджує висловлену в історіографії думку про комплектування УІК та МВБУ фондами одних і тих самих установ. Кінцевий обсяг переданих матеріалів у 1945 р. становив 215 фондів, а у 1958 р. – 173 фонди.

Засади опрацювання еміграційних документальних масивів були однаковими для українського та російського еміграційних архівів – УІК та РЗІА; їх було розроблено ГАУ НКВС СРСР. Такі самі принципи роботи застосовувались і для решти документальних масивів, які могли містити відомості на "ворогів народу". У процесі роботи з прагматичних міркувань (концентрація й систематизація інформації про певні категорії осіб) було порушено первісну цілісність колекцій. Натомість утворено значну кількість особових та інституційних фондів.

Опрацювання розпочалось вже з кінця 1945 р., закладаючи підвалини подальшої роботи з еміграційними документами. В першу чергу опрацьовувались документи, які містили інформацію на чільних діячів української еміграції –

їхні особові фонди, фонди освітніх установ, що апріорі мають велику кількість особової інформації; допомогових комітетів; партій та організацій. Аналіз перебігу результатів оперативної розробки матеріалів 1945 року надходження у Спеціальному відділі ТФ ЦДІА УРСР показує, що найбільш інтенсивно фонди розроблялися у другій половині 1940-х років.

Хід оперативної розробки дозволяє говорити про прагматично-споживацький підхід до опрацювання цих матеріалів, зумовлений політичними та ідеологічними чинниками: воно тривало лише доти, доки ставало можливим посилання на номер справи і сторінки при підготовці звітів про виявлення "к/р елементів", після чого припинялося. "Оперативні" настанови превалювали над суто професійними засадами і методиками науково-технічного опрацювання фондів, у результаті чого останні з точки зору сучасної архівістики можна вважати опрацьованими лише частково. Союзні органи отримували від українських архівістів кінцеві результати оперативної розробки: списки-довідники, характеристики, історичні довідки та ін. При цьому союзне архівне керівництво слідкувало за поточною оперативною розробкою фондів, критикуючи та даючи вказівки із покращення опрацювання документів.

Оперативна розробка двох документальних комплексів 1945 та 1958 років надходження має ряд відмінностей. Розробка документів УІК відзначається великою варіативністю (близько 20-ти видів обліково-звітної документації та видів робіт) та великим обсягом продукції (хоча і не збереженої до наших днів або, принаймні, не віднайденої) – 150 характеристик та довідок різних типів; 18 списків різних типів на понад 82 тис. осіб тощо.

Уся ж варіативність розробки фондів МВБУ звелася до 15 коротких історичних довідок на 19 фондів, а також до часткової звірки 25000 карток, внесення в них додаткових відомостей та їхньої систематизації за алфавітом, хоча заплановано було складання (крім звірки) 60000 карток.

Можна виділити такі види обліково-звітної документації оперативної розробки ПА протягом діяльності Спеціального відділу ТФ: а) характеристики: власне характеристики, спецхарактеристики фондів, короткі характеристики на українських білоемігрантів, персональні характеристики, характеристики на фондоутворювачів особових фондів; б) довідки: історичні довідки; короткі історичні довідки, довідки-орієнтировки, індивідуальні історичні довідки, групові історичні довідки; в) виконання запитів; г) списки: власне списки та списки-довідники; ґ) огляди: огляди груп фондів; д) картковий облік: складання карток та їхнє влиття до картотеки, зокрема йшлося про складання окремої картотеки українських білоемігрантів за кордоном, картотека на "контрреволюційний елемент"; е) спецповідомлення; є) алфавітні книги-довідники. Складались також доповіді для внутрішнього обігу, знімались копії документів та планувався перегляд фондів на предмет виявлення "к/р елементів". Відзначимо, що ці методи роботи використовувались також і для розробки інших груп, віднесених (навіть потенційно) до "ворогів народу".

Змінюючи один одного та модифікуючись, ці близько двадцяти видів робіт та документації є показниками виконання оперативної розробки. Вони визначалися розроблюваними у той чи інший момент документами, варіюючись протягом року від кількох видів робіт до кількох десятків.

На жаль, досить складно підрахувати та оцінити у кількісних параметрах обсяги оперативної розробки ПА. Першою перешкодою є паралельне опрацювання еміграційних та трофейних фондів у Спеціальному відділі ТФ, адже для забезпечення швидкості оперативної розробки переміщені документальни масиви з інших країн, де були осередки української еміграції, концентрувалися у зазначеному відділі, і надходження наступних років перемішувалися з надходженнями попередніх років.

По-друге, на заваді стоїть і варіативність видів обліково-звітної документації, яка до того ж змінювалася від плану роботи до звіту про її виконання – коли планувалися одні види робіт, а виконувались інші, при цьому часто не відбувалось повернення до виконання запланованих видів робіт, натомість винаходилися нові форми оперативної розробки. Наприклад, в одному випадку звітували про кількість розроблених фондів, в іншому – про кількість заведених карток.

Чи не єдиним результатом оперативної розробки Спеціального відділу, збереженим на сьогодні (історичні довідки, складені на документи ПА, можна знайти у справах фондів ПА), можна вважати Картотеку на "к/р елемент" – зведений і головний результат "оперативно-чекістської розробки", що зберігається в ЦДАВО України обсягом у 112 тис. карток і містить довідкові дані про близько 100 тис. учасників українського Визвольного руху першої половини XX ст., кваліфікованих радянським режимом як "к/р елемент". На виключну потенційну інформативність цієї кумулятивної бази даних зразка 1950-х років указувала ще американська дослідниця Патриція Кеннеді Ґрімстед, але їй не вдалося встановити місцезнаходження цього унікального архівно-енциклопедичного довідника.

Використання документів ПА після закінчення науково-технічної та оперативної розробки засвідчує їхнє подальше життя виключно в рамках ідеологічних настанов. Передавання матеріалів 1945 року надходження до ЦДАЖР УРСР у Харкові після закінчення їхнього опрацювання на початку 1950-х років не було одноразовим процесом. Аналіз перебігу та результатів опрацювання надходження 1958 року дозволив встановити, що формально документи обліковувалися за відділом фондів республіканських установ ЦДІА УРСР у м. Києві, однак фактично опрацювання, в тому числі "оперативна розробка", тривали у відділі ТФ, куди офіційно передали документи після закінчення опрацювання фондів і де вони перебували до об'єднання з "харківським" комплексом ПА на початку 1970-х років.

Співставлення обсягу документів, переданих у 1963 р., з наявним сегментом ПА у ЦДАВО України, а також аналіз змісту та традиційної практики при-

єднання нових матеріалів до вже існуючих фондів спростувало твердження про розпорошення "празьких" архівів по регіональних архівосховищах України у повоєнні роки, адже обсяг переданих тоді документів становив бл. 50 справ, що у порівнянні з масивом ПА у ЦДАВО України (бл. 30 тис. од. зб.) є мізерним. З іншого боку, при передаванні матеріалів переважно виходили з професійної доцільності приєднання окремих справ до вже існуючого фонду, хай навіть останній зберігається в іншому архіві. Тож навіть якщо припустити "празьке" походження переданих одиниць зберігання, теза про розпорошення матеріалів ПА видається значно перебільшеною.

Порівняно з масштабами розпорошення документів російського еміграційного архіву – РЗІА (26 архівів СРСР, в тому числі шість центральних державних архівів РФ) масштаби розпорошення документів УІК та МВБУ було менш значним (основний масив припав на чотири центральних державних архіви України, а також ще кілька архівів України). При цьому частина як російського, так і українського еміграційних документальних масивів залишилася в країнах, які були прихистком для емігрантів та їхніх архівів, бібліотек та музеїв, не кажучи про ряд інституцій, організацій, навчальних закладів тощо – Чеській Республіці та Словаччині.

Розділ 4

Відкриті архіви: зібрання Українського історичного кабінету та Музею визвольної боротьби України в кінцевих депозитаріях фондів (кінець 1980-х років – 2008 р.)

"... Украинский Центральный Архив представляет Чехословакии фотокопии передаваемых документов и, что передаваемый архив будет находиться в Киеве в Украинском Центральном Архиве в качестве самостоятельного отделения, именуемого "Пражский Украинский Архив".

З повідомлення Уряду Чехословацької Республіки до Посольства СРСР про рішення щодо передавання Урядові УРСР "Празького архіву" "як дарунок", 22 серпня 1945 р. [92, арк. 11]

"...Згадане воєнно-історичне майно [колекції Українського воєнно-історичного інституту – *Т. Б.*] в слушний час своєю чергою передати історичному чи військовому музеєві в Києві, столиці вільної, самостійної, незалежної української держави, маючи запевнення, що воно там зберігатиметься в відповідних умовах".

З акту приймання-передавання колекцій Інституту між Українською вільною академією наук в Канаді та Українським воєнно-історичним інститутом, 2 жовтня 1969 р. [350, с. 97]

КОСТЬ ВАГИЛЄВИЧ

УКРАЇНА НЕПОБОРНА



ВІРШІ

Знаковим етапом в історії ПА стало масштабне розсекречення архівних документів кінця 1980 – початку 1990-х років. Поштовхом до цієї історичної акції стала доповідь члена Політбюро ЦК КПРС Є. Лігачова "Засади перебудови" (1986), зокрема пряма вказівка для архівістів: "Нередко обществоведы ставят вопрос о более широком доступе к статистическим и архивным материалам. Думаю, что ЦСУ [Центральне статистичне управління], Главархиву СССР, другим причастным к этому делу организациям следует обстоятельно разобраться и найти правильное решение" [334, с. 15]. Ця доповідь була виголошена на Всесоюзній нараді завідуючих кафедрами суспільних наук вищих навчальних закладів 1–3 жовтня [430, с. 17]. Невдовзі з'явилася постанова ЦК КПУ "Про розробку республіканської програми розвитку історичних досліджень, поліпшення вивчення та пропаганди історії Української РСР" [123].

Вперше ж питання про розширення доступу до документів, що зберігаються в архівах України, було поставлене на засіданні Колегії Головархіву 16 вересня 1987 р. Результатом обговорень стала пропозиція про розширення доступу до документів та організацію роботу з вивчення секретних документів і можливості їхнього розсекречення, бо "еще очень много хлама лежит в первых частях наших архивов" [4, арк. 182].

Наказ Головархіву від 18 вересня 1987 р. з оголошенням рішення Колегії ГАУ при Кабінеті Міністрів України від 16 вересня 1987 р. "Про розширення доступу дослідників до документів, що зберігаються в державних архівах республіки" поставив завдання, щоб у 1988 р. передбачити роботу з вивчення фондів, "отнесенных в свое время к категории секретных материалов"; звіти комісій, створених для вивчення цього питання, пропонувалося представити на затвердження протягом 1988 р. [430, с. 17; 4, арк. 222].

18 травня 1989 р. було ухвалено рішення Колегії ГАУ при РМ УРСР "Про роботу державних архівів республіки по розширенню доступу дослідників до документів ДАФ". Головна теза документа – незадовільні темпи розсекречення документів, що не відповідали постанові ЦК КПУ "Про розробку республіканської програми розвитку історичних досліджень, поліпшення вивчення та пропаганди історії Української РСР". Відсутніми були "відповідні інструктив-

но-методичні рекомендації підходу до переведення документів ДАФ СРСР на загальне зберігання", що не могло не позначатися на стані роботи, наприклад, аналогічні комплекси документів в одному архіві вже були розсекречені, в іншому вони залишалися на закритому зберіганні. Тому на обмеженому зберіганні ще перебували значні обсяги документів – 2,2 % від загальної кількості документів у державних архівах УРСР [123, арк. 1–2].

Для прискорення темпів розсекречення та приведення самого процесу зміни режиму доступу у відповідність до потреб часу, Колегія ухвалила вжити ряд заходів. Зокрема, планувалося створення при Головархіві Республіканської міжвідомчої комісії для розгляду питань розсекречення документів ДАФ СРСР. Запропоновано було прискорити діяльність комісій державних архівів з розсекречення шляхом розширення їхнього складу та постановки цієї роботи на планову основу. Зазначені комісії разом з представниками відповідних відомств мали організувати роботу зі зняття грифу "ДСК". Відділ використання і публікації документів Головархіву УРСР мав узагальнити досвід архівів з розсекречення для підготовки відповідних інструктивно-методичних рекомендацій. Архівні установи мали також інформувати громадськість з питання відкриття доступу до документів тощо [123, арк. 2–3].

Іншим джерелом, що дозволяє простежити хід переведення документів на режим відкритого зберігання, є інформаційний лист, надісланий, очевидно, ГАУ при Раді Міністрів УРСР архівним установам (листа виявлено в архіві ДНАБ). Його було складено не раніше серпня 1989 р. і розмножено друкарським способом 30 січня 1990 р. Лист став результатом аналізу виконання державними архівами України рішення Колегії ГАУ при Раді Міністрів УРСР від 18 травня 1989 р. Констатувалося прискорення темпів розсекречування: якщо протягом 1988 р. на відкрите зберігання було переведено 47 тис. од. зб., то з січня по липень 1989 р. включно – понад 50 тис. справ [169, арк 1]. Однак на таємному зберіганні в Україні все ще перебувала значна кількість справ – до 80% загальної кількості одиниць зберігання, віднесених свого часу до категорії таємних [169, арк. 1–2].

Визнано, що рішення Колегії ГАУ при Раді Міністрів УРСР від 18 травня 1989 р. "ще не стало поворотним пунктом у цій роботі" [169, арк. 2]. За недоліки було визнано очікування більшістю архівів розсекречення "кожного окремого документа" та послаблення роботи комісії з розсекречення документів на місцях [169, арк. 2].

Тоді ж було зроблено зауваження, що на "описах і справах, які зберігаються на обмеженому доступі, не слід робити спеціальних позначок, бо обмежений доступ є індивідуальним підходом до видачі таємних документів" [169, арк. 2]. Було спеціально відзначено, що "іменні та інші картотеки, складені для використання в оперативних цілях, залишаються у 1[-х] частинах як допоміжний матеріал для виконання запитів, що надходять від компетентних та ін.

організацій" [169, арк 3]. Роботу з розширення доступу до джерел планувалося завершити у 1990 р.

Для прискорення цієї роботи Комісія Головархіву склала Перелік документів, що підлягають переведенню на відкрите зберігання без детального перегляду (очевидно, саме цей перелік мали на увазі автори розділу "Розбудова мережі архівних установ і підготовка кадрів архівістів" А. Кентій та І. Мищак, згадуючи орієнтовний перелік документів, до яких можна було відкрити доступ "*без поаркушного перегляду"* [374 а, с. 481]), а також перелік документів, доступ до яких мав бути обмеженим.

Перший перелік складався з восьми пунктів, куди входили документи українських урядів 1917–1921 рр. та націоналістичних партій і угруповань [169, арк. 4]. Тобто потенційно матеріали українських діячів еміграції могли входити до цих двох груп, але окремо про еміграційні документи ще не говорилося. Додаток № 2 з переліком документів обмеженого доступу з шести груп також спеціально не виділяє діячів еміграції [169, арк. 5]. Це опосередковано засвідчує зміну ставлення до документів ПА: вони набули такого самого статусу, як і інші матеріали таємного зберігання; з-поміж інших документів їх вирізняла лише незвична географія: Прага, Подєбради та інші міста міжвоєнної ЧСР.

У травні 1989 р. керівництвом ЦК КПУ було прийнято рішення про розширення доступу дослідників до партійних документів [374 а, с. 440].

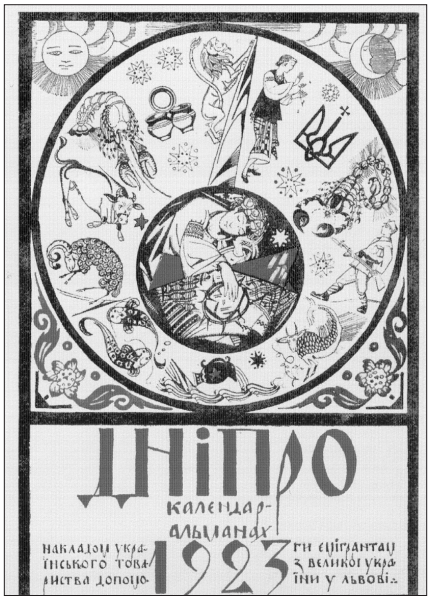
ЦДАЖР УРСР за перше півріччя 1990 р. розсекретило 72 фонди (5247 одиниць зберігання): фонди українських урядів 1917–1921 рр. та окупаційні фонди 1941–1945 рр., фонди Райхскомісаріату "Україна", Оперативного штабу Райхсляйтера Розенберга, Колекцію документів про співробітництво "українських націоналістів і керівників банд УПА" з нацистськими окупантами; еміграційні фонди на середину 1990 р. ще не були розсекречені. Для порівняння, документи РЗІА і Донського козачого архіву в ЦДАЖР СРСР (згодом – ДА РФ) були переведені на відкрите зберігання у 1988 р. [494, с. 20].

У травні–серпні 1991 р. було прийнято ряд рішень, що знаменували кардинальні зміни у відкритті архівів для громадськості: зняття грифів секретності і "не для друку" з рішень Уряду СРСР, пов'язаних з протиправним примусовим переселенням окремих народів СРСР; постанова Верховної Ради УРСР "Про порядок введення в дію Закону Української РСР "Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні", згідно з яким архівні установи мали першочергово видавати документи, пов'язані з репресіями; нарешті – передавання на державне зберігання архівів ЦК КПУ.

Завершив цей процес Указ Президії Верховної Ради України від 9 вересня 1991 р. "Про передачу архівних документів КДБ України до державних архівів республіки" [430, с. 19].

4.1. "Празькі" колекції в ЦДАМЛМ України, ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного та ЦДАГО України

Сегмент ПА представлений у ЦДАМЛМ України матеріалами фонду № 544 "Колекція книжкової графіки (відбитки)". Коротко окреслимо історію фонду. Бібліотечний сегмент ПА 1958 року надходження було опрацьовано у 1965–1970 рр. у ЦДІА УРСР у м. Києві, який тоді розташовувався по вул. Володимирській, 22-А (нині – приміщення ЦДАМЛМ України). Оперативна розробка оминула колекцію бібліотечних матеріалів ПА, тож після закінчення опрацювання залишилася частина матеріалів, яка і склала документи фонду № 544. Ці матеріали виявив тодішній співробітник ЦДІА УРСР у м. Києві І. Бутич після переведення архіву до комплексу на Солом'янці. "Він звернув увагу на жмут паперів, що залишився після первинної науково-технічної обробки "Празького українського архіву". Після їхнього перегляду І. Бутич відібрав папку матеріалів з друкарськими відбитками. Хоча обкладинки до книжок не були оригінальними творами художників чи повноцінними виданнями книжок, досвідчений архівіст визначив високу наукову та мистецьку цінність знахідки і передав зібрання обкладинок до Центрального державного музею-архіву літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України)"[1]. За свідченнями співробітниці музею-архіву О. Павлової, І. Бутич фактично врятував документи, які вже були складовані як макулатура, від знищення.



Петро Холодний-молодший. Обкладинка альманаху "Дніпро" за 1923 р.

Тож у липні 1970 р. до ЦДАМЛМ УРСР надійшло 7 кг розсипу, з якого у січні 1972 р. було сформовано 117 од. зб. Фонд містить книжкову графіку українських художників. Серед представлених митців є випускники європейських академій мистецтв, в тому числі празьких. Є і художники, чия графіка використовувалася видавництвами УРСР.

Простежимо формування справ фонду, який складається з відбитків книжкових обкладинок, вкладених у теки. Було сформовано 123 справи. За свідчен-

[1] Тут і далі цит. за підготовчими матеріалами до видання [421], люб'язно наданими Оленою Павловою.



Лев Гец



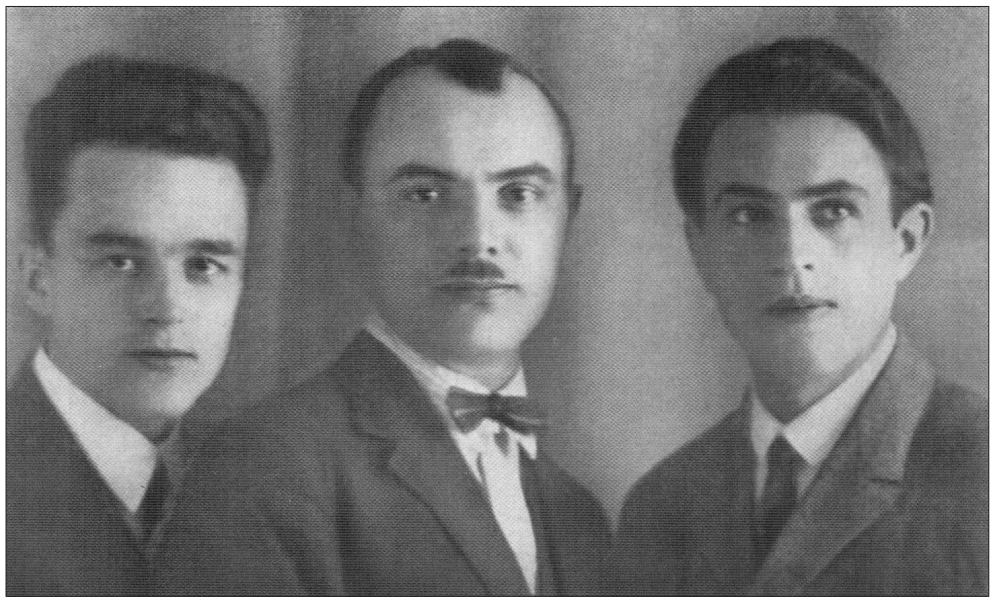
Микола Бутович. Обкладинка часопису "Літопис Червоної калини" (1937)



Роберт Лісовський. Обкладинка збірки поезій Олега Ольжича "Вежі" (1938)



Святослав Гординський. Обкладинка двотижневика "Нова хата". 1935.



Павло Ковжун, Микола Бутович, Роберт Лісовський, не пізніше 1942 р.



Річна виставка Української студії пластичного мистецтва в Празі

ням О. Павлової та за даними здавального опису документів фонду, останній не проходив науково-технічної обробки чи удосконалення структури.

Серед представлених митців є випускники таких академій мистецтв: Краківської (Л. Гец, Я. Струхманчук, П. Обаль), Варшавської (П. Андрусів, П. Мегик, Н. Хасевич, П. Холодний мол.), Берлінської і Лейпцизької (М. Бутович, Р. Лісовський), Паризької (С. Гординський, В. Ласовський, Я. Струхманчук), Празької і Вищої художньо-промислової школи в Празі (М. Бутович, Ю. Вовк, І. Іванець, Д. Козицький, М. Кричевський, М. Михалевич, В. Цимбал) [421, с. 13–34]. Є й художники, чия графіка використовувалася видавництвами УРСР: В. Кричевський, Т. Бойчук, І. Падалка, П. Жалко-Титаренко, М. Котляревська, О. Усачов, Л. Каплан, А. Страхов, Г. Нарбут та його учні і послідовники: Л. Лозовський, С. Пожарський, М. Кирнарський, М. Алексєєв, П. Ковжун, О. Маренков, А. Середа та ін.

Одиниці зберігання були розкладені за теками згідно з алфавітним принципом авторів творів та назв журналів. Якщо ж в наявності був лише один твір автора на певну літеру, то він об'єднувався з такими самими авторами на цю літеру. Якщо авторів, скажімо, на літеру "Б", було кілька, але всі вони мали по одному твору, тоді формувалася справа під назвою "автори на літеру "Б". Автори двох і більше творів отримували персональну теку. Хоча були і винятки: М. Йогансен, Н. Ленін та М. Хвильовий мали по одному твору, але для них були створені персональні теки. Кожна назва часопису, незалежно від кількості чисел, мала окрему теку [168, арк. 2–6]. Зі справи № 86 по справу № 115 починалися періодичні видання, кожне з яких виділялося в окрему справу. В цей проміжок входили ілюстрації до казок, календарів, каталогів. Дві останні справи № 116 і 117 містять книжкову графіку до різних підручників та невстановлених творів [168, арк. 2–5]. Ці 117 справ власне і складають сегмент ПА. Справи № 118–123 було віднесено до інших фондів архіву.

Справи № 118–123 – це фотокопії документів про Т. Шевченка з різних архівосховищ України та лист Д. Яворницького. Матеріали було у 1975 р. ідентифіковано як такі, що не відносяться до складу ф. 544. Справи № 118–122 було віднесено до ф. 506 "Тарас Шевченко", а справу № 123 – до ф. 542 (новий номер 140) "Український правознавець М. П. Василенко" [168, арк. 14–15].

26 грудня 1974 р. було складено акт про те, "що документи ф. 544, колекції книжкової графіки, передані згідно акту від 17 травня 1973 р. колишнім директором ЦДАМЛМ УРСР Л. Проценко до сховища Першої частини, вважати таємним", тобто підтверджено таємний статус документів [168, арк. 16]. 18 лютого 1981 р. відбулося засідання методичної комісії архіву про уточнення фондування документів з фондів-колекцій архіву-музею. Ухвалили залишити без змін склад документів і назви дев'яти фондів, в т.ч. фонд № 544 [168, арк. 21].

Важко повірити, але вже "1983 р. частину документів розсекречено у зв'язку з потребою експонування зразків книжкової графіки на першій постійно діючій експозиції з промовистою назвою "Українська радянська література

1917–1985 рр.," а також на виставці художніх творів українського авангарду "Мистецтво, народжене Жовтнем 1917–1987". Було розсекречено 137 документів фонду (137 аркушів), частина яких склала повних 19 справ [168, арк. 6–13]. Рішення було прийнято Комісією по встановленню ступеня таємності документів ЦДАМЛМ УРСР 20 грудня 1983 р. [168, арк. 31]. Серед відкритих документів були переважно "безпечні" для влади письменники та поети (Леся Українка, І. Франко, Т. Шевченко, М. Рильський, П. Панч та ін.), але було і кілька репресованих (М. Йогансен, Г. Хоткевич) [168, арк. 7–13].

З 1985 р. потроху почали використовувати обкладинки радянських художників та праць "дозволених" письменників на виставках та в інших місцях (свідчення О. Павлової). Протокол, яким оформлювалося передавання документів всього фонду на загальне зберігання, було складено 28 липня 1988 р. [168, арк. 6]. А 30 грудня 1988 р. спецчастина ЦДАМЛМ передала 104 справи (включаючи шість, які належали іншим фондам) до відділу забезпечення збереженості документів [168, арк. 33].

Загалом з центральних державних архівів найшвидше з розсекреченням упорався ЦДАМЛМ УРСР. Виконуючи рішення Колегії Головархіву від 18 травня 1989 р., архів з 1 січня по 1 липня 1900 р. розсекретив 129 фондів (1044 од. зб.), передав до загального фонду НДБ ЦДАМЛМ УРСР 2778 книг і 649 журналів і планував завершити розсекречення до кінця 1990 р. [124, арк. б/н].

Зовнішній же вигляд справ був таким: "Більшість обкладинок зроблено мовби для експонування – в чорному паспарту, на зворотній стороні яких червоним олівцем вказано прізвище автора".

Переважна більшість матеріалів має справді виставковий вигляд: обкладинки приклеєні до чорного (коричневий чи сірий теж зустрічаються) паперу формату А4. На звороті, як правило, є печатка МВБУ "Monumentorum AD Ucrainam Liberandam Spectantium Museum" та напис червоним олівцем прізвища художника обкладинки. Сучасними ж архівістами написано на звороті паперу (чи, у випадку його відсутності, на звороті обкладинки) фонд, опис, одиницю зберігання та прізвище художника.

Якщо ж печатки немає на звороті паперу, то вона може бути на звороті обкладинки. Якщо є паспарту, до якого приклеєно обкладинку, то печатка МВБУ міститься на звороті обкладинки і на звороті паспарту. Загалом виявлено 391 одиницю з печатками МВБУ, хоча, як зазначено вище, самих печаток набагато більше через їхнє дублювання на звороті обкладинки і паспарту. З них одиниці, що оформлені як виставкові, мають 355 печаток, і 36 печаток Музею містяться на зворотах обкладинок.

Наступна проблема – подвійна атрибуція. За основну приймається атрибутивна ознака, більш пізня за часом. Оскільки МВБУ проіснував у Чехословацькій Республіці довше за всі українські еміграційні установи, то, відповідно, печатка Музею "перекриває" інші атрибутивні ознаки. Таких подвійних атри-



Накладна паперова печатка УВУ

бутивних ознак виявлено чотири типи на 25 одиницях (25 входять в загальну кількість одиниць з печатками МВБУ – 391). Виявлено дві печатки УВУ і 12 печаток Українського наукового інституту в Берліні, а також дев'ять накладних паперових печаток УВУ та дві УІФТ в Празі.

Окремо слід виділити і дев'ять одиниць без печаток Музею, проте з атрибутивними ознаками інших українських еміграційних установ у Празі. Це п'ять печаток Бібліотеки УВПІ ім. М. Драгоманова, одна – Бібліотеки громади кубанців та три накладних паперових печатки УВУ. З цих дев'яти п'ять одиниць було наклеєно на паспарту, чотири мали печатки на зворотах.

Отже, переважна більшість обкладинок (391) має печатки МВБУ як єдину (366) чи кінцеву атрибутивну ознаку (25). Загалом виявлено 400 обкладинок з печатками українських установ в Чехословацькій Республіці.

Залишається 95 одиниці без атрибутивних ознак. З огляду на їхнє походження ("з макулатури" – відібрані до знищення аркуші після розбирання матеріалів 1958 року надходження у відділі науково-довідкової літератури ЦДІА УРСР, передані І. Бутичем) вони, очевидно, є дублетними примірниками, які дбайливо зберігав МВБУ.

До того ж, з 91 одиниці без атрибутивних ознак 63 наклеєні на виставковий папір, ідентичний паперу з ознаками атрибуції. Ще чотири одиниці мають певні атрибутивні ознаки, які не дозволяють говорити про належність до "празького" еміграційного масиву, але за походженням можна їх туди віднести. Зазначимо, що існує розходження між обсягом справ (652 арк. у 117-ти справах) і кількістю обкладинок (495 одиниць).

Використання матеріалів ПА засвідчує їхній високий інформативний та мистецький потенціал та добру обізнаність з ними дослідників. Матеріали фонду № 544 ЦДАМЛМ України є активними учасниками різних виставок. Вони також



Накладна паперова печатка УІФТ в Празі

використовувалися Держкомархівом України у 2000-х роках [168, арк. 36–38]. Американська дослідниця М. Мудрак разом із співробітницею архіву О. Павловою, яка люб'язно консультувала автора стосовно питань "празького" сегмента у ЦДАМЛМ України, з 2000 р. почали працювати над альбомом модерної української книжкової графіки міжвоєнного періоду. Багаторічна копітка робота увінчалася 2008 р. публікацією гарного альбому із символічною назвою "*Понад кордонами*: Модерна українська книжкова графіка. 1914–1945" [421].

Перейдемо до фотодокументального компоненту ПА. Він зберігається переважно в ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, хоча частина справ фондів ПА ЦДАВО України має багато фотографій. Як було сказано вище, фотографії 1945 року надходження, передані до ЦДАФФКД УРСР у тому ж році (1496 фотопозитивів), розчинилися у фондах архіву [251, с. 31].

Вдалося виявити цікавий документ 1950 р., який дозволяє зрозуміти методику використання фотодокументів в оперативній розробці. Лист з поміткою "таємно" містить запитання від директора обласного архіву про потребу зберігання наявних в архіві негативів часів німецької окупації. Голова АУ МВС УРСР С. Пількевич відповів: "если указанные Вами фотоснимки имеют расшифровку, т.е. известны фамилии сфотографированных лиц, и могут быть использованы в оперативных целях, то следует эти фотоснимки передать оперативным органам." Якщо ж не можна використати ці знімки, то тоді треба скласти відбірковий список і після необхідних процедур знищити [163]. Можливо, саме така доля спіткала фотодокументальний сегмент ПА, переданий 1945 р., адже фотографії переважної більшості емігрантів не можна було використати в оперативній розробці (нагадаємо, що це 1496 фотопозитивів з надходження 1945 р.).

Маємо деякі відомості про їхнє опрацювання. Протягом 1945 р. ЦДАФФКД УРСР прийняв 1680 фотознімків, в тому числі 1318 "Українського архіву м. Праги" про діяльність українських діячів еміграції в Чехословаччині, Німеччині та Америці [153, арк. 18 зв.].

Виникає певна плутанина з кількістю отриманих фотознімків: у звіті та додатку про роботу архіву у 1946 р. зазначено, що замість запланованих 1400 фотопозитивів було розбірано, складено анотації і проведено інвентарний опис 1496 фотопозитивів [154, арк. 19, 30]. А в акті обстеження роботи і стану ЦДАФФКД УРСР від 16 листопада 1946 р., посилаючись на звіти, знову згадуєтья про прийняті у 1945 р. 1318 фотознімків "Українського архіву" в м. Прага [155, арк. 4].

У 1946 р. фотовідділом (не таємним відділом, як в ЦДІА УРСР, бо за браком місця архів не мав змоги виділити окреме приміщення для опрацювання і зберігання таємних документів та таємного діловодства [155, арк. 3]) передбачалися такі роботи з фотопозитивами "Українського архіву": а) складання анотації (обсяг 1400, норма на день 50, всього днів 28); б) проведення інвентарного опису (обсяг 1400, норма на день 100, днів 14) [154, арк. 5].

На відміну від архівних документів еміграційного походження, фотопозитивам цього самого масиву не надавалося пріоритету, перевага у 1946 р. була віддана фотопозитивам "Музею-Архіву переходової доби" обсягом у 1500 одиниць. Їх треба було: а) розібрати за характером документів (1500 обсяг, норма на день 300, днів 5); б) розшифрувати і відновити анотації (1500 обсяг, 50 норма в день, 30 днів); в) провести інвентарний опис (1500 обсяг, норма в день 100, днів 15) [154, арк. 5]. Тобто більш важливий масив документів періоду окупації передбачалося опрацювати набагато швидше, аніж матеріали "далеких" діячів еміграції.

В акті від 16 листопада 1946 р. відзначено незадовільний стан анотування празьких матеріалів, які є фактично повтором анотацій, складених ще у Празі [155, арк. 6]. Оскільки подібне незадоволення стосується анотацій документів "Архіву переходової доби" і таємних матеріалів нацистської пропаганди [155, арк. 6], то проблема, очевидно, полягала не у знанні чи незнанні еміграційної специфіки ЧСР, а у професійних навичках співробітників архіву взагалі. Було запропоновано переробити всі анотації на три наведених групи, включаючи ПА [155, арк. 10].

На жаль, звіт про роботу архіву за 1947 р. [156, арк. 13] і всі наступні плани й звіти до 1959 р. не містять жодної інформації про фотодокументи ПА. Натомість можна більш чітко говорити про ідентифікацію тих матеріалів, які надійшли з Праги у 1958 р. і були передані до ЦДАКФФД УРСР у 1959 р.

У 1959 р. в архіві було заплановано проведення "экспертизы научной и практической ценности 10.000 фотодокументов, принятых из РАТАУ, редакций, газет и журналов и полученных из Чехословакии" [157, арк. 5]. Обсяг матеріалів з Чехословаччини не зазначено. Загалом у 1958–1959 рр. було прийнято 19390 негативів, з них на постійне зберігання в архіві відібрали і впорядкували 7143 фотодокументи [157 арк. 18].

У першому півріччі 1960 р. ЦДАФФКД УРСР мав розібрати і впорядкувати фотопозитиви, отримані з Чехословаччини, ЦДІА УРСР у містах Києві та Львові, ЦДАЖР УРСР у Харкові [158, арк. 4], на що відводилося 30 людино-днів [158, арк. 12]. У звіті відзначалося, що отримані з чотирьох згаданих місць фотопозитиви кількістю до 10000 од. та альбоми були розібрані, частина їх у кількості 307 од. – описана, решту було виділено в утиль актом від 6 грудня 1960 р. Опрацювання альбомів планувалося у наступному 1961 році. [158, арк. 18].

Чергова згадка про маніпуляції з потенційними матеріалами ПА зустрічається у документах 1964 р., коли архівом планувалося відредагувати описи фотодокументів, складених в 1945–1950 рр., та внести виправлення в описи за розшифрованими анотаціями фотодокументів 1917–1921 рр. (загальним обсягом 5000 од.) за 30 робочих днів [159, арк. 2], що і було зроблено [159, арк. 17].

У 1968 р. ЦДАКФФД УРСР було заплановано "вивчити питання та скласти історичні довідки на вісім фотоальбомів українських націоналістичних організацій, одержаних раніше з Чехословаччини", на що одному співробітнику відво-

дився перший квартал [160, арк. 7]; роботу було виконано протягом запланованих 20 днів [160, арк. 48, 62].

Ще одна згадка про фотоальбоми, серед яких могли були і матеріали "празького" походження, датується 1981 роком. Планом на цей рік було передбачено складання описів на фотоальбоми (7), які перебувають на спецзберіганні; списку фотоальбомів (21), які перебувають на секретному зберіганні; та картотеки на фотоальбоми (21), які перебувають на спецзберіганні, з короткими анотаціями [165], що і було зроблено [166].

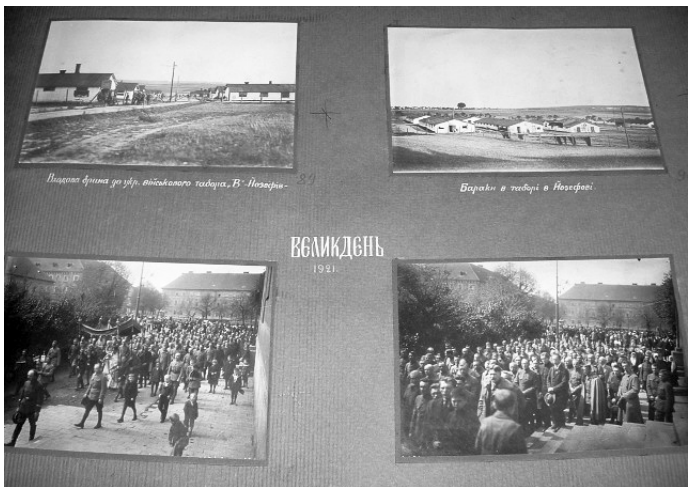
Перейдемо до аналізу видового складу фотоальбомів. В архіві їх зберігається 189. З них як такі, що належать МВБУ, на даний момент ідентифіковано 26 (це становить 3582 фотодокумента). М. Мушинка згадує про 35 альбомів (4087 фотографій) з життя українських військовополонених у таборах, отриманих з Праги у 1948 та 1958 рр. [369, с. 114]. За твердженням Л. Лозенко, ЦДАФФКД УРСР отримав понад 30 фотоальбомів, які належали МВБУ [338, арк. 27]. На жаль, дослідниця не пояснила, звідки вона взяла цю цифру. Очевидно, М. Мушинка спирався на дані, наведені нею у статті про "Празький український архів". Як показало проведене нами дослідження, кількість альбомів МВБУ є меншою; усі вони походять лише з 1958 року.

Вперше ці фотоальбоми привернули увагу нинішнього директора архіву Н. Топішко ще в середині 1990-х років. У 1995 р. у журналі "Генеза" з'явився підготовлений нею перший опис цих матеріалів [476]. Стаття включала, крім 26 альбомів, ще чотири: № 7 "Філія товариства "Просвіта" у Жовкві, 1935–1936" (154 фото); № 14 "Поїздка військової місії Польщі у Францію та Італію, 1927 р." (77 фото); № 15 "Перебування воєводи Волинського в Кременці, 3 квітня 1939 р." (4 фото); № 120 "Види Кавказу, 1910 р." (60 фото). Але, як повідомила нам Н. Топішко, після більш ретельного аналізу вона виключила ці чотири альбоми зі списку можливих "музейних фондів".

Печатки Музею є лише на одному альбомі. Тим не менш, це дало можливість, виходячи з логіки надходження цих документів, встановити приналежність усіх 26 альбомів. Про це нам також повідомила директор архіву Н. Топішко. Вона ж констатувала, що співробітники архіву провели розшук супровідної документації, яка б могла пролити світло на історію перебування сегмента ПА в архіві. На жаль, прямої документації, що могла б засвідчити приналежність фондів, не виявлено.

Матеріали потрапили до архіву вже сформованими – у вигляді оправлених альбомів. Пошук за каталогом не дає додаткової інформації про джерело походження через специфіку матеріалів.

Під час опрацювання документів "празькі" альбоми не виділялися окремо. Про це свідчить нумерація альбомів, яка не є наскрізною: 80–89, 97, 98, 117, 119, 162, 165, 168, 169, 177–184. Тобто вони оброблялися разом з іншими документами. Нумерувалися вони в порядку надходження, що є специфікою нефондової організації документів кінофотофоноархіву, коли матеріали фондуються



Святкування Великодня 1921 р. Фрагмент альбому "Табори інтернованих українців. 1918–1921 рр."

в порядку надходження. Таким чином, документи могли надходити частинами або й перебувати у сховищах певний час і оброблятися пізніше.

Хронологічні межі альбомів, ідентифікованих як такі, що належали МВБУ, наступні: друга половина XIX ст. – 1938 р. Деякі альбоми, крім оригінальних фотодокументів, містять фотокопії малюнків, гравюр тощо. Найбільше альбомів (10) походять з таборів інтернованих українців в Австрії, Чехословаччині, Польщі, Німеччині, Прикарпатті, Південній Італії.

Ми пропонуємо такий поділ альбомів на дев'ять груп згідно з їхнім походженням:

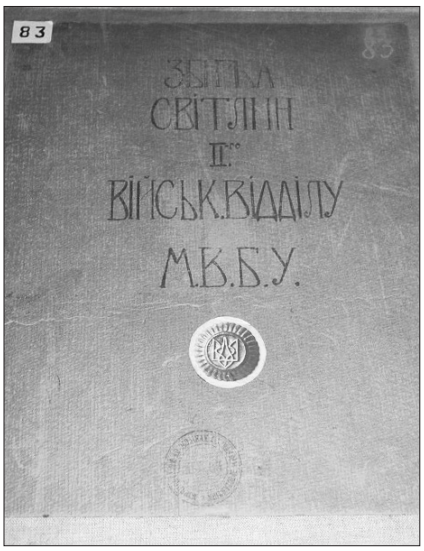
1) табори військовополонених українців за 1916–1922 рр. у Фрайштадті, Ліберцях, Німецькому Яблонному [126–128; 134; 137; 147–151]: 10 альбомів, 1973 фото. Фото висвітлюють життя і побут інтернованих в таборі, сцени з вистав, фото занять з історії, математики, мов, виступи хору, видові фото таборів та околиць, спортивні дружини, групи перед відправкою з табору, кладовище, богослужіння, групові фото.

2) Українські Січові Стрільці за 1915–1916 рр.: 3 альбоми, 171 фото [129; 131; 133]. Зображено життя і побут інтернованих українських січових стрільців в таборах Чехословаччини, Польщі, Австрії, Німеччини: вигляд казарм, кухні та інших приміщень, польове богослужіння, солдати в окопах.

3) Союз визволення України за 1915 р. (6 фото) [132]: життя і побут інтернованих українців в таборі Кніттельфельд (Німеччина).

4) Філія товариства охорони воєнних могил в Рогатині за 1936 р. (24 фото) [130]: фото могил, церков, пам'ятників, братських могил Українських січових стрільців та Української галицької армії.

5) З'їзд соколів і січей (Тернопіль) за 1910 р. (10 фото) [135]. Гімнастичні вправи українських спортивних організацій під час їхнього з'їзду.



Палітурка фотоальбому "Збірка світлин 2-го військ[ового] відділу МВБУ"

6) Альбом Львівської делегації Краківського єпископського комітету допомоги жертвам війни за 1915–1920 рр. (60 фото) [136]. Портрети членів комітету, приміщення.

7) Альбоми з фотографіями міст, сіл, осіб, портрети, репродукції ікон і картин з кінця XIX до початку XX ст. (3 альбоми, 419 фото) [138; 139; 140].

8) Особові фотоальбоми: один – скульптора О. Шевчукевича (30-ті роки XX ст.), два – української поетеси О. Теліги за 1919–1934 рр. (сімейні фото, життя української громади в Подєбрадах, містах Польщі, студенти і викладачі УГА), театральний альбом прапорщика Пантилуса за 1916–1918 рр. (портретні фото інтернованих, сцени з вистав). Разом 4 альбоми, 408 фото [141–144].

9) Фотоальбоми про життя української громади у містах Візін і Шалетт (Франція) за 1924–1938 рр. (2 альбоми, 591 фото) [145; 146]. Зображається життя і побут української громади, приїзд українських діячів до цих міст, сцени з вистав.

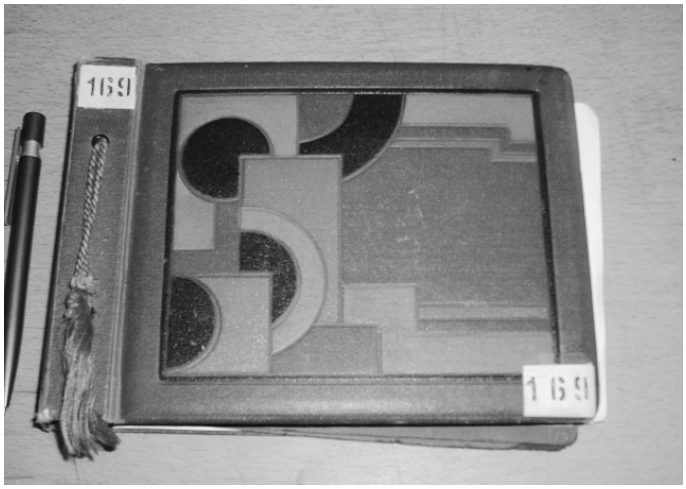
За підрахунками М. Мушинки, 228 фотографій уже побачили світ як ілюстрації видання другої частини праці С. Наріжного про українську еміграцію [370, с. 109]. Але, враховуючи виключення альбому № 7 з колекції МВБУ, нами нараховано 205 фотографій з восьми альбомів (82, 83, 88, 98, 168, 169, 178, 179). Найбільше фотографій включено з альбомів № 98 (64) та № 178 (80) [377, с. 145–249].

Основний масив альбомів МВБУ було розсекречено у 1989 р. Альбоми № 168 та 169 розсекретили у 1994 р., № 177–184 – у 1997 рр. [445, с. 128–132].

Звернімося до останнього сегмента ПА, який зберігається в ЦДАГО України. Як зазначалося вище, у 1988 р. з КДБ УРСР було передано 117 картонажів. На думку провідного українського архівіста А. Кентія, матеріали, які склали фонд № 269, походили, крім інших осередків української еміграції в Європі, з УІК, тобто включали в себе матеріали передавання 1945 р. А. Кентій не дійшов чіткого висновку про інші джерела надходження фонду: чи вони були переслані до Праги у свій час, чи були матеріалами, переданими у певні роки до спецслужб, а ті вже передали до архіву всі наявні у них матеріали української еміграції у 1988 р.

За свідченням А. Кентія, до передавання матеріалів до архівів у КДБ передивлялися матеріали надходження 1945 і 1958 років; при цьому було вилучено певні документи. Останні були долучені до матеріалів, переданих у 1988 р.

Палітурка фотоальбому Олени Теліги



На користь версії про міграцію документів всередині відомства може бути той факт, що здавальний анотований перелік документів не містив інформації про С. Петлюру, В. Винниченка та їхнє листування, в той час як самі документи наявні. Але зазначені особи є діячами еміграції першорядної ваги, тому інформація про них може бути відсутньою через те, що у певний час вказані документи могли бути вилученими із загального масиву, а згодом знову повернуті.

У переданих теках з матеріалами були, як повідомив А. Кентій, папірці з написом "не мають оперативного значення". Отже, спецслужби дійшли висновку, що їх можна передати до Партархіву на зберігання. З іншого боку, за свідченням ученого, певні документи були вилучені спецслужбами до їхньої передачі у 1988 р. і не повернуті назад. На це вказує різниця у вказаних та фактичних хронологічних межах [311, с. 43].

У здавальному описі йшлося про 111 картонажів. Перегляд анотацій на коробки дає змогу зробити висновок про хаотичність змісту коробок: подекуди документи кількох фондоутворювачів містяться в одній коробці, або матеріали одного фондоутворювача розкидані по різних коробках. У коробках об'єднано різні за походженням, хронологією та проблематикою документи [122, арк. 16]. Хоча коли виходити з типологічних ознак, то проглядається більше логіки: часто окремо виділено листування інституційне і особове.

А. Кентій відзначив незначну кількість штампів МВБУ. Він пояснив це тим, що, очевидно, установи не встигли здати матеріали до Музею, чи останній не встиг їх обробити, а потім матеріали були відправлені до Національної бібліотеки у Празі. Не було здавальних описів празького походження, лише ті, що були складені в КДБ.

Кількість аркушів було обраховано приблизно у 117000, справ – у 1000 одиниць. Відзначено незадовільний фізичний стан, стару та низької якості паперову основу більшості документів, проблему нестійких барвників, чи-

мало олівцевих текстів. Документи надійшли у стані некомпактного розсипу, зовсім невпорядковані [122, арк. 15–17]. Близько 70% документів потребували "складної реставрації і мікрофільмування в найкоротші строки" [122, арк. 16].

У березні 1993 р. було складено робочу інструкцію зі створення фонду громадських об'єднань української еміграції та науково-технічної обробки матеріалів і документів, що його складають. Було встановлено порядок роботи, який починався вивченням літератури та закінчувався складанням описів. Планувалося провести систематизацію документів і формування справ за три роки, а реставраційні і палітурні роботи – за два [122, арк. 17–18].

Передані еміграційні матеріали було спочатку опрацьовано трьома архівістами (1993–1997), але через різні обставини робота рухалася повільно, тому з 1997 по 1999 р. її було покладено на одного співробітника – відомого архівіста А. Кентія [311, с. 44]. Реставраційні роботи (підшивання, палітурки) тривали до квітня 2007 р. [122, арк. 20–21].

Результатом багаторічної копіткої праці став фонд № 269 "Колекція документів "Український музей в Празі" обсягом 1644 справи, поділений на три описи. Перший опис "Документи і матеріали українських організацій, союзів, спілок, товариств і громад на еміграції. 1905–1948 рр." складається з 1140 справ (129 фондоутворювачів), в другий опис виділено особові фонди (332 справи, 76 фондоутворювачів), а третій опис об'єднує друковані видання (172 справи).

Цікаво, що первісно планувалося одиниці зберігання розподілити по чотирьох описах, де опис три мав складатися з матеріалів УНР та Української галицької армії. У процесі подальшої роботи описи один і три (еміграційні організації та документи з діяльності УНР і Української галицької армії) об'єднали.

А. Кентій підкреслював (як у путівнику, так і в усних консультаціях, наданих автору), що документи фонду № 269 є переважно невеликими частинами фондів, які зберігаються в ЦДАВО України, тому, перш ніж почати працювати з фондами ЦДАГО України, логічніше спочатку ознайомитись з аналогічними матеріалами в ЦДАВО України. А. Кентій також припускав, що частина матеріалів МВБУ могла опинитися Німеччині, США, Канаді, Російській Федерації та інших країнах [122, арк. 3].

Варто прокоментувати ситуацію з назвами сегментів колекцій МВБУ у ЦДАГО України, ЦДАВО України та Національному архіві в Празі. Назви фонду № 269 ЦДАГО України та фонду МВБУ Національного архіву в Празі співпадають – "Український музей у Празі", на відміну фонду № 4026 ЦДАВО України – "Управа товариства "Музей визвольної боротьби України" в м. Празі (Чехословаччина)". Нагадаємо, що у квітні 1946 р., після відновлення роботи Музею, С. Наріжний скликав річні збори, де було вирішено через політичні обставини підтвердити зміну назви Музею з МВБУ на більш нейтральну – Товариство "Український музей в Празі". Зміна не була затверджена владою, оскільки такі організаційні кроки спричиняли потребу ліквідації старого і реєстрацію

нового товариства, а відтак – ухвалення нового статуту, що було неможливо за тодішніх умов. Тому паралельно вживалися обидві назви [370, с. 55].

Архівісти А. Кентій та Р. Махаткова опрацьовували сегменти колекцій МВБУ у своїх архівах в умовах, принципово відмінних від доби кінця 1950-х – поч. 1960-х рр., не кажучи вже про другу половину 1940-х рр., коли головним завданням була саме оперативна розробка фондів. Відтак вони мали змогу більш детально ознайомитись з історією установи та використали для найменування фонду хронологічно останню назву, хоча й не затверджену з дотриманням усіх юридичних норм.

4.2. ЦДАВО України як основний депозитарій архівних еміграційних зібрань

Аналіз справ фондів ПА у ЦДАВО України засвідчує, що їхнє розсекречення в основному відбувалося протягом 1990–1995 рр., а особливо інтенсивно – у 1992 р. та 1994 р.[2], хоча М. Палієнко вважає, що процес розсекречення колишніх складових колекцій УІК та МВБУ мав місце "на межі 1980–1900-х років" [406, с. 152; 403, с. 331]. Про переведення документів ПА на відкрите зберігання переважно на початку 1990-х років свідчить і повідомлення директора архіву Л. Яковлєвої у підсумках роботи ЦДАВО України за 1994 р.: "розсекречені документи своєчасно готувалися і передавалися на ремонт, реставрацію, оправу, в першу чергу – це празькі фонди, на які постійно великий попит дослідників читального залу архіву"; до цього ще додавалося, що у 1994 р. було розсекречено 240 фондів [68, арк. 8].

У березні 1994 р. відбулося засідання комісії з розсекречення діловодства ЦДІА УРСР у м. Києві за 1945–1990 рр. Комісія доповіла про ознайомлення з означеними матеріалами, які містять інформацію про вивезені нацистами архіви та матеріали, передані з Чехословаччини, і про висновок, що "архівні справи не містять в собі якихось державних таємниць" [114, арк. 224]. Було вирішено перевести діловодство архіву за 1945–1990 рр. на загальне зберігання [114, арк. 225].

Оскільки найбільший сегмент ПА відклався саме в ЦДАВО України, слід проаналізувати довідковий апарат, який відкриває доступ до первинного масиву інформації, а саме – переліки фондів потенційного ПА. На сьогодні архів пропонує дослідникам два окремих переліки: за інституціями і особами.

Перша спроба окреслити контури документального масиву ПА належить архівістам ЦДАВО України, які після розсекречення празьких архівів опрацювали і надали для користування у читальному залі довідник інституційних фондів "Перелік фондів ЦДАВО України, які мають відношення до Празького

[2] Нагадаємо, документи російського еміграційного сегмента (РЗІА і Донського козачого архіву) були переведені на відкрите зберігання у 1988 р. [255, с. 20].

українського архіву" (далі "Перелік") за підписом тодішнього директора архіву Л. Яковлєвої [119]. Він складається з 260-ти фондів, які за змістовним наповненням є фондами УНР періоду інтернування та подальшого існування в країнах Польщі, Франції; еміграційних організацій у Відні, Німеччині, Польщі (головним чином Львові і Варшаві); організацій у Чехословацькій Республіці. Два перших сегменти викликають підозру щодо їхнього беззаперечного походження з Праги, адже є відомими переміщення еміграційної україніки з Польщі і Німеччини.

Перелік особових фондів, ідентифікованих як такі, що належать до чехословацького еміграційного масиву, нараховує 107 фондів [117]. Він з'явився у результаті роботи архівістів ЦДАВО України над проектом "Українська еліта XX ст.: зведений реєстр особових архівних фондів", започаткованим Держкомархівом України на початку 2000-х років. На відміну від "Переліку", його дійові особи є майже виключно "празького походження", за винятком кількох урядовців УНР.

Для порівняння слід зазначити, що до середини 2000-х рр. у ЦДАВО України розсекречено 1167 фондів (загальна кількість "празьких" фондів, подана у переліках, становить 367 позицій, тобто біля третини колишніх таємних фондів).

Нами було всебічно проаналізовано вказані елементи довідкового апарату. З одного боку, ми використали справи фондів і співставили їх зі списком розсекречених фондів. З іншого, ми задіяли два списки, складені архівістами за результатами надходжень з Праги.

Почнемо з першого виду аналізу. Опрацьовані нами понад 400 справ фондів дали такі результати:

1) понад 200 фондів не містять відомостей, які б дозволили ідентифікувати їх як празькі. У частині випадків не можна виключати їхньої приналежності до "празького" еміграційного масиву, адже перші дати записів у таких справах фонду зазначені як 1951, 1961 – роки опрацювання надходжень з Праги.

2) 194 фонди можна ідентифікувати як складові фондів УІК, оскільки вони мають інвентаризаційні записи у справах фондів про джерело походження. 122 фонди мають записи про надходження у вересні 1945 р. у складі УІК з Праги або у вересні 1945 р. з Праги; 65 фондів мають лише дату надходження – "вересень 1945 р."; решта – пафосний запис про надходження у вересні 1945 р. як дар чехословацького уряду (разом 194, і один запис – фонд М. Грушевського, переданий до ЦДІА УРСР у м. Києві). Враховуючи те, що такі фонди надходження "вересня 1945 р." йдуть вперемішку з тими, що надійшли з УІК, а також із записами про надходження у вересні 1945 р. з Праги, 65 фондів було віднесено нами беззастережно до "празьких". Очевидно, співробітники – архівісти заповнювали інвентаризаційні записи справ фондів із варіаціями.

Варто зазначити, що справи фондів не можуть викликати стовідсоткової довіри. Так, наприклад, справи фондів УВУ № 3859 та УГА в Подєбрадах

№ 3795 розповідають про походження фондів з УІК у Празі у вересні 1945 р., хоча нам відомо, що архів УВУ та УГА було віднайдено пошуковою групою у Празі, без відношення до УІК [188, с. 124]. Очевидно, у такі деталі архівісти не вдавалися, а вносили дані на основі надходження до Києва – у вересні 1945 р. Важливим для нашої роботи є те, що інвентаризаційні записи справ фондів було складено у червні – серпні 1949 р., тобто до надходження 1958 р.

До речі, згадка про архів УВУ та УГА разом з архівом УІК може підтверджувати нашу гіпотезу про привезення до Києва двох вагонів ПА, оскільки вагон документів УВУ, УГА, Українського видавництва та Новгородського архіву було вивезено на станцію Опава окремо від УІК.

При роботі зі справами фондів потенційного ПА важливо мати на увазі, що такі фонди проходили науково-технічне опрацювання за скороченим циклом. Саме тому справи фондів містять мало інформації про пряме походження з Праги (окрім справ фондів із зазначенням УІК чи Праги як джерела надходження). Переважна більшість справ фондів потенційних складових "празького" сегмента починається актами передач з одного архіву до іншого, інколи – без зазначення назв цих архівів. Лише за прізвищами відповідальних осіб можна з'ясувати, що, наприклад, ЦДІА УРСР у м. Києві передавав документи до ЦДАЖР УРСР у Харкові.

Аркуш фонду складався не співробітниками архіву, який передавав документи, як це мало б бути за умов "нормального" опрацювання; він складався вже в архівів, що мають фонди. Аркуш фонду має графу "дата первоначального прийома фонда". Якщо є відомості про надходження матеріалів з Праги, то іноді аркуш фонду дублює дату інвентаризаційних записів (вересень 1945 р.), але в більшості випадків дата прийому фонду відсутня. Тож для встановлення приналежності до ПА неможливо залучити дані аркуша фонду.

Акти перевірок наявності матеріалів фондів як празького, так і непразького походження мали місце у 1959–1961, 1969–1975 рр. Якщо ж Прага встановлюється як місце походження документів, тоді акти перевірок, як і відомості про об'єднання фондів, є надзвичайно корисними для простеження історії фондів у період "небуття".

Перейдемо до результатів іншого напряму аналізу справ фондів. Ми наклали на список розсекречених фондів ЦДАВО України дані справ фондів про їхнє походження. Потім ми співставили отримані дані з переліком особових фондів "празького" походження. 65 фондів переліку особових фондів співпали із інвентаризаційними записами в справах фондів про походження з УІК з Праги чи про надходження у вересні 1945 р. Тобто відомості про походження 42-х фондів переліку особових фондів, очевидно, слід шукати у надходженні 1958 р. При зіставленні "Переліку" зі списком розсекречених фондів виявлено, що 117 фондів мають запис про походження з УІК з Праги чи у вересні 1945 р. (і один запис у справі фонду № 3988 "Комітет допомоги біженцям з Карпатської України", якого не виявлено у "Переліку"; ймовірно, його було влито до

складу іншого фонду). Очевидно, що слід стосовно походження решти 143-х фондів "Переліку" варто шукати у надходженні 1958 року.

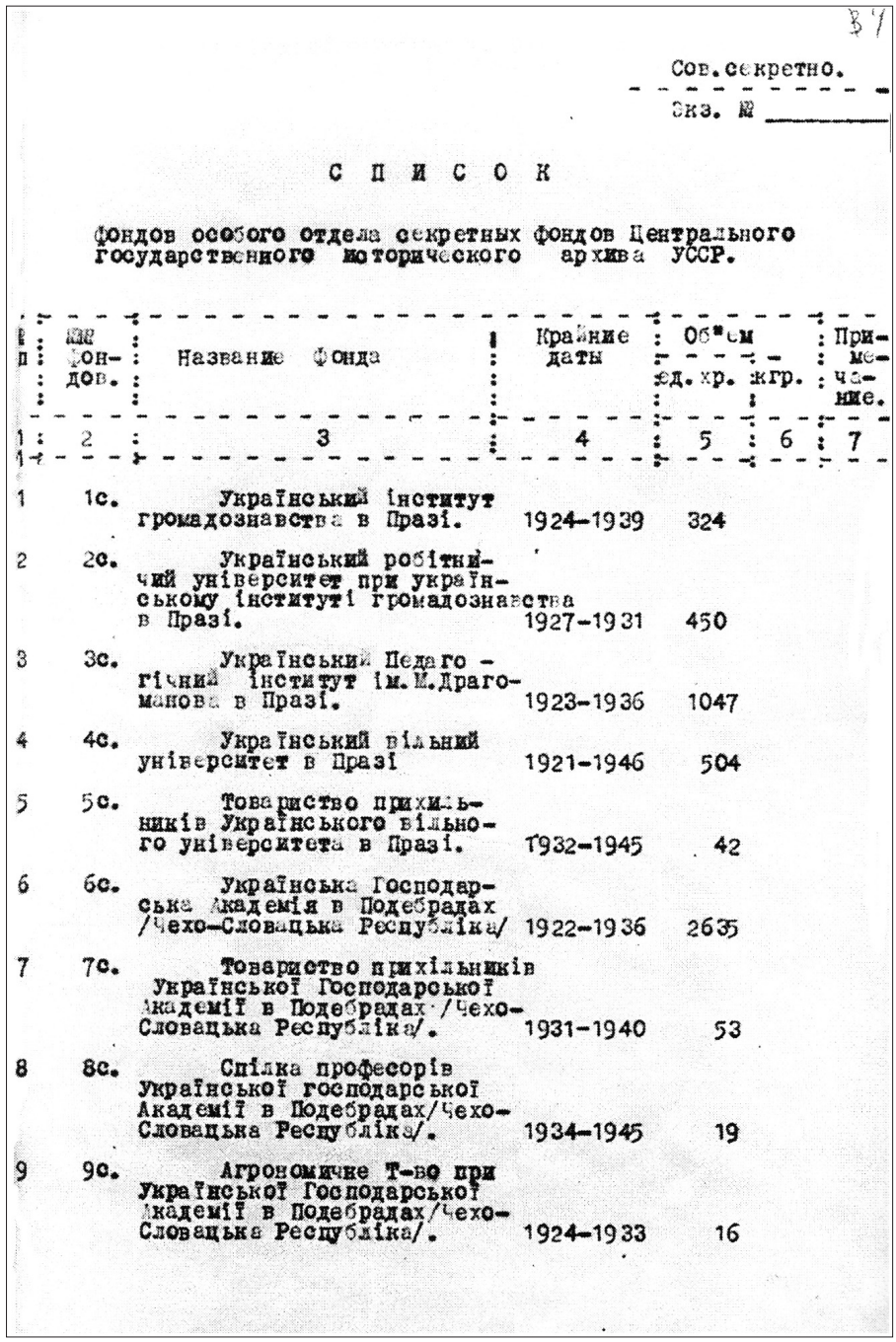
Після співставлення інституційного та особового переліків зі списком розсекречених фондів ЦДАВО України залишається дев'ять і три фонди відповідно, які не зазначені в двох описах та справи фондів яких мають запис про походження з УІК чи дату "вересень 1945 р." Ці справи запропоновані нами до внесення у два переліки. У п'яти випадках ідентифікація ускладнена, оскільки п'ять фондів зазначено під різними назвами як у списку розсекречених фондів, так і в описі особових фондів, і всі вони мають запис про походження з УІК. Склавши всі дані (65+117+12), отримаємо 194 фонди, які були складовими УІК, згідно із інвентаризаційними записами у їхніх справах фондів.

Перейдемо до другого напряму аналізу – співставлення згаданих переліків інституційних та особових фондів зі списками фондів: Спеціального відділу ТФ ЦДІА УРСР від 15 квітня 1952 р. (215 позицій) [98, арк. 4–22] (далі – Список 1952 р.) та організацій, установ і особистих фондів українських емігрантів відділу фондів республіканських установ ЦДІА УРСР від 6 січня 1962 р. (175 позицій) [103, арк. 85–98] (далі – Список 1962 р.). Підставою для вибору саме цих списків з-поміж понад десяти інших є те, що саме ці списки є підсумковими: Спеціального відділу ТФ ЦДІА УРСР для передачі надходження 1945 р. і відділу республіканських установ ЦДІА УРСР – для надходження 1958 р.

Отже, "Перелік" співпав зі Списком 1952 р. у 120-ти випадках, включно з двома фондами, відсутніми у реєстрі фондів ЦДАВО України; зі Списком 1962 р. – у 110-ти випадках (згаданий фонд № 3988 також зазначений у Списку 1962 р.). З 228-ми фондів 28 містяться в обох Списках. Це означає, що були матеріали однакових фондоутворювачів надходжень 1945 і 1958 рр., адже УІК і МВБУ комплектувалися подібними документами. Співставлення переліку особових фондів з двома зазначеними Списками показало, що 59 фондів співпало зі Списком 1952 р., 32 – зі Списком 1962 р. З 91-го фонду дев'ять є спільними для обох списків.

Таким чином, у переважній більшості випадків переліки інституційних і особових фондів "празького" походження співпадали зі списками, складеними у процесі фондування еміграційних матеріалів. Більшість фондів виявилася спільною для переліку особових фондів і Списку 1952 р., що може свідчити про більшу кількість матеріалів особового походження, привезених з Праги восени 1945 р. Натомість "Перелік" має майже однакову кількість фондів для обох Списків. Тож складені переліки фондів ПА, безумовно, мають свою логіку.

Якщо ж подивитися на статистичні дані з точки зору Списків, то Список 1952 р. нараховує 177 фондів інституційного характеру та особових фондів (а також два згаданих вище, яких немає у "Переліку") з 215-ти позицій Списку, а Список 1962 р. – 142 фонди переліків (крім одного, відсутнього у "Переліку") із 175-ти позицій. Переважна більшість фондів обох Списків знайшла відображення у переліках.



Сов.секретно.

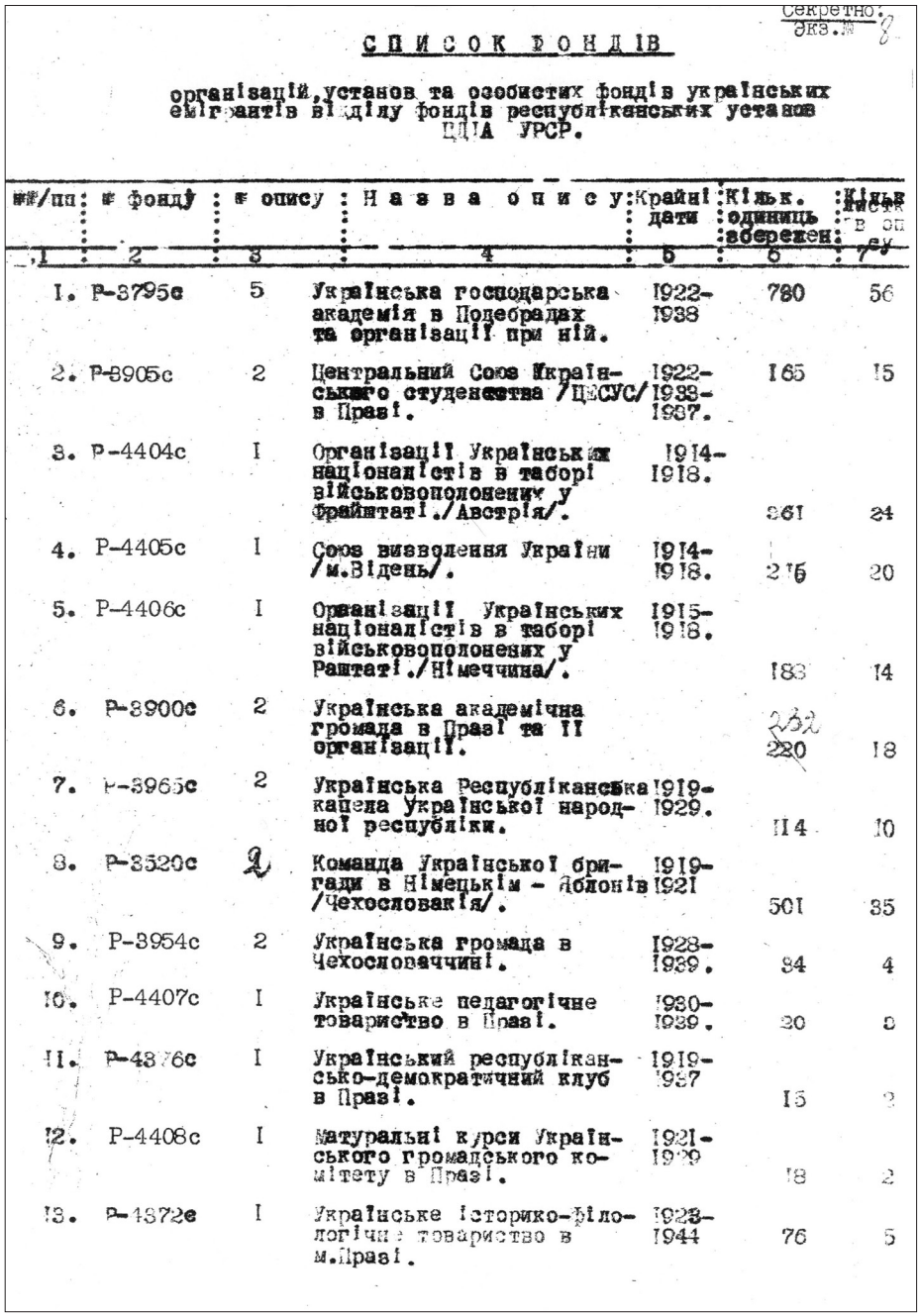
Экз. № _____

С П И С О К

фондов особого отдела секретных фондов Центрального государственного исторического архива УССР.

№ п/п	№ фондов.	Название фонда	Крайние даты	Объем ед.хр.	Объем жгр.	Примечание.
1	2	3	4	5	6	7
1	1с.	Український інститут громадознавства в Празі.	1924–1939	324		
2	2с.	Український робітничий університет при українському інституті громадознавства в Празі.	1927–1931	450		
3	3с.	Український Педагогічний інститут ім. М.Драгоманова в Празі.	1923–1936	1047		
4	4с.	Український вільний університет в Празі	1921–1946	504		
5	5с.	Товариство прихильників Українського вільного університета в Празі.	1932–1945	42		
6	6с.	Українська Господарська Академія в Подебрадах /Чехо–Словацька Республіка/	1922–1936	2635		
7	7с.	Товариство прихільників Української Господарської Академії в Подебрадах /Чехо–Словацька Республіка/.	1931–1940	53		
8	8с.	Спілка професорів Української господарської Академії в Подебрадах/Чехо–Словацька Республіка/.	1934–1945	19		
9	9с.	Агрономічне Т-во при Українській Господарської Академії в Подебрадах/Чехо–Словацька Республіка/.	1924–1933	16		

Список фондів Спеціального відділу таємних фондів ЦДІА УРСР від 15 квітня 1952 р. (перший аркуш)



Секретно
Екз. №

С П И С О К Ф О Н Д І В

організацій, установ та особистих фондів українських емігрантів відділу фондів республіканських установ ЦДІА УРСР.

№№/пп	№ фонду	№ опису	Назва опису	Крайні дати	Кільк. одиниць збережен.	Кільк. листів в оп.
1	2	3	4	5	6	7
1.	Р-3795с	5	Українська господарська академія в Подебрадах та організації при ній.	1922-1938	780	56
2.	Р-3905с	2	Центральний Союз Українського студенства /ЦСУС/ в Празі.	1922-1938-1987.	165	15
3.	Р-4404с	1	Організації Українських націоналістів в таборі військовополонених у Фрайштаті./Австрія/.	1914-1918.	261	24
4.	Р-4405с	1	Союз визволення України /м.Відень/.	1914-1918.	276	20
5.	Р-4406с	1	Організації Українських націоналістів в таборі військовополонених у Раштаті./Німеччина/.	1915-1918.	183	14
6.	Р-3900с	2	Українська академічна громада в Празі та її організації.		232 220	18
7.	Р-3965с	2	Українська Республіканська кацета Української народної республіки.	1919-1929.	114	10
8.	Р-3520с	2	Команда Української бригади в Німецькім - Яблонів /Чехословакія/.	1919-1921	501	35
9.	Р-3954с	2	Українська громада в Чехословаччині.	1928-1939.	84	4
10.	Р-4407с	1	Українське педагогічне товариство в Празі.	1930-1939.	20	2
11.	Р-4876с	1	Український республікансько-демократичний клуб в Празі.	1919-1937	15	2
12.	Р-4408с	1	Матуральні курси Українського громадського комітету в Празі.	1921-1929	18	2
13.	Р-4872с	1	Українське історико-філологічне товариство в м.Празі.	1923-1944	76	5

Список фондів організацій, установ і особистих фондів українських емігрантів Відділу фондів республіканських установ ЦДІА УРСР у м. Києві від 6 січня 1962 р. (перший аркуш)

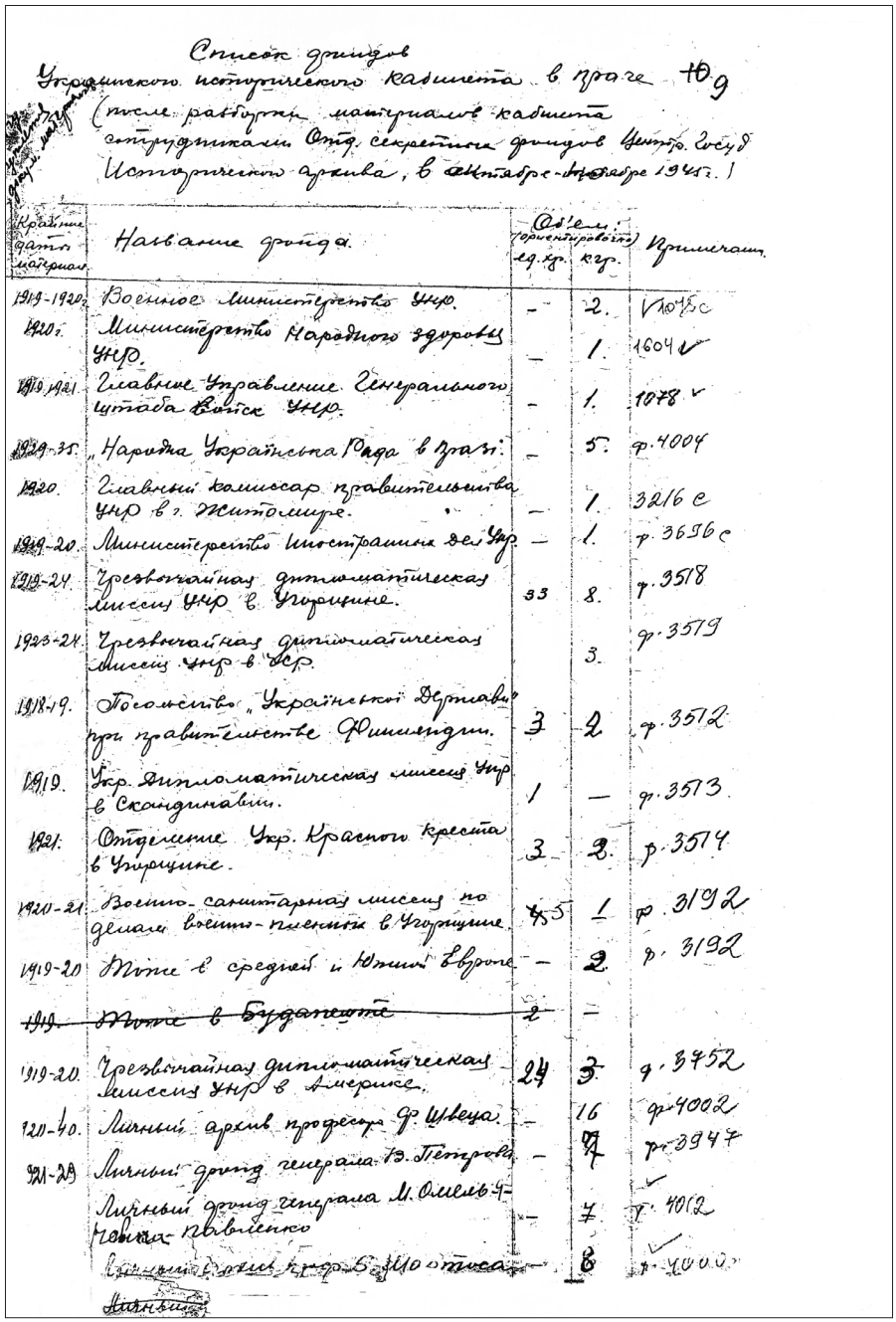
Варто відзначити, що в довідковому апараті не знайшли відображення 15 фондів Списку 1952 р. та 24 фонди Списку 1962 р. (хоча фактична кількість фондів, наявних у Списках і відсутніх у переліках, є меншою, зважаючи на присутність в обох Списках однакових фондів), за винятком фондів, переданих до Москви чи архівів інших міст.

З іншого боку, 59 фондів "Переліку" і 13 – переліку особових фондів ПА виявилися без "родословної": про 72 фонди, відображених в довідковому апараті як фонди "празького" походження, не виявлено свідчень у справах фондів і списках комплектування про їхню приналежність до ПА. Очевидно, можуть бути використані інші матеріали для підтвердження або спростування цього: всі списки комплектування 1945 – 1960-х років, "Вісти МВБУ", книги надходжень УІК тощо.

Нарешті, згадані два переліки, на нашу думку, не можуть претендувати на вичерпність, поки не буде проведена пошукова робота в двох зазначених напрямах і досліджені розсекречені фонди на предмет наявності серед них фондів ПА.

Характерною рисою "празьких" фондів в ЦДАВО України, яка ускладнює ідентифікацію документів ПА, є відсутність наскрізної нумерації. Фондування відбувалося вперемішку з іншими фондами, в тому числі – походження з УРСР. Так, перший зафіксований фонд, який складається з матеріалів УІК, має номер 1429 ("Канцелярія Директорії УНР"), певна масовість починається з фонду 3192 ("Українська військово-санітарна місія в справах українських полонених у Німеччині, м. Берлін"); документи фондів УІК закінчуються номером 4102 ("Громадська українська реальна гімназія, мм. Ржевніце, Модржани (Чехословаччина"); назви фондоутворювачів в містах ЧСР охоплюють фонди з номеру 4354 ("Українська академічна громада і товариство у м. Брно (Чехо-Словаччина)") до умовно номеру 4465 ("Документи і матеріали українських еміграційних установ, організацій та різних осіб (колекція)"). Незважаючи на розпорошеність фондів за номерами, наявна система: масив фондів, окреслений у певному виді довідкового апарату, іде, як правило, підряд, з деякими випадіннями окремих фондів, що пов'язано із сформованістю таких фондів з більш ранніх надходжень.

Після проведення такої тривекторної роботи нами було виявлено список фондів УІК "после разборки материалов кабинета сотрудниками Отд[ела] секретных фондов Центр[ального] Госуд[арственного] Исторического архива, в октябре–ноябре 1945 г." (далі – Список УІК) [120]. Список УІК із 208-ми позицій, підписаний В. Зиковою, було складено 20 грудня. Але частина фондів (22) нами не була ідентифікована, що каже про їхнє влиття до споріднених фондів на певному етапі. Частину фондів було передано до ЦДАЖР СРСР (три фонди, що стосуються УПСР, Соціалістичної партії та Української соціал-демократичної партії за кордоном) та ЦДІА УРСР у м. Львові (три фонди, в тому числі НТШ).



Список фондов
Украинского исторического кабинета в праге
(после разбора материалов кабинета
сотрудниками Отд. секретных фондов Центр. Госуд
Исторического архива, в сентябре-ноябре 1945 г.)

Крайние даты материала	Название фонда.	Ед. хр.	Кгр.	Примечан.
1919-1920.	Военное Министерство УНР.	–	2.	1075 с
1920.	Министерство Народного здравия УНР.	–	1.	1604
1919-1921.	Главное Управление Генерального штаба Войск УНР.	–	1.	1078
1929-35.	„Народна Українська Рада в Празі".	–	5.	ф. 4004
1920.	Главный комиссар правительства УНР в г. Житомире.	–	1.	3216 с
1919-20.	Министерство Иностранных дел Укр.	–	1.	ф. 3696 с
1918-24.	Чрезвычайная дипломатическая миссия УНР в Угорщине.	33	8.	ф. 3518
1923-24.	Чрезвычайная дипломатическая миссия УНР в УСР.		3.	ф. 3519
1918-19.	Посольство „Української Держави" при правительстве Финляндии.	3	2	ф. 3512
1919.	Укр. дипломатическая миссия УНР в Скандинавии.	1	–	ф. 3513
1921.	Отделение Укр. Красного креста в Угорщине.	3	2.	ф. 3514
1920-21.	Военно-санитарная миссия по делам военно-пленных в Угорщине.	45	1	ф. 3192
1919-20.	Турне в средней и Южной Европе.	–	2.	ф. 3192
~~1919.~~	~~Турне в Будапеште~~	~~2~~	–	
1919-20.	Чрезвычайная дипломатическая миссия УНР в Америке.	24	3.	ф. 3752
1920-40.	Личный архив профессора Ф. Шведа.	–	16	ф. 4002
1921-28	Личный фонд генерала Тр. Петрова	–	7	ф. 3947
	Личный фонд генерала М. Омельяновича-Павленко	–	7	ф. 4012
	[illegible]	–	8	ф. 4004

Список фондів Українського історичного кабінету в Празі після розбирання матеріалів Кабінету співробітниками Відділу таємних фондів ЦДІА УРСР в жовтні–листопаді 1945 р. (перший аркуш)

Перед нами постала методологічна проблема: чи можна вважати, що архівісти ретельно вносили до списку тільки те, що належало УІК, чи могли змішати матеріали УІК з тими, що надійшли восени 1945 р. з Кракова? Після аналізу ситуації ми вирішили, що навряд чи відділ встиг обробити надходження з Кракова на момент складання списку 20 грудня 1945 р. До того ж з Кракова надійшло значно більше, ніж було зазначено в списку. Також про надходження переважної більшості фондів списку з Праги свідчить той факт, що майже всі позиції списку УІК співпали з інвентаризаційними записами у справах фондів про надходження їх у вересні 1945 р. з Праги чи УІК. З іншого боку, є фонди з такими записами, відсутні в Списку УІК (23), і навпаки: фонди, яких немає у переліках, але які мають записи про походження з УІК (16).

Загалом виявлено 172 фонди із інвентаризаційними записами про приналежність до УІК (включно з двома, відсутніми у реєстрі фондів ЦДАВО України) з наявних 208-ми позицій списку. Ймовірно, що саме Список УІК було покладено в основу складання інституційного та особового переліків "празьких" фондів.

Співставлення справ фондів, Списків 1952 та 1962 рр. зі Списком УІК дозволило побачити процес опрацювання фондів та додати до переліку вже наявних "празьких" фондів нові – принаймні 39 фондів.

Ми нарахували 94 фонди, створені переважно на території Польщі, а також Німеччини, Франції, Австрії та США, про які довідковий апарат не має відомостей стосовно їхнього походження з празького еміграційного осередку (крім семи фондів, які були складовою паризького українського еміграційного осередку, про що є запис у справі фондів, а потрапили вони до УРСР з Мінська восени 1946 р.), зазначені у Додатку 13 з позначкою "ем" (еміграційні). Зважаючи на поганий стан облікової документації науково-технічного опрацювання таємних фондів повоєнних десятиліть, доцільним є подання фондів еміграційного походження та фондів ПА в одному списку.

Також ідентифіковано один фонд із Праги міжвоєнного періоду, але справи фондів та списки не підтверджують цю інформацію; цей фонд ми віднесли до "празького" масиву. Загалом нами підтверджено приналежність і віднесено до ПА 323 фонди (Додаток 13), що складає 28129 справ і 4 кг розсипу[3], а для фондів еміграційного походження (94) – 1887 справ (Додаток 14).

Нарешті, складений перелік дає можливість підкреслити варіативність джерел комплектування фондів, головне – періоду Української революції, частина матеріалів яких походить з Праги, частина – з інших джерел (наприклад, ф. 1429).

---

[3] Зведений показник за обліковими даними 1940–1950-х років. Ідентифікувати розсип із сформованими з нього згодом справами різних фондів, зрозуміло, неможливо. Відповідно, у подальших обрахунках сучасних обсягів ПА у державних архівах України показник розсипу 1940-х – 1950-х рр. не враховувався.

Не обійшлося і без "нестиковок". Виявлено неточності переліку особових фондів, оскільки не співпадають назви фондів переліку і реєстру фондів ЦДАВО України. Так, фонд Я. Зозулі в переліку значиться під номером 3879, а в реєстрі – 3878; загалом виявлено 10 таких фондів (Додаток 13).

Варто відзначити, що М. Палієнко навела як приклад змішання справ 1945 та 1958 років надходження у семи фондах масиву ПА у ЦДАВО України [227 а, с. 328–330]. Хоча незрозуміло, який рівень довідкового апарату використовувався дослідницею (справи чи описи фондів), цей приклад зайвий раз доводить інформаційний потенціал довідкового апарату архівів. Ми провели таку атрибутивну роботу стосовно всього комплексу ПА у ЦДАВО України (Додатки 13, 14).

Таким чином, проведено комплексний аналіз найбільшого сегмента ПА, що зберігається у ЦДАВО України. Шляхом зіставлення відомостей про походження фондів з Праги, отриманих зі справ фондів (194 фонди), та списків-результатів опрацювання матеріалів, переданих з Праги, з наявними інституційним та особовим переліками фондів ПА (1990-ті роки), виявлено матеріали "празького" еміграційного комплексу. 65 фондів переліку особових фондів співпали із записами у справах фондів про походження з УІК з Праги чи про надходження у вересні 1945 р. 117 фондів "Переліку" мають запис про походження з УІК з Праги чи у вересні 1945 р. З іншого боку, Список 1952 р. нараховує 177 фондів інституційного та переліку особових фондів (і два згаданих вище, яких немає у "Переліку") з 215-ти позицій Списку, а Список 1962 р. – 142 фонди переліків (крім одного, відсутнього у "Переліку") з 175-ти позицій.

Співставлення справ фондів, Списків 1952 та 1962 рр. зі Списком УІК дозволило осягнути процес опрацювання фондів та додати до переліку вже існуючих "празьких" фондів нові – принаймні 39 фондів. Нами також складено перелік 94-х фондів, створених переважно на території Польщі, а також Німеччини, Франції, Австрії та США, про яких довідковий апарат не має відомостей стосовно їхнього походження з празького еміграційного осередку[4].

Варто зупинитись на окресленні кількісних параметрів сегмента ПА, що зберігається в ЦДАВО України. Це питання піднімали Л. Лозенко та М. Палієнко [337, с. 90; 399, с. 313–315, 322].

Про надходження 1958 року, з огляду на його унікальність як єдиного документального масиву з однієї країни, що не змішувався з надходженнями з інших країн, ми маємо відносно чіткі та достовірні відомості. Кінцевий обсяг опрацьованого сегмента ПА (колишніх колекцій МВБУ) – 173 фонди обсягом у 7232 справи.

Як було зазначено вище, ситуація з кінцевими кількісними параметрами УІК гірша. Діапазон становить від 215 до 340 фондів. Якщо відштовхуватись від наших обрахунків обсягу сегмента ПА у ЦДАВО України (Додаток 14), то маємо цифру у 28405 справ і 4 кг розсипу (надходження 1945 та 1958 років).

[4] Про фонди "еміграційного походження" в ЦДАВО України писала також М. Палієнко [399, с. 327–344].

Кількість фондів, визначених нами як сегмент ПА у ЦДАВО України, становить 323. 215 фондів, які видаються нам найбільш імовірною кількістю фондів УІК, у сумі з 173-ма фондами МВБУ становлять 388 фондів. З огляду на передавання частини фондів до Москви та приєданння фондів 1958 року надходження до вже існуючих 1945 року надходження, цифра 388 може наблизитись до кінцевої у 323.

Якщо відняти від підрахованого нами обсягу ПА у ЦДАВО України обсяг фондів, утворених з колекцій МВБУ, ми отримаємо цифру у 21173 справи (28405–7232), які мають складати фонди УІК.

Підрахунок обсягу 215 фондів, з урахуванням вилучених та переданих до інших архівів, але без справ періоду німецької окупації, продемонстрував цифру у 16451 справу та 61 кг. З них мінімум 526 справ було передано до інших архівів.

Тому не можна відкидати й кінцевого обсягу фондів УІК як 258-ми фондів (23410 справ та 69 кг розсипу), оскільки 23410 справ ближчі до ідеальних 21173 фондів УІК майже в два рази, ніж 16451 до 21173. З іншого боку, у поєданні зі 173-ма фондами МВБУ ми отримуємо цифру у 30642 справи (23410+7232), яка близька до загального обсягу сегмента ПА в ЦДАВО України та 94-х фондів еміграційного походження – 30292 справи (28405+1887).

Отже, відповідно до наших обрахунків, кінцевий обсяг фондів УІК має становити 21173 справи, але цифрові параметри, зафіксовані звітною документацією різного рівня та років, не дають нам такої цифри через опрацювання колекції УІК разом з іншими еміграційними зібраннями. Зауважимо, що встановити обсяг фондів ПА у ЦДАВО України нам дозволила внутрішньоархівна облікова документація, що зайвий раз підтверджує важливість її комплексного використання при дослідженні історії походження фонду.

Однак з упевненістю можна констатувати, що цифра у 340 фондів (36956 справ) та 752 кг розсипу, наведена Л. Лозенко [337, с. 90; 49, арк. 25] як кінцевий обсяг колишніх колекцій УІК, є завищеною щодо фондів УІК, – вона включала й інші сегменти еміграційних фондів.

4.3. Сучасний стан Празького архіву

Аналіз сучасного стану ПА вимагає комплексного розгляду кількох взаємопов'язаних аспектів: сучасних дослідницьких знахідок про нинішнє місцеперебування архівів української еміграції та про її діяльність у міжвоєнній Чехословацькій республіці; виявлення сегментів ПА в українських архівах; пострадянських надходжень зарубіжної україніки, пов'язаної як безпосередньо з ПА, так і чехословацьким еміграційним масивом; напрямів роботи з документами ПА; проблеми реконструкції первісного складу УІК та МВБУ. Почнемо з першого блоку питань.

У попередніх параграфах і розділах було проаналізовано українські сховища ПА. Але на сьогодні стало відомо ще про один сегмент МВБУ, пов'язаний

з Пряшівщиною. М. Мушинці вдалося встановити, що у 1957 р. до Пряшева з Праги було надіслано кільканадцять центнерів "українських рукописів, книжок та музейних експонатів без будь-якої документації" [370, с. 116]. Дослідник стверджує, що це, очевидно, були матеріали МВБУ, які розмістили у двох приміщеннях Культурного союзу українських трудящих (КСУТ). Надалі, як і у випадку з розділенням архівних і бібліотечних зібрань в радянських архівах, доля архівних та друкованих матеріалів пішла іншим шляхом, ніж музейних експонатів.

Доступ до рукописних і друкованих видань мали, звичайно, співробітники спецслужб, які часто вивозили матеріали у невідомому напрямку. Рукописні матеріали було згодом кимось і кудись вивезено [370, с. 116–118], хоча, на думку М. Сополиги, рукописні матеріали ніколи не потрапляли до Пряшева, оскільки спецслужби повинні були накласти арешт на архіви як на матеріали, що становлять найбільший інтерес [543, с. 190].

Безпечні з ідеологічної точки зору книги опинилися у бібліотеці Центрального комітету Культурного союзу українських трудящих у Пряшеві. Після її закриття на початку 1960-х років книги було розіслано до місцевих організацій Культурного союзу та українських шкіл Східної Словаччини, а деякі навіть були у вільному продажу. "Шкідливі" книги було вивезено, знову ж таки, у невідомому напрямку [370, с. 118].

Музейні ж експонати обсягом близько 3 тис. було у 1957 р. перевезено з Пряшева до Музею української культури в Меджилабірцях (Східна Словаччина). Через нестачу приміщень музей переміщувався до Пряшева, в Красний Брід та, нарешті, в 1963 р. (М. Сополига наводить 1964 р. [543, с. 192]) у Свидник, де знаходиться і зараз [370, с. 117], нараховуючи понад 80 тис. експонатів та близько 50 тис. бібліографічних одиниць у бібліотеці. Однак два дослідники історії фондів МВБУ у музеях Пряшівщини М. Няхайова та М. Сополига не погоджуються як з обсягом, який був, на їхню думку, меншим, так і місцем – матеріали одразу потрапили до Пряшева [536, с. 188; 543, с. 191].

У процесі переїздів кількість експонатів зменшувалась, і у Свидник потрапила незначна їхня частина. Дані дослідників різняться. М. Мушинка говорить про три списки експонатів МВБУ. Один список недатований та зазначає Прагу місцем походження. Він містить перелік 287-ми музейних експонатів – від глечиків та підсвічників до портретів видатних українських діячів і макетів дерев'яних церков. Другий список (від 15 березня 1960 р.) перераховує 487 експонатів, без зазначення походження. На думку М. Мушинки, принаймні дев'ять з них можуть походити з фондів МВБУ (наприклад, портрет дружини О. Колесси). Третій список є списком 599-ти "експонатів, переданих з Пряшівського краєзнавчого музею до Музею української культури в Красному Броді" (відповідно, від 1957 р.). З них 369 одиниць мають зазначене місце походження як "Подарунок з Праги" [370, с. 117–118].

Натомість директор музею у Свиднику М. Сополига наводить "список експонатів з Праги, депонованих з Красного Броду до Свидника в 1961 р." в 198

одиниць, з яких 24 списані [543, с. 192]. Загалом вдалося виявити у фондах Державного музею українсько-руської культури у Свиднику деякі експонати із наведених списків. М. Сополига повідомив про факт списання багатьох експонатів з текстилю та інших через фізичні пошкодження (моль тощо) [370, с. 118][5].

ПА, який утворився в результаті передач до України та опрацювання матеріалів МВБУ у Державному центральному архіві (нині – Національний архів) у м. Празі, доповнюють документальні матеріали, які відклалися у різних інституційних та особових фондах архівів Чеської Республіки. Українські діячі еміграції не жили у вакуумі, вони листувалися з колегами та друзями, працювали у місцевих установах. Спробуємо коротко окреслити обсяги та розташування цих матеріалів.

Першою спробою ознайомити дослідників з масивами документів, які висвітлюють діяльність російської та української еміграції у 1918–1938 рр., став огляд архівних фондів "матеріалів до історії" 1995 р. Виклад поділено на дві групи: фонди інституційного походження та особові фонди і колекції. До огляду включено фонди[6] таких інституцій: архіву АН Чеської Республіки, архіву м. Прага, архіву Карлового університету, Літературного архіву пам'яток національного письменства у Празі, Слов'янської бібліотеки в Празі, Державного центрального архіву в Празі, а також двох осіб – утримачів документів. Загалом до огляду потрапило 17 установ, включно з двома особами.

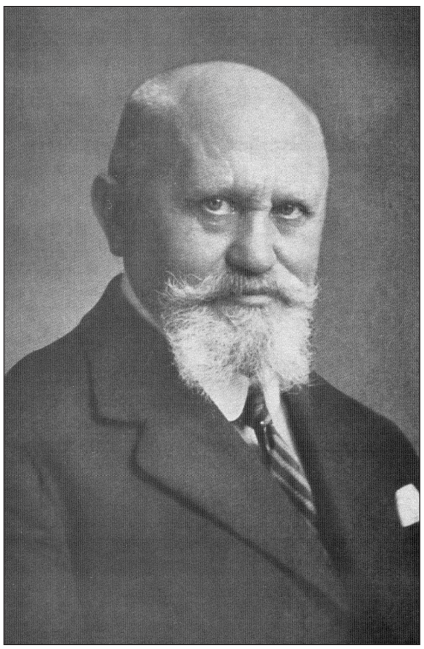
Перша частина огляду – фонди інституційного походження – нараховує 17 позицій, з них відношення до історії української еміграції мають сім фондів: Комітет із забезпечення освіти російських та українських студентів в ЧСР (1921–1936); російські та українські еміграційні союзи та організації в ЧСР (понад 80 українських інституцій); УАГ в ЧСР; Український музей в Празі; УГА та УТГІ – наведені документи зберігаються в Державному центральному архіві в Празі; Українська реформована реальна гімназія (архів м. Прага); УАГ в Брно (архів Карлового університету) [538, с. 15–48].

Друга частина огляду включає 39 фондів особового походження, зокрема, таких дев'яти відомих українських діячів, як Л. Биковський, В. Дорошенко, І. Горбачевський, П. Клунний, О. Колесса, Н. Королевова, І. Панькевич, М. Павлічук та І. Зілинський. Фонди всіх цих діячів, за винятком І. Горбачевського (його фонд зберігається в архіві АН Чеської Республіки), перебувають на зберіганні у Літературному архіві пам'яток національного письменства у Празі [538, с. 49–79].

---

[5] За повідомлення М. Мушинки у вересні 2010 р., подальші пошукові роботи експонатів МВБУ у фондах Музею української культури у Свиднику не проводились.

[6] Вживаний тут термін "фонди" є умовним з огляду на специфіку описування, фондування та обліку документів у чеських архівах.



Олександр Колесса, не пізніше 1942 р.

Міжфондовий путівник В. Подани та Г. Барвікової "Еміграція з Росії у міжвоєнній Чехословаччині" 2000 р. значно поглибив наповнення дослідження. Чи не найбільше російських та українських еміграційних матеріалів має Національний архів у Празі – 21 фонд. Документи цього архіву є надзвичайно важливим джерелом для розуміння умов та обставин функціонування українського еміграційного осередку. Вони висвітлюють взаємовідносини між різними гілками та щаблями влади (від Міністерства внутрішніх справ до земського уряду в Празі), з одного боку, та українськими еміграційними установами та особами, з іншого. Документи Міністерства фінансів та Міністерства закордонних справ безпосередньо інформують про матеріальну підтримку діяльності еміграції. Документи Міністерства правосуддя та Дирекції поліції дозволяють зрозуміти правове забезпечення перебування українських емігрантів в країні. Міністерство шкільництва і культури зберігає джерела про освітню діяльність українських установ в ЧСР. Міністерство внутрішніх справ та земський уряд в Празі здійснювали організаційний контроль за діяльністю еміграційних організацій [537, с. 35–94].

За даними згаданого путівника, окремі фрагменти, пов'язані з МВБУ, зазначені у шести фондах різних архівів, але до нього не увійшов фонд "Український музей у Празі" Національного архіву в Празі [270, с. 459]. Щоправда, у більш ранній версії путівника тих самих авторів (1995) було подано огляд фонду "Український музей у Празі" [538, с. 43–46].

Опис фонду "Український музей у Празі", підготовлений архівісткою Р. Махатковою, яка у 1971–1988 рр. упорядковувала його документи, став єдиним у масиві ПА повністю опублікованим архівним інвентарем. Упорядник зазначила, що фонд було сформовано, виходячи зі структури МВБУ під час його існування [486, с. 11]. Обсяг фонду становить 8 службових книг, 6 облікових, 5 реєстраційних пам'яток, 108 картонів документів та друкованих видань (загальний обсяг – 13,5 погонних метри). Фонд нараховує 1318 інвентарних номерів [486, с. 27–145].

Структурно фонд складається з семи груп:

1) Керівництво Українського музею в Празі: інв. № 1–31, картони 1–3 [486, с. 27–29];

2) Відділення дипломатичне: інв. № 32–56, картон 3 [486, с. 29–32];

3) Відділення військове (“документи таборів для військовополонених та інтернованих українських вояків (згідно з місцерозташуванням)”, “військові мемуари та щоденники”, “фотодокументація” та “військові документи”): інв. № 57–161, картони 4–7 [486, с. 32–41];

4) Відділення емігрантське: інв. № 162–945, картони 8–79. Тут виділено такі підгрупи: “українські інституції, товариства, політичні партії, видавництва, інститути, школи” – Бельгія, Болгарія, Чехословаччина, Підкарпатська Русь, Китай, Франція, Югославія, Канада, Німеччина, Польща, Австро-Угорщина, Австрія, Румунія, США, Швейцарія, “Україна перед Другою світовою війною”[7] (1917–1941 рр., а також недатовані документи); “українські товариства та інституції без зазначення місця діяльності”; “вірменські та білоруські товариства”; “спадщина визначних представників української еміграції (політиків, науковців, літераторів, митців та ін.)” [486, с. 41–114];

5) Карпаторуське відділення: інв. № 946–963, картон 80 [486, с. 115–116];

6) Шевченківське відділення: інв. № 964, картон 81 [486, с. 116];

7) Загальне відділення: інв. № 965–1318, картони 82–108. Складається група з таких підгруп: українська преса (“газети, бюлетені, журнали, брошури, листівки, плакати, запрошення (згідно з місцерозташуванням)”: Англія, Чехо-Словаччина, Фінляндія, Франція, Канада, Німеччина, Польща, Австро-Угорщина і Австрія, Румунія, США, Швейцарія, Україна в добі Директорії); “україніка в закордонних друках”; “збірка листівок (згідно з тематикою)”; “інші друковані документи (факсиміле, марки, екслібріси, посвідчення особи)”; “збірка фотографій (Українські інституції (товариства, політичні партії, інститути та ін. згідно з місцерозташуванням)”: Бельгія, Болгарія, Чехословаччина як Чехія і Моравія, Словаччина та Підкарпатська Русь, Китай, Франція, Люксембург, Німеччина, Польща і Гданськ, Австрія, Румунія, США, Швейцарія, Україна (передреволюційні і революційні роки, радянська та за нацистської окупації); “культурно-освітні заходи без вказання місця (виставки, театри, фільми, художні колективи)”; “українська церква”; “окремі особи (політики, активісти товариств, вояки, науковці, митці, письменники та ін.)”; ”збірка негативів”; “збірка діапозитивів”; “пам’ятні медалі” [486, с. 116–145].

Як видно, найбільшими групами є емігрантське відділення та загальне. У складі груп виділяються за видовою ознакою документів підгрупи: “письмовий матеріал”, “друкована документація”, “фотодокументація”. Запропонована система описування є досить гнучкою. Так, у військовому відділенні не виділено три групи. Натомість використано географічний принцип для упорядкування та такий видовий, який найкраще підходить у даному випадку: “військові мемуари та щоденники”, “фотодокументація” та “військові документи”. По

[7] Неалфавітний порядок пояснюється використанням в оригінальній праці чеською мовою латинського алфавіту.



Поштівка з з виглядом експозиції військового відділу
Музею визвольної боротьби України



Поштівка з виглядом експозиції театрально-мистецького відділу
Музею визвольної боротьби України

Польщі (група 4) додано позицію "українські нелегальні військові організації", відсутню в інших групах та розділах [486, с. 77].

У Військовому відділені (підгрупа "фотодокументація") зберігається 395 фотографії, а у Загальному ("збірка фотографій") – 763 [486, с. 34–41, 130–142]. Разом це становить понад 1150 фотографій. Варто також враховувати, що частина фотографій (близько 300) зберігається у складі інших картонів (особи). Близько 500 фотографій містять два картони В. Щербаківського, що пояснюється його професійними зацікавленнями як етнолога, археолога та мистецтвознавця. Виявлено також п'ять альбомів із невстановленою кількістю фотографій, також є близько 800 негативів. Якщо порівняти лише фотографії, то їхній обсяг у Національному архіві в Празі (близько 2000) становить приблизно 60 % від кількості фотографій альбомів ЦДАКФФД України ім. Г. С. Пшеничного (3582).

У Емігрантському відділенні (підгрупа "українські інституції, товариства, політичні партії, видавництва, інститути, школи") зберігаються близько 200 фондів установ, а в підгрупі "спадщина визначних представників української еміграції (політиків, науковців, літераторів, митців та ін.)" – особові фонди 96-ти осіб. Інституційні фонди є дуже подрібненими (наприклад, виділено окремо Спілку професорів УГА в ЧСР, Товариство прихильників УВУ в Празі), що однак полегшує пошук інформації.

Якщо порівняти сегмент колекцій МВБУ у ЦДАГО України (ф. 269) та Національному архіві в Празі (ф. "Український музей у Празі") з точки зору фондоутворювачів, то останніх більше у Національному архіві в Празі: 200 інституційних фондоутворювачів проти 129-ти ф. 269 ЦДАГО України та 96 діячів-фондоутворювачів проти 76-ти ф. 269.

Після Національного архіву у Празі в путівнику подано земельні архіви в Брно і Опаві (16 фондів), обласні архіви у Плзені, Празі, Тржебоні і Замрску (16 фондів), архіви міст Праги, Брно, Острави та Плзеня (13 фондів). Найбільшу групу, але найменшу за кількістю документів, складають 59 державних регіональних архівів. Відклалися документи і в окремих відомчих архівах ("особливого значення"): Академії наук (42 особових та вісім інституційних фондів), Чеської високої технічної освіти (п'ять фондів), Канцелярії Президента республіки (один фонд), Масарикова університету (10 особових та шість фондів), Університету сільського та лісного господарства ім. Менделя та лісового університету в Брно (12 фондів), Міністерства закордонних справ (дев'ять фондів), Національної галереї (два особові і два інституційні фонди), Національного музею (п'ять особових фондів), Архіву-інституту історії Карлового університету (8 фондів), Національного архіву кіно (1 фонд), Архіву-інституту чеського радіо (чотири фонди), Воєнного історичного архіву (15 фондів) [537, с. 5–477].

Проілюструємо потенціал окремих фондів з архіву АН Чеської Республіки. Масарикова академія праці має документи, пов'язані з Першим міжнарод-

ним конгресом для наукового управління, в контексті чого виникають постаті С. Бородаєвського, С. Шрамченка, Л. Грабини, Б. Матюшенка та ін.) [537, с. 271]. Фонд Празького лінгвістичного гуртка має документи, пов'язані з УВУ, фонд Слов'янського інституту – з Л. Білецьким, В. Січинським, Д. Дорошенком, О. Мицюком, О. Колессою, з російсько-українською участю в російській виставці малярського мистецтва XIX–XX ст. тощо [537, с. 272–277].

Рубрика "Контакти з установами та організаціями для вивчення слов'янства та слов'янських зв'язків" містить документи про Товариство приятелів УГА в ЧСР, МВБУ, Товариство підтримки українських шкіл в ЧСР в Празі, Товариство приятелів української пісні в Празі, Товариства українських письменників та журналістів в Празі, Товариство українських інженерів в ЧСР в Празі, Українське правниче товариство в Празі та ін. [537, с. 278–280].

Викликають зацікавлення і особові фонди АН Чеської Республіки, які мають документи, пов'язані з українськими вченими та українськими еміграційними установами. Це фонди таких науковців, як Я. Бідло, В. Бірнбаум, А. Блага, Я. Хейровський, Ї. Горак, Я. Єдлічка, Ф. Крейчі, К. Крофта, Е. Радл, Е. Свобода, Є. Шімак, В. Важни, Ф. Завішка. Установами, з якими вказані діячі мали наукові контакти, були Український академічний комітет, НТШ, УВУ, Український науковий з'їзд у Празі 1926 р., УГК в ЧСР, Український соціологічний інститут, УГА в Подєбрадах, Комітет зі вшанування пам'яті М. Шаповала, Український науковий інститут у Празі. Листувалися чеські науковці або мали інші форми контактів з такими особами, як І. Горбачевський, М. Грушевський, Н. Григоріїв, Ю. Головацький, О. Колесса, С. Сірополко, Ф. Щербина, Д. Чижевський, І. Панькевич [537, с. 282–312].

Не можна оминути у фонд І. Горбачевського (1854–1942), про якого подано такі відомості в путівнику: лікар, спеціаліст з медичної хімії, професор Карлового університету в Празі, міністр охорони здоров'я у віденському уряді (1918), член Королівського чеського товариства наук[8]. Його не можна віднести до типових емігрантів у ЧСР, які залишили України через поразку Української революції 1917–1921 рр. Однак він настільки органічно був пов'язаний з життям української еміграційної спільноти у Празі, що по праву займає гідне місце серед діячів українського визвольного руху, які продовжували свою боротьбу на еміграції шляхом професійного зростання та участі в житті української громади в чехословацьких осередках: один з ініціаторів засновників УВУ та МВБУ, обирався ректором УВУ у 1923–1924 та 1931–1935 рр., був професором УВУ, УГА, УВПІ, надзвичайним членом Українського наукового інституту в Берліні, членом Спілки українських лікарів в Чехії тощо. Відповідно і його фонд за 1909–1942 рр. є важливим джерелом для розуміння діяльності українського еміграційного осередку в ЧСР міжвоєнного періоду.

---

[8] Додамо, що у 1934 р., коли УВУ мав значні фінансові труднощі, він відмовився від своєї зарплати ректора на користь інших потреб УВУ [218, с. 134].

У фонді відклалися його дипломи та посвідчення, видані українськими установами. Персональне листування охоплює, крім українських (І. Борковський, С. Дністрянський, В. Доманицький, М. Грушевський, О. Косач-Шимановська, Б. Матюшенко, І. Мірчук та ін.), і російських емігрантів – понад 20 осіб. Окремо виділено кореспонденцію з 12-ма українськими інституціями [537, с. 290–292].



Олександр Лотоцький

Несподіванкою стало виявлення у розділі "ілюстративний матеріал" альбому фотографій МВБУ 1932 р. [537, с. 292]. Що це за альбом, його наповнення та історію надходження до фонду І. Горбачевського ще належить з'ясувати[9].

Літературний архів пам'яток національного письменства у Празі також має відомості про близько 340 осіб та 18 організацій [516, с. 6–98]. Серед дописувачів (близько 240 осіб) можна виділити таких українських діячів, як А. Артимович, Д. Дорошенко, Д. Чижевський (понад 100 листів), С. Дністрянський, М. Грушевський, О. Кобилянська, О. Колесса (10 листів), О. Лотоцький, М. Обідний, І. Панькевич, С. Сірополко (7 листів), Ф. Стешко, М. Шаповал, В. Винниченко [516, с. 6–98][10].

Караскова галерея має твори 17-ти російських та українських митців міжвоєнного періоду (О. Головін, В. Хмелюк, Ю. Вовк та ін.) [516, с. 105–156].

Слов'янська бібліотека зберігає як видання, так і твори образотворчого мистецтва й документи військового, дипломатичного та еміграційного відділів МВБУ (документи про діяльність: еміграційних установ у Європі та Північній Америці; таборів військовополонених; дипломатичних місій УНР; періоду Української революції 1917–1921 рр.; а також особові фонди, афіші і плакати, значну кількість фотографій), які там опинилися після зруйнування будівлі музею в лютому 1945 р. Ці матеріали дочекалися упорядників лише на початку 1990-х років, коли зникли ідеологічні перепони для їхнього опрацювання. Робота завершилась у 1999 р., коли було сформовано фонд "Український музей", який складається з 2191 од. зб. (23 картони) [399, с. 379–380].

Крім зазначених матеріалів українських діячів еміграції, створених у Чехословацькій Республіці, у 1998 р. двома працівниками Слов'янської бібліотеки Л. Панковою і Й. Вацеком було виявлено у підвалах Клементінуму кілька тек. Останні містили переважно графічні твори (акварелі, малюнки вуглем, олівцем, тушшю, естампна графіка) 68 українських художників першої половини XX ст. – загалом понад 1000 творів [413, с. 2]. Крім графіки, знахідка

[9] Див. також: [399, с. 381–383].
[10] Детальніше див.: [399, с. 382].

містила частину архіву УВПІ ім. М. Драгоманова, Видавничого фонду, Української гімназії в Модржанах, запрошення, листівки, календарі, листування, брошури тощо. Авторами творів є відомі українські митці Г. Нарбут, К. Антонович, М. Бутович, В. Кричевський та ін. З колекцією працювала О. Пеленська, яка виявила на більшості творів "шифри та спеціальні позначки" МВБУ. Практичним результатом роботи стала праця дослідниці про українське мистецьке середовище міжвоєнної ЧСР [399, с. 379].

Триває виявлення матеріалів ПА і в українських архівах. У грудні 2003 р. завідуюча архівосховищем секретних фондів ЦДАВО України О. Пащенко знайшла теку з номером фонду 4026 (фонд МВБУ), що складалася зі справ у стані розсипу (109 аркушів). Про цю знахідку нам люб'язно повідомила директор ЦДАВО України Н. Маковська та тодішній завідувач відділу таємних фондів О. Пащенко.

Виявлено супровідну записку Головархіву на ім'я директора ЦДАВО України Л. Яковлєвої (квітень 1995 р.) про передачу документів МВБУ, які до цього часу зберігалися в ЦДКФФА України та були передані до Головархіву як непрофільні, з метою приєднання до основного фонду. Ручкою накладено резолюцію: "Шабульдо Л. Г. Слід відсистематизувати і подивитися: чи приєднати, чи зробити нову справу". У справі фонду № 4026 немає відомостей про передачу з ЦДКФФА України в 1995 р., натомість є акт про передачу матеріалів у 1997 р. Очевидно, про цю передачу йдеться в анотації до фондів ЦДАВО України, але там зазначено дві дати поповнення фондів ПА – 1995 і 1997 рр. [192, с. 52].

Звіт про роботу ЦДАВО України за 1995 р., а також паспорт архіву станом на 1 січня 1995 р. не містять відомостей про надходження сегментів ПА або еміграційного походження [69, арк. 1–66].

Згідно зі звітом про виконання плану розвитку архівної справи на 1997 р. ЦДАВО України, у 1997 р. в архіві тривало описування документів особового походження С. Сірополка. Описано 170 документів, сформовано 10 справ[11]. Упорядковано ту частину документів, що надійшла у 1996 р. (щоправда, у звіті про роботу архіву за 1996 р. та у відомостях про зміни у складі та обсязі фондів не було виявлено інформації про надходження документів ПА [70; 71]). У 1998 р. планувалося продовжити роботу над документами, що надійшли у 1997 р. [72, арк. 12].

У звіті про розвиток архівної справи за 1998 р., в розділі 4 "Створення та удосконалення довідкового апарату до документів", у підрозділі 4.1 "Описання документів", зазначено, що "продовжувалася робота по описанню особово-

[11] Н. Губенко, автор статті про особовий фонд С. Сірополка (2000) , стверджує, що "перші 10 справ архів одержав у 1945 р.; фонду було присвоєно № 4433" [248, с. 55]. Дане припущення не підкріплене посиланнями на джерела. За нашими даними, у справі фонду № 4433 відомості про надходження документів фонду С. Сірополка у 1945 р. відсутні. Немає посилання на цей фонд і у списку УІК від 12 грудня 1945 р. [120]. Нарешті, відомості про опрацювання цього фонду станом на 1952 р. (згідно із Списком 1952 р.) також ві дсутні [98, арк. 4–22]. Це дає нам підстави датувати перші надходження документів фонду 1958 р.

го фонду видатного українського ученого, громадського діяча на еміграції С. О. Сірополка. Проведений повний комплекс робіт, справи передані на виготовлення оправи. У наступному році опис буде передрукований, переданий на розгляд ЕПК, справи у кількості 276 справ будуть передані до архівосховища" [74, арк. 34–35]. Роботи з фондом просувалися швидко: заплановано було 10000 документів, 200 справ (за 265 б/ч), а виконано було 14800 документів, 276 справ (за 177 б/ч) [74, арк. 34].



Микола Садовський

У відомостях про зміни у складі та обсязі фондів ЦДАВО України станом на 1 січня 1998 р., поданих за підписом директора архіву Л. Яковлєвої до Головархіву, зазначено, що у 1997 р. надійшло дві справи від ЦДКФФА України, (акт від 30.07.1997 р.), які було приєднано до ф. 4026 "Управа товариства "МВБУ" в Празі". Отримані справи є недатованими альбомом малюнків та вітальною грамотою з прикладеними печатками загальним обсягом у 42 од. зб. (тут маються на увазі документи або аркуші) [73, арк. 6 зв].

До фондів з масиву ПА продовжували також приєднуватися документи еміграційного походження. Так, у 1998 р. від Національної комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей при Кабінеті Міністрів України (акт від 23.07.1998 р.) надійшло 14 справ М. Садовського за 1919, 1922 та 1933 рр. [75, арк. 5]. За нашими підрахунками, ф. 4024 (М. К. Садовський) мав п'ять справ, що належали до ПА.

Сегменти ПА було виявлено ще у двох центральних державних архівах (Додаток 14). До ЦДІА України, м. Київ, було передано 21 справу фонду М. Грушевського за 1919–1923 рр., яка корелюється зі Списком УІК.

До ЦДІА України, м. Львів, надійшло більше сегментів (43 справи і 69 кг). Зі Списком УІК корелюються 50 кг розсипу фонду "Наукове товариство ім. Шевченка, м. Львів" з 3137-ми справ; 14 кг розсипу фонду "Міністерство фінансів, м. Варшава" з 279-ти справ; 4 справи і 2 кг розсипу фонду "Міністерство внутрішніх справ, м. Варшава" з 62-х справ. Зі Списком 1962 р. корелюються 13 справ фонду "Бюро культурної допомоги для українського населення окупованих земель, м. Львів" з 31-ї справи.

Незважаючи на знищення (спалення) частини експонатів МВБУ у Державному історичному музеї УРСР (нині – Національний музей історії України) у 1962 р., частина експонатів все ж була збережена. На обрахунками заступника генерального директора музею Н. Ковтанюк, 1785 одиниць зберігання походять з фондів МВБУ [318, с. 291]. У 1962 р. відділом фондів республіканських установ ЦДІА УРСР у м. Києві Музею було передано 30 одиниць. У акті зазначено, що ці речі були "виявлені серед архівних матеріалів, що належали

Музею визвольної боротьби України, який був створений українськими націоналістами в Празі в 1925 р.". У 1969–1970-х рр. ця група поповнилась 1775-ма експонатами [318, с. 292].

Не зовсім зрозуміло, чи походять ці 1775 експонатів з МВБУ, адже опрацювання сегменту ПА 1958 року надходження було припинено у 1962 р. З іншого боку, під час переїзду архівних установ до новозбудованого комплексу на Солом'янці архівісти могли виявити та позбутися непрофільних матеріалів "українських буржуазних націоналістів".

Загальний обсяг експонатів МВБУ обрахований Н. Ковтанюк у 1785 одиниць [318, с. 291] (щоправда, ця цифра не зовсім корелюється із наведеними вище кількісними параметрами). До найбільшої групи авторка відносить 1777 одиниць зберігання: нагороди, почесні нагрудні знаки, військові кокарди, значки. До другої (8 одиниць) віднесено експонати, виготовлені з тканини: головні убори, прапори (зокрема, Кооперативних курсів Української селянської спілки у Празі [318, с. 295], нарукавні пов'язки та ін. [318, с. 291].

Наступним аспектом проблеми сучасного місцезнаходження ПА є передання зарубіжної україніки міжвоєнного періоду з Чеської і Словацької республік. У 1994 р. відбулися декілька передавань архівних матеріалів: Олега Ольжича з Чеської Республіки (902 од. зб.) до Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАНУ; листи Д. Дорошенка, В. Січинського, В. Щербаківського і книги з особистої бібліотеки доктора Л. Красковської зі Словаччини (31 од. зб.) до ЦДАМЛМ України; Олександра Олеся і Олега Ольжича зі Словаччини (2 тис. од. зб.) до Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАНУ; М. Садовського з Чеської Республіки (13 од. зб.) до ЦДАВО України [175].

У 1997 р. Чеська Республіка передала 47 ящиків архіву С. Сірополка до ЦДАВО України (було сформовано 276 справ з розсипу у 1997 р. [97, арк. 2]) та Національної парламентської бібліотеки України. Протягом 1998–2001 рр. Словаччина передала архів Олега Ольжича і Олександра Олеся (30 од. зб.) до Державного музею літератури України [175].

М. Мушинка кілька разів передавав особові документи українських діячів еміграції, діячів міжвоєнної Чехословацької Республіки. У 1993 р. він передав до Держархіву Тернопільської області 55 документів С. Дністрянського, з яких було сформовано 33 справи. Ці документи було виявлено М. Мушинкою у західній Чехії під час фольклорної експедиції у 1974 р. [171, [т. 1]. У 1997 р. він передав до згаданого архіву документи С. Дністрянського, з яких було сформовано 48 справ [171, [т. 2]. У 2001 р. він передав до Держархіву Тернопільської області 14 фотографій родини Рудницьких та статтю про С. Рудницького [170, арк. 2]. У 2007 р. дослідник передав 133 документи С. Дністрянського (38 справ) [171, [т. 3]; 175]. З передачі 2007 р. було сформовано одну справу, віднесену до фонду № Р-3462 С. Рудницького [156, арк. 6].

7 квітня 2008 р. Генеральне консульство України в Пряшеві (Словаччина) передало до ЦДАЗУ приватну колекцію, подаровану Україні громадяни-

ном Словаччини, який побажав залишитись анонімним [173]. Матеріали становлять переважно видання, є рукописні документи, частина яких, напевно, є складовою МВБУ. Матеріали надійшли в коробках, розкладені за тематикою, всередині коробок теж класифіковані, наприклад, є напис на коробоці "матеріали, пов'язані з освітою", але матеріали на цю тематику є і в інших коробках. Написане на коробках не завжди відповідає змісту, як і змістовний поділ всередині коробки. Загальний обсяг – близько 25 коробок. На сьогодні вже підрахований обсяг отриманих документів – 4723 одиниці [175], з яких, за повідомленням А. Папакіна, було сформовано 19 фондів (823 справи) [192 а].

Відповідно до переліку фондів ЦДАЗУ, опублікованому на сайті архіву зарубіжної україніки, беручи до уваги хронологічні рамки та географічні параметри, майже всі означені справи можуть належати до ПА [192 а]. Однак принаймні 28 справ фонду № 4 "Секретар Микола Львович [кінець XIX ст. – 70-ті рр. XX ст.], український публіцист, етнограф на еміграції" (справи відносяться до 1954–1970 рр.) та 15 – фонду № 11 "Колекція творів українських поетів-шістдесятників, зібрана однодумцями в Словаччині" (1960-ті – 1980-ті рр.) – з огляду на їхні хронологічні рамки не можуть відноситися до ПА. Тому обсяг ПА у ЦДАЗУ можна окреслити у 1111 справ – знову таки, із застереженням, що ця цифра є приблизною, оскільки хронологічні рамки документів шести фондів виходять за хронологічні межі існування фондоутворювачів ПА.

Колекція містить різнопланові матеріали. Здавальні акти не є детальними і містять загальний опис складу коробок: журнали, збірники, архівний матеріал, книги, каталоги, проспекти, цінники, бюлетені, рукописи, газети, ілюстрації, листівки, карти, персональний фонд, кореспонденція. Крім україномовних, є іншомовні журнали і книги.

Дослідження атрибутивних ознак буде можливим після остаточного опрацювання отриманих матеріалів. При побіжному огляді виявлено печатку "Книгозбірня Укр. Педагог. Інституту ім. Драгоманова у Празі" на книзі К. Стеценка "Музичні твори" і напис "ч. інв. 5589" та печатки студентських гуртків. Знайдено кілька адрес, написаних чи надрукованих на папірцях, приклеєних до друкованих видань (наприклад, адреси п. Лисянського у Празі, інженера Захарченка [член управи Товариства прихильників УГА] в Празі). Одна одиниця має ознаку приналежності до МВБУ – напис "кліше з МВБУ". Книжки мають автографи, тож їхнє подальше дослідження, безумовно, буде важливим для спеціалістів.

Географія переданої літератури різноманітна. Є видання Державного видавництва України (далі – ДВУ), зокрема, каталоги: п'єс; юнацької і дитячої літератури. Є політосвітня література; бюлетень ДВУ № 11 за 1928 р. Є харківське видання "Сільський господар". Багато львівських видань, зокрема, додаток до газети "Діло" з інформацією про книжки і ноти за зниженими цінами. Є київські видання – двотижневий ілюстрований журнал "Глобус" за 1927 р. та ін.



"Український інженер". Орган Союзу організацій інженерів українців на еміграції. Ч. 4. Подєбради, 1932 р.

Значний компонент складають еміграційні видання. Одне з них – публікації Українського дитячого притулку в Подєбрадах, українських гімназій в Ржевніце, Модржанах. Такі видання є переважно саморобними і рукописними, що стає зрозумілим з огляду на фінансове становище згаданих установ. Додамо, що друге число дитячого часопису "Наша Україна" (Подєбради, Чехословаччина) за 1934 р. містить звернення дітей притулку з проханням допомогти голодуючим в Україні [335, с. 73].

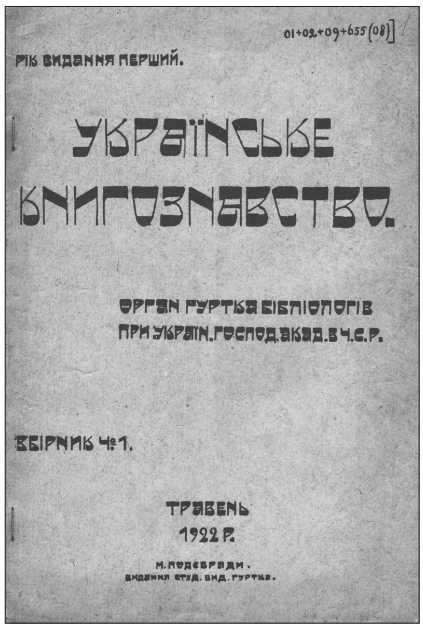
Є таборові видання ("Голос табору" за 1919 р.), "Вістник Союзу українських емігрантських орґанізацій в ЧСР". Виявлено масив друків польського осередку еміграції ("Веселка" з Калішу, "Наш світ" з Варшави), віденського ("Молоде життя, місячник української академічної молодіжи"), паризького (пластове видання "Скоб", "Завдання української еміграції", "Тризуб").



"Вістник Союзу українських емігрантських організацій в ЧСР". Ч. 5. Прага, червень 1931 р.

Виявлено склографічні видання, які дозволять по-новому оцінити щоденне життя діячів еміграції та стосунки між різними угрупованнями. Наприклад, "Луна. Прага. Видало троє" складається з малюнків, які відображають політичну ситуацію на еміграції; "Подєбрадка" (карикатури і шаржі на викладачів, віршики).

Окрему групу становлять масиви друків технічної літератури, що, імовірно, збиралася УГА і УТГІ – наприклад,


01+02+09+655(08)]

РІК ВИДАННЯ ПЕРШИЙ.

УКРАЇНСЬКЕ КНИГОЗНАВСТВО.

ОРГАН ГУРТКА БІБЛІОЛОГІВ ПРИ УКРАЇН. ГОСПОД. АКАД. В Ч.С.Р.

ЗБІРНИК Ч. 1.

ТРАВЕНЬ 1922 Р.

М. ПОДЄБРАДИ. ВИДАННЯ СТУД. ВИД. ГУРТКА.

"Українське книгознавство". Орган гуртка бібліологів при Українській господарській академії в ЧСР. Збірник 1. Подєбради, травень 1922 р.

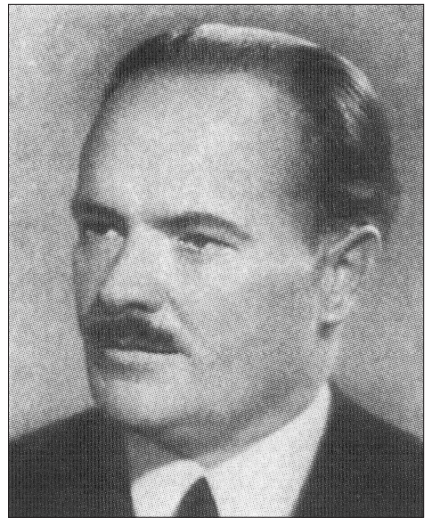
каталог технічної літератури "Связь" (Москва–Ленінград, ДВУ, 1937 р.); "Український інженер" (орган Союзу українських інженерів на еміграції). Окремо виділено матеріали УГА – листи, бюлетені прихильників УГА; плани і правила проходження курсу УГА тощо.

На думку співробітниці ЦДАЗУ Н. Лихолоб, передані документи найбільше торкаються історії таких інституцій та періодів, як МВБУ, УВУ, Українського національного театру в Пряшеві, діяльності українських еміграційних молодіжних та освітянських організацій, театрального життя українських емігрантів, а також політичних подій Карпатської України [335, с. 72].

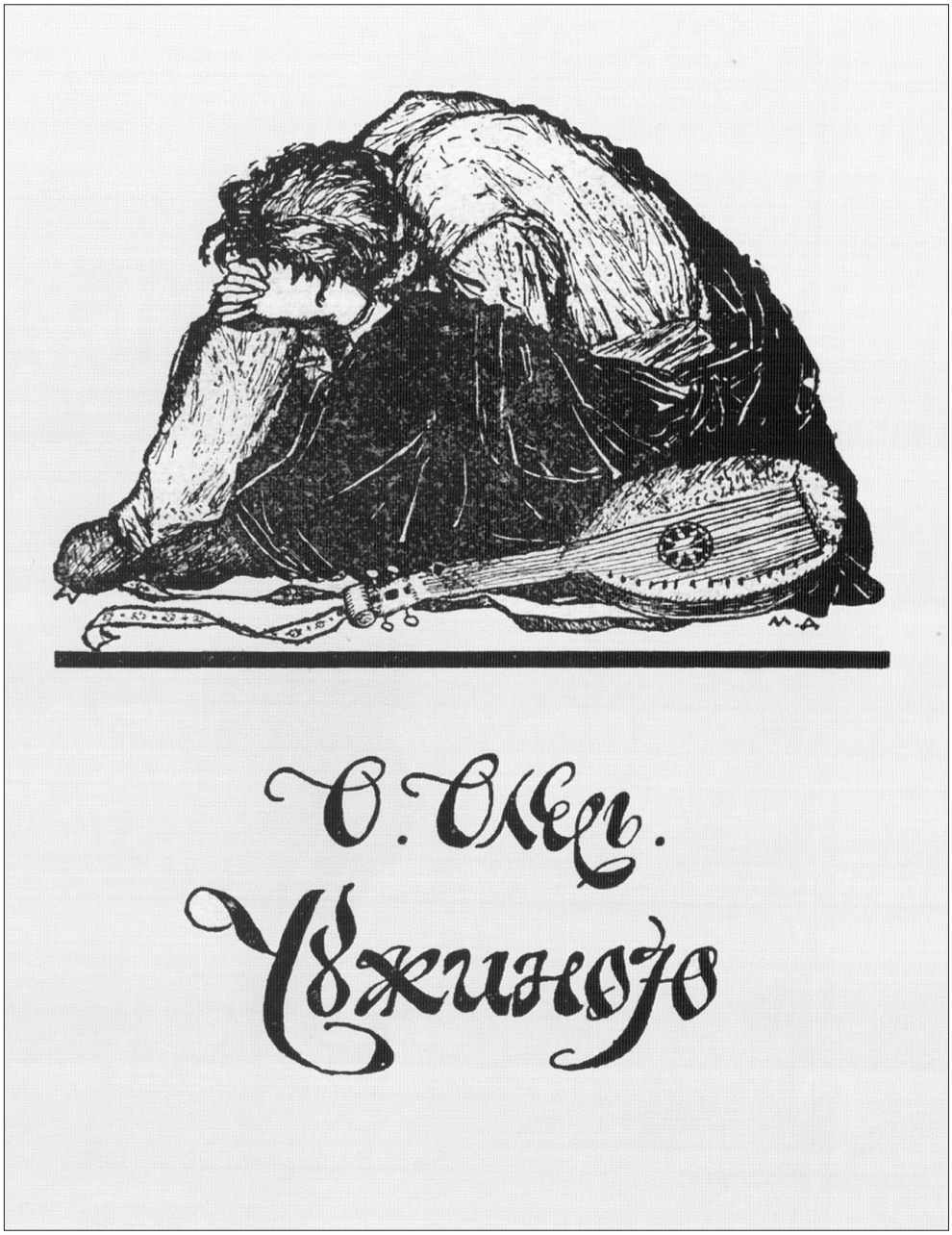
Є листування, друковані видання та рукописи поета Олександра Олеся, українського мовознавця А. Артимовича, відомого українського бібліографа П. Зленка, українських поетів і прозаїків Л. Мосендза, Б. Лепкого, В. Гренджі-Донського, актора М. Садовського еміграційного періоду та ін. Є також рукописи українських прозаїків та поетів радянської доби [335, с. 72].

Серед друкованих видань є рідкісні українські публікації та друковані видання, у т. ч. релігійного характеру. Література переважно україномовна, однак є видання латинською, польською, чеською, німецькою та англійською мовами [335, с. 72–73]. Викликають зацікавлення і такі екземпляри, як карти України, видані у Відні в 1875 р., фотографії, плакати та листівки кінця XIX та початку XX ст. [335, с. 74].

Походження цієї колекції пов'язано, очевидно, з Пряшівським сегментом матеріалів МВБУ. Можна припустити, що вони свого часу були врятовані від вивезення та знищення, десятиліттями переховувалися, а згодом були передані в Україну.



Петро Зленко, не пізніше 1942 р.



Марія Дольницька-Недбаль. Обкладинка збірки поезій Олександра Олеся "Чужиною" (1919)

Окреслимо кількісні параметри Празького архіву, який зберігається в Україні (див. Додаток 14). За нашими підрахунками, архівний сегмент Празького архіву обраховується так: *ЦДАВО України – 28405 справ;*

ЦДАГО – 1472 справи;

ЦДІА України, м. Київ – 21 справа;

ЦДІА України, м. Львів – 43 справи;

ЦДАЗУ – 1111 справ;

Держархів Тернопільської області – 132 справи;

Інститут літератури ім. Т. Шевченка НАН України – 2902 од. зб.;

Державний музей літератури України – 30 од. зб.;

ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного – 26 альбомів (3582 фотодокументи).

Разом це становить 33785 од. зб., 3582 фотодокументи.

За умови залучення 1887 справ еміграційного походження ЦДАВО України, обсяг ПА та еміграційного сегмента становитиме 35672 справ.

Бібліотечний та музейний сегменти обчислюються так:

ЦДАГО України має 172 справи;

ДНАБ, м. Київ – 1829 примірників книг і брошур, 2320 підшивок журналів і газет (16565 примірників);

ЦДАМЛМ України –117 од. зб. (495 обкладинок на 652-х арк.);

Національний музей історії України, м. Київ – 1785 одиниць.

Звичайно, наведені цифри не претендують на стовідсоткову точність, адже на даний момент окремого дослідження вимагає встановлення походження документів, переданих до Держархіву Тернопільської області, Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України – 2902 од. зб.; ЦДАМЛМ України після 1991 р. Походження всіх документів з МВБУ, які зберігаються в ЦДАГО України, також є сумнівним, власне, вони, за свідченням А. Кентія, походять з різних місць.

Встановленими можна вважати дані по ЦДАВО України (які корелюються зі Списком УІК або Списками 1952 та 1962 рр.), ЦДІА України, м. Львів, ЦДІА України, м. Київ. Це становить 28469 справ.

Проміжною між друкованими виданнями та архівними документами є "Колекція книжкової графіки (відбитки)" у ЦДАМЛМ України, яка нараховує 117 справ.

Перейдемо до проблематики реконструкції первісного складу УІК та МВБУ. Пов'язаною з цим є потреба визначення подальших напрямів роботи з матеріалами ПА. Одним із першочергових і найперспективніших проектів, на нашу думку, може стати опрацювання унікальної Картотеки на "к/р елемент" – потужного довідкового ресурсу, пошукового інструменту і важливого елементу ДА у ЦДАВО України, "відправленого" у небуття півстоліття тому і досі непоціненого. Схоже, Картотека стала єдиним практичним результатом грандіозного архівного проекту спецслужб 1940–1950-х років. З певних причин вона пережила операцію 1964 р. зі знищення результатів оперативної розробки [48, арк. 7–9].



Ірина Наріжна. Обкладинка праці Костя Лоського "Історія і система римського приватного права" (1923)

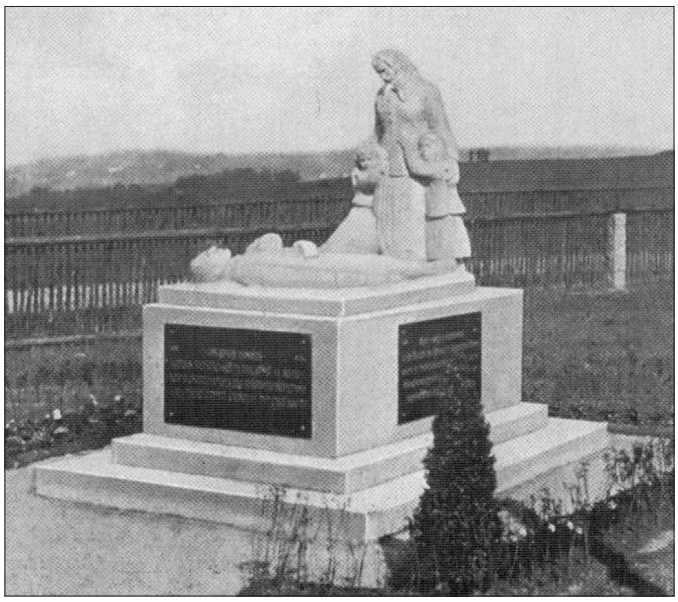
За свідченням Патриції Кеннеді Ґрімстед, російські архівісти надали подібні картотеки ("значна кількість дублікатів подібних картотек") на російських діячів еміграції для публічного користування у читальному залі Держархіву РФ, де зберігається основний масив РЗІА [251, с. 61–62]. Вона цілком справедливо наголошує на необхідності удоступнення для дослідників усіх продуктів оперативної розробки та супровідних матеріалів для реконструкції історії, вільної від ідеологічних викривлень [251, с. 62].

Створена за розпорядженням спецслужб з агентурними цілями, Картотека на сьогодні є фактично енциклопедичним біографічним словником українських діячів еміграції, членів урядів і учасників Визвольних змагань 1917–1921 рр., що базується на величезному архівному матеріалі. Наведемо для прикладу деякі біографічні дані, ретельно зібрані і опрацьовані українськими архівістами.

На Д. Антоновича було складено 18 карток. Його діяльность простежується за документами з 1917 р.: "Увійшов до списку кандидатів до Установчих зборів по Київській губернії від соціял-демократів" (газета "Киевская мысль" № 240 от 5 жовтня 1917 р.); 1918 р.: "представник Директорії для побачення з помічником французького консула п. Деркаля" та "перший аташе при особоуповноваженому представнику УД при уряді Королівства Шведського. Виконував обов'язки генерального консула". Далі простежується період еміграції: зареєстрований УГК в Празі як український емігрант; за даними на 1942 р. був професором УВУ в Празі; був членом студентської комісії і був прийнятий членом УГК в січні 1922 р.; за даними на 2 січня 1925 р. був дійсним членом Інституту громадознавства. Є дві картки на дружину К. Антонович, чотири картки на сина Марка і три – на Михайла.

А. Животко був "оперативно розроблений" на 14 картках. Починається відстеження емігранта у 1919 р. (член Кам'янецького товариства "Просвіта"), а закінчується у 1944 р. Простежено шлях на еміграцію через Крем'янець і Львів

Пам'ятник українським воякам в Ліберці, де розташовувався табір для українських військовополонених



у 1922 р. та табори інтернованих українських військовополонених у Польщі. Потім починається чехословацький період, де по роках, які вдалося розшукати архівістам (1921, 1923, 1924, 1928, 1930, 1931), розписано його біографічні віхи – знову ж таки, відомості, які наявні у справах. Одна картка містить виклад автобіографії А. Животка з особової справи, тож деталі його життєвого шляху можна запозичити звідти.

Родина Наріжних теж залишила сліди в Картотеці, але картки на цих діячів є набагато менш інформативними. Так, було складено дві картки на дружину С. Наріжного Ірину, одну на дочку Наталю, вісім на брата Олександра, водночас карток на самого Симона Наріжного не виявлено.

Надзвичайно важливим є те, що найбільша і найповніша на сьогодні енциклопедія української еміграції, – "Енциклопедія українознавства" В. Кубійовича – не містить інформації на багатьох осіб, наявних за матеріалами Картотеки, чи містить короткі відомості, які можуть бути доповнені відомостями Картотеки. Наприклад, нещодавно за запитом одного із зарубіжних дослідників у ЦДАВО України виявляли інформацію про Григорія Олесницького. "Енциклопедія українознавства" подає відомості лише про Євгена, Юлія та Ярослава Олесницьких [469 а, с. 1843–1844]. Натомість Картотека має шість карток на Григорія, з яких видно, що він був: поручиком групи сотника Ташкевича та начальним командиром Української галицької армії; сотником Золочівської окружної команди та Першого корпусу військ Західної області УНР і Першого галицького корпусу начальної команди Української галицької армії; станом на 6 грудня 1920 р. перебував в Українському військовому таборі в Ліберці; був членом УАГ в Празі [Додаток 15].

Картотека може також стати у нагоді при встановленні відомостей про осіб, чиї екслібриси та автографи виявлено на примірниках колишнього спецфонду ДНАБ. Загалом Картотека містить невичерпний інформаційний потенціал для української біографістики, зокрема для уточнення біографічних відомостей про тисячі пересічних діячів на еміграції, які не потрапили до "вищого ешелону" визначних осіб першої половини ХХ ст.

З огляду на створення у 2007 р. профільної архівної установи – ЦДАЗУ – видається цілком прийнятною ідея концентрації у ньому всіх сегментів ПА у вигляді електронних копій. *Цифровий Празький архів* став би гідним пам'ятником діячам української еміграції. Будь-які фізичні переміщення фондів, на нашу думку, є недоцільними: вони надто "глибоко" запроваджені до наукового і культурологічного обігу. Фізичне переміщення великих масивів документів між кількома центральними архівами безумовно призведе до плутанини в наявній системі довідкового апарату. Удоступнення цифрових копій документів у ЦДАЗУ дозволить обмежити рух оригіналів документів у ЦДАВО і ЦДАГО, чиї еміграційні фонди користуються підвищеною увагою та попитом дослідників з огляду на їхній інформаційний потенціал.

Зазначимо також, що суперечливі й такі, що виключають одна одну, думки щодо концентрації усіх фондів ПА в тому чи іншому архіві неодноразово висловлювалися в архівних кулуарах.

З іншого боку, з формальної точки зору непростою є проблема профільності фондів центральних архівів (ЦДАВО і ЦДАГО України), що зберігають великі масиви зарубіжної україніки. Очевидно, місцеперебування громадських об'єднань, особових фондів і колекцій українців на чужині серед архівів центральних органів влади радянської України у ЦДАВО є не зовсім логічним, так само як їхнє зберігання разом із компартійними фондами у ЦДАГО. ЦДАЗУ формально має право претендувати на фонди ПА, але тут вступають в силу наведені вище аргументи. Отже, повторимо, єдиний вихід із складної ситуації – масове оцифровування фондів архівної україніки з подальшою концентрацією цифрових копій у профільному архіві.

Можна також зауважити, що Національний архів Республіки Білорусь (колишній архів Жовтневої революції, аналог ЦДАЖР УРСР) у 1996 р. об'єднав два фонди архіву Білоруської Народної Республіки – ф. 62, який зберігався у колишньому партійному архіві, та ф. 325 Національного архіву. Ф. 62 утворився з документів, переданих до архіву у 1937 р. (190 справ). Є версія, що документи було привезено до Мінська адвокатом У. Пракулевічом після ліквідації Білоруської Народної Республіки. А ф. 325 було передано до архіву Жовтневої революції у 1965 р. з Москви, де документи перебували на таємному зберіганні до 1987 р. У фонді є документи дипломатичних місій в різних країнах, товариства "Білоруська Рада" у ЧСР [330, с. 12–15].

Окрім активного використання матеріалів ПА дослідниками, активізувалася робота архівістів у напрямі складання покажчиків до документів згаданого

сегмента. Так, у 2006 р. вийшов міжфондовий покажчик документів ЦДАВО України про Шовгенових і Теліг у різних фондах [260].

Найважливішою проблемою, пов'язаною з ПА, є відсутність зведеного каталогу, який міг би об'єднувати як друковані видання, так і анотації фондів. Першою про доцільність створення зведеного каталогу ПА висловилась Л. Лозенко, яка запропонувала провести роботу в два етапи: виявити місця зберігання архіву як в Україні, так і поза її межами; та опрацювати всі матеріали за єдиною методикою, оскільки в архівах вони описувалися по-різному. Результатом має стати зведений каталог фондів. Бібліотечні і музейні сегменти ПА мають бути також включені в проект. Паралельно варто було б укласти договори з чеською стороною про обмін копіями документів [338, с. 29–30]. На відміну від Л. Лозенко, Патриція Кеннеді Ґрімстед вважає за необхідне спершу опрацювати і описати всі наявні в Україні еміграційні матеріали, а вже після цього перейти до локалізації та реконструкції зарубіжної україніки за кордоном [251, с. 61].

М. Мушинка вважає реконструкцію зібрань МВБУ неможливою і недоцільною. Натомість, слід, на його думку, видати опис матеріалів Музею, які перебувають в українських, російських, чеських і словацьких архівах та музеях [370, с. 123]. М. Палієнко дотримується протилежної думки: шляхом залучення та співставлення інформації всіх наявних документів, які були в обігу МВБУ, можна реконструювати первісний склад Музею [393, с. 79].

Патриція Кеннеді Ґрімстед вважає, що основою подальшої довідкової роботи стосовно ПА має бути "інтелектуальна реконструкція Українського історичного кабінету (УІК) у тому вигляді, у якому він існував у Празі, за аналогією із згадуваним уже путівником по РЗІА" [251, с. 60]. Теоретично є документальна база для відновлення первісного складу зібрань УІК. Крім книг надходжень, які є найціннішим джерелом [76–82], є ще підтвердження, які надсилалися Українським історичним кабінетом особі чи установі, про отримання певних матеріалів. Так, наприклад, керівник УІК А. Животко надіслав підтвердження про отримання матеріалів колишньої дипломатичної місії УНР у Вашингтоні та голови Місії. Іншим напрямом роботи має стати складання нових описів, оскільки старі часто не відповідають змісту і складу фонду [251, с. 60].

М. Палієнко запропонувала свій підхід до питання реконструкції "празьких" колекцій. Зважаючи на одночасне опрацювання матеріалів, що належали до українських еміграційних осередках у різних країнах, та долучення новостворених справ до справ вже існуючих фондів, для реконструкції празьких колекцій дослідниця пропонує піти шляхом вивчення історії діяльності МВБУ, УІК та УНАМ; дослідження перевезення цих матеріалів до УРСР; виявлення і атрибуції в архівах різних країн матеріалів, які перебували в складі цих колекцій [393, с. 76].

Одним із попередніх кроків реконструкції стало проведене М. Палієнко групування наявних на сьогодні у ЦДАВО України фондів української еміґра-

ції за тематичною ознакою на 16 груп [399, с. 544–567]. Водночас зазначимо, що авторка, очевидно, не ставила перед собою завдання проведення ретельної кореляції між сучасним складом архівного сегмента ПА та реєстраційними записами облікової документації УІК та МВБУ як базового елемента складного процесу наукової реконструкції первісного складу ПА. При цьому авторка, частково зафіксувавши відомості з реєстраційних матеріалів УІК, УНАМ та МВБУ щодо передавання до архівів матеріалів певними особами та організаціями [399, с. 103–215], слушно зауважила, що реконструкція на подокументному і пофондовому рівнях є непростим завданням [399, с. 328].

Проект зі складання зведеного каталогу "Празьких архівів" був ініційований Держкомархівом і розпочався в лютому 2001 р. Для полегшення пошукової роботи було надано історичну довідку про історію ПА та зразки штампів і печаток (для бібліотечних фондів) українських установ у Празі [428, с. 110–115]. Держкомархів України виходив з наявних на той момент статей Л. Лозенко, в яких вона вказувала на розпорошення документів ПА. Тому спочатку всі сили було кинуто на виявлення еміграційних сегментів у регіональних архівах. В силу різних причин (недосконала методика, відсутність керівника проекту, брак часу і коштів, відсутність класичної архівної облікової документації) було зібрано інформацію лише про київський сегмент чехословацького еміграційного масиву [213, с. 67–68].

Враховуючи невдалий попередній досвід, наявну джерельну базу та успішний проект російських колег із реконструкції РЗІА, Г. Боряк запропонував таку восьмиетапну методику підготовки зведеного каталогу: концентрація всіх документів, що стосуються еміграційних фондів – база "джерела"; виявлення всіх еміграційних архівів кінця XIX – середини XX ст. – база "фонди"; створення електронної бази "інвентарі УІК"; створення повнотекстової бази "описи"; виїзд на місця консультантів; проведення кореляції між створеними чотирма базами даних; інтеграція чотирьох баз у єдину інформаційну систему; підготовка до друку довідника у книжковому форматі [213, с. 70–71].

Кінцевий продукт, на його думку, має складатися з кількох складових: повний анотований каталог існуючих фондів з українських еміграційних установ в Європі міжвоєнного періоду; "модернізований генеральний реєстр – зведена інвентарна книга"; анотовані реєстри "празьких" фондів у зарубіжних країнах [213, с. 71].

Беручи до уваги переважну концентрацію ПА у київських архівах, зникає потреба у п'ятому етапі (поодиничні пошуки певних фондів не варто виділяти в окремий етап). Зважаючи на опрацювання надходжень з Праги одночасно з надходженнями з Польщі, на нашу думку, слід включати наявну інформацію про інші осередки української еміграції та фонди, які з них утворилися, із зазначенням результатів реконструкції первісного складу, де це можливо. Кінцевий продукт дасть змогу в багатьох випадках виокремити первісну географію (Прага, Краків, Берлін) походження документів чи принаймі виділити їхні нерадянські центри концентрації.

Вивіска української еміграційної гімназії в Йозефові



Важливою складовою роботи над зведеним каталогом має стати ретельне опрацювання справ фондів потенційних еміграційних фондів, оскільки першим записом справ фондів є джерело походження, і походження з УІК чи з Праги у 1945 р. зазначено (наприклад, справи фонду № 3521 "Український військовий табір в м. Йозефові, Чехословаччина", № 3903 "Дараган Ю. Ю., український емігрант, м. Прага"). Теоретично це дасть змогу виокремити колекції УІК. Оскільки такі написи про походження складалися у 1949 р., не виключеним є приєднання до цього масиву надходження (якщо воно було) 1948 року. Тобто варто спочатку переконатися у достовірності написів про походження, що вони складалися не абияк, для звітності. Оскільки походження зі Львова в квітні 1947 р. також зазначено (наприклад, справа фонду № 3527), це дає ймовірність того, що інформація про походження фонду є достовірною. Так нами було виявлено 195 справ фондів із зазначенням їхнього надходження до УІК чи Праги.

Слід підкреслити, що важливим кроком на шляху до віртуального "повернення" ПА (адже не йдеться про його фізичне переміщення), є обмін копіями документів з чеською стороною, хоча б найбільш важливих, що мають визначити фахівці. Адже без цього інформаційний потенціал фондів, що зберігаються в ЦДАВО і ЦДАГО України, залишатиметься неповним.

Патриція Кеннеді Ґрімстед висловила надзвичайно важливу думку стосовно значення опрацювання в Україні як самих еміграційних документів, так і матеріалів про їхнє переміщення до УРСР. Така робота доведе українській діаспорі серйозність ставлення до еміграційних документів і може заохотити українських діячів еміграції та їхніх нащадків до передачі родинних архівів до України [251, с. 62].

Світова спільнота теж починає розуміти значення документальної спадщини еміграційного феномену, створеного біженцями з території колишньої Ро-

сійської імперії. Свідченням цього є той факт, що у 2007 р. до 38 пам'яток, занесених до реєстру ЮНЕСКО "Пам'ять Світу", включено зібрання періодичних видань української, російської та білоруської еміграції в Чехії за 1918–1945 рр. Для порівняння відзначимо, що такі визначні пам'ятки, як Пересопницьке та Нікомедійське Євангелія та колекція українських і білоруських нотолінійних ірмоліїв XVI–XVIII ст., брали участь у конкурсі, але до "Пам'яті Світу" включені не були.

* * *

На базі комплексного використання внутрішньоархівної облікової документації нами проведено аналіз найбільшого сегмента ПА, що зберігається у ЦДАВО України. Шляхом співставлення відомостей про походження фондів з Праги, отриманих зі справ фондів, та списків фондів 1952 та 1962 рр. – результатів опрацювання матеріалів, переданих з Праги, – з наявними інституційним та особовим переліками фондів ПА (1990-ті роки) встановлено ймовірність внесення до цих переліків "зайвих", "непразьких" фондів, утім таки еміграційного походження; ряд фондів запропоновано додатково внести до переліків. У результаті ретельної фіксації відомостей про опрацювання документів, отриманих із Чехословацької Республіки, складено таблицю із зазначенням обсягу та часу опрацювання того чи іншого фонду – попередній перелік фондів ПА архіву (Додаток 14), що налічує 323 фонди (28405 справ).

Виокремлено 94 фонди еміграційного походження обсягом 1887 справ, які можуть мати елементи ПА. Проаналізовано два наявних переліки фондів ПА ЦДАВО України (Додаток 13). Їх скорельовано із справами фондів та списками 1952 і 1962 рр., що дало змогу дослідити процеси наукового-технічного опрацювання фондів ПА.

Якщо розглядати комплекс ПА як сукупність документальних матеріалів, створених українськими емігрантами в ЧСР (без участі офіційних установ Підкарпатської Русі та осіб, які постійно мешкали на цій території і не були пов'язані з еміграційними центрами у Празі), в європейських та американських країнах у міжвоєнний період та в роки Другої світової війни, то слід визнати, що ці архіви у повоєнні десятиліття було розподілено лише між нинішніми центральними архівами України – ЦДАВО, ЦДАГО, ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, ЦДАМЛМ України. По кілька фондів отримали ЦДІА у містах Києві і Львові. До Держархіву Тернопільської області надійшли документи від приватної особи, а не в порядку централізованого переміщення документів. Частина документів опинилась у російських архівах. Щодо матеріалів, переданих у 1990–2000-х роках, то вони фондувалися вже за загальним профілем установи-отримувача, а також за наявністю в ній споріднених фондів. Так ЦДАЗУ став одним із місць зберігання сегментів ПА.

Матеріали фонду № 269 "Український музей у Празі" ЦДАГО України насправді походять з МВБУ, УІК та інших осередків української еміграції, тож

назва фонду є досить умовною. Опрацювання цього сегмента ПА проводилося з 1993 по 1997 рр., повний фізичний доступ до документів фонду було відкрито у 2007 р.

Фотодокументальний сегмент з ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного має складнішу історію, оскільки складається з надходжень 1945 і 1958 років. Те, що надійшло до архіву в 1945 р., розчинилося у фондах. Надходження 1958 року ідентифіковано на сьогодні 26-ма альбомами МВБУ, відомості про можливе їх опрацювання виявлено у 1960, 1964, 1968 та 1981 рр. Загальний обсяг ідентифікованого сегмента ПА становить 3582 фотодокументи.

Найменшим сегментом ПА є книжкова графіка фонду № 544 ЦДАМЛМ України, на одиницях зберігання якого виявлено 391 печатку МВБУ, хоча аркушів, що були складовою колекції Музею, є більше. Через специфіку матеріалів розсекречення заторкнуло документи вже у 1983 р.

Встановлено місця сучасного зберігання елементів ПА та українського еміграційного масиву за межами України, який відкладався в результаті функціонування українських інституцій та діяльності осіб у Чехословацькій Республіці міжвоєнного періоду, але опинився "поза увагою" УІК та МВБУ, зокрема: Національного архіву у Празі; Літературного архіву пам'яток національного письменства у Празі; Слов'янської бібліотеки; Музею української культури у Свиднику; Караскової галереї у Празі; деяких земельних, регіональних та міських архівів Чеської Республіки; архівів Академії наук, університетів, деяких інших відомчих архівів.

Наявні в історіографії ідеї стосовно доцільності та можливості наукової реконструкції первісного складу ПА, з одного боку, та наш досвід зі встановлення "генеалогії" фондів еміграційного походження ЦДАВО України дозволяють нам приєднатися до думки Г. Боряка про те, що кінцевий результат проекту мав би складатися, як мінімум, з анотованого каталогу еміграційної архівної україніки міжвоєнного періоду та анотованих реєстрів сегментів ПА в інших країнах.

Зважаючи на опрацювання надходжень з Праги одночасно з надходженнями з Польщі, на нашу думку, слід включати наявну інформацію про інші осередки української еміграції та фонди, які з них утворилися, із зазначенням результатів реконструкції первісного складу, де це можливо. Кінцевий продукт дасть змогу у багатьох випадках виокремити первісну географію (Прага, Краків, Берлін) походження документів чи принаймі виділити їхні нерадянські центри концентрації.

Дослідники висловлювали різні думки щодо можливості та доцільності відновлення первісного складу колекцій УІК (Патриція Кеннеді Ґрімстед) та МВБУ (М. Палієнко) або недоцільності відновлення первісного складу колекцій (М. Мушинка).

Інформаційний потенціал реєстраційних книг та списків надходжень до УІК та МВБУ, як і поточна діловодна документація цих установ, дає можли-

вості (зрозуміло, – обмежені) для переходу від пофондового до поодиничного та подокументного рівня атрибуції належності до ПА. Хоча марно сподіватися на стовідсоткове відновлення змісту колекції УІК і МВБУ станом на час їхнього закриття, але ретельне співставлення відомостей про передавання документальних матеріалів до УІК чи МВБУ з їхніх облікових та поточних документів з наявними у фондах ЦДАВО, ЦДАГО, ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного та ЦДІА України, м. Львів документальними масивами ПА дасть змогу встановити "генеалогію" бодай частини документів.

Інтелектуальна реконструкція первісного складу фондів обох установ, на нашу думку, є вторинною по відношенню до пофондової та поодиничної реконструкції складу фондів ПА та решти складових еміграційної архівної україніки міжвоєнного періоду. Більш корисним для дослідників мав би стати зведений довідковий ресурс із залученням сегментів ПА. А реконструкція колекцій МВБУ та УІК має скоріше академічне і меморіальне значення, аніж практичне, порівняно з пофондовою реконструкцією складу та місцезнаходжень колекцій архівної україніки міжвоєнного періоду.

З огляду на існування ЦДАЗУ, робота зі складання та наповнення ресурсу по ПА в контексті фондів еміграційного походження має бути покладеною на цей архів, адже одним із завдань установи є отримання і систематизація інформації з архівної україніки.

Важливим доповненням до кінцевого результату наукової реконструкції може стати введення до наукового обігу Картотеки на "к/р елемент" – унікального біографічного та джерелознавчого інструментарію для дослідників персоналій та інституцій доби Української революції 1917–1921 рр. та української еміграції міжвоєнного періоду.

Післямова

Архівна україніка як науковий напрям на сьогодні вже глибоко укорінилася в історіографічній традиції, теоретичному дискурсі архівістів та істориків, у практичних підходах і нормативній базі щодо поповнення НАФ документами зарубіжного походження, які мають відношення до України.

Вагомою складовою масиву архівної україніки – у прямому значенні цього слова, з точки зору обсягу документів, переміщених в Україну, – є т. зв. Празький архів. Він формувався і функціонував у 1920–1940-х роках як цілісний комплекс архівів, друкованих видань та музейних експонатів.

Зазначений масив документів і бібліотечних зібрань створювався українськими емігрантами з тим, щоб донести до нащадків правдиву, невикривлену марксистською ідеологією історію України різних періодів, у тому числі – відомості про пережиті ними події буремних років Української революції. Період акумуляції архівів і бібліотек остаточно було припинено із закінченням Другої світової війни та появою у Чехословацькій Республіці Червоної Армії та спеціальних трофейних бригад, які виявляли та переміщували до СРСР архіви еміграційних осередків з усієї Європи. За іронією долі, емігранти власними руками сконцентрували документи про свою "антирадянську" діяльність.

Переміщені до УРСР архівні зібрання було опрацьовано за скороченим циклом, після чого їх активно розробляли в "оперативних" цілях: складали картотеки, довідки, довідники, характеристики тощо. Загалом цей період в архівістиці в контексті опрацювання еміграційних фондів характеризується споживацьким підходом до них. Надзавданням було "витягти" з документів інформацію ідеологічного характеру на "ворогів народу". Доля самих фондів, перспективи їхнього збереження, тобто базові архівні аспекти опрацювання цих зібрань, не кажучи вже про наукові дослідження документів, залишалися на другому плані; до них загалом ставилися недбало.

Цілісність Празького архіву було порушено в результаті повоєнних переміщень, науково-технічного опрацювання та оперативної розробки в державних архівах УРСР, коли на догоду політичній кон'юнктурі первісно єдиний документальний масив було розчленовано, розміщено по різних архівах, перемішано з іншими сегментами архівної і бібліотечної україніки та частково знище-

но, – "морально застарілі", "дублетні" і "такі, що не мали наукової цінності" або "практичного значення" матеріали просто утилізувалися.

Незважаючи на таку специфічну мету опрацювання документів, як пошук "ворогів народу", тим не менше, еміграційні архіви вже на початку 1950-х рр. загалом було упорядковано – у стислі терміни і у відповідності до існуючих методичних настанов, як того вимагав час. Було сформовано фонди, хоча й ціною фізичного розриву внутрішніх зв'язків первісно цілісних колекцій. Таке впорядкування було далеким від досконалого і призвело до певної невідповідності інформації, закладеної в описах, картотеках та інших облікових документах, змістові архівних справ. І все ж українським архівістам у нелегких повоєнних умовах вдалося налагодити професійну роботу з науково-технічного опрацювання документів і тим самим зберегти й удоступнити їх для нащадків. Більше того, полювання чекістів 1940-х – 1950-х за "українськими націоналістами" та іншим "к.-р. елементом" парадоксальним чином прислужилося нинішньому суспільству і науці: поіменний картковий облік близько 100 тис. діячів еміграції витворив справжню енциклопедію української еліти міжвоєнної доби. Сьогодні цей довідковий ресурс є також своєрідним меморіалом тим, хто мріяв побачити Україну незалежною і гідною державою.

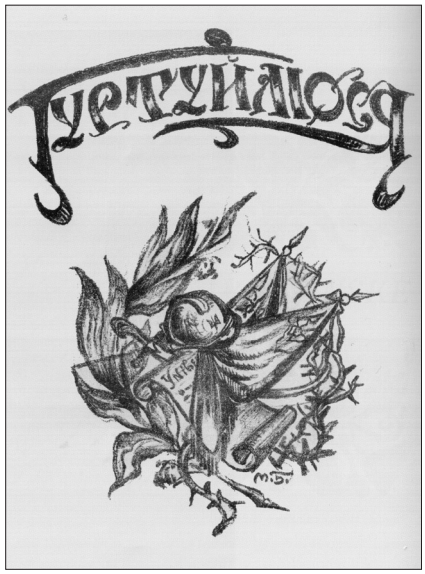
Спроби режиму використати результати оперативної розробки виявилися марними. Комуністична революція зупинилася на кордонах із Західною Європою, частина емігрантів перемістилась якнайдалі від СРСР – через океан до країн американського континенту і стала недосяжною, а відтак – нецікавою для спецслужб. Тому на початку 1960-х років продовжувати оперативну розробку еміграційних матеріалів було визнано за недоцільне, а в 1964 р. надійшла директива АУ при РМ УРСР про знищення її основних результатів (на щастя, виконана не повністю). З початку 1970-х років, після концентрації основного масиву ПА в ЦДАЖР УРСР, рух і використання фондів практично припинилися. Отже, загалом упродовж кількох повоєнних десятиліть єдиними користувачами "таємної" документної інформації фондів Празького архіву були спецслужби.

Період "спокою" для еміграційних матеріалів закінчився наприкінці 1980 – на початку 1990-х років у зв'язку із масштабним розсекречуванням документів, які почали вводити до наукового обігу. Таким чином, коло замкнулось: архівні й бібліотечні зібрання української еміграції повернулися до виконання своєї первісної місії – донесення до нащадків правдивої історії України взагалі і долі біженців з України до європейських країн – зокрема.

Наостанок наведемо слова очільника УІК Аркадія Животка, який в анкеті на право перебування в ЧСР (жовтень 1939 р.) зазначив "останнє державне підданство Української республіки в 1918–1921 рр., а потім перебування за кордоном як УКРАЇНСЬКОГО [так в тексті. – *Т. Б.*] емігранта". Але урядовці відмовились видавати йому довідку як українському емігранту, написавши

"Rus[ký] emigrant". А. Животко протестував, стверджуючи, що він не згоден із "записаним підданством та національністю", прохаючи Український комітет вжити заходів "в охороні прав українського емігранта, яким я є в дійсності" [59, арк. 32]. Символічна заява.

Саме така національна самоідентифікація Аркадія Животка, сотень інших діячів уможливила діяльність установ, які акумулювали архівні, бібліотечні та музейні зібрання у міжвоєнний період у ЧСР, а пізніше – в інших країнах, де знайшли другу батьківщину українські емігранти, витворивши таким чином джерельну базу та об'єкт архівної україніки.



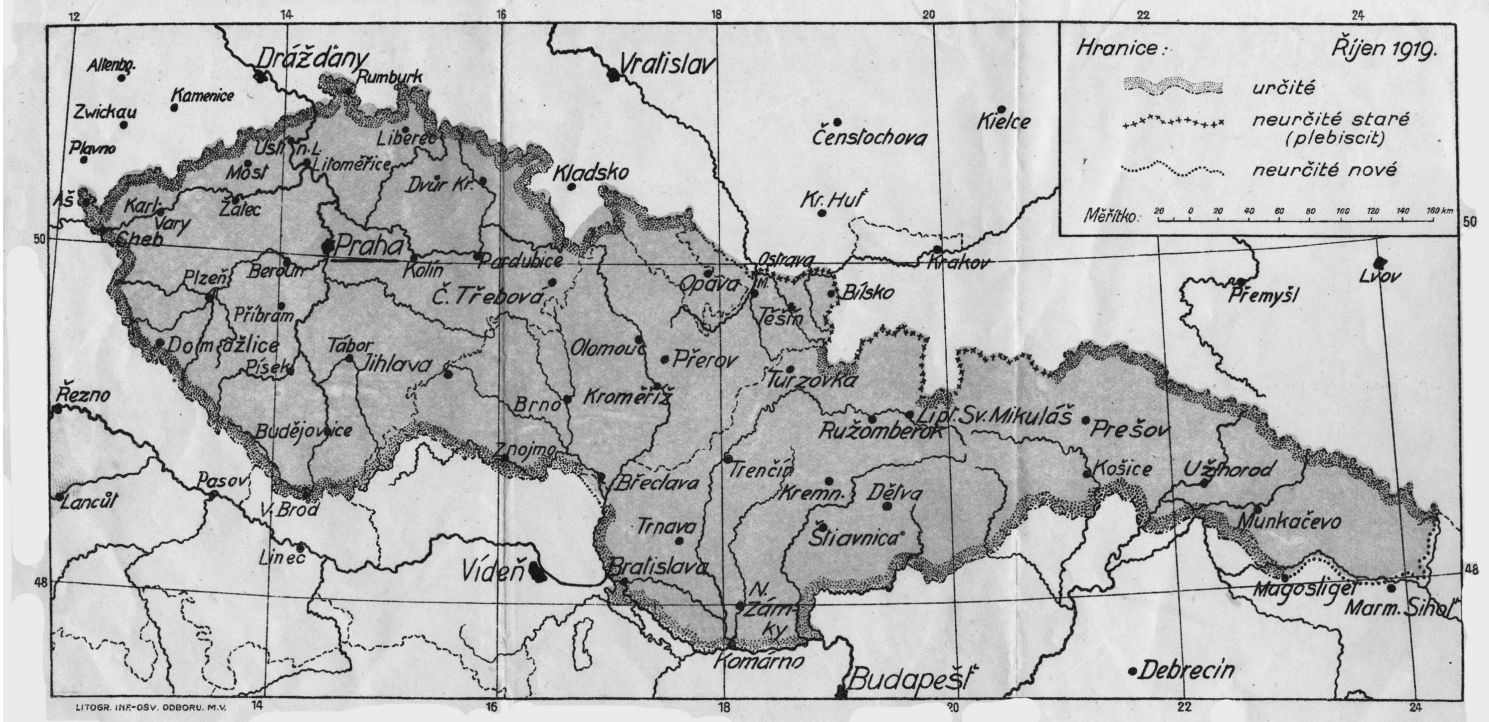
Микола Битинський.
Обкладинка неперіодичного журналу
"Гуртуймося" (1933)

Додатки

“Життя і культурну роботу української еміграції в Празі треба побачити, щоб повірити, що щось таке є дійсно можливим”.

Володимир Міяковський, перша половина 1940-х рр., Прага
(Наріжна Наталя. Дитячими очима (Спомин). – Прага, 2010. – С. 81)

Československá Republika.



Порівняльна таблиця типологій архівної україніки

№	№ за авторською типологією*	Патриція Кеннеді Ґрімстед	Геннадій Боряк	Ірина Матяш	Положення про ЦДАЗУ
1	1.A.1/1/A	офіційні документи ранніх українських урядів в межах України або за кордоном	офіційні документи давніх українських урядових установ, які діяли на сучасних українських землях	документи, утворені в Україні й вивезені емігрантами (переважно міжвоєнного і повоєнного періодів): українських урядів, міністерств, відомств часів Визвольних змагань	відсутній пункт
2	1.A.2/2/A	дипломатичні та інші офіційні докумени, створені за кордоном українськими місіями чи представниками офіційних українських інституцій та організацій	дипломатичні документи, створені за кордоном українськими місіями	документи, утворені в Україні й вивезені емігрантами (переважно міжвоєнного і повоєнного періодів): дипломатичних установ часів Визвольних змагань	відсутній пункт
3	1.A.3/3	офіційні документи центральних установ, які управляли українськими землями від імені попередніх імперських режимів	офіційні документи центральних установ, яким владами імперських режимів було доручено адміністративну діяльність на українських землях	відсутній пункт	відсутній пункт
4	1.A.4/4	офіційні державні документи провінційних, регіональних чи місцевих уста-	офіційні документи провінційних, регіональних та місцевих органів на	відсутній пункт	відсутній пункт

* Авторську нумерацію П. Кеннеді Грімстед, Г. Боряка, І. Матяш відділено похилими рисками, у Положенні про ЦДАЗУ нумерація типології відсутня.

Продовження додатка 1

№	№ за авторською типологією	Патриція Кеннеді Ґрімстед	Геннадій Боряк	Ірина Матяш	Положення про ЦДАЗУ
		нов у межах українських земель, створених владою попередніх імперських режимів, включно з документами Комуністичної партії	українських землях і були утворені імперськими режимами		
5	1.А.5/5/А,Б	документи офіційних українських військових об'єднань чи українських з'єднань Російської/ Радянської армій	документи офіційних українських військових підрозділів або українські частини російських (радянських) збройних сил	документи, утворені в Україні й вивезені емігрантами (переважно міжвоєнного і повоєнного періодів): українських військових підрозділів; документи, утворені в Україні й переміщені (у результаті централізації архівних фондів за радянського часу) чи незаконним шляхом за її межі: про українців в складі Червоної та Радянської Армії	відсутній пункт
6	1.А.7/6	документи, створені за кордоном поза межами Російської і Радянської імперій представниками інших недипломатичних українських/радянських державних інституцій	документи, що виникли за межами колишньої Російської та радянської імперій внаслідок діяльності там представників інших недипломатичних офіційних українських/радянських державних установ	відсутній пункт	відсутній пункт

7	1.А.8/7/Г	документація українських недержавних та приватних інституцій (бізнесових, церковних та культурних організацій, які офіційно не контолювалися державою	документи українських недержавних приватних установ: ділові, церковні, культурні представництва, які офіційно не контролювалися державою	документи, утворені в країні локалізації української громади/українців, які містять інформацію про українців, український народ, Україну: недержавних організацій та установ; архіви церков, релігійних організацій	відсутній пункт
8	1.А.9/8	документація нелегальних або висланих організацій та осіб, включаючи таємні та дисидентські групи на українських землях за часів Російського імперського та радянського режимів	документи нелегальних організацій або організацій у засланні та окремих осіб, у т.ч. підпільних та дисидентських груп, які діяли на території сучасної України	Відсутній пункт. Єдина кореляція – це пункт “в” групи А: документи, утворені в Україні й вивезені емігрантами (переважно міжвоєнного і повоєнного періодів): в) українських військових підрозділів, в тч нелегальних	відсутній пункт
9	9/1.А.10/А, В	документи особового походження, включаючи українських емігрантів	“особисті папери” окремих українців, включаючи українських емігрантів	документи, утворені в Україні й вивезені емігрантами (переважно міжвоєнного і повоєнного періодів): документи особового походження українських діячів; архіви українських діячів, передані на постійне зберігання до державних і недержавних архівних установ; архіви українських діячів, що перебувають у приватній власності; документи, утворені українцями в еміграції: колекції відомих українських діячів	особисті документи представників народу України, які були створені на сучасній території України і на законних підставах вивезені за кордон; приватні зібрання документів державних і політичних діячів, утворені поза сучасними кордонами України

Продовження додатка 1

№	№ за авторською типологією	Патриція Кеннеді Ґрімстед	Геннадій Боряк	Ірина Матяш	Положення про ЦДАЗУ
10	1.А.6, 1.А.11/10/А, Б	спеціалізована документація українських земель, переміщена до імперських центрів, включаючи українські фільми, аудіовізуальну та іншу специфічну документацію; рукописні книги, автографи та колекції історичної документації	рукописні книги, зібрання історичних документів і автографи, аудіовізуальні матеріали, вивезені з України	документи, утворені в Україні й вивезені емігрантами (переважно міжвоєнного і повоєнного періодів): рукописи і рукописні книги за кордоном у складі колекцій та книго-збірень українських емігрантів; документи, утворені в Україні й переміщені (у результаті централізації архівних фондів за радянського часу) чи незаконним шляхом за її межі: кінофотофонодокументи; технологічна, картографічна, геодезична, наукова та інша спеціальна і супровідна документація	зібрання архівних документів, автографи, рукописні книги, вивезені з сучасної території України
11	1.А.12/11/В	документи, створені за кордоном приватними українськими еміграційними організаціями чи громадами	документи, створені за кордоном приватними українськими емігрантськими організаціями і громадами, які дотримуються українських традицій в еміграції	документи, утворені українцями в еміграції: українських організацій, створених у інших країнах; українських церков різних конфесій; на укових і навчальних установ, спрямованих на розвиток української науки і освіти за межами України; архіви та колекції українських культурологічних установ;	документи, створені приватними та громадськими українськими організаціями поза сучасними кордонами України

12	1.А.13/12/Г	колекції українських архівних документів створених за кордоном та/або україн-ські компоненти інших колекцій	колекції українських архівних матеріалів, створені за кордоном, або українські складові інших колекцій	документи, утворені в країні локалізації української громади/українців, які містять інформацію про українців, український народ, Україну: державних установ цієї країни або інших країн; документи інших (окрім українських) етнічних груп і релігійних громад, їхніх відомих представників, що емігрували з території України	зібрання архівних документів або складові частини архівів чи бібліотек, створених українськими емігрантськими групами поза сучасними кордонами України, у тому числі історичні документи, літературні рукописи, рукописні книги
13	1/Д	відсутній пункт	урядові, напівприватні, або документи приватних установ та організацій і окремих осіб	особові фонди неукраїнського походження, що містять відомості про історичні події на території України та про українську спільноту в країні її локалізації: зарубіжних дипломатів, які перебували в Україні; міжнародних гуманітарних представництв; учасників визвольних змагань та збройних конфліктів на території України; діячів культури, науки, освіти, представників урядових або бізнесових кіл, які підтримували контакти з українцями або навчалися в Україні	документи приватних установ та організацій, а також документи особового походження, колекції рукописів і документів, створені іноземцями на сучасній території України або пов'язані з Україною

Продовження додатка 1

№	№ за авторською типологією	Патриція Кеннеді Ґрімстед	Геннадій Боряк	Ірина Матяш	Положення про ЦДАЗУ
14	1.B.1/2/E	дипломатичні та консульські документи офіційних місій іноземних держав, які розміщувались на українських землях та/або документи, які стосуються України у складі дипломатичних документів іноземних місій у Російській імперії, СРСР, Польщі чи інших країн, які контролювали сучасну українську територію	дипломатичні або консульські документи офіційних місій інших держав на українських землях і/або пов'язані з Україною матеріали серед дипломатичних документів місій офіційних місій у Російській імперії та СРСР	документи, утворені в Україні зарубіжними державними і недержавними установами та організаціями, які містять інформацію про Україну та українців: дипломатичні документи	копії документів офіційних дипломатичних місій інших держав на сучасній території України; копії документів дипломатичних іноземних місій у Російській імперії та Радянському Союзі, Австрійській та Австро-Угорській імперіях, Польській Республіці, Королівстві Румунія, Королівстві Угорщина та Чехо-Словацькій Республіці періоду між двома світовими війнами, тематично присвячені подіям на сучасній території України

15	1.B.2/3	документи іноземної воєнної та окупаційної влади на українських землях воєнного періоду	документи військової та цивільної окупаційної влади на українських землях часів війни	відсутній пункт	копії документів військової та цивільної окупаційної влади воєнного часу на сучасній території України
16	1.B.3/4/E	документи іноземних неурядових бізнесових фірм, культурних, церковних організацій, ЗМІ тощо, які мали відділення в Україні (чи на українських землях у складі Російської імперії/ СРСР)	документи іноземних неурядових фірм, культурних, релігійних та інших організацій на українських землях	документи, утворені в Україні зарубіжними державними і недержавними установами та організаціями, які містять інформацію про Україну та українців: зарубіжних бюро ЗМІ; військових, економічних, культурних, релігійних, наукових, освітніх, бізнесових представництв	копії документів іноземних фірм, культурологічних, релігійних, інформаційних та інших організацій, які діяли на сучасній території України
17	1.B.4/5/Б	особові документи іноземців, які мешкали в Україні	особисті документи іноземців, які перебували в Україні	документи, утворені в Україні й переміщені (у результаті централізації архівних фондів за радянського часу) чи незаконним шляхом за її межі: особисті архіви	документи іноземців, які перебували на сучасній території України (щоденники, подорожні записи, мемуари або інші документи)
18	1.B.5/6/E, Б	рукописні та документальні колекції іноземних резидентів в Україні	колекції рукописів та документів, зібрані іноземцями, які жили в Україні	документи, утворені в Україні зарубіжними державними і недержавними установами та організаціями, які містять інформацію про Україну та	Перекликається з попереднім пунктом (“або інші документи”)

Продовження додатка 1

№	№ за авторською типологією	Патриція Кеннеді Ґрімстед	Геннадій Боряк	Ірина Матяш	Положення про ЦДАЗУ
				українців: рукописні і документальні колекції, зібрані іноземцями в Україні; документи, утворені в Україні й переміщені (у результаті централізації архівних фондів за радянського часу) чи незаконним шляхом за її межі: колекції неукраїнського походження документів, пов'язаних із історією України	
19	примітка			Цей пункт групи А не знайшов відповідника у трьох типологіях: документи, утворені в Україні й вивезені емігрантами (переважно міжвоєнного і повоєнного періодів): наукових установ, навчальних закладів, закладів культури; українських видавництв та редакцій газет і журналів; релігійних установ; рукописи наукових і літературних творів українських діячів	

Джерела:

[525, с. 143–159], [210, с. 118–127], [350, с. 21–22], [434].

Додаток 2

Протокол засідання архівної секції Комісії для підготовки матеріалу до Мирного договору з Росією Міністерства народної освіти УНР

Київ, 12 квітня 1918 р.

Протокол
Засідання Архівної Комісії, 12 квітня 1918 року.

Присутні: Голова Бібліотечно-Архівного Відділу, О. Грушевський; члени Комісії: Микола Прокопович Василенко, Павло Іванович Зайцев, Яків Миколаєвич Жданович, Іван Михайлович Каманін, Орест Іванович Левицький, Вадим Львович Модзалевський, Віктор Олександрович Романівський.

Збори скликано в зв'язку з можливим розпочатєм мирових переговорів з Великоросією для обміркування питання про повернення Україні тих архівних матеріялів, що відносяться до історії України, щоби при переговорах поставити його як слід.

І. Як головний керуючий принціп в цій справі принято студіювання чи навіть зкопійовання.

ІІ. Після цього поодинокі члени Комісії вказували на окремі збірки архівних і бібліотечних матеріялів, які переховуються в тих чи иньших архівах і бібліотеках Петрограду та Москви. Вислухавши їх заяви, Комісія признала, що в першу чергу і безумовно треба домагатися повернення ось таких матеріялів:

а) З архіву та бібліотек Академії Наук – всі матеріяли Рум'янцевської описі; окрім того иньші збірки, вивезені з України і передані до Академії Наук, як напр[иклад] матеріяли про раскольників, вивезені із Центрального Суд[ового] Архіву в Чернигові.

б) З Рум'янцевського Музею – деякі документи князівських часів XIII–XIV в., євангеліє Заславських і маса рукописів.

в) З Архіву Министерства Юстиціи – книги козацьких судів, магістратські діла, всі матеріяли, передані туди Київським Окружним Судом та Суд[овою] Палатою, діла Сенату "по малороссійской експедиціи", колекція генеральних слідств та окремі матеріяли, які вивезені з України, частина яких навіть ще не розібрана і не розпакована в підвалах архіву.

г) З Архіву св. Синода – архів уніятських митрополитів.

Крім цього Комісія визнала бажаним настоювати на тому, щоби по змозі було повернуто:

а) Із Рум'янцевського Музею – українську збірку Лукашевича й Маркевича, хочби й під умовою звернення гроший, які за їх заплачено.

б) Із Архіву М-ва Юстиціи – Литовську Метрику в повнім її складі і

в) Метрику Коронну, принаймі в тій її часті, що відноситься до України,

г) З Варшавського Архіву – архів Люблінського трибуналу по українським воєводствам.

Продовження додатка 2

д) З Архіву М-ва Иностранных Дел і Юстиціи – матеріяли для української історії з архіву московських приказів.

є) Із Архіву Главнаго Управлєнія по делам печати – всі затримані в цензурі рукописні твори українських письменників і діла, звязані з ними.

Комісія визнала цей реєстр ще неповним, але з огляду на політичні події послідніх місяців не було змоги перевести праці над регістрацією українських архівних матеріялів в архівах Москви та Петрограду, після чого й можливо було би скласти повний реєстр.

ГОЛОВА: підписав О. Грушевський

Секретар: підписав В. Дем'янчук

ЦДАВО України, ф. 2607, оп. 1, спр. 61, арк. 2–2 зв. Засвідчена копія. Опубл.: [489, с. 85–87].

Додаток 3

Список архівних матеріалів, визначених до повернення з Росії в Україну на засіданні Культурної комісії при Українській мирній делегації

Київ, 3 липня 1918 р.

СПИСОК

архівних матеріялів, що відносяться до України і переховуються в загально-російських архівах

1. Діла і книги "Малоросійського Приказу", діла Сівського і Білгородського столів, а також деякі діла "Сибірського Приказу" – з АРХІВУ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ в МОСКВІ.

2. "Малоросійські діла" і переписку – з АРХІВУ МІНІСТЕРСТВА ЗАКОРДОННИХ СПРАВ в МОСКВІ, а також те, що відноситься до України з "діл Польських і Кримських" (збірники Истор[ического] О[бщест]ва).

3. Всі діла Сенату, які вступили до нього апеляційним порядком з судових інституцій України і взагалі всі діла і документи, які мають відношення до України.

4. Всі діла Синоду, які доходили до нього з консисторій, манастирів та церков України, або починалися в ньому і торкаються території України.

5. З АРХІВУ ГОЛОВНОГО ШТАБУ в МОСКВІ і ПЕТРОГРАДІ – всі діла, які мають відношення до формування українських частин і військових частин на Україні, їх життя, будування фортець, т.зв. ліній, оборони України від Криму, Польші, Швеції та Татар, і все листування такого-ж характеру.

6. З АРХІВУ ДЕРЖАВНОГО – всі діла і листування, які тичаться території України, управління нею то що (перелічити їх неможливо).

7. З БІБЛІОТЕКИ ПУБЛИЧНОЇ і б-ки АКАДЕМІЇ НАУК – всі рукописи і стародруки українського походження.

8. З РУМЯНЦЕВСЬКОГО МУЗЕЮ в МОСКВІ – всі рукописи і стародруки українського походження.

9. З ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ в МОСКВІ – всі рукописи і стародруки українського походження.

10. З АРХІВУ ДЕПАРТАМЕНТУ ГЕРОЛЬДІЇ Правит[ельственного] Сенату – всі діла і родословні книги, які надсилалися в нього від дворянських депутатських зібрань українських губерній.

11. З АРХІВУ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ – діла й старі мапи, що відносяться до України.

ЦДАВО України, ф. 2607, оп. 1, спр. 61, арк. 41. Оригінал. Опубл.: [489, с. 184].

Додаток 4

Реєстр архівної україніки в Росії, укладений Д. Багалієм та В. Барвінським[1]

Українські архівні фонди в межах Р.С.Ф.Р.Р.

[с. 34] Перебування України під владою царської Росії не могло не відбитися на долі її пам'ятників як старовини та мистецтва, так ще в більшій мірі архівних фондів: де-які з них в цілості або в значній частині були вивезені за межі України й опинилися в архівосховищах та бібліотеках РСФРР в Москві та Ленінграді. Сталося це з'явище в наслідок розпоряджень центральної російської влади або місцевої, а також передачі українських архівних матеріялів приватними особами, що вони їм дісталися різними способами з урядових сховищ. Таким чином, утворилася добре відома всім дослідникам розкиданість та розпорошеність де-яких українських архівних фондів, що перешкоджало науковим дослідам.

За часів архівного "нестроения", спільного, звичайно, як для Росії, так і для України, не можна було думати про налагодження цієї справи в єдино можливому напрямкові, що може забезпечити інтереси архівної справи та науки. Єдиним шляхом здійснення цієї мети являється повернення на Україну всіх її архівних скарбів, що переховуються зараз в архівах та бібліотеках РСФРР. Це питання можна серйозно ставити тільки при Радянської владі, що оголосила принцип єдиного державного архівного фонду та поклала на архівні органи обов'язок концентрувати архівні матеріяли. Відбудування державного українського архівного фонду в його цілості шляхом приєднання до нього архівних матеріялів, що в свій час входили до його складу і в наслідок історичних обставин опинилися по-за межами України – перше чергове завдання центрального архівного управління України. Тільки тепер, здається, наспів час не тільки порушити це питання, але й перевести його в життя.

Насамперед треба здати собі справу, які саме українські архівні фонди знаходяться зараз поза межами України та де вони переховуються. Необхідно скласти по можливості повного списка українських архівних фондів, що відірвалися від своєї батьківщини та чекають слушного часу повернення до дому. На жаль, скласти повного списка зазначених українських фондів при сучасному стані наших відомостей не можна: про головні фонди, що переховуються в архівах компактною масою, ми маємо більш-менш докладні відомості. Але поруч з цілими фондами архівні матеріяли українського походження зустрічаються в російських архівосховищах розкиданими окремими оди-

[1] *Посторінкові примітки оригінального тексту (нумерація яких розпочинається з кожної сторінки) наведено в кінці тексту з наскрізною нумерацією. Текст подається без змін в авторській редакції.*

ницями перехования серед чужих фондів. Ми не маємо в офіційних археографічних виданнях повного списка їх та і не можемо мати, бо далеко не всі фонди описані. Цілком зрозуміло, що для складання повного списка українських архівних фондів та матеріялів необхідно проробити велику роботу, а саме детально ознайомитися з невиданими рукописними описами головних російських архівів та вибрати з них відповідні відомості. Тому на нашу роботу, поки не переведене в життя вищезазначене ойзнайомлення, слід дивитися як на першу спробу скласти на підставі друкованих матеріялів списки українських архівних фондів.

[с. 35] Починаємо свій огляд з Московського Архіва Міністерства Юстиції, який тепер, після приєднання до нього б. архіва Міністерства Закордонних Справ в Москві та ще инших фондів, називається "Древлехранилищем" Московського Історичного Архіва.

В цьому архіві переховуються т.-з. "малороссійские переписные книги" 1666 р., що уявляють із себе дорогоцінне й майже єдине джерело для вивчення соціяльно-економічної історії лівобережної України XVII ст. Треба додати, що згадані матеріяли в нашій історичній літературі зовсім не використано. Аджеж ці книги – можуть запитати нас – повстали, як наслідок діяльности урядовців московської влади на Україні – воєвод? Дійсно, це не підлягає сумніву. Але оскільки воєводи були органами влади, що мали чинність на Україні на підставі договорних статтів з Московським правительством, то й писані матеріяли, що в них відбилася діяльність згаданих агентів, треба вважати за фонди українського походження. Головним моментом при вирішенні цього питання являється територіяльна ознака: згадані пам'ятники складалися на Україні з наказу місцевої вищої влади, що сталося в наслідок порозуміння з Московським правительством. Щоб краще це зрозуміти, слід нагадати, хоч в коротких рисах, історію походження "переписних книг". 1666 р. на. Україні було переведено з метою оподаткування подвірний перепис міщан та посполитих (селян) згідно з першою статтею договору гетьмана Брюховецького з Московським правительством. Гетьман, запобігаючи московської ласки для зміцнення своєї влади, був примушений згодитися на зібрання в московську казну грошових та натуральних податків з міщан та посполитих. Цікаво, що козаків було увільнено від цих податків, бо гетьман залякував Москву, що козаки підіймуть повстання. Московьске правительство, як відомо, осипало Брюховецького в нагороду за його уступливість щедрими подарунками, надало йому боярський чин, але не визнало можливим доручити йому безпосередньо збирати податки, хоч він і запевняв, що всі зібрані гроші віддаватиме в царьску казну, не залишаючи нічого для своєї користи. Але цар Олексій Михайлович, очевидно, пам'ятав, що ще 11 років тому назад Богдан Хмельницький згодився збирати податки, але тільки при умові, що їх збиратимуть місцеві українські урядники. Проте в дійсності виявилося, що Хмельницкий ухилився від збирання непопулярних для народніх мас податків, як ухилилися й його наступники. Таким чином, московська казна не одержала ані одної копійки з українського населення.

Довідавшися про згоду гетьмана на збирання податків з населення, могутні своїм впливом в урядових колах манастирі заявили протест проти оподаткування селян, що мешкали в належних їм маєтностях. Московське правительство мусило взяти на увагу

Продовження додатка 4

бажання рідної йому землевласницької стихії, в якій воно шукало собі ідеологічної підтримки й не помилялося в своїх рахунках, і податки було вирішено збирати тільки з міщан та селян за виїмком манастирських та державських. Розмір податків було визначено в Москві за згодою депутатів українських міст, що користувалися магдеборським правом, з ,"малороссийским приказом". З міщан було встановлено збирати податки з диму, ц. т. з хати, а з селян-землеробів – з плугу. Це було безпосереднє оподаткування, здійснення якого було звязано з переведенням подвірного перепису. Переписувачів було відряджено з Москви в розпорядження гетьмана, який видав і універсал про переведення перепису. Розподіляти населення по групах згідно з достатками доручено було виборним – войтам та ліпшим людям, що їх мусили обрати самі міщане та посполиті. Таке походження от сих переписних [с. 36] книг 1666 р. Хоч вони й були складені на Україні і таким чином уявляли собою український діловодний фонд, але їх було надіслано до Москви в в "Малороссийский приказ", де вони й лишилися. Копії їх в свою чергу було відправлено на Україну для користування під час збирання податків, але вони не дійшли до наших часів, як майже всі архівні матеріяли лівобічної України XVII в.

Переписні книги 1666 р., як з боку походження, так і з боку зміста, безперечно являються українським архівним фондом, що містить у собі матеріяли до історії податних класів населення, – землеробсько-селянської та міщансько-ремісної або промислової. Ці книги являються, так би мовити, єдиним з огляду на їх статистичні відомості джерелом для вивчення економічної історії лівобічної України XVII ст.

Вони нагадують по своїому характеру т. з. писцові книги Московської держави. В. Ейнгорн, що написав спеціяльну статтю про ці книги, перелічуючи українських істориків, що обробляли внутрішню історію, думає, що вони, вивчаючи переписні книги, знайдуть у них багатий матеріял для своїх монографій.[1)] Не можна не погодитися з думкою автора про велику вагу згаданих матеріялів для досліджування внутрішньої історії лівобережної України XVII ст.

Переписні книги було знайдено не в одному, а серед різних фондів московських архівів. Ейнгорн налічув 5 переписних книг: в б. Архіві Міністерства Юстиції – 4 книги та 1 в б. Архіві Міністерства Закордонних Справ. Книги в Архіві Мін. Юстиції знаходяться в слідуючих фондах: 1 в фонді Киівськ. стола розрядн. приказа, 1 – в фонді Малорос. приказа та 2 – в фонді Сибірськ. приказа. В архіві б. Міністерства Закордон. Справ 1 книга знаходиться серед т. з. "малороссийских дел". Зазначені книги містять у собі повний опис Переяславського, Ніжинського, Стародубівського, Київського, Лубенського, Миргородського, Прилуцького та частину опису Чернигівського та Полтавського полків.[2)] Таким чином, можна з певністю думати, що більшість книг збереглася до наших часів. Вони містять у собі опис "74 городов и местечек" и 75 уездов с селами, деревнями и хуторами левобережной Малороссии".[3)] Хоч усі переписувачі повинні були переводити опис за однаковими "наказами", але в дійсності вони дозволяли собі де-в-чому одступати від правил. Тому й вони визначаються неоднаковою вартістю. На першому місці серед них щодо повних та докладних відомостей треба поставити переписні книги Стародубського та Ніжинського полків.

Продовження додатка 4

Тепер усі згадані книги знаходяться територіяльно в т. з. "Древлехранилище".

У новому відділі б. Архіва Міністерства Юстиції, що почав утворюватися з 1867 р. в звязку зі звезенням до згаданого архіва фондів установ, ліквідованих в наслідок судової реформи 1864 р., скупчилася велика кількість справ та книг українських установ. Це, безперечно, найголовніший фонд або точніш ціла низка діловодних фондів українських дореформових установ, що їх треба без усякого сумніву приєднати до українського єдиного державного архівного фонду. Згадані матеріяли опинилися поза межами України в архіві Міністерства Юстиції в наслідок урядових розпоряджень.

[с. 37] 3-го грудня 1886 р. міністр юстиції розіслав обіжника всім судовим установам про передачу до архіва Міністерства Юстиції "всех без исключения документов и производств, относящихся к периоду времени до 1726 г.", а за часи з 1726 р. до 1800 р. всіх матеріялів, крім призначених до утилізації згідно з доданими до обіжника правилами про розборку судових архівів.[5)] Звезення архівних матеріялів розпочалося з 1867 р. та продовжувалося протягом де-кількох десятиліть. На підставі друкованих даних не можна точно встановити, яку саме кількість українських матеріялів сконцентровано в цьому архіві, та як вона розподіляється між усіма губерніями України.[6)] На першому місці що до кількости привезених матеріялів стоїть Чернигівська губерня – 30421 справ, на другому Полтавська – 17596. Що до кількости установ, яким належать архівні матеріяли, українські губерні треба розкласти в такому порядку: Харківська – 65, Чернигівська – 43, Полтавська – 22 установи.[7)] Про інші губернії відомостей у відомих нам виданнях нема. Згадані архівні матеріяли поділяються на фонди Катеринінських установ та доби автономного, так би мовити, існування України.

До першої групи належать фонди повітових судів, "палат гражданского и уголовного суда, совестных судов, приказов общественного призрения, провинциальных канцелярий", то-що. До другої групи – актові книги та матеріяли ратушних та магістратських судів, ц. т. гродських, земських, підкоморських, полкових судів, полкових канцелярій, комісарських управлінь, городничих, вотчинного департамента Слобідської України.

Всі згадані матеріялі як першої, так і другої групи мають велику історичну вагу для вивчення внутрішньої історії лівобічної та Слобідської України XVIII ст. При чім слід зазначити, що в наших архівах зберіглися лише незначні останки фондів згаданих установ, так що на підставі матеріялів наших архівів не можна досліджувати історію місцевих судових установ лівобічної та Слобідської України. Серед цих матеріялів находиться між иншим такий архівний унікум, як фонд Роменського сотенного правління, бо в наших архівах зовсім не зберіглися фонди місцевих адміністраційних установ. За відомостями Центрархіва РСФРР згадані матеріяли складаються не менш, як із 150 фондів, що належать принаймні до 90 установ. Щоби дати уявлення про кількість цих дорогоцінних матеріялів, досить сказати, що вони складаються приблизно з 3500 папок, книг та взагалі архівних одиниць, що вагою становить коло 4000 пудів.

Крім загаданих українських архівних фондів в архіві Міністерства юстиції переховується в різних відділах його чимало архівних матеріялів українського походження, але, на жаль, скласти повного списка їх не можна, бо на підставі археографічних видань (Пам. кн. Моск. Архіва Мін. Юст., описание документов и бумаг) ми не може-

Продовження додатка 4

мо розвязати питання, чи належать ті або інші матеріяли до фонду українського чи російського походження. Щоб остаточно та цілком [с. 38] розвязати це питання, а саме скласти повного списка архівних матеріялів українського походження – необхідно перевести велику роботу, а саме познайомитися з усіма описами архіва, а иноді, може, і з самими матеріалами. Проте де-які відомості ми можемо навести й зараз.

У першому відділі сенатського "отделения" архіва, що носить назву "Дела, принятые из б. московского сенатского архива в 1857 г." знаходиться одна книга, що містить у собі справи Київського магістрата з 1730 до 1840 р. (№ 112 по опису).[8)] Серед "дел сената по малороссийской экспедиции" знаходяться 7 книг, що містять в собі "генеральное следствие" о маєтностьх Київського, Переяславського, Полтавського, Стародубського, та Ніжинського полків 1730 р. (№№808–1014) – велике першорядне джерело до вивчення українського старшинського землеволодіння.[9)]

У другому відділі, що називається "Дела правительственного сената до розделения его на департаменты" знаходяться матеріяли фонду міністерського правління, установи, що існувала в лівобічній Україні в добу міжгетьманства (1734–1750).[10)] Історія цієї установи досі не досліджена: компетенція її та взаємовідносини до инших вищих установ лівобічної України лишаються неясними. Користуючись матеріалами наших архівів, трудно з'ясувати згадане питання тому, що нема фонду самої установи.

У 1867 р. із московського сенатського архіва з наказу міністра юстиції було передано до архіва мін. юст. справи, що були вже призначені дня знищення. Серед згаданих матеріалів зустрічаються матеріяли українського походження, а саме: переписна книга м. Чернигова 1677–1710 р. р., справи воєводських канцелярій – Київської та Салтовської, провінціяльних канцелярій – Бахмутської та Київской першої половини XVIII в., канцелярії міністерського правління 1741 р.[11)] Тут, звичайно, не повні фонди, а лише де-кілька справ по кожному з них.

Безперечно, що в де-якіх архівах б. міністерств у Ленінграді переховуються архівні матеріяли українського походження. На жаль, ми не маємо можливости подати повного списка їх. У 1850 р. 63 справи з архіва "Новороссийского и Бессарабского генерал-губернаторского управления" в Одесі було витребовано Міністерств. Закордонних Справ до його головного архіва в Ленінграді. Комісія, яка розбирала згаданий архів, визнала, що ці справи разом із тисячами инших не мають ніякого значіння і тому підлягають знищенню. Міністерств. Закордонних Справ, ознайомившися з описом матеріялів, урятувало 63 справи з огляду на їх наукову вартість. У 1863 р. було врятовано таким же чином 167 справ зазначеного фонду, бо міністерства відібрали їх для себе, ознайомившися з описом справ, засуджених комісією на загибель. У наслідок цього 153 справи було переведено до архіва Мін. Закор. Справ, 9 – Мін. Держ. Майн. 3 – Мін. Юстиції і 2 – Мін. Шляхів.[12)]

Можна з певністю сказати, що чимало архівних матеріялів радянських установ України було евакуовано за часів горожанської війни в різні місцевості РСФРР. Де саме вони тепер знаходяться, ми не знаємо, як не знає, мабуть, і Центрархів РСФРР. Це питання [с. 39] поволі з'ясовується. У Карачевському відділі Брянського архівного бюра переховуються останки 9 фондів радянських установ Донбаса 1919 р.: Лисичанського района відділу юстиції, "нарследователя 1 уч. Лисичанского района", райзем-

відділу соляного района то-що. Від кожного фонду зберіглося де-кільки справ: 2–3, лише від одного – 40.

Ми маємо відомості, що в Лефортовскому архіві в Москві серед військових фондів зустрічаються останки фондів радянських установ України 1918–1919 р. р.

Переходимо тепер до огляду українських архівних матеріялів, що переховуються в бібліотеках та музеях і знаходяться таким чином у віданні Головнауки РСФРР.

В Руманцевському музею знаходиться дуже цінна бібліотека І. Я. Лукашевича. Її набув музей у 1870 р. в спадкоємців Лукашевича, при чому потрібні для цієї мети гроші пожертвував службовець музея Куманін. У склад цієї бібліотеки, крім книжкового зібрання, входять збірки славянських рукописів та "архив малороссийских актов" XVII-XVIII ст., що був зібраний у свій час відомим істориком України М. Маркевичем. Значна частина славянських рукописів, особливо історичного характеру, теж належала Маркевичу. У склад збірки Маркевича входять матеріяли офіційного характера із урядових українських архівів, а також приватні акти із фамільних архівів. У 74-му томі "Отечественных Записок" вміщено листа Маркевича про походження його архіва. Це – цікаве відверте оповідання про те, яким чином склалася ця колекція книг, рукописів та архівних матеріялів. Збирач оповідає, що його колекція складається із 12000 рукописів. Серед них чимало автографів із печатками, починаючи з 1594 р. Частину своїх документів Маркевич видрукував у двох томах своєї історії. Це здебільшого копії, посвідчені в свій час урядовими установами.

У склад збірки Маркевича увійшли, як про це свідчить сам власник її, матеріяли з фондів українських урядових установ та осіб. В приватних збірках також зустрічаються офіційні документи. Велика колекція документів знаходилася в Глухівському Петропавлівському манастирі. У склад її між иншим уходили папери гетьмана Скоропадського та відомого "правителя Малороссии" Румянцева-Задунайського. Зазначену колекцію витяг відтіля підприїмливий збирач та приєднав до своєї рукописної збірки. Маркевич, бачачи, як цінні документи пливуть у його руки, цілковито вдався до збирання рукописів. Щоб задовольнити свою пристрасть, він став уживати зовсім непристойних заходів, про які одначе він сам наївно розказує. В селі Ташані Переяславського повіту, Полтавської губерні переховувалися папери Румянцева. І "ось" Маркевич ніби для того, щоб оглянути будинок та вшанувати пам'ять "героя", зупинився в ньому та теж, очевидно, на нам'ять, підкупивши улюбленого служника-карлика Румянцева, що охороняв бібліотеку та архів, вивіз відтіля "столько фельдмаршальских автографов и планов", скільки міг їх умістити в своїому екипажі. "Правда также, что прежде меня многие выкидывали такую же проделку и я нашел архив в нестерпимом безпорядке, но за то я три раза" – додає він щиросердно – "в разные времена повторял то-же". Можна собі уявити, що сталося з цим злощасним архівом управителя та реформатора "Малороссии", коли його де-кілька разів одвідав цей історик "Малороссии". [13)]

Скажемо де-кілька слів про склад збірки слявянських рукописів та архіва "малороссийских актов" Маркевича. Серед славянських [с. 40] рукописів бачимо списки історичних творів Грабянки, Сімоновського, "летописца краткого истории украинской", журнал генерального хорунжого Якима Горленка, що вів його під час кримського походу 1736 р., т. и. [14)] Тут же знаходяться рукописи безперечно офіційного

Продовження додатка 4

походження, як, наприклад, "справая книга Прилуцкого полка" 1696–1717 р., описи полків Прилуцького, Миргородського, Переяславського, Лубенського та инших за різні роки XVIII століття, "приход и расход малороссийского скарба 1726 р.", справа про розбійника Гаркушу 1782–1785 р. в 3 томах.[15)]

Архів "малоросс. актов" складається із 6000 №№, що після систематичного впорядкування утворили більше 90 збірників, які містять у собі багато цікавих матеріялів так для зовнішньої, як і внутрішньої історії лівобічної України XVIII в. Серед них слід зазначити 8 збірників матеріялів церковно-історичного характера про суд церковний, відносини між світською та духовною владою, побут та звичаї парахвіян і духівництва то-що, збірники документів до історії українських манастирів та Стародубівських роскольників. Инші збірники освітлюють різні сторони з внурішнього життя XVIII віка. Серед них знаходяться такі збірники. Два збірники матеріялів до історії родинного та громадського життя XVIII ст. Два збірники, що містять у собі відомості до історії торгівлі та промисловости в 1717 до 1726 р. Збірник матеріялів про "доходы и расходы малороссийского скарба" з 1718 до 1752 р. Збірник паперів про суспільні верстви, права та обов'язки старшини, козаків та посполитих. Два збірники документів, що стверджують права на село, млини, сіножаті, риболовлі і т. и. Де-кільки збірників листів різних російських "высоких" осіб: Бірона, Волконського, Паніна, Рєпніна та и. Збірник паперів XVIII ст. військового характера про комплектування та утримання війська то-що. Наведені відомості про склад та походжевня рукописної збірки Маркевича не лишають сумніву в тім, що як архів малоросійських актів, так і українські рукописи, що зустрічаються серед збірки славянських рукописів, мусять бути приєднані до єдиного державного українського архівного фонду. Можна вказати архівосховище, куди іх належить передати. Це – Харківський Центральний Історичний Архів, органічну частину якого вони складають, про що виразно свідчать їх походження та зміст. Ці матеріяли випадково опинилися в сучасному місці перебування і становлять у ньому мертвий капітал, бо їх ніхто не розробляв із місцевих дослідників, не рахуючи приїзжих з України.

Крім згаданої великої збірки, в музею переховуються ще инші матеріяли українського походження, але повного списка їх скласти не можна, не перевівши спеціяльного досліджування. Тому ми можемо тепер назвати лише один рукопис "Журнал о происходящих в приезд в Малую Россию... отправлениях 1745 года от всей Малороссии о бытии в Малой России по прежнему гетману и о других нуждах", що уявляють собою копії документів про обрання К. Г. Разумовського в гетьмани.[16)] В цьому ж музею переховуються рукописи та листи славнозвісного українського філософа Г. С. Сковороди.

У російській публічній бібліотеці, що має в свойому складі величезну збірку рукописів різноманітного характеру, безперечно, переховується ціла низка рукописів українського походження. Ми можемо назвати такі рукописи: 1) "списки грамот царів, королів та [с. 41] гетьманських універсалів і записи манастирів Трахтемирівського та Канівського 1706–1722 р.р., 2) збірник грамот цих же манастирів, 3) збірник виписів із "книг местских права Магдеборского ратуша Киевского" 1612–1707 р.р., 4) документи XVIII ст. про нерухоме майно Переяславської єпископії. Зазначені рукописи

вступили до бібліотеки в 1881 р.[17)] У 1882 та 1883 р.р. в склад її ввійшли: 1) листи кошового отамана Сірка до Кримського хана, 2) копія рапорта Катеринославського предводителя дворянства 1789 р. ,"о беспорядках среди крестьян вследствие слухов о восстановлении Запорожской Сечи", 3) записки про події в Волинській губерні, 4) 2 книги "указов" Київської єпископії до Ічанської протопопії.[18)]

У бібліотеці другого відділу Російської Академії Наук переховується частина знаменитого пам'ятника Румянцевської ревизії 1765–1769 р.р. Ця ревізія, як відомо, не вся дійшла до наших часів. Лиха доля спідкала цей найважливіший пам'ятник другої половини XVIII ст. Нещасливі пригоди з ним розпочалися ще при Румянцеві незабаром після закінчення опису та передачі його в архів "Малороссийской Коллегии". Вже в 1776 р. виявилось, що через перехування в вохкому приміщенні зогнило де-кільки в'язок ревізії. (Описи однієї сотні Миргородського, однієї – Полтавського, двох – Стародубівського та шости – Лубенського полків.[18] Згідно з розпорядженням Румянцева опис було перенесено в сухе та просторе приміщення. У звязку з новим адміністраційним розподілом території лівобічної України на три намісництва, ревізію було передано в Новгород-Сіверську, Чернигівську та Київську казенні палати не задовго до страшної Глухівської пожежі 1784 р., що так фатально відбилася на долі архівних багацтв Лівобережжя. Від пожежі постраждала тільки ревізія Полтавського полка, що чомусь на де-який час зосталася в Глухові. Частини ревізії, перевезені до вищезгаданих казенних палат, лежали в їх архівах, нікому невідомі і, здавалося, непотрібні. Тут, мабуть, де-які матеріяли загинули не з стихійних причин, а в наслідок загальних умов переховування.

У 60-х роках XIX ст. в Чернігівській казенній палаті відомий дослідник внутрішньої історії лівобічної України О. М. Лазаревський знайшов частину Румянцевської ревізії. За його ініціятивою цю частину було передано до Чернигівського статистичного комітета. Згадана частина складається із 148 томів та містить у собі опис полків – Чернигівського, Ніжинського, Стародубівського, частини Київського, Прилуцького та Смілянської сотні Лубенського. З цього часу ревізія стає відомою науковим колам. А. Лазаревський разом з П. Константиновичем видали: "Обозрение Румянцевской описи" в 4 вип. (Чернигів, 1865–1885). Це "Обозрение" подає зміст тих томів), що переховувалися в губ. статистичному комітеті, але зміст подано не повний, бо нема огляду де-яких сотень. Зазначене видання не задовольнило цілком наукових вимог. Критики вказували на неточність використання статистичних матеріялів опису, що не дають можливости "вивести ні дійсної кількости дворів, ні дійсного числа власників", що в виданні не наведено ні одного з маси дорогоцінних документів, що характеризують архаїчні форми землеволодіння то-що.[19)] Але цілком ясно, що ревізія містить у собі таку масу різних відо-[с. 42]мостей, документів, які можуть цікавити з того чи иншого погляду дослідників, що видання, яке ставило своїм завданням познайомити зі змістом пам'ятника, не могло задовольнити всіх вимог.

У 1890 р. цю частину ревізії за ініціятивою Чернигівського губернатора Анастасьова було передано до бібліотеки Російської Академії Наук, де вона і переховується досі. Слід зазначити, що цей пам'ятник, який, дякуючи змінній долі, опинився на чу-

Продовження додатка 4

жому грунті, вже більш 20 років лежить в Академії мертвим капіталом і не вивчається, хіба тільки приїде який небудь дослідник з України.[19)]

Друга частина ревізії в 1885 р. була передана дякуючи клопотанню голови Київської казенної палати та з розпорядження генерал-губернатора Бібікова до рукописного відділу бібліотеки університету, нині інституту народньої освіти. Але де-які в'язки лишилися тоді в палаті. Їх у 1882 р. знайшов там проф. І. В. Лучицький і тоді їх було передано до згаданої бібліотеки. Ця частина ревізії складається з 240 томів та містить у собі опис майже всього Переяславського полку, значної частини Київського, де-яких сотень Лубенського, Миргородського та де-яких поселень Гадяцького.[20)]

Від ревізії Полтавського полка збереглася невеличка частина, бо вона постраждала від трьох пожеж: Глухівської 1784 р., Катеринославської 1863 р. та Полтавської 1878 р. У зазначені міста вона попала в звязку з адміністративними реформами на Україні. У 1890 р. останки Полтавської ревізії, що переховувалися в казенній палаті, за ініціятивою проф. Багалія було перевезено до Харьківського Істарха.

Цілком ясно, що для планового переведення праці над вивченням Румянцевської ревізії необхідно об'єднати розкидані частини її в одному архівосховищі. Звичайно, таким архівосховищем може бути тільки Центральний Істарх. Ця робота повинна розпочатися перевезенням на Україну частини Румянцевської ревізії, що переховується в Ленінграді в бібліотеці Російської Академії Наук. В Київі вже де-кільки років серйозну дослідну працю над Румянцевською ревізією провадить історична секція наукового товариства, що нині увійшла в склад Всеукраїнської Академії Наук. Не дивлячись на те, що за добу з 1860 р. до наших часів розроблення Румянцевської ревізії значно, посунулось, перед дослідниками стоїть ціла низка завдань, звязаних с питаннями про вартість ревізії, яко історічного джерела, про достовірність як цифрових даних, таблиць, так і копій документів, що в великому числі додано до ревізії. Цілком зрозуміло, що всю ревізію необхідно зосередити на Україні, тому що вона входить у склад єдиного державного фонду України і тут провадиться жваве наукове розроблення її.

У Державній Археографічній Комісії при Російській Академії Наук переховуються акти українського офіційного походження із фондів Київської, Чернігівської казенних палат та Чернигівського правління. Тепер у розпорядженні комісії знаходиться 524 акти з фонду Київської казенної палати. Вони уявляють із себе разом з 1534 документами, які переховуютья в церковно-археологічному музею б. Київської духовної академії, лише останки великої збірки документів, що стверджували права Київських манастирів на належні їм маєтності. Після того, як манастирські маєтності перейшли у відання казни, документи на них згідно з указом Катерини II-ої 1786 р. було передано до Київської казенної палати, а відтіля за [с. 43] браком місця 1790 року до Київського магістрату. Кількість їх установити не можна. Можна тільки сказати, що їх було багато. Це видно із того, що до Київського магістрату було передано 14 скринь з актами.

Доля цих актів була така. Між 1790 та 1808 р.р. будинок магістрату був знищений пожежою. Тоді загинуло 5 скринь, а 9 було передано до нового помешкання "Киевських присутственных мест", в якому містилась і казенна палата, де теж чимало їх загинуло від вохкости та загальних умов переховування.[21)] У 1837 р. урядовець міністерства фінансів, виконуючи покладені на нього доручення, передав манастирські

земельні акти до бібліотеки Київської духовної академії, відкіля вони після закладання церковно-археологічного музею перейшли до нього. Більша частина документів попала в академію, а саме 1315, і лише 302 міністр фінансів в тому ж році надіслав до міністра народньої освіти, як "разные любопытные грамоты". Очевидно, із міністерства народньої освіти згадані акти перейшли до археографічної комісії. У той же час із бібліотеки Академії 230 документів було передано до генерального штабу, головним чином таких, що найкраще зберіглися та мали власноручні підписи коронованих та инших "высоких особ". Зазначені документи призначено було для передачі в публічну бібліотеку, але з розпорядження міністра народньої освіти їх було теж передано до археографічної комісії для надрукування в її виданнях. Таким чином утворилася збірка в 524 документи. Їх повинно було бути 532, але 8 загинуло в самій комісії. Зазначена збірка складається із грамот польских королів та російських царів, гетьманських універсалів, купчих записів, тестаментів, рапортів, "выписей, доношений", листів, головним чином XVI–XVIII ст., але серед них зустрічаються документи і XV ст. Більшість документів – копії. Зазначені документи мають значіння для вивчення історії манастирського та державського землеволодіння, а також історії соціяльних верств.

Чернигівські акти попали в комісію між 1837 та 1840 р.р. Їх надіслав з короткими описами голова Чернігівської палати карного суда Гребецький. Встановити точно кількість надісланих докуметів не можливо, бо не всі описи зберіглися. У всякому разі можна думати, що було надіслано більш 2000 документів, але тепер у комісії знаходиться тільки 933 документи із двох фондів – Чернигівського губ. правління – 902 та казенної палати – 31.

Можна приблизно встановити, куди поділася решта документів. У 1840 р. згідно з царським наказом було передано до військового топографічного депа 1123 документи. Вони складаються з 5 грамот Петра I Скоропадському та 20 в'язок листування різних осіб із Скоропадським та Апостолом.[22)] У 1848 р. 53 акти, що стверджували права м. Чернигова на землю, було повернено Чернігівській міській думі. Безперечно, де-які документи загинули в самій комісії. Можна з певністю сказати, що в комісію попадали документи Чернігівських архівів ще й иншими невідомими нам шляхами. Так, в комісії переховуються де-які документи з фондів Полтавського повітового суда та Переяславської ратуші. Чернигівські документи належать до другої половини XVII та XVIII ст. Вони складаються із "жалованных, послушных, похвальных грамот", універсалів та різніх форм канцелярського листування XVIII ст.: "доношений, челобитных, представ-[с. 44]лений, прошений" і т. и. Вони освітлють внутрішню історію лівобічної України з різних боків. Тут знаходяться матеріяли до історії управління, судівництва, торгівлі та промисловости, землеволодіння, соціяльних станів. Серед них знаходиться група документів військового характера про організацію полків, будування фортець, висилання козаків на лінійні роботи, боротьбу з зовнішніми ворогами і т. и.[23)] Не треба доводити, що і ці документи належить повернути до українського державного архівного фонду. Опис цих документів складено Курдюмовим та надруковано в XVII томі "Лет. занятий археогр. комиссии".

Ми говорили ввесь час про архівні фонди українського походження, передача яких Україні не підлягав сумніву. Тепер ми хочемо сказати де-кільки слів про фон-

Продовження додатка 4

ди, які, хоч їх і утворили російські установи, своїм змістом виключно торкаються українських справ, бо вони уявляють із себе діловодство центральних установ, що їм підлягала лівобічна Україна. Ми маємо на увазі: дела малороссийского приказа (1666–1701), куди входить 127 книг і 233 стовпців, "дела правительствующего сената по малороссийской экспедиции и иностранной коллегии" (1685–1761), що містять у собі 164 книги, та т. з. "малороссийские дела", які складаються із справ до 1720 р. з де-якими перервами. Перші два фонди входили в склад б. архіва міністерства юстиції, а третій – міністерств закордонних справ. Тепер вони переховуються в "древлехранилище" в Москві.

В тому-ж "древлехранилище", инакше в будинку б. архива міністерства юстиції, у відділі "дела правительствующего сената до разделения его на департаменты" переховуваються "дела о слободских полках 1762–1765" та 4 в'язки листування гетьмана Апостола та вищого українського уряду (1727–1744)[24)]

Усі ці матеріяли, а найбільше "дела сената по малороссийской экспедиции" уявляють із себе надзвичайний інтерес для досліджування історії лівобічної України з половини XVII до половини XVIII ст., бо на підставі їх можна простежити всю еволюцію відносин російського правительства до України у звязку з тим складним соціяльно-економічним процесом, що вона його переживала.

Акад. Д. Багалій і В. Барвінський

1) Эйнгорн, В. О вновь найденных малороссийских переписных книгах. Чт. Общ. Ист. Др. Рос. 1895, кн. 2, Смесь стр. 36.

2) Эйнгорн, о. с. стр. 32-33, Оглоблин, Обозрение столбцов и книг Сибирского приказа, Чт. Общ. Ист. и Др. Рос. 1895, кн. 2, стр. 275–276.

3) Эйнгорн, о. с., стр. 33.

4) [В оригінальній публікації відсутня прив'язка цього посилання до тексту – *Т. Б.*] Памятная книжка Моск. архива м-ва юстиции, Москва, 1890, стр. 144.

5) Памятная книжка Московск. архива юстиции, Москва, 1890, стр. 144.

6) Українські архівні матеріяли вступили до архіва не зразу, а в різні терміни: 1875 р. справи Слободско-українського вотчиного департамента, 1876 – Харьк. окр. суда, 1877 – Одеського, 1880 – Полтавського, 1881 – Житомирського, Київського, Харківського та Чернигівського, 1882 – Чернигівського, 1883 – Кам'янець-Подільського, Одеського та Чернигівського, 1884 – Київського та Чернигівського (Опис. докум. и бумаг, хранящ. в Моск. Архиве Минист. Юстиции, кн. 7, Москва, 1890, стр. 110–111). Встановити, коли саме вступили до архіва справи повітових, магістратських та инш. судів, за браком відомостей не можна.

7) Пам. книжка Москов. Архива Мин. Юстиции ст. 146–147.

8) Пам. кн. Моск. Арх. М. Ю. стр. 120. 2) стр. 127. 3) стр. 128. 4) Опис. док. и бумаг Моск. Арх. Мин. Юст., кн. 7, стр. 112–113.

9) Описание документов и бумаг Моск. Арх. Мин. Юст., кн. 7, стр. 112–113).

10) Зазначени відомості взято з рукописного твору В. Стратена "Архив Новороссийского и Бессарабского генерал-губернаторского управления", що має вийти в світу дальшому випуску "Архівної Справи".

Продовження додатка 4

11) “Отечеств. Записки”, т. 74.

12) Отчет Московск. Публичн. и Румянц. музеев. за 1870–72 г., Москва, 1873, ст. 29

13) Тамо-ж.

14) Иконников, Опыт русской историографии, т. 1,кн. 1, Киев, 1891, ст. 857.

15) Там-же, стор. 806.

16) Там-же, стор. 807–808, 810.

17) Максимович Г., Деятельность Румянцева-Задунайського по управлению Малороссией, т. 1, Нежин, 1913, стр. 1047.

18) Ткаченко М., Наукове розроблення Румянцевської ревізії, “Україна”, 1924 р., кн. 3, стор. 42.

19) Максимович, о. с, стор. 351.

20) Ткаченко, о. с, стор. 41, Максимович, о. с., стор. 352.

21) Курдюмов М., Описание актов, хранящихся в архиве археогр. комиссии. Летопись занятий археогр. ком., вып. 17, СПБ, 1907, ст. V–VI.

22) Там-же, стр. XIII.

23) Там-же, стр. XIV–XV.

24) І. Джиджора – Матеріяли Московського архіва міністерства юстиції до історії гетьманщини, Зап. Н. Т. ім. Шевченко, т. 86, стр. 60–61, 65. Памятная книжка Моск. архива министерства юстиции, стр. 25–26, 127, 130.

Джерело:

[196, с. 34–44].

Зведена таблиця обсягів повернутої/переданої

	Одиниці в межах надходження	Одиниці зберігання	Музейні предмети/ експонати	Томи	Меморіадьні предмети	Друковані видання	
1993	165; 48; 572			6	257	32	
1994:	398; 902; 138; 24; 43; 592; 54; 31; 13; 2 тис.; 1; 18; 1; 114; 10; 2; 3				2; 60	20; 767	
1996	12; 36; 12; 1; 69; 22; 1				34	36	
1997	6; 150; 850				16		
1998–2001	12; 1; 30	337; 59; 24	3; 2			417	
2002							
2003	16						

***** Станом на 30 січня 2011 р. У таблиці збережено первісні облікові параметри надходжень,

Додаток 5

в Україну архівної українки*

	Одиниці архівних документів/ одиниці документів/ документи	Справи	Аркуші	Картини	Теки/ архівні теки доку-ментів	Фото	Інше
	1865						252 кадри
	96 тис.		70	2			2 прим. альбомів; 310 тис. кінокадрів
	707					30	
	938		72; 160; 56; 16				109 друк. видань; фото; слайди; 3890 фотовідбитків; 47 ящиків
			3	101		1	83 од. порцеляни; 10 клясерів; 84 спр. на папер. основі; 1 спр. фотонегативів; 35 книг; 2 скульптури
			Понад 1500 (копії)				понад 1000 негативів на склі

за даними порталу “Архіви України”.

	Одиниці в межах надходження	Одиниці зберігання	Музейні предмети/ експонати	Томи	Меморіадьні предмети	Друковані видання	
2004			219			23 (прим.)	
2005							
2006							
2007							
2008	15						
2009			11	13			
2010						1003	
разом	6362	420	235	19	367	2298	

Джерело:
[175].

Продовження додатка 5

	Одиниці архівних документів/ одиниці документів/ документи	Справи	Аркуші	Картини	Теки/ архівні теки документів	Фото	Інше
	727	3					
					10		13 томів мікрофільмів з копіями д-тів; 172 аудіокасети; 15 арх. коробок д-тів; понад 3 тис. д-тів (в тч фотод-ти)
	64; 194; 173; 24	1; 1; 8			5; 83; 44		152 автографи Т. Шевченка
	1459		129				475 од. зб. фонод-тів; 3 од. зб. відеод-тів
	4723		108				234 од. обліку (фотод-ти)
	1	14; 76 (умовних)					2134 арк. д-тів; період. видань; фотод-ти; 290 сканів; 113 сканів; 20 фрагментів номерів газет; 33 фрагменти газет
	бл. 10800	86				350	6 од. зб. (15 од. обліку) грамплатівок; 1400 од. зб. фонозаписів та світлин;
	бл. 117675	189	2114	103	142	381	403 скани та ін.

Додаток 6

Чисельність співробітників Спеціального відділу таємних фондів та Відділу таємних фондів ЦДІА УРСР у м. Києві (1945–1962)

Дата	План			Звіт		
	Наукових	Архівно-технічних	Всього	Наукових	Архівно-технічних	Всього
жовтень-грудень 1945 р.						6
1946 р.			Принаймні 4			
І-ше півріччя 1946 р.						6[1]
1948 р.[2]	5/10	2/3	7/13	3 с.н.с., 6 н.с.		9, некомплект 4
ІІ-ге півріччя 1948 р.						4
1949 р.	8	2	10			4
1950 р.	3	1	4			
Відділ ТФ ЦДІА УРСР у м. Києві						
1960 р.			2			
1961 р.			2			
1962 р.			2			

Джерела:

[12, арк. 14]; [22, арк. 2–4, 15]; [32, арк. 7, 12, 52, 65, 69]; [33, арк. 9]; [34, арк. 92]; [95, арк. 11, 33–36]; [96, арк. 8]; [105, арк. 2–5]; [107, арк. 9]; [109, арк. 1–2].

[1] Зазначається загальна кількість співробітників відділу ТФ ЦДІА УРСР у м. Києві, але зміст матеріалів, що опрацьовувалися у ньому, цілком корелюється з документами "празького" походження.

[2] Збереглися два плани роботи Спеціального відділу ТФ ЦДІА УРСР у м. Києві на 1948 р., складені в січні і лютому 1948 р. Ці дані наведено через похилу риску. Очевидно, варіант плану від лютого став остаточним.

Додаток 7

Відомості про кількісний склад фондів Спеціального відділу таємних фондів ЦДІА УРСР та їхнє науково-технічне опрацювання (1945–1946)

Дата	Всього фондів	Обліковано	Обсяг	Заінвентаризованих	Нерозібраних
На 01.01 1946 р.	291	–	20617 од. зб. 3510 кг розсипу	28 фондів 3881 од. зб.	–
На 01.01 1947 р.	260	188	19759 од. зб. 1680 кг розсипу	111 фондів 7290 од. зб.	149 фондів (12469 од. зб. та 1680 кг розсипу)

Джерело:

[18, арк. 9].

Додаток 8

Науково-технічне опрацювання та оперативна розробка документів Відділу таємних фондів (1945) і Спеціального відділу таємних фондів ЦДІА УРСР (1945–1950)

1945 р.					
Стан опрацювання					
Тип звітності	Прийнято	Впорядковано	Розібрано	Всього фондів і обсяг	Заінвентаризовано
План	7 тонн				
Звіт	2510 кг розсипу з ЧСР			291 ф. (20617 од. зб., 3510 кг розсипу)	28 фондів 3881 од. зб.
Звіт за 15.10.45–01.01.46		6 фондів (217 од. зб.)	ф. УГК в Празі (300 од. зб., 97 кг)		

Оперативна розробка						
Тип звітності	Матеріали на	Документи	Спецхарактеристики фондів	Історичні довідки	Запитів позит./негат.	Списки
Звіт за 15.10.45–01.01.46	135 осіб	20	4	3 (УГК, УПСР, УІК)		
Звіт	211 копій документів				29/60	8 на 433 особи

Продовження додатка 8

1946 р.					
Стан опрацювання					
Тип звітності	Всього фондів і обсяг	Обліковано	Заінвентаризовано	Не розібрано	Опрацьовано (впорядковано) фондів
План		106 повністю/ 185 неповністю			
Звіт за І-ше півріччя					63
Звіт	260 (19759 од. зб., 1680 кг розсипу	188	111 фондів 7290 од. зб.	149 фондів (12469 од. зб. і 1680 кг розсипу)	87 (5056 од. зб.) (інші дані: 88 ф., 5073 од. зб.)
Запити за 1946 р. на осіб	Позитивні 130	Негативні 139			

Оперативна розробка						
Тип звітності	Короткі характеристики на укр. білоем. / огляди груп фондів	Картковий облік	Короткі історичні довідки	Списки-довідники і спецповідомлення	(Персональні) характеристики	Довідки-орієнтировки
План	3 огляди (політичних партій, громадських організацій та преси)	огляд картотеки українських білоемігрантів, які емігрували у 1917–1921 рр.	68			5
Звіт за І-ше півріччя	34 характеристики	124	16		24	1

Продовження додатка 8

Тип звітності	Всього фондів і обсяг	Обліковано	Заінвентаризовано	Не розібрано	Опрацьовано (впорядковано) фондів	
Звіт	На 1.01 1947 р. складено список всіх ТФ	190 осіб	17 історичних довідок	170 осіб	30	2

1947 р.					
Стан опрацювання					
Тип звітності	Всього фондів і обсяг	Впорядковано	Повністю впорядковано	Не впорядковано	Отримано
План		100 фондів (11400 од. зб., 600 кг розсипу)	100 фондів		
План	Перегляд фондів ПА на предмет виявлення “к/р елементу”: 20 фондів				
Звіт за І-ше півріччя	501 фондів (33500 од. зб. та 5000 кг розсипу)	41 фонд (1427 од. зб.)			241 (чи 247) фонд (3800 од. зб. і 3500 кг розсипу)[1]
На 01.07.47		153 фонди (8810 од. зб.)			
Звіт	493 фондів (26466 од. зб., 6645 кг розсипу)	180 фондів (12141 од. зб.)	67 фондів (4267 од. зб.)	313 фондів (14302 од. зб. і 6645 кг розсипу)	249 фондів (3513 од. зб. і 5500 кг розсипу)
Звіт	Перегляд фондів ПА на предмет виявлення “к/р елементу”: 7 фондів				

Оперативна розробка						
	Довідки-орієнтировки	Картотека на укр. білоемігрантів за кордоном	Картковий облік	Списки-довідники	Характеристики на фондоутворювачів особових фондів	Індивідуальні історичні довідки/ групові історичні довідки
План	4	закінчити			20	16 ф. / 4

Продовження додатка 8

	Довідки-орієнтировки	Картотека на укр. білоемігрантів за кордоном	Картковий облік	Списки-довідники	Характеристики на фондоутворювачів особових фондів	Індивідуальні історичні довідки/ групові історичні довідки
Звіт за І-ше півріччя	1		137 к/р	3 на 110 (з 137)	3	
Звіт	2		1367 "к/р елем."	5 (3 з них на 100 відіслано)	5	2 історичні довідки

1948 р.					
Стан опрацювання					
Тип звітності	Всього фондів і обсяг	Упорядкування	Опрацювання	Закінчити облік фондів: заповнити аркуши і картки фондів	–
План		75 фондів (12955 од. зб. та 2104 кг розсипу): мало скласти 18500 од. зб.		На 274 фонди	
Звіт за І півріччя		Повністю 2 особові фонди і фонд УГА (2767 од. зб.)			
На 01.07.48	427 фондів				
Звіт за ІІ-ге півріччя			270 фондів		
Звіт		84 фонди (13254 од. зб., 2000 кг розсипу). Інші дані: 17484 од. зб.			
У 1948 р. було закінчено складання аркушів і карток усіх фондів Спеціального відділу ТФ ЦДІА УРСР					

Продовження додатка 8

Оперативна розробка						
Тип звітності	Довідки-орієнтировки	Картотека (тобто взято на облік)	Перегляд фондів для виявлення "к/р елемента"	Списки-довідники	Характеристики на особові фонди/ персональні	Групові історичні довідки
План	3 групи, 55 фондів (чи 58 фондів у іншому джерелі)	6	13			3 на 58 фондів
Всього у 1948 р. планувалося розробити 41 фонд (11000 од. зб.)						
Звіт за І-ше півріччя		12009 карток	708 од. зб.	5 на 350 осіб		3 спеціальні довідки на емігрантські організації
Звіт		880 од. зб. (19298 осіб): 267 (члени партій та організацій); 13800 (укр. емігранти)		5 на 350 осіб		3 спеціальні довідки на емігрантські організації
Запитів	20 позитивних, 140 негативних					

1949 р.					
Стан опрацювання					
Тип звітності	Всього фондів і обсяг	Упорядкування	Розбір	Надійшло з установ УРСР	Передача до обласних державних архівів
План		148 фондів (1900 од. зб., 1610 кг розсипу)	17 фондів (13781 од. зб.) з переважно особовими даними	50 кг, 100 кг, та 250 кг розсипу з фондів надходження 1947–1948 рр.	48 фондів (447 од. зб.) і 421 кг розсипу

Продовження додатка 8

Тип звітності	Всього фондів і обсяг	Упорядкування	Розбір	Надійшло з установ УРСР	Передача до обласних державних архівів
Планується скласти справи фондів на 418 фондів					
Звіт	На 1.01 1950 р. 353 фонди (38491 од. зб.)	83 фонди (4274 од. зб., близько 1861 кг розсипу: 8194 од. зб.)			Передача до Львівського обласного державного архіву
На 01.01. 49	425 (30827 од. зб., близько 3780 кг розсипу)	268 (28785 од. зб)			7 фондів (141 од. зб., 121 кг розсипу)
Всі фонди впорядковано повністю, крім підшивки і часткової нумерації аркушів. Заведено справи на всі 353 фонди відділу, тобто "учет фондов отдела закончен"					

Оперативна розробка						
			Члени антирад. партій, союзів, організацій / інші елементи			
	Групові історичні довідки	Взяття на облік	Взяття на облік за алфавітними книгами-довідниками	Взяття на облік за списками-довідниками	Запити	Розробка
План	4 на 83 фонди	72 тис. білоемігрантів				7 фондів (13781 од. зб.)
На 01.01. 50			170.909/ 9617	80.000/ 2000		
Звіт	2 на 41 фонд та 46 коротких історичних довідок	55400 карток			457 на 571 особу, 156 позит./ довідки 211 на 235 осіб, 37 позит.	10850 од. зб.

Продовження додатка 8

1950 р.						
Стан опрацювання						
	Всього фондів і обсяг	Обліковано і впорядковано	Обробка	Заміна обкладинок	Отримано	
На 01.01. 50	352 фонди (37424 од. зб.) чи 353 фонди (38491 од. зб.)	закінчено				
План			250 кг розсипу 1947–1948 рр.	3500 од. зб.		
Звіт			75 одиниць і 451 кг розсипу (лише 70 од. зб. і 125 кг розсипу підлягають зберіганню у Спеціальному відділі ТФ)		1900 кг розсипу з Львівського архіву та 373 кг розсипу від Комісії з історії ВВВ АН УРСР	
На 01.01. 51	260 фондів (138607 од. зб.) без 600 од. зб. і 1000 кг розсипу тимчасового зберігання					
Оперативна розробка						
	Історичні довідки, орієнтировки та характеристики	Картковий облік	Картки	Запитів	Розробка	
План	Вже є на 115 фондів	Взято всі особи, які проходять за матеріалами і підлягають обліку	16 тис		16 фондів (250 од. зб.)	

Продовження додатка 8

	Історичні довідки, орієнтировки та характеристики	Картковий облік	Картки	Запитів	Розробка	
План	Розробити 16 фондів (250 од. зб.)					
На 01.01. 51					Всі основні фонди розроблено	
Звіт		6286	2798	25		
Звіт	Розроблено 166 од. зб.					
Запитів: 25						

Джерела:

[7, арк. 31]; [8, арк. 65]; [12, арк. 14, 15, 29]; [17, арк. 9 зв.]; [18, арк. 9]; [19, арк. 88–88 зв.]; [20, арк. 49]; [22, арк. 2–3, 15, 21, 22, 37, 39, 46, 47]; [29, арк. 2–5, 8–13, 32–34, 80–82]; [32, арк. 3–5, 9, 10, 33–35, 52, 65–67, 71, 73]; [33, арк. 5–7, 45–58, 68, 72]; [95, арк. 9]; [96, арк. 2–3, 5, 6, 11, 43–48, 53]; [97, арк. 10].

Додаток 9

Відомості про обсяг документів таємних відділів державних архівів УРСР та їхній стан (1945–1947)

Дата	Кількість	Кількість оброблених фондів	Кількість необроблених фондів
1945 р.	1972 фонди (282023, 38092 кг розсипу)		
На 01.07.47	13066 фондів (1190987 од. зб., 46752 кг розсипу)		1900 фондів (360865 од. зб., 40457 кг розсипу)
І-ше півріччя 1947 р.		408 фондів (20977 од. зб., 6 кг розсипу)	

Джерела:

[6, арк. 1]; [26, арк. 35 зв.].

Додаток 10

Звіти про оперативну роботу державних архівів УРСР (1945, 1946, 1947)[1]

1945 р.						
Окупаційний період						
Виявлено і обліковано					Передано для оперативного використання в органи НКВС–НКДБ, СМЕРШ	
	Всього виявлено	Обліковано за картотеками	Обліковано за списками-довідниками	На кількість осіб	Кількість списків	На кількість осіб
1	1405	1659	12	601	13	1382
2	684	684	7	592	8	631
3	3044	3044	5	2319	6	2529
4	135	135	1	135	1	135
Дореволюційний період						
5	51	51				

1. Члени українських націоналістичних товариств і організацій
2. Члени ОУН
3. Члени УПА
4. Українські білоемігранти
5. Керівний склад установ буржуазно-націоналістичних урядів.

Станом на І-ше півріччя 1946 р.						
Виявлено і обліковано					Передано для оперативного використання в органи НКВС–НКДБ	
	Всього виявлено	Обліковано за картотеками	Обліковано за списками-довідниками	На кількість осіб	Кількість списків	На кількість осіб
1	388	388	4	151	4	151

[1] У таблицях збережено термінологію документів.

Продовження додатка 10

2	113	113	1	436		
3	271	271	1	271	1	271

1. Особи що проходять за документами дореволюційного періоду
2. Керівний і рядовий склад буржуазно-націоналістичних урядів
3. Реемігранти, що відступали за кордон у 1920 р.[2]

1946 р.						
Виявлено і обліковано					Передано для оперативного використання в органи НКВС–НКДБ	
	Всього виявлено	Обліковано за картотеками	Обліковано за списками-довідниками	На кількість осіб	Кількість списків	На кількість осіб
1	1593	1593	14	1719	14	1719
2	536	536	5	455	5	455

1. Члени українських націоналістичних товариств і організацій
2. Реемігранти, що відступили за кордон у 1920 р., і білоемігранти.

Станом на 1 січня 1948 р.						
	Взято на облік (кількість осіб)				Передано списків-довідників у звітному році (1947) на кількість осіб	
	За алфавітно-довідковими картотеками		За списками-довідниками			
	За 1947 р.	Всього на 01.01.48	За 1947 р.	Всього на 01.01.48	Оперативним органам	ГАУ МВС СРСР
1	2353	7924	420	1859	394	
2	17957	41116	10455	24124	6781	5936
3	9912	12723	9507	11726	2903	1216

1. Члени антирадянських політичних партій, союзів і організацій
2. Члени контрреволюційних націоналістичних організацій і партій
3. Офіцери білих (буржуазних армій).

---

[2] У тогочасній планово-звітній документації за дату еміграції з України взято лише 1920 р.

Джерела:

[6, арк. 11–14]; [20, арк. 17–19 а, 59–61]; [26, арк. 85–86].

Додаток 11

Відомості про виявлення, облік та використання документів таємних фондів ЦДІА УРСР (1946)[1]

1. Українські емігранти за кордоном, які займалися антирадянською діяльністю (емігрували в 1918–1920 рр.)
2. Зрадники українського народу, які емігрували за кордон в 1943–1944 рр.
3. Особи, які служили в "Українській повстанській армії–УПА" в 1943–1944 рр.

"По каким окраскам"	Виявлено та обліковано			
	Всього виявлено	Обліковано за картотекою		Обліковано за списками-довідниками
1	116/ 212[2]	Готується розширена картотека з характеристиками на емігрантів, які вели антирадянську діяльність / 182		– / 140
2	8 / 8	Готується розширена картотека з характеристиками на емігрантів, які вели антирадянську діяльність / 8		– / 6
3	836 / 836	836 / 836		836 / 836
"По каким окраскам"	Використання матеріалів			
	Передано в НКВС, НКДБ та "СМЕРШ"		Надіслано до УДА НКВС СРСР		Складено спецповідомлень і довідок
	списків	На кількість осіб	списків	На кількість осіб	
1	– / 2	– / 27			44 / 46
2					6 / 6
3			3 / 3	836 / 836	

[1] У таблиці збережено термінологію документів.
[2] Обсяги робіт у першому півріччі та за весь рік подано через похилу риску.

Продовження додатка 11

"По каким окраскам"	Використання матеріалів						
	Надійшло запитів					Виконано	
	НКВС/ МВД	НКДБ/ МДБ	"СМЕРШ"	Радянські і партійні органи	Всього	Позитивних	Негативних
1					49 / 62	6 / 8	43 / 54
2							
3							

Джерело:

[22, арк. 25, 40].

Додаток 12

Науково-технічне опрацювання та оперативна розробка документів надходження 1958 р. у Відділі таємних фондів ЦДІА УРСР у м. Києві

1960 р.					
	Стан опрацювання			Оперативна розробка	
Тип звітності	Повне упорядкування	Короткі історичні довідки	Відбіркові списки на знищення	Довідки-орієнтировки	Картковий облік
План				2–3	12000 осіб
Звіт	19 ф. (63 кг розсипу): 212 од. зб.	15 на 19 фондів	5 списків на 6,5 кг “утилю”	Оперативна розробка майже не проводилася. Перенесена на 1961 рік.	
Оперативна розробка					
1961 р.					
	Перегляд і оцінка документів	Картковий облік	Часткова звірка карток і внесення додаткових відомостей	Систематизація карток за точним алфавітом	Нумерація аркушів справ, що підлягають розробці
План	3000 од. і 26 б/ч[1]	28000 карток та 450 б/ч	90 б/ч	28000 карток та 60 б/ч	80000 арк., 20 б/ч
Планувалося: розробити 185 фондів (бл. 5000 од. зб.), скласти 60000 карток					
Звіт	72 ф (3047 од. зб.)	437 од. зб., 25000 карток	виконано	25000	виконано
Розроблено: 51 фонд (2817 од. зб.). Січень – жовтень 1961 р.: наведено лише 6 довідок за матеріалами ПА					
1962 р.					
План	- і 15 бч	5500 і 108 б/ч	- і 20 б/ч	5000 і 10 б/ч	- і 3 б/ч
Звіт	- і 4 б/ч	1558 і 22 б/ч	- і 11 б/ч	3997 і 10 б/ч	- і -
Планувалося: розробка 100 од. зб., 5 фондів загальним обсягом 708 од. зб.					
“Оперативну роботу” було припинено в І-му півріччі					

[1] Бюджет часу.

Джерела:

[105, арк. 1–2, 6–8]; [107, арк. 2, 7, 9, 10, 15]; [109, арк. 1–7].

Додаток 13

"Празькі" зібрання у масиві еміграційних фондів ЦДАВО України: Реконструкція

В основу таблиці покладено два переліки фондів ПА, наявні у ЦДАВО України [117; 119], назви фондів подано за Реєстром фондів та Електронним фондовим каталогом ЦДАВО України [449]; при цьому уточнено назви деяких географічних об'єктів.

Астериском (*) позначено надходження з Праги у вересні 1945 р. і Львова у квітні 1947 р.

Курсивом виділено фонди, відсутні у обох переліках (Перелік інституційних і особових фондів ПА).

У назвах граф: спр. ф. – справа фонду (запис у справі фонду про надходження з Праги у вересні 1945 р.); сп. 52 – Список 1952 р.; сп. 62 – Список 1962 р.

Підкреслено номери фондів, у яких порядковий номер у Реєстрі фондів ЦДАВО України не співпадає з порядковим номером Переліку особових фондів або номерами списків. Порядковий номер подано за Реєстром. Наявність номеру фонду у тому чи іншому обліковому документі позначено знаком "+".

У графі "№" порядкові номери надано фондам, які повністю або частково, за даними облікових документів (справа фонду, списки 1952 та 1962 рр., Список УІК), належать до ПА. Позначка "ем" у паралельній нумерації означає еміграційне походження фонду, "празьке" походження якого не підтверджується відомостями справ фондів і списків; нею також позначено фонди львівського походження.

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
1 ем	380	Український національно-державний союз у Відні (Австрія)				
2 ем	647	Змієнко Всеволод Юхимович (28.10.1886–30.10.1938) – генерал-хорунжий армії УНР, начальник штабу 6-ої січової стрілецької дивізії армії УНР, один із засновників Українського військово-історичного товариства у Варшаві				
1	*1065*	*Рада народних міністрів Української Народної Республіки, м. Київ, м. Кам'янець-Подільський, травень 1920 р. – м. Київ, липень–сер-*			+	

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
		пень 1920 р. – м. Кам'янець- Подільський, з 1921 р. – м. Тарнув (Польща)				
2	*1075*	*Військове міністерство Української Народної Республіки, м. Київ; з 16.02.1919 р. – м. Вінниця, з березня 1919 – м. Проскурів, м. Рівне, мм. Кам'янець-Подільський, Київ, Вінниця, з 1921 – м. Тарнув (Польща)*			+	Список УІК
3	*1078*	*Головне управління Генерального штабу Української Народної Республіки, м. Київ; з лютого 1919 р. – м. Жмеринка, м. Рівне, з червня 1919 р. – м. Кам'янець-Подільський*				Список УІК
4	*1429*	*Канцелярія Директорії Української Народної Республіки, м. Київ, з лютого 1919 р. – м. Кам'янець-Подільський, з грудня 1920 р. – Польща, Чехословаччина*	+			Список УІК: 3 кг розсипу; Реєстр: 305 справ
3 ем	1470	Кривда-Соколенко Петро Маркіянович – віце-директор департаменту місцевого самоуправління Міністерства внутрішніх справ Директорії УНР, квітень 1921 р. – січень 1927 р. – м. Тарнув (Польща)				–
5	*1509*	*Міністерство фінансів УНР, січень 1919 р. – м. Київ, лютий 1919 р. – м. Вінниця Подільської губернії, квітень 1919 р. – м. Рівне, Волинської губернії, листопад м. Кам'янець-Подільський, Подільської губернії, 1920 – мм. Кам'янець-Подільський, Вінниця, Тарнув (Польща)*			+	

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
6	*1604*	*Міністерство народного здоров'я і опіки Української Народної Республіки, м. Київ січень 1919 р. – лютий 1919 р. – м. Вінниця, квітень 1919 р. – м. Рівне, червень 1919 р. м. Кам'янець-Подільський, з серпня 1920 р. – на території Польщі – мм. Тарнув, Ченстохова*	+		+	Список УІК
4 ем	1823	Винниченко Володимир Кирилович (1880–1951) – політичний і державний діяч, письменник, Голова Генерального секретаріату УЦР, генеральний секретар внутрішніх справ, Голова Ради народних міністрів УНР, Голова Директорії УНР		+		Б-ка філіалу АН УРСР у Львові у квітні 1947 р.
5 ем	1844	Рада виборних російського концентраційного табору Суем в м. Верден (Франція)				
6 ем	1868	Холодний Петро Іванович (1874–1930) – державний діяч, художник, член Української Центральної Ради, міністр освіти Директорії УНР				
7	1871	Огієнко Іван Іванович (митрополит Холмський Іларіон) (1882–1972) – політичний, державний культурний і церковний діяч, історик, професор, міністр освіти, міністр сповідань Директорії УНР	+*	+		Список УІК
7 ем	1876	Євтимович Варфоломей Пимонович (1888–1950) – військовий і громадсько-політичний діяч, член Союзу гетьманців-державників, полковник армії УНР				Б-ка філіалу АН УРСР у Львові у квітні 1947 р.
8 ем	2254	Армійська гонорова рада ордена "Залізного Хреста" Української Народної Республіки, м. Каліш (Польща)				

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
8	*2373*	*Штаб 6-ої стрілецької дивізії військ Української Народної Республіки (Польща), табори Александрув і Ланьцут*			+	
9 ем	2439	Штаби інтернованих військ армії Української Народної Республіки, табори: Вадовіце, Каліш, Ланьцут, Александрув, Пікуліці, Стшалково, Щепьорно (Польща) (колекція)				
10 ем	2466	Тарнувське місцеве бюро поштово-телеграфних службовців Української Народної Республіки, м. Тарнув				
11 ем	2467	Товариство допомоги українській шкільній молоді в таборах інтернованих у Польщі, м. Каліш				
12 ем	2496	Тарнувський відділ Українського товариства Червоного Хреста, м. Тарнув (Польща)				
13 ем	2562	Головне управління Червоного Хреста Української Народної Республіки, м. Ченстохова, (Польща)				
14 ем	3077	Посольство Української Держави в Німеччині, м. Берлін				Сформовано у 1951 р. у ЦДАЖР УРСР з 10 од. зб., виявлених у фонді № 3198
15 ем	3096	Товариство ”Союз українок” УНР, м. Тарнув (Галичина)				
16 ем	3179	Головний військово-історичний музей-архів при Генеральному штабі військ Української Народної Республіки				

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
9	3192	Українська військово-санітарна місія в справах українських полонених в Німеччині, м. Берлін	+ 24 спр.		+ 6 спр.	Список УІК: Угорщина; Список 1962 р.: за кордоном
10	*3198*	*Посольство Української Держави в Австро-Угорщині, м. Відень*		5 спр.	+	Сформовано у 1951 р. у ЦДАЖР УРСР з 5 справ, виявлених у фонді № 3198[1]
17 ем	3208	Головна управа товариства Українського Блакитного Хреста, з 1920 р. – м. Тарнув (Польща)				
18 ем	3215	Польова дирекція залізниць України (з 1920 р. – на території Польщі, табори Ченстохова, Станіслав і ін.)				
11	*3216*	*Управа головного комісара уряду Української Народної Республіки, м. Житомир, м. Рівне*				Список УІК
19 ем	3264	Українська військова ліквідаційна комісія у справах полонених і інтернованих в Речі Посполитій Польській, м. Варшава				
12	3307	Всеукраїнська спілка Військових інвалідів УНР в таборі інтернованих Щепьорно (Польща)	+ 19 спр.			Список УІК
20 ем	3323	Бюро біженців з України в Тарнуві, м. Тарнув (Польща)				
21 ем	3324	Центральне бюро біженців з України, м. Тарнув (Польща)				
22 ем	3327	Щоденна газета “Українська трибуна” – орган Українського центрального комітету Речі Посполитої Польський (орган української еміграції), м. Варшава				

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
13	3499	Курси українського вчительського семінару у м. Відень (Австрія)		+	+	Б-ка філіалу АН УРСР у Львові у квітні 1947 р.
14	3504	Обідний Михайло Юрійович (1889–1938) – етнограф, поет, співзасновник Етнографічного товариства Підкарпатської Русі, сотник армії УНР, урядовець Головного військово-історичного музею-архіву при Генеральному штабі військ УНР у Празі	+	+		Список УІК
23 ем	3508	Український Центральний Комітет в Речі Посполитій Польській, м. Варшава				
15	*3512*	*Посольства Української Держави і Української Народної Республіки в Фінляндії (об'єднаний фонд)*	+ 15 спр.		+ 47 спр.	Список УІК
16	*3513*	*Дипломатична місія Української Народної Республіки в Скандинавії, лютий 1919 р. – м. Гельсінгфорс, березень 1919 р. – м. Стокгольм*	+			Список УІК
17	3514	Відділ Українського Червоного Хреста в Угорщині, м. Будапешт	+			Список УІК
18	*3518*	*Надзвичайна дипломатична місія УНР в Угорщині, м. Будапешт*	+			Список УІК
19	*3519*	*Надзвичайна дипломатична місія УНР в Чехословаччині, м. Прага*	+		+ 33 спр.	Список УІК
20	3520	Команда Української бригади в м. Німецьке Яблонне (Чехословаччина)	+ 12 спр.		+ 501 спр.	Список УІК
21	3521	Український військовий табір в Йозефові (Чехословаччина)	+		+ 251 спр.	

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
24 ем	3522	Табір полонених старшин Української Галицької армії в м. Тухля (Польща)				Б-ка філіалу АН УРСР у Львові у квітні 1947 р.
22	3523	Табір інтернованих українців з армії Української Народної Республіки в м. Щепьорно (Польща)			+ 5 спр.	Б-ка філіалу АН УРСР у Львові у квітні 1947 р.
25 ем	3524	Табір інтернованих українців з армії Української Народної Республіки в м. Стшалково (Польща)				Б-ка філіалу АН УРСР у Львові у квітні 1947 р.
23	*3525*	*Культосвітній відділ 3-ї залізної стрілецької дивізії армії УНР в таборі Каліш (Польща)*	+			
26 ем	3526	Табір інтернованих українців з армії УНР в м. Александрув (Польща)				Б-ка філіалу АН УРСР у Львові у квітні 1947 р.
27 ем	3527	Калішська філія товариства бувших вояків армії Української Народної Республіки м. Каліш (Польща)				Б-ка філіалу АН УРСР у Львові у квітні 1947 р.
28 ем	3528	Товариство бувших вояків армії Української Народної Республіки у Франції, м. Париж				ЦДАЖР БРСР у 1946 р.
29 ем	3529	Філія Українського військового комітету допомоги в м. Грац (Австрія)				Б-ка філіалу АН УРСР у Львові у квітні 1947 р.
24	3530	Український робітничий табір в м. Ліберці (Чехословаччина)	+ 1 спр.		+	Список УІК
30 ем	3531	Товариство “Гурток українців з Галичини та Буковини в Ростові-на-Дону”, м. Ростов-на-Дону				

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
31 ем	3532	Український науковий інститут у Варшаві, м. Варшава				Б-ка філіалу АН УРСР у Львові у квітні 1947 р.
32 ем	3533	Табір військовополонених українців-офіцерів з російської армії в м. Йозефові (Чехословаччина)				Б-ка філіалу АН УРСР у Львові у квітні 1947 р.
25	3534	Головна еміграційна рада в Парижі, м. Париж			+	Очевидно, з ЦДАЖР БРСР у 1946 р.
33 ем	3535	Українське товариство прихильників Ліги Націй в Парижі, м. Париж				ЦДАЖР БРСР у 1946 р.
34 ем	3536	Церковна рада Української православної автокефальної церкви в Парижі, м. Париж				ЦДАЖР БРСР у 1946 р.
35 ем	3537	Редакція Українського тижневика часопису “Тризуб” в Парижі, м. Париж (Франція)				ЦДАЖР БРСР у 1946 р.
36 ем	3541	Ревізор військових місій УНР за кордоном, жовтень 1919 – мм. Відень, Берлін, грудень 1919 – м. Варшава, 1920 – мм. Прага, Відень				Львівський облдержархів у квітні 1947 р.
37 ем	3542	Дипломатична місія УНР в Данії, м. Копенгаген		11 спр.		Прийом 18.03.49
38 ем	3543	Жуковський Олександр Тимофійович – генерал армії УНР, міністр військових справ Директорії УНР		+		Б-ка філіалу АН УРСР у Львові у квітні 1947 р.
	3549	Грушевський Михайло Сергійович – голова Центральної Ради		+		Список УІК; фонд передано до ЦДІА УРСР у м. Києві

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
39 ем	3557	Широцький Костянтин Віталійович – професор, член "Української громади"				
26	3560	Животко Аркадій Петрович (1890–1948) – культурний і політичний діяч, публіцист, дослідник історії української преси, член Української Центральної Ради, член ЦК Української партії соціалістів-революціонерів, керівник Українського історичного кабінету в Празі	+	+		Список УІК
27	3561	Оглоблин Олександр Петрович (1899–1992) – історик, професор Київського університету, співробітник ВУАН АН УРСР, професор УВУ, член НТШ	+	+	+	
28	3562	Григоріїв Ничипір (Никифор) Якович (1883–1953) – голова ЦК Української партії соціалістів-революціонерів за кордоном, член Української Центральної Ради, міністр освіти УНР (УЦР), професор Українського соціологічного інституту в Празі	+	+		Список УІК
29	3563	Шаповал Микита Юхимович (1882–1932) – політичний і державний діяч, член ЦК УПСР, міністр пошт і телеграфу УНР, міністр земельних справ Директорії УНР, доктор соціології Українського соціологічного інституту в Празі, Української господарської академії в Подєбрадах	+	+		Список УІК
40 ем	3566	Товариство допомоги емігрантам з України, м. Львів				Б-ка філіалу АН УРСР у Львові у квітні 1947 р.

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
41 ем	3567	Комітет опіки над українськими біженцями з Західної України в Німеччині, м. Берлін				
42 ем	3568	Комітет опіки над українськими біженцями з Західної України в Німеччині, м. Найгеберг				
43 ем	3569	Союз українських організацій в Польщі, м. Львів				Львівський облдержархів у квітні 1947 р.
44 ем	3570	Союз українських студентських громад у Польщі, м. Варшава				Б-ка філіалу АН УРСР у Львові у квітні 1947 р.
45 ем	3571	Українська студентська громада у Варшаві, м. Варшава				Б-ка філіалу АН УРСР у Львові у квітні 1947 р.
46 ем	3572	Союз українських студентів емігрантів в Німеччині, м. Берлін				Прийнято 18.03.49
47 ем	3573	Українське видавництво “Східно-Європейська кореспонденція”, м. Берлін (Німеччина)				Прийнято 18.03.49
48 ем	3574	Редакція науково-публіцистичного журналу “Нова доба” – органу Українського Центрального комітету в Речі Посполитій Польській, м. Краків				Б-ка філіалу АН УРСР у Львові у квітні 1947 р.
30	3575	Українське бюро преси в Берліні, м. Берлін			+	Прийнято 18.03.49
31	*3581*	*Посольство Української Народної Республіки в Австрії, м. Відень*			+	
49 ем	3586	Товариство “Молода громада” у Львові, м. Львів				

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
50 ем	3603	Делегація Української Народної Республіки в Парижі, м. Париж				
32	*3619*	*Посольство Української Народної Республіки в Німеччині, м. Берлін*			+	
33	3634	Богацький Павло Олександрович (17.03.1883–23.12.1962) – письменник, літературознавець, публіцист, політичний діяч, член ЦК Української партії соціалістів-революціонерів за кордоном, секретар Українського соціологічного інституту	+	+		Список УІК
51 ем	3635	Українське православне братство імені святих Кирила та Мефодія, м. Тарнув (Польща)				
52 ем	3637	Управа Тарнувської філії товариства допомоги біженцям з України, м. Тарнув (Польща)				
53 ем	3644	Українське хорове товариство в м. Тарнув (Польща)		+		Б-ка філіалу АН УРСР у Львові у квітні 1947 р.
54 ем	3646	Рада представників українського студенства в еміграції, м. Ченстохова (Польща)				
34	3656	Рада Української Народної Республіки, м. Тарнув (Польща)			+	
55 ем	3660	Комітет Українського національного державного союзу				
56 ем	3661	Український громадський комітет у Польщі, м. Каліш (Польща)				
57 ем	3663	Спілка українських техніків сільського господарства в Польщі, м. Тарнув (Польща)				

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
58 ем	3670	Українське військово-історичне товариство, м. Жешув (Польща)				
35	3671	Союз відродження українського студентства, м. Прага			+	
59 ем	3678	Управа кооперативної столярної артілі робітників-емігрантів з України, м. Тарнув (Польща)				
60 ем	3680	Пилипчук Пилип Каленикович (1869–1940) – голова Ради Народних Міністрів УНР в екзилі, член ЦК Української народно-революційної партії, керівник офіційних місій УНР у Варшаві				
61 ем	3682	Карл Фюрнстенберг – голова торгової фірми “Карл Фюрнстенберг і сини”, м. Берлін				
62 ем	3683	Середа Михайло Тимофійович – полковник армії УНР				
36	3695	Шелухін Сергій Павлович (1864–1939) – правознавець, історик, політичний і державний діяч, письменник, член Української Центральної Ради, генеральний суддя УНР, міністр судових справ, професор, декан і проректор Українського вільного університету в Празі	+	+		Список УІК
37	*3696*	*Міністерство закордонних справ Української Народної республіки, м. Київ, з листопада 1919 р. – м. Кам’янець-Подільський, з травня 1920 р. – мм. Вінниця, Тарнув (Польща)*			+	Список УІК
38	*3741*	*Музей української визвольної боротьби, м. Прага*				Імовірно, частина МВБУ
63 ем	3745	Бюро біженців з України у Львові				

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
39	*3752*	*Надзвичайна дипломатична місія Української Республіки в Сполучених Штатах Америки, м. Вашингтон*	+			Список УІК
64 ем	3761	Українське товариство аматорів малярської справи, м. Тарнув (Польща)				
65 ем	3786	Український селянський парламентарний союз, мм. Варшава, Тарнув (Польща)				
40	3793	Український соціологічний інститут в Празі (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
41	3794	Український робітничий університет при Українському інституті громадознавства в Празі (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
42	3795	Українська господарська академія в Чехословаччині, м. Подєбради	+	+	+	Список УІК
43	3796	Товариство прихильників Української господарської академії в Подєбрадах (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
44	3797	Спілка професорів Української господарської академії в Подєбрадах (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
45	3798	Агрономічне товариство при Українській господарській академії в Подєбрадах (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
46	3799	Українські матуральні курси при Українській господарській академії в Подєбрадах (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
66 ем	3800	Державна учительська семінарія в м. Грубешув (Польща)		+		Б-ка філіалу АН УРСР у Львові у квітні 1947 р.

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
47	3801	Український громадський комітет в Празі (Чехословаччина)	+	+	+	Список УІК
48	3802	Український громадський видавничий фонд в Празі, м. Прага	+	+		Список УІК
49	3803	Тищенко (Сірий) Юрій Пилипович (1880–1953) – журналіст, публіцист, видавець української літератури за кордоном	+	+		Список УІК
50	3804	Мандрика Микита Іванович (1886–) – поет, публіцист, член УЦР, член Української партії соціалістів-революціонерів за кордоном, доктор права, заступник Президента УВАН	+	+		Список УІК
51	3806	Полонська-Василенко Наталія Дмитрівна (1884–1973) – історик, археолог, архівіст, співзасновник Київського археологічного інституту, професор Художнього інституту та Київського університету, співробітник ВУАН, АН УРСР, професор УВУ та Православної богословської академії		+	+	Прийнято у лютому 1947 р.
52	3807	Жук Андрій (1880–1939) – громадсько-політичний діяч, публіцист, діяч українського кооперативного руху, член ЦК Української соціал-демократичної робітничої партії член проводу “Спілки визволення України” (СВУ), радник Міністерства закордонних справ УНР		+	+	Львівський облдержархів у вересні 1946 р.
53	3808	Залізняк Микола Кіндратович (1888–1950) – посол УНР у Фінляндії та Австрії, доктор філософії	+*	+		
54	3809	Петлюра Симон Васильович (1879–1926) – політичний, державний і військовий діяч, член УЦР, Голова Директорії УНР, Головний отаман військ УНР	+	+		

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
67 ем	3811	Бюро української кооперації (БУК) в еміграції, мм. Ченстохова, Тарнув (Польща)		+		Б-ка філіалу АН УРСР у Львові у квітні 1947 р.
55	3814	Огородник Яків Андрійович (1894–1930) – член Ради республіки УНР, доктор історії Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі	+	+		Список УІК
56	3815	Ткаченко Михайло Якович ([1905]–) – український емігрант	+	+		Список УІК
57	3821	Григоріїв Мирослав Никифорович (1911–) – художник-графік, журналіст	+	+		Список УІК
58	3822	Кураторія Українського вільного університету в Празі (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
59	3824	Державна гімназія з українською мовою навчання в м. Ярослав (Польща)	+	+		Список УІК
60	3825	Український дитячий притулок у Подєбрадах (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
61	3830	Приходько Віктор Кіндратович (1886–) – громадський і культурний діяч, член Української Центральної Ради, міністр юстиції, товариш міністра фінансів Директорії УНР, викладач Української господарської академії в Подєбрадах	+	+	+	Список УІК
62	3831	Управа Українського правничого товариства в Чехословаччині, м. Прага	+	+		
63	3832	Мазепа-Коваль Галина Ісаківна (1910–1997) – художниця	+	+		Список УІК

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
64	3839	Головний комітет Української селянської спілки в Празі (Чехословачина)	+	+		Список УІК
65	3840	Товариство “Молодий кооператор” при Український селянській спілці в Празі (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
66	3841	Спілка українських техніків сільського господарства в Чехословаччині, м. Подєбради	+	+		Список УІК
67	3842	Йозефовська філія Української селянської спілки, м. Йозефов (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
68	3843	Подєбрадська філія Української селянської спілки, м. Подєбради (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
69	3844	Філія кооперативних курсів Української селянської спілки в Йозефові (Чехословаччина)	+	+		
70	3845	Споживче ощадне товариство “Україна” при студентських громадах Української господарської академії в Подєбрадах (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
71	3846	Кредитне товариство “Україна” при кооперативній школі в Йозефові (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
72	3848	Починок Тимотей Григорович (26.02.1885–) – керівник федерації Української соціалістичної партії в Америці	+	+		
68 ем	3849	Донцов Дмитро Іванович (1883–1973) – громадсько-політичний діяч, публіцист, літературний критик, голова Союзу визволення України, голова Українського телеграфного агентства УД, керівник Українського пресового бюро при Українській дипломатичній місії у Швейцарії				Б-ка філіалу АН УРСР у Львові у квітні 1947 р.

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
73	3850	Матюшенко Борис Павлович (1883–1944) – державний та політичний діяч, член ЦК Української соціал-демократичної робітничої партії, професор Українського вільного університету в Празі та Української господарської академії в Подєбрадах	+	+		
74	3859	Український вільний університет в Празі (Чехословаччина), 1920 р. – м. Відень, з травня 1921 р. – м. Прага	+	+	+	Список УІК
75	3860	Споживчо-виробниче кооперативне товариство "Українська Самопоміч" в Празі (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
76	3861	Павлюк Антін (1899–[1932]) – поет і редактор, голова Українського союзу студентів північно-західних земель України	+	+		Список УІК
77	3862	Тимченко Микола Олексійович – мовознавець, член Української партії соціалістів-революціонерів за кордоном, професор Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі	+	+		Список УІК
78	3863	Балаш Микола Іванович – член ЦК Української партії соціалістів-революціонерів за кордоном, останній Голова Українського історичного кабінету в Празі	+	+		Список УІК
79	3864	Щербаківський Вадим Михайлович (1876–1957) – етнолог і археолог, професор Полтавського університету, перший ректор Українського вільного університету в Празі, член АН Чехословаччини	+	+		Список УІК

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
80	3865	Редакція часопису “Нова Україна” в Празі – органу Української партії соціалістів-революціонерів за кордоном, м. Прага (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
81	3866	Український історичний кабінет в Празі (Чехословаччина)	+	+	+	Список УІК
82	3867	Ощадно-позичкове товариство “Трудова спілка” в Празі (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
83	3868	Гаєвський Юрій – доктор права	+	+		Список УІК
84	3869	Цурканов Костянтин Костянтинович (1886–) – підполковник армії УНР	+	+		Список УІК
85	3870	Празька філія Української селянської спілки, м. Прага (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
86	3871	Кооперативні курси Української селянської спілки в Празі (Чехословаччина)	+	+		
87	3872	Кооперативне сільськогосподарське товариство “Грунт” в Йозефові (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
88	3873	Споживче товариство “Основа” при кооперативних курсах Української селянської спілки в Йозефові (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
89	3875	Українське видавництво “Вільна спілка” – орган Української партії соціалістів-революціонерів за кордоном, м. Подєбради (Чехословаччина), з березня 1929 р. – м. Прага (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
90	3876	Білецький Леонід Тимофійович (1882–1955) – літературознавець, доктор філології, член Партії	+	+		

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
		соціалістів-федералістів, президент УВАН, ректор Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова у Празі				
91	3877	Чижевський Павло Іванович (1865–1925) – міністр фінансів УНР, голова надзвичайної торговельної та фінансової місії УНР у Женеві	+	+		
92	3878	Зозуля Яків Максимович (1893–) – державний і політичний діяч, правознавець, член Української Центральної Ради, член Української партії соціалістів-революціонерів за кордоном, доктор права Карлового університету, професор	+	+		Список УІК; перелік: № 3879
93	3879	Український технічно-господарський інститут заочного навчання (УТГІ) в Подєбрадах (Чехословаччина)	+	+	+	Список УІК
94	3880	Українське товариство соціалістичної молоді “Вільна громада” в Пшібрамі (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
95	3881	Українська студентська громада в м. Мельник (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
96	3882	Ейхельман Оттон Оттонович – український емігрант, член партії “Українського народного об’єднання”, професор Українського університету, Соціологічного інституту та ін. в Празі (Чехословаччина)	+	+		Список УІК; перелік: № 3883
97	3883	Бородаєвський Сергій Васильович (1870–1942) – організатор кооперативного руху в Україні, громадсько-політичний діяч, професор Українського вільного уні-	+	+		Список УІК; перелік: № 3884

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
		верситету, Української господарської академії та ін. навчальних закладів у Чехословаччині				
98	3884	Пількевич Олександр Меркурович (1880–1922) – член Української Центральної Ради і Українського генерального військового комітету, генерал-хорунжий армії УНР	+	+		Список УІК; перелік: № 3885
99	3885	Українська студентська спілка в Празі (Чехословаччина)	+	+		
100	3886	Українська студентська громада в м. Ченстохова (Польща)	+	+		Список УІК
101	3887	Студентське товариство українських правників (СТУП), м. Прага (Чехословаччина)	+	+	+	Список УІК
102	3888	Головна управа Української всепрофесійної робітничої спілки в Чехословаччині, м. Прага	+	+		
103	3889	Русова Софія Федорівна (1856–1940) – педагог, громадська й культурно-освітня діячка, член Української Центральної Ради, професор Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова, Українського інституту громадознавства в Празі, Голова Української національної жіночої ради	+	+	+	Список УІК; перелік: № 3890
69 ем	3890	Судова комісія для ведення процесу в справі вбивства голови Директорії і головного отамана військ Української Народної Республіки Петлюри в Парижі (Франція)		+		ЦДАЖР БРСР 1946 р.
104	3891	Редакція часопису “Трудова Україна” – органу Української партії соціалістів-революціонерів за кордоном, м. Прага (Чехословаччина)	+	+		Список УІК

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
105	3892	Комітет фундації ім. К. Мацієвича при Українському технічно-господарському інституту заочного навчання, м. Подєбради (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
106	3893	Товариство "Українська хата" при Українському громадському комітеті в Празі (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
107	3894	Ощадно-позичкове товариство "Взаємопоміч" в Подєбрадах (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
108	3895	Фролов Леонід Петрович (1879 –) – директор департаменту Міністерства народного господарства УНР, професор Української господарської академії в Подєбрадах	+	+		Список УІК; перелік: № 3896
109	3896	Заклинський Богдан Романович (1886–1946) – учитель народних шкіл у Галичині й Закарпатті, автор шкільних підручників, праць та статей з педагогіки	+	+		Список УІК; перелік: № 3897
110	3897	Філія української студентської спілки в м. Брно (Чехословаччина)	+	+	+	Список УІК
111	3898	Громада українських студентів лісової інженерії (ГУСЛІ) в Празі (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
112	3899	Український студентський спортивний клуб в Празі (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
113	3900	Українська академічна громада в Чехословаччині, м. Прага	+	+	+	Список УІК
114	3901	Українська громада у Франції, м. Париж	+	+		Список УІК
115	3902	Український союз студентів-емігрантів з північно-західних земель України, м. Прага (Чехословаччина)	+	+		Список УІК

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
116	3903	Дараган Юрій Юрійович (1894–1926) – поет, представник "празької школи" в українській поезії, сотник армії УНР	+	+		Список УІК; перелік: № 3904
117	3904	Деркач Михайло Олексійович – полковник армії УНР	+	+		Список УІК; перелік: № 3905
118	3905	Центральний союз українського студентства (ЦеСУС) в Празі (Чехословаччина)	+	+	+	Список УІК
119	3906	Ощадно-позичкова каса при Українській студентській спілці в м. Брно (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
120	3907	Гомзін Борис Володимирович (1887–) – діяч гетьманського руху, письменник, полковник армії УНР	+			Список УІК
121	3908	"Вільна громада" – спілка української соціалістичної молоді в Празі (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
122	3909	Українське товариство "Просвіта" в м. Моравська Острава (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
123	3910	Левитський Михайло Миколайович – урядовець Міністерства закордонних справ, член дипломатичної місії УНР в Швейцарії, доцент Української господарської академії в Подєбрадах	+	+		Список УІК
124	3911	Празький відділ закордонної організації Української партії соціалістів-революціонерів, м. Прага	+	+		
125	3912	Стус Олександр Федорович (1892–1942) – урядовець Міністерств народного господарства і фінансів УНР	+	+		Список УІК

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
126	3913	Гурток українських студентів-пасічників в Празі (Чехословаччина)	+	+		
127	3914	Товариство українських студентів-пасічників при Українській господарській академії в Подєбрадах (Чехословаччина)	+	+		
128	3915	Лятуринська Оксана (1902–1970) – скульптор, поетеса, письменниця	+	+		Список УІК
129	3916	Український гурток геологічних студій в Празі (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
130	3917	Гурток студентів-українців при Вищій торговельній школі в Берліні (Німеччина)	+	+		Список УІК
131	3918	Секція студентів-агрономів і лісників при Українській академічній громаді в Празі (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
132	3919	Українське видавниче товариство “Дзвін”, 1911 р. – м. Київ, 1918 р. – м. Відень, 1923 р. – м. Прага	+	+		Список УІК
133	3920	Чесько-український комітет допомоги українським та білоруським студентам в Празі (ЧУК) (Чехословаччина)	+	+	+	Список УІК
134	3921	Єрвеніцька філія Української селянської спілки, м. Єрвеніце (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
135	3922	Срєбрно-Скальська філія Української селянської спілки, м. Срєбрно-Скала (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
136	3923	Літомнєржицька філія Української селянської спілки, м. Літомнєржице (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
137	3924	Пшібрамська філія Української селянської спілки, м. Пшибрам (Чехословаччина)	+	+		Список УІК

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
138	3925	Автотракторні курси Української селянської спілки, м. Прага (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
139	3926	Лоуновіцька філія Української селянської спілки, м. Лоуновіце (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
140	3927	Бернська філія Української селянської спілки, м. Берн (Швейцарія)	+	+		Список УІК
141	3928	Пресове бюро "Українська культура" в Подєбрадах (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
142	3929	Редакція часопису "Український студент" в Празі – органу українського студенства в еміграції (Чехословаччина)	+	+	+	Список УІК
143	3930	Довгаль Спиридон Микитович (1896–) – політичний діяч, журналіст, редактор, підполковник армії УНР, член ЦК Української партії соціалістів-революціонерів та ЦК Української соціалістичної партії, економіст, доцент Української господарської академії в Подєбрадах	+	+		Список УІК
144	3931	Український комітет допомоги голодуючим на Україні, м. Прага (Чехословаччина)	+	+	+	
145	3932	Український соціалістичний клуб в Празі (Чехословаччина)	+	+		
146	3933	Мазепа Ісаак Прохорович (1884–1952) – секретар ЦК Української соціал-демократичної робітничої партії, міністр внутрішніх справ, голова Ради народних міністрів Директорії УНР, доктор права Українського вільного університету в м. Празі, викладач Української господарської академії в Подєбрадах	+	+		Список УІК

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
147	3934	Бачинський Юліан Олександрович (1870–1940) – громадський та політичний діяч, публіцист, голова УСДП (до 1914), представник УНР у Вашингтоні, професор	+	+		Список УІК
70 ем	3937	Правління видавничого кооперативу "Спілка українського друкарства" у м. Тарнув (Польща)				
148	3938	Товариство приятелів Української гімназії в м. Ржевніце (Чехословачина)	+	+		Список УІК
149[2]	3939	Українська реформована реальна гімназія при Українському педагогічному інституті ім. М. Драгоманова в Празі (Чехословаччина)				
150	3940	Товариство українських інженерів в Чехословаччині, м. Прага			+	
151	3946	Федик Михайло – сотник Української Галицької армії, комендант команди Українського куреня в Празі	+	+		Список УІК
152	3947	Петрів Всеволод Миколайович (1883–1948) – генерал-хорунжий армії та військовий міністр УНР, викладач Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в м. Празі, дійсний член НТШ	+	+	+	Список УІК
153	3948	Соціалістична ліга Нового Сходу, м. Прага (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
154	3950	Український дитячий притулок, мм. Хорн, Чєрношице; з 1927 р. – м. Штернберк; з 1928 р. – м. Подєбради; з 1939 р. – м. Модржани (Чехословаччина)	+	+	+	Список УІК

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
155	3951	Комітет увічнення пам'яті Шаповала Микити Юхимовича в Празі (Чехословаччина)	+			Список УІК
156	3953	Управа української колонії в Подєбрадах (Чехословаччина)	+	+		
157	3954	Представництво Українського націоналістичного об'єднання на Протектораті Чехія і Моравія, м. Прага (Чехословаччина)	+	+	+	
158	3956	Антонович Дмитро Володимирович (1877–1945) – політичний та державний діяч, історик мистецтва, архівознавець, член УСДРП, діяч Української Центральної Ради, директор Музею визвольної боротьби, професор Українського вільного університету в Празі	+	+	+	Список УІК
159	*3959*	*Український Центральний Комітет, м. Краків (Польща)*		+	+	
160	3963	Філія Національної ради українських жінок в Чехословаччині, м. Прага	+	+	+	Список УІК
71 ем	3964	Буда Сергій Олексійович (1869–1942) – історик, журналіст, перекладач, науковий співробітник ВУАН				Прийнято у березні 1947 р.
161	3965	Українська республіканська капела за кордоном, мм. Станіслав, Стрий (Галичина), Прага, Відень, Париж, Лондон, Берлін та ін. міста Європи	+*	+	+	Список УІК
72 ем	3966	Міяковський Володимир Варламович (1888–1972) – історик-архівіст, літературознавець, голова Архівного управління, директор Київського центрального історичного архіву ім. В. Б. Антоновича, професор		+		Прийнято у лютому 1947 р.

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
162	3968	Управа громади кубанців в Чехословаччині, м. Прага	+	+	+	Список УІК; список 1962 р.: напис “перед. в Москву”
163	3969	Товариство “Поміч українським жінкам та дітям” при Українській господарській академії в Подєбрадах (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
164	3970	Товариство українських економістів в Подєбрадах (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
165	3972	Український педагогічний інститут імені М. Драгоманова в Празі (Чехословаччина)	+	+	+	Список УІК
73 ем	3977	Редакція газети “Вперед” – центрального органу Української соціал-демократичної партії, м. Львів		+		Б-ка філіалу АН УРСР у Львові у квітні 1947 р.
166	*3978*	*Головний комісар залізниць уряду Української Народної Республіки в м. Житомир Волинської губернії*	+			Список УІК
167	3979	Кубанський закордонний архів в Празі (Чехословаччина)	+	+		
74 ем	3980	Українське студентське об’єднання “Чорноморе” в м. Познань (Польща)		+		Б-ка філіалу АН УРСР у Львові у квітні 1947 р.
75 ем	3981	Редакція журналу “Земля і воля” – органу Української соціал-демократичної партії, м. Львів		+		Б-ка філіалу АН УРСР у Львові у квітні 1947 р.
76 ем	3982	Державний секретаріат внутрішніх справ Західно-Української Народної Республіки, м. Станіслав		+		Б-ка філіалу АН УРСР у Львові у квітні 1947 р.

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
77 ем	3983	Журба Галина Маврикіївна (1888–1979) – письменниця				Б-ка філіалу АН УРСР у Львові у квітні 1947 р.
168	3985	Нагорний Микола – урядовець Управління начальника УНР Новоушицького повіту	+	+		Список УІК
169	3986	Кошель Олександр (1878–) – поет	+	+		Список УІК
170	3987	Сапицький Віктор Андрійович (1889–1942) – правознавець і діяч кооперативного руху, директор кредитної канцелярії Міністерства фінансів УНР, викладач Української господарської академії в Подєбрадах	+	+	+	Список УІК
	3988	Комітет допомоги біженцям з Карпатської України	+	+	+	Список УІК; реєстр не має
171	3988	*Українське допомогове бюро, м. Прага (Чехословаччина)*			+	реєстр
172	3989	Український комітет допомоги біженцям з України і їх родинам у Варшаві (Польща)	+	+		Список УІК
173	3990	Комітет допомоги біженцям з України в м. Каліш (Польща)	+	+		Список УІК
78 ем	3991	Осецький Олександр Вікторович (1873–1936) – голова військової місії УНР в Бельгії, генерал-хорунжий армії УНР		+		ЦДАЖР БРСР жовтень 1946 р.
174	3992	Союз українських організацій в Чехословаччині, м. Прага	+	+	+	Список УІК
175	3993	Українська жіноча спілка в Чехословаччині, м. Прага	+	+	+	Список УІК
176	3994	Українська жіноча спілка допомоги козаку, м. Тарнув (Польща)	+	+		Список УІК

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
177	3995	Читальня філії товариства “Просвіта” в м. Берегове (Закарпатська Україна)	+	+		
79 ем	3996	Магалевський Юрій Олександрович (1876–1935) – член Ради республіки УНР, художник, голова Українського товариства допомоги емігрантам з України у Львові		+		Б-ка філіалу АН УРСР у Львові у квітні 1947 р.
178	3997	Український правничий з’їзд в Празі (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
179	*3998*	*Ісаєвич Дмитро Григорович (1889–[1973]) – член ЦК Української партії соціалістів-революціонерів за кордоном, службовець Українського соціологічного інституту в Празі*	+	+		Список УІК
180	3999	Хилецький Володимир Дмитрович (1899–) – підполковник армії УНР	+	+		Список УІК
181	4000	Мартос Борис Миколайович (1879–1977) – член Української соціал-демократичної робітничої партії, член Української Центральної Ради, генеральний секретар земельних справ (УЦР), міністр фінансів, Голова Ради народних міністрів УНР (Директорія), професор Української господарської академії в Подєбрадах та Українського вільного університету в Празі	+	+		Список УІК
182	4001	Остапович Михайло Феофілактович (1882–) – журналіст	+	+		Список УІК
183	*4002*	*Швець Федір Петрович (1882–1940) – член Української партії соціалістів-революціонерів, член Української Центральної Ради,*	+	+		Список УІК

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
		член Директорії, професор Українського вільного університету та Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі				
184	4003	Коберський Карл Іванович (1890–1940) – член Головного секретаріату Української радикальної партії, доцент Української господарської академії в Подєбрадах та Українського вільного університету в Празі, член НТШ	+	+		Список УІК
185	4004	Народна українська рада в Празі (Чехословаччина)	+	+	+	Список УІК
186	4005	Видавництво “Чорномор” в м. Каліш (Польща)	+	+		Список УІК
187	4006	Українська секція Масарикової ліги проти туберкульозу в Празі (Чехословаччина)	+	+	+	Список УІК
188	*4007*	*Шаповал Микола Юхимович (1886–1948) – член Української партії соціалістів-революціонерів, генерал армії УНР*	+			Список УІК
189	4008	Підготовчий конгресовий комітет за кордоном для скликання Всеукраїнського національного конгресу, м. Прага (Чехословаччина)	+	+	+	Список УІК
190	4009	Товариство охорони українських історичних пам’яток за кордоном, м. Прага (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
191	4010	Редакція часопису “Українська кореспонденція” – органу української громади в Чехословаччині, м. Прага	+	+		Список УІК
192	4011	Комітет по вшануванню пам’яті С. Петлюри в Подєбрадах		+	+	ЦДАЖР БРСР 1946 р.

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
193	4012	Омелянович-Павленко Михайло Володимирович (1878–1952) – генерал-полковник, командуючий діючою армією УНР, міністр військових справ УНР у екзилі	+	+		Список УІК
194	4013	Редакція часопису "Громадський вісник" – органу Українського громадського комітету в Празі	+	+		Список УІК
195	4014	Управа культурно-промислового пасічного товариства ім. Прокоповича в Празі (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
196	4015	Комітет допомоги українським біженцям в м. Ужгород (Закарпатська Україна)	+	+	+	Список УІК
197	4016	Спілка українських пластунів-емігрантів (СУПЕ) в Празі (Чехословаччина)	+	+	+	Список УІК
198	4017	Українське видавництво "Пробоєм" – орган об'єднання українських емігрантів "Українське націоналістичне об'єднання", м. Прага (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
199	4018	Український націоналістичний музей-архів при Українському інституті громадознавства в Празі (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
200	4019	Курах Михайло Степанович (1895–) – інженер-агроном, сотник армії УНР, референт Ревкому Української галицької армії у Вінниці	+	+		Список УІК
201	4020	Залевський Болеслав Миколайович (–1937) – інженер, член Української партії соціалістів-революціонерів за кордоном	+	+		Список УІК
202	4021	Бутович Микола Григорович (1895–1961) – художник-графік, гравер, член Об'єднання митців-українців Америки	+	+		Список УІК

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
203	4022	Мезенцев Микола Іванович – український емігрант, м. Суми, Харківської губернії, з 1921 р. – м. Каліш (Польща), з листопада 1923 р. – м. Прага (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
204	4023	Шрамченко Левко Дмитрович (1877–1954) – професор Українського вільного університету в Празі	+	+		Список УІК
205	4024	Садовський Микола Карпович (01(13).12.1856–07.02.1933) – український актор і режисер	+	+	+	Список УІК
206	4025	Петрашевський Дем'ян (1886–) – інженер, доктор права Українського вільного університету в Празі	+	+		Список УІК
207	4026	Управа товариства "Музей визвольної боротьби України" в Празі (Чехословаччина)	+	+	+	Список УІК
208	4027	Головна рухома школа українських національних танців Василя Авраменка в Канаді, м. Вінніпег	+	+		Список УІК
209	4028	Лавров Павло Пилипович (1903–) – історик, професор Київського університету	+	+		
210	4029	Управа Празького відділу Української всепрофесійної робітничої спілки в Чехословаччині, м. Прага	+	+		Список УІК
211	4030	Комітет допомоги українському студентству при Українському національному об'єднанні (КОДУС при УНО), м. Прага	+	+		Список УІК
212	4031	Черкасенко Спиридон Феодосійович (1876–1940) – письменник	+	+		Список УІК

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
80 ем	4032	Товариство "Українська громада" в Празі (Чехословаччина)		+		Б-ка філіалу АН УРСР у Львові у квітні 1947 р.
213	4033	Другий Український науковий з'їзд в Празі (Чехословаччина)	+	+	+	
214	4034	Українська ліга для союзу народів в Празі (Чехословаччина)	+	+		
215	4036	Культурно-наукове видавництво Українського національного об'єднання в Празі (Чехословаччина)	+	+		Список УІК
216	4038	Клименко Леонід – секретар Українського громадського комітету у Празі	+	+		Список УІК
217	4102	Громадська українська реальна гімназія, мм. Ржевніце, Модржани (Чехословаччина)	+	+	+	Список УІК
81 ем	4103	Інтернаціонал опору війні, м. Енфілд (Англія)				
82 ем	4114	Луцьке воєводство, м. Луцьк				
218	4158	Український науковий інститут в Берліні (УНІ), м. Берлін (Німеччина)			+	Передано КДБ УРСР до ЦДАЖР УРСР у 1954 р.
83 ем	4176	Паризька група товариства бувших вояків армії Української Народної Республіки, м. Париж				ФІМЕЛ при ЦК КПУ передав ЦДАЖР УРСР у жовтні 1954 р.
84 ем	4178	Управа об'єднання українських комбатантів у Франції, м. Париж				ФІМЕЛ при ЦК КПУ передав ЦДАЖР УРСР у жовтні 1954 р.

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
85 ем	4180	Центральний виконавчий комітет табору військовополонених в Йозефові, м. Йозефов (Чехословаччина)				ФІМЕЛ при ЦК КПУ передав ЦДАЖР УРСР у жовтні 1954 р.
86 ем	4185	Український гурток ім. Драгоманова в Болгарії, м. Перник (Болгарія)				
219	*4186*	*Дорошенко Дмитро Іванович (1882–1951) – історик, історіограф, архівознавець, політичний і громадський діяч, голова Генерального секретаріату та міністр внутрішніх справ Української Центральної Ради, міністр закордонних справ в уряді УД, перший президент УВАН, професор УВУ, Карлового університету в Празі, Варшавського університету, директор Українського наукового інституту в Берліні*			+	
87 ем	4194	Ріпка Ян – доктор історії, професор, м. Прага (Чехословаччина)				
88 ем	4211	Українська надзвичайна дипломатична місія Української Народної Республіки у Швейцарії, м. Берн				
89 ем	4214	Український клуб-читальня в Тарнуві, м. Тарнув (Польща)				
90 ем	4219	Союз інженерів і техніків українських емігрантів в Польші, м. Варшава				
91 ем	4319	Видавництво журналу "Український друкований орган" в Сполучених Штатах Америки, м. Нью-Йорк				Сформований при опрацюванні розсипу у 1959 р. у ЦДАЖР УРСР

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
92 ем	4321	Перевірно-організаційна комісія Управління начальника запасних формацій Військового міністерства УНР, м. Ланьцут (Польща)				
93 ем	4331	Українська військова організація (УВО)				Сформований при опрацюванні розсипу у 1959 р. у ЦДАЖР УРСР
220	4352	Український громадський допомоговий комітет в Австрії, м. Відень			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
221	4353	Українська академічна громада і товариство, м. Брно (Чехословаччина)			+	Акт передачі ЦДІА УРСР до ЦДАЖР УРСР у 1973 р.
222	4354	Товариство українських студентів агрономії "Ріллля" в Празі			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
223	4355	Комітет виставки праці української еміграції в Празі			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
224	4356	Українське товариство допомоги студентам українцям, м. Варшава			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
225	4357	Український академічний хор в Празі			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
226	4358	Український академічний співочий гурток "Трембіта" в Празі			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
227	4359	Українське співоче товариство ім. М. Леонтовича, м. Прага			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
228	4360	Союз українського сокільства за кордоном, в 1931–1932 рр. – м. Подєбради, з 1933 р. – м. Прага			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
229	4361	Руханкове товариство "Український сокіл" в Подєбрадах			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
230	4362	Українська бібліотека ім. С. Петлюри в Парижі			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
231	4363	Редакція часопису "Розбудова нації" – органу Проводу українських націоналістів, м. Прага			+	Акт передачі ЦДІА УРСР до ЦДАЖР УРСР, отримано у 1975 р.
232	4364	Українська громада в Болгарії, м. Софія			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
233	4365	Консультаційно-щадичний продукційний кооператив української еміграції у Відні			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
234	4366	Товариство "Просвіта" у Празі			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
235	4367	Група української національної молоді високих шкіл в ЧСР, м. Прага			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
236	4368	О'Коннор-Вілінська Валерія Олександрівна [(1867–1930)] – українська емігрантка, голова літературно-видавничого відділу Міністерства освіти УНР, письменниця			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
237	4369	Спортивний клуб "Запоріжжя" у Варшаві			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
238	4370	Товариство “Просвіта” в Ужгороді			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
239	4371	Слюсаренко Федір Павлович [(1886–1958)] – український емігрант, доцент Українського вільного університету, Українського педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі, голова Студії пластичного мистецтва в Празі			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
240	4372	Українське історико-філологічне товариство в Празі			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
241	4373	Спілка українських журналістів та письменників у Відні			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
242	4374	Руханкове товариство “Січ” в Подєбрадах			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
243	4375	Українська спілка ім. І. Мазепи в Празі			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
244	4376	Український республікансько-демократичний клуб в Празі			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
245	4377	Батьківський комітет Української гімназії, м. Тарнув			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
246	4378	Центральний допомоговий комітет української еміграції в Празі			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
247	4379	Боберський Іван [(1873–1947)] – український емігрант, професор академічної гімназії у Львові, голова руханкового товариства “Сокіл” у Львові			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
248	4380	Комітет фонду ім. Є. Х. Чикаленка при Українському академічному комітеті в Празі			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
249	*4381*	*Гехтер Максим Григорович – емігрант, начальник інформаційного відділу Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Данії, секретар посольства УНР у Німеччині, редактор, журналіст*			+	Акт перевірки 197[?] р.
250	4382	Організації українських націоналістів в таборі військовополонених у Венцлярі, Німеччина			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
251	4383	Українське військово-історичне товариство в ЧСР, м. Прага			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
252	4384	Товариство українських абсольвентів високих шкіл в ЧСР, м. Прага			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
253	4385	Українське пресове бюро у Відні			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
254	4386	Клуб бувших українських старшин в Празі			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
255	4387	Громада студентів-емігрантів з Великої України та її ощадно-позичкова каса в ЧСР, м. Прага			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
256	4388	Заклинський Корнило Романович [(1889–)] – український емігрант, професор Української гімназії в Берегові			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
257	4389	Індишевський Ярослав Євгенович [(1895–1937)] – український емігрант, інженер-будівельник			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
258	4390	Союз українських студентських організацій в Німеччині та м. Данциг			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
259	4391	Українська драматична студія в Празі			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
260	4392	Союз підкарпатських російських студентів в Празі			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
261	4393	Котенко Тимофій Степанович – український емігрант, секретар Празького відділу закордонної групи Української партії соціалістів-революціонерів, письменник			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
262	4404	Організації українських націоналістів в таборі військовополонених у Фрайштадті (Австрія) (об'єднаний фонд)			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
263	4405	Союз визволення України, м. Відень			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
264	4406	Організації українських націоналістів в таборі військовополонених у Раштаті (Німеччина) (об'єднаний фонд)			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
265	4407	Українське педагогічне товариство в Празі			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
266	4408	Матуральні курси Українського громадського комітету в Празі			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
267	4409	Подєбрадська секція Легії українських націоналістів (ЛУН), м. Подєбради (Чехословаччина)			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
268	4410	Українська студентська громада ім. Г. Сковороди в Празі			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
269	4411	Спілка українських лікарів в Празі			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
270	4412	Закордонна група УСДРП в ЧСР, м. Прага			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
271	4413	Українське академічне товариство торговців "Велес" в Празі			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
272	4414	Український академічний автоклуб в Празі			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
273	4415	Товариство "Освіта" в м. Тарнув			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
274	4416	Товариство "Українська рідна школа" в ЧСР, м. Прага			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
275	4417	Товариство українців при університеті Альберта у м. Кенігсберг (Німеччина)			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
276	4418	Організації українських націоналістів в таборі військовополонених у Зальцведелі (Німеччина) (об'єднаний фонд)			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
277	4419	Центральний виконавчий комітет українських емігрантських організацій для проведення акцій протесту проти польського терору на західних землях України, м. Прага			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
278	4420	Краєва централя абстинентів Підкарпатської Русі в м. Берегове			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
279	4421	Комітет по будівництву будинку українських техніків у Львові при товаристві "Основа" в Празі			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
280	4422	Спілка учителів-емігрантів з України в Празі			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
281	4423	Управа Українсько-литовського студентського товариства в Празі			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
282	4424	Всеукраїнська спілка діячів місцевих народних самоврядувань в мм. Ченстохова, Тарнув (Польща)			+	Акт передачі ЦДІА УРСР до ЦДАЖР УРСР поч. 1970 х рр.
283	4425	Комітет західноукраїнської еміграції в Чехословаччині, м. Прага			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
284	4426	Отаман закордонної зимової станиці Українського національного козачого товариства в Північній і Південній Америці, м. Нью-Йорк			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
285	4427	Комітет допомоги голодуючим на Україні в Берліні			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
286	4428	Празький відділ Комітету по будівництву госпіталю при товаристві “Народна лічниця”, мм. Львів, Прага			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
287	4429	Рада Української православної парафії в Подєбрадах (Чехословаччина)			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
288	4430	Табір полонених українців в м. Кассіно (Італія)			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
289	4431	Бурдейний Фока Климентійович [(1893–)] – український емігрант, голова товариства ім. Т. Шевченка в Празі			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
290	4432	Наріжний Симон Петрович (1898–[1983]) – історик, професор Українського вільного університету, директор Музею визвольної боротьби України в Празі			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
291	4433	Сірополко Степан Онисимович (1872–1959) – державний діяч, бібліограф, педагог, міністр народної освіти Директорії УНР, професор Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі, Української господарської академії в Подєбрадах			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
292	4434	Робочі роти, відділи інтернованих частин Української Галицької армії в Чехословаччині (об'єднаний фонд)			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
293	*4435*	*Канцелярія військового підпоручика диктатора Західно-Української Народної Республіки, м. Прага*		+	+	Список УІК
294	*4436*	*Військова канцелярія Диктатора Західно-Української Народної Республіки, м. Відень*			+	Акт передачі ЦДІА УРСР до ЦДАЖР УРСР поч. 1970-х рр.
295	4437	Русов Юрій Олександрович [(1895–1962)] – український емігрант, доктор філософії Віденського університету, Господарської академії в Подєбрадах, Українського педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
296	*4438*	*Яковлів Андрій Іванович [(1872–1955)] – український емігрант, директор канцелярії Центральної Ради, голова Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Бельгії та Голандії, професор Українського університету в Празі*			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
297	4439	Маршинський Аполінарій Серапіонович [(1865–1929)] – український емігрант, міністр фінансів УНР			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
298	*4440*	*Представництво Західно-Української Народної Республіки в Празі (Чехословаччина)*			+	Акт передачі ЦДІА УРСР до ЦДАЖР УРСР поч. 1970-х рр.
299	*4441*	*Надзвичайна дипломатична місія Української Народної Республіки в Греції*			+	Акт передачі ЦДІА УРСР ЦДАЖР УРСР поч. 1970-х рр.
300	*4442*	*Дипломатична місія Української Народної Республіки в Голландії та Бельгії, м. Брюссель*			+	Акт передачі ЦДІА УРСР ЦДАЖР УРСР поч. 1970-х рр.
301	*4443*	*Надзвичайна дипломатична місія УНР в Англії, м. Лондон*			+	Акт передачі ЦДІА УРСР ЦДАЖР УРСР поч. 1970-х рр.
302	*4444*	*Балтсько-флотська окружна комісія у справах виборів до Українських Установчих зборів, м. Гельсінгфорс*			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
303	*4445*	*Редакція тижневика "Холмська земля", м. Харків*			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
304	4446	Сімович Василь Іванович (1880–1844) – громадський та культурно-освітній діяч, мовознавець і педагог, організатор культурної праці в таборах для українських військовополонених у Німеччині, ректор, професор Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі, професор Львівського університету, редактор Української загальної енциклопедії			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
305	4447	Вировий Євген Семенович [(1889–1945)] – голова Українського товариства прихильників книги 1926–1934 рр., Комендант Спілки українських пластунів-емігрантів 1931–1933, активний співробітник Української загальної енциклопедії "Книга знання", філателіст із світовими зв'язками			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
306	*4448*	*Редакція газети "Нова доба", м. Берлін (Німеччина)*			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
307	4449	Голіцинський Євген М. (1878–1932) – активний діяч РУП, Голова дипломатичної місії УНР у Вашингтоні (1919), Естонії (1921), доцент Української господарської академії в Подєбрадах			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
308	4450	Лепкий Богдан (1872–1941) – письменник, діяч СВУ в таборах українських полонених у Німеччині, професор Краківського університету, Українського наукового інституту в Берліні			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
309	4451	Бригада генерала Кравса Української Галицької армії			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
310	4452	Редакція періодичного журналу військово-громадської думки "Гуртуймося", м. Прага			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
311	4453	Безпалко Осип – видавець і редактор соціал-демократичного часопису "Боротьба" в Чернівцях, активний діяч СВУ в таборах військовополонених українців в Німеччині, член ЦК УСДРП, член Української Центральної Ради, міністр праці УНР, лектор Господарської академії			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
312	4454	Тимошенко Володимир Прокопович [(1885–1965)] – радник делегацій УНР в Парижі, представник Дніпровської спілки споживчих товариств і об'єднання центральних українських кооперативних спілок за кордоном (ОЦУКС) в Парижі			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
313	*4455*	*Українське генеральне консульство в Цюриху (Швейцарія)*			+	
314	4456	Василько Микола (1868–1924) – громадський і політичний діяч, дипломатичний представник ЗУНР у Відні, посол УНР у Швейцарії й Німеччині			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
315	4457	Українська громада студентів з Волині, Холмщини, Полісся та Підляшшя, м. Прага			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
316	4458	Гурток студентів-українців при університеті в Берліні			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
317	*4459*	*Редакція газети "Українська дійсність" – органу Української громади в Німеччині, м. Берлін*			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
318	*4460*	*Президіальна канцелярія Диктатора ЗУНР, м. Відень*			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
319	4461	Косач-Кривинюк Ольга Петрівна (1877–1945) – письменниця, лікар, громадська діячка, автор спогадів про Лесю Українку			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
320	4462	Косач Юрій Миколайович [(1909–1990)] – український емігрант, письменник			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
321	4463	Олесь (Кандиба) Олександр Іванович [(1878–1944)] – український емігрант, поет			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.

Продовження додатка 13

№	№ ф.	Назва фонду	Спр. ф.	Сп. 52	Сп. 62	Примітки / джерело походження
322	4464	Мухін Михайло Миколайович ([1894]–) – український емігрант, письменник, редактор наукового збірника Українського наукового інституту в Америці			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
323	4465	Документи і матеріали українських емігрантських установ, організацій та різних осіб (колекція)			+	Акт перевірки поч. 1970-х рр.
94 ем	4547	Стелецький [Борис Семенович] – генерал, начальник штабу гетьмана П. Скоропадського, емігрант				

[1] Крім того, 21 справа була описана у 1992 р.; встановити походження цих документів на сьогодні не видається можливим.

[2] Припускаємо помилку облікової документації щодо походження фонду з Бібліотеки філіалу АН УРСР у Львові в квітні 1947 р. Ймовірно, фонд походить з Праги.

Додаток 14

Зведений реєстр Празького архіву: Пофондова реконструкція

Фонди великих обсягів, передусім – українських урядів 1917–1921 рр. – не є повністю "празькими"; з Праги походять їхні окремі сегменти, які іноді можна окреслити за справами фондів чи списками 1952 чи 1962 років. Обсяги цих сегментів у складі фондів наводяться з позначкою "ПА" поряд із загальним обсягом фонду.

У підсумкових підрахунках наведено обсяги фондів "празького" походження. Якщо ж встановити обсяг в одиницях зберігання не видається можливим, наводяться облікові дані в кілограмах на період опрацювання фонду, або ж дані щодо фонду в цілому.

Для фонду № 269 ЦДАГО України вказано кількість справ першого (інституційного) та другого (особового) описів. Третій опис містить друковані видання (172 од. зб.), які у таблиці віднесено до бібліотечного сегменту ПА.

Назви фондів ЦДАВО України подано за Реєстром фондів та Електронним фондовим каталогом ЦДАВО України (при цьому уточнено назви деяких географічних об'єктів) [449]; назви фондів ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного – за Реєстром розсекречених фондів [445, с. 128–132].

До таблиці не включено один фонд Державного архіву Закарпатської області, що складається з однієї справи: ф. 1386, Центральна спілка чехословацьких кооперативів, м. Прага, 1935–1937 (див.: [416]). Не виключено, що справа походить з місцевої закарпатської організації, центральний осередок якої знаходився у Празі. Походження цих документів потребує дальших уточнень.

Розбіжність у кількості справ (у бік збільшення на одну одиницю) пояснюється переважно укладанням нових описів та підшиванням старих як окремої справи до фонду. Такі справи не включалися до обрахунку фондів, що є складовими ПА та еміграційних фондів; обсяги останніх залишено такими, якими вони були на момент проведення дослідження; натомість загальні обсяги фондів подано відповідно до Фондового каталогу ЦДАВО України [449].

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
І. АРХІВНИЙ СЕГМЕНТ ПА				
ЦДАВО України				
1	1065	Рада народних міністрів Української Народної Республіки, м. Київ, м. Кам'янець-Подільський, травень 1920 р. – м. Київ, липень–серпень 1920 р. – м. Кам'янець-Подільський, з 1921 р. – м. Тарнув (Польща)	1072 справи; 7 ПА	1918–1923
2	1075	Військове міністерство Української Народної Республіки, м. Київ; з 16.02.1919 р. – м. Вінниця, з березня 1919 – м. Проскурів, м. Рівне, мм. Кам'янець-Подільський, Київ, Вінниця, з 1921 – м. Тарнув (Польща)	1326 справ; Список УІК: 2 кг розсипу ПА; Список 1962 р.: 3 справи ПА	1918–1929
3	1078	Головне управління Генерального штабу Української Народної Республіки, м. Київ; з лютого 1919 р. – м. Жмеринка, м. Рівне, з червня 1919 р. – м. Кам'янець- Подільський	468 справи; Список УІК: 1 кг ПА	1918–1924
4	1429	Канцелярія Директорії Української Народної Республіки, м. Київ, з лютого 1919 р. – м. Кам'янець-Подільський, з грудня 1920 р. – Польща, Чехословаччина	309 справ 28 ПА	1917–1938
5	1509	Міністерство фінансів УНР, січень 1919 р. – м. Київ, лютий 1919 р. – м. Вінниця Подільської губернії, квітень 1919 р. – м. Рівне, Волинської губернії, листопад м. Кам'янець-Подільський, Подільської губернії, 1920 – мм. Кам'янець-Подільський, Вінниця, Тарнув (Польща)	1521 справа; 16 ПА	1918–1925
6	1604	Міністерство народного здоров'я і опіки Української Народної Республіки, м. Київ січень 1919 р. – лютий 1919 р. – м. Вінниця, квітень 1919 р. – м. Рівне, червень 1919 р. м. Кам'янець-Подільський, з серпня 1920 р. – на території Польщі – мм. Тарнув, Ченстохова	120 справ; 6 ПА	1919–1921

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
7	1871	Огієнко Іван Іванович (митрополит Холмський Іларіон) (1882–1972) – політичний, державний культурний і церковний діяч, історик, професор, міністр освіти, міністр сповідань Директорії УНР	33 справи; 9 ПА	1903–1945
8	2373	Штаб 6-ої стрілецької дивізії військ Української Народної Республіки (Польща), табори Александрув і Ланьцут	324 справи; 12 ПА	1919–1924
9	3192	Українська військово-санітарна місія в справах українських полонених в Німеччині, м. Берлін	30 справ; ПА	1919–1922
10	3198	Посольство Української Держави в Австро-Угорщині, м. Відень	26 справ; ПА	1918
11	3216	Управа головного комісара уряду Української Народної Республіки, м. Житомир, м. Рівне	166 справ; Список УІК: 1 кг ПА	1920
12	3307	Всеукраїнська спілка Військових інвалідів УНР в таборі інтернованих Щепьорно (Польща)	73 справи; 21 ПА	1921–1928
13	3499	Курси українського вчительського семінару у м. Відень (Австрія)	61 справа; 4 ПА	1915–1918
14	3504	Обідний Михайло Юрійович (1889–1938) – етнограф, поет, співзасновник Етнографічного товариства Підкарпатської Русі, сотник армії УНР, урядовець Головного військово-історичного музею-архіву при Генеральному штабі військ УНР у Празі	20 справ ПА	1919–1937
15	3512	Посольства Української Держави і Української Народної Республіки в Фінляндії (об'єднаний фонд)	62 справи ПА	1918–1921
16	3513	Дипломатична місія Української Народної Республіки в Скандинавії, лютий 1919 р. – м. Гельсінгфорс, березень 1919 р. – м. Стокгольм	1 справа ПА	1919
17	3514	Відділ Українського Червоного Хреста в Угорщині, м. Будапешт	6 справ ПА	1920–1922

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
18	3518	Надзвичайна дипломатична місія УНР в Угорщині, м. Будапешт	105 справ ПА	1919–1924
19	3519	Надзвичайна дипломатична місія УНР в Чехословаччині, м. Прага	48 справ ПА	1919–1936
20	3520	Команда Української бригади в м. Німецьке Яблонне (Чехословаччина)	522 справи ПА	1919–1921
21	3521	Український військовий табір в Йозефові (Чехословаччина)	268 справ ПА	1920–1925
22	3523	Табір інтернованих українців з армії Української Народної Республіки в м. Щепьорно (Польща)	27 справ; 5 ПА	1920–1924
23	3525	Культосвітній відділ 3-ї залізної стрілецької дивізії армії УНР в таборі Каліш (Польща)	17 справ ПА	1919–1923
24	3530	Український робітничий табір в м. Ліберці (Чехословаччина)	88 справ ПА	1920–1921
25	3534	Головна еміграційна рада в Парижі, м. Париж	16 справ; 6 ПА	1929–1936
26	3560	Животко Аркадій Петрович (1890–1948) – культурний і політичний діяч, публіцист, дослідник історії української преси, член Української Центральної Ради, член ЦК Української партії соціалістів-революціонерів, керівник Українського історичного кабінету в Празі	94 справи; ПА	1917–1945
27	3561	Оглоблин Олександр Петрович (1899–1992) – історик, професор Київського університету, співробітник ВУАН АН УРСР, професор УВУ, член НТШ	383 справи; 21 ПА	1899–1992
28	3562	Григоріїв Ничипір (Никифор) Якович (1883–1953) – голова ЦК Української партії соціалістів-революціонерів за кордоном, член Української Центральної Ради, міністр освіти УНР (УЦР), професор Українського соціологічного інституту в Празі	142 справи; ПА	1919–1941

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
29	3563	Шаповал Микита Юхимович (1882–1932) – політичний і державний діяч, член ЦК УПСР, міністр пошт і телеграфу УНР, міністр земельних справ Директорії УНР, доктор соціології Українського соціологічного інституту в Празі, Української господарської академії в Подєбрадах	259 справ ПА	1907–1932
30	3575	Українське бюро преси в Берліні, м. Берлін	77 справ ПА	1919–1943
31	3581	Посольство Української Народної Республіки в Австрії, м. Відень	414 справ; 338 ПА	1918
32	3619	Посольство Української Народної Республіки в Німеччині, м. Берлін	72 справи; 23 ПА	1919–1923
33	3634	Богацький Павло Олександрович (17.03.1883–23.12.1962) – письменник, літературознавець, публіцист, політичний діяч, член ЦК Української партії соціалістів-революціонерів за кордоном, секретар Українського соціологічного інституту	25 справ ПА	1921–1940
34	3656	Рада Української Народної Республіки, м. Тарнув (Польща)	79 справ; 4 ПА	1921
35	3671	Союз відродження українського студентства, м. Прага	45 справ ПА	1921–1928
36	3695	Шелухін Сергій Павлович (1864–1939) – правознавець, історик, політичний і державний діяч, письменник, член Української Центральної Ради, генеральний суддя УНР, міністр судових справ, професор, декан і проректор Українського вільного університету в Празі	269 справ ПА	1893–1938
37	3696	Міністерство закордонних справ Української Народної республіки, м. Київ, з листопада 1919 р. – м. Кам'янець-Подільський, з травня 1920 р. – мм. Вінниця, Тарнув (Польща)	961 справа; 17 ПА	1918–1924
38	3741	Музей української визвольної боротьби, м. Прага	2 справи ПА	1942

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
39	3752	Надзвичайна дипломатична місія Української Республіки в Сполучених Штатах Америки, м. Вашингтон	39 справ ПА	1919–1923
40	3793	Український соціологічний інститут в Празі (Чехословаччина)	353 справи ПА	1924–1939
41	3794	Український робітничий університет при Українському інституті громадознавства в Празі (Чехословаччина)	453 справи ПА	1927–1931
42	3795	Українська господарська академія в Чехословаччині, м. Подєбради	3599 справ ПА	1922–1938
43	3796	Товариство прихильників Української господарської академії в Подєбрадах (Чехословаччина)	62 справи ПА	1931–1944
44	3797	Спілка професорів Української господарської академії в Подєбрадах (Чехословаччина)	21 справа ПА	1934–1945
45	3798	Агрономічне товариство при Українській господарській академії в Подєбрадах (Чехословаччина)	16 справ ПА	1924–1932
46	3799	Українські матуральні курси при Українській господарській академії в Подєбрадах (Чехословаччина)	19 справ ПА	1924–1930
47	3801	Український громадський комітет в Празі (Чехословаччина)	903 справи; 873 ПА	1921–1939
48	3802	Український громадський видавничий фонд в Празі, м. Прага	361 справа ПА	1923–1935
49	3803	Тищенко (Сірий) Юрій Пилипович (1880–1953) – журналіст, публіцист, видавець української літератури за кордоном	61 справа ПА	1918–1940
50	3804	Мандрика Микита Іванович (1886–) – поет, публіцист, член УЦР, член Української партії соціалістів-революціонерів за кордоном, доктор права, заступник Президента УВАН	8 справ ПА	1921–1928
51	3806	Полонська-Василенко Наталія Дмитрівна (1884–1973) – історик, археолог, архівіст, співзасновник Київського археологічного	55 справ ПА	1901–1943

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
		інституту, професор Художнього інституту та Київського університету, співробітник ВУАН, АН УРСР, професор УВУ та Православної богословської академії		
52	3807	Жук Андрій (1880–1939) – громадсько-політичний діяч, публіцист, діяч українського кооперативного руху, член ЦК Української соціал-демократичної робітничої партії член проводу "Спілки визволення України" (СВУ), радник Міністерства закордонних справ УНР	67 справ ПА	1903–1934
53	3808	Залізняк Микола Кіндратович (1888–1950) – посол УНР у Фінляндії та Австрії, доктор філософії	22 справи ПА	1914–1935
54	3809	Петлюра Симон Васильович (1879–1926) – політичний, державний і військовий діяч, член УЦР, Голова Директорії УНР, Головний отаман військ УНР	17 справ ПА	1916–1919
55	3814	Огородник Яків Андрійович (1894–1930) – член Ради республіки УНР, доктор історії Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі	52 справи ПА	1919–1930
56	3815	Ткаченко Михайло Якович ([1905]–) – український емігрант	21 справа ПА	1905–1927
57	3821	Григоріїв Мирослав Никифорович (1911–) – художник-графік, журналіст	18 справ ПА	1923–1945
58	3822	Кураторія Українського вільного університету в Празі (Чехословаччина)	41 справа ПА	1932–1943
59	3824	Державна гімназія з українською мовою навчання в м. Ярослав (Польща)	23 справи ПА	1940–1944
60	3825	Український дитячий притулок у Подєбрадах (Чехословаччина)	17 справ ПА	1927–1936
61	3830	Приходько Віктор Кіндратович (1886–) – громадський і культурний діяч, член Української Центральної Ради, міністр юстиції, товариш міністра фінансів Директорії УНР, викладач Української господарської академії в Подєбрадах	97 справ ПА	1924–1943

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
62	3831	Управа Українського правничого товариства в Чехословаччині, м. Прага	70 справ ПА	1922–1938
63	3832	Мазепа-Коваль Галина Ісаківна (1910–1997) – художниця	33 справи ПА	1929–1944
64	3839	Головний комітет Української селянської спілки в Празі (Чехословачина)	261 справа ПА	1922–1928
65	3840	Товариство "Молодий кооператор" при Український селянській спілці в Празі (Чехословаччина)	8 справ ПА	1924–1926
66	3841	Спілка українських техніків сільського господарства в Чехословаччині, м. Подєбради	22 справи ПА	1921–1939
67	3842	Йозефовська філія Української селянської спілки, м. Йозефов (Чехословаччина)	42 справи ПА	1923–1925
68	3843	Подєбрадська філія Української селянської спілки, м. Подєбради (Чехословаччина)	25 справ ПА	1922–1931
69	3844	Філія кооперативних курсів Української селянської спілки в Йозефові (Чехословаччина)	25 справ ПА	1923–1925
70	3845	Споживче ощадне товариство "Україна" при студентських громадах Української господарської академії в Подєбрадах (Чехословаччина)	13 справ ПА	1927–1935
71	3846	Кредитне товариство "Україна" при кооперативній школі в Йозефові (Чехословаччина)	23 справи ПА	1924–1925
72	3848	Починок Тимотей Григорович (26.02.1885–) – керівник федерації Української соціалістичної партії в Америці	17 справ ПА	1902–1926
73	3850	Матюшенко Борис Павлович (1883–1944) – державний та політичний діяч, член ЦК Української соціал-демократичної робітничої партії, професор Українського вільного університету в Празі та Української господарської академії в Подєбрадах	28 справ ПА	1919–1925
74	3859	Український вільний університет в Празі (Чехословаччина), 1920 р. – м. Відень, з травня 1921 р. – м. Прага	591 справа ПА	1921–1945

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
75	3860	Споживчо-виробниче кооперативне товариство "Українська Самопоміч" в Празі (Чехословаччина)	38 справ ПА	1924–1927
76	3861	Павлюк Антін (1899–[1932]) – поет і редактор, голова Українського союзу студентів північно-західних земель України	17 справ ПА	1919–1931
77	3862	Тимченко Микола Олексійович – мовознавець, член Української партії соціалістів-революціонерів за кордоном, професор Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі	12 справ ПА	1921–1932
78	3863	Балаш Микола Іванович – член ЦК Української партії соціалістів-революціонерів за кордоном, останній Голова Українського історичного кабінету в Празі	17 справ ПА	1921–1932
79	3864	Щербаківський Вадим Михайлович (1876–1957) – етнолог і археолог, професор Полтавського університету, перший ректор Українського вільного університету в Празі, член АН Чехословаччини	49 справ ПА	1914–1945
80	3865	Редакція часопису "Нова Україна" в Празі – органу Української партії соціалістів-революціонерів за кордоном, м. Прага (Чехословаччина)	75 справ ПА	1922–1930
81	3866	Український історичний кабінет в Празі (Чехословаччина)	255 справ ПА	1930–1945
82	3867	Ощадно-позичкове товариство "Трудова спілка" в Празі (Чехословаччина)	58 справ ПА	1924–1929
83	3868	Гаєвський Юрій – доктор права	8 справ ПА	1925–1941
84	3869	Цурканов Костянтин Костянтинович (1886–) – підполковник армії УНР	5 справ ПА	1918–1926
85	3870	Празька філія Української селянської спілки, м. Прага (Чехословаччина)	14 справ ПА	1922–1925
86	3871	Кооперативні курси Української селянської спілки в Празі (Чехословаччина)	17 справ ПА	1923–1925

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
87	3872	Кооперативне сільськогосподарське товариство "Грунт" в Йозефові (Чехословаччина)	27 справ ПА	1924–1925
88	3873	Споживче товариство "Основа" при кооперативних курсах Української селянської спілки в Йозефові (Чехословаччина)	70 справ ПА	1923–1925
89	3875	Українське видавництво "Вільна спілка" – орган Української партії соціалістів-революціонерів за кордоном, м. Подєбради (Чехословаччина), з березня 1929 р. – м. Прага (Чехословаччина)	66 справ ПА	1921–1939
90	3876	Білецький Леонід Тимофійович (1882–1955) – літературознавець, доктор філології, член Партії соціалістів-федералістів, президент УВАН, ректор Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова у Празі	58 справ ПА	1917–1942
91	3877	Чижевський Павло Іванович (1865–1925) – міністр фінансів УНР, голова надзвичайної торговельної та фінансової місії УНР у Женеві	24 справи ПА	1919–1925
92	3878	Зозуля Яків Максимович (1893–) – державний і політичний діяч, правознавець, член Української Центральної Ради, член Української партії соціалістів-революціонерів за кордоном, доктор права Карлового університету, професор	93 справи ПА	1920–1940
93	3879	Український технічно-господарський інститут заочного навчання (УТГІ) в Подєбрадах (Чехословаччина)	8797 справ ПА	1932–1945
94	3880	Українське товариство соціалістичної молоді "Вільна громада" в Пшібрамі (Чехословаччина)	32 справи ПА	1924–1929
95	3881	Українська студентська громада в м. Мельник (Чехословаччина)	35 справ ПА	1921–1927
96	3882	Ейхельман Оттон Оттонович – український емігрант, член партії "Українського народного об'єднання", професор Українського університету, Соціологічного інституту та ін. в Празі (Чехословаччина)	16 справ ПА	1919–1933

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
97	3883	Бородаєвський Сергій Васильович (1870–1942) – організатор кооперативного руху в Україні, громадсько-політичний діяч, професор Українського вільного університету, Української господарської академії та ін. навчальних закладів у Чехословаччині	29 справи	1917–1941
98	3884	Пількевич Олександр Меркурович (1880–1922) – член Української Центральної Ради і Українського генерального військового комітету, генерал-хорунжий армії УНР	17 справ ПА	1917–1944
99	3885	Українська студентська спілка в Празі (Чехословаччина)	7 справ ПА	1924–1926
100	3886	Українська студентська громада в м. Ченстохова (Польща)	6 справ ПА	1920–1922
101	3887	Студентське товариство українських правників (СТУП), м. Прага (Чехословаччина)	29 справ ПА	1921–1928
102	3888	Головна управа Української всепрофесійної робітничої спілки в Чехословаччині, м. Прага	47 справ ПА	1928–1935
103	3889	Русова Софія Федорівна (1856–1940) – педагог, громадська й культурно-освітня діячка, член Української Центральної Ради, професор Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова, Українського інституту громадознавства в Празі, Голова Української національної жіночої ради	58 справ 29 ПА	1905–1939
104	3891	Редакція часопису “Трудова Україна” – органу Української партії соціалістів-революціонерів за кордоном, м. Прага (Чехословаччина)	48 справ ПА	1932–1937
105	3892	Комітет фундації ім. К. Мацієвича при Українському технічно-господарському інституту заочного навчання, м. Подєбради (Чехословаччина)	44 справи ПА	1942–1945
106	3893	Товариство “Українська хата” при Українському громадському комітеті в Празі (Чехословаччина)	77 справ ПА	1923–1925

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
107	3894	Ощадно-позичкове товариство "Взаємопоміч" в Подєбрадах (Чехословаччина)	27 справ ПА	1925–1941
108	3895	Фролов Леонід Петрович (1879 –) – директор департаменту Міністерства народного господарства УНР, професор Української господарської академії в Подєбрадах	26 справ ПА	1915–1941
109	3896	Заклинський Богдан Романович (1886–1946) – учитель народних шкіл у Галичині й Закарпатті, автор шкільних підручників, праць та статей з педагогіки	25 справ ПА	1921–1927
110	3897	Філія української студентської спілки в м. Брно (Чехословаччина)	95 справ ПА	1924–1940
111	3898	Громада українських студентів лісової інженерії (ГУСЛІ) в Празі (Чехословаччина)	23 справи ПА	1922–1925
112	3899	Український студентський спортивний клуб в Празі (Чехословаччина)	15 справ ПА	1922–1928
113	3900	Українська академічна громада в Чехословаччині, м. Прага	246 справ ПА	1921–1944
114	3901	Українська громада у Франції, м. Париж	12 справ ПА	1928–1938
115	3902	Український союз студентів-емігрантів з північно-західних земель України, м. Прага (Чехословаччина)	39 справ ПА	1922–1928
116	3903	Дараган Юрій Юрійович (1894–1926) – поет, представник "празької школи" в українській поезії, сотник армії УНР	7 справ ПА	1922–1925
117	3904	Деркач Михайло Олексійович – полковник армії УНР	20 справ ПА	1920–1944
118	3905	Центральний союз українського студентства (ЦеСУС) в Празі (Чехословаччина)	180 справ ПА	1921–1939
119	3906	Ощадно-позичкова каса при Українській студентській спілці в м. Брно (Чехословаччина)	34 справи ПА	1925–1930
120	3907	Гомзін Борис Володимирович (1887–) – діяч гетьманського руху, письменник, полковник армії УНР	14 справ ПА	1921–1927

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
121	3908	"Вільна громада" – спілка української соціалістичної молоді в Празі (Чехословаччина)	8 справ ПА	1921–1926
122	3909	Українське товариство "Просвіта" в м. Моравська Острава (Чехословаччина)	5 справ ПА	1913–1918
123	3910	Левитський Михайло Миколайович – урядовець Міністерства закордонних справ, член дипломатичної місії УНР в Швейцарії, доцент Української господарської академії в Подєбрадах	14 справ ПА	1919–1926
124	3911	Празький відділ закордонної організації Української партії соціалістів-революціонерів, м. Прага	68 справ ПА	1921–1936
125	3912	Стус Олександр Федорович (1892–1942) – урядовець Міністерств народного господарства і фінансів УНР	10 справ ПА	1903–1942
126	3913	Гурток українських студентів-пасічників в Празі (Чехословаччина)	18 справ ПА	1922–1924
127	3914	Товариство українських студентів-пасічників при Українській господарській академії в Подєбрадах (Чехословаччина)	15 справ ПА	1924–1929
128	3915	Лятуринська Оксана (1902–1970) – скульптор, поетеса, письменниця	18 справ ПА	1926–1944
129	3916	Український гурток геологічних студій в Празі (Чехословаччина)	11 справ ПА	1922–1927
130	3917	Гурток студентів-українців при Вищій торговельній школі в Берліні (Німеччина)	1 справа ПА	1922–1924
131	3918	Секція студентів-агрономів і лісників при Українській академічній громаді в Празі (Чехословаччина)	9 справ ПА	1921–1923
132	3919	Українське видавниче товариство "Дзвін", 1911 р. – м. Київ, 1918 р. – м. Відень, 1923 р. – м. Прага	45 справ ПА	1918–1927
133	3920	Чесько-український комітет допомоги українським та білоруським студентам в Празі (ЧУК) (Чехословаччина)	92 справи ПА	1921–1929

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
134	3921	Єрвеніцька філія Української селянської спілки, м. Єрвеніце (Чехословаччина)	3 справи ПА	1924
135	3922	Срєбрно-Скальська філія Української селянської спілки, м. Срєбрно-Скала (Чехословаччина)	5 справ ПА	1923
136	3923	Літомнєржицька філія Української селянської спілки, м. Літомнєржице (Чехословаччина)	6 справ ПА	1924–1925
137	3924	Пшібрамська філія Української селянської спілки, м. Пшибрам (Чехословаччина)	9 справ ПА	1924–1928
138	3925	Автотракторні курси Української селянської спілки, м. Прага (Чехословаччина)	10 справ ПА	1924–1925
139	3926	Лоуновіцька філія Української селянської спілки, м. Лоуновіце (Чехословаччина)	3 справи ПА	1923–1924
140	3927	Бернська філія Української селянської спілки, м. Берн (Швейцарія)	21 справа ПА	1924–1930
141	3928	Пресове бюро "Українська культура" в Подєбрадах (Чехословаччина)	12 справ ПА	1929–1930
142	3929	Редакція часопису "Український студент" в Празі – органу українського студенства в еміграції (Чехословаччина)	16 справ ПА	1922–1924
143	3930	Довгаль Спиридон Микитович (1896–) – політичний діяч, журналіст, редактор, підполковник армії УНР, член ЦК Української партії соціалістів-революціонерів та ЦК Української соціалістичної партії, економіст, доцент Української господарської академії в Подєбрадах	16 справ ПА	1925–1943
144	3931	Український комітет допомоги голодуючим на Україні, м. Прага (Чехословаччина)	18 справ ПА	1923–1930
145	3932	Український соціалістичний клуб в Празі (Чехословаччина)	1 справа ПА	1934
146	3933	Мазепа Ісаак Прохорович (1884–1952) – секретар ЦК Української соціал-демократичної робітничої партії, міністр внутрішніх справ, голова Ради народних міністрів Директорії	17 справ ПА	1919–1945

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
		УНР, доктор права Українського вільного університету в м. Празі, викладач Української господарської академії в Подєбрадах		
147	3934	Бачинський Юліан Олександрович (1870–1940) – громадський та політичний діяч, публіцист, голова УСДП (до 1914), представник УНР у Вашингтоні, професор	33 справи ПА	1895–1933
148	3938	Товариство приятелів Української гімназії в м. Ржевніце (Чехословачина)	2 справи ПА	1935–1937
149	3939	Українська реформована реальна гімназія при Українському педагогічному інституті ім. М. Драгоманова в Празі (Чехословаччина)	1 справа ПА	1927–1937
150	3940	Товариство українських інженерів в Чехословаччині, м. Прага	13 справ ПА	1930–1942
151	3946	Федик Михайло – сотник Української Галицької армії, комендант команди Українського куреня в Празі	8 справ ПА	1918–1924
152	3947	Петрів Всеволод Миколайович (1883–1948) – генерал-хорунжий армії та військовий міністр УНР, викладач Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в м. Празі, дійсний член НТШ	61 справа ПА	1921–1941
153	3948	Соціалістична ліга Нового Сходу, м. Прага (Чехословаччина)	22 справи ПА	1925–1928
154	3950	Український дитячий притулок, мм. Хорн, Чєрношице; з 1927 р. – м. Штернберк; з 1928 р. – м. Подєбради; з 1939 р. – м. Модржани (Чехословаччина)	66 справ ПА	1924–1941
155	3951	Комітет увічнення пам'яті Шаповала Микити Юхимовича в Празі (Чехословаччина)	17 справ ПА	1932–1942
156	3953	Управа української колонії в Подєбрадах (Чехословаччина)	13 справ ПА	1935–1941
157	3954	Представництво Українського націоналістичного об'єднання на Протекторатi Чехія і Моравія, м. Прага (Чехословаччина)	45 справ ПА	1928–1939

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
158	3956	Антонович Дмитро Володимирович (1877–1945) – політичний та державний діяч, історик мистецтва, архівознавець, член УСДРП, діяч Української Центральної Ради, директор Музею визвольної боротьби, професор Українського вільного університету в Празі	73 справи ПА	1890–1945
159	3959	Український Центральний Комітет, м. Краків (Польща)	516 справ; 40 ПА	1939–1944
160	3963	Філія Національної ради українських жінок в Чехословаччині, м. Прага	75 справ ПА	1919–1939
161	3965	Українська республіканська капела за кордоном, мм. Станіслав, Стрий (Галичина), Прага, Відень, Париж, Лондон, Берлін та ін. міста Європи	138 справ ПА	1919–1929
162	3968	Управа громади кубанців в Чехословаччині, м. Прага	209 справ ПА	1921–1936
163	3969	Товариство "Поміч українським жінкам та дітям" при Українській господарській академії в Подєбрадах (Чехословаччина)	3 справи ПА	1922–1923
164	3970	Товариство українських економістів в Подєбрадах (Чехословаччина)	3 справи ПА	1928–1932
165	3972	Український педагогічний інститут імені М. Драгоманова в Празі (Чехословаччина)	1113 справ ПА	1923–1944
166	3978	Головний комісар залізниць уряду Української Народної Республіки в м. Житомир Волинської губернії	17 справ ПА	1919–1920
167	3979	Кубанський закордонний архів в Празі (Чехословаччина)	110 справ ПА	1918–1935
168	3985	Нагорний Микола – урядовець Управління начальника УНР Новоушицького повіту	8 справ ПА	1920–1936
169	3986	Кошель Олександр (1878–) – поет	3 справи ПА	1927–1929
170	3987	Сапицький Віктор Андрійович (1889–1942) – правознавець і діяч кооперативного руху, директор кредитної канцелярії Міністерства фінансів УНР, викладач Української господарської академії в Подєбрадах	20 справ ПА	1912–1940

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
171	3988	Українське допомогове бюро, м. Прага (Чехословаччина)	32 справи ПА	1939–1941
172	3989	Український комітет допомоги біженцям з України і їх родинам у Варшаві (Польща)	2 справи ПА	1921–1922
173	3990	Комітет допомоги біженцям з України в м. Каліш (Польща)	12 справ ПА	1922–1924
174	3992	Союз українських організацій в Чехословаччині, м. Прага	20 справ ПА	1926–1937
175	3993	Українська жіноча спілка в Чехословаччині, м. Прага	11 справ ПА	1923–1937
176	3994	Українська жіноча спілка допомоги козаку, м. Тарнув (Польща)	13 справ ПА	1920–1921
177	3995	Читальня філії товариства "Просвіта" в м. Берегове (Закарпатська Україна)	8 справ ПА	1920–1935
178	3997	Український правничий з'їзд в Празі (Чехословаччина)	7 справ ПА	1932–1933
179	3998	Ісаєвич Дмитро Григорович (1889–[1973]) – член ЦК Української партії соціалістів-революціонерів за кордоном, службовець Українського соціологічного інституту в Празі	22 справи ПА	1919–1926
180	3999	Хилецький Володимир Дмитрович (1899–) – підполковник армії УНР	1 справа ПА	1918–1924
181	4000	Мартос Борис Миколайович (1879–1977) – член Української соціал-демократичної робітничої партії, член Української Центральної Ради, генеральний секретар земельних справ (УЦР), міністр фінансів, Голова Ради народних міністрів УНР (Директорія), професор Української господарської академії в Подєбрадах та Українського вільного університету в Празі	41 справа ПА	1920–1944
182	4001	Остапович Михайло Феофілактович (1882–) – журналіст	4 справи ПА	1924–1938
183	4002	Швець Федір Петрович (1882–1940) – член Української партії соціалістів-революціонерів, член Української Центральної Ради,	44 справи ПА	1909–1940

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
		член Директорії, професор Українського вільного університету та Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі		
184	4003	Коберський Карл Іванович (1890–1940) – член Головного секретаріату Української радикальної партії, доцент Української господарської академії в Подєбрадах та Українського вільного університету в Празі, член НТШ	11 справ ПА	1919–1930
185	4004	Народна українська рада в Празі (Чехословаччина)	57 справ ПА	1929–1936
186	4005	Видавництво "Чорномор" в м. Каліш (Польща)	9 справ ПА	1922–1924
187	4006	Українська секція Масарикової ліги проти туберкульозу в Празі (Чехословаччина)	11 справ ПА	1924–1925
188	4007	Шаповал Микола Юхимович (1886–1948) – член Української партії соціалістів-революціонерів, генерал армії УНР	28 справ ПА	1919–1935
189	4008	Підготовчий конгресовий комітет за кордоном для скликання Всеукраїнського національного конгресу, м. Прага (Чехословаччина)	56 справ ПА	1932–1938
190	4009	Товариство охорони українських історичних пам'яток за кордоном, м. Прага (Чехословаччина)	11 справ ПА	1930–1940
191	4010	Редакція часопису "Українська кореспонденція" – органу української громади в Чехословаччині, м. Прага	14 справ ПА	1930–1931
192	4011	Комітет по вшануванню пам'яті С. Петлюри в Подєбрадах	15 справ ПА	1926–1931
193	4012	Омелянович-Павленко Михайло Володимирович (1878–1952) – генерал-полковник, командуючий діючою армією УНР, міністр військових справ УНР у екзилі	16 справ ПА	1917–1943
194	4013	Редакція часопису "Громадський вісник" – органу Українського громадського комітету в Празі	8 справ ПА	1921

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
195	4014	Управа культурно-промислового пасічного товариства ім. Прокоповича в Празі (Чехословаччина)	17 справ ПА	1925–1934
196	4015	Комітет допомоги українським біженцям в м. Ужгород (Закарпатська Україна)	7 справ ПА	1920–1928
197	4016	Спілка українських пластунів-емігрантів (СУПЕ) в Празі (Чехословаччина)	82 справи ПА	1919–1939
198	4017	Українське видавництво “Пробоєм” – орган об’єднання українських емігрантів “Українське націоналістичне об’єднання”, м. Прага (Чехословаччина)	12 справ ПА	1935–1943
199	4018	Український націоналістичний музей-архів при Українському інституті громадознавства в Празі (Чехословаччина)	99 справ ПА	1900–1937
200	4019	Курах Михайло Степанович (1895–) – інженер-агроном, сотник армії УНР, референт Ревкому Української галицької армії у Вінниці	10 справ ПА	1920–1933
201	4020	Залевський Болеслав Миколайович (–1937) – інженер, член Української партії соціалістів-революціонерів за кордоном	8 справ ПА	1923–1930
202	4021	Бутович Микола Григорович (1895–1961) – художник-графік, гравер, член Об’єднання митців-українців Америки	18 справ ПА	1924
203	4022	Мезенцев Микола Іванович – український емігрант, м. Суми, Харківської губернії, з 1921 р. – м. Каліш (Польща), з листопада 1923 р. – м. Прага (Чехословаччина)	6 справ ПА	1921–1935
204	4023	Шрамченко Левко Дмитрович (1877–1954) – професор Українського вільного університету в Празі	4 справи ПА	1922–1937
205	4024	Садовський Микола Карпович (01(13).12.1856–07.02.1933) – український актор і режисер	23 справи 5 ПА	1907–1933
206	4025	Петрашевський Дем’ян (1886–) – інженер, доктор права Українського вільного університету в Празі	7 справ ПА	1923–1939

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
207	4026	Управа товариства "Музей визвольної боротьби України" в Празі (Чехословаччина)	42 справи ПА	1925–1945
208	4027	Головна рухома школа українських національних танців Василя Авраменка в Канаді, м. Вінніпег	5 справ ПА	1925–1929
209	4028	Лавров Павло Пилипович (1903–) – історик, професор Київського університету	4 справи ПА	1909–1924
210	4029	Управа Празького відділу Української всепрофесійної робітничої спілки в Чехословаччині, м. Прага	20 справ ПА	1925–1936
211	4030	Комітет допомоги українському студентству при Українському національному об'єднанні (КОДУС при УНО), м. Прага	41 справа ПА	1929–1945
212	4031	Черкасенко Спиридон Феодосійович (1876–1940) – письменник	8 справ ПА	1920–1934
213	4033	Другий Український науковий з'їзд в Празі (Чехословаччина)	4 справи ПА	1931–1932
214	4034	Українська ліга для союзу народів в Празі (Чехословаччина)	5 справ ПА	1923–1930
215	4036	Культурно-наукове видавництво Українського національного об'єднання в Празі (Чехословаччина)	32 справи ПА	1941–1943
216	4038	Клименко Леонід – секретар Українського громадського комітету у Празі	3 справи ПА	1922–1928
217	4102	Громадська українська реальна гімназія, мм. Ржевніце, Модржани (Чехословаччина)	45 справ ПА	1925–1943
218	4158	Український науковий інститут в Берліні (УНІ), м. Берлін (Німеччина)	51 справа; 12 ПА	1928–1944
219	4186	Дорошенко Дмитро Іванович (1882–1951) – історик, історіограф, архівознавець, політичний і громадський діяч, голова Генерального секретаріату та міністр внутрішніх справ Української Центральної Ради, міністр закордонних справ в уряді УД, перший президент УВАН, професор УВУ, Карлового університету в Празі, Варшавського університету, директор Українського наукового інституту в Берліні	30 справ; 15 ПА	1919–1942

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
220	4352	Український громадський допомоговий комітет в Австрії, м. Відень	23 справи ПА	1921–1924
221	4353	Українська академічна громада і товариство, м. Брно (Чехословаччина)	12 справ ПА	1920–1939
222	4354	Товариство українських студентів агрономії "Рілля" в Празі	10 справ ПА	1922–1924
223	4355	Комітет виставки праці української еміграції в Празі	4 справи ПА	1925
224	4356	Українське товариство допомоги студентам українцям, м. Варшава	19 справ ПА	1927–1939
225	4357	Український академічний хор в Празі	19 справ ПА	1921–1929
226	4358	Український академічний співочий гурток "Трембіта" в Празі	8 справ ПА	1921–1922
227	4359	Українське співоче товариство ім. М. Леонтовича, м. Прага	6 справ ПА	1921–1922
228	4360	Союз українського сокільства за кордоном, в 1931–1932 рр. – м. Подєбради, з 1933 р. – м. Прага	13 справ ПА	1931–1935
229	4361	Руханкове товариство "Український сокіл" в Подєбрадах	34 справи ПА	1924–1934
230	4362	Українська бібліотека ім. С. Петлюри в Парижі	31 справа ПА	1929–1942
231	4363	Редакція часопису "Розбудова нації" – органу Проводу українських націоналістів, м. Прага	41 справа ПА	1927–1935
232	4364	Українська громада в Болгарії, м. Софія	4 справи ПА	1927–1931
233	4365	Консультаційно-щадичний продукційний кооператив української еміграції у Відні	8 справ ПА	1921–1924
234	4366	Товариство "Просвіта" у Празі	22 справи ПА	1925–1939
235	4367	Група української національної молоді високих шкіл в ЧСР, м. Прага	13 справ ПА	1922–1929

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
236	4368	О'Коннор-Вілінська Валерія Олександрівна [(1867–1930)] – українська емігрантка, голова літературно-видавничого відділу Міністерства освіти УНР, письменниця	18 справ ПА	1918–1934
237	4369	Спортивний клуб "Запоріжжя" у Варшаві	3 справи ПА	1938–1939
238	4370	Товариство "Просвіта" в Ужгороді	4 справи ПА	1923–1937
239	4371	Слюсаренко Федір Павлович [(1886–1958)] – український емігрант, доцент Українського вільного університету, Українського педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі, голова Студії пластичного мистецтва в Празі	14 справ ПА	1923–1934
240	4372	Українське історико-філологічне товариство в Празі	76 справ ПА	1923–1944
241	4373	Спілка українських журналістів та письменників у Відні	23 справи ПА	1919–1925
242	4374	Руханкове товариство "Січ" в Подєбрадах	4 справи ПА	1926–1933
243	4375	Українська спілка ім. І. Мазепи в Празі	4 справи ПА	1932–1933
244	4376	Український республікансько-демократичний клуб в Празі	15 справ ПА	1919–1937
245	4377	Батьківський комітет Української гімназії, м. Тарнув	7 справ ПА	1921–1922
246	4378	Центральний допомоговий комітет української еміграції в Празі	13 справ ПА	1919–1939
247	4379	Боберський Іван [(1873–1947)] – український емігрант, професор академічної гімназії у Львові, голова руханкового товариства "Сокіл" у Львові	22 справи ПА	1911–1944
248	4380	Комітет фонду ім. Є. Х. Чикаленка при Українському академічному комітеті в Празі	9 справ ПА	1918–1935

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
249	4381	Гехтер Максим Григорович – емігрант, начальник інформаційного відділу Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Данії, секретар посольства УНР у Німеччині, редактор, журналіст	9 справ ПА	1920–1941
250	4382	Організації українських націоналістів в таборі військовополонених у Венцлярі, Німеччина	47 справ ПА	1915–1918
251	4383	Українське військово-історичне товариство в ЧСР, м. Прага	7 справ ПА	1926–1933
252	4384	Товариство українських абсольвентів високих шкіл в ЧСР, м. Прага	6 справ ПА	1924–1925
253	4385	Українське пресове бюро у Відні	9 справ ПА	1920–1922
254	4386	Клуб бувших українських старшин в Празі	4 справи ПА	1932
255	4387	Громада студентів-емігрантів з Великої України та її ощадно-позичкова каса в ЧСР, м. Прага	34 справи ПА	1923–1925
256	4388	Заклинський Корнило Романович [(1889–)] – український емігрант, професор Української гімназії в Берегові	14 справ ПА	1915–1944
257	4389	Індишевський Ярослав Євгенович [(1895–1937)] – український емігрант, інженер-будівельник	7 справ ПА	1896–1937
258	4390	Союз українських студентських організацій в Німеччині та м. Данциг	22 справи ПА	1924–1925
259	4391	Українська драматична студія в Празі	12 справ ПА	1929–1939
260	4392	Союз підкарпатських російських студентів в Празі	6 справ ПА	1922–1939
261	4393	Котенко Тимофій Степанович – український емігрант, секретар Празького відділу закордонної групи Української партії соціалістів-революціонерів, письменник	85 справ ПА	1922–1938

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
262	4404	Організації українських націоналістів в таборі військовополонених у Фрайштадті (Австрія) (об'єднаний фонд)	363 справи ПА	1914–1918
263	4405	Союз визволення України, м. Відень	256 справ 215 ПА	1914–1918
264	4406	Організації українських націоналістів в таборі військовополонених у Раштаті (Німеччина) (об'єднаний фонд)	196 справ 188 ПА	1916–1918
265	4407	Українське педагогічне товариство в Празі	20 справ ПА	1930–1939
266	4408	Матуральні курси Українського громадського комітету в Празі	18 справ ПА	1921–1929
267	4409	Подєбрадська секція Легії українських націоналістів (ЛУН), м. Подєбради (Чехословаччина)	6 справ ПА	1925–1929
268	4410	Українська студентська громада ім. Г. Сковороди в Празі	6 справ ПА	1923–1927
269	4411	Спілка українських лікарів в Празі	19 справ ПА	1922–1940
270	4412	Закордонна група УСДРП в ЧСР, м. Прага	7 справ ПА	1921–1923
271	4413	Українське академічне товариство торговців "Велес" в Празі	10 справ ПА	1920–1929
272	4414	Український академічний автоклуб в Празі	5 справ ПА	1923–1925
273	4415	Товариство "Освіта" в м. Тарнув	11 справ ПА	1921–1923
274	4416	Товариство "Українська рідна школа" в ЧСР, м. Прага	4 справи ПА	1922–1931
275	4417	Товариство українців при університеті Альберта у м. Кенігсберг (Німеччина)	9 справ ПА	1923–1928
276	4418	Організації українських націоналістів в таборі військовополонених у Зальцведелі (Німеччина) (об'єднаний фонд)	239 справ ПА	1916–1919

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
277	4419	Центральний виконавчий комітет українських емігрантських організацій для проведення акцій протесту проти польського терору на західних землях України, м. Прага	13 справ ПА	1930–1932
278	4420	Краєва централя абстинентів Підкарпатської Русі в м. Берегове	6 справ ПА	1930–1938
279	4421	Комітет по будівництву будинку українських техніків у Львові при товаристві “Основа” в Празі	8 справ ПА	1922–1926
280	4422	Спілка учителів-емігрантів з України в Празі	3 справи ПА	1924
281	4423	Управа Українсько-литовського студентського товариства в Празі	6 справ ПА	1930–1938
282	4424	Всеукраїнська спілка діячів місцевих народних самоврядувань в мм. Ченстохова, Тарнув (Польща)	9 справ ПА	1921–1923
283	4425	Комітет західноукраїнської еміграції в Чехословаччині, м. Прага	22 справи ПА	1923–1925
284	4426	Отаман закордонної зимової станиці Українського національного козачого товариства в Північній і Південній Америці, м. Нью-Йорк	10 справ ПА	1923–1924
285	4427	Комітет допомоги голодуючим на Україні в Берліні	6 справ ПА	1922–1924
286	4428	Празький відділ Комітету по будівництву госпіталю при товаристві “Народна лічниця”, мм. Львів, Прага	8 справ ПА	1923–1928
287	4429	Рада Української православної парафії в Подєбрадах (Чехословаччина)	7 справ ПА	1925–1931
288	4430	Табір полонених українців в м. Кассіно (Італія)	14 справ ПА	1916–1920
289	4431	Бурдейний Фока Климентійович [(1893–)] – український емігрант, голова товариства ім. Т. Шевченка в Празі	9 справ ПА	1924–1933
290	4432	Наріжний Симон Петрович (1898–[1983]) – історик, професор Українського вільного університету, директор Музею визвольної боротьби України в Празі	13 справ ПА	1918–1947

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
291	4433	Сірополко Степан Онисимович (1872–1959) – державний діяч, бібліограф, педагог, міністр народної освіти Директорії УНР, професор Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі, Української господарської академії в Подєбрадах	286 справ ПА	1921–1933
292	4434	Робочі роти, відділи інтернованих частин Української Галицької армії в Чехословаччині (об'єднаний фонд)	72 справи ПА	1921–1925
293	4435	Канцелярія військового підпоручика диктатора Західно-Української Народної Республіки, м. Прага	19 справ ПА	1919–1923
294	4436	Військова канцелярія Диктатора Західно-Української Народної Республіки, м. Відень	6 справ ПА	1920–1923
295	4437	Русов Юрій Олександрович [(1895–1962)] – український емігрант, доктор філософії Віденського університету, Господарської академії в Подєбрадах, Українського педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі	23 справи ПА	1921–1940
296	4438	Яковлів Андрій Іванович [(1872–1955)] – український емігрант, директор канцелярії Центральної Ради, голова Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Бельгії та Голандії, професор Українського університету в Празі	8 справ ПА	1923–1927
297	4439	Маршинський Аполінарій Серапіонович [(1865–1929)] – український емігрант, міністр фінансів УНР	6 справ ПА	1883–1928
298	4440	Представництво Західно-Української Народної Республіки в Празі (Чехословаччина)	53 справи ПА	1919–1924
299	4441	Надзвичайна дипломатична місія Української Народної Республіки в Греції	29 справ ПА	1918–1920
300	4442	Дипломатична місія Української Народної Республіки в Голландії та Бельгії, м. Брюссель	21 справа ПА[1]	1919–1923
301	4443	Надзвичайна дипломатична місія УНР в Англії, м. Лондон	3 справи ПА	1919

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
302	4444	Балтсько-флотська окружна комісія у справах виборів до Українських Установчих зборів, м. Гельсінґфорс	8 справ ПА	1917–1918
303	4445	Редакція тижневика "Холмська земля", м. Харків	8 справ ПА	1943
304	4446	Сімович Василь Іванович (1880–1844) – громадський та культурно-освітній діяч, мовознавець і педагог, організатор культурної праці в таборах для українських військовополонених у Німеччині, ректор, професор Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі, професор Львівського університету, редактор Української загальної енциклопедії	12 справ ПА	1914–1932
305	4447	Вировий Євген Семенович [(1889–1945)] – голова Українського товариства прихильників книги 1926–1934 рр., Комендант Спілки українських пластунів-емігрантів 1931–1933, активний співробітник Української загальної енциклопедії "Книга знання", філателіст із світовими зв'язками	9 справ ПА[2]	1941–1944
306	4448	Редакція газети "Нова доба", м. Берлін (Німеччина)	3 справи ПА	1941–1944
307	4449	Голіцинський Євген М. (1878–1932) – активний діяч РУП, Голова дипломатичної місії УНР у Вашингтоні (1919), Естонії (1921), доцент Української господарської академії в Подєбрадах	12 справ ПА	1919–1931
308	4450	Лепкий Богдан (1872–1941) – письменник, діяч СВУ в таборах українських полонених у Німеччині, професор Краківського університету, Українського наукового інституту в Берліні	8 справ ПА	1914–1941
309	4451	Бригада генерала Кравса Української Галицької армії	102 справи ПА	1918–1920
310	4452	Редакція періодичного журналу військово-громадської думки "Гуртуймося", м. Прага	6 справ ПА	1930–1940

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
311	4453	Безпалко Осип – видавець і редактор соціал-демократичного часопису "Боротьба" в Чернівцях, активний діяч СВУ в таборах військовополонених українців в Німеччині, член ЦК УСДРП, член Української Центральної Ради, міністр праці УНР, лектор Господарської академії	23 справи ПА	1936
312	4454	Тимошенко Володимир Прокопович [(1885–1965)] – радник делегацій УНР в Парижі, представник Дніпровської спілки споживчих товариств і об'єднання центральних українських кооперативних спілок за кордоном (ОЦУКС) в Парижі	16 справ ПА	1918–1921
313	4455	Українське генеральне консульство в Цюриху (Швейцарія)	5 справ ПА	1918–1920
314	4456	Василько Микола (1868–1924) – громадський і політичний діяч, дипломатичний представник ЗУНР у Відні, посол УНР у Швейцарії й Німеччині	7 справ ПА	1914–1924
315	4457	Українська громада студентів з Волині, Холмщини, Полісся та Підляшшя, м. Прага	7 справ ПА	1929–1930
316	4458	Гурток студентів-українців при університеті в Берліні	7 справ ПА	1924–1928
317	4459	Редакція газети "Українська дійсність" – органу Української громади в Німеччині, м. Берлін	17 справ ПА	1942–1945
318	4460	Президіальна канцелярія Диктатора ЗУНР, м. Відень	3 справи ПА	1920–1922
319	4461	Косач-Кривинюк Ольга Петрівна (1877–1945) – письменниця, лікар, громадська діячка, автор спогадів про Лесю Українку	10 справ ПА	1943
320	4462	Косач Юрій Миколайович [(1909–1990)] – український емігрант, письменник	8 справ ПА	1932–1937
321	4463	Олесь (Кандиба) Олександр Іванович [(1878–1944)] – український емігрант, поет	3 справи ПА	1923–1940

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
322	4464	Мухін Михайло Миколайович ([1894]–) – український емігрант, письменник, редактор наукового збірника Українського наукового інституту в Америці	12 справ ПА	1922–1941
323	4465	Документи і матеріали українських емігрантських установ, організацій та різних осіб (колекція)	1132 справи ПА	1901–1948
Разом: 28405 справ[4]				
ЦДАВО України: фонди еміграційного походження				
1 ем	380	Український національно-державний союз у Відні (Австрія)	7 справ	1918–1920
2 ем	647	Змієнко Всеволод Юхимович (28.10.1886–30.10.1938) – генерал-хорунжий армії УНР, начальник штабу 6-ої січової стрілецької дивізії армії УНР, один із засновників Українського військово-історичного товариства у Варшаві	7 справ	1919–1927
3 ем	1470	Кривда-Соколенко Петро Маркіянович – віце-директор департаменту місцевого самоуправління Міністерства внутрішніх справ Директорії УНР, квітень 1921 р. – січень 1927 р. – м. Тарнув (Польща)	4 справи	1920–1929
4 ем	1823	Винниченко Володимир Кирилович (1880–1951) – політичний і державний діяч, письменник, Голова Генерального секретаріату УЦР, генеральний секретар внутрішніх справ, Голова Ради народних міністрів УНР, Голова Директорії УНР	61 справа	1901–1917
5 ем	1844	Рада виборних російського концентраційного табору Суем в м. Верден (Франція)	21 справа	1917–1920
6 ем	1868	Холодний Петро Іванович (1874–1930) – державний діяч, художник, член Української Центральної Ради, міністр освіти Директорії УНР	4 справи	1920–1922
7 ем	1876	Євтимович Варфоломей Пимонович (1888–1950) – військовий і громадсько-політичний діяч, член Союзу гетьманців-державників, полковник армії УНР	51 справа	1920–1943

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
8 ем	2254	Армійська гонорова рада ордена "Залізного Хреста" Української Народної Республіки, м. Каліш (Польща)	5 справ	1920–1923
9 ем	2439	Штаби інтернованих військ армії Української Народної Республіки, табори: Вадовіце, Каліш, Ланьцут, Александрув, Пікуліці, Стшалково, Щепьорно (Польща) (колекція)	214 справ	1920–1922
10 ем	2466	Тарнувське місцеве бюро поштово-телеграфних службовців Української Народної Республіки, м. Тарнув	1 справа	1921
11 ем	2467	Товариство допомоги українській шкільній молоді в таборах інтернованих у Польщі, м. Каліш	6 справ	1923–1924
12 ем	2496	Тарнувський відділ Українського товариства Червоного Хреста, м. Тарнув (Польща)	7 справ	1921
13 ем	2562	Головне управління Червоного Хреста Української Народної Республіки, м. Ченстохова, (Польща)	148 справ	1919–1922
14 ем	3077	Посольство Української Держави в Німеччині, м. Берлін	12 справ	1918
15 ем	3096	Товариство "Союз українок" УНР, м. Тарнув (Галичина)	19 справ	1921
16 ем	3179	Головний військово-історичний музей-архів при Генеральному штабі військ Української Народної Республіки	16 справ	1919–1930
17 ем	3208	Головна управа товариства Українського Блакитного Хреста, з 1920 р. – м. Тарнув (Польща)	39 справ	1920–1922
18 ем	3215	Польова дирекція залізниць України (з 1920 р. – на території Польщі, табори Ченстохова, Станіслав і ін.)	64 справи	1920–1921
19 ем	3264	Українська військова ліквідаційна комісія у справах полонених і інтернованих в Речі Посполитій Польській, м. Варшава	4 справи	1920–1921
20 ем	3323	Бюро біженців з України в Тарнуві, м. Тарнув (Польща)	20 справ	1920–1922

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
21 ем	3324	Центральне бюро біженців з України, м. Тарнув (Польща)	18 справ	1919–1937
22 ем	3327	Щоденна газета "Українська трибуна" – орган Українського центрального комітету Речі Посполитої Польський (орган української еміграції), м. Варшава	22 справи	1921–1922
23 ем	3508	Український Центральний Комітет в Речі Посполитій Польській, м. Варшава	6 справ	1921–1937
24 ем	3522	Табір полонених старшин Української Галицької армії в м. Тухля (Польща)	17 справ	1920–1922
25 ем	3524	Табір інтернованих українців з армії Української Народної Республіки в м. Стшалково (Польща)	8 справ	1920–1924
26 ем	3526	Табір інтернованих українців з армії УНР в м. Александрув (Польща)	6 справ	1920–1921
27 ем	3527	Калішська філія товариства бувших вояків армії Української Народної Республіки м. Каліш (Польща)	41 справа	1922–1932
28 ем	3528	Товариство бувших вояків армії Української Народної Республіки у Франції, м. Париж	27 справ	1925–1939
29 ем	3529	Філія Українського військового комітету допомоги в м. Грац (Австрія)	8 справ	1923–1925
30 ем	3531	Товариство "Гурток українців з Галичини та Буковини в Ростові-на-Дону", м. Ростов-на-Дону	11 справ	1917–1918
31 ем	3532	Український науковий інститут у Варшаві, м. Варшава	12 справ	1930–1939
32 ем	3533	Табір військовополонених українців-офіцерів з російської армії в м. Йозефові (Чехословаччина)	13 справ	1917–1918
33 ем	3535	Українське товариство прихильників Ліги Націй в Парижі, м. Париж	5 справ	1923–1936
34 ем	3536	Церковна рада Української православної автокефальної церкви в Парижі, м. Париж	5 справ	1927–1930

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
35 ем	3537	Редакція Українського тижневика часопису "Тризуб" в Парижі, м. Париж (Франція)	6 справ	1933–1934
36 ем	3541	Ревізор військових місій УНР за кордоном, жовтень 1919 – мм. Відень, Берлін, грудень 1919 – м. Варшава, 1920 – мм. Прага, Відень	24 справи	1919–1920
37 ем	3542	Дипломатична місія УНР в Данії, м. Копенгаген	11 справ	1919–1923
38 ем	3543	Жуковський Олександр Тимофійович – генерал армії УНР, міністр військових справ Директорії УНР	22 справи	1918–1922
39 ем	3557	Широцький Костянтин Віталійович – професор, член "Української громади"	2 справи	1907–1918
40 ем	3566	Товариство допомоги емігрантам з України, м. Львів	70 справ	1921–1925
41 ем	3567	Комітет опіки над українськими біженцями з Західної України в Німеччині, м. Берлін	10 справ	1923–1941
42 ем	3568	Комітет опіки над українськими біженцями з Західної України в Німеччині, м. Найгеберг	8 справ	1926–1928
43 ем	3569	Союз українських організацій в Польщі, м. Львів	58 справ	1932–1938
44 ем	3570	Союз українських студентських громад у Польщі, м. Варшава	52 справи	1921–1927
45 ем	3571	Українська студентська громада у Варшаві, м. Варшава	116 справ	1909–1941
46 ем	3572	Союз українських студентів емігрантів в Німеччині, м. Берлін	10 справ	1924–1944
47 ем	3573	Українське видавництво "Східно-Європейська кореспонденція", м. Берлін (Німеччина)	32 справи	1925–1940
48 ем	3574	Редакція науково-публіцистичного журналу "Нова доба" – органу Українського Центрального комітету в Речі Посполитій Польській, м. Краків	7 справ	1940–1942
49 ем	3586	Товариство "Молода громада" у Львові, м. Львів	1 справа	1938

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
50 ем	3603	Делегація Української Народної Республіки в Парижі, м. Париж	5 справ	1919–1921
51 ем	3635	Українське православне братство імені святих Кирила та Мефодія, м. Тарнув (Польща)	12 справ	1921–1922
52 ем	3637	Управа Тарнувської філії товариства допомоги біженцям з України, м. Тарнув (Польща)	19 справ	1918–1930
53 ем	3644	Українське хорове товариство в м. Тарнув (Польща)	25 справ	1920–1922
54 ем	3646	Рада представників українського студенства в еміграції, м. Ченстохова (Польща)	2 справи	1921
55 ем	3660	Комітет Українського національного державного союзу	3 справи	1920
56 ем	3661	Український громадський комітет у Польщі, м. Каліш (Польща)	1 справа	1922–1923
57 ем	3663	Спілка українських техніків сільського господарства в Польщі, м. Тарнув (Польща)	3 справи	1921–1923
58 ем	3670	Українське військово-історичне товариство, м. Жешув (Польща)	3 справи	1920–1922
59 ем	3678	Управа кооперативної столярної артілі робітників-емігрантів з України, м. Тарнув (Польща)	6 справ	1922–1923
60 ем	3680	Пилипчук Пилип Каленикович (1869–1940) – голова Ради Народних Міністрів УНР в екзилі, член ЦК Української народно-революційної партії, керівник офіційних місій УНР у Варшаві	3 справи	1920–1927
61 ем	3682	Карл Фюрнстенберг – голова торгової фірми “Карл Фюрнстенберг і сини”, м. Берлін	5 справ	1915–1935
62 ем	3683	Середа Михайло Тимофійович – полковник армії УНР	2 справи	1920–1923
63 ем	3745	Бюро біженців з України у Львові	1 справа	1921
64 ем	3761	Українське товариство аматорів малярської справи, м. Тарнув (Польща)	3 справи	1921–1922

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
65 ем	3786	Український селянський парламентарний союз, мм. Варшава, Тарнув (Польща)	5 справ	1921–1923
66 ем	3800	Державна учительська семінарія в м. Грубешув (Польща)	2 справи	1942–1944
67 ем	3811	Бюро української кооперації (БУК) в еміграції, мм. Ченстохова, Тарнув (Польща)	8 справ	1920–1921
68 ем	3849	Донцов Дмитро Іванович (1883–1973) – громадсько-політичний діяч, публіцист, літературний критик, голова Союзу визволення України, голова Українського телеграфного агентства УД, керівник Українського пресового бюро при Українській дипломатичній місії у Швейцарії	29 справ	1909–1939
69 ем	3890	Судова комісія для ведення процесу в справі вбивства голови Директорії і головного отамана військ Української Народної Республіки Петлюри в Парижі (Франція)	24 справи	1926–1927
70 ем	3937	Правління видавничого кооперативу “Спілка українського друкарства” у м. Тарнув (Польща)	1 справа	1922
71 ем	3964	Буда Сергій Олексійович (1869–1942) – історик, журналіст, перекладач, науковий співробітник ВУАН	223 справи	1880–1942
72 ем	3966	Міяковський Володимир Варламович (1888–1972) – історик-архівіст, літературознавець, голова Архівного управління, директор Київського центрального історичного архіву ім. В. Б. Антоновича, професор	36 справ	1903–1943
73 ем	3977	Редакція газети “Вперед” – центрального органу Української соціал-демократичної партії, м. Львів	9 справ	1920
74 ем	3980	Українське студентське об’єднання “Чорноморе” в м. Познань (Польща)	8 справ	1923–1934
75 ем	3981	Редакція журналу “Земля і воля” – органу Української соціал-демократичної партії, м. Львів	6 справ	1908–1938

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
76 ем	3982	Державний секретаріат внутрішніх справ Західно-Української Народної Республіки, м. Станіслав	19 справ	1919
77 ем	3983	Журба Галина Маврикіївна (1888–1979) – письменниця	10 справ	1918–1939
78 ем	3991	Осецький Олександр Вікторович (1873–1936) – голова військової місії УНР в Бельгії, генерал-хорунжий армії УНР	14 справ	1911–1931
79 ем	3996	Магалевський Юрій Олександрович (1876–1935) – член Ради республіки УНР, художник, голова Українського товариства допомоги емігрантам з України у Львові	12 справ	1920–1928
80 ем	4032	Товариство "Українська громада" в Празі (Чехословаччина)	11 справ	1902–1908
81 ем	4103	Інтернаціонал опору війні, м. Енфілд (Англія)	14 справ	1929–1935
82 ем	4114	Луцьке воєводство, м. Луцьк	1 справа	1931–1932
83 ем	4176	Паризька група товариства бувших вояків армії Української Народної Республіки, м. Париж	1 справа	1933–1936
84 ем	4178	Управа об'єднання українських комбатантів у Франції, м. Париж	1 справа	1935–1936
85 ем	4180	Центральний виконавчий комітет табору військовополонених в Йозефові, м. Йозефов (Чехословаччина)	1 справа	1918
86 ем	4185	Український гурток ім. Драгоманова в Болгарії, м. Перник (Болгарія)	2 справи	1926–1927
87 ем	4194	Ріпка Ян – доктор історії, професор, м. Прага (Чехословаччина)	2 справи	1935
88 ем	4211	Українська надзвичайна дипломатична місія Української Народної Республіки у Швейцарії, м. Берн	2 справи[3]	1918–1926
89 ем	4214	Український клуб-читальня в Тарнуві, м. Тарнув (Польща)	2 справи	1921

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
90 ем	4219	Союз інженерів і техніків українських емігрантів в Польші, м. Варшава	1 справа	1936–1938
91 ем	4319	Видавництво журналу "Український друкований орган" в Сполучених Штатах Америки, м. Нью–Йорк	3 справи	1938–1939
92 ем	4321	Перевірно-організаційна комісія Управління начальника запасних формацій Військового міністерства УНР, м. Ланьцут (Польща)	6 справ	1920
93 ем	4331	Українська військова організація (УВО)	4 справи	1922–1938
94 ем	4547	Стелецький [Борис Семенович] – генерал, начальник штабу гетьмана П. Скоропадського, емігрант	4 справи	1916–1925
Разом: 1887 справ				
ЦДАГО України				
1	269	Український музей у Празі, описи 1 і 2	1472 справи, 205 фондозасновників	1905–1948
ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного				
Колекція фотоальбомів з МВБУ, м. Прага				
1	80	Фотографічне товариство "Світло" організації інтернованих українців у Фрайштадському таборі (Австрія)	498 ПА	1916–1918
2	81	Фотографічне товариство "Світло" організації інтернованих українців у Фрайштадському таборі (Австрія)	320 ПА	1916–1918
3	82	Український війський табір в мм. Ліберці та Йозефові (Чехословаччина)	18 ПА	1921
4	83	Збірка світлин 2-го військвідділу МВБУ в м. Празі	136 ПА	1915–1923
5	84	Філія товариства охорони воєнних могил у м. Рогатині	24 ПА	1936
6	85	Частини УСС у Варпалянці (Галичина)	24 ПА	1915

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
7	86	Спілка визволення України	6 ПА	1915
8	87	Українські січові стрільці у світовій війні. Фронт над Стрипою	11 ПА	1916
9	88	Картини з життя Української бригади в м. Німецьке Яблонне	10 ПА	1919–1921
10	89	Здвиг "Соколів" і "Січей", м. Тернопіль	10 ПА	1910
11	97	Памятний альбом львівської делегації краківського єпископського комітету допомоги жертвам війни, подарованого архієпископу Юзефу Більчевському	60 ПА	1920
12	98	Табори інтернованих українців	275 ПА	1918–1921
13	117	Україна. Край і нарід	40 ПА	[2-га половина XIX – поч. XXст.]
14	119	Альбом заслужених русинів	81 ПА	[2-га половина XIX – поч. XX ст.]
15	162	З видами України, портретами видатних діячів України, художніх виробів з металу, дерева і кераміки, репродукції ікон і картин художників з колекції Д. В. Антоновича	298 ПА	Початок XX ст.
16	165	Фотоальбом скульптур О. Є. Шевчукевича	125 ПА	30-ті рр. XX ст.
17	168	Фотоальбом української поетеси О. І. Теліги	122 ПА	1919–1933
18	169	Фотоальбом української поетеси О. І. Теліги	106 ПА	1927–1934
19	177	Фотоальбом прапорщика Пантилуса	55 ПА	1916–1918
20	178	Життя української громади у мм. Візін і Шалетт (Франція)	370 ПА	1924–1937
21	179	Життя української громади у мм. Візін і Шалетт (Франція)	218 ПА	1937–1938
22	180	Життя інтернованих українців у польських таборах	48 ПА	1920–1922

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
23	181	Життя і побут інтернованих стрільців і старшин Української Галицької Армії в таборі м. Ліберець (Чехословаччина)	36 ПА	1920–1921
24	182	Діяльність драматично-музичного товариства ім. І. П. Котляревського в таборі інтернованих українців у м. Фрайштадт (Австрія)	182 ПА	1916–1918
25	183	Діяльність драматично-музичного товариства ім. І. П. Котляревського в таборі інтернованих українців у м. Фрайштадт (Австрія)	225 ПА	1916–1918
26	184	Організація інтернованих українців у Фрайштадтському таборі (Австрія)	284 ПА	1916–1918
Разом 3582 фото				
ЦДІА України, м. Львів				
1	395	Бюро культурної допомоги для українського населення окупованих земель, м. Львів	31 справа; 13 ПА (Список 1962 р.)	1915–1918
2	309	Наукове товариство ім. Т. Шевченка, м. Львів	3137 справ; 50 кг розсипу ПА (Список УІК)	1757–1946
3	423	Міністерство фінансів, м. Варшава	279 справ; 14 кг розсипу ПА (Список УІК)	1920–1939
4	493	Міністерство внутрішніх справ, м. Варшава	62 справи; 4 спр. і 2 кг розсипу ПА (Список УІК)	1921–1939
5	745	Федюшка (Євшан) Микола (1889–1919) – публіцист, літературний критик, громадський діяч	27 справ; 7 ПА (надходження 1958 р.)	1904–1916

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
6	769	Український комітет у Лондоні	19 справ ПА (надходження 1958 р.)	1912–1914
7	862	Українське товариство “Студентська поміч”, м. Прага	5 справ; 3 кг розсипу ПА (Список УІК)	1921
Разом: 43 справи[5]				
ЦДІА України, м. Київ				
1	1235	Грушевські – історики, лінгвісти	1462 справи; 21 ПА (Список УІК)	1919–1923
ЦДАЗУ				
1	2	Колекція стародруків, рідкісних та рукописних книг XVI – поч. XX ст., зібрана українською діаспорою в Словаччині	65 справ	XVI – поч. XX ст.
2	3	Ніщеменко Корній Семенович (1893–) – український громадський діяч на еміграції, інженер-економіст	63 справи	1923–1942
3	5	Міленко Микола Каленикович (1886–) – український театральний режисер, громадський діяч	7 справ	1912–1921
4	6	Артимович Агенор Васильович (1879–1935) – визначний український мовознавець та культурно-освітній діяч	38 справ	1856–1952
5	7	Антоненко Сергій Никифорович, військовополонений у Фрайштадті (Австрія)	10 справ	1910–1917
6	8	Захарченко Микола Іванович, український громадський діяч на еміграції, інженер-економіст	98 справ	1921–1955
7	9	Попель-Сулима Іван Михайлович (1891 – нев.), український юрист та мовознавець	37 справ	1901–1957

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
8	10	Зленко Петро Андрійович (1891–1954), український бібліограф і громадський діяч на еміграції	207 справ	XX ст.
9	12	Колекція документів українських еміграційних організацій та установ (перша пол. XX)	120 справ	1913–1944
10	13	Колекція документів діячів науки та культури на еміграції	22 справи	1902–1974
11	14	Колекція бібліографічних матеріалів, виданих в Україні та за її межами (кінець XIX – поч. XX ст.)	50 справ	XIX – поч. XX ст.
12	15	Колекція журналів, газет та бюлетенів, виданих в Україні та за кордоном	256 справ	XIX – поч. XX ст.
13	16	Колекція документів про музичне та театральне життя, зібрана українською діаспорою в Словаччині	40 справ	XX ст.
14	17	Колекція географічних та політичних мап України та інших країн світу	39 справ	XIX – поч. XX ст.
15	18	Колекція філокартичних матеріалів, зібраних українською діаспорою в Словаччині	14 справ	XIX – поч. XX ст.
16	19	Статути, звернення, відозви, заклики політичних партій та студентських організацій на еміграції	45 справ	XIX – поч. XX ст.
Разом: 1111 справ				
ДА Тернопільської області				
1	3430	Дністрянський Станіслав (1870–1935) – засновник нової української правової науки	129 справ	1879–1989 2007
2	3462	Рудницький Степан Львович (1877–1937) – академік, засновник української географії	3 справи	1897–1992
Разом: 132 справи				

Продовження додатка 14

№	№ фонду	Назва фонду	Обсяг фонду	Хронологічні межі
Інститут літератури ім. Т. Шевченка НАН України, Національна парламентська бібліотека України, ЦДАМЛМ України і Державний музей літератури: надходження після 1991 р.[6]				
Інститут літератури ім. Т. Шевченка НАН України				
1		Архівні матеріали О. Ольжича (Чеська республіка, 1994 р.)	902 од. зб.	
2		Матеріали О. Олеся і О. Ольжича (Словаччина, 1994 р.)	2 тис. од. зб.	
ЦДАМЛМ України				
1		Листи Д. Дорошенка, В. Січинського, В. Щербаківського і книги з особистої бібліотеки доктора Л. Красковської (Словаччина, 1994)	31 од. зб.	
Державний музей літератури України				
1		Архів О. Ольжича і О. Олеся (Словаччина, 1998–2001 рр.)	30 од. зб.	

ЗАГАЛЬНИЙ ОБСЯГ АРХІВНОГО СЕГМЕНТА ПА	
Фонди ПА	**33785 одиниць зберігання[7], 3582 фотодокументів**
Фонди еміграційного походження	**1887 справ**

II. БІБЛІОТЕЧНИЙ (ДРУКОВАНИЙ) СЕГМЕНТ ПА				
ЦДАМЛМ України				
1	544	Колекція книжкової графіки (відбитки)	117 справ 652 аркушів (495 обкладинок)	б/д

Продовження додатка 14

ЦДАГО України				
1	269	Український музей у Празі, опис 3	172 справи	
Національна парламентська бібліотека України				
1		Бібліотека С. Сірополка (Чеська республіка, 1997)	Потребує уточнення	
ДНАБ, м. Київ				
	Безумовна і умовна приналежність до “ПА”	Книги і брошури	1829 примірників	
		Журнали	1152 підшивки (2505 екземплярів)	
		Газети	1168 підшивок (14060 екземплярів)	
	Ймовірне “празьке” походження	Книги і брошури	Близько 2400 примірників	
		Журнали і газети	290 підшивок журналів (1072 екземплярів), понад 100 підшивок газет (близько 1000 екземплярів)	
Бібліотека Інституту історії України НАН України, Державна історична бібліотека України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського				
У процесі обміну літературою до цих бібліотек потрапила назначна кількість примірників з “празькими” атрибутивними ознаками. Таких видань попередньо нараховано лише бл. 50-ти, що є незначною кількістю порівняно із зібранням ДНАБ.				
ЗАГАЛЬНИЙ ОБСЯГ БІБЛІОТЕЧНОГО СЕГМЕНТА ПА				
Безумовна приналежність до ПА			**290 справ, 1879 книг і брошюр, 2320 підшивок (16569 екземплярів)**	
Умовна приналежність до ПА			**2400 книг і брошюр, 390 підшивок (2072 екземпляри)**	
Разом			**290 справ, 4279 книг і брошур, 18641 екземплярі**	

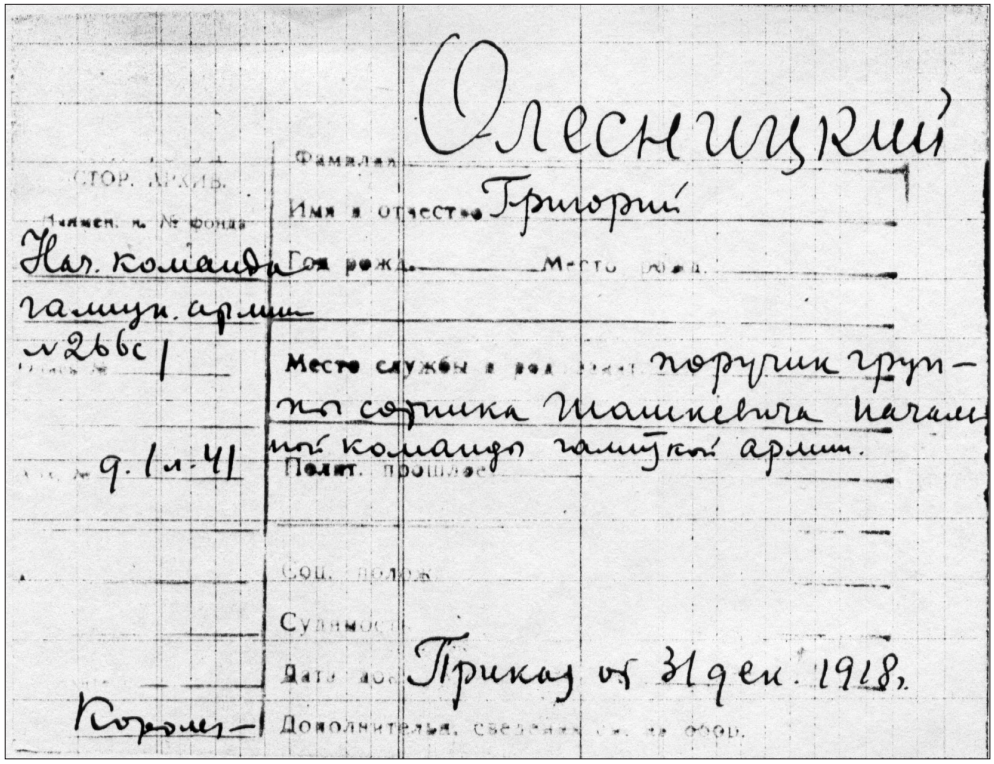
Продовження додатка 14

III. МУЗЕЙНИЙ СЕГМЕНТ ПА
Національний музей історії України, м. Київ
1785 одиниць зберігання

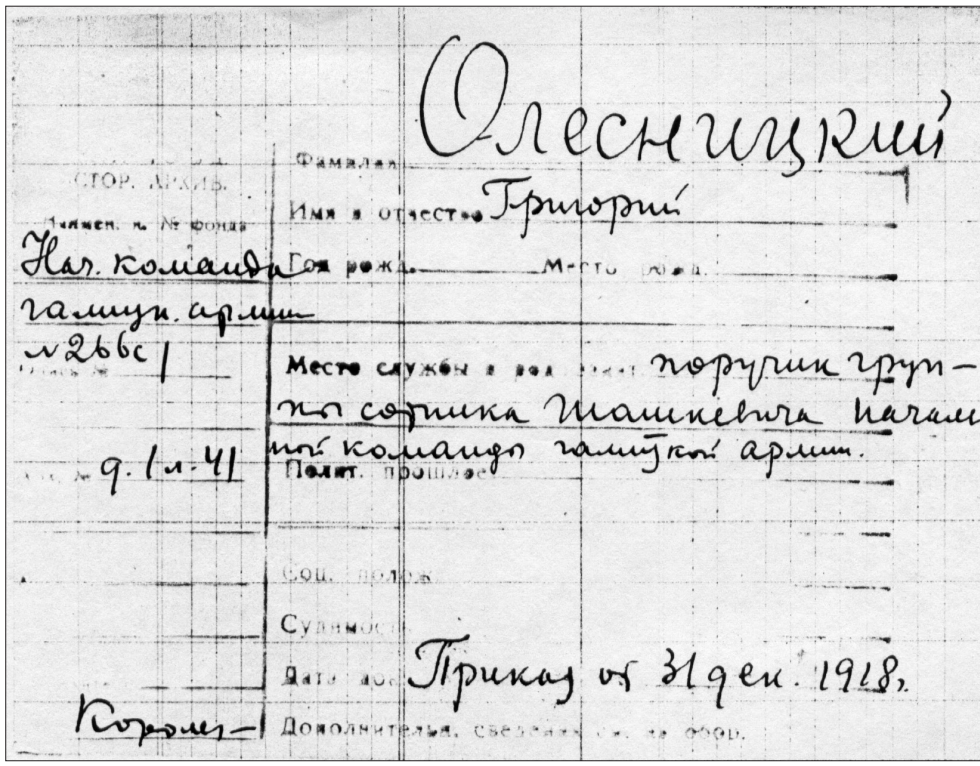
[1] Станом на серпень 2011 р. обсяг фонду становив 3 справи (див.: Електронний фондовий каталог ЦДАВО України [449]).
[2] Станом на серпень 2011 р. обсяг фонду становив 3 справи (див.: Електронний фондовий каталог ЦДАВО України [449]).
[3] Станом на серпень 2011 р. обсяг фонду становив 71 справу (див.: Електронний фондовий каталог ЦДАВО України [449]).
[4] Обсяг розсипу (4 кг), із якого згодом було сформовано справи, не враховується; його не вдалося ідентифікувати.
[5] Обсяг розсипу (69 кг), з якого згодом було сформовано справи, не враховується; його не вдалося ідентифікувати.
[6] Зазначені матеріали, отримані після 1991 р. через Національну комісію з питань повернення культурних цінностей в Україну (у 2000–2011 рр. – Державна служба контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України; ліквідовано Постановою Кабінету Міністрів України 28.03.2011 р.), з огляду на брак точних відомостей щодо походження потребують подальшої ідентифікації. На даний момент їх включено до загальних обрахунків.
[7] Зведений показник обсягів розсипу за обліковими даними 1940–1950-х рр. становить 73 кг. Ідентифікувати розсип із сформованими з нього згодом справами різних фондів не вдалося.

Додаток 15

Картотека діячів української еміграції у ЦДАВО України:
Зразок оперативної розробки


Олесницкий
Григорий
Нач. команды галицк. армии
№ 2 бс
поручик группы сотника Шашкевича начальной команды галицкой армии.
Приказ от 31 дек. 1918.

Продовження додатка 15


Олесницкий
Фамилия
Имя и отчество Григорий
Нач. команда галицк. армии №2666
Место службы и род ... поручик группы сотника Шашкевича начальника команды галицкой армии.
9. I л. 41
Полит. прошлое
Соц. положение
Судимость
Дата ... Приказ от 31 дек. 1918.
Коронец
Дополнительные сведения

Продовження додатка 15



Центр. Гос. Ист. Архив.
Наимен. и № фонда... Нач. коман. чин. армии
№ 2661/с
Опись № 1.
Дело № 58.
А.Л. 80.
Составитель Лещенко

Фамилия. Олесницкий
Имя и отчество.
Год рожд. ... Место рожд.
Место служ. и род занят. сотник 1го галицкого корпуса Начальник. команды галицкой армии
Полит. прошлое.
Дата докум. Киевъ 30/VII 1918г.

Центр. Гос. ст. архив.
Всеобщий воен. отдел
№ 8 спис
от 28.III.1918г.
стр. 2 Гор. 2
Секретная
Городская
Симферополь
Город
Шифр. 1918-48
Состав

Фамилия Олесницкий
Имя Григорий
Отчество.
Сотник I корпуса
Сойск западной области Украинск. Народной Республ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України)

І. Фонди

Ф. 14: Головне архівне управління при Раді Міністрів УРСР

Опис 2

1. Спр. 1251. Листування з архівними установами УРСР про комплектування їх документами інших держав. 2 квітня 1958 – 29 січня 1959 р. 139 арк.

2. Спр. 1418. Перелік і фотокопії документів про дружні, наукові і культурні зв'язки Росії та народів Радянського Союзу з Чехословаччиною (XVIII–XX ст.). 19 травня 1959 – 21 квітня 1959 р. 221 арк.

3. Спр. 1729. Перелік документальних матеріалів по темі: "Дружні політичні, економічні і культурні зв'язки між народами Радянського Союзу і Чехословаччини". 1963 рік. 86 арк.

4. Спр. 3446. Протоколи №№ 1–12 засідань Колегії Головархіву УРСР та її рішення. 1987 р. 86 арк.

Опис 3

5. Спр. 904. План роботи Центрального державного архіву Жовтневої революції, вищих органів державної влади і органів державного управління Української РСР на 1983 р. та звіт про його виконання. 21 січня 1983 р. – 10 січня 1983 р. 216 арк.

Опис 7

6. Спр. 19. Звіт про роботу архівних органів УРСР з використання документальних матеріалів в оперативних, військових та народно-господарських цілях за 1945 рік. 22 червня 1945 – 2 квітня 1946 р. 29 арк.

7. Спр. 34. Квартальні плани і річний звіт про роботу відділу УНКВС, річні план та звіт облдержархіву Львівської області за 1945 рік. 20 лютого 1945 – 13 березня 1946 р. 97 арк.

8. Спр. 51. Звіти про роботу ЦДІА УРСР та його філіалу за 1945 рік і плани роботи ЦДІА на 1945 рік. 20 лютого 1945 – 13 березня 1946 р. 123 арк.

9. Спр. 56. Про повернення документальних матеріалів, вивезених німецько-фашистськими окупантами. 24 березня 1943 – 22 листопада 1946 р. 79 арк.

10. Спр. 61. Накази, циркуляри, розпорядження НКВС СРСР та УРСР, ГАУ НКВС СРСР та УДА НКВС УРСР з питань використання документальних матеріалів в оперативно-чекістських цілях. 3 січня 1945 – листопад 1945 р. 57 арк.

11. Спр. 62. Плани і звіти відділу використання (квартальні, піврічні, річні). 2 січня 1945 – квітень 1946 р. 63 арк.

12. Спр. 87. Справа–спостереження по ЦДІА УРСР (плани, звіти і листування про роботу відділу облдержархіву). 18 липня 1945 – 6 лютого 1946 р. 29 арк.

13. Спр. 94. Доповідь "Українські буржуазні націоналісти – найманці англо-американських імперіалістів (розпалювачі нової війни)". 1945 р. 52 арк.

14. Спр. 95. Протоколи виробничих нарад і матеріали до них, республіканської наради. 1 травня 1945 – 1945 р. 101 арк.

15. Спр. 97. Записки по "ВЧ" про розшук і концентрацію документів, вивезених німецько-фашистськими окупантами. Січень 1945 р. 52 арк.

16. Спр. 98. Звіти УДА НКВС УРСР. 1 вересня 1945 – 25 жовтня 1945 р. 90 арк.

17. Спр. 104. Звіти по управлінню НКВС УРСР. 17 січня 1946 – 18 березня 1946 р. 94 арк.

18. Спр. 157. Плани і звіти ЦДІА МВС УРСР і його філіалів м. Харькова і м. Львова на 1946 р. 60 арк.

19. Спр. 170. Листування з ГАУ НКВС СРСР, оперативними відділами НКВС, НКДБ, контррозвідки "СМЕРШ" та органів НКО СРСР та УРСР з питань використання документальних матеріалів в оперативно-чекістських цілях. 3 січня 1946 – 21 грудня 1946 р. 93 арк.

20. Спр. 171. Плани, звіти відділу використання (річні, піврічні, квартальні) та листування з ними. 17 січня 1946 – 29 квітня 1947 р. 79 арк.

21. Спр. 177. Справа-спостереження по Львівській області (плани, звіти та листування про роботу відділу таємних фондів облдержархіву). 18 січня 1946 – 22 лютого 1947 р. 40 арк.

22. Спр. 197. Справа-спостереження по ЦДІА УРСР (плани, звіти і листування про роботу відділу таємних фондів і про роботу відділу особливо таємних фондів). 19 січня 1946 – 22 лютого 1947 р. 40 арк.

23. Спр. 200. Матеріали до циркуляра № 163 МВС УРСР. 26 жовтня 1946 – 21 січня 1946 р. 76 арк.

24. Спр. 207. Накази МВС УРСР (цілком таємно). 30 травня 1947 – 12 листопада 1947 р. 15 арк.

25. Спр. 209. Звіти про пророблену роботу АУ МВС УРСР. 19 січня 1947 – 15 серпня 1947 р. 110 арк.

26. Спр. 218. Плани і звіти відділу використання (квартальні, піврічні і річні). 10 січня 1947 – 15 травня 1947 р. 109 арк.

27. Спр. 219. Листування з ГАУ МВС СРСР, з оперативними відділами МВС і МДБ з питань використання документальних матеріалів в оперативно-чекістських цілях. 6 січня 1947 – 27 лютого 1947 р. 126 арк.

28. Спр. 232. Справа-спостереження по Львівській області (плани, звіти і листування про роботу відділу таємних фондів облдержархіву). 26 грудня 1946 – 26 лютого 1948 р. 92 арк.

29. Спр. 246. Справа-спостереження по Центральному державному історичному архіву УРСР. 1947 р. 107 арк.

30. Спр. 264. Листування з ГАУ МВС СРСР, оперативними відділами МВС та ін. про використання документів в оперативно-чекістських цілях. Січень – грудень 1948 р. 99 арк.

31. Спр. 267. Копії статей і закликів націоналістичного характеру, довідки про українські націоналістичні організації за кордоном, переклади окремих документів націоналістичних організацій за 1935–1942 рр. 6 липня 1947 – 9 лютого 1948 р. 134 арк.

32. Спр. 306. Справа-спостереження по Центральному державному архіву (плани, звіти і листування про роботу відділу таємних фондів). 10 лютого 1948 – 21 лютого 1949 р. 97 арк.

33. Спр. 347. Плані, звіти и листування про роботу відділу таємних фондів і особливого відділу таємних фондів ЦДІА УРСР. 18 січня 1950 – 23 лютого 1951 р. 79 арк.

34. Спр. 348. Справа-спостереження по Центральному державному історичному архіву УРСР. 1949 р. 165 арк.

35. Спр. 428. Піврічний та річний звіти про роботу АУ МВС УРСР за 1951 р. 8 лютого 1952 р. 110 арк.

36. Спр. 471. Піврічні плани і річний звіт, ЦДАЖР УРСР. 6 січня 1953 – 27 лютого 1954 р. 113 арк.

37. Спр. 514. Історичні довідки на фонд відділів таємних архівів УРСР (по алфавіту). 6 серпня 1946 – 13 квітня 1953 р. 507 арк.

38. Спр. 560. Звіт про роботу архівних органів МВС і державних архівів УРСР за 1955 р. 6 лютого 1956 р. 86 арк.

39. Спр. 561. Річний план і річний звіт ЦДАЖР УРСР. 27 грудня 1954 – 24 лютого 1956 р. 59 арк.

40. Спр. 576-а. Звіт про роботу архівних органів МВС і державних архівів УРСР за 1954 р.

41. Спр. 642. Директивні вказівки ГАУ МВС СРСР, АУ МВС УРСР, листування та інші матеріали по перегляду складу таємних документальних матеріалів. 29 травня – 24 грудня 1956 р. 258 арк.

42. Спр. 645. Довідки-орієнтировки та документи про українські націоналістичні партії та організації, 1947 р. Червень 1943 – жовтень 1956 р. 573 арк.

43. Спр. 806. Листування з ГАУ і архівними органами про комплектування документальними матеріалами іноземної держави. 23 лютого 1959 – 16 грудня 1959 р. 97 арк.

44. Спр. 848. Листування з держархівами УРСР про комплектування їх документами інших держав. 16 травня 1961 – 12 жовтня 1961 р. 72 арк.

45. Спр. 852. Листування про розробку і використання документальних матеріалів відділів таємних фондів держархівів УРСР. 10 лютого 1961 – 21 серпня 1961 р. 20 арк.

46. Спр. 865. Листування з ГАУ при РМ СРСР і архівними установами про комплектування державних архівів. 16 лютого 1963 – 30 серпня 1963 р. 18 арк.

47. Спр. 870. Листування з держархівами про работу відділів таємних фондів. 14 січня 1963 – 15 січня 1964 р. 104 арк.

48. Спр. 880. Затверджена номенклатура особливо таємних і таємних справ на 1964 рік по Архівному управлінню при РМ УРСР і акти про виділення документальных матеріалів, які не підлягають зберіганню. 2 січня 1964 – 31 грудня 1964 р. 9 арк.

49. Спр. 886. Цілком таємні та таємні накази ГАУ при РМ СРСР та АУ при РМ УРСР. 28 квітня 1965 – 21 грудня 1965 р. 8 арк.

50. Спр. 894. Звіти і листування з архівами УРСР про работу перших частин. 18 листопада 1966 – 21 липня 1967 р. 153 арк.

51. Спр. 906. Накази і розпорядження Головархіву СРСР і Архівного управління при РМ УРСР. Січень – липень 1967 р. 5 арк.

52. Спр. 918. Особливо таємні і таємні накази, вказівки і розпорядження ГАУ при РМ СРСР и АУ при РМ УРСР. 31 січня 1968 – 5 лютого 1969 р. 174 арк.

53. Спр. 947. Звіт і листування з архівними установами УРСР про роботу перших частин за 1970 рік. 11 січня 1971 – 10 лютого 1972 р. 156 арк.

54. Спр. 958. Звіти про роботу перших частин. 16 грудня 1971 – січень 1972 р. 128 арк.

55. Спр. 963. Документи про роботу перших частин державних архівів республіки за 1973 р. (звіт і листування), т. 1. 214 арк.

56. Спр. 969. Звіти і листування з держархівами УРСР про работу перших частин за 1974 р. 159 арк.

57. Спр. 971. Листування з Головархівом СРСР і архівними установами про комплектування державних архівів документами, їх фондування, експертизу та облік. 20 січня – 17 листопада 1975 р. 95 арк.

58. Спр. 984. Листування з іноземними архівами республіки про прийом документів від іноземних держав. 18 березня –15 червня 1977 р. 83 арк.

Ф. 3560: Животко Аркадій Петрович – (1890–1948) культурний і політичний діяч, публіцист, дослідник історії української преси, член Української Центральної Ради, член ЦК Української партії соціалістів-революціонерів, керівник Українського історичного кабінету в м. Празі

Опис 1

59. Спр. 57. Життєпис, посвідчення, заяви, фотокартка. 16 березня 1917 – 23 листопада 1944 р. 43 арк.

60. Спр. 58. Щоденники. 1 серпня 1927 – 29 грудня 1935 р. 410 арк.

Ф. 3665: Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Київ

Опис 2

61. Спр. 266. Накази № 1-42 директора архіву по основній діяльності. 3 січня – 21 листопада 1983 р. 94 арк.

62. Спр. 267. Протоколи № 1-6 засідань дирекції архіву. 11 лютого – 18 листопада. 1983 р. 10 арк.

63. Спр. 268. Протоколи № 1-2 службових та виробничих нарад. 10 січня – 31 березня. 1983 р. 5 арк.

64. Спр. 274. Звіт про роботу ЦДАЖР за 1983 р. 101 арк.

65. Спр. 277. Паспорт архіву за 1983 р. 10 арк.

Опис 5

66. Спр. 242. Звіт Відділу таємних фондів за 1954 р. 6 арк.

67. Спр. 256. Паспорт архіву станом на 1 січня 1982 р. 10 арк.

Опис 2н

68. Спр. 447. Протоколи № 1-12 засідань дирекції архіву та документи до них (доповіді, довідки, інформації). 26 січня – 14 грудня 1995 р. 108 арк.

69. Спр. 451. Звіт про роботу архіву за 1995 р., паспорт архіву станом на 1 січня 1995 р. та пояснювальні записки до них. 66 арк.

70. Спр. 461. Звіт про роботу архіву за 1996 р., паспорт архіву станом на 1 січня 1997 р., та пояснювальні записки до них. 60 арк.

71. Спр. 464. Відомості про зміни у складі та обсязі фондів ЦДАВО України за 1996 р. 11 арк.

72. Спр. 471. Звіт про роботу архіву за 1997 р., паспорт архіву станом на 1 січня 1998 р. та пояснювальні записки до них. 60 арк.

73. Спр. 474. Відомості про зміни у складі та обсязі фондів ЦДАВО України за 1997 р. 11 арк.

74. Спр. 480. Звіт про роботу архіву за 1998 р., паспорт архіву станом на 1 січня 1999 р. та пояснювальні записки до них. 83 арк.

75. Спр. 482. Відомості про зміни у складі та обсязі фондів ЦДАВО України за 1998 р. 12 арк.

Ф. 3866: Український історичний кабінет, м. Прага (Чехословаччина)

Опис 1

76. Спр. 23. Книга обліку матеріалу, зданого в депозит (в наявності матеріали Українського національного музею-архіву за 1925–1929 р). 1931–1942 рр. 22 арк.

77. Спр. 25. Облік поступлення документальних матеріалів до Кабінету. 85 арк.

78. Спр. 33. Журнал обліку поступлення документального матеріалу до Кабінету, том І. 198 арк.

79. Спр. 34. Книга обліку поступлення документальних матеріалів до Кабінету, част. ІІІ. 389 арк.

80. Спр. 34-а. Книга обліку поступлення документальних матеріалів до Кабінету, част. ІІІ за 1930 р. 20 арк.[1]

81. Спр. 36. Книга обліку поступленій до Кабінету. 1938–1939 рр. 100 арк.[2]

82. Спр. 37. Книга обліку поступлення до кабінету 29 січня 1940 – 31 грудня 1940 р. 22 арк.

Ф. 4026: Управа товариства "Музей визвольної боротьби України" в м. Празі (Чехословаччина)

Опис 1

83. Спр. 12. Каталог книжок музею. 98 арк.

Опис 2

84. Спр. 9: "Вісті Музею Визвольної боротьби України" – неперіодичне видання товариства м. Прага (Ч. 1, 2 за 1925 рік, Ч. 3 за 1930 рік, Ч. 4, 5, 6 за 1934 рік, Ч. 7, 8,

[1] Насправді заповнено 6 арк., а пронумеровано 20.
[2] Насправді заповнено 95 арк., а пронумеровано 100.

9 за 1935 рік, Ч. 1/10, 10, 11, 12–13 за 1936 рік, Ч. 16 за 1937 рік, Ч. 20 за 1938 рік). 1925–1938 рр. 83 арк.

Ф. 4703: Центральний державний історичний архів УРСР, м. Київ

Опис 1

85. Спр. 14. План роботи архіву на 1945 р. 14 арк.

86. Спр. 15. Звіт про роботу архіву за 1945 рік. 29 арк.

87. Спр. 189. Акти розсекречування документів архіву та передачу на загальне зберігання. 30 жовтня 1956 – 13 травня 1958 р. 178 арк.

88. Спр. 211. Листування з АУ МВС УРСР про розсекречення документів. 25 березня – 14 травня 1957 р. 4 арк.

89. Спр. 298. Листування з архівними установами, науковими закладами і видавництвом з питань комплектування науково-довідкової бібліотеки архіву. 15 січня 1960 – 25 грудня 1961 р. 103 арк.

90. Спр. 330. Накази з № 1 по № 141 директора архіву по основній діяльності та особовому складу. 2 січня – 28 березня 1962 р. 156 арк.

Опис 2

91. Спр. 1. Доповідні записки про склад, зміст і стан Відділу таємних фондів. 30 листопада – 27 грудня 1945 р. 5 арк. Частково опубл. : [188, с. 145–148].

92. Спр. 2. Листування про повернення з Чехословаччини документів, вивезених німецько-фашистськими окупантами в роки війни (доповідні записки, акти). 11 червня 1945 – 9 травня 1958 р. 35 арк. Частково опубл. : [188, с. 126–127].

93. Спр. 4. Список осіб, підозрюваних у співпраці з німецько-фашистськими загарбниками, а також матеріали, які характеризують їх діяльність. 2 грудня 1945 –11 лютого 1946 р. 65 арк.

94. Спр. 6. Списки фондів Спеціального відділу таємних фондів ЦДІА УРСР. 1945–1949 р. 119 арк.

95. Спр. 13. Плани і звіти Відділу таємних фондів і Спеціального відділу таємних фондів за 1948 р. Відомості про стан оперативно-довідкової роботи. 44 арк. Частково опубл. : [188, с. 155–158].

96. Спр. 16. Плани і звіти про роботу Відділу таємних фондів і Спеціального відділу таємних фондів за 1949 р. 60 арк. Частково опубл. : [188, с. 159–163].

97. Спр. 19. Плани і звіти про роботу Відділу таємних фондів і Спеціального відділу таємних фондів за 1950 р. 29 арк.

98. Спр. 26. Список фондів Спеціального відділу таємних фондів, які підлягають передачі до архівів СРСР. 7 лютого – 11 серпня 1952 р. 23 арк. Частково опубл. : [188, с. 164–182].

99. Спр. 27. План роботи Відділу ТФ на 1953 р. 11 арк.

100. Спр. 31. Листування з АУ МВС УРСР і облдержархівами про комплектування ЦДІА УРСР. 14 січня 1954 – 27 грудня 1954 р. 45 арк.

101. Спр. 33. Листування з АУ МВС УРСР і облдержархівами про комплектування ЦДІА УРСР. 4 січня 1956 – 29 листопада 1956 р. 11 арк.

102. Спр. 35. Листування з АУ МВС УРСР і облдержархівами про комплектування, облік і передачу непрофільних фондів. Відбірковий список документів секретного діловодства ЦДІА УРСР, що не підлягають зберіганню. 14 березня 1957 – 31 липня 1957 р. 12 арк.

103. Спр. 39. Листування і матеріали про комплектування, облік і науково-технічне опрацювання документів українських емігрантських організацій, переданих з Чехословацької соціалістичної республіки. Списки фондів українських емігрантів Відділу фондів республіканських організацій, які підлягають таємному зберіганню. 18 грудня 1958 – 17 квітня 1962 рр. 86 арк. Частково опубл. : [188, с. 183–220].

104. Спр. 40. План і звіт про роботу Відділу таємних фондів за 1959 р. 12 арк.

105. Спр. 42. План і звіт про роботу Відділу таємних фондів за 1960 р. 9 арк.

106. Спр. 43. Документи про проведення експертизи фондів еміграційних українських організацій, отриманих з ПНР. 1 жовтня 1960 – 20 травня 1961 р. 78 арк.

107. Спр. 45. План і звіт про роботу Відділу таємних фондів за 1961 г. План обробки документів, отриманих з ЧСР і акт перевірки стану секретного діловодства і таємних фондів архіву. 17 арк.

108. Спр. 46. Листування з АУ МВС УРСР і архівами республіки про комплектування Відділу таємних фондів і передачі непрофільних документів до архівів СРСР і ПНР. 27 січня 1961 – 2 листопада 1961 р. 29 арк.

109. Спр. 47. План і звіт про роботу Відділу таємних фондів за 1962 р. 7 арк.

110. Спр. 49. Річні плани і звіти про роботу Відділу таємних фондів за 1963 р. 29 грудня 1962 – 2 січня 1963 р. 8 арк.

111. Спр. 51. Листування з АУ при РМ УРСР і архівами країни про комплектування Відділу таємних фондів і передачі непрофільних фондів з відділу фондів республіканських організацій до архівів СРСР і ПНР. 14 січня 1963 – листопад 1963 р. 63 арк.

112. Спр. 53. План і звіт про роботу Відділу таємних фондів за 1964 р. 5 арк.

113. Спр. 67. План і звіт про роботу першої частини архіву за 1969 р. 8 арк.

114. Спр. 89. Документи про розсекречення і передачу справ з першої частини архіву (акти, протоколи). 18 липня 1985 – 13 березня 1994 р. 226 арк.

Опис 1л

115. Спр. 35. Особова справа. Стрельський В'ячеслав Ілліч. Звільнено 1947 р. 105 арк.

116. Спр. 303-а. Особова справа. Зикова Валентина Михайлівна. Звільнена 1967 р. 63 арк.

ІІ. Довідковий апарат

117. Особові фонди у складі "Празького архіву" : [Архівний довідник] (комп'ютерний набір). 10 арк.

118. Передмова // Опис 2 фонду № 4433 : Сірополко Степан Онисимович – видатний український вчений, громадський діяч. 1892–1996 р.

119. Перелік фондів ЦДАВО України, які мають відношення до Празького українського архіву : [Архівний довідник] (машинопис). 26 аркушів.

120. Список фондів УІК після розбирання матеріалів співробітниками Відділу ТФ ЦДІА [УРСР м. Києва] в жовтні – листопаді 1945 р. 20 грудня 1945 р. // Справа фонду № 3866, арк. 9–13 зв.

121. Справи фондів ПА та споріднених фондів еміграційного походження (понад 400 фондів).

Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України)

І. Довідковий апарат

122. Справа фонду № 269 "Колекція документів "Український музей в Празі". 21 арк.

Центральний державний історичний архів, м. Київ (ЦДІАК)

І. Архів архіву

123. Рішення колегії ГАУ при РМ УРСР від 18 травня 1989 р. "Про роботу державних архівів республіки по розширенню доступу дослідників до документів ДАФ". 3 арк.

124. ГАУ УРСР : Листування з Головархівом СРСР.

ІІ. Довідковий апарат

125. Справа фонду № 1235, т. 1 "Грушевські – історики, лінгвісти" (1946–1992). 114 арк.

Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г. С. Пшеничного (ЦДКФФА ім. Г. С. Пшеничного)

І. Фонди

[Колекція фотоальбомів з МВБУ, м. Прага]

126. Од. об. № 80. Фотографічне товариство "Світло" організації інтернованих українців у Фрайштадському таборі (Австрія). 1916–1918 рр. 498 документів.

127. Од. об. № 81. Фотографічне товариство "Світло" організації інтернованих українців у Фрайштадському таборі (Австрія). 1916–1918 рр. 320 документів.

128. Од. об. № 82. Український військовий табір в мм. Ліберці та Йозефові (Чехословаччина). 1921 р. 18 документів.

129. Од. об. № 83. Збірка світлин 2-го військ[ового]відділу МВБУ в м. Празі. 1915–1923 рр. 136 документів.

130. Од. об. № 84. Філія товариства охорони воєнних могил у м. Рогатині. 1936 р. 24 документів.

131. Од. об. № 85. Частини УСС у Варпалянці (Галичина). 1915 р. 24 документи.

132. Од. об. № 86. Союз визволення України. 1915 р. 6 документів.

133. Од. об. № 87. Українські січові стрільці у світовій війні. Фронт над Стрипою. 1916 р. 11 документів.

134. Од. об. № 88. Картини з життя Української бригади в м. Німецьке Яблонне. 1919–1921 рр. 10 документів.

135. Од. об. № 89. Здвиг "Соколів" і "Січей". 1910 р. 10 документів.

136. Од. об. № 97. Памятний альбом львівської делегації краківського єпископського комітету допомоги жертвам війни, подарованого архієпископу Юзефу Більчевському. 1920 р. 60 документів.

137. Од. об. № 98. Табори інтернованих українців. 1918–1921 рр. 275 документи.

138. Од. об. № 117. Україна. Край і нарід. [2-го половина XIX – поч. XX ст.]. 40 документів.

139. Од. об. № 119. Альбом заслужених русинів. [2-га половина XIX – поч. XX ст.]. 81 документ.

140. Од. об. № 162. З видами України, портретами видатних діячів України, художніх виробів з металу, дерева і кераміки, репродукції ікон і картин художників з колекції Д. В. Антоновича. Початок XX ст. 298 документів.

141. Од. об. № 165. Фотоальбом скульптур О. Є. Шевчукевича. 30-ті рр. XX ст. 125 документів.

142. Од. об. № 168. Фотоальбом української поетеси Олени Теліги. 1919–1933 рр. 122 документи.

143. Од. об. № 169. Фотоальбом української поетеси Олени Теліги. 1927–1934 рр. 106 документів.

144. Од. об. № 177 Фотоальбом прапорщика Пантилуса. 1916–1918 рр. 55 документів.

145. Од. об. № 178. Життя української громади у мм. Візін і Шалетт (Франція). 1924–1937 рр. 370 документів.

146. Од. об. № 179. Життя української громади у мм. Візін та Шалетт (Франція). 1937–1938 рр. 218 документів.

147. Од. об. № 180. Життя інтернованих українців у польських таборах. 1920–1922 рр. 48 документів.

148. Од. об. № 181. Життя і побут інтернованих стрільців і старшин Української Галицької Армії в таборі м. Ліберець (Чехословаччина). 1919–1921 рр. 36 документів.

149. Од. об. № 182. Діяльність драматично-музичного товариства ім. І. П. Котляревського в таборі інтернованих українців у м. Фрайштадт (Австрія). 1916–1918 р. 182 документи.

150. Од. об. № 183. Діяльність драматично-музичного товариство імені І. Котляревського в таборі інтернованих українців у м. Фрайштадт (Австрія). 1916–1918 рр. 225 документів.

151. Од. об. № 184. Організація інтернованих українців у Фрайштадтському таборі (Австрія). 1916–1918 рр. 284 документи.

II. Архів архіву

Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г. С. Пшеничного

152. Спр. 3. Накази Народного комісаріату внітрішніх справ УРСР. 11 травня – 12 жовтня [1944 р.]. 6 арк.

153. Спр. 7. План і звіт про роботу архіву за 1945 р. 28 арк.

154. Спр. 9. План і звіт про роботу архіву за 1946 р. 39 арк.

155. Спр. 10. Акт обстеження роботи і стану архіву 16 листопада 1946 р. 10 арк.
156. Спр. 15. Звіт про роботу архіву за 1947 р. 13 арк.
157. Спр. 74. План і звіт про роботу архіву за 1959 р. 33 арк.
158. Спр. 77. План і звіт роботи архіву за 1960 р. 29 арк.
159. Спр. 97. План і звіт про роботу архіву за 1964 р. 40 арк.
160. Спр. 127. План і звіт про роботу архіву за 1968 р. 77 арк.

Центральний державний архів кінофотофонодокументів УРСР

Опис 1

161. Тека : Розпочато 15 лютого 1947, закінчено 23 грудня 1947 р. 54 арк.
162. Тека : Розпочато 2 лютого 1949, закінчено 30 грудня 1949 р. 110 арк.
163. Тека : Спр. № 2: за 1950 р.
164. Тека : Спр. № [б.н.]. Затверджена номенклатура "цілком таємних" і таємних справ по ЦДАКФФД УРСР і акти про виділення документальних матеріалів, які не підлягають зберіганню. Розпочато 196[ ] року, закінчено 196[ ] року.
165. Тека : План роботи Першої частини ЦДАКФФД на 1981 р.
166. Тека : Звіт про роботу Першої частини ЦДАКФФД на 1981 р.

Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України)

І. Фонди

Ф. 544: Колекція книжкової графіки (відбитки)

Опис 1

167. Спр. 1–117. [Друкарські відбитки книжкових обкладинок].

ІІ. Довідковий апарат

168. Справа фонду № 544 "Колекція книжкової графіки (відбитки)". 38 арк.

Державна наукова архівна бібліотека, м. Київ (ДНАБ)

І. Архів архіву

169. Інформаційний лист [ГАУ при Кабінеті Міністрів УРСР], не раніше серпня 1989 р., надрукований 30 січня 1990 р. [5 арк] // Тека : Спр. № 16 : Накази Головліту СРСР, Головліту УРСР за 1988–1989 р.

Державний архів Тернопільської області

І. Довідковий апарат

170. Справа фонду № Р–3462 "Рудницький Степан Львович (1877–1937 рр.) – академік, засновник української географії" за 1897–1992 рр. на 8 арк.
171. Передмова // Опис № 1 ([том 1], [том 2], [том 3]) фонду № Р–3430 "Станіслав Дністрянський (1870–1935) – засновник нової української правової науки" за 1879–1989, 2007 рр.

ЛІТЕРАТУРА

172. Акуленко В. І. Україна і Польща : міжнародно-правові проблеми і перспективи повернення культурних цінностей (1944–2006 рр.) / В. І. Акуленко // Праці центру пам'яткознавства. – Вип. 10. – 2006. – С. 3–18.

173. Архів новин Державного комітету архівів України [Електронний ресурс] : квітень 2008 р. // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – [К.], 2010. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/News/?2008#04.2008 – Назва з екрану.

174. Архів новин Державного комітету архівів України [Електронний ресурс] : серпень 2007 р. // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – [К.], 2010. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/News/?2007#2007.08. – Назва з екрану.

175. Архіви, повернуті та передані в Україну у 1993–2010 рр. [Електронний ресурс] // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Електрон. текст. дані. – [К.], 2010. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Archives/Returned_fonds.php – Назва з екрану.

176. Архівы Беларускай Народнай Рэспублікі : Т. 1. Кн. 1 / [уклад., падрыхт. тэксту, уступ. арт., камент., перакл., паказ. С. Шупы]. – Нью-Йорк – Вільнюс – Мінск – Прага : Бел. ін-т навукі і мастацтва, Т-ва бел. пісьменства "Наша ніва", 1998. – 856 с.

177. Архівна та рукописна україніка : матеріали розшир. міжвідом. наради по обговоренню Держ. прогр. "Архівна та рукописна україніка" (Київ, 17 жовт. 1991 р.). – 2-ге вид., допов. / [упоряд. Ольга Тодійчук ; наук. ред. Василь Ульяновський]. – К. : Ін-т укр. археографії, 1992. – 118 с.

178. Архівна україніка // Українська архівна енциклопедія : А–Г. Робочий зошит / [ДКАУ, УНДІАСД ; редкол. : І. Матяш та ін.].– К. : ДЦЗД НАФ, 2006. – С. 98.

179. Архівна україніка [Електронний ресурс] // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/ArchUkr/ – Назва з екрану.

180. Архівна україніка в Білорусі : аналіт. огляд / О. М. Коваль, М. Ю. Кулініч, А. А. Майстренко, І. В. Срібняк ; Держкомархів України, УНДІАСД. – К., 2009. – 108 с.

181. Архівна україніка. Загальні огляди [Електронний ресурс] // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Archives/Oglyady/Zag_ogl.php – Назва з екрану.

182. Архівна україніка. Публікації про архівну україніку в країнах світу [Електронний ресурс] // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Archives/Oglyady/Bibliograph_svit.php – Назва з екрану.

183. Архівна україніка (розділ 4) / [упоряд. Г. В. Боряк, І. Б. Матяш, Р. Я. Пиріг] // Хрестоматія з архівознавства. – К. : Видав. Дім "КМ Академія", 2003. – С. 186–226.

184. Архівна україніка в Канаді : довідник / упоряд. : І. Матяш (керівник), Р. Романовський, М. Ковтун та ін. ; Держкомархів України, Укр. наук.-дослід. ін-т архів. справи та документознавства, Канад. ін-т укр. студій Альберт. ун-ту. – К. : ДЦЗД НАФ, 2010. – 882 с.

185. Архівна україніка в Канаді: матеріали до бібліографії // Архівна україніка в Канаді : довідник / упоряд. : І. Матяш (керівник), Р. Романовський, М. Ковтун та ін. ;

Держкомархів України, Укр. наук.-дослід. ін-т архів. справи та документознавства, Канад. ін-т укр. студій Альберт. ун-ту. – К. : ДЦЗД НАФ, 2010. – С. 747–760.

186. Архівна українiка в Канаді. Перелік фондів і колекцій за даними мережі "Canadian Archival Information Network" [Електронний ресурс] / опрацювала О. Шаленко ; Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/ArchUkr/Shalenko-AUC-2007.php – Назва з екрану.

187. Архівна українiка у Великобританії / [уклала Джанет М. Хартлі]. – К. : Ін-т укр. археографії НАН України ; Лондон, 1993. – 94 с.

188. [Архівні джерела з історії переміщень та опрацювання ПА] / [упоряд. Т. Боряк] // Ґрімстед Патриція Кеннеді. "Празькі архіви" у Києві та Москві : повоєнні розшуки і вивезення еміграційної архівної українiки / Патриція Кеннеді Ґрімстед. – К. : ДЦЗД НАФ, 2005. – С. 67–234.

189. Архівні інформаційні ресурси України в мережі Інтернет. Веб-портал "Архіви України". Національна архівна інформаційна система : [буклет / Держ. ком. архівів України]. – [К. : ДКАУ], лютий 2005. – [8] с.

190. Архівні матеріали з історії України в Канаді : поперед. анот. перелік / [уклав Б. Кравченко]. – К. : Ін-т укр. археографії АН УРСР ; Едмонтон, 1990. – 38 с.

191. Архівні установи України : довідник / [редкол. : О. С. Онищенко та ін.]. – К. : Друкарня НБУВ, 2000. – 258 с. – (Архівні зібрання України. Спеціальні довідники).

192. Архівні установи України : довідник / [Держкомархів України, УНДІАСД ; редкол. : Г. В. Боряк, І. Б. Матяш, Г. В. Папакін]. – [2-е вид., допов.] – К. : ДЦЗД НАФ, 2005. – (Архівні зібрання України. Спеціальні довідники).

Т. 1 : Державні архіви. – 2005. – 692 с.

192 а. Архівні фонди ЦДАЗУ [Електронний ресурс]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.tsdazu.gov.ua/ua/founds/archive.html – Назва з екрану.

193. Атаманенко А. Колекція Українського історичного товариства в Інституті досліджень української діаспори при Національному університеті "Острозька академія" / А. Атаманенко // Особисті книжкові колекції та особові фонди діячів української діаспори в бібліотеках та архівах України : зб. матеріалів конф. / Нац. ун-т "Києво-Могилянська академія" ; Нац. парлам. б-ка України. – К., 2004. – С. 44–50.

194. Атаманенко А. Інститут дослідження української діаспори Національного університету "Острозька академія" / А. Атаманенко // Вісті УВАН / ред. О. Домбровський. – Нью-Йорк, 2007. – С. 55–64.

195. Атаманенко А. Місце Інституту дослідження української діаспори Національного університету "Острозька академія" у вивченні феномена закордонного українства / А. Атаманенко, Н. Конопка // Український вимір : міжнар. зб. інформ., освіт., наук., метод. статей і матеріалів з України та діаспори. – 2004. – Вип. 4 (книга перша). – С. 88–99.

196. Багалій Д. Українські архівні фонди в межах Р.С.Ф.Р.Р. / Д. Багалій, В. Барвінський // Архівна справа. – 1925. – Кн. 1. – С. 34–44.

197. Бази даних On-line : Загальнонаціональні, [бази даних] національних архівів [Електронний ресурс] // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/posylannya.php#databases – Назва з екрану.

198. Бачинська М. Український музей у Нью-Йорку / М. Бачинська // Образотворче мистецтво. – 2005. – № 2. – С. 74–75.

199. Бевз Т. А. Між романтизмом і реалізмом (сторінки історії УПСР) / Ін-т політ. етнонац. дослідж. НАН України / Т. А. Бевз. – К., 1999. – 271 с.

200. Бевз Т. А. Н. Я. Григоріїв – політик і вчений / Ін-т політ. і етнонац. дослідж. НАН України / Т. А. Бевз. – К., 2002. – 284 с.

201. Бевз Т. А. Українська партія соціалістів-революціонерів : організація, ідеологія, політика : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня д-ра іст. наук : спец. 07. 00.01 "Історія України" / Т. А. Бевз. – К., 2005. – 35 с.

202. Беднаржова Т. Степан Сірополко – подвижник українського шкільництва / Т. Беднаржова. – Львів, 1998. – 320 с.

202 а. Бібліографічні покажчики [Електронний ресурс] // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Publicat/Pointers/ – Назва з екрану.

203. Білокінь С. Архів православного осередку Української православної церкви (УПЦ) у США в Бавид-Бруку / С. Білокінь // Українська архівна енциклопедія. Робочий зошит. А–Г. – К., 2006. – С. 57–60.

204. Білоус Марія. Василь Сімович. 1880–1944 : життєписно-бібліогр. нарис / М. Білоус, З. Терлак / Наук. т-во ім. Шевченка у Львові ; [відп. ред. Купчинський О.]. – Львів : [б.в.], 1995. – 180 с.

205. Бойко Ю. О. Видавнича, благодійницька та громадсько-політична діяльність Євгена Чикаленка (1880-ті рр. – 1929 р.) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07. 00. 01 "Історія України" / Ю. О. Бойко. – К., 2008 – 17 с.

206. Борисюк З. Архівна українiка у Франції / З. Борисюк // Українська архівна енциклопедія / [ДКАУ, УНДІАСД ; редкол. : І. Матяш та ін.]. – К. : В-во "Горобець", 2008. – С. 131–133.

207. Боряк Г. Архів Українського вільного університету у Мюнхені : попередній огляд фондів / Г. Боряк, Л. Дубровіна // Архіви України. – 2004. – Вип. 4–6. – С. 84–92.

208. Боряк Г. В. Архівна українiка / Г. В. Боряк // Архівознавство : підруч. для студ. іст. ф-тів вищ. навч. закладів. – К. : Видавн. дім "КМ Академія", 2002. – С. 115–132.

209. Боряк Г. В. Десять років інформатизації архівної справи в Україні: проблеми, здобутки, перспективи / Г. В. Боряк // Розділ 12 : Інформатизація архівної справи : хрестоматія з архівознавства. – К. : Видавн. Дім "КМ Академія", 2003. – С. 358–368.

210. Боряк Г. В. Зарубіжні архіви та зарубіжна архівна українiка / Г. В. Боряк // Архівознавство : підруч. для студ. вищ. навч. закл. України / [редкол. Я. С. Калакура (гол. ред.) та ін.] – К. : НаУКМА, 1998. – С. 105–130.

211. Боряк Г. В. НАІС і проблеми доступу до архівної інформації в документальних архівних та інформаційних системах / Г. В. Боряк // Національна архівна інформаційна система "архівна та рукописна українiка". Випуск І : Інформатизація архівної справи в Україні: сучасний стан та перспективи : зб. наук. пр. – К., 1996. – С. 19–40.

212. Боряк Г. В. Національна архівна спадщина України та державний реєстр "Археографічна українiка". Архівні документальні ресурси та науково-інформаційні системи / Г. В. Боряк. – К. : Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 1995. – 347 с.

213. Боряк Г. Проект «Зведений каталог празьких архівів» : методика виявлення та реєстрації / Г. В. Боряк // Muzeum osvobozeneckého boje Ukrajiny. K 80. výročí založení : sborník příspěvků z konference (Praha, 12. – 14. října 2005). – [Sestavila Dagmar

Petišková] / Národní knihovna České republiky – Slovanská knihovna. – Praha, 2006. – С. 67–72.

214. Боряк Г. В. Проект комп'ютерного довідника "Археобібліобаза" як складова "Архівної та рукописної україніки" / Г. В. Боряк // Національна архівна інформаційна система "архівна та рукописна україніка". Випуск І : Інформатизація архівної справи в Україні: сучасний стан та перспективи : зб. наук. пр. – К., 1996. – С. 189–192.

215. Боряк Г. В. Чи не час збирати каміння? (Думки з приводу виходу в світ книги "Трофеї війни та імперій...") / Г. В. Боряк // Архіви України – № 4–5. – 2001. – С. 25–33.

216. Боряк Т. Г. Архівно-бібліотечні зібрання української еміграції з Чехословацької Республіки: історія переміщень та опрацювання в Україні (1945–2007) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 27.00.02 "Документознавство, архівознавство" / Т. Г. Боряк. – К., 2008. – 16 с.

217. Боряк Т. До питання атрибуції збірки фотодокументів МВБУ та УІК (за матеріалами ЦДАВО та ЦДКФФА України) / Т. Г. Боряк // Muzeum osvobozeneckého boje Ukrajiny. K 80. výročí založení : sborník příspěvků z konference (Praha, 12. – 14. října 2005). – [Sestavila Dagmar Petišková] / Národní knihovna České republiky – Slovanská knihovna. – Praha, 2006. – С. 91–100.

218. Боряк Т. Г. Переміщення "Празького архіву" української еміграції з Праги до Києва (1945–1983) / Т. Г. Боряк // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2008. – № 1. – С. 30–38.

219. Боряк Т. Г. Початок оперативної розробки "Празького архіву": (1945–1946) / Т. Г. Боряк // Архіви України. – 2010. – № 2. – С. 47–57.

220. Боряк Т. Г. "Празький архів": історія переміщень, опрацювання та сучасний стан (1945–2007) / Т. Г. Боряк // Бібліотечний вісник. – 2008. – № 4. – С. 19–24.

221. Бровченко Т. С. Політика Чехословацької Республіки щодо іммігрантів (20–30-ті рр. XX ст.) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02 "Всесвітня історія" / Т. С. Бровченко. – Київ, 2007. – 17 с.

222. Бублик Т. В. Наукова та культурно-освітня діяльність української еміграції в Чехословаччині та Німеччині в 20-30-ті роки XX століття : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / Т. В. Бублик – К., 1997. – 24 с.

223. Булатова С. Рідкісні рукописи XVIII ст. з історії класичної археології із зібрання польського короля Станіслава Августа Понятовського у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського / С. О. Булатова // Архіви України. – 2005. – № 4. – С. 132–146.

224. Булатова С. О. Рукописи Collectio Regia в фондах Института рукописей ЦНБ им. В. И. Вернадского НАН Украины / С. О. Булатова // Рукописна та книжкова спадщина України : Археографіч. дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів. – Вип. 3. – К., 1996. – С. 121-137. – (Проблеми едиційної та камеральної археографії: історія, теорія, методика).

225. Бурім Д. В. Наукова, педагогічна та громадсько-політична діяльність Д. І. Дорошенка в еміграції (1919–1951 рр.) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02 "Всесвітня історія" / Д. В. Бурім – К., 1997. – 19 с.

226. В ім'я майбутнього нації. Документи і матеріали про організацію допомоги студентам-емігрантам українською діаспорою в 1920–2000 роках. – К. : Укр. Видавн. Спілка, 2005. – 920 с.

227. Вагіна О. М. Освітня діяльність української еміграції в країнах Європи (1918–1939 рр.) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / О. М. Вагіна. – Запоріжжя, 1999. – 18 с.

228. Валявко І. Наукова та архівна спадщина Дмитра Чижевського. (До 110-ліття з дня народження вченого) / І. Валявко // Сіверянський літопис. – 2005. – № 1. – С. 113–119.

229. Валявко І. Україніка в Бахметевському архіві Колумбійського університету // Наук. зап. Сер. "Іст. науки" / Нац. ун-т "Острозька академія" ; Укр. іст. т-во. – Острог ; Торонто ; Нью-Йорк, 2005. – Вип. 5. Українська діаспора : проблеми дослідження (23–24 верес. 2004 р.) : матеріали міжнар. наук. конф. – С. 137–162.

230. Валявко І. Приватні архіви Дмитра Чижевського у контексті дослідження його наукової спадщини / І. Валявко // Могилянський історико-філософський семінар : матеріали засідань / Нац. ун-т "Києво-Могилянська академія". – К., 2006. – Вип. І. 2003–2005. – С. 106–112.

231. Від наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету : матеріали міжнар. наук. конф. (Пряшів-Свидник, 12-15 черв. 1991 р.) / упоряд. М. Мушинка ; відп. ред. П. Сохань ; АН України, Ін-т укр. археографії, Ун-т ім. П. Й. Шафарика, Філос. фак., Укр. вільн. ун-т, Наук. т-во ім. Шевченка, Асоц. україністів Словаччини, Рада Союзу русинів-українців Чехо-Словаччини. – К. [та ін.] : [б. в.], 1992. – 400 с.

232. Віднянський С. В. Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехо-Словаччині: Український вільний університет (1921–1945) / С. В. Віднянський. – К. : Поліграф. дільниця Ін-ту історії України АН України, 1994. – 81 с.

233. Вронська Т. Служба в НКВС та інші маловідомі сторінки життя П. Гудзенка (з архівних джерел спецслужб) / Т. Вронська, Н. Платонова // Україна XX ст. : культура, ідеологія, політика : зб. на пошану П. Гудзенка. – 2007. – Вип. 17. – С. 61–76.

234. Галаган М. З моїх споминів (1880-ті – 1920 р.) : докум.-худож. вид. / Микола Галаган ; передм. : Т. Осташко, В. Соловйова. – К. : Темпора, 2005. – 656 с.

235. Галай О. Ю. Науково-педагогічна діяльність української еміграції у Чехословаччині у міжвоєнний період (1918–1939 рр.) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / О. Ю. Галай. – Луганськ, 1998. – 16 с.

236. Гаранін О. Дослідження історії України в Українському вільному університеті (1921–1991) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.06 "Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни" / О. Гаранін. – К., 2007. – 16 с.

237. Гаранін О. Стан архіву та організація діловодства в Українському Вільному Університеті в Мюнхені : спроба аналізу / О. Гаранін // Архіви України. – 2004. – № 4–6. – С. 123–129.

238. Гетьман Д. І. Повернення і реституція історико-культурних цінностей в українсько-польсько-російських відносинах (1920-ті – 1930-ті рр.) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / Д. І. Гетьман. – К., 2010. – 20 с.

239. Гетьман Д. І. Повернення і реституція історико-культурних цінностей в українсько-польсько-російських відносинах (1920-ті – 1930-ті роки) : дис. на здоб. наук. сту-

пеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / Д. І. Гетьман. – К., 2010. – 237 с. (на правах рукопису) [Електронний ресурс] – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.history.org.ua/index.php?urlcrnt=LiberUA/select.php&isbn=epubl_2010_Hetman – Назва з екрану.

240. Гетьман Д. І. Повернення українських архівних історико-культурних цінностей з Росії у 1921–1926 р. / Д. І. Гетьман // Бібліотечний вісник. – 2008. – № 3. – С. 37–46.

241. Гетьман Д. І. Повернення українських архівних історико-культурних цінностей з Росії у 1926–1936 р. / Д. І. Гетьман // Бібліотечний вісник. – 2008. – № 4. – С. 32–41.

242. Головацький І. Іван Горбачевський 1854–1942 : життєписно-бібліогр. нарис / І. Головацький ; відп. ред. О. Романів ; Наук. т-во ім. Шевченка у Львові. – Л. : [б. в.], 1995. – 127 с.

243. Гонський Я. І. Іван Горбачевський у спогадах і листуваннях / Я. І. Гонський / Терноп. держ. мед. акад. ім. І. Горбачевського. – Т. : Укрмедкнига, 2004. – 183 с.

244. Грачевська Т. Громадсько-політична, наукова та історико-літературна діяльність П. Феденка (1893–1981) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / Т. Грачевська. – Д., 2007. – 20 с.

245. Гримстед Патриция Кеннеди. Архивная россика/советика. К определению и типологии русского архивного наследия за рубежом / Патриция Кеннеди Гримстед // Проблемы зарубежной архивной россики : [сб. статей. / под. ред. В. П. Козлова]. – М. : Русский мир, 1997. – С. 7–43.

246. Гриньох Н. В. Українські науково-історичні центри в Канаді в 50–80-х рр. XX століття : основні напрями діяльності : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.06 "Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни" / Н. В. Гриньох. – Л., 2007. – 18 с.

247. Груць Г. М. С. Русова і просвітительський рух в Україні : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / Г. М. Груць. – Т., 1999. – 20 с.

248. Губенко Н. П. Особовий фонд С. О. Сірополка ЦДАВО України / Н. П. Губенко // Архіви України. – 2000. – № 1–3. – С. 55–58.

249. Ґрімстед Патриція Кеннеді. Вступне слово / Патриція Кеннеді Ґрімстед, Г. В. Боряк // Руська (Волинська) метрика. Регести документів Коронної канцелярії для українських земель (Волинське, Київське, Брацлавське, Чернігівське воєводства) 1569–1673 / Держкомархів України. ЦДІАК України ; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України ; Ген. дирекція держ. архівів ; Головний архів давніх актів; Ін-т історії Польської академії наук ; Федеральна архівна служба Росії. Рос. держ. архів давніх актів ; Укр. наук. ін-т Гарвардського ун-ту ; упоряд. : Г. Боряк та ін. – К., 2002. – С. 19–26.

250. Ґрімстед Патриція Кеннеді. Доля скарбів української культури під час Другої світової війни: винищення архівів, музеїв, бібліотек / Патриція Кеннеді Ґрімстед, Геннадій Боряк. – К., 1991. – 107 с.

251. Ґрімстед Патриція Кеннеді. "Празькі архіви" у Києві та Москві. Повоєнні розшуки і вивезення еміграційної архівної україніки / Патриція Кеннеді Ґрімстед. – К. : ДЦЗД НАФ, 2005. – 250 с.

252. Даниленко В. Архівіст, археограф, історик Пантелеймон Гудзенко: діяльність у 1941–1945 рр. у контексті роботи архівних органів УРСР / В. Даниленко, С. Юсов // Архіви України. – 2008. – № 5–6. – С. 128–151.

253. Даниленко В. Життя та наукова діяльність Пантелеймона Гудзенка (1907–1994) / В. Даниленко, С. Юсов // Пантелеймон Петрович Гудзенко (1907–1994): історик, архівіст, археограф і організатор науки (Збірник на пошану вченого з нагоди 100-річчя від дня народження і 90-річчя архівної справи України). – К.: Держкомархів України, Ін-т історії України НАН України, 2009. – С. 10–94.

254. Даниленко В. Академік Степан Смаль-Стоцький : життя і діяльність. 1859–1938 / В. М. Даниленко, О. В. Добржанський ; [відп. ред. В. А. Смолій]. – К. ; Чернівці, 1996. – 192 с.

255. Даниленко О. В. Український громадський комітет у Чехословаччині (1921–1925 рр.) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / О. В. Даниленко. – К., 2004. – 18 с.

256. Денека О. І. Українська еміграційна преса у Франції 20-30-х рр. ХХ ст. : становлення, розвиток, проблематика : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.08 "Журналістика" / О. І. Денека. – Л., 2006. – 20 с.

257. Державний архів Чернівецької області : путівник. Том 1. Фонди дорадянського періоду. – К. ; Чернівці : ДЦЗД НАФ, 2006. – 427 с.

258. Джус О. В. Творча спадщина Софії Русової періоду еміграції (1922–1940 рр.) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / О. В. Джус. – Івано-Франківськ, 2001. – 20 с.

259. Дмитро Антонович і українське мистецтвознавство. 130-літтю від дня народження Д. Антоновича присвячується / упоряд. Дагмар Петішкова. – Прага : Нац. б-ка ЧСР, 2009. – 233 с.

260. Документи про Шовгенівих та Теліг у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України : покажчик. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2006. – 152 с.

261. Документы к истории русской и украинской эмиграции в Чехословацкой республике (1919-1939) / сост. Зденек Сладек, Любовь Белошевская. – Прага : Славян. ин-т АН ЧР ; Euroslavika, 1998. – 344 с.

262. Домбровський А. Г. Архів нових актів у Варшаві / А. Г. Домбровський // Українська архівна енциклопедія. Робочий зошит. А–Г. – К., 2006. – С. 54–56.

263. Дорохіна Т. Ф. Часопис "Визвольний шлях" в українській зарубіжній історичній та суспільно-політичній думці 1948–1991 рр. : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.06 "Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни" / Т. Ф. Дорохіна. – К., 2006 – 23 с.

263 а. Дубик М. Архіви УРСР у роки другої світової війни / М. Г. Дубик // Нариси історії архівної справи в Україні / [за заг. ред. І. Матяш та К. Климової]. – К. : Видавн. дім "КМ Академія", 2002. – С. 443–464.

264. Дубровіна Л. А. "Архівна та рукописна україніка": до проблеми об'єкта археографічного та інформаційного опису в системі НАІС / Л. А. Дубровіна // Національна архівна інформаційна система "архівна та рукописна україніка". Випуск І : Інформатизація архівної справи в Україні: сучасний стан та перспективи : зб. наук. пр. – К., 1996. – С. 41–62.

265. Дубровіна Л. А. Бібліотечна діяльність українознавчих центрів в еміграції / Л. А. Дубровіна // Бібліотечний вісник. – 2009. – № 2. – С. 3–13.

266. Дубровіна Л. А. Інформатизація в архівній справі / Л. А. Дубровіна // Архівознавство : підруч. для студ. вищ. навч. закл. України / [редкол. Я. С. Калакура (гол. ред.) та ін.] – К. : НаУКМА, 1998. – С. 228–246.

267. Дубровіна Л. А. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1918–1941) / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко. – К. : НБУВ, 1998. – 334 с.

268. Дубровіна Л. Концепція Національного бібліотечного та архівного фонду "Україніка": історія становлення і розвитку / Л. Дубровіна, О. Степченко // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 1997. – Т. 2. – С. 13–25.

269. Дубровіна Л. А. Основні положення концепції комп'ютеризації архівної справи в Україні / Л. А. Дубровіна // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 1998. – Т. 3. – С. 6–17.

270. Дудко О. О. Життєвий шлях, громадсько-політична та науково-педігогічна діяльність Олександра Гнатовича Лотоцького (1870–1939) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / О. О. Лотоцький. – К., 2005. – 20 с.

271. Дуднік О. Український студентський рух в еміграції (Центрально-Східна Європа, 20-ті рр. XX ст.) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02 "Всесвітня історія" / О. Дуднік. – К., 2003. – 20 с.

272. Експертиза цінності документів архівної україніки з метою внесення до складу Національного архівного фонду : метод. рекомендації / [уклад. К. Т. Селіверстова, М. В. Ковтун] ; Держ. ком. архівів України, Укр. наук.-дослід. ін.-т архів. справи та документознавства. – К. – 2008. – 23 с. [Електронний ресурс] – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Archives/IASD/M_rek-08.pdf – Назва з екрану.

273. Євсеєнко І. В. Українсько-чесько-словацькі культурні зв'язки в міжвоєнний період : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. іст. наук : спец. 07.00.02 "Всесвітня історія" / НАН України, Ін-т історії України / І. В. Євсеєнко. – К., 1996. – 23 с.

274. Ємельянова Т. Цій людині в житті поталанило (до 95-річчя Г. С. Пшеничного) / Т. Ємельянова // Архіви України. – 2009. – № 1–2. – С. 209–220.

275. Животко А. Десять років Українського історичного кабінету (1930–1940) / А. Животко ; [за ред. Д. Я. Прокеша]. – Прага : Мін-во внутріш. справ у Празі, 1940. – 70 с. – (Репринт : New York : Norman Ross Publishing, 1994).

276. Животко А. П. Історія української преси : навч. посіб. для студ. ф-тів журналістики вищ. навч. закл. / А. П. Животко ; [упоряд. М. С. Тимошик]. – К. : Наша культура і наука, 1999. – 368 с.

277. Загальний міжнародний стандарт архівного описування ISAD(G) : схвалено Комітетом з дескриптив. стандартів, Стокгольм, Швеція, 19–22 верес. 1999 р. – Друге вид. / пер. Г. В. Папакіна ; ДКАУ, УДНДІАСД. – К., 2001. – 47 с.

278. Залуцький Р. Листування Вячеслава Липинського у західних архівах : (біогр. нарис) / Р. Залуцький // Вячеслав Липинський. Твори. Архівні Студії. Сер. "Архів" / Східноєвроп. дослід. ін-т ім. В. К. Липинського (США) ; Ін-т Європ. дослідж. НАН України. – К. ; Філадельфія, 2003. – Т. 1. Листування (А–Ж). – С. 33–81.

279. Заремба О. Видавнича та бібліотечна діяльність української еміграції в Чехо-Словаччині (1918–1939) / О. Заремба. – К. : Логос, 2006. – 175 с.

280. Заремба О. Українське історико-філологічне товариство в Празі (1920–1940) / О. Заремба // Бібліотечна планета. – 2001. – № 3 (13). – С. 30–32.

281. Зарецька Т. Документи української історії в фондах польського центрального військового архіву / Т. Зарецька // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки : міжвід. зб. наук. пр. / НАН України, Ін-т історії України. – К., 2003. – Вип. 9. – С. 352–360.

282. Зарубіжна архівна україніка : матеріали до бібліографії // Архівні установи України : довідник / Держкомархів України, УНДІАСД. – К., 2005. – Т. 1. Державні архіви. – С. 606–634.

283. Зарубіжна архівна україніка : матеріали до бібліографії [Електронний ресурс] // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Archives/index.php?bibliography_02#aus – Назва з екрану. – Станом на 16 серп. 2009 р.

284. Зарубіжна архівна україніка. Огляди зібрань архівної україніки в окремих країнах світу. Австрія [Електронний ресурс] // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Archives/Oglyady/Avstriya.php – Назва з екрану. – Станом на 17 верес. 2010 р.

285. Зарубіжна архівна україніка. Огляди зібрань архівної україніки в окремих країнах світу. Білорусь [Електронний ресурс] // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Archives/Oglyady/Bilorus.php – Назва з екрану. – Станом на 17 верес. 2010 р.

286. Зарубіжна архівна україніка. Огляди зібрань архівної україніки в окремих країнах світу. Великобританія [Електронний ресурс] // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Archives/Oglyady/Vel_Bryt.php – Назва з екрану. – Станом на 17 верес. 2010 р.

287. Зарубіжна архівна україніка. Огляди зібрань архівної україніки в окремих країнах світу. Казахстан [Електронний ресурс] // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Archives/Oglyady/Kazakh.php – Назва з екрану. – Станом на 17 верес. 2010 р.

288. Зарубіжна архівна україніка. Огляди зібрань архівної україніки в окремих країнах світу. Канада [Електронний ресурс] // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Archives/Oglyady/Kanada.php – Назва з екрану. – Станом на 17 верес. 2010 р.

289. Зарубіжна архівна україніка. Огляди зібрань архівної україніки в окремих країнах світу. Польща [Електронний ресурс] // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Archives/Oglyady/Polsha.php – Назва з екрану. – Станом на 17 верес. 2010 р.

290. Зарубіжна архівна україніка. Огляди зібрань архівної україніки в окремих країнах світу. Росія [Електронний ресурс] // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Archives/Oglyady/Rosiya.php – Назва з екрану. – Станом на 17 верес. 2010 р.

291. Зарубіжна архівна україніка. Огляди зібрань архівної україніки в окремих країнах світу. США [Електронний ресурс] // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Archives/Oglyady/SSHA.php – Назва з екрану. – Станом на 17 верес. 2010 р.

292. Зарубіжна архівна україніка. Огляди зібрань архівної україніки в окремих країнах світу. Франція [Електронний ресурс] // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Archives/Oglyady/Franc.php – Назва з екрану. – Станом на 17 верес. 2010 р.

293. Зарубіжна архівна україніка. Огляди зібрань архівної україніки в окремих країнах світу. ФРН [Електронний ресурс] // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Archives/Oglyady/FRN.php – Назва з екрану. – Станом на 17 верес. 2010 р.

294. Зарубіжна архівна україніка. Огляди зібрань архівної україніки в окремих країнах світу. Чехія [Електронний ресурс] // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Archives/Oglyady/Chekhiya.php – Назва з екрану. – Станом на 17 верес. 2010 р.

295. Захаркін С. Рукописна україніка в бібліотеці Гарвардського університету [Електронний ресурс] / С. Захаркін. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/ArchUkr/ – Назва з екрану.

296. Захарченко Т. М. Автоматизована інформаційно-пошукова система (АІПС – "Фондовий каталог") Головархіву України / Т. М. Захарченко // Національна архівна інформаційна система "архівна та рукописна україніка". Випуск І : Інформатизація архівної справи в Україні : сучасний стан та перспективи : зб. наук. пр. – К., 1996. – С. 117–121.

297. Звернення до світового українства [Електронний ресурс] // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Archives/Zv_U.php. – Назва з екрану.

298. Зиблікевич Є. Одісея архівної спадщини Вячеслава Липинського (Відень – Райхенау – Берлін – Баден – Філадельфія) / Є. Зиблікевич // Укр. археогр. щорічник. Нова серія. – К., 1992. – Вип. 1. – С. 119–123.

299. З оголошенням рішення колегії Держкомархіву України від 19.12.2006 "Про виявлення зарубіжної архівної України державними архівними установами України" [Електронний ресурс] : наказ ДКАУ : від 22.12.2006 № 168 // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Law-base/SCAU/index.php?2006-168 – Назва з екрану.

300. З оголошенням рішення колегії Держкомархіву України "Про створення баз даних на зарубіжні документи історико-культурної спадщини України та документи іноземного походження з історії України" [Електронний ресурс] : наказ ДКАУ : від 23.01.2001 № 4 // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Law-base/SCAU/index.php?2001-4 – Назва з екрану.

301. Зубко О. Культурно-просвітницька діяльність викладацького складу УВПІ ім. М. Драгоманова протягом 1923–1933 рр. (на прикладі Празького Історико-Філологічного Товариства) / О. Зубко // Національний університет "Києво-Могилянська академія". Наукові записки. Історичні науки. – Том 18. – К., 2000. – С. 70–73.

302. Инструкция о работе государственных архивов СССР с секретными документальными материалами. – М., 1966. – 12 с.

303. Іван Горбачевський. Матеріали і документи / І. Горбачевський ; Наукове товариство ім. Т. Шевченка. – Л., 2005. – 292 с.

303 а. Іван Шовгенів. 1874–1943: [Бібліографічний нарис] / упоряд. Н. Миронець ; Фундація ім. О. Ольжича, НТУУ "Київський політехнічний ін-т". – К. : Вид-во ім. Олени Теліги, 2000. – 52 с. – (Повернені із забуття).

304. Іваненко Б. В. Державна програма "Книжкова спадщина України: створення бібліографічного реєстру та системи збереження і загальнодоступності" (ДКНТ, напрям 7.1.1) і її проект "Архівна та рукописна україніка" / Б. В. Іваненко, О. С. Онищенко, П. С. Сохань // Національна архівна інформаційна система "архівна та рукописна україніка". Випуск І : Інформатизація архівної справи в Україні : сучасний стан та перспективи : зб. наук. пр. – К., 1996. – С. 5–11.

305. Іващенко К. В. Українські емігрантські політичні партії в Чехословацькій Республіці (1918–1938 рр.) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / К. В. Іващенко. – Донецьк, 1999. – 19 с.

306. Інститут досліджень української діаспори [Електронний ресурс] – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.uosa.uar.net/ua/institutes/diaspora – Назва з екрану.

307. Йосипишин Я. Українська бібліотека імені Симона Петлюри в Парижі в світлі джерел та спогадів / Я. Йосипишин, М. Палієнко. – К. ; Париж, 2006. – 123 с.

308. Казьмирчук Г. Бібліографія історична / Г. Казьмирчук, М. Казьмирчук // Спеціальні історичні дисципліни : довідник : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. Н. Войцехівська (кер. авт. кол.), В. В. Томазов, М. Ф. Дмитрієнко [та ін.]. – К. : Либідь, 2008. – С. 54–61.

309. Калакура Я. С. Українська історіографія : курс лекцій / Я. С. Калакура. – К. : Генеза, 2004. – 496 с.

310. Каневська І. О. Громадсько-політична та наукова діяльність Ольгерда Бочковського в еміграції (1905–1939) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02 "Всесвітня історія" / І. О. Каневська. – К., 2009. – 19 с.

311. Кентій А. В. Фонд "Український музей" у Празі ЦДАГО України як складова "Празького архіву" / А. В. Кентій // Архіви України. – 2000. – Ч. 1–3. – С. 43–49.

312. Кириленко О. Архів Українського Вільного Університету в Мюнхені : структура, зміст матеріалів, архівне опрацювання особових фондів / О. Кириленко, О. Яценко // Архіви України. – 2004. – № 4–6. – С. 93–122.

313. Кириленко О. УВУ : описи архівних фондів [Електронний ресурс] / О. Кириленко, О. Яценко. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/ArchUkr/Munich_Kirilenko.php – Назва з екрану.

314. Климчак М. Листи Митрополита Андрея Шептицького та його подорожі до Америки (з архіву Українського Національного Музею в Чікаго) / М. Климчак // Музеї України. – 2006. – № 4 (16). – С. 19–21.

315. Климчак М. Український Національний Музей у Чікаго. Вчора, сьогодні, завтра / М. Климчак // Музеї України. – 2006. – № 1. – С. 5–7.

316. Книгозбірня й архів В. Січинського в Гарварді // Америка. – Філадельфія, 1980. – 26 серп.

317. Коваль О. Україніка архівна в Росії / О. Коваль // Українська архівна енциклопедія : Н–Я. Робочий зошит / [ДКАУ, УНДІАСД ; редкол. : І. Матяш та ін.]. – К. : ДЦЗД НАФ, 2007. – С. 133–135.

318. Ковтанюк Н. Внесок Національного музею історії України в збереження історико-культурної спадщини України / Н. Ковтанюк // Повернення культурного надбання України : проблеми, завдання, перспективи. – Вип. 12. – Матеріали науково-практичної конференції "Симон Наріжний та українська еміграція 20 – 30-х рр. XX ст. у Празі" (Полтава, жовтень 1998 р.). – К., 1999. – С. 289–299.

319. Козлітін В. Д. Російська та українська еміграція в Югославії (1919–1945 рр.) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня д-ра іст. наук : спец. 07.00.02 "Всесвітня історія" / В. Д. Козлітін – К., 1997. – 31с.

320. Колісник Д. В. Преса української політичної еміграції як джерело вивчення гетьманського руху (міжвоєнний період) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.06 "Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни" / Д. В. Колісник. – К., 2007. – 20 с.

321. Концепція спільної архівної спадщини країн СНД та шляхів її впровадження в практику міждержавних відносин [Електронний ресурс]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/News/Konc_27.12.06.pdf. – Назва з екрану.

322. Корнеев В. Е. Архивы на службе тоталитарного государства (1918 – начало 1940- х гг.) / В. Е. Корнеев, О. Н. Копылова // Отечественные архивы. – 1992. – № 3. – С. 13–23.

323. Коровицький І. Архів В'ячеслава Липинського / І. Коровицький // Укр. археогр. щорічник. Нова серія. - К., 1992. – Вип. 1. – С. 124–128.

324. Кривенко М. О. Книгозбірня "Студіону" у Львові (1909–1940): історія, сучасний стан фонду : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 27.00.03 "Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство" / М. О. Кривенко. – К., 2010. – 20 с.

325. Крохмаль А. Документи з історії України і польсько-українських відносин у збірках полоністичних інституцій / А. Крохмаль // Архіви України. – 2005. – № 4. – С. 60–75.

326. Крохмаль А. Торонто – центр українознавчих досліджень [Електронний ресурс] / А. Крохмаль. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/ArchUkr/Krochmal-2006.php – Назва з екрану.

327. Кураєв О. Архівна україніка в державних архівах Берліна: документи стосовно політики Німеччини в українському питанні 1913–1918 рр. / О. О. Кураєв // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство : міжвід. зб. наук. пр. / Держкомархів України, УНДІАСД. – К., 2006. – Вип. 8. – С. 141–149.

328. Кураєв О. О. Маловідомий комплекс джерел Австрійського державного архіву у Відні про події в Україні 1914–1922 рр. (за публікацією Т. Горникевича) / О. О. Кураєв // Архіви України. – 2000. – № 1–3. – С. 97–102.

329. Кураєв О. О. Матеріали щодо політики Відня в українському питанні 1905–1918 рр. у Державному архіві Австрії: оптимізація пошуку та джерелознавчого аналізу / О. О. Кураєв // Архіви України. – 2005. – № 5–6. – С. 70–75.

330. Кушміраў У. Матэрыялы архіва БНР у фондах Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь / У. Кушміраў // Архивы и делопроизводство. – 1999. – № 6. – С. 12–15.

331. Лабынцаў Ю. Архіў беларускага адраджэння (дакументальныя помнікі ў зборах Музея імя Івана Луцкевіча ў Вільні) / Ю. Лабынцаў. – Мінск, 1993. – 78 с.

332. Лахманюк Т. Науково-педагогічна та громадсько-політична діяльність Івана Горбачевського : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / Т. Лахманюк. – Чернівці, 2007. – 20 с.

333. Ленцик В. Український музей і бібліотека в Стемфорді / В. Ленцик // На службі Кліо : зб. наук. пр. на пошану Любомира Романа Винара. – К. ; Нью-Йорк ; Торонто ; Париж ; Л., 2000. – С. 651–659.

334. Лигачев Е. К. Доклад на Всесоюзном совещании заведующих кафедрами общественных наук "Учить по-новому мыслить и действовать" / Е. К. Лигачев // Коммунист. – 1986. – Октябрь. – № 15. – С. 8–23.

335. Лихолоб Н. Центральний державний архів зарубіжної україніки: перші кроки / Н. Лихолоб // Архіви України. – 2008. – №1–2. – С. 71–74.

336. Логвіна В. Володимир Січинський в науковому, громадському і освітянському житті України та української еміграції (перше десятиріччя – початок 60-х рр. XX ст.) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / В. Логвіна. – Чернівці, 2007. – 20 с.

337. Лозенко Л. З історії Празького українського архіву / Л. Лозенко // Міжнародні зв'язки України : наук. пошуки і знахідки. – 1997. – № 1–6. – С. 85–94.

338. Лозенко Л. Празький український архів: історія і сьогодення / Л. Лозенко // Архіви України. – 1994. – № 1–6. – С. 18–30.

339. Лозицький В. С. Національна архівна інформаційна система України і "Архівна та рукописна україніка" / В. С. Лозицький, Г. В. Боряк, Л. А. Дубровіна // Національна архівна інформаційна система "архівна та рукописна україніка". Випуск І : Інформатизація архівної справи в Україні : сучасний стан та перспективи : зб. наук. пр. – К., 1996. – С. 12–18.

340. Ляхоцький В. Тільки книжка принесе волю українському народові... Книга, бібліотека, архів у житті та діяльності Івана Огієнка (митрополита Іларіона) / В. П. Ляхоцький. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2000. – 662 с.

341. Маврін О. Україніка архівна в Туреччині / О. Маврін // Українська архівна енциклопедія : Н–Я. Робочий зошит / [ДКАУ, УНДІАСД ; редкол. : І. Матяш та ін.]. – К. : ДЦЗД НАФ, 2007. – С. 135–136.

342. Мандрик М. В. Становлення ідеології інтегрального націоналізму в інтелектуальній спадщині української еміграції (1920–1930 рр.) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / М. В. Мандрик. – К., 2005. – 21 с.

343. Мардак В. С. Україніка в бібліотеках та архівах Західної Німеччини (станом на 1990 р.) / В. С. Мардак // Українська діаспора. – 1993. – Ч. 4. – С. 29–37.

344. Мардак В. Україністика в бібліотеках і архівах Німеччини. [Додаток]: Перелік бібліотек і архівів у Федеративній Республіці Німеччині, які мають українознавчі фонди / В. С. Мардак // Зап. НТШ. – Львів, 1996. – Том CCXXXI. Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. – С. 562–568.

345. Мартиненко О. В. Музична діяльність української еміграції у міжвоєнній Чехословаччині (джерелознавчий аспект дослідження) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.03 "Музичне мистецтво" / О. В. Мартиненко. – К., 2001. – 20 с.

346. Матеріали другої міжнародної наукової конференції “Українська діаспора: проблеми дослідження” (22 – 23 травня 2006 р.). – Наукові записки. Історичні науки. – Вип. 9. – Острог, 2007. – 499 с.

347. Матяш І. Б. Архівна та рукописна україніка: зміст та обсяг поняття, проблема інкорпорації до національного архівного фонду України (на прикладі архівів Канади) / І. Б. Матяш // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2007. – № 1. – С. 17–46.

348. Матяш І. Б. Архівна та рукописна україніка як складова національного архівного фонду : зміст та обсяг поняття / І. Б. Матяш // Сумський історико-архівний журнал. – 2007. – Т. II–III. – С. 16–28.

349. Матяш І. Б. Архівна україніка / І. Б. Матяш // Українська архівна енциклопедія. / [ДКАУ, УНДІАСД ; редкол. : І. Матяш та ін.]. – К. : В-во “Горобець”, 2008. – С. 119–121.

350. Матяш І. Архівна україніка в Канаді: історіографія, типологія, зміст / І. Матяш. – К. : ТОВ “Видавництво “Горобець” 2008. – 150 с.

351. Матяш І. Б. Галузева програма “Архівна україніка” / І. Б. Матяш // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 2008. – Т. 16. – С. 29–32.

352. Матяш І. Діяльність Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині: історія, спогади, архівні документи / І. Матяш І, Ю. Мушка – К. : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2005. – 400 с.

353. Матяш І. Б. Концепція створення та функціонування Національного реєстру “Архівна україніка” / І. Б. Матяш // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 2007. – Т. 15. – С. 12–18.

354. Матяш І. Б. Концепція створення та функціонування Національного реєстру “Архівна україніка” [Електронний ресурс] / І. Б. Матяш // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 2007. – Т. 15. – С. 12–18. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Publicat/Studii/Studii_2007_15.pdf – Назва з екрану.

355. Матяш І. Б. Україніка архівна в Канаді / І. Б. Матяш // Українська архівна енциклопедія: Н–Я. Робочий зошит / [ДКАУ, УНДІАСД ; редкол. : І. Матяш та ін.]. – К. : ДЦЗД НАФ, 2007. – С. 128–132.

356. Мерфі Н. Українознавчі наукові установи в США (друга половина XX – початок XXI ст.) / Н. Мерфі // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя : Просвіта, 2005. – Вип. XIX. – С. 381–386.

357. Мерфі Н. Г. Українські архівні та музейні центри в США / Н. Г. Мерфі // Наукові праці : наук.-метод. журн. – Миколаїв, 2005. – Т. 37. – С. 64–69. – (Історичні науки ; Вип. 24).

358. Миронюк Г. Українська американська колекція – джерело вивчення української культури в діаспорі / Г. Миронюк // Українська діаспора. – 1992. – Ч. 1. – С. 64–74.

359. Миронюк Г. Українська колекція дослідного центру історії імміграції: вивчення бібліографічного доступу через комп’ютерні системи / Г. Миронюк, Дж. Верл // Рукописна та книжкова спадщина України : археогр. дослідж. унікальних архів. та бібл. фондів. – К., 1994. – Вип. 2. – С. 248–256.

360. Михальчук В. Українська бібліотека ім. Симона Петлюри в Парижі: заснування, розвиток, діяльність (1926-1998) / В. Михальчук. – К. : Вид-во імені Олени Теліги, 1999. – 656 с.

361. Мицель М. Фонд довоенной Украины в фотоколекции Нью-Йоркского архива Джойнта / М. Мицель // Доля єврейських громад Центральної та Східної Європи в першій половині ХХ століття : зб. наук. пр. : матеріали конф. (26-28 серп. 2003 р.) / Ін-т юдаїки ; НБУВ. – К., 2004. – С. 154–157.

362. Міжархівний предметно-тематичний довідник : Ч. 1. До історії технічного, загальногосподарського розвитку країн "Зарубіжжя". 1911–1992 рр. (за документами ЦДНТА України). Ч. 2. Промисловість України. 1928–1975 рр. (за документами філії РДАНТД, м. Самара) (Укл. Балишев М. А., Балишева О. В. (відп. виконавець), Барикіна О. І, Дождьова О. Є.). – Х. : ЦДНТА України, 2007. – 243 с.

363. Мітюков О. Г. Радянське архівне будівництво на Україні, 1917–1973 / О. Г. Мітюков. – К. : Наук. думка, 1975. – 268 с.

364. Момрик М. Українські архівні збірки при Національному архіві Канади / М. Момрик // АрхіваУкраїни. – 1995. – № 1–3. – С. 79–87.

365. Мудрак М. Фонд 544 / М. Мудрак // Понад кордонами : модерна книжкова графіка 1914–1945 / підгот. Мирослава Мудрак ; Держкомархів України, ЦДАМЛМ України, Укр. наук. ін.-т Гарвард. ун-ту, Ін-т Критики. – К. : Критика, 2008. – С. 8–11.

366. Музей-архів ім. Д. Антоновича Української вільної академії наук (1945–1965) : відбитка з ювілейного видання, присвяченого двадцятиліттю діяльності УВАН / В. Міяковський, О. Волошина, Т. Іванівська. – Нью-Йорк, 1967. – 12 с.

367. Мушинка М. Володимир Січинський і русини-українці Східної Словаччини / М. Мушинка. – Пряшів : Союз русинів-українців Словацької Республіки, 1995. – 120 с.

368. Мушинка М. Листування І. Зілинського з І. Панькевичем (1913–1951 рр.) / М. Мушинка. – Нью-Йорк ; Пряшів, 2008. – 198 с.

369. Мушинка М. Музей визвольної боротьби України та доля його фондів / М. Мушинка. – Мельбурн : Ун-т ім. Монаша, 1996. – 113 с.

370. Мушинка М. Музей визвольної боротьби України та доля його фондів : іст.-архів. нариси / М. Мушинка. – К. : ДЦЗД НАФ, 2005. – 127 с.

371. Мушинка М. Музей визвольної боротьби у Празі та його останній директор Симон Наріжний / М. Мушинка // Русская, украинская и белорусская эмиграция в Чехословакии между двумя мировыми войнами. Результаты и перспективы исследований. Фонды Славянской библиотеки и пражских архивов : междунар. конф. (Прага, 14–15 авг. 1995 г.) : сб. докл. – Прага, 1995. – Ч. 2. – С. 806–815.

372. Мушинка М. Путівник по архівах Словаччини / М. Мушинка // Архіви України. – 1999. – № 1–6. – С. 150–152.

373. Накази з основної діяльності та з особового складу 2007 р. [Електронний ресурс] // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Law-base/SCAU/index.php?2007-c. – Назва з екрану.

374. Нарепеха Х. Архів Дмитра Чижевського у бібліотеці Гайдельберзького університету / Х. Нарепеха // Studia Philologica 2005 : зб. наук. пр. / Uniwersytet Rzeszowski ; Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. – Дрогобич, 2005. – С. 245–249.

374 а. Нариси історії архівної справи в Україні / [за заг. ред. І. Матяш та К. Климової]. – К. : Видавн. дім "КМ Академія", 2002. – 609 с.

375. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами / С. Наріжний. – Прага : Knihtisk, 1942. – Частина перша. – 374, ССХХХІІ с.

376. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами / С. Наріжний. – 2-ге вид. – Л. ; Кент ; Острог, 2008. – Частина перша. – 374, CCXXXII с.

377. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції, 1919–1939 : матеріали, зібрані С. Наріжним до частини другої / С. Наріжний. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 1999. – 270 с.

378. Національна архівна інформаційна система "архівна та рукописна україніка". Випуск І : Інформатизація архівної справи в Україні : сучасний стан та перспективи : зб. наук. пр. – К., 1996. – 308 с.

379. Національна архівна інформаційна система "Архівна та рукописна україніка" (1991–1996) [Електронний ресурс] // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/BranchProgs/Programa.php#ProgNAU – Назва з екрану.

380. Національний реєстр втрачених та переміщених архівних фондів: Кн. 1 : Архівні фонди України втрачені в період Другої світової війни [Електронний ресурс] / [упоряд. : К. І. Климова, Н. П. Московченко, Н. П. Павловська ; Держкомархів України ; Укр. наук.-дослід. ін.-т архів. справи та документознавства]. – К., 2007. – 1032 с. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Publicat/References/R-07.pdf – Назва з екрану.

381. Національний реєстр втрачених та переміщених архівних фондів. Кн. 2 : Архівні фонди, вивезені за межі України у 1945–1991 роках [Електронний ресурс] / [упоряд. : Є. О. Калін, О. М. Коваль, І. М. Мага, А. І. Титаренко ; Держкомархів України ; Укр. наук.-дослід. ін.-т архів. справи та документознавства]. – К., 2008. – 444 с. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Publicat/References/NR-2008-2.pdf – Назва з екрану.

382. Неврлий М. Олександр Олесь : життя і творчість / Микола Неврлий / Асоц. україністів Словаччини. – К. : Дніпро, 1994. – 173 с.

383. Несіна О. Український дослідний і документаційний центр у Нью-Йорку / О. Несіна // Український археографічний щорічник. Нова серія. – К., 1992. – Вип. 1. – С. 437–438.

384. Олександр Олесь: творча спадщина і сучасність : зб. наук. пр. / Ін-т л-ри. ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Сум. держ. ун-т ; [упоряд. Ткаченко О. Г. ; редкол.: Р. П. Радишевський (відп. ред.) та ін.] – Суми : Козацький вал, 1999. – 307 с.

385. Омельчук В. Бібліографія національна / В. Омельчук // Спеціальні історичні дисципліни : довідник : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. Н. Войцехівська (кер. авт. кол.), В. В. Томазов, М. Ф. Дмитрієнко [та ін.]. – К. : Либідь, 2008. – С. 70–79.

386. Онищенко О. Доля бібліотеки Оссолінеум в історії України та Польщі у документах 1945–1946 рр. : повертаючись до питань спільної історико-культурної спадщини / О. Онищенко, Л. Дубровіна // Бібліотечний вісник – 2002. – № 2. – С. 2–31.

387. Опис архіву барона Петра Врангеля (1919–1926) в архіві Гуверівського інституту [Електронний ресурс]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://content.cdlib.org/view?docId=tf0m3n97fc&doc.view=entire_text&brand=oac – Назва з екрану.

388. Особисті книжкові колекції та особові фонди діячів української діаспори в бібліотеках та архівах України : зб. матеріалів конф. / Нац. ун-т "Києво-Могилян-

ська акад.”, Нац. парлам. б-ка України ; [уклад. : Н. Казакова, О. Мастіпан ; наук. ред. Т. Ярошенко] – К., 2004. – 110 с.

389. Павленко М. І. Політика Польської Республіки щодо інтернованої на її теренах армії УНР (1920–1923 рр.) / М. І. Павленко // Міжнародні зв’язки України : наукові пошуки і знахідки. – Вип. 8. – К., 1999. – С. 13–32.

390. Павленко М. І. Становище українських біженців у Польщі : їх підтримка польською владою, українством і міжнародною спільнотою (1921–1923) / М. І. Павленко // Міжнародні зв’язки України : наукові пошуки і знахідки. – Вип. 9. – К., 2002. – С. 90–103.

391. Павленко М. І. Українські військовополонені й інтерновані у таборах Польщі, Чехословаччини та Румунії : ставлення влади й умови перебування (1919–1924) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня д-ра іст. наук : спец. 07.00.02 “Всесвітня історія” / М. І. Павленко. – К., 2000. – 34 с.

392. Павлюк О. В. Архів Уряду ЗУНР / О. В. Павлюк // Архіви України. – 1996. – № 4–6. – С. 48–51.

393. Палієнко М. Г. Актуальні проблеми реконструкції документальної колекції Музею визвольної боротьби України (за матеріалами ЦДАВО і ЦДАГО України) / М. Г. Палієнко // Muzeum osvobozeneckého boje Ukrajiny. K 80. výročí založení : sborník příspěvků z konference (Praha, 12. – 14. října 2005). – [Sestavila Dagmar Petišková] / Národní knihovna České republiky – Slovanská knihovna. – Praha, 2006. – С. 73–90.

394. Палієнко М. Г. Архіви української еміграції в радянських спецсховищах (переміщення, опрацювання, використання) / М. Г. Палієнко // Український історичний журнал. – 2006. – № 1. – С. 196–213.

395. Палієнко М. Г. Архівна українка Австрії / М. Г. Палієнко // Українська архівна енциклопедія. А–Г. Робочий зошит. – К., 2006. – С. 98–99.

396. Палієнко М. Г. Архівна українка Канади / М. Г. Палієнко // Українська архівна енциклопедія. А–Г. Робочий зошит. – К., 2006. – С. 99–101.

397. Палієнко М. Г. Архівна українка США / М. Г. Палієнко // Українська архівна енциклопедія. А–Г. Робочий зошит. – К., 2006. – С. 101–103.

398. Палієнко М. Г. Архівні центри української діаспори: проблеми збереження та використання / М. Г. Палієнко, М. Щербак // Наукові записки Серії “Історичні науки” / Нац. ун-т “Острозька академія” ; Укр. іст. т-во. – Острог ; Торонто ; Нью-Йорк, 2005. – Вип. 5. Українська діаспора : проблеми дослідження (23–24 верес. 2004 р.) : матеріали Міжнар. наук. конф. – С. 121–136.

399. Палієнко М. Архівні центри української еміграції (створення, функціонування, доля документальних колекцій) / М. Палієнко. – К. : Темпора, 2008. – 687 с.

400. Палієнко М. Г. Діяльність українських архівістів в еміграції : огляд джерел, стан та перспективи досліджень / М. Г. Палієнко // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. – К., 2007. – Т. 16. На пошану професора Ярослава Степановича Калакури. – С. 490–499.

401. Палієнко М. Доля Архіву Директорії Української Народної Республіки у Тарнові / М. Палієнко // Історія та історіографія в Європі. – Вип. 4 : Німецько-французькі та українсько-польські взаємини у ХХ ст. – К., 2006. – С. 130–146.

402. Палієнко М. З історії організації українських еміграційних архівів у Польщі на початку 1920-х рр. / М. Палієнко // Пам’ятки : археографічний щорічник. – 2005. – Т. 5. – С. 12–21.

403. Палієнко М. Музей визвольної боротьби України у Празі / М. Г. Палієнко // Українська архівна енциклопедія : Д–М. Робочий зошит / [ДКАУ, УНДІАСД ; редкол. : І. Матяш та ін.]. – К. : ДЦЗД НАФ, 2006. – С. 330–331.

404. Палієнко М. Празький український архів / М. Палієнко // Українська архівна енциклопедія: Н-Я. Робочий зошит. – К., 2007. – С. 66–68.

405. Палієнко М. Г. Українська бібліотека ім. Симона Петлюри в Парижі / М. Г. Палієнко // Українська архівна енциклопедія : Н–Я. Робочий зошит / [ДКАУ, УНДІАСД ; редкол. : І.Матяш та ін.]. – К. : ДЦЗД НАФ, 2007. – С. 144–145.

406. Палієнко М. Український історичний кабінет у Празі / М. Г. Палієнко // Українська архівна енциклопедія : Н–Я. Робочий зошит / [ДКАУ, УНДІАСД ; редкол. : І. Матяш та ін.]. – К. : ДЦЗД НАФ, 2007. – С. 150–152.

407. Палієнко М. Г. Українські архівні осередки в Північній Америці / М. Г. Палієнко // Спеціальні історичні дисципліни : питання теорії та методики : зб. наук. пр. – Ч. 6 (7) : у 2-х ч. – К., 2001. – Ч. 2. – С. 253–265.

408. Палієнко М. Г. Українські архівні центри за кордоном / М. Г. Палієнко // Нариси історії архівної справи в Україні / [за заг. ред. І. Матяш та К. Климової]. – К. : Видавн. дім "КМ Академія", 2002. – С. 537–558.

409. Палієнко М. Г. "Це потрібно для історії...". (Доля архівних колекцій Головного військово-історичного архіву Армії УНР у Польщі) / М. Г. Палієнко // Сторінки воєнної історії України : зб. наук. статей. – К., 2003. – Вип. 7, Ч. І. – С. 85–91.

410. Пантелеймон Петрович Гудзенко (1907–1994) : історик, архівіст, археограф і організатор науки : (зб. на пошану вченого з нагоди 100-річчя від дня народження і 90-річчя архів. справи в Україні). – К. : Держкомархів України, Ін-т історії України НАН України, 2009. – 312 с.

411. Папакін А. Г. Документи архівів Республіки Польща до історії польських військових формувань в Україні у 1917–1918 рр. / А. Г. Папакін // Архіви України. – 2005. – № 4. – С. 104–116.

412. Папакін А. Г. Документи українки в Національному архіві Республіки Білорусь // А. Г. Папакін // Архіви України. – 2010. – № 3. – С. 59–71.

413. Пеленська О. Вступ / О. Пеленська // Українське мистецьке середовище в міжвоєнній Чехословаччині. К 80-тій річниці заснування Української студії Пластичного мистецтва в Празі : зб. матеріалів міжнар. конф., 12–14 листоп. 2003 р., Прага / Слов'ян. б-ка, Укр. ініціатива в Чеській республіці, Чеська асоціація україністів, Посольство України в Чеській республіці. – Прага, 2005. – С. 2–3.

414. Пеленська О. Образотворча українка у збірці Музею визвольної боротьби України в Празі: спроба реконструкції / О. Пеленська // Muzeum osvobozeneckého boje Ukrajiny. K 80. výročí založení : sborník příspěvků z konference (Praha, 12. – 14. října 2005). – [Sestavila Dagmar Petišková] / Národní knihovna České republiky – Slovanská knihovna. – Praha, 2006. – С. 157–182.

415. Пеленська О. Український портрет на тлі Праги: українське мистецьке середовище в міжвоєнній Чехо-Словаччині / О. Пеленська. – Нью-Йорк ; Прага, 2005. – 222 с.

416. Перелік фондів Державного архіву Закарпатської області / Держ. архів Закарпатської області, Повітовий музей Сату Маре-Румунія. – Ужгород : Сату Маре, 2004. – 186 с.

417. Перечень фондов Государственного архива Российской Федерации и научно-справочный аппарат к документам архива : путеводитель. Том 6 / [редакция С. В. Мироненко]. – М. : Ред.-издат. отд. федерал. архивов, 1998. – 633 с.

418. Пиріг Р. Я. Основні напрями архівного будівництва / Р. Я. Пиріг, К. Є. Новохатський // Нариси історії архівної справи / [за заг. ред. І. Матяш та К. Климової] – К. : Видавн. Дім "КМ Академія", 2002. – С. 559–574.

419. Піскун В. Політичний вибір української еміграції (20-ті роки ХХ ст.) / В. Піскун. – К. : МП "Леся" ; Нью-Йорк, 2006. – 672 с. – (Українське історичне товариство. Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Центр українознавства. Серія : Історичні монографії ; том 5).

420. Піщаний О. Українці міжвоєнної доби в мюнхенських архівах / О. Піщаний // Український археографічний щорічник. – Вип. 7. – К. ; Нью-Йорк, 2002. – С. 124–132.

421. Понад кордонами : модерна книжкова графіка 1914–1945 / підгот. Мирослава Мудрак ; Держкомархів України, ЦДАМЛМ України, Укр. наук. ін.-т Гарвард. ун-ту, Ін-т Критики. – К. : Критика, 2008. – 176 с.

422. Портнов А. Джерела Головного архіву давніх актів м. Варшави до історії наукової діяльності української еміграції у Польщі (1919–1939) / А. Портнов // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність : ювіл. зб. на пошану члена-кореспондента НАН України Миколи Ільницького. – Л., 2004. – Вип. 12. – С. 672–675.

423. Портнов А. В. Наука у вигнанні: наукова і освітня діяльність української еміграції в міжвоєнній Польщі (1919–1939) / А. В. Портнов. – Х. : ХІФТ, 2008. – 256 с.

424. Портнов А. Персональні справи українських істориків-емігрантів у Головному архіві давніх актів м. Варшави / А. Портнов // Бористен. – Д., 2004. – № 8. – С. 6.

425. Потульницький В. Огляд фондів україніки архівів і бібліотек Відня / В. Потульницький // Українсько-австрійські культурні взаємини другої половини ХІХ – початку ХХ століття / Нац. коміс. з питань повернення в Україну культур. цінностей, Посольство Австрійської Республіки в Україні, Чернівец. міськ. рада, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. – К. ; Чернівці, 1999. – С. 60–70.

426. Потульницький В. Україніка в Японії / В. Потульницький // Українська архівна енциклопедія : Н–Я. Робочий зошит / [ДКАУ, УНДІАСД ; редкол. : І. Матяш та ін.]. – К. : ДЦЗД НАФ, 2007. – С. 141–144.

427. Празька літературна школа : хрестоматія лірич. і епіч. творів / упоряд. і передм. В. А. Просалової. – Донецьк : Східний видавн. дім, 2008. – 280 с.

428. "Празькі архіви" : звед. кат. архівів укр. еміграції в міжвоєн. період. (лист до керівників держ. архів. установ). Дод. 1 : інформаційна довідка про історію "Празького архіву". Дод. 2 : штампи і печатки // Вісник Державного комітету архівів України. – 2001. – Вип. 1 (5). – Січень–березень. – С. 110–115.

429. "Празькі архіви" української еміграції : бібліогр. публікацій [Електронний ресурс] / Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Archives/index.php?bibliography_03 – Назва з екрану.

430. Пристайко В. З історії розсекречування архівних документів в Україні / В. Пристайко // Реєстр розсекречених архівних фондів України : міжархів. довідник / Держ. ком. архівів України ; Укр. НДІ архів. справи та документознавства / Геннадій

Боряк (голова ред.кол.), Сергій Зворський (упоряд.) – Т. 1, кн. 1 : Розсекречені архівні фонди центральних державних архівів України: Центральний державний архів громадських об'єднань України, Центральний державний історичний архів України, м, Київ, Центральний державний історичний архів України, м. Львів, Центральний державний кінофотоархів України ім. Г. С. Пшеничного, Центральний державний архів-музей літератури і мистецтв України (кн. 1). – К., 2009 – С. 11–23.

431. Проблеми втрачених та переміщених архівів, бібліотек, музеїв : матеріали до бібліографії : Електронний довідник [Електронний ресурс] / [Упоряд. : Г. В. Боряк, А. А. Кисельова, Л. П. Одинока та ін. ; Держ. ком. архівів України. Супровід: Український науково-дослідний інститут архівної справи і документознавства.]. – К., 2002 – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Archives/dis-Ukraine.php – Назва з екрану.

432. Проект "Архівна україніка в Канаді" [Електронний ресурс] / УНДІАСД // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Archives/IASD/AUK.php. – Назва з екрану.

433. Про затвердження Положення про Національну комісію з питань повернення в Україну культурних цінностей [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України : від 18 червня 1993 року № 464 / Верховна Рада України : офіційний веб-сайт – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=464-93-%EF. – Назва з екрану.

434. Про затвердження Положення про Центральний державний архів зарубіжної україніки [Електронний ресурс] : наказ ДКАУ : від 15.06.2007 № 95 // Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Law-base/SCAU/?2007-95 – Назва з екрану.

435. Про інформування Держкомархіву щодо документів зарубіжної архівної україніки : наказ ДКАУ : від 28.09.2007 № 146 // Вісник Державного комітету архівів України (липень – грудень 2007 року). – Вип. 3-4 (29). – К., 2007. – С. 163–164.

436. Про Національний архівний фонд і архівні установи : Закон України від 13 грудня 2001 р. [зі змінами] // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 11. – Ст. 81.

437. Про Національний архівний фонд і архівні установи : Закон України від 24 грудня 1993 р. [зі змінами] // Відомості Верховної Ради. – 1994. – № 15. – Ст. 86.

438. Про підготовку національного реєстру втрачених та переміщених архівних фондів : наказ ДКАУ : від 5 лютого 2001 р. № 8 // Вісник державного комітету архівів України. – 2001. – Вип. 1 (5). – Січень-березень. – С. 13–14.

439. Про підготовку основних засад міжвідомчої програми "Архівна спадщина української еміграції та діаспори XX ст." від 27 листопада 2002 р. № 87 : рішення колегії ДКАУ // Вісник Державного комітету архівів України. – 2002 р. – Вип. 4 (12). – С. 67–69.

440. Про підготовку реєстру розсекречених фондів (1991–2000) : наказ ДКАУ : від 21 березня 2001 р. № 17 // Вісник державного комітету архівів України. – Січень-березень 2001. – Вип. 1 (5). – С. 39.

441. Професор В'ячеслав Стрельський (до 100-річчя від дня народження) : монографія / наук. ред. І. Н. Войцехівська. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2010. – 207 с.

442. Публікації на порталі : Архівні зібрання України [Електронний ресурс] / Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Publicat/Arch_zibr.php/. – Назва з екрану.

443. Публікації на порталі : Довідкові видання [Електронний ресурс] / Архіви України : офіц. веб-портал Держ. ком. архівів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Publicat/dovidkovi.php. – Назва з екрану.

444. Реєстр колекцій мікрофільмів зарубіжної україніки, що зберігаються в Державному архіві Миколаївської області [Електронний ресурс]. – Миколаїв, 2006. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://archiv.mk.ua/nda/reestrs.php. – Назва з екрану.

445. Реєстр розсекречених архівних фондів України : міжархів. довідник / Держ. ком. архівів України ; Укр. НДІ архів. справи та документознавства / Геннадій Боряк (голова ред.кол.) ; Сергій Зворський (упоряд.). – К., 2009. – (Архівні зібрання України).

Т. 1, кн. 1 : Розсекречені архівні фонди центральних державних архівів України: Центральний державний архів громадських об'єднань України, Центральний державний історичний архів України, м. Київ, Центральний державний історичний архів України, м. Львів, Центральний державний кінофотоархів України ім. Г. С. Пшеничного, Центральний державний архів-музей літератури і мистецтв України (кн. 1). – К., 2009 – 244 с.

446. Реєстр розсекречених архівних фондів України : міжархів. довідник / Держ. ком. архівів України ; Укр. НДІ архів. справи та документознавства / Геннадій Боряк (голова ред.кол.) ; Сергій Зворський (упоряд.). – К., 2009. – (Архівні зібрання України).

Т. 2, кн. 1 : Розсекречені архівні фонди Державного архіву в Автономній Республіці Крим, державних архівів Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Івано-Франківської, Київської, Кіровоградської областей. – К., 2009 – 534 с.

447. Реєстр розсекречених архівних фондів України : міжархів. довідник / Держ. ком. архівів України ; Укр. НДІ архів. справи та документознавства / Геннадій Боряк (голова ред.кол.) ; Сергій Зворський (упоряд.). – К., 2009. – (Архівні зібрання України).

Т. 2, кн. 2 : Розсекречені архівні фонди Державного архіву в Автономній Республіці Крим, державних архівів Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Івано-Франківської, Київської, Кіровоградської областей. – К., 2009 – 541 с.

448. Реєстр розсекречених архівних фондів України : міжархів. довідник / Держ. ком. архівів України ; Укр. НДІ архів. справи та документознавства / Геннадій Боряк (голова ред.кол.) ; Сергій Зворський (упоряд.). – К., 2009. – (Архівні зібрання України).

Т. 2, кн. 3 : Розсекречені архівні фонди Державного архіву в Автономній Республіці Крим, державних архівів Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Івано-Франківської, Київської, Кіровоградської областей. – К., 2009. – 509 с.

449. Реєстр фондів ЦДАВО України [Електронний ресурс] / [упоряд. Н. Маковська (керівник), Т. Папакіна, А. Обжелян, І. Холодова ; Держ. ком. архівів України, ЦДАВО України]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Publicat/CD/Reyestr_CDAVOV.php – Назва з екрану; Центральний державний архів вищих органів влади та управління України [Електронний ресурс] : реєстр фондів / [упоряд. Н. Маковська (керівник), Т. Папакіна, А. Обжелян, І. Холодова ; Держ. ком.

архівів України , ЦДАВО України]. – Електрон. текст. дані. – К., 2005. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – (Архівні зібрання України. Путівники). – Назва з контейнера; Електронний фондовий каталог Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://tsdavo.org.ua/4/stocks/ – Назва з екрану.

450. Розумний Я. Українські архіви Вінніпегу / Я. Розумний. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/ArchUkr/Rozumny-2006.php – Назва з екрану.

451. Русова Софія Федорівна. Вибрані педагогічні твори. – К. : Освіта, 1996. – 304 с.

452. Русова Софія. Мемуари. Щоденник / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Центр українознавства, Центр. держ. архів вищ. органів влади та управління України, Центр. держ. архів громадських об'єднань України, Укр. вільна акад. наук у США / М. Іщенко (ред.), В. Сергійчук (упоряд.). – К. : Поліграфкнига, 2004. – 544 с.

453. Русова Софія. Мої спомини. – К. : Україна-Віта, 1996. – 208 с.

454. Русская и украинская эмиграция в Чехословацкой республике 1918–1938 : путеводитель по архив. фондам и собр. в Чешской республике / Архив АН Чешской республіки, Литератур. архив Музея нац. лит., Славян. ин-т АН ЧР ; сост. : В. Поданы, Г. Барвикова и кол. авторов ; пер : Л. Белошевска, М. Луптакова. – Прага : Euroslavica, 1995. – 132 с.

455. Русская, украинская и белорусская эмиграция в Чехословакии между двумя мировыми войнами. Результаты и перспективы исследований. Фонды Славянской библиотеки и пражских архивов : междунар. конф. (Прага, 14–15 авг. 1995 г.) : сб. докл. – Прага, 1995. – Ч. 1. – 534 с.

456. Русская, украинская и белорусская эмиграция в Чехословакии между двумя мировыми войнами. Результаты и перспективы исследований. Фонды Славянской библиотеки и пражских архивов : междунар. конф. (Прага, 14–15 авг. 1995 г.) : сб. докл. – Прага, 1995. – Ч. 2. – С. 542–989.

457. Савка М. Українська еміграційна преса у Чехословацькій Республіці (20 –30-ті рр. XX ст.). : іст.-бібліогр. дослідж. / М. Савка. – Л. : Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника НАН України, 2002. – 304 с. – (Серія "Українська періодика за кордоном").

458. Саган Г. Українська наука на міжнародній арені : наукова співпраця у міжвоєнний період / Г. Саган. – К., 2003. – 227 с.

459. Саєнко Л. Українська австраліана : архів Степана Радіона / Л. Саєнко. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/ArchUkr/Saenko_2004.php. – Назва з екрану.

460. Саламаха І. В. Громадсько-політична та наукова діяльність В. О. Біднова (кінець XIX ст. – 1935 р.) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / І. В. Саламаха. – Запоріжжя, 1998. – 16 с.

461. Саранча Г. В. Соціально-політична та культурна адаптація третьої хвилі української еміграції у Сполучених Штатах Америки (40–70 роки XX століття) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02 "Всесвітня історія" / Г. В. Саранча. – Київ, 2006. – 22 с.

462. Сварник Галина. Архівні та рукописні збірки Наукового товариства ім. Шевченка в Національній бібліотеці у Варшаві : каталог-інформатор / Галина Сварник. –

Варшава, Львів, Нью-Йорк : "Український архів" і Наук. т-во ім. Шевченка, 2005. – 350 с.

463. Себта Т. Україніка в Берлінській державній бібліотеці Прусської культурної спадщини та Федеральному архіві в Берліні / Т. Себта // Архіви України. – 2006. – № 1–6. – С. 200–234.

464. Сергійчук В. Українські документи у фондах Центрального військового архіву у Варшаві / В. Сергійчук // Студії з архів. справи та документознавства. – К., 1999. – Т. 4. – С. 184–187.

465. Сидорчук Т. М. Наукова та культурно-освітня діяльність української еміграції в Австрії (1919–1925 рр) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.03 "Історіософія" / Т. М. Сидорчук. – К., 1995. – 20 с.

466. Сінкевич Є. Архівна україніка в Польщі / Є. Сінкевич, С. Стемпень // Українська архівна енциклопедія / [ДКАУ, УНДІАСД ; редкол. : І. Матяш та ін.]. – К. : В-во "Горобець", 2008. – С. 124–125.

467. Скрицька Л. Патриція Кеннеді Грімстед про проблему возз'єднання української архівної спадщини / Л. Скрицька // Студії з архів. справи та документознавства. – К., 2003. – Т. 10. – С. 20–31.

468. Софія Русова : з маловідомого і невідомого : трилогія / Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника / О. Джус (упоряд.), З. Нагачевська (упоряд.). – Івано-Франківськ : Гостинець, 2006.

Ч. 1 : "Несторка української педагогічної літератури...". – 2006. – 456 с.

469. Софія Русова : з маловідомого і невідомого : трилогія / Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника / З. Нагачевська (упоряд.), О. Джус (упоряд.). – Івано-Франківськ : Гостинець, 2006.

Ч. 2 : "Сеньйорка українського жіноцтва...". – 2007. – 364 с.

469 а. Сохоцький І. о. Олесницький Євген / о. І. Сохоцький // Енциклопедія Українознавства. Перевидання в Україні / [гол. ред. проф. д-р В. Кубійович] – Л. : Молоде життя, 1996. – С. 1843–1844.

470. Сухобокова О. Громадсько-політична та культурно-просвітницька діяльність Н. Я. Григорієва (1883–1953 рр.) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / О. О. Сухобокова. – К., 2008. – 17 с.

471. Сухобокова О. Український робітничий університет у Празі (1927–1931) / О. О. Сухобокова // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки : міжвідомч. зб. наук. пр. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2007. – Вип. 17. – С. 320–334.

472. Тельвак В. Краківська доба життя та діяльності Степана Томашівського у світлі документів Архіву Яґеллонського університету / В. Тельвак // Архіви України. – 2009. – № 1–2. – С. 138–149.

473. Темірова Н. Україністичні архівні центри за кордоном / Н. Темірова // Донецьк. вісн. Наук. т-ва ім. Шевченка. Сер. "Історія". – Донецьк, 2005. – Т. 8. – С. 30–41.

474. Темірова Н. Формування історичних документаційних центрів: досвід української діаспори / Н. Темірова // Донецьк. вісн. Наук. т-ва ім. Шевченка. Сер. "Історія". – Донецьк, 2006. – Т. 12. – С. 15–22.

475. Тимошик М. Україніка в архівах, бібліотеках, редакціях і видавництвах Франції / М. Тимошик // Студії з архів. справи та документознавства. – К., 2002. – Т. 8. – С. 195–204.

476. Топішко Н. Опис фотоальбомів з Празького музею Визвольної боротьби України, що зберігаються у Центральному державному кінофотофоноархіві України / Н. Топішко // Генеза : філософія, історія, політологія. – 1995. – № 1/3. – С. 144–146.

477. Трощинський В. Міжвоєнна еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище / В. Трощинський. – К., 1994. – 259 с.

478. Украинската емиграция в България след първата световна война : документален каталог / [автори и съст. : В. Москаленко (науч. ръков.), Е. Хакова]. – София, 2000. – 151 с.

479. Українець Н. П. Державна реституційна політика України в сфері культурних цінностей (1991–2009 рр.) : дис. на здоб. наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 "Політичні інститути та процеси" / Н. П. Українець. – К., 2010. – 224 с. (на правах рукопису).

480. Україніка в архівах і бібліотеках Німеччини / [Д. Бурім, О. Кураєв, Ю. Мицик, Т. Себта] // Українська архівна енциклопедія : Н–Я. Робочий зошит / [ДКАУ, УНДІАСД ; редкол. : І. Матяш та ін.]. – К. : ДЦЗД НАФ, 2007. – С. 136–141.

481. Україніка в збірках Австрії. Бібліотеки, архіви, музеї : попередній довідник / [уклав П. Ричков]. – К. : Ін-т укр. археографії НАН України, 1993. – 48 с.

482. Українська архівна енциклопедія. – [ДКАУ, УНДІАСД] – [Редколегія : І. Матяш та ін.]. – К. : В-во "Горобець", 2008. – 880 с.

483. Українська культура : Лекції за редакцією Дмитра Антоновича / Упор. С. В. Ульяновська ; Вст. ст. І. М. Дзюби ; Перед. слово М. Антоновича ; Додатки С. В. Ульяновської, В. І. Ульяновського. – К. : Либідь, 1993. – 592 с.

484. Українська політична еміграція 1919–1945. Документи і матеріали. – К. : Парламент. вид-во, 2008. – 928 с.

485. Українське мистецьке середовище в міжвоєнній Чехословаччині. К 80-тій річниці заснування Української студії Пластичного мистецтва в Празі : зб. матеріалів міжнар. конф., 12–14 листоп. 2003 р., Прага / Слов'ян. б-ка, Укр. ініціатива в Чеській республіці, Чеська асоціація україністів, Посольство України в Чеській республіці. – Прага, 2005. – [317] с.

486. Український музей у Празі (1659) 1925–1948. Опис фонду / [упоряд. Р. Махаткова]. – К. : Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України. – Прага, 1996. – 295 с. – (Науково-довідкові видання з історії України).

487. Українські архівісти (XIX–XX ст.) : біобібліогр. довід. / [Держкомархів України, УНДІАСД ; упоряд. : І. Б. Матяш (кер.), С. Л. Зворський, Л. Ф. Приходько та ін.] – К. : ДЦЗД НАФ, 2007. – 752 с.

488. Українські культурні цінності в Росії: на шляху до діалогу (1926–1930) / [упоряд. О. Нестуля, С. Нестуля]. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2002. – 333 с. – (Серія: Повернення культурного надбання України: документи свідчать ; вип. 3).

489. Українські культурні цінності в Росії: перша спроба повернення (1917–1918) / [упоряд. С. Кот, О. Нестуля]. – К. : Видавничий Дім "Соборна Україна", 1996. – 319 с. – (Серія: Повернення культурного надбання України: документи свідчать ; вип. 1).

490. Українські спеціальні колекції в Центрі ресурсів Центральної і Східної Європи Університету Торонто [Електронний ресурс]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://content.library.utoronto.ca/pjrc/collections/ukrainian. – Назва з екрану.

491. Українсько-австрійські культурні взаємини другої половини XIX – початку XX століття / Нац. коміс. з питань повернення в Україну культур. цінностей, Посольство Австрійської Республіки в Україні, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім М. Т. Рильського НАН України ; ред. О. Федорук. – Чернівці, 1999. – 299 с.

492. У Центральному державному архіві зарубіжної україніки (ЦДАЗУ) [Електронний ресурс] / А. Г. Папакін // Вісник Державного комітету архівів України. – 2010. – Вип. 1 (38). – Січень–березень. – С. 146–148. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Publicat/Visnyk/v-2010_1.38.pdf – Назва з екрану.

493. Федорук О. Василь Хмелюк / О. К. Федорук ; Нац. коміс. з питань повернення в Україну культур. цінностей при Кабінеті Міністрів. – К. : Вид-во М. П. Коця, 2004. – 264 с.

494. Фонды Русского заграничного исторического архива в Праге : межархив. путеводитель / [отв. ред. Т. Ф. Павлова]. – М. : Росспэн, 1999. – 670 с.

495. Франко О. Архів Вадима Щербаківського у Празі / О. Франко // 100 років колекції Державного музею українського народного декоративного мистецтва : зб. наук. пр. – К., 2002. – С. 43–52. – (Праці Держ. музею укр. народного декоративного мистецтва ; Вип. XL).

496. Франко О. Доля наукового архіву Вадима Щербаківського / О. Франко // Визвольний шлях. – 2006. – № 4. – С. 116–125.

497. Хеленюк Анастасія. Колекція професора Любомира Винара в Національному університеті "Острозька академія" як джерело до вивчення світогляду вченого / А. Хмелюк // Наукові записки. Історичні науки. – Острог, 2008. – Вип. 11. – С. 222–234.

498. Центральний державний архів громадських об'єднань України : путівник. – К. : Друкарня НБУ ім. В. І. Вернадського, 2001. – 494 с.

499. Центральний державний архів зарубіжної україніки [Електронний ресурс]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://www.archives.gov.ua/Archives/index.php?ca09 – Назва з екрану.

499-а. Центральний державний архів зарубіжної україніки [Електронний ресурс]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : http://tsdazu.gov.ua – Назва з екрану.

500. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України : путівник. – [Вип. 1]. – К. : ДЦЗД НАФ, 2003. – 553 с.

501. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України : путівник. – [Вип. 2]. – К. : ДЦЗД НАФ, 2005. – 619 с.

502. Центральний державний історичний архів України, м. Львів : путівник. – Л., К. : ДЦЗД НАФ, 2001. – 386 с.

503. Цимбал Б. О. Матеріали фонду Івана Багряного як джерело вивчення громадсько-політичної діяльності української еміграції (друга половина 40-х – середина 60-х рр. XX ст.) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.06 "Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни" / Б. О. Цимбал. – К., 2008. – 15 с.

504. Чугаєвська Л. В. Створення та діяльність українських студентських організацій в еміграції (1920–1939 рр.) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / Л. В. Чугаєвська. – К., 2009. – 19 с.

505. Чумаченко О. Громадсько-політична діяльність Микити Шаповала : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / О. Чумаченко. – К., 2002. – 20 с.

506. Шестопалова Т. Фулбрайтівська стипендія для вивчення архіву Юрія Лавріненка / Т. Шестопалова // Українська Вільна Академія наук у США. Новини з Академії. – 2006. – Ч. 30. – С. 7–8.

507. Щигельська Г. О. Союз українців у Великій Британії: етапи становлення, організація та діяльність (1945–1949 рр.) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 07.00.02 "Всесвітня історія" / Г. О. Щигельська. – Чернівці, 2006. – 20 с.

508. Яковенко С. Материалы итальянских архивов и библиотек по истории Украины. Изучение и публикация / С. Яковенко // До джерел : зб. наук. пр. на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя. – К. ; Л., 2004. – Т. І. – С. 407–420.

509. Яковлєва Л. Празькі фонди в Києві / Л. Яковлєва // Пам'ятки України. Історія і культура. – 1994. – № 3–6. – С. 120–122.

510. Янцен В. Врятувати, зберегти й осмислити. Про долю книжкових зібрань та архівів Дмитра Чижевського у Німеччині / В. Янцен // Дмитро Чижевський і світова славістика : матеріали наук. семінару (Дрогобич, 17–18 трав. 2003 р.). – Дрогобич, 2003. – Т. І. Славістика. – С. 133–163.

511. Яценко О. Особові справи архіву Українського Вільного Університету (Мюнхен) як джерело для наповнення біографічною інформацією "Українського біографічного архіву" / О. Яценко // Наук. праці НБУВ. – К., 2005. – Вип. 14. – С. 744–779.

512. Яцишина О. Я. Громадсько-політична та наукова діяльність С. П. Шелухіна : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / О. Я. Яцишина. – Запоріжжя, 2004 – 21 с.

513. ArcheoBiblioBase [Electronic resource] / International Institute of Social History, Amsterdam. – Electronic data. – Mode of access : Word Wide Web : URL : http://www.iisg.nl/abb/. – Title from the screen.

514. ArcheoBiblioBase [Electronic resource] / Ukrainian Research Institute, Harvard University – Electronic data. – Mode of access : Word Wide Web : URL : http://www.huri.harvard.edu/abb_grimsted/index.html. – Title from the screen.

515. Boshyk Y. A Guide to the Archival and Manuscript Collection of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U. S., New York City : A Detailed Inventory / Y. Boshyk. – Edmonton : Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta, 1988. – 137 p.

516. Dandova M. Ruská a ukrajinská mezivalečná emigrace ve fondech Literáturního archivu Památníku národního písemnictví / M. Dandová, M. Zahradníková, R. Dačeva. – Praha : Literáturní archiv památníku národního pisemnictví, 1999. – 166 s.

517. Davis R. H. Slavic and Baltic Library Resources at the New York Public Library : A First History and Practical Guide / R. H. Davis / [Introduction by the Honorable G. F. Kennan]. – New York : New York Public Library, 1994. – 173 p.

518. Gerus-Tarnawecka I. East Slavic Cyrillica in Canadian Repositories / I. Gerus-Tarnawecka. – Winnipeg, 1981. – 186 p.

519. Grant Steven A. Scholars' guide to Washington, D.C. for Russian, Central Eurasian, and Baltic studies : Armenia, Azerbaijan, Belarus, Estonia, Georgia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Latvia ... / Steven A. Grant / Rev. by W. E. Pomeranz with the assistance of Gina R. Ottoboni. – 3d ed. – Washington (D. C.) : Woodrow Wilson Center Press ; Baltimore ; London : Johns Hopkins Univ. Press, 1994. – 293 p.

520. Grimsted Patricia Kennedy. Archives and manuscript repositories in the USSR, Ukraine and Moldavia. Book 1 : General Bibliography and Institutional Directory (Archives & Manuscript Repositories in the U. S. S. R.) / Particia Kennedy Grimsted. – Princeton, N.J. : Princeton University Press, 1988. – 1168 p.

521. Grimsted Patricia Kennedy. A new home for Archeobibliobase? The premier English-language directory and reference bibliography for Russian archives and manuscript repositories / Particia Kennedy Grimsted // News Net : News of the American Association for the Advancement of Slavic Studies. – May/June 2010. – V. 50, n. 3. – P. 15–18.

522. Grimsted Patricia Kennedy. The Odyssey of the Petliura Library and the Records of the Ukrainian National Republic during World War II / Particia Kennedy Grimsted // Harvard Ukrainian Studies –1998, № 22 – P. 181–208.

523. Grimsted Patricia Kennedy. The Postwar Fate of the Petliura Library and the Records of the Ukrainian National Republic / Particia Kennedy Grimsted // Harvard Ukrainian Studies – № 21 – P. 395–462.

524. Grimsted Patricia. Soviet Retrieval of the "Prague Ukrainian Archives" / Patricia Kennedy Grimsted // Muzeum osvobozeneckého boje Ukrajiny. K 80. výročí založení : sborník příspěvků z konference (Praha, 12. – 14. října 2005). – [Sestavila Dagmar Petišková] / Národní knihovna České republiky – Slovanská knihovna. – Praha, 2006. – P. 53–65.

525. Grimsted Patricia Kennedy. Trophies of War and Empire : The Archival Heritage of Ukraine, World War II, and the International Politics of Restitution / Patricia Kennedy Grimsted. – [foreword by Charles Kecskeméti]. – Cambridge, MA : Harvard University Press for the Ukrainian Research Institute, 2001. – 749 p.

526. A Guide to Slavic Collections in the United States and Canada / Allan Urbanic, Beth Feinberg, Editors. – New York, 2005. – 198 p.

527. A Guide to Sources for the Study of Ukrainian Canadians = Guide des sources d'archives sur les Canadiens ukrainiens / Public Archives Canada = Archives publiques Canada / [Prepared by Myron Momryk]. – [Ottawa], 1984. – 42 p.

528. Hartley, Janet M. Guide to Documents and Manuscripts in the United Kingdom Relating to Russia and the Soviet Union. – London ; New York : Mansell Pub., 1987. – 526 p.

529. The Immigration History Research Center: A Guide to Collections / [Comp. and ed. by S. Moody and J. Wurl]. – New York : Greenwood Press, 1991. – 446 p.

530. ISAD(G) : General International Standard Archival Description. Second Edition [Electronic resource] / International Council on Archives. – Adopted by the Committee on Descriptive Standards, Stockholm, Sweden, 19–22 September 1999. – Ottawa, 2000. – 91 p. Electronic data. – Mode of access : Word Wide Web : URL : http://www.ica.org/sites/default/files/isad_g_2e.pdf. – Title from the screen.

531. Karlowich R. A. A Guide to Scholarly Resources on the Russian Empire and the Soviet Union in the New York Metropolitan Area / R. A. Karlowich. – Armonk (N. Y.) ; London: M. E. Sharpe, 1990. – 312 p.

532. Kollarova Zuzana. Sprievodca po slovenskych archivoch = A Guide to the Slovak Archives / Z. Kollarova, J. Hanus – Presov : Universum, 1999. – 192 s.

533. Lyons M. N. Furthering the Balch Institute Legacy : Eastern European Related Collections at the Historical Society of Pennsylvania / Matthew N. Lyons, Gwendolyn Kaminski // Tracking a Diaspora : Emigres from Russia and Eastern Europe in the Repositories [has been co-published simultaneously as Slavic&East European Information Resources,

Volume 7, Numbers 2/3 2006] / Editor Anatol Shmelev. – New York ; London ; Victoria (AU) : The Haworth Information Press, 2006. – P. 121–137.

534. Mušinka M. Muzeum osvobozeneckého boje Ukrajiny v Praze a osudy jeho fondů / M. Mušinka. – Praha, 2005. – 120 s.

535. Mušinka M. Muzeum osvobozeneckého boje Ukrajiny v Praze (1925–1948). Dějiny a současné rozmístěníjeho fondů / M. Mušinka // Muzeum osvobozeneckého boje Ukrajiny. K 80. výročí založení : sborník příspěvků z konference (Praha, 12. – 14. října 2005). – [Sestavila Dagmar Petišková] / Národní knihovna České republiky – Slovanská knihovna. – Praha, 2006. – S. 25–51.

536. Nachajova M. Слідами фондів Музею визвольної боротьби України в Празі, які потрапили до крайового музею в Пряшеві / M. Nachajova // Muzeum osvobozeneckého boje Ukrajiny. K 80. výročí založení : sborník příspěvků z konference (Praha, 12. – 14. října 2005). – [Sestavila Dagmar Petišková] / Národní knihovna České republiky – Slovanská knihovna. – Praha, 2006. – S. 183–188.

537. Podaný V. Emigrace z Ruska v meziválečném Československu. Prameny v českých, moravských a slezských archivech / V. Podaný, H. Barvíková. – Praha : Archiv Akademie věd České republiky, 2000. – 490 s.

538. Podaný V. Ruská a ukrajinská emigrace v Československé Republice 1918–1938 : přehled archivních fondů a sbírek uložených v Českе republicé / V. Podaný, H. Barvíková. – Praha : Archiv Akademie věd České republiky ve spolupráci s Literárním archivem Památníku národního písemství, 1995. – 106 s.

539. Prace Ruske, Ukrajinske a Beloruske emigrace vydane v Ceskoslovensku 1918–1945 = Труды русской, украинской и белорусской эмиграции, изданные в Чехословакии в 1918–1945 гг. : (библиография с биографическими данными об авторах). Т. 1, ч. 1 : Авторские работы : А-Л. – Praha : Narodni knihovna Ceske republiky, 1996. – 426 с.

540. Prace Ruske, Ukrajinske a Beloruske emigrace vydane v Ceskoslovensku 1918–1945 = Труды русской, украинской и белорусской эмиграции, изданные в Чехословакии в 1918–1945 гг. : (библиография с биографическими данными об авторах). Т. 1, ч. 2 : Авторские работы. М-Я. – Praha : Narodni knihovna Ceske republiky, 1996. – С. 427–850.

541. Prace Ruske, Ukrajinske a Beloruske emigrace vydane v Ceskoslovensku 1918–1945 = Труды русской, украинской и белорусской эмиграции, изданные в Чехословакии в 1918–1945 гг. : (библиография с биографическими данными об авторах). Т. 1, ч. 3. – Praha : Narodni knihovna Ceske republiky, 1996. – С. 851–1472.

542. Skora W. Ukrainski Instytut Naukowy w Berlinie (Ukrainisches Wissenschaftliches Institut in Berlin) w swietle polskiej historiografii i materialow archiwalnych / W. Skora // Півден. архів. Істор. науки / Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2004. – Вип. 16. – С. 258–267.

543. Sopoliga M. Доля збірок Музею визвольної боротьби України в Празі, вивезених на Пряшівщину / M. Sopoliga // Muzeum osvobozeneckého boje Ukrajiny. K 80. výročí založení : sborník příspěvků z konference (Praha, 12. – 14. října 2005). – [Sestavila Dagmar Petišková] / Národní knihovna České republiky – Slovanská knihovna. – Praha, 2006. – S. 189–193.

544. Soupis pramenů k dějinám národů Ruska, Ukrajiny a Běloruska do roku 1945 z archivů České republiky / Národní knihovna České republiky, Slovanská knihovna, Archivní správa Ministerstva vnitra České republiky. – Praha, 2002.

D. 1: Státní ústřední archiv. – 2002. – 453 s.

545. Soupis pramenů k dějinám národů Ruska, Ukrajiny a Běloruska do roku 1945 z archivů České republiky / Národní knihovna České republiky, Slovanská knihovna, Archivní správa Ministerstva vnitra České republiky. – Praha, 2003.

D. 2 : Archivy Středočeského kraje a Archiv hlavního města Prahy. – 2003. 160 s.

546. Soupis pramenů k dějinám národů Ruska, Ukrajiny a Běloruska do roku 1945 z archivů České republiky / Národní knihovna České republiky, Slovanská knihovna, Archivní správa Ministerstva vnitra České republiky. – Praha, 2004.

D. III. Archivy Jihočeského kraje. – 2004. – 90 s.

547. Soupis pramenů k dějinám národů Ruska, Ukrajiny a Běloruska do roku 1945 z archivů České republiky / Národní knihovna České republiky, Slovanská knihovna, Archivní správa Ministerstva vnitra České republiky. – Praha, 2006.

D. IV. Archivy Západočeského kraje – 2006. – 149 s.

548. Virtual Slavica: Digital Libraries, Digital Archives / Michael Neubert, Editor. – New York: Haworth Information Press, 2005 – 231 p.

549. Wynar L. R. Preservation of the Cultural Heritage: Ukrainian Archives, Libraries and Museums in the United States / L. R. Wynar – Kent : Center for the Study of Ethnic Publications and Cultural Institutions ; Kent State University, 1995. – 34 p.

550. Wynar L. R. Slavic Ethnic Libraries, Museums and Archives in the United States: A Guide and Directory / L. R. Wynar, with the assistance of Pat Kleeberger. – Chicago : Association of College and Research Libraries and the Center for the Study of Ethnic Publications, Kent State University, 1980. – 164 p.

551. Zilynskyj B. Ukrajinci v českých zemích v letech 1945–1948 / B. Zilynskyj. – Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2000. – 97 s.

ПОКАЖЧИК

До покажчика включено: власні імена; географічні назви; предметні реалії; дотичні до об'єкту дослідження поняття і тематичні блоки.

Поняття *Празький архів*, *архівний документ*, *документ* (за винятком його різновидів), *Чехословацька Республіка* (*Чехія, Чехословаччина, ЧСР*) до покажчика не увійшли, оскільки вони зустрічаються наскрізно по всьому тексту. Не включено також повні назви фондів (їх наведено в додатках); натомість подано персоналії, назви установ та географічні назви, що входять до офіційної назви фондів.

Установи, заклади, організації, інші інституції еміграційного походження, як правило, внесено до покажчика окремими гаслами за офіційною назвою; в інших випадках застосовувався принцип кумуляції споріднених понять під збірним гаслом. Так, *Українське історичне товариство* зафіксовано як окреме гасло на літеру "У"; *Руханкове товариство "Січ" в Подєбрадах* подано під гаслом *"Товариство" – Руханкове "Січ" в Подєбрадах*.

Гасла *Архів*, *Державний архів*, *Бібліотека* та *Національна бібліотека* зведено в окремі блоки; центральні державні архіви України і федеральні архіви Росії подаються окремо, за межами зведених гасел *Архів* та *Державний архів*.

Види професійної діяльності та посади/звання акумульовано у двох збірних групах гасел.

Реєстрові слова подаються в однині, чоловічого роду, у називному відмінку (якщо інше не передбачене назвою). Терміни та визначення, наведені у круглих дужках після реєстрового слова, означають інваріанти. Якщо різночитання варіюються у межах сусідніх літер алфавіту, то перехресні посилання для них, як правило, не застосовуються.

А

Авраменко Василь 385, 419
Австралія 49, 113, 121, 145
Австрія (див. також Австро-Угорська (Австрійська) імперія) 46, 67, 68, 78, 101, 113, 124, 138, 139, 144–146, 244, 265, 277, 278, 283, 354, 359, 360, 388, 402, 420, 428, 430, 435, 437, 438
Австрійська національна бібліотека див. Національна бібліотека
Австро-Угорська (Австрійська) імперія (Австро-Угорщина; Королівство Угорщина) 36, 283, 358, 402
автентична україніка див. україніка
автограф 30, 31, 33, 36, 142, 291, 298, 314, 327, 337
Автономна Республіка Крим 109, 131, 133, 321
Автотракторні курси Української селянської спілки, м. Прага див. Курси

Агрономічне товариство при Українській господарській академії в Подєбрадах див. Товариство
Академічна гімназія у Львові див. гімназія
Академічний комітет див. Комітет
Академія мистецтв
  Берлінська 259
  Варшавська 259
  Краківська 259
  Лейпцизька 259
  Паризька 259
  Празька 259
  у Петрограді 84
Академія наук 18, 95, 97, 98, 151, 165, 177, 201, 216, 217, 281, 285, 286 (див. також Національна академія наук України)
  Всеукраїнська 86, 330
  Російська 87, 329, 330
акварель 287
актор див. вид професійної діяльності
Алексєєв М. 259
алфавітно-довідкова книга (алфавітна книга-довідник) див. оперативна (оперативно-чекістська) розробка
Альбертранді Жан Баттіст 153
альбом 60, 61, 64, 66, 71, 72, 129, 174, 217, 262–267, 285, 287, 295, 303, 335, 436
Америка див. Сполучені Штати Америки
Амстердам 108, 109
Амурська українська Рада в Нікольсько-Уссурійську див. Рада
Анастасьєв (Анастасьов) Олександр 329
Англія див. Великобританія
Андрич-Порохівська Ольга 142
Андрусів Петро 259
антирадянська партія див. партія
"антирадянський елемент" 185, 200 (див. також "контрреволюційний елемент; ворог народу"; "український буржуазний націоналіст")
Антоненко Сергій 438
Антонич Богдан-Ігор 141
Антонович Дмитро 47–49, 52, 54, 61, 191, 192, 199, 200, 202, 211, 220, 227, 240, 296, 379, 415, 436
Антонович Катерина 52, 296
Антонович Марко 296
Антонович Михайло 296
Апостол Данило 331, 332
аркуш фонду див. довідковий (довідково-обліковий) апарат архіву
Армійська гонорова рада ордена "Залізного Хреста" УНР див. Рада
армія
  Біла 89, 179, 196, 209
  буржуазно-націоналістична 196, 350
  Денікінська 196,
  контрреволюційна 243
  Російська 30, 33, 228, 305, 312
  Радянська 30, 33, 35, 38, 162, 305, 312
  Українська повстанська 34, 37, 106, 110, 215, 255, 349, 351
  Української Народної Республіки 196, 204, 209, 223, 224, 356, 359, 360, 365, 371, 375, 382, 383, 402, 408, 411, 416, 417, 428, 430, 432
  царська 229
  Червона 35, 305
Артимович Агенор 142, 293, 438
Археографічна комісія 84, 87, 330, 331
археолог див. вид професійної діяльності
Архів
  Автономної Республіки Крим 109
  Академії наук Чеської Республіки 281, 285, 286, 303
  Баха 113
  Бахмєтєвський 43
  Білоруський закордонний (історичний) 159, 177
  Братиславський історичний 172
  Варшавський 319
  Воєнний історичний 75
  Воєнного історичного інституту 251
  Військово-історичний РРФСР 88
  Департаменту Герольдії Правлячого Сенату 321
  Головний давніх актів у Варшаві 47, 152

Головного штабу 321
державний районний 75
Державний центральний в Празі 26, 58, 281
Джойнта 43
Донський козачий 255, 269
земельний 75, 285, 303
зовнішньої політики Росії 100
Історико-революційний в Петрограді 179
Канцелярії Президента республіки 285
Карлового університету 281
Київський давніх актів див. Центральний державний історичний архів України, м. Київ
Київський центральний історичний ім. В. Б. Антоновича див. Центральний державний історичний архів України, м. Київ
Київський міський 235
Кубанський закордонний в Празі 29, 380, 415
Лефортовський в Москві 87, 327
Літературний пам'яток національного письменства у Празі 58, 75, 281, 287, 303
Люблінського трибуналу 319
Масарикова університету 75, 285
Міністерства внутрішніх справ 321
Міністерства закордонних справ 87, 285
міста Прага 262, 281
Московський Міністерства юстиції див. Російський державний архів давніх актів
Московський історичний 323
Національний в Празі 26, 58, 268, 281, 282, 285
історичний Білорусі 143
кіно 285
Республіки Білорусь 49, 143, 298
Румунії 152
Угорщини 117, 147, 152
Національного музею в Чикаго 44
Національної галереї 285
Новгородський 165, 169, 271
нових актів у Варшаві 47
Партійний див. Центральний державний архів громадських об'єднань України
Російський закордонний історичний архів 9, 27, 50, 60, 62, 74, 159, 165, 167, 170, 172, 177, 181, 194, 219, 224–226, 237, 247, 250, 255, 269, 296, 299, 300
Слов'янський 27, 159
у Чеській республіці 10, 53, 58, 74, 117, 118, 303
Український історичний кабінет 10–12, 27–30, 39, 50, 51, 59, 60, 62, 64, 66, 67, 72–74, 77, 132, 138, 159, 165, 167–171, 177, 178, 190, 191, 193, 195, 202, 210, 218, 219, 225, 236, 245–248, 250, 266, 269, 270–272, 275, 277–279, 289, 295, 299–304, 306, 340, 354–356, 358–362, 364–386, 401, 402, 437, 438
Університету сільського та лісного господарства ім. Менделя у Брно 285
Харківський центральний історичний 89, 328
Чеської високої технічної освіти 285
"Архив русской революции" див. періодичне видання
"Архіви України"
веб-портал 42, 46, 69, 76, 109, 113–116, 118, 126, 129, 141, 144, 150, 335
журнал 20, 96, 140
Архів-інститут
історії Карлового університету 285
чеського радіо 285
архівіст (архівознавець) див. вид професійної діяльності
архівна еміграційна україніка див. україніка
архівна імперська україніка див. україніка
архівна колекція (збірка) див. колекція (збірка)
Архівна комісія див. Комісія
архівна та рукописна україніка див. україніка
архівна трофейна бригада 22, 59, 159, 160, 305

архівна україніка див. україніка
архівний покажчик див. покажчик
Архівно-бібліотечний (Бібліотечно-архівний) відділ див. Відділ
архівознавство 12, 19, 20, 78, 79, 110, 111, 122, 123, 127, 139, 140, 145, 154
Археобібліобаза 97, 103, 107–109, 112
Архівне управління див. Головне архівне управління
археографія 100–102, 104
аташе див. посада, звання (див. також вид професійної діяльності)
аудіовізуальний документ див. документ
афіша 287

Б

Баунд-Брук 43
Багалій Дмитро 84, 87, 322, 330, 332
Багряний Іван 45
Бажан Ольга 56
база даних 19, 69, 91, 93, 95, 97–99, 101–103, 105–109, 111, 112, 115–118, 124, 125, 131, 133, 154–156, 249
Балаш Микола 167, 204, 212, 370, 408
Балтія 111, 180
Балтсько-флотська окружна комісія по виборам до Українських Установчих зборів див. Комісія
Барвікова Ганна 58, 282
Барвінський Віктор 87, 322, 332
Барвінський Олександр 227
Батьківський комітет Української гімназії, м. Тарнув див. Комітет
Бахмєтєвський архів див. Архів
Бахмутська Канцелярія див. Канцелярія
Бачинський Юліан 378, 414
Бевз Тетяна 56, 79
Беднаржова Тетяна 53, 79
Безпалко Осип 397, 427
Безручко Олександр 148
Бельгія 283, 381, 395, 396, 425, 434
Берегове 174, 175, 226, 233, 382, 391, 393, 422, 424, 425
Берія Лаврентій 22, 163, 179
Берлін 15, 45–47, 50, 116, 178, 210, 218, 226, 237, 238, 243, 275, 286, 300, 303, 357, 358, 361, 363–365, 376, 379, 386, 387, 394, 397, 398, 402, 404, 412, 415, 419, 424, 426, 427, 429, 431, 432
Берлінська академія мистецтв див. Академія мистецтв
Берлінська державна бібліотека Пруської культурної спадщини див. Бібліотека
Берлінське представництво єврейського громадського комітету допомоги постраждалим від погромів і війни 225
Берлінський університет див. університет
Берн 377, 387, 413, 434
Бернська філія Української селянської спілки, м. Берн див. Філія
Бессарабія 126
Бетлен Іштван 147
Биковський Лев 53, 58, 122, 281
Битинський Микола 48, 307
Бібіков Дмитро 330
бібліограф див. вид професійної діяльності
бібліографічна україніка україніка див. україніка
бібліографічний покажчик див. покажчик
Бібліотека (див. також Національна бібліотека)
Академії наук 201, 216, 319, 321, 399
Берлінська державна Пруської культурної спадщини 45
Всенародна України 17, 18
громади кубанців 261
Державна історична України 441
Другого відділу Російської академії наук 87
Інституту історії України НАН України 441
імені Симона Петлюри в Парижі (див. також Петлюра Симон) 47, 69, 122, 138, 224, 237, 389, 420
Київської духовної академії 331
Конгресу 108
науково-довідкова 71, 189, 230, 236, 260, 261
Нью-Йоркська публічна 44
Одеська державна наукова ім. М. Горького 49

публічна 321
Робартса, Торонтський університет 146
Російська публічна 87
Російської академії наук 329
Слов'янська 53, 54, 65, 174, 281, 287, 303
та архів Канади 42, 137
Українського педагогічного інституту ім. М. Драгоманова 52, 261
Університетська у Празі 171
бібліотечна колекція (збірка) див. колекція (збірка)
бібліотечна україніка див. україніка
Бідло Ярослав 286
Біднов Василь 52, 53
бізнесова організація (установа, заклад, гурток) див. організація
Біла армія див. Армія (див. також білоемігрант)
Білгородський стіл див. стіл
Білецький Леонід 47, 198, 214, 286
білоемігрант 22, 28, 192, 194, 196, 200, 201, 204, 208, 211, 215, 224, 229, 248, 341–343, 345, 349, 350 (див. також Біла армія)
Білорусь 20, 39, 100, 108, 111, 124, 125, 133, 143–146, 148, 154, 168, 178, 180, 185
Білоруська Народна Республіка 177, 178, 298
Білоруська національно-політична нарада у Празі 177
Білоруська рада у Празі див. Рада
білоруське товариство див. Товариство
Білоруський закордонний (історичний) архів див. Архів
Білоруський рух в ЧСР 177
Білоруський сокіл у Празі 177
Білоруський фонд 177
Білоус Марія 79
Білошевська Любов 58
Більчевський Юзеф 436
Біляшівський Микола 83
біографічна довідка див. оперативна (оперативно-чекістська) розробка
Бірнбаум Вільгельм 286
Бірон Ернст Йоган 328
Блага А. 286
Боберський Іван 212, 390, 421
Богацький Павло 204, 212, 364, 404
Бойко Юлія 79
Бойчук Тимофій 259
Болгарія 48, 69, 101, 113, 283, 387, 389, 420, 434
Бондаревський Аркадій 187
Бонч-Бруєвич Володимир 159
Борисенко Валентина 95
Борисюк Зоя 47
Борковський Іван 287
Боровиковський Левко 84
Боровічка Йозеф 166, 167
Бородаєвський Сергій 286, 372, 410
"Боротьба" див. періодичне видання
Боряк Геннадій 20, 31, 32, 34, 37, 38, 45, 59, 64, 105, 118, 135, 141, 300, 303, 311, 312, 314, 316, 318
Бочковський Ольгерд-Іполит 53
Бразилія 202
Братиславський історичний архів див. Архів
Бригада генерала Кравса Української Галицької армії 397, 426
Брно 275, 281, 285, 374, 375, 388, 411, 420
Бровченко Тетяна 55, 79
брошура 92, 120, 243, 283, 288, 295, 441
Брюссель 237, 396
Брюховецький Іван 323
Бублик Тетяна 54, 79
Буда Сергій 379, 433
Будапешт 147, 359, 402, 403
будівельна організація (установа, заклад, гурток) див. організація
Буковина 126, 360, 430
Бунькова Олена 243
Бурдейний Фока 394, 424
буржуазно-націоналістична армія див. Армія
буржуазно-націоналістичний уряд 22, 349, 350
Бурім Дмитро 45, 79

Бутич Іван 24, 66, 67, 256, 261
Бутович Микола 43, 257–259, 288, 384, 418
Бюро
  біженців з України 358, 365, 429, 430, 432
  культурної допомоги для українського населення окупованих земель 289, 437
  політичне закордонного комітету 50, 225
  Пресове "Українська культура" в Подєбрадах 377, 413
  Тарнувське місцеве поштово-телеграфних службовців 357, 429
  Українське допомогове, м. Прага 203, 234, 381, 416
  української кооперації в еміграції 368, 433

В

Вагіна Олена 79
Важни В. 286
Варпалянці 435
Варшава 8, 46, 47, 50, 153, 178, 183, 204, 218, 226, 270, 289, 292, 354, 358, 359, 361, 363, 365, 366, 381, 387–389, 416, 419–421, 428–433, 435, 437
Варшавська академія мистецтв див. Академія мистецтв
Варшавський архів див. Архів
Варшавський університет див. університет
Василенко Микола 259, 319
Василько Микола 398, 427
Ватикан 145
Вацек Їржи 287
Вашингтон 44, 299, 366, 378, 397, 405, 414, 426
Введенський Андрій 163
веб-портал "Архіви України" див. "Архіви України"
Велика вітчизняна війна див. Друга світова війна
Великобританія 46, 69, 78, 93, 94, 113, 121, 144, 146, 283, 386, 396, 425, 434
Великоросія див. Росія
Венцляр 391, 422
Верден 356, 428
Верховна Рада 255
"Веселка" див. періодичне видання
Виговський Іван 152
вид професійної діяльності
  агроном 210, 366, 376, 384, 388, 405, 412, 418, 420
  актор 293, 385, 418
  археолог 285, 367, 370, 405, 408
  архівознавець 87
  бібліограф 439
  видавець 367, 397, 405, 427
  вояк (солдат) 7, 34, 265, 283, 297, 360, 386, 430, 434
  вчений див. науковець
  діяч
    військовий 356, 428
    громадський 7, 35, 48, 51, 54, 139, 242, 288, 356, 367–369, 372, 373, 378, 387, 396, 398, 406, 410, 414, 419, 426–428, 433, 437–439
    державний 36, 356, 362, 365, 367, 370, 372, 379, 395, 402, 404, 406, 407, 409, 415, 425, 428
    культурний 7, 18, 35, 39, 356, 362, 368, 373, 396, 402, 403, 406, 410, 426, 438
    політичний 7, 35, 36, 39, 51, 57, 356, 362, 402, 403, 428
    церковний 39, 48, 356, 401
  етнограф 291, 359, 402
  економіст 377, 380, 413, 415, 438
  журналіст 367, 382, 390, 405, 416, 421
  інженер 210, 286, 291, 292, 374, 378, 384, 391, 411, 414, 418, 422, 438
  історик 157, 160, 164, 182, 186, 212, 236, 305, 327, 385, 419, 438
  лікар 240, 242, 286, 392, 423
  лінгвіст див. мовознавець
  літератор див. письменник
  літературний критик 369, 433, 437
  літературознавець 157
  митець 35, 39, 64–66, 75, 79, 256, 259, 283, 285, 287, 288, 384, 418

мовознавець (лінгвіст) 73, 236, 286, 293, 370, 396, 438
науковець (вчений) 10, 26, 32, 35, 38, 39, 45, 48, 55, 57, 60, 61, 86, 93, 94, 96, 119, 122, 137, 145, 151, 163, 164, 267, 283, 285, 286
педагог (учитель) 35, 51, 227, 242, 359, 366, 373, 374, 392, 393, 395, 396, 402, 410, 411, 423–426, 433
перекладач 433
письменник (літератор) 18, 35, 39, 142, 176, 191, 202, 260, 283, 285, 286, 320, 356, 365, 375, 385, 390, 392, 397–399, 404, 411, 419, 422, 426–428
поет 35, 39, 58, 72, 79, 142, 260, 266, 291, 293, 359, 367, 370, 375, 376, 381, 398, 402, 405, 408, 411, 412, 415, 427, 436
політик 283, 285
правознавець (юрист) 259, 365, 372, 381, 409, 415, 438
публіцист 51, 157, 291, 362, 367, 403, 405
редактор 370, 377, 391, 396, 397, 399, 413, 422, 426–428
режисер 385, 418, 438
скульптор 266, 376, 436
солдат див. вояк
суддя 365, 404
учитель див. педагог
філателіст 397, 426
художник 71, 84, 191, 256, 259, 260, 288, 368, 382, 384, 406, 407, 418, 428, 436
юрист див. правознавець
видавець див. вид професійної діяльності
Видавництво 35, 174, 198, 199, 226–228, 238, 256, 259, 285, 318 (див. також українське видавництво)
Державне України 291, 292
журналу "Український друкований орган" 387, 435
"Книголюб" 238
"Кооперативний фонд ім. М. Драгоманова" 237
"Кубанський край" 237
Культурно-наукове Українського національного об'єднання в Празі 165, 386, 419
"Чорномор" в м. Каліш 383, 417
"Визвольний шлях" див. періодичне видання
Визвольні змагання див. Українська революція
викладач (лектор) див. посада, звання (див. також вид професійної діяльності)
Винар Любомир 43, 44, 122
Винниченко Володимир 191, 206, 267, 356, 428
Вировий Євген 161, 192, 397, 426
виставка 63, 141, 258, 260, 261, 283, 388, 420
Вища художньо-промислова школа в Празі 259
Віденський університет див. університет
Відень 8, 15, 50, 193, 204, 210, 212, 225, 234, 239, 270, 293, 354, 359, 388, 390–392, 402, 420–423, 428
Відділ
архівно-бібліотечний (бібліотечно-архівний) 84, 85, 319
Другий військовий МВБУ в м. Празі 266, 435
Карачевський Брянського архівного бюро 326
Культосвітній третьої залізної стрілецької дивізії армії УНР в таборі Каліш 360, 403
науково-довідкової літератури 71, 189, 261 (див. також Державна наукова архівна бібліотека, м. Київ)
перша частина 241, 242, 244
Празький закордонної організації Української партії соціалістів-революціонерів див. партія
Празький Комітету по будівництву госпіталю при товаристві "Народна лічниця" 233
Спеціальний таємних фондів 70, 71, 160, 169, 171, 178, 181, 185, 187, 188, 190, 192, 196, 198–201, 203–206,

208–210, 212, 213, 216–219, 222, 245, 247–249, 272, 273 (див. також Відділ таємних фондів)
таємних фондів 22, 23, 70, 71, 157, 169, 175, 178, 179, 185, 187, 188, 190, 192, 195, 196, 198, 199, 201, 204, 208, 215, 217–220, 223, 227–233, 236, 238, 241, 243, 246, 249, 262, 276, 288 (див. також Спеціальний відділ таємних фондів)
Тарнувський Українського товариства Червоного Хреста 357, 429
українки (зарубіжної українки) 17, 18, 20, 21
Українського Червоного Хреста в Угорщині 359, 402
фондів республіканських установ 23, 25, 227, 232, 233, 239, 249, 272, 274, 289
Відділення
військове 283–285
дипломатичне 283
емігрантське 283, 285
загальне 283
Карпаторуське 283
Шевченківське 283
Віднянський Степан 54
Візін 266, 436
війна 31, 86, 209, 317, 326
Друга світова 10, 28, 29, 32, 33, 36, 41, 47, 50, 51, 56, 59, 62, 66, 68, 69, 76, 90, 91, 97, 116, 119, 126, 127, 135, 137, 152, 155, 159, 172, 178, 180, 181, 183, 185, 191, 202, 224, 225, 229, 243, 244, 283, 302, 305, 316
Перша світова 36, 51, 56, 76, 85, 87, 153, 174, 225, 228, 244, 266, 316, 436
Військова Канцелярія Диктатора ЗУНР, м. Відень див. Канцелярія
Військова місія УНР в Бельгії див. місія
Військове відділення див. Відділення
військовий діяч див. вид професійної діяльності
військовополонений, полонений 55, 142, 228, 229, 244, 264, 265, 275, 283, 287, 297, 358, 360, 361, 387, 391–394, 396, 397, 402, 422–424, 426, 427, 429, 430, 434, 438
Військо Донське див. донський козак
Військова канцелярія диктатора ЗУНР 234, 395, 425, 427
Військово-історичний архів див. Архів
Вільно (Вільнюс) 177
Вінніпег, провінція Манітоба 41
Вінниця 355, 365, 384, 401, 404, 418
Вінтонів Христина 42
Вірменія 113
вірменське товариство див. Товариство
“Вісти Музею визвольної боротьби України” див. періодичне видання
“Вістник Союзу українських емігрантських організацій в ЧСР” див. періодичне видання
віце-директор див. посада, звання (див. також вид професійної діяльності)
Власенко Світлана 56
Вовк Федір 83
Вовк Юрій 75, 259, 287
воєнна (військова) організація (установа, заклад, гурток) див. організація
Воєнний історичний архів див. Архів
воїн (солдат) див. вид професійної діяльності
Волинська губернія див. губернія
Волинська метрика див. Метрика
Волконський 328
Волошин Августин 152, 161
Волощук І. 172
“ворог народу” 11, 19, 28, 178, 180, 246–248, 305, 306 (див. також “антирадянський елемент”; “контрреволюційний елемент”, “український буржуазний націоналіст”)
Вострікова Варвара 25, 62, 186, 239, 243
вояк див. вид професійної діяльності
“Вперед” див. періодичне видання
Врангель Петро 44
Вроцлав 153
Всенародна бібліотека України див. Бібліотека

Всеросійський єврейський громадський комітет з надання допомоги постраждалим від погромів і стихійних лих 225
Всесоюзна нарада завідуючих кафедрами суспільних наук вищих навчальних закладів 253
Всеукраїнська академія наук див. Академія наук
Всеукраїнська спілка Військових інвалідів УНР див. Спілка
Всеукраїнська спілка діячів місцевих народних самоврядувань в мм. Ченстохова, Тарнув див. Спілка
Всеукраїнський археологічний комітет див. Комітет
Всеукраїнський центральний виконавчий комітет див. Комітет
вчений див. вид професійної діяльності

Г

Гадяцький полк див. полк
Гаєвський Юрій 371, 408
Гай-Гаєвський (Жлудкін) 202
Гакер І. 223
Галаган Микола 56, 57, 162, 191, 192, 198, 224
Галай О. 55, 79
Галичина (Галіція) 85, 215, 218, 357, 360, 374, 379, 411, 415, 429, 430, 435
Галузевий державний архів Служби безпеки України див. Державний архів
Гальський К. 244
Ганичов Валерій 176
Ганночко Галина 186, 241
Гаранін Олександр 45, 54, 79
Гарвардський університет див. університет
Гаркуша Семен 328
Гданськ 283
Гельсінґфорс 178
генерал див. посада, звання (див. також вид професійної діяльності)
генерал-хорунжний див. посада, звання (див. також вид професійної діяльності)
Генеральна дирекція державних архівів Республіки Польща 117
Генеральне консульство України в Пряшеві 290
генеральний секретар див. посада, звання (див. також вид професійної діяльності)
Генеральний секретаріат Української Центральної Ради 356, 428
геодезична документація див. документ
гетьман 86, 123, 147, 323, 324, 327, 328, 332, 399, 435
Гетьман Денис 86, 90
Гехтер Максим 391, 422
Гец Лев 257, 259
гімназія
  Громадська українська реальна 275
  Державна в Дрогобичі 235
  з українською мовою навчання в м. Ярослав 368, 406
  Українська в Берегові 391, 422
  Українська в Йозефові 301
  Українська в Тарнуві 390, 421
  Українська реформована реальна 220, 222, 234, 281, 288, 292
“Глобус” див. періодичне видання
Глухів 329, 330
Глухівський Петропавлівський монастир див. монастир
Гоголь Микола 142
Голіцинський Євген 397, 426
голова див. посада, звання (див. також вид професійної діяльності)
Головацький Іван 79
Головацький Юліан 286
Головін Олександр 75, 287
Головна еміграційна рада в Парижі див. Рада
Головна рухома школа українських національних танців Василя Авраменка в Канаді 385, 419
Головна управа товариства Українського Блакитного Хреста див. Управа
Головна управа Української всепрофесійної робітничої спілки в Чехословаччині див. Управа

Головна управа української громади в Чехо-Словаччині, Прага див. Управа
Головне архівне управління (Архівне управління, Центральне архівне управління) 15, 22, 59, 69, 70, 87–91, 95–97, 99, 101–103, 107, 109, 155, 157, 159, 160, 163, 166, 172–175, 179–181, 185, 194, 195, 200, 207–210, 213, 215, 217, 219, 220, 223–226, 230, 235–237, 240–244, 246, 247, 253, 254, 262, 306, 325, 350
Головне управління
  Генерального штабу УНР 355, 401
  Червоного Хреста УНР 357, 429 (див. також Управа Головна товариства Українського Блакитного Хреста)
Головний архів давніх актів у Варшаві див. Архів
Головний Військово-історичний музей-архів див. Музей-Архів
Головний комісар залізниць уряду УНР 380, 415
Головний комітет Української селянської спілки в Празі див. Комітет
“Голос табору” див. періодичне видання
Гомзін Борис 375, 411
Гонський Ярослав 79
Горак Ї. 286
Горбачевський Іван 142, 281, 286, 287
Гординський Святослав 257, 259
Горленко Яким 327
Горліс-Горський Юрій 122
Городинський 211
Грабина Леонід 286
Грабянка Григорій 327
грамота див. документ
грамплатівка 337
графіка (графічні твори) 18, 64–66, 71, 73, 116, 129, 256, 259, 262, 287, 288, 295, 303, 440
Грац 360, 430
Грачевська Таміла 79
Грембецький 331
Гренджі-Донський В. 293
Гриб Томаш 178
Григоріїв Мирослав 191, 192, 368, 406
Григоріїв Ничипір (Никифор) 53, 191, 192, 203, 220, 286, 362, 403
Грінберг Абрам 163
Громада
  кубанців в Чехословацькій Республіці 175, 237
  студентів-емігрантів з Великої України в ЧСР 240, 391, 422
  українських студентів лісової інженерії в Празі 374, 411
громадська організація (установа, заклад, гурток) див. організація
Громадська українська реальна гімназія див. гімназія
“Громадський вісник” див. періодичне видання
громадський діяч див. вид професійної діяльності
громадянська війна 86, 89, 159, 209
Грубешув 366
Грузія 117
Група української національної молоді високих шкіл в ЧСР 389, 420
групова історична довідка див. оперативна (оперативно-чекістська) розробка
Груць Галина 79
Грушевський Михайло 18, 26, 73, 83, 86, 200, 236, 270, 287, 289, 361, 438
Грушевський Олександр 73, 83–85, 236, 319, 320, 438
Грушко Є. 169
Губенко Наталія 286
губернія
  Волинська 329, 355, 380, 401, 415
  Подільська 355, 401
  Полтавська 325, 327
  Харківська 325, 385, 418
  Чернігівська 325
Гуверівський інститут див. Інститут
Гудзенко Пантелеймон 22, 67, 68, 157, 164, 170, 180, 181, 183, 184, 186, 189, 191, 195, 207
ГУЛАГ 194
Гурток
  студентів-українців при Вищій торговельній школі в Берліні 376, 412

студентів-українців при університеті в Берліні 398, 427
українських студентів-пасічників в Празі 376, 412
“Гуртуймося” див. періодичне видання
Гурський Яків 122
Гур’янов О. 270
Гусєва Лариса 220, 221
Гуслистий Кость 163

Ґ

Ґерус-Тарновецька Іраїда 41
Ґрімстед Патриція Кеннеді 27, 28, 30–34, 37, 38, 41, 47, 59, 62–64, 80, 92, 97, 107–109, 111, 119, 120, 137, 141, 160, 168, 170, 175, 188, 247, 249, 296, 299, 301, 303, 311, 312, 314, 316, 318

Д

Даниленко В. 79
Даниленко Олександр 54, 79
Данія 218
Данко Й. 147
Данциг (Ґданськ) 283, 391, 422
Дараган Юрій 72, 301, 375, 411
Дванадцятий конгрес Міжнародної конференції студентів м. Брюсселя 237
декан див. посада, звання (див. також вид професійної діяльності)
Делегація
Білоруської Народної Республіки на Мирній Конференції 178
Української Народної Республіки в Парижі 364, 432
Дем’янчук В. 320
Денікінська армія див. Армія
Державна археографічна комісія див. Комісія
Державна гімназія див. гімназія
Державна наукова архівна бібліотека, м. Київ 69, 71, 77, 170, 189, 254, 295, 298, 441 (див. також відділ науково-довідкової літератури)
Державна служба контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України 120, 125, 150, 442 (Національна комісія з питань повернення в Україну культурних цінностей при Кабінеті Міністрів України)
Державна учительська семінарія в м. Грубешув 366
Державна штатна комісія при Раді Міністрів СРСР 219
Державне видавництво України див. Видавництво
Державний архів (див. також Архів)
Австрії 46
Білоруської РСР 168
в Автономній Республіці Крим 131, 133
Вінницької області 125
Волинської області 59, 234, 235
Галузевий Служби безпеки України 77, 78
Естонської РСР 168
Закарпатської області (Закарпатський обласний державний архів) 126, 152, 171, 172, 226, 227, 400
Івано-Франківської області (Станіславський обласний державний архів) 125
Київської області 125, 188, 228
Кіровоградської області 125
Латвійської РСР 168
Луганської області 125
Львівської області (Львівський обласний державний архів) 59, 125, 188, 234, 235, 242, 361, 363
Миколаївської області 125
міста
Києва 59, 125, 235
Севастополя 125
Одеської області (Одеський обласний державний архів) 188, 193
Рівненської області 59, 234
Служби зовнішньої розвідки 77, 78
Сумської області 125
Тернопільської області (Тернопільський обласний державний архів) 59, 234, 235, 290, 295, 302
Української РСР 193, 195, 208, 222
Харківської області 59, 125, 234, 235

Черкаської області 125
Чернівецької області 188
Державний архів Російської Федерації (Центральний державний архів Жовтневої революції СРСР) 62, 74, 168, 171, 178, 219, 225, 226, 237, 238, 255, 275, 296
Державний архівний фонд 163, 253, 254 (див. також Єдиний державний архівний фонд; Національний архівний фонд)
державний діяч див. вид професійної діяльності
Державний комітет архівів України (Держкомархів) див. Комітет
державний районний архів див. Архів
Державний комітет України з питань науки і технологій див. Комітет
Державний літературний музей див. Музей
Державний музей літератури України див. Музей
Державний музей українсько-руської культури у Свиднику див. Музей
Державний секретаріат внутрішніх справ Західноукраїнської Народної Республіки 434, 380
Державний центральний архів в Празі див. Архів
Держплан УРСР 233
Деркаль 296
Деркач Михайло 191, 192, 204, 375, 411
джерелознавство 94, 102
Джиджора Іван 333
Джус Оксана 79
Дивізія СС "Галичина" 215
Диктатор ЗУНР 234, 395, 425, 427 (див. також Західноукраїнська Народна Республіка)
Дипломатична місія 30–33, 36, 38, 50, 174, 190, 210, 224, 226, 227, 287, 298, 311, 316 (див. також Надзвичайна дипломатична місія; Посольство; Представництво)
Білоруської Народної Республіки у Берліні 178
Української Народної Республіки у:
Вашингтоні 299
Голландії та Бельгії 396, 425
Скандинавії 359, 402
Швейцарії 369, 433
Дипломатичне відділення див. Відділення
Дипломатичне представництво 30, 50, 58 (див. також Представництво)
Білоруської Народної Республіки у:
Гельсингфорсі 178
Парижі 178
у Празі 178
Ревелі 178
Західно-Української Народної Республіки в Празі (Чехословаччина) 396, 425
Української народної республіки 38, 226, 227, 228
Українського націоналістичного об'єднання на Протектораті Чехія і Моравія, м. Прага 414
Директорія Української Народної Республіки 47, 192, 193, 201, 275, 283, 296, 356, 402, 406, 416, 428 (див. також Українська Народна Республіка, Канцелярія Директорії УНР)
Дирекція поліції 282
діапозитив див. документ
діаспора 123
"Діло" див. періодичне видання
Дніпровська спілка споживчих товариств і об'єднання центральних українських кооперативних спілок за кордоном в Парижі див. Спілка
Дніпропетровськ 95, 102
Дніпропетровський державний університет див. університет
Дністрянський Станіслав 73, 211, 287, 290, 439
Добровольська Л. 181, 186
Довгаль Спиридон 191, 204, 377, 413
довідка-орієнтировка див. оперативна (оперативно-чекістська) розробка
довідковий (довідково-обліковий) апарат архіву

аркуш фонду 129, 198, 234, 271
довідник 20, 41, 42, 46, 57, 67–69, 74–76, 78, 95, 97, 99, 100, 107–109, 112, 113, 115, 116, 118, 120, 125–131, 133, 134, 136, 137, 139, 142, 143, 145, 146, 148, 154–156, 269, 300
опис 19, 26, 44, 45, 48, 58, 61, 68–74, 81, 90, 97–102, 104–107, 115, 118, 120, 121, 123, 134, 156, 170, 174, 176, 181, 200, 216, 220, 223, 230, 233, 234, 238, 254, 259, 260, 262–264, 267, 268, 272, 282, 288, 291, 299, 300, 306, 319–321, 324, 326, 328, 329, 331, 332, 400, 435, 441
перелік документів 37, 48, 58, 74, 84, 86, 91, 136, 157, 175, 177, 235, 238, 255, 267
перелік фондів, колекцій 12, 41, 42, 46, 68, 69, 73–75, 87, 131, 143, 150, 157, 171, 188, 227, 237, 239, 242, 269–272, 275, 277, 278, 280, 291, 302, 354, 372–375
путівник 40, 43, 44, 48, 58, 60, 66, 68, 69, 73–76, 78, 99, 100, 109, 112, 118, 127, 146, 154, 180, 268, 282, 285, 286, 299
реєстр документів 48, 83, 84, 87, 88, 99, 100, 112, 115, 127, 134, 303, 320, 355
реєстр колекцій 100, 125, 127
реєстр україніки 18, 34, 38, 86, 110, 127, 129–134, 148, 156, 322
реєстр фондів, альбомів 69, 72–74, 76, 100, 113, 115, 116, 126, 128, 154–156, 171, 270, 272, 277, 278, 300, 303, 354, 381, 400
список фондів 25, 126, 192, 198–200, 205, 206, 213, 216, 218, 227, 234, 239, 272–274, 276
справа фонду 12, 69, 73, 77, 170, 178, 198, 213, 220, 234, 270–272, 277, 288, 301, 302, 345, 354–400
довідник див. довідковий (довідково-обліковий) апарат архіву
Довженко Олександр 152
доктор
історії 227, 368, 387, 406, 434
права 367, 371, 372, 377, 385, 405, 408, 409, 414, 418
соціології 362, 404
філології 371, 409
філософії 367, 395, 406, 425
документ (документація)
аудіовізуальний 31, 33, 34, 137
геодезична 35
грамота 89, 152, 177, 289, 328, 331
запрошення 238, 283, 288
календар 73, 259, 288
карта (мапа) 77, 291, 293, 309, 321, 439
картографічна 18, 35, 314
кінодокумент (кінокадр, відеодокумент, фільм) 33–35, 112, 235, 283, 314, 335, 337
листівка 283, 288, 291, 293
листування 15, 25, 57, 62, 70–73, 86, 89, 137, 172, 179, 191, 224, 238, 241, 267, 287, 288, 293, 321, 331, 332
мемуари 36, 72, 77, 122, 181, 283, 317
особового походження (особистий) 7, 15, 31, 33, 35, 36, 39, 42, 135–137, 142, 272, 281, 313, 315, 317
посвідчення 23, 283, 287
проспект 291
світлина див. фотографія
спеціальна (спеціалізована) 35, 314
супровідна 35, 175, 176, 264, 288, 296, 314
технологічна 35
утворений українцями в еміграції 35, 39, 40, 136, 313, 314
філокартичний 439
фотографія (світлина, фото, фотовідбиток, фотодокумент, фотонегатив, фотопозитив) 60, 62, 65, 71, 72, 77, 126, 141, 142, 152, 164, 168, 172, 174, 188, 217, 224, 235, 262–267, 283, 285, 287, 290, 293, 295, 303, 314, 335, 337, 435–437, 440
Доманицький Віктор 174, 287
Домбровський Адам Гжегош 47
Донбас 326
Донецька область див. область

Донське споживче товариство “Основа”, м. Прага див. Товариство
донський козак див. козак
Донський козачий архів див. Архів
Донцов Дмитро 369, 433
Дорошенко Володимир 211, 281
Дорошенко Дмитро 51, 54, 160, 183, 286, 287, 290, 387, 419, 440
Дослідний центр історії імміграції 43, 44
дослідник див. вид професійної діяльності
доступ до документів 109, 121, 142, 154, 252, 254, 303
доцент див. посада, звання
Драматично-музичне товариство ім. І. П. Котляревського в таборі інтернованих українців у м. Фрайштадт див. Товариство
Дрогобич 235
Дубик Марина 168
Дубровіна Любов 18, 45, 55, 93–97, 102, 105–107, 111, 154
Дудко Оксана 79
Дуднік Олександр 55, 79

Е

Ейхельман Оттон 372, 409
екслібрис 283, 298
експертиза цінності 70, 133–136, 155, 203, 239
експонат 7, 15, 73, 97, 210, 236, 280, 281, 289, 290, 305, 334, 336
Емігрантське відділення див. Відділення
еміграційна організація (установа, заклад, гурток) див. організація
Енфілд 386, 434
“Енциклопедія українознавства” 297
Естонія 108, 168, 397, 426
Еткало І. 242
етнограф див. вид професійної діяльності
Етнографічне товариство Підкарпатської Русі див. Товариство

Є

Євангеліє
Жухавіцьке 177
Заславських 319
Нікомедійське 302
Пересопницьке 302
єврейська організація (установа, заклад, гурток) див. організація
Європа 11, 27, 40, 47, 52, 67, 95, 111, 113, 122, 142, 173, 202, 266, 287, 300, 302, 305, 306, 379, 415
Європейська інформаційна служба, м. Берлін 237
Євсеєнко Ірина 79
Євтимович Варфоломей 356, 428
Єгипет 113, 148
Єдиний державний архівний фонд 88, 90 (див. також Державний архівний фонд; Національний архівний фонд)
Єдлічка Я. 286
єпископія
Київська 329
Переяславська 328
Єрвеніце 376, 413
Єрвеніцька філія Української селянської спілки, м. Єрвеніце див. Філія

Ж

Жалко-Титаренко Порфирій 259
Жданович Яків 319
Женева 238, 372, 409
Живот 173
Животко Аркадій 7, 8, 51, 77, 203, 212, 220, 296, 297, 299, 306, 307, 362, 403
Житомир 358, 380, 402, 415
Житомирський повітовий суд див. повітовий суд
Жлудкін див. Гай-Гаєвський
Жмеринка 355, 401
Жовква 264
Жук Андрій 211, 223, 367, 406
Жуков Георгій 159
Жуковський Олександр 361, 431
Журба Галина 381, 434
журнал “Архіви України” див. “Архіви України”
журналіст див. вид професійної діяльності
Жухавіцьке Євангеліє див. Євангеліє

З

"Завдання української еміграції" див. періодичне видання
Завішка Ф. 386
Загальне відділення див. Відділення
Зайцев Павло 319
Закавказзя 100
Закарпатська Україна (Закарпаття) 147, 172, 174, 226, 374, 382, 384, 411, 416, 418 (див. також Карпатська Україна; Підкарпатська Русь)
Закарпатський краєзнавчий музей див. Музей
Заклинський Богдан 204, 227, 374, 411
Заклинський Корнило 391, 422
Закон України 20, 69, 117, 119, 121, 122, 129, 130, 154
Закордонна група в ЧСР, м. Прага Української соціал-демократичної робітничої партії див. партія
Закордонна організація у Відні Української партії соціалістів-революціонерів див. партія
Закордонна організація у Празі (Празький відділ Закордонної організації) Української партії соціалістів-революціонерів див. партія
Закордонний комітет Української партії соціалістів-революціонерів див. партія
Залевський Болеслав 384, 418
Залізняк Микола 367, 406
Зальцведель 393, 423
запит див. оперативна (оперативно-чекістська) розробка
Запорозька Січ 329
запрошення див. документ
Заремба Олеся 53–55, 66, 79
зарубіжна
  (архівна) україніка див. україніка
  бібліотечна україніка див. україніка
засоби масової інформації 33, 36, 141, 317
Захарка Василь 178
Захарченко Микола 291, 438
Захарченко Тетяна 96
Західна Україна 191, 203, 218, 228, 229, 233, 244, 297
Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР) 34, 49, 126, 135, 234, 394, 396, 398, 424, 425, 427
звіт про роботу 22, 23, 70, 71, 77, 168, 169, 175, 176, 178, 188–190, 192, 194–196, 198, 199, 204, 206, 211–213, 216, 218, 227, 228, 230, 233, 242, 243, 248, 249, 253, 262, 263, 288, 338, 340–347, 349, 353 (див. також план роботи)
земельний архів див. Архів
"Земля і воля" див. періодичне видання
земський уряд в Празі 282
Зикова Валентина 67, 71, 157, 185, 187, 188, 196, 206, 230–232, 241, 275
Зілінський Богдан 57, 63
Зілінський Іван 281
Златоуст 189, 190
Зленко Петро 293, 439
Змієнко Всеволод 428
Зозуля Яків 278, 372, 409
Зозуляк Василь 64
Золочівська окружна команда 297
Зорін Валеріан 166–168
Зубко Ольга 54

І

Іванець Іван 259
Іваніс В. 227
Іконников Володимир 333
імперія
  Російська 8, 17, 30, 31, 33, 36, 44, 48, 83, 85, 302, 312, 316, 317
  Радянська 33, 312, 316
індивідуальна історична довідка див. оперативна (оперативно-чекістська) розробка
Індишевський Ярослав 391, 422
інженер див. вид професійної діяльності
Інтернаціонал опору війні, м. Енфілд 386, 434
Інститут
  Гуверівський 44

дослідження української діаспори при Національному університеті "Острозька академія" 51, 79, 122, 140
історії партії 172, 176, 244
Канадський українських студій Альбертського університету 42, 68
Київський археологічний 367, 405
Київський кооперативний ім. В. Чубаря 235
літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України 290, 295, 440
Міжнародний соціальної історії 108, 109
мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України 46, 95, 98
Московський історико-архівний 183
рукопису НБУВ 103
Слов'янський 286
Східноєвропейський дослідний ім. В. К. Липинського 49
сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України 99–101
Український науково-дослідний архівної справи та документознавства 20, 34, 42, 68, 110, 117, 120, 125, 126, 134, 143, 152, 155, 156
української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України 26, 58, 93, 94
української книги НБУВ 103
інституційний фонд див. фонд
інформатизація
91, 105, 110–112, 156
ISAD(G)
117
Ісаєвич Ярослав
93
історик див. вид професійної діяльності
Історико-революційний архів в Петрограді див. Архів
історична довідка див. оперативна (оперативно-чекістська) розробка
історична українїка див. українїка
Історичне товариство див. Товариство
Історичний музей див. Національний музей історії України
історіограф див. вид професійної діяльності
Італія 49, 93, 94, 113, 147, 226, 264, 265, 394

Й

Йогансен Марк 259, 260
Йозефов 55, 301, 359, 361, 369, 371, 387, 403, 407, 409, 430, 434, 435
Йозефовська філія Української селянської спілки див. Філія

К

Кабінет лісового інженерного будівництва Української господарської академії 210
Кавказ 264
Казакова Н. 53
Казахстан 144, 146
казенна палата
Київська 329, 330
Новгород-Сіверська 329
Чернігівська 329, 330
календар див. документ
Кальненко Тимофій 183
Калішська філія товариства бувших вояків армії УНР 430
Калюжний Пантелеймон 192
Камалов Хафіз 242
Каманін Іван 319
Кам'янецьке товариство "Просвіта" див. Товариство
Кам'янець-Подільський 48, 332, 354–356, 365, 401, 404
Кам'янець-Подільський міський державний архів 48
Кам'янець-Подільський повітовий суд див. повітовий суд
Канада 19, 39–44, 47–49, 68, 78, 79, 113, 115, 121, 122, 124, 126, 127, 131, 133, 136–139, 142–146, 148, 154, 155, 202, 224, 251, 268, 283, 385, 419
Канадський інститут українських студій Альбертського університету див. Інститут

Кандиба Олександр див. Олесь (Кандиба) Олександр
Каневська Ірина 79
Канівський монастир див. монастир
Канцелярія
  Бахмутська 326
  військового підпоручика диктатора ЗУНР, м. Прага 234, 395, 425
  Диктатора ЗУНР, м. Відень 234, 395, 398, 425, 427
  Директорії УНР 275 (див. також Українська Народна Республіка, Директорія УНР)
  Київська 326
  Коронна 92
  Президента республіки 285
  Прем'єр-міністра Угорщини 152
  Салтовська 326
  Центральної Ради 395, 425
Каплан Лев 259
Караскова галерея 75, 287, 303
Карачевський відділ Брянського архівного бюро див. Відділ
Карловий університет див. університет (див. також Архів Карлового університету)
Карпаторуське відділення див. Відділення
Карпатська Україна 152, 271, 293, 381 (див. також Закарпатська Україна; Підкарпатська Русь)
карта (мапа) див. документ
картковий облік див. оперативна (оперативно-чекістська) розробка
картографічна документація див. документ
Картотека (спецкартотека) 7, 28, 95, 99, 101, 131, 179, 193, 194, 201–203, 208, 211, 215, 219, 229, 231, 241, 245, 248, 249, 254, 264, 295–298, 304–306, 341–344, 349–351
Кассіно 394, 424
Касьянов Георгій 53
Катерина II 330
Катеринославський предводитель дворянства 329
Кент 44
Кентій Анатолій 26, 56, 62, 75, 80, 116, 176, 255, 266–269, 295
керівник див. посада, звання (див. також вид професійної діяльності)
Кечкеметі Шарль 123, 152
"Киевская мысль" див. періодичне видання
Києво-Могилянська академія 123
Київ 12, 22, 23, 25, 26, 30, 50, 51, 59, 60, 62–64, 66, 67, 69–71, 73, 74, 90, 92, 93, 102, 115, 125, 126, 128, 131, 133, 137, 138, 149, 152, 157, 159, 167–170, 172, 174–176, 178, 181, 182, 185, 189, 191–193, 218, 219, 224–233, 235–237, 239, 242, 245–247, 249, 251, 256, 263, 269–271, 274, 289, 295, 302, 319, 321, 330, 338, 353–356, 361, 365, 376, 401, 404, 412, 438, 441, 442
Київська духовна академія 330, 331
Київська єпископія див. єпископія
Київська казенна палата див. казенна палата
Київська канцелярія див. Канцелярія
Київська кіностудія художніх фільмів 235
Київська область див. область
Київський археологічний інститут див. Інститут
Київський архів давніх актів див. Центральний державний історичний архів України, м. Київ
Київський кооперативний інститут ім. В. Чубаря див. Інститут
Київський магістрат 326, 330
Київський міський архів див. Архів
Київський монастир див. монастир
Київський окружний суд 319
Київський повітовий суд див. повітовий суд
Київський полк див. полк
Київський університет див. університет
Київський центральний історичний архів ім. В. Б. Антоновича див. Центральний державний історичний архів України, м. Київ

Кириленко Олександр 45
Кирнарський Марк 259
Китай 283
Ківшар Таїсія 53
кінодокумент (кінокадр, відеодокумент, фільм) див. документ
Кіров Сергій 179
Клементінум див. Національна бібліотека у Празі
Клименко Леонід 386, 419
Климова Катерина 116, 128
Клуб бувших українських старшин в Празі 391, 422
Клунний Петро 281
книга
  актова 189, 325
  переписна 323, 324, 326, 332
  рідкісна 177
  рукописна 19, 30, 31, 33, 35, 36, 38, 81, 93–95, 97, 98, 101, 103, 123, 134, 154, 314, 315, 438
  стародрук 177
  Українського історичного кабінету (УНАМ)
    депозитарна 72
    інвентарна 29, 72, 73, 170, 300
    надходжень 72, 275, 299, 303
книжкова графіка 65, 66, 71, 73, 116, 129, 256, 259, 262, 288, 295, 303, 440 (див. також графіка (графічні твори)
“Книжкова спадщина України...” 102, 103
Кніттельфельд 265
Коберський Карл 383, 417
Кобилянська Ольга 142, 287
Коваль Оксана 38, 49
Ковальський Микола 94, 155
Ковель 169, 170
Ковжун Павло 258, 259
Ковтанюк Ніна 65, 289, 290
Ковтун Марина 42
козак 86, 323, 328, 331, 381, 416
  кубанський 209
  донський 209
Козицький Д. 259
Козуб Борис 241
колекція (збірка)
  архівна 12, 21, 29–31, 33, 40, 41, 59, 67, 83–85, 103, 105, 108, 109, 119, 123, 150, 151, 160, 168, 170, 236, 306, 307, 314, 315, 318, 319, 327, 328, 330, 331
  бібліотечна 7, 17, 21, 29, 40, 59, 67, 77, 103, 119, 123, 150, 160, 170, 256, 302, 306, 307, 319, 327, 439
  І. Лукашевича 319, 327
  М. Маркевича 84, 319, 327, 328
  музейна 21, 29, 46, 59, 67, 100, 123, 170, 236, 307
Колесса К. 53
Колесса Олександр 53, 211, 280–282, 286, 287
Колєнкіна Тетяна 237
Колісник Дмитро 56, 79
Коломийський повіт див. повіт
Команда Української бригади в м. Німецьке Яблонне 240, 359, 403
комендант див. посада, звання (див. також вид професійної діяльності)
Комісія 88, 90, 101, 132, 135, 155, 159, 165, 171, 179, 198, 219, 227, 240, 253–255, 259, 260, 269, 296, 326
  Археографічна 84, 87, 93, 330, 331
  Архівна 83, 84, 319, 320
  Балтсько-флотська окружна по виборам до Українських Установчих зборів 238
  для підготовки матеріалу до Мирного договору з Росією 319
  з історії Великої вітчизняної війни Академії наук УРСР 216, 217, 346
  Культурна при Українській мирній делегації 84–86, 90, 321
  Судова для ведення процесу в справі вбивства голови Директорії і головного отамана військ УНР Петлюри в Парижі 373, 433
  Українська військова ліквідаційна у справах полонених і інтернованих в Речі Посполитій Польській 358, 429
  Національна з питань повернення в Україну культурних цінностей при Кабінеті Міністрів України див. Державна служба контролю за переміщенням

культурних цінностей через державний кордон України 46, 105, 150, 151, 289, 442
Комітет
Академічний 238
Батьківський Української гімназії, м. Тарнув 390, 421
виставки праці української еміграції в Празі 388, 420
Всеукраїнський археологічний 90
Головний Української селянської спілки в Празі 220
Державний архівів України (Держкомархів) 19, 20, 34, 39, 109, 112, 113, 115–120, 124, 125, 128, 129, 131–133, 140, 141, 143, 144, 146, 149, 154–156, 262, 300
Державний оборони СРСР 159
Державний України з питань науки і технологій 19, 102, 103
державної безпеки 62, 77, 176, 180, 194, 242, 244, 255, 266, 267, 349–352, 386 (див. також Народний комісаріат внутрішніх справ; Міністерство внутрішніх справ)
допомоги
біженцям з Карпатської України 271, 272, 381
біженцям з України в м. Каліш 381, 416
голодуючим на Україні в Берліні 394, 424
голодуючим України і Кубані, м. Брюссель 237
українським біженцям в м. Ужгород 384, 418
українському студентству в Празі 213
допомоговий 213, 219, 245, 248
західноукраїнської еміграції у Чехословаччині 424
із забезпечення освіти російських та українських студентів в ЧСР 281
імені Симона Петлюри 142
Краківський єпископський допомоги жертвам війни за 1915–1920 рр. 266, 436
Міжорганізаційний студентський зі вшанування пам'яті професора І. Пулюя 238
опіки над українськими біженцями з Західної України в:
Берліні та Кенігзберзі 218
Німеччині, м. Найгеберг 203
Підготовчий конгресовий за кордоном для скликання Всеукраїнського національного конгресу 417
по будівництву будинку українських техніків у Львові при товаристві "Основа" в Празі 233
по вшануванню пам'яті С. Петлюри в Подєбрадах 383, 417
російських студентів у Празі 237
увіковічнення (увічнення, зі вшанування) пам'яті М. Шаповала у Празі 220, 286, 379, 414
Українського національного державного союзу 364, 432
фонду ім. Є. Х. Чикаленка при Українському академічному комітеті в Празі 391, 421
фундації ім. К. Мацієвича при УТГІ заочного навчання 199, 200
Центральний виконавчий
Всеукраїнський 90
табору військовополонених в Йозефові 387, 434
українських емігрантських організацій для проведення акцій протесту проти польського терору на західних землях України, м. Прага 33, 393, 424
Центральний допомоговий української еміграції в Празі 390, 421
Комуністична партія див. партія
Коновалова Валентина 235–237
Консисторія 48, 321
консул див. посада
Консульство
Білоруської Народної Республіки у м.: Бєлград 178

Варшава 178
Київ 178
Копенгаген 178
Москва 178
Софія 178
Ставрополь 178
Українське генеральне в Цюриху 427
Консультаційно-щадичний продукційний кооператив української еміграції у Відні 389, 420
Константинович П. 329
контрреволюційна націоналістична організація (установа, заклад, гурток) див. організація
"контрреволюційний (к/р) елемент" 11, 12, 21, 23, 28, 180, 181, 183, 193–196, 201–203, 207–209, 211, 212, 241, 243, 247–249, 295, 304, 342–344 (див. також "антирадянський елемент"; "ворог народу"; "український буржуазний націоналіст")
кооперативна організація (установа, заклад, гурток) див. організація
Кооперативне сільськогосподарське товариство "Грунт" в Йозефові див. Товариство
Кооперативні курси Української селянської спілки у Празі див. Курси
Копенгаген 178, 361, 431
Копилов 174
копійний масив 90, 91, 111, 117, 154, 156, 241
Королевова Н. 281
Королівство Румунія див. Румунія
Королівство Угорщина див. Австро-Угорська імперія
Королівське чеське товариство наук 286
Коронна канцелярія див. Канцелярія
коротка історична довідка див. оперативна (оперативно-чекістська) розробка
Косач Юрій 398, 427
Косач-Кривинюк Ольга 398, 427
Косач-Шимановська Оксана 287
Костенко Леонід 95
Котенко Тимофій 392, 422
Котляревська Марія 259
Котляревський Іван 437
Кохно Валентин 142
Кошель Олександр 381, 415
Кравс Антін 397, 426
Кравченко Богдан 41, 146
Крайова централь абстинентів Підкарпатської Русі в Береговому 233, 393, 424
Краків 47, 300, 303, 379, 415
Краківська академія мистецтв див. Академія мистецтв
Краківський єпископський комітет допомоги жертвам війни за 1915–1920 рр. див. Комітет
Краківський університет див. університет
Красковська Людмила 290, 440
Красний Брід 280
Кредитне товариство "Україна" при кооперативній школі в Йозефові див. Товариство
Крейчі Франтішек 286
Кременець 264, 296
Кречеускі Пьотра 178
Кривда-Соколенко Петро 355, 428
Кривенко Маргарита 50
Крим 109, 131, 133, 321
Кримський хан 329
Крип'якевич Іван 206
Кричевський Василь 259, 288
Кричевський Микола 259
Крофта Каміль 286
Крохмаль Анна 41, 47, 148
Круглов Сергій 22
кубанець 174, 201, 203, 209, 237, 239, 261, 380, 415 (див. також Організація кубанців)
Кубанський закордонний архів в Празі див. Архів
кубанський козак див. козак
Кубійович Володимир 297
Кузьменко Володимир 241
Кулініч Марія 146
Культосвітній відділ третьої залізної стрілецької дивізії армії УНР в таборі Каліш див. Відділ

Культурна комісія при Українській мировій (мирній) делегації див. Комісія
культурний діяч див. вид професійної діяльності
Культурний союз українських трудящих у Пряшеві 177, 280
культурні цінності 30, 34, 41, 46, 59, 83–86, 88, 90, 105, 120, 123–125, 150, 151, 169, 289, 442
Культурно-наукове видавництво Українського національного об'єднання в Празі див. Видавництво
культурно-просвітня (культурна) організація (установа, заклад, гурток) див. організація
Куманін 327
Кураєв Олексій 45, 46
Кураторія Українського вільного університету в Празі 368, 406
Курах Михайло 384, 418
Курдюмов М. 331, 333
Курінний Петро 45
Курси
  Автотракторні Української селянської спілки, м. Прага 377, 413
  навчання для семінарії і народної школи з українською викладовою мовою, м. Відень 239
  Кооперативні Української селянської спілки в Празі 290, 371, 408
  Матуральні 210, 220, 221, 366, 392, 405, 423
  українського вчительського семінару у м. Відень 359, 402

Л

Лавриненко Юрій 43
Лавров Павло 385, 419
Лазаревський Олександр 329
Лайко В. 226
Ланьцут 357, 388, 402, 429, 435
Ласовський Володимир 259
Латвія 108
Лахманюк Тетяна 79
Левитський Михайло 375, 412
Левицький Дмитро 84
Левицький Орест 319
Легія українських націоналістів, м. Подєбради 392, 423
Лейпцизька академія мистецтв див. Академія мистецтв
Ленін Володимир (Ленін Н.) 259
Ленінград див. Санкт-Петербург
Лепкий Богдан 293, 397, 426
Лесик 173
Леся Українка 260, 398, 427
Лефортовський архів в Москві див. Архів
Липинський В'ячеслав 43, 49
Лисичанський район 326
листівка див. документ
листування див. документ
Лисюк Каленик 61
Лисянський Борис 291
Литва (Литовська РСР) 92, 100, 108, 113, 121, 124, 125, 177
Литовська метрика див. Метрика
Лихолоб Надія 293
Ліберець 265, 297, 435, 437
Ліга Націй 237, 238
Ліга українських націоналістів 193
Лігачов Єгор 253
лікар див. вид професійної діяльності
лінгвіст див. вид професійної діяльності
Лісовський Роберт 257–259
літератор див. вид професійної діяльності
Літературний архів пам'яток національного письменства у Празі див. Архів
літературний критик див. вид професійної діяльності
літературознавець див. вид професійної діяльності
Літомнєржице 376, 413
Літомнєржицька філія Української селянської спілки, м. Літомнєржице див. Філія
Лобуренко Іван 169, 194, 207
Логвіна Валентина 79
Лозенко Людмила 24–27, 59–62, 76, 80, 92, 93, 96, 116, 219, 234, 235, 238, 244, 246, 264, 278, 279, 299

Лозицький Володимир 56
Лозова 202
Лозовський Лесь 259
Лондон 236, 379, 396, 415, 425, 438
Лотоцький Олександр 52, 54, 187
Лоуновіце 377, 413
Лоуновіцька філія Української селянської спілки, м. Лоуновіце див. Філія
Лубенський полк див. полк
Лукашевич Іван 319, 327
"Луна. Прага. Видало троє" див. періодичне видання
Луцкевіч Іван 177
Луцьк 386, 434
Луцьке воєводство 386, 434
Лучицький Іван 330
Львів 50, 76, 91, 169, 170, 203, 236, 289, 295, 296, 304, 362, 363, 394, 424, 431, 437
Львівська область див. область
Львівське відділення Спілки журналістів України 242
Львівський університет див. університет
Льосік Я. 178
Люксембург 283
Лятуринська Оксана 376, 412
Ляхоцький Володимир 47, 48

М

Магалевський Юрій 382, 434
магдебурзьке право 324
Мазепа Іван 86, 123, 390, 421
Мазепа Ісаак 183, 192, 377, 413
Мазепа-Коваль Галина 368, 407
Майстренко Анжела 42, 146
Максимович Георгій 333
Малоросійський приказ 84, 321
Малоросія 90
малюнок 18, 65, 265, 287, 289
Мандрик М. 56, 79
Мандрика Микита 367, 405
Мардак Всеволод-Степан 68
Маренков Олексій 259
марка 283
Маркевич Микола 84, 319, 327, 328
Мартиненко Оксана 55, 79
Мартинюк М. 56
Мартос Борис 191, 192, 382, 416
Маршинський Аполінарій 395, 425
Масарик Томаш 8
Масариків університет 75, 285
Масарикова академія 285
Масієво 169
Маслов Василь 84
Матеріали
  Ліги Націй, м. Женева 238
  міжнародних студентських організацій 238
  "Міжнародної Ліги жінок за мир і свободу" 238
Матуральні курси Українського громадського комітету в Празі див. Курси
Матюшенко Борис 286, 287, 370, 407
Матяш Ірина 36–39, 41–43, 129, 138, 139, 149, 311, 312, 314, 316, 318
Махаткова Раїса 26, 58, 269, 282
Мацієвич Кость 142
Мегик Петро 259
Меджилабірці 280
Мезенцев Микола 385, 418
Мельник 372, 409
мемуари див. документ
Мессінг Д. 223
Метрика
  Литовська 92, 319
  Руська (Волинська) 30, 91, 92, 319
Миргородський полк див. полк
Миронець Надія 53
мистецтво 65, 66, 83–85, 112, 256, 258–260, 286, 287, 379, 390, 415, 421
митець див. вид професійної діяльності
Мицик Юрій 45
Михалевич М. 259
Михальчук Василь 47
Мицюк Олександр 192, 286
Мищак Іван 255
Міжнародна асоціація україністів 19, 93, 100, 101
Міжнародний інститут соціальної історії див. Інститут

Міжорганізаційний студентський комітет зі вшанування пам'яті професора І. Пулюя див. Комітет
мікрофільм (мікрофільмування) 91, 92, 117, 125, 127, 153, 268, 337 (див. також скан)
Міленко Микола 438
Міненко Тимофій 48
Міністерство 174, 190, 191, 227, 232, 233, 311
  внутрішніх справ 22, 23, 75, 118, 152, 167, 194, 282, 289, 321, 437 (див. також Народний комісаріат внутрішніх справ; Комітет державної безпеки)
  державного майна 87
  закордонних (іноземних) справ 64, 75, 84, 87, 88, 124, 152, 174, 210, 212, 282, 285, 321, 323, 324, 326, 332, 367, 406, 412
  культури України 99, 102, 107, 112, 120, 124, 150
  народного господарства УНР 374, 375, 411, 412
  народного здоров'я і опіки УНР 356, 401
  народної освіти УНР 84, 112, 319
  правосуддя 282
  Української Народної Республіки в м.:
    Берлін 226
    Варшава 226
    Київ 226
    Прага 226
    Тарнув 226
  фінансів 75, 282, 289, 401, 437
  шкільництва і культури 75, 174, 282
  шляхів 87
  юстиції 87, 88, 112, 321, 323–325, 332, 333
міністр див. посада, звання (див. також вид професійної діяльності)
Мінськ 177, 277, 298
Мірчук Іван 44, 45, 287
місія 31–33, 38, 50, 311, 316 (див. також Посольство; Представництво)
  Військова Польщі 264
  Військова УНР в Бельгії 381, 434
  іноземна (дипломатична іноземна) див. Дипломатична місія
  Надзвичайна торговельна та фінансова УНР у Женеві 409
  Української Народної Республіки 174, 226, 227
Мітюков Олександр 58
Міяковський Володимир 217, 309
мовознавець див. вид професійної діяльності
модерна україніка див. україніка
Модзалевський Вадим 84, 319
Модржани 234, 275, 288, 292, 378, 386, 419
Молдова (Молдавія) 107, 120, 126, 189
"Молоде життя, місячник української академічної молодіжи" див. періодичне видання
молодіжна організація (установа, заклад, гурток) див. організація
Момрик Мирон 41
монастир
  василіан 201
  Глухівський Петропавлівський 327
  Канівський 328
  Київський 330
  Трахтемирівський 328
Моравія 10, 28, 73, 210, 283
Моравська Острава 285, 375, 412
Мосендз Леонід 293
Москва 8, 50, 62–64, 83, 84, 87, 89, 91, 92, 107–109, 137, 138, 159, 161, 165, 167, 170–173, 175, 178, 188, 194, 207, 209, 219, 224, 225, 235, 239, 275, 279, 298, 319–324, 327, 332, 333
Московський архів Міністерства юстиції див. Російський державний архів давніх актів
Московський історико-архівний інститут див. Інститут
Мудрак Мирослава 65, 66, 262
Музей-Архів
  Головний Військово-історичний 47, 359, 402

переходової доби 263
Український національний в Празі 29, 72, 168, 216, 299, 300
Української вільної академії наук див. Українська вільна академія наук
Музей
визвольної боротьби України (Український музей у Празі; Товариство "Музей визвольної боротьби України" в Празі; музей "Визвольна війна України") 10–12, 15, 23, 25–30, 50, 51, 53, 54, 58–68, 71, 73–75, 77, 116, 129, 132, 137–139, 157, 170, 171, 174, 176, 177, 204, 210, 216, 223, 225–227, 236–238, 243, 245–248, 250, 251, 260, 261, 264–269, 272, 275, 278–282, 284–291, 293, 295, 299, 300, 302–304, 365, 379, 404, 415, 435, 441
Державний літератури України 290, 295, 440
Державний літературний 237
Державний українсько-руської культури у Свиднику 48, 61, 177, 280, 281, 303
Закарпатський краєзнавчий 147
ім. Івана Луцкевіча 177
Історичний див. Національний музей історії України
Національний історії України 289, 295, 442
Національний літературний Болгарії 48
Новочеркаський 237
Пряшівський краєзнавчий 280
Рум'янцевський 84, 87, 319
української культури в Меджилабірцях 280
музейна колекція (збірка) див. колекція (збірка)
Мухін Михайло 399, 428
Мушинка Микола 25, 26, 53, 57, 60, 63, 64, 66, 76, 79, 80, 116, 137, 171, 174, 247, 264, 266, 280, 281, 290, 299, 303
Мюнхен 45

Н

навчальний заклад 35, 39, 51, 102, 122, 174, 190, 211, 226–228, 234, 244, 245, 250, 253, 314, 318, 373
Нагачевська Зіновія 79
Нагорний Микола 381, 415
Надзвичайна (Українська надзвичайна) дипломатична місія УНР (див. також Дипломатична місія) в:
Англії, м. Лондон 396, 425
Бельгії та Голандії, м. Брюссель 395, 425
Греції 396, 425
Данії 218, 391
Сполучених Штатах Америки 366, 405
Угорщині 49, 359, 403
Чехословаччині 359, 403
Швейцарії 387
Надзвичайна торговельна та фінансова місія УНР у Женеві див. Місія
Найгеберг 203, 363, 431
Нансен Фрітьоф 161
Нарбут Георгій 84, 259, 288
Наріжна Ірина 296, 297
Наріжна Наталя 297, 309
Наріжний Олександр 297
Наріжний Симон 15, 49, 51–54, 60, 61, 63, 77, 139, 161, 171, 198, 217, 223, 240, 266, 268, 297, 394, 424
Народна українська рада в м. Празі див. Рада
Народний комісаріат
військово-морських сил 88
внутрішніх справ (Міністерство внутрішніх справ; Об'єднане державне політичне управління) 15, 19, 22, 23, 28, 59, 70, 77, 157, 159, 160, 163, 164, 166, 167, 169, 172–175, 177–183, 185, 187, 189–195, 200, 207–210, 212, 215–217, 219–221, 224–226, 230, 236, 240, 247, 262, 349–352 (див. також Комітет державної безпеки)
зовнішніх справ УРСР 233
освіти 90

“Наступ” див. періодичне видання
наукова документація див. документ
Наукове товариство імені Т. Шевченка 43, 47, 50, 51, 69, 122, 201, 217, 238, 275, 286, 362, 378, 383, 403, 414, 417
науковець див. вид професійної діяльності
науковий з’їзд у Празі (Український науковий з’їзд у Празі) 48, 52, 227, 238, 286, 386, 419
Науково-довідкова бібліотека центральних державних архівів УРСР див. Державна наукова архівна бібліотека, м. Київ
науково-технічне опрацювання 11, 12, 21, 25, 26, 59, 61–65, 67–69, 71, 73, 74, 78, 80, 172, 174–178, 180, 181, 185, 189, 190, 194–196, 203, 206, 208, 216–219, 225, 227–229, 231, 232, 235, 241, 244–249, 262–264, 270, 271, 277–279, 281, 287, 299–303, 305, 306, 339–346, 353, 400
“Націоналіст” див. періодичне видання
націоналістична організація (установа, заклад, гурток) див. організація
Національна академія наук України 26, 46, 58, 112, 153, 290, 295, 440, 441
Національна архівна інформаційна система 103, 105–107, 110, 115, 120, 155, 156
Національна бібліотека (див. також бібліотека)
  Австрійська 46
  у Варшаві 153
  у Празі (Клементінум) 171, 267
Національна бібліотека України ім. В. Вернадського (див. також Центральна наукова бібліотека ім. В. Вернадського) 20, 21, 94, 153, 441
Національна комісія з питань повернення в Україну культурних цінностей при Кабінеті Міністрів України див. Державна служба контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України
Національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника НАН України 100, 153
Національна парламентська бібліотека України 123, 290, 440, 441
Національна фундація ім. Оссоліньських 153
Національний архів в Празі див. Архів
Національний архів кіно див. Архів
Національний архів Республіки Білорусь див. Архів
Національний архів Румунії див. Архів
Національний архів Угорщини див. Архів
Національний архівний фонд 20, 69, 104, 105, 110, 115, 117, 119, 121, 129–131, 133–136, 141, 154, 155, 305 (див. також Державний архівний фонд; Єдиний державний архівний фонд)
Національний зведений каталог рукописних зібрань США 95
Національний історичний архів Білорусі див. Архів
Національний літературний музей Болгарії див. Музей
Національно-визвольна війна 152
“Нація в поході” див. періодичне видання
“Наш світ” див. періодичне видання
“Наша Україна” див. періодичне видання
Неврлий Микола 79
негатив див. документ
Неклеса Григорій 163, 165
нелегальна організація (установа, заклад, гурток) див. організація
Ніжин 324, 326, 329
Ніжинський полк див. полк
Нікітінський Йосип 22, 157, 159, 165, 189
Нікольсько-Уссурійськ 237
Нікомедійське Євангеліє див. Євангеліє
Німецьке Яблонне 240, 265, 359, 403, 436
Німеччина (Західна Німеччина, ФРН) 45, 46, 54, 56, 68, 78, 93, 94, 113, 115, 117, 121, 124, 126, 138, 144, 145, 147, 152, 163, 191, 203, 218, 224, 244, 265, 268, 270, 275, 277, 283, 357, 391, 393, 397, 422, 423
Ніщеменко Корній 438
Ніщинський М. 72
“Нова доба” див. періодичне видання

Нова Зеландія 121
“Нова Рада” див. періодичне видання
“Нова Україна” див. періодичне видання
Новгород-Сіверська казенна палата див. казенна палата
Новгородський архів див. Архів
Новицький Олексій 83
Новоград-Волинський 235
Новоросійське і Бессарабське генерал-губернаторське управління 326, 332
Новоушицький повіт див. повіт
Новохатський Костянтин 94, 96, 98, 154
Новочеркаський музей див. Музей
Нью-Йорк 43, 44, 233, 244, 387, 394, 424, 435
Няхайова Марія 64, 174, 280

О

Обаль Петро 259
Об’єднане державне політичне управління див. Народний комісаріат внутрішніх справ
Об’єднання митців-українців Америки 384, 418
Обідний Михайло 49, 359, 402
обкладинка книжкова 236, 256, 260
область
  Донецька 202
  Київська 109, 125, 188, 217
  Львівська 59, 125, 163, 178, 188, 195, 201, 217, 223, 234, 235, 242, 345, 361, 363, 367
  Одеська 188, 193
  Тернопільська 59, 73, 234, 235, 290, 295, 302, 439
  Чернівецька 188
Огієнко Іван (митрополит Холмський Іларіон) 39, 47, 48, 206, 356, 402
Оглоблин Олександр 45, 123, 191, 216, 220, 332, 362, 403
огляд див. оперативна (оперативно-чекістська) розробка
Огородник Яків 368, 406
Одеса 49, 326
Одеська державна наукова бібліотека ім. М. Горького див. Бібліотека
Одеська область див. область
Одеський повітовий суд див. повітовий суд
О’Коннор-Вілінська Валерія 389, 421
окупація (окупаційний період, окупаційна влада) 30, 31, 33, 36, 38, 70, 163, 170, 181, 185, 190, 191, 218, 223, 244, 255, 262, 263, 279, 283, 317, 349
Олексій Михайлович, цар 323
Олесницький Григорій 297, 443–445
Олесницький Євген 297
Олесницький Юрій 297
Олесницький Ярослав 297
Олесь (Кандиба) Олександр 54, 76, 290, 293, 294, 398, 427, 440
Олійник Іван 163–165, 186, 209, 210, 217, 220
Ольжич Олег 257, 290, 440
Омелянович-Павленко Михайло 192, 384, 417
Опава 165, 169, 170, 271, 285
оперативна (оперативно-чекістська) розробка 12, 22, 23, 25, 28, 30, 62, 63, 78, 80, 178, 180, 181, 183, 185, 188, 192–195, 201, 203, 206–208, 212, 213, 215, 217, 219, 222, 223, 227–232, 236, 240, 241, 244–246, 248, 249, 269, 295, 296, 305, 306, 340–342, 344–347, 353
  алфавітно-довідкова книга (алфавітна книга-довідник) 245, 248, 305, 345, 350
  довідка 15, 28, 180, 199, 200, 209, 210, 212, 213, 215, 223, 231, 232, 234, 241, 244, 245, 248, 249, 263, 305, 344
    біографічна 192
    групова історична 204, 215, 248, 342–345
    довідка-орієнтировка 195, 196, 198, 201, 217, 223–225, 229, 248, 341, 343, 344
    індивідуальна історична 204, 248, 342, 343
    історична 185, 193, 194, 196, 199, 200, 208, 209, 215, 217, 248, 340, 346, 347

коротка історична 192, 215, 230, 234, 245, 248, 341, 345, 353
тематична 217
запит 179, 180, 194, 200, 212, 213, 226, 229, 231, 240, 241, 243, 244, 248, 252, 340, 341, 344–347, 352
картковий облік 179, 180, 183, 195, 200, 207–209, 211–213, 215, 217–219, 222, 223, 229–232, 245, 248, 341–347, 353
огляд 196, 201, 209, 228, 248, 341
орієнтировка 192, 195, 198, 199, 201, 207–209, 211, 217, 223–225, 229, 245, 248, 341–344, 346, 347, 353
перегляд фондів для виявлення "к/р елемента" 212, 248, 342, 344
спецповідомлення 185, 194, 200, 209, 217, 248, 341, 351
список 194, 196, 209, 217, 245, 248, 340
список-довідник 183, 200, 201, 208, 209, 211, 212, 215, 241, 243, 245, 248, 341–345, 350
характеристика 7, 157, 180, 183, 185, 189, 192, 193, 198–200, 204, 211, 217, 245, 248, 305, 341, 344, 346, 347, 351
на фондоутворювачів особових фондів 199, 200, 204, 217, 248, 342, 343
персональна 200, 204, 211, 248, 341, 344
спецхарактеристика 194, 248, 340
Оперативний штаб райхсляйтера Розенберга 212, 255
опис див. довідковий (довідково-обліковий) апарат архіву
організація (установа, заклад, гурток)
бізнесова 33–36, 313, 317
будівельна 244
воєнна (військова) 36, 135, 218, 224, 234, 244, 251, 283–285, 287, 297, 312, 313, 317, 359, 388, 391, 402, 422, 430, 435
громадська 30, 35, 36, 41, 50, 54, 119, 120, 135, 142, 151, 190, 191, 196, 213, 220, 225, 244, 298, 314, 341, 364, 367, 374, 384, 386, 388, 405, 410, 417, 419, 420, 423, 432
економічна 36, 317
єврейська 202, 225
контрреволюційна націоналістична 188, 195, 198, 209, 213, 215, 218, 223, 224, 229, 235, 238, 255, 263, 349, 350
кооперативна 190, 227, 235, 237, 244, 290, 365, 369, 371, 372, 389, 400, 406–410, 415, 427, 432, 433
кубанців 174, 201, 203, 209, 237, 239, 261, 380, 415
культурно-просвітня (культурна) 33, 36, 135, 227, 244, 313, 317
молодіжна 293
наукова 8, 36, 135, 227, 317
нелегальна 30, 31, 34, 37, 38, 50, 285, 313
освітянська 36, 46, 47, 58, 67, 201, 203, 213, 216, 219, 227, 247, 248, 282, 291, 293, 314, 315, 317, 356, 402, 428
петлюрівська 224, 225
пластова 209, 222, 224, 234, 292, 384, 397, 418, 426
релігійна 31, 35, 36, 39, 142, 315, 317, 318
сільськогосподарська 190, 244, 409
січова 34, 37, 39, 209, 225, 246, 265, 436
спортивна 265, 389, 411, 421
церковна 30, 31, 33, 313, 317, 356, 361, 402, 430
Організація українських націоналістів 53, 190, 193, 195, 215, 223, 224, 244, 349
орієнтировка див. оперативна (оперативно-чекістська) розробка
освітянська організація (установа, заклад, гурток) див. організація
Осецький Олександр 381, 434
особовий фонд див. фонд
особового походження (особистий) документ див. документ
Оссолінеум 153
Остапович Михайло 382, 416
Острог 44, 51, 79, 122, 140
отаман див. посада, звання (див. також вид професійної діяльності)
Отаман Закордонної зимової станиці українського національного козачого то-

вариства в Північній і Південній Америці, м. Нью-Йорк 244, 394, 424
Оттава, провінція Онтаріо 42, 49
Ощадно-позичкова каса при Українській студентській спілці в м. Брно 375, 411 (див. також Товариство)
Ощадно-позичкове товариство "Взаємопоміч" в Подєбрадах див. Товариство
Ощадно-позичкове товариство "Трудова спілка" в Празі див. Товариство

П

Павленко Микола 55
Павлічук Микола 281
Павлова Олена 75, 256, 259, 260
Павлюк Антін 370, 408
Павлюк Олександр 49
Павлюк Павло 22, 67, 159, 163–166, 168, 182, 186
Падалка Іван 259
Падлецький П. 72
Палієнко Марина 27, 29, 43, 44, 46, 47, 49, 64, 67–69, 80, 138, 139, 169–171, 235, 247, 269, 278, 299, 303
Панін 328
Панкова Людмила 287
Пантилус 266, 436
Панч Петро 260
Панькевич Іван 57, 161, 281, 286, 287
Папакін Артем 47, 142, 143, 291
Папакін Георгій 116
Париж 47, 122, 138, 178, 213, 224, 236, 237, 360, 361, 364, 373, 374, 379, 386, 389, 398, 403, 411, 415, 427, 430–434
Паризька академія мистецтв див. Академія мистецтв
Паризька група товариства бувших вояків армії УНР, м. Париж 386, 434
Паритетна комісія з обміну музейними цінностями між УСРР та РРФСР 90
Партійний архів див. Центральний державний архів громадських об'єднань України
партія
антирадянська 213, 215, 350
Єврейська соціалістична робітнича 225
Центральний комітет 225
Комуністична
Західної України 244
Радянського Союзу 33, 312
України, Центральний комітет 172, 173, 175, 176, 244, 253, 255, 386, 387
політична 35, 50, 55, 135, 190, 196, 198, 213, 215, 283, 285, 341, 350
Революційна українська 213, 216
соціалістів-федералістів 372, 409
Українська комуністична партія (боротьбистів) 223
Українська народно-революційна 365, 432
Українська радикальна 383, 417
Українська революційна у Празі 50, 225
Політичне бюро закордонного комітету 225
Українська соціал-демократична 213, 216, 275, 380, 433
Українська соціал-демократична робітнича 196, 367, 370, 377, 379, 382, 397, 406, 407, 413, 415, 416, 427
Закордонна група в ЧСР, м. Прага 393, 423
Українська соціалістична 275, 369, 407
Українська соціалістів-революціонерів 50, 56, 193, 196, 198, 203, 211, 213, 225, 243, 275, 340, 382, 383, 403, 417
Закордонна організація у Відні 50, 225
Закордонна організація у Празі (Празький відділ Закордонної організації) 212, 225
Закордонний комітет 50, 56, 212
Подєбрадська група 225
Політичне бюро закордонного комітету 50
Пшібрамська група 225
Тарнувська група 225
Центральний комітет 211, 212, 225, 362, 404
Ченстоховська група 225
Українське народне об'єднання 372, 409
Українське національно-демократичне об'єднання 216

Паспортний відділ Білоруської Народної Республіки у м.:
Ревель 178
Гельсингфорс 178
Пащенко Оксана 288
педагог див. вид професійної діяльності
Пеленська Оксана 64, 65, 288
Пелех П. 218
Пенсильванія 43
перекладач див. вид професійної діяльності
перелік фондів див. довідковий (довідково-обліковий) апарат архіву
Пересопницьке Євангеліє див. Євангеліє
Переяславська єпископія див. єпископія
Переяславська ратуша 331
Переяславська угода 123
Переяславський повіт див. повіт
Переяславський полк див. полк
періодичне видання (преса, газета, журнал, бюлетень)
"Архив русской революции" 181
"Боротьба" 397, 427
"Веселка" 292
"Визвольний шлях" 46
"Вісти Музею визвольної боротьби України" 77, 275
"Вістник Союзу українських емігрантських організацій в ЧСР" 292
"Вперед" 380, 433
"Глобус" 291
"Голос табору" 192
"Громадський вісник" 384, 417
"Гуртуймося" 307, 397, 426
"Діло" 291
"Завдання української еміграції" 292
"Земля і воля" 433, 380
"Киевская мысль" 296
"Луна. Прага. Видало троє" 292
"Молоде життя, місячник української академічної молодіжи" 292
"Наступ" 210
"Націоналіст" 210
"Нація в поході" 183
"Наш світ" 292
"Наша Україна" 292
"Нова доба" 363, 397, 426, 431
"Нова Рада" 218
"Нова Україна" 371, 408
"Подєбрадка" 292
"Праці Українського наукового інституту" 183
"Розбудова нації" 237, 389, 420
"Скоб" 292
"Тризуб" 292
"Трудова Україна" 373, 410
"Українська дійсність" 237
"Українська кореспонденція" 383, 417
"Українська трибуна" 358, 430
"Український державник" 183
"Український друкований орган" 387, 435
"Український інженер" 292
"Український студент" 377, 413
"Хліборобська Україна" 183
"Холмська земля" 396, 426
"Nova Doba" 237
"Russunion" 237
Перник 387, 434
персональна характеристика див. оперативна (оперативно-чекістська) розробка
Перша світова війна див. Війна
перша частина див. Відділ
Перший галицький корпус начальної команди Української галицької армії 297
Перший з'їзд славістів-філологів 237
Перший корпус військ Західної області УНР 297
Перший міжнародний конгрес для наукового управління 285, 286
Петербург див. Санкт-Петербург
Петлюра Симон 47, 69, 122, 138, 142, 206, 224, 233, 237, 267, 367, 373, 383, 406, 417, 420, 433
петлюрівська організація (установа, заклад, гурток) див. організація
Петрашевський Дем'ян 385, 418
Петрів Всеволод 204, 240, 378, 414
Петро I 152
Петровський Микола 163

Петроград див. Санкт-Петербург
Петрушевич Євген 126
Пешак Вацлав 166, 167, 170
Пилипчук Пилип 365, 432
писемна україніка див. україніка
письменник див. вид професійної діяльності
Південна Америка 233, 244
Південна Італія див. Італія
Північна Америка 44, 47, 202, 233, 244 (див. також Сполучені Штати Америки)
Підготовчий конгресовий комітет за кордоном для скликання Всеукраїнського національного конгресу див. Комітет
Підкарпатська Русь 226, 233, 283, 302, 359, 402 (див. також Закарпатська Україна; Карпатська Україна)
підполковник див. посада, звання (див. також вид професійної діяльності)
Пількевич Семен 157, 172, 217, 224, 226, 237, 262
Піскун Валентина 56, 79
Піщаний Олег 45
план роботи 70, 71, 157, 169, 176, 189, 196–198, 200, 201, 204, 206–208, 210–213, 217–219, 227, 230–232, 243, 249 (див. також звіт про роботу)
Пласт 224 (див. також організація)
повіт
  Коломийський 223
  Новоушицький 415
  Переяславський 327
  Станіславський 223
повітовий суд 325, 332
  Житомирський 332
  Кам'янець-Подільський 332
  Київський 332
  Одеський 332
  Полтавський 331, 332
  Харківський 84, 332
  Чернигівський 332
Подани Вацлав 53, 58, 282
Подєбради 10, 28, 52, 157, 165, 196, 199, 200, 203, 210, 212, 216, 221, 224, 225, 227, 233, 234, 240, 243, 255, 266, 270, 286, 292, 293, 366, 368–372, 374, 375, 377, 380–383, 389, 392, 394, 395, 397, 405–407, 409–415, 417, 420, 421, 423, 425, 426
"Подєбрадка" див. періодичне видання
Подєбрадська група Української партії соціалістів-революціонерів див. партія
Подєбрадська філія Української селянської спілки див. Філія
Подільська губернія див. губернія
Подільський союз кооперативів в Тернополі 235
поет див. вид професійної діяльності
Пожарський Сергій 259
Познань 380, 433
покажчик 69, 74, 95, 99–102, 134, 137, 154
  архівний 94, 299
  бібліографічний 10, 94, 149
  документів 57, 67, 298
політик див. вид професійної діяльності
політична партія див. партія
Політичне бюро закордонного комітету Української партії соціалістів-революціонерів див. партія
політичний діяч див. вид професійної діяльності
Політичне бюро закордонного комітету Української революційної партії у Празі див. партія
полк
  Гадяцький 324, 330
  Київський 324, 326, 329, 330
  Лубенський 324, 328–330
  Миргородський 324, 328–330
  Ніжинський 324, 326, 329
  Переяславський 324, 326, 328, 330
  Полтавський 324, 326, 329, 330
  Прилуцький 324, 328, 329
  Стародубівський 324, 326, 329
  Чернігівський 324, 329
полковник див. посада, звання (див. також вид професійної діяльності)
полоніка 17, 106, 126, 153
Полонська-Василенко Наталя 45, 122, 367, 405

Полтава 54, 370, 408
Полтавська губернія див. губернія
Полтавський повітовий суд див. повітовий суд
Полтавський полк див. полк
Полтавський університет див. університет
Польова дирекція залізниць України 358, 429
Польща (Польська Республіка; Річ Посполита; Польська Народна Республіка) 33, 36, 46, 47, 50, 55, 56, 67–69, 91, 93, 100, 113, 115, 117, 119, 121, 124, 126, 138, 139, 142, 144–146, 152, 153, 163, 178, 190, 191, 193, 198, 199, 204, 212, 213, 215, 216, 218, 224–226, 228, 239, 240, 264–266, 270, 277, 278, 283, 285, 297, 300, 303, 316, 355–360, 363–366, 368, 373, 378–381, 383, 385, 387, 388, 394, 401–404, 406, 410, 415, 416, 418, 424, 428–434
Попель-Сулима Іван 438
Порохівський Гнат 142
Портнов Андрій 47
поручик див. посада, звання (див. також вид професійної діяльності)
порцеляна 335
посада, звання (див. також вид професійної діяльності)
  аташе 296
  викладач (лектор) 54, 266, 292, 368, 377, 378, 397, 406, 414, 415, 427
  віце-директор 355, 428
  генерал 160, 169, 207, 217, 354, 361, 373, 378, 381, 383, 397, 399, 410, 414, 417, 426, 428, 434, 435
  генеральний секретар 83, 356, 382, 416, 419, 428
  голова 22, 61, 140, 142, 151, 163, 167, 191, 224, 262, 319, 320, 331, 356, 361, 362, 365, 367, 369, 370, 372, 373, 377, 381, 382, 387, 389, 390, 394, 395, 397, 403, 406, 408–410, 413, 414, 416, 419, 421, 424–426, 428, 432–434
  декан 240, 365, 404
  доцент 375, 383, 390, 397, 412, 413, 417, 421, 426
  комендант 378, 397, 414, 426
  міністр 160, 183, 206, 207, 286, 325, 326, 331, 356, 365, 382, 402, 416, 428
  отаман 233, 244, 329, 367, 394, 406, 424
  підполковник 371, 377, 382, 408, 413, 416
  полковник 142, 356, 365, 375, 411, 428, 432
  поручик 297
  посол 367, 398, 406, 427
  президент 8, 125, 140, 150, 367, 387, 405, 409
  проректор 214, 365, 404
  професор 51, 140, 191, 210, 220, 235, 285, 286, 296, 356, 362, 365–367, 370, 372–374, 378, 379, 382, 383, 385, 390, 391, 394–397, 402–409, 411, 414–419, 421, 422, 424–426, 433, 434
  радник 167, 367, 398, 406, 427
  ректор 214, 227, 240, 286, 370, 372, 396, 408, 409, 426
  референт 384, 418
  секретар 214, 291, 320, 364, 377, 386, 392, 404, 419, 422, 434
  службовець (урядовець) 8, 270, 323, 327, 330, 357, 359, 375, 381, 382, 402, 412, 415, 416, 429
  сотник 297, 359, 375, 378, 402, 411, 414, 418
  член Центрального комітету 362, 363, 365, 367, 370, 377, 382, 397, 403, 404, 406, 408, 413, 416, 427, 432
посвідчення див. документ
посол див. посада, звання (див. також вид професійної діяльності)
Посольство 226, 227 (див. також Місія; Представництво)
  Австрійської Республіки в Україні 363
  Української Держави в:
    Австро-Угорщині 358, 402
    Німеччині 357, 429
    Фінляндії 359, 402
    Української Народної Республіки 58, 172, 210

в Австрії 404
в Німеччині 50, 364, 391, 404, 422
в Фінляндії 402
Потульницька-Сидорчук Таїсія 53
Потульницький Володимир 46
Починок Тимотей 369, 407
Правління видавничого кооперативу "Спілка українського друкарства" у м. Тарнув 378, 433
правознавець див. вид професійної діяльності
Православна богословська академія 367, 406
Празька академія мистецтв див. Академія мистецтв
Празька весна 176
Празька літературна школа 58
Празька філія Української селянської спілки, м. Прага див. Філія
Празький відділ Комітету по будівництву госпіталю при товаристві "Народна лічниця" див. Відділ
Празький лінгвістичний гурток 286
Пракулевіч Уладзімір 298
"Праці Українського наукового інституту" див. періодичне видання
представник Всеросійського єврейського громадського комітету в США 225
Представництво Білоруської Народної Республіки в м.:
Ревель 178
Гельсингфорс 178
президент див. посада, звання
Президіальна канцелярія Диктатора ЗУНР, м. Відень див. Канцелярія
Пресове бюро "Українська культура" в Подєбрадах див. Бюро
Прикарпаття 265
Прилуцький полк див. полк
Приходько Віктор 368, 406
Приходько Людмила 42
провенієнції принцип 37
Провінціалат Ордену Василіан у Галичині 218
Прокопенко Микола 172
проректор див. посада, звання
Проскурів 355, 401
проспект див. документ
Протекторат Богемії і Моравії 10, 73, 110, 379, 414
професор див. посада, звання
Проценко Людмила 259
Пряшев 64, 142, 174, 175, 177, 280, 290, 293
Пряшівський краєзнавчий музей див. Музей
Пряшівщина 64, 280, 293
публіцист див. вид професійної діяльності
публічна бібліотека див. Бібліотека
Пулюй Іван 238
путівник див. довідковий (довідково-обліковий) апарат архіву
Пшеничний Гордій 24, 26, 67, 68, 163–166, 168, 173, 174, 184, 186
Пшібрам 225, 372, 376, 409, 412, 413
Пшібрамська група Української партії соціалістів-революціонерів див. партія
Пшібрамська філія Української селянської спілки, м. Пшібрам див. Філія

Р

Рада
Амурська українська в Нікольсько-Уссурійську 237
Армійська гонорова ордена "Залізного Хреста" УНР 356, 429
Білоруська у Празі 177, 298
виборних російського концентраційного табору Суем в м. Верден 356, 428
міністрів 69, 70, 219, 224, 227, 230, 235, 237, 241–244, 246, 253, 254, 306
Головна еміграційна в Парижі 361, 403
Народна українська в Празі 203, 383, 417
народних комісарів 22, 159, 170
народних міністрів УНР 382, 416
представників українського студентства в еміграції, м. Ченстохова 364, 432
республіки УНР 368, 382, 406, 434

Українська національна жіноча 373, 410
Української Народної Республіки, м. Тарнув 364, 404
української православної парафії в м. Подєбрадах 233, 394, 424
Радіон Степан 49
Радл Еманоел 286
радник див. посада, звання (див. також вид професійної діяльності)
Радянська армія див. Армія
Радянська імперія див. імперія (див. також Союз Радянських Соціалістичних Республік)
Разумовський Кирило 328
Раштат 244, 392, 423
Ревізор військових місій УНР за кордоном 361, 431
Революційна українська партія див. партія
редактор див. вид професійної діяльності
Редакція
бюлетеня "Russunion" в м. Прага 237
газети
"Вісник УПСР" 50
"Вперед" 380, 433
"Нова доба" 363, 397, 426, 431
"Українська дійсність" 237
часопису (журналу, тижневика)
"Громадський вісник" 417, 484
"Гуртуймося" 397, 426, 307
"Земля і воля" 380, 433
"Нова доба" 237
"Нова Рада" 218
"Нова Україна" 371, 408
"Розбудова нації" 237, 389, 420
"Тризуб" 224, 361, 431
"Трудова Україна" 410, 373
"Українська кореспонденція" 383, 417
"Український студент" 377, 413
"Холмська земля" 396, 426
Реєстр української рукописної книги 103
реєстр фондів див. довідковий (довідково-обліковий) апарат архіву
режисер див. вид професійної діяльності
Райхскомісаріат "Україна" в м. Рівне 198, 220, 255
реконструкція 11, 12, 50, 64, 69, 70, 74, 77, 79, 139, 154, 156, 279, 295, 299, 300, 303, 304, 354, 400
ректор див. посада, звання
релігійна організація (установа, заклад, гурток) див. організація
реституція 33, 59, 88, 90, 113, 119, 123, 124, 126, 151, 152
референт див. посада, звання
Рєпнін 328
Ржевніце 220, 222, 234, 275, 292, 378, 386, 414, 419
Рибинський М. 219
Рильський Максим 260
Рим 49
Ричков Петро 46, 68, 146
Рівне 198, 355, 401
рідкісна книга див. книга
Ріпка Ян 220
Рогатин 265, 435
"Розбудова нації" див. періодичне видання
Розенберг Альфред 212, 255
розсекречування 10, 129, 254, 255, 269
розсип 178, 183, 185, 189, 192, 198, 201, 204, 206, 208, 210, 212, 213, 215–219, 224–227, 230, 233, 236, 240, 256, 268, 277–279, 288–290, 302, 339–346, 348, 353, 355, 387, 388, 437, 442
Розумний Ярослав 41
Романовський Віктор 319
Романовський Ростислав 42
Росархів 108
Російська академія наук див. Академія наук
Російська армія див. Армія
Російська імперія див. імперія
Російська публічна бібліотека див. Бібліотека
Російський державний архів військово-морського флоту (Центральний державний архів Військово-Морського флоту СРСР) 100, 126
Російський державний архів давніх актів (Центральний державний архів давніх

актів СРСР; "Древлехранилище" Московського відділення Центрального історичного архіву РРФСР; Московський архів Міністерства юстиції; Московський головний архів Міністерства іноземних справ) 84, 87–89, 92, 152, 323–325, 332, 333
Російський державний архів економіки 147
Російський державний архів науково-технічної документації (Російський державний науково-технічний архів) 126
Російський державний історичний архів (Центральний державний історичний архів СРСР) 171
Російський закордонний історичний архів див. Архів
росіка 17, 27, 30, 31, 43, 46
Росія (Великоросія; Російська імперія; Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка; Російська Федерація) 17, 18, 30–33, 36, 40, 44, 48–50, 58, 62, 83–93, 96, 98–100, 102, 107, 108, 111, 113, 115, 117, 125, 127, 128, 134, 138, 144, 145, 147, 149, 152, 153, 159, 167, 179, 268, 282, 312, 313, 316, 317, 319, 321, 322, 325–327 (див. також Союз Радянських Соціалістичних Республік)
Ростов-на-Дону 360, 430
Рубач Михайло 163
Рудницький Степан 73, 290, 439
рукописна книга див. книга
Румунія (Королівство Румунія) 36, 55, 68, 91, 101, 113, 124, 126, 142, 152, 163, 193, 283
Рум'янцев-Задунайський Петро 327, 333
Рум'янцевський музей див. Музей
Рум'янцевський опис Малоросії 90
Русов Юрій 240, 395, 425
Русова Софія 54, 174, 373, 410
"Russunion" див. періодичне видання
Руська (Волинська) метрика див. Метрика
Руханкове товариство
"Січ" в Подєбрадах див. Товариство
"Сокіл" у Львові див. Товариство
"Український сокіл" в Подєбрадах див. Товариство
Рясний Валентин 22, 160, 163, 170

С

Савка Мар'яна 56
Савченко Сергій 160
Саган Галина 79
Садовський Валентин 48, 160, 161
Садовський Микола 289, 290, 293, 385, 418
Саєвич Микола 72
Саламаха Ігор 79
Салтовська канцелярія див. Канцелярія
Самара 126
Самбірський філіал Львівського обласного державного архіву 235
Санкт-Петербург 83, 84, 107, 109, 149, 179, 320, 321
Сапицький Віктор 381, 415
Сварник Галина 47, 149
Свидник 48, 61, 177, 280, 281, 303
світлина див. документ
Свобода Е. 286
"Связь" див. періодичне видання
Себта Тетяна 45
секретар див. посада, звання (див. також вид професійної діяльності)
Секція студентів-агрономів і лісників при Українській академічній громаді в Празі 376, 412
Сенат 84, 211, 319, 321, 326, 332
Сенченко Микола 93
Сеньчук Володимир 48
Серада Янка 178
Сербія 117
Середа Антін 259
Середа Михайло 365, 432
Середня Азія 100
Сибірський Приказ 321, 324
Сидорчук Таїсія див. Потульницька-Сидорчук
Симоновський (Сімоновський) Петро 327
Синод 319, 321
Синодальна типографія 84

Сівський стіл див. стіл
сільськогосподарська організація (установа, заклад, гурток) див. організація
Сімович Василь 54, 66, 214
Сірий див. Тищенко Юрій
Сірко Іван 329
Сірополко Степан 54, 76, 286–288, 290, 441
січ 265
Січинський Володимир 43, 52–54, 286, 290, 440
січова організація (установа, заклад, гурток) див. організація
Січові стрільці див. Українські січові стрільці
скан 152, 337 (див. також мікрофільм)
Скандинавія 359, 402
“Скоб” див. періодичне видання
Сковорода Григорій 84, 328, 392, 423
Скоріна В. 160, 217
Скоропадський Іван 331
Скоропадський Павло 399, 435
Скорупський Петро 122
скульптор див. вид професійної діяльності
славіка 43, 44
Славінський Максим 160, 161, 240
Сладек Зденек 58
Слобідська Україна 325
Словаччина 10, 26, 60, 64, 76, 113, 115, 124, 126, 174, 177, 250, 280, 283, 290, 291
Слов’янська бібліотека див. Бібліотека
Слов’янський архів див. Архів
Слов’янський інститут див. Інститут
Служба безпеки України див. Галузевий державний архів Служби безпеки України
службовець див. посада, звання
Слюсаренко Федір 390, 421
Смаль-Стоцький Степан 43, 211
СМЕРШ 160, 162, 170, 171, 349, 351, 352
солдат див. вид професійної діяльності
Сополига Мирослав 64, 280, 281
сотник див. посада, звання
Софія 389, 420
Сохань Павло 93
Соціалістична ліга нового сходу в Празі 213, 378, 414
Союз
  визволення України 142, 265, 369, 392, 423, 433
  відродження українського студентства 365, 404
  гетьманців-державників 356, 428
  інженерів і техніків українських емігрантів в Польщі 227, 292, 387, 435
  підкарпатських російських студентів в Празі 392, 422
  українських
    емігрантських організацій 233, 240, 292
    комбатантів 224
    організацій 363, 381, 416, 431
    студентів-емігрантів в Німеччині, м. Берлін 363, 431
    студентських громад 363, 431
    студентських організацій в Німеччині та м. Данциг 391, 422
  українського сокільства за кордоном 389, 420
  українців 46
  Центральний українського студентства в Празі 193, 375, 411
Союз Радянських Соціалістичних Республік 11, 22, 27–29, 31, 33, 35–37, 41, 44, 50, 58, 59, 62, 66–68, 70, 74, 89–91, 96, 97, 100, 107–109, 128, 130, 149, 159, 160, 163, 165–173, 175, 176, 178, 180, 181, 183, 187, 191–196, 206, 208–210, 219, 224–226, 237, 238, 240, 247, 249, 250, 251, 254, 255, 275, 293, 305, 306, 312, 313, 316–318, 322, 350, 351
спеціальна документація див. документ
Спеціальна комісія з репарацій 159
Спеціальний відділ таємних фондів див. Відділ
спецповідомлення див. оперативна (оперативно-чекістська) розробка

спецслужби 11, 12, 28, 29, 50, 80, 181, 194, 202, 206, 246, 266, 267, 280, 295, 296, 306
спецфонд 21, 157, 194, 219, 220, 230
спецхарактеристика див. оперативна (оперативно-чекістська) розробка
спецчастина 223, 233, 260 (див. також Відділ таємних фондів)
список див. оперативна (оперативно-чекістська) розробка
список-довідник див. оперативна (оперативно-чекістська) розробка
список фондів див. довідковий (довідково-обліковий) апарат архіву
Співдружність Незалежних Держав 111, 147, 152
Спілка
архівістів України 101
визволення України 244, 367, 406, 436
"Вільна громада" 375, 412
Всеукраїнська
Військових інвалідів УНР 358, 402
діячів місцевих народних самоврядувань в мм. Ченстохова, Тарнув 394, 424
Дніпровська споживчих товариств і об'єднання центральних українських кооперативних спілок за кордоном в Парижі 398, 427
журналістів України 242
письменників України 142, 151
професорів Української господарської академії 210, 220, 285, 366, 405
українських
журналістів та письменників у Відні 390, 421
лікарів в Празі 240, 286, 392, 423
пластунів-емігрантів 384, 418
учителів-емігрантів з України в Празі 393, 424
Спільна архівна спадщина 147, 152, 153
Споживче ощадне товариство "Україна" при студентських громадах Української господарської академії в Подєбрадах див. Товариство
Споживче товариство "Основа" при кооперативних курсах Української селянської спілки в Йозефові див. Товариство
Споживчо-виробниче кооперативне товариство "Українська Самопоміч" в Празі див. Товариство
Сполучені Штати Америки 43–45, 68, 78, 79, 91, 94, 95, 107, 108, 113, 115, 121, 122, 124, 138–140, 142, 144, 145, 147, 224, 225, 268, 277, 278, 283 (див. також Північна Америка)
спортивна організація (установа, заклад, гурток) див. організація
Спортивний клуб "Запоріжжя" у Варшаві 389, 421
справа-спостереження 70
справа фонду див. довідковий (довідково-обліковий) апарат архіву
Срєбрно-Скала 376, 413
Срєбрно-Скальська філія Української селянської спілки, м. Срєбрно-Скала див. Філія
Срібняк Ігор 146
Сталін Йосип 159, 165, 171, 222
Стамбул 8
Станіслав 223, 379, 415
Станіслав Август Понятовський 153
Станіславський повіт див. повіт
Старов Г. 195, 207
стародрук див. книга
Стародубівський полк див. полк
Стебницький Петро 17, 18
Стелецький Борис 399, 435
Степченко Ольга 18
Стеценко Кирило 291
Стешенко Іван 83
Стешко Федір 287
стіл
Білгородський 84, 321
Севський (Сівський) 321
Стокгольм 149, 359
Стратен В. 332
Страхов Адольф 259
Стрельський В'ячеслав 22, 23, 71, 163, 164, 170, 183, 184, 187, 191, 200

Стрий 379, 415
Стрнадел Йозеф 174
Строкач Тимофій 207
Струхманчук Яків 259
Студентське товариство українських правників, м. Прага див. Товариство
“Студіон” 50, 69
Студія пластичного мистецтва в Празі 258, 390, 421
Стус Олександр 375, 412
суддя див. вид професійної діяльності
Судова комісія для ведення процесу в справі вбивства голови Директорії і головного отамана військ УНР Петлюри в Парижі див. Комісія
Судова Палата 319, 325
Суми 385, 418
супровідна документація див. документ
Сухобокова Ольга 54, 79
Східна Словаччина див. Словаччина
Східноєвропейський дослідний інститут ім. В. К. Липинського див. Інститут

Т

табір для інтернованих українців
  Александрув 357, 360, 402, 429, 430
  Вадовіце 357, 429
  Йозефов 55, 301, 359, 361, 387, 403, 430, 434, 435
  Каліш 357, 429
  Кассіно 394, 424
  Кніттельфельд 265
  Ланьцут 357, 402, 429
  Ліберець 265, 297, 435, 437
  Німецьке Яблонне 240, 265, 359, 403, 436
  Пікуліці 357, 429
  Раштат 244, 392, 423
  Стшалково 357, 360, 429, 430
  Тухля 360, 430
  Фрайштадт 244, 265, 392, 423, 435, 437, 438
  Щепьорно 357, 358, 360, 402, 403, 429
Тарнув (Тарнов) 47, 204, 225, 226, 233, 355–358, 364–366, 368, 378, 381, 387, 390, 393, 394, 401, 404, 416, 421, 423, 424, 428, 429, 432–434
Тарнувська група Української партії соціалістів-революціонерів див. партія
Тарнувське місцеве бюро поштово-телеграфних службовців УНР див. Бюро
Тарнувський відділ Українського товариства Червоного Хреста див. Відділ
Ташані 327
Ташкевич, сотник 297
театр 142, 283, 284, 293, 438
Теліга Олена 57, 67, 214, 267, 299, 436
Тельвак Віталій 47
тематична довідка див. оперативна (оперативно-чекістська) розробка
Темірова Надія 49
Тернопіль 235, 265, 436
Тесленко Михайло 25, 157, 231, 232, 238, 239, 241
технологічна документація див. документ
Тимошенко Володимир 398, 427
Тимошик Микола 47
Тимченко Микола 370, 408
Тисовський Олександр 211, 212
Тищенко Юрій (Сірий) 142, 204, 210, 367, 405
Ткаченко Михайло 333, 368, 406
Товариство
  Агрономічне при Українській господарській академії в Подєбрадах 366, 405
  “Білоруська Рада” 398
  білоруське 283
  бувших вояків армії УНР у Франції 360, 430
  вірменське 283
  “Гурток українців з Галичини та Буковини в Ростові-на-Дону” 360, 430
  Донське споживче “Основа”, м. Прага 237
  допомоги
    емігрантам з України 203, 362, 431
    українській шкільній молоді в таборах інтернованих у Польщі 357, 429

Драматично-музичне ім. І. П. Котляревського в таборі інтернованих українців у м. Фрайштадт 437
Етнографічне Підкарпатської Русі 359, 402
Історичне 43
Кам'янецьке "Просвіта" 296
колишніх військовослужбовців армії УНР у Франції 224
Кооперативне сільськогосподарське "Грунт" в Йозефові 371, 409
Кредитне "Україна" при кооперативній школі в Йозефові 369, 407
"Молода громада" у Львові 363, 431
"Молодий кооператор" при Український селянській спілці в Празі 369, 407
"Освіта" в м. Тарнув 393, 423
охорони
воєнних могил в Рогатині 265, 435
пам'яток історії та культури України 101
українських історичних пам'яток за кордоном 383, 417
Ощадно-позичкове
"Взаємопоміч" в Подєбрадах 374, 411
"Трудова спілка" в Празі 371, 408
підтримки українських шкіл в ЧСР в Празі 286
"Поміч українським жінкам та дітям" при Українській господарській академії в Подєбрадах 380, 415
прихильників:
Українського вільного університету в Празі 212, 285
Української господарської академії 220, 291, 366, 405
приятелів:
Української гімназії в м. Ржевніце 378, 414
Української господарської академії в ЧСР 286
української пісні в Празі 286
"Просвіта" в:
Празі 389, 420
Ужгороді 390, 421
Руханкове
"Січ" в Подєбрадах 390, 421
"Сокіл" у Львові 390, 421
"Український сокіл" в Подєбрадах 389, 420
"Союз українок" УНР 357, 429
Споживче "Основа" при кооперативних курсах Української селянської спілки в Йозефові 371, 409
Споживче ощадне "Україна" при студентських громадах Української господарської академії в Подєбрадах 369, 407
Споживчо-виробниче кооперативне "Українська Самопоміч" в Празі 370, 408
Студентське українських правників, м. Прага 373, 410
"Українська громада" в Празі 386, 434
"Українська рідна школа в ЧСР", м. Прага 240, 393, 423
"Українська хата" при Українському громадському комітеті в Празі 410, 374
українських
абсольвентів високих шкіл в ЧСР 391, 422
економістів в Подєбрадах 380, 415
інженерів в ЧСР 286, 292, 378, 414
письменників та журналістів в Празі 286
студентів агрономії "Рілля" в Празі 388, 420
студентів-пасічників при Українській господарській академії в Подєбрадах 376, 412
українців при університеті Альберта у м. Кенігсберг (Німеччина) 393, 423
Фотографічне "Світло" організації інтернованих українців у Фрайштадському таборі 435
Томашівський Степан 47
Топішко Ніна 60, 264
Торгова фірма "Карл Фюрнстенберг і сини" 365, 432

Торонто, провінція Онтаріо 41, 42, 146
Трансністрія 193
Трахтемирівський монастир див. монастир
“Тризуб” див. періодичне видання
Троппау див. Опава
Трощинський Володимир 52
“Трудова Україна” див. періодичне видання
Туреччина 96, 101, 113, 138
Тухля

У

Угорщина 36, 49, 91, 96, 101, 117, 126, 145, 147, 152, 228, 242, 316, 358, 359, 402, 403 (див. також Королівство Угорщина; Австро-Угорська імперія)
Удалова-Гужева Я. 242
Ужгород 226, 233, 384, 418, 421
Ужгородська жупа 226
Узбекистан 147
україніка 18, 19, 28, 30, 31, 36–38, 40, 41, 43–47, 49, 68, 69, 78, 79, 83, 86–88, 90–103, 110–113, 115–121, 123, 124, 126, 127, 134, 136–143, 146, 150–156
автентична 34, 37, 130, 138
Археографічна 110
архівна 7, 8, 10–12, 15, 18–20, 30, 34, 36, 38–42, 44–49, 67, 68, 76, 78, 79, 81, 83, 84, 86, 87, 89, 90, 92–97, 99, 111–115, 117, 119, 121, 123, 125–151, 153–156, 298, 304–307, 311, 322, 335
архівна еміграційна 7, 8, 11, 40, 41, 43, 45–50, 62–64, 68, 69, 74, 116, 124, 130, 137, 142, 150, 151, 159, 181, 270, 303
архівна імперська 8, 46, 49, 124, 130, 142, 152
архівна та рукописна 19, 81, 93, 94, 97–99, 102, 103, 105, 106, 134
бібліографічна 21, 48
бібліотечна 17, 20, 21, 44, 79, 87, 138, 142, 151, 305
дипломатично-урядова 8
зарубіжна 21, 29, 68, 97, 111, 125–127, 141, 154, 156, 279, 290, 298, 299
зарубіжна архівна 19, 20, 29, 31, 41, 42, 113, 117, 125–127, 131, 133, 149, 156
зарубіжна бібліотечна 21
історична 34, 37, 130, 138
модерна 34, 37, 130, 138
музейна 151
писемна 93, 94, 98
Українська автокефальна православна церква 361, 430
Українська академічна громада 203, 210, 213, 234, 281, 297, 374, 411
Українська академічна громада і товариство, м. Брно 275, 281, 388, 420
Українська американська асоціація університетських професорів 140
Українська архівна енциклопедія 20, 27, 43–47, 67, 79, 138, 139
Українська бригада в м. Німецьке Яблонне 240, 359, 403, 436
Українська військова організація 388, 435
Українська військова ліквідаційна комісія у справах полонених і інтернованих в Речі Посполитій Польській див. Комісія
Українська військово-санітарна місія в справах українських полонених у Німеччині 275
Українська вільна академія наук 43, 44, 122, 123, 372, 387, 409, 419
Українська всесвітня координаційна рада 142
Українська галицька армія 265, 268, 297, 360, 378, 384, 397, 414, 418, 425, 426, 430, 437 (див. також армія)
Українська гімназія в Берегові див. гімназія
Українська господарська академія (в Подєбрадах) 142, 203, 206, 210, 212, 224, 227, 240, 243, 270, 285, 286, 291, 293, 362, 366, 368, 369, 375–377, 380, 381, 383, 395, 404–406, 410, 412–417, 420, 425, 426
Українська греко-католицька парохія 210
Українська греко-православна церква (Канада) 48

Українська громада 204, 234, 374, 386, 389, 411, 420, 434
Українська громада студентів з Волині, Холмщини, Полісся та Підляшшя, м. Прага 398, 427
Українська Держава (Гетьманат) 193, 209, 357–359, 369, 387, 402, 419, 429, 433
“Українська дійсність” див. періодичне видання
Українська драматична студія в Празі 392, 422
Українська жіноча спілка в Чехословаччині 381, 416
Українська жіноча спілка допомоги козаку, м. Тарнув 381, 416
Українська загальна енциклопедія 396, 397, 426
Українська комісія при Виборзькому губернаторстві 238
Українська комуністична партія (боротьбистів) див. партія
“Українська кореспонденція” див. періодичне видання
Українська ліга для союзу народів в Празі 386, 419
Українська Народна Республіка 34, 47, 49, 50, 57, 58, 135, 172, 174, 192, 193, 196, 198, 199, 201, 204, 209, 210, 212, 218, 224–227, 237, 268, 270, 275, 283, 287, 296, 297, 299, 319, 354–368, 371–375, 377, 378, 381–384, 388, 389, 391, 395–398, 401–406, 408–418, 421, 422, 425–432, 434, 435 (див. також Канцелярія Директорії УНР, Директорія УНР)
Українська народно-революційна партія див. партія
Українська національна жіноча рада див. Рада
Українська Національна Рада в Петрограді 83
Українська партія соціалістів-революціонерів див. партія
Українська повстанська армія див. Армія
Українська православна церква у:
Канаді 48
США 43
Українська радикальна партія див. партія
Українська Радянська Соціалістична Республіка 10–12, 22, 25, 27, 29, 58, 59, 61, 67, 68, 74, 78, 91, 132, 163, 167, 169, 171, 173, 178, 180–181, 183, 185, 186, 188, 190, 193–195, 198, 201, 206–209, 215, 222, 223, 225, 226, 233, 238, 241, 242, 244, 247, 251, 253–256, 259, 266, 275, 277, 299, 301, 305, 344, 345, 348, 349
Українська революційна партія у Празі див. партія
Українська революція (Визвольні змагання) 7, 8, 11, 35, 38, 77, 86, 135, 153, 177, 194, 195, 244, 269, 277, 286, 287, 304, 305, 311
Українська республіканська капела за кордоном 204, 379, 415
Українська реформована реальна гімназія див. гімназія
Українська секція Масарикової ліги проти туберкульозу в Празі 383, 417
Українська селянська спілка 211, 215, 220, 290, 369, 376, 377, 413
Українська соціал-демократична робітнича партія див. партія
Українська соціал-демократична партія за кордоном див. партія
Українська соціалістична партія див. партія
Українська спілка ім. І. Мазепи в Празі 390, 421
Українська студентська громада ім. Г. Сковороди в Празі 392, 423
Українська студентська громада у м.:
Варшава 363, 431
Мельник 372, 409
Ченстохова 373, 410
Українська студентська спілка в Празі 373, 410
“Українська трибуна” див. періодичне видання
Українська установа довір’я в Німеччині 46, 210
Українська Центральна Рада (Центральна Рада) 83, 192, 193, 199, 239, 356, 361–363, 365, 367, 372, 373, 379, 382, 387,

395, 397, 403, 405, 406, 409, 410, 415, 416, 419, 425, 428
Українське академічне товариство торговців "Велес" в Празі 393, 423
Українське бюро преси в Берліні 243, 363, 404
Українське видавництво 169, 171 (див. також видавництво)
"Вільна спілка" 243, 371, 409
"Пробоєм" 192, 203, 384, 418
"Східно-Європейська кореспонденція" 218, 363, 431
Юрія Тищенка 210
Українське видавниче товариство "Дзвін" 376, 412
Українське військово-історичне товариство 391, 422
Українське військово-наукове товариство в Празі 240
Українське генеральне консульство в Цюриху див. Консульство
Українське допомогове бюро, Прага див. Бюро
Українське історико-філологічне товариство в Празі 52, 54, 210, 240, 261, 390, 421
Українське історичне товариство 122
Українське народне об'єднання див. партія
Українське національно-демократичне об'єднання див. партія
Українське педагогічне товариство в Празі 392, 423
Українське правниче товариство в Празі 286, 368, 407
Українське Православне Братство імені В. Липківського 142
Українське православне братство імені святих Кирила та Мефодія 364, 432
Українське пресове бюро
у Відні 391, 422
при Українській дипломатичній місії у Швейцарії 369, 433
Українське співоче товариство ім. М. Леонтовича, м. Прага 388, 420
Українське студентське об'єднання "Чорноморе" в м. Познань 380, 433
Українське телеграфне агентство Української Держави 369, 433
Українське товариство аматорів малярської справи 366, 432
Українське товариство допомоги емігрантам з України у Львові 203, 362, 431
Українське товариство допомоги студентам українцям, м. Варшава 388, 420
Українське товариство прихильників Ліги Націй в Парижі 237, 361, 366
Українське товариство "Просвіта" в м. Моравська Острава 375, 412
Українське товариство соціалістичної молоді "Вільна громада" в Пшібрамі 372, 409
Українське товариство "Студентська поміч" 438
Українське хорове товариство в м. Тарнув 364, 432
Український академічний автоклуб в Празі 393, 423
Український академічний комітет 286
Український академічний співочий гурток "Трембіта" в Празі 388, 420
Український академічний хор в Празі 388, 420
"український буржуазний націоналіст" 12, 23, 25, 28, 30, 199, 206, 212, 213, 224, 239, 242–244, 247, 290
Український видавничий фонд 210
Український військовий табір 435
Український вільний університет 29, 45, 51–54, 116, 142, 165, 169, 203, 204, 210–213, 216, 217, 220, 227, 234, 240, 247, 261, 270, 271, 285, 286, 293, 296, 362, 365, 367, 368, 370, 372, 377, 379, 382, 383, 387, 390, 394, 395, 404, 406–410, 415–417, 419, 421, 424, 425
Український воєнно-історичний інститут 251
Український генеральний військовий комітет 373, 410

Український громадський видавничий фонд в Празі 220, 367, 405
Український громадський допомоговий комітет 213, 388, 420
Український громадський комітет 54, 191–193, 199, 203, 211, 213, 220, 244, 247, 286, 296, 340, 367, 392, 405, 423
Український гурток геологічних студій в Празі 376, 412
Український гурток ім. Драгоманова в Болгарії, м. Перник 387, 434
“Український державник” див. періодичне видання
Український дитячий притулок 368, 378, 406, 414
Український допомоговий комітет у Львові 213
Український дослідний і документаційний центр в Нью-Йорку 44
“Український друкований орган” див. періодичне видання
“Український інженер” див. періодичне видання
Український інститут громадознавства в Празі 29, 200, 213, 216, 220, 221, 296, 366, 373, 384, 405, 410, 418
Український історичний кабінет див. Архів
Український клуб-читальня в Тарнуві, м. Тарнув 387, 434
Український кодекс 97, 99
Український комітет в м.:
Варшава 46
Лондон 438
Український комітет допомоги
біженцям з України і їх родинам у Варшаві 381, 416
голодуючим на Україні 377, 413
Український курінь в Празі 378, 414
Український музей в Нью-Йорку 44
Український музей та бібліотека в Стемфорді 44
Український науковий інститут у:
Берліні 47, 116, 238, 261, 286, 387, 419
Варшаві 183, 218
Празі 286
Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства див. Інститут
Український національний архів-музей (музей-архів) див. Музей-Архів
Український національний музей у Чикаго 44
Український національний театр 142, 293
Український національно-державний союз 428
Український педагогічний інститут (Український високий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова) 52, 54, 203, 210, 213, 214, 216, 261, 286, 288, 291, 368, 370, 372, 373, 378, 380, 390, 395, 396, 406, 408–410, 414, 415, 421, 425
Український правничий з’їзд в Празі 382, 416
Український республікансько-демократичний клуб в Празі 421, 390
Український робітничий університет 200, 203, 216, 220, 221, 366, 405
Український селянський парламентарний союз 366, 433
Український соціалістичний клуб в Празі 377, 413
Український соціологічний інститут 29, 200, 203, 405
Український союз студентів-емігрантів з північно-західних земель України, м. Прага 370, 374, 408, 411
“Український студент” див. періодичне видання
Український студентський спортивний клуб в Празі 374, 411
Український техніко-господарський інститут (заочного навчання) 28, 169, 203, 210, 212, 216, 281, 292, 372, 374, 409, 410
Український центральний комітет 204, 379, 415
Український шкільний комітет в м. Новоград-Волинський 235

Українські матуральні курси при Українській господарської академії 210, 220, 221, 366, 405
Українські січові стрільці (Січові стрільці) 34, 35, 37, 39, 225, 246, 265, 436
Українсько-російський відділ соціалістичної партії в Детройті 1911–1917 рр. 225
Ульяновська Світлана 52
Ульяновський Василь 52, 94, 97, 98, 105, 154
університет (див. також Масариків університет)
Альберта (Німеччина) 423
Альбертський (Канада) 42, 68
Берлінський 398, 427
Варшавський 387, 419
Гарвардський 43
Дніпропетровський державний 94, 95, 102
Карловий (див. також Архів Карлового університету) 281, 286, 372, 387
Київський 185, 385, 419
Краківський 397, 426
Львівський 396, 426
Полтавський 370, 408
Торонтський 42, 146
Харківський державний 102
Ягеллонський 47
Університетська бібліотека у Празі див. Бібліотека
Управа
Головна товариства Українського Блакитного Хреста 358, 429
Головна Української всепрофесійної робітничої спілки в Чехословаччині 373, 410
Головна української громади в Чехо-Словаччині, Прага 203
головного комісара уряду УНР 358, 402
громади кубанців в ЧСР, м. Прага 239, 380, 415
кооперативної столярної артілі робітників-емігрантів з України 365, 432
культурно-промислового пасічного товариства ім. Прокоповича в Празі 384, 418
об'єднання українських комбатантів у Франції 386, 434
Празького відділу Української всепрофесійної робітничої спілки в Чехословаччині 385, 419
Союзу українських емігрантських організацій в Чехословаччині 240
Тарнувської філії товариства допомоги біженцям з України 364, 432
Українського правничого товариства в Чехословаччині 368, 407
української колонії в Подєбрадах 379, 414
українсько-литовського студентства в Празі 240, 394, 424
Управління державними архівами 22, 157, 163, 164, 167–169, 178, 180–183, 190–194, 351
урядовець див. посада, звання (див. також вид професійної діяльності)
Усачов Олександр 259
Установчі збори 202, 238, 296, 396, 426
учитель див. вид професійної діяльності

Ф

факсиміле 62, 283
Феденко Панас 54
Федеральна архівна служба РФ 128
Федеральний архів ФРН 45, 126
Федеративна Республіка Німеччина див. Німеччина
Федик Михайло 72, 378, 414
Федорук Олександр 79, 151 (див. також Державна служба контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України)
Федюшка (Євшан) Микола 236, 437
Філадельфія 49
філателіст див. вид професійної діяльності
Філія
Бернська Української селянської спілки, м. Берн 377, 413
Ервеніцька Української селянської спілки, м. Ервеніце 376, 413

Йозефовська Української селянської спілки 369, 407
кооперативних курсів Української селянської спілки в Йозефові 369, 407
Літомнєржицька Української селянської спілки, м. Літомнєржице 376, 413
Лоуновіцька Української селянської спілки, м. Лоуновіце 377, 413
Національної ради українських жінок в Чехословаччині 243, 379, 415
Першої Української центральної ради в м. Празі 239
Подєбрадська Української селянської спілки 369, 407
Празька Української селянської спілки, м. Прага 290, 408
Пшібрамська Української селянської спілки, м. Пшібрам 376, 413
Срєбрно-Скальська Української селянської спілки, м. Срєбрно-Скала 376, 413
Товариства охорони воєнних могил у м. Рогатині 265, 435
Українського військового комітету допомоги в м. Грац 360, 430
Української студентської спілки в м. Брно 374, 411
філокартичний документ див. документ
фільм див. документ
Фінляндія 283
фонд
інституційний 42, 43, 69, 70, 77, 137, 203, 228, 269, 272, 277, 278, 281, 285, 302, 354, 400
особовий 35, 42, 43, 60, 137, 174, 188, 191, 198, 206, 212, 213, 216, 219, 226, 228, 240, 245, 248, 268, 272, 277, 278, 281, 285–287, 302, 315, 343, 344, 354, 400
Фондовий каталог див. Центральний фондовий каталог
фотографія (фотодокумент, фотопозитив, світлина) див. документ
фотоальбом (альбом) 60, 61, 64–66, 71, 72, 129, 174, 217, 262, 263–267, 285, 287, 295, 303, 335, 435, 436
Фотографічне товариство "Світло" організації інтернованих українців у Фрайштадському таборі див. Товариство
фотодокумент див. фотографія
фотопозитив див. фотографія
Фрайштадт 244, 265, 392, 423, 435, 437, 438
Франко Іван 260
Франція 17, 47, 56, 67, 93, 94, 113, 124, 138, 139, 144, 145, 147, 176, 193, 198, 199, 224, 225, 264, 266, 270, 277, 278, 283, 356, 360, 361, 373, 374, 386, 411, 428, 430, 431, 433, 434, 436
Фролов Леонід 374, 411
Фундація Українознавчих Студій Австралії 49
Фюрнстенберг Карл 365, 432

Х

характеристика див. оперативна (оперативно-чекістська) розробка
Харків 102, 165, 175, 192, 193, 220, 221, 235, 243, 249, 263, 271, 291, 396, 426
Харківська губернія див. губернія
Харківська міська управа, м. Харків 235
Харківський державний університет див. університет
Харківський повітовий суд див. повітовий суд
Харківський центральний історичний архів див. Архів
Хартлі Джанет М. 46, 146
Хасевич Ніл 259
Хахутов Шалва 235
Хвильовий Микола 259
Хейровський Ярослав 286
Хилецький Володимир 382, 416
Хіміко-технологічний гурток при Українській господарській академії 220
"Хліборобська Україна" див. періодичне видання
Хмельницький Богдан 323
Хмелюк Василь 54, 75, 287
"Холмська земля" див. періодичне видання
Холодний Петро 84, 356, 428

Холодний Петро мол. 256, 259
Хорватія 113
Хорн 378, 414
Хоткевич Гнат 260
Храпливий Євген 122
Христюк Павло 183
Хрущов Микита 22, 170
художник див. вид професійної діяльності
Художній інститут 367, 406

Ц

Центр
  інформаційних технологій 115
  інформаційно-бібліотечних технологій ЦНБ 103
  реставрації та консервації 103
  Центрально- та Східноєвропейських ресурсів імені Петра Яцика 42, 146
Центральна наукова бібліотека АН Литви 177
Центральна наукова бібліотека ім. В. Вернадського (див. також Національна бібліотека України ім. В. Вернадського) 94, 95, 100–103, 107
Центральна Рада див. Українська Центральна Рада
Центральне архівне управління див. Головне архівне управління
Центральне бюро біженців з України 358, 430
Центральне статистичне управління 253
Центральний архів давніх актів у Києві див. Центральний державний історичний архів України, м. Київ
Центральний архів революції 179
Центральний виконавчий комітет табору військовополонених в Йозефові див. Комітет
Центральний виконавчий комітет українських емігрантських організацій для проведення акцій протесту проти польського терору на західних землях України, м. Прага див. Комітет
Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (Центральний державний архів Жовтневої революції УРСР) 7, 12, 24–26, 48, 52, 57, 58, 60, 62, 64, 69–74, 91, 128, 155, 160, 175, 176, 181, 185, 190, 192, 193, 202, 218–220, 224, 231, 235, 236, 238, 239, 241, 243–246, 249, 250, 255, 262, 263, 268–272, 275, 277–279, 288–290, 295, 297–299, 301–304, 306, 320, 321, 354, 357, 358, 386–389, 394–396, 400, 401, 428, 442
Центральний державний архів військово-морського флоту див. Російський державний архів військово-морського флоту
Центральний державний архів громадських об'єднань України (Партійний архів) 26, 48, 56, 60, 64, 74, 75, 109, 118, 126, 139, 176, 256, 266, 268, 285, 295, 298, 301, 302, 304, 400, 435, 441
Центральний державний архів давніх актів див. Російський державний архів давніх актів
Центральний державний архів Жовтневої революції СРСР див. Державний архів Російської Федерації
Центральний державний архів Жовтневої революції УРСР див. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України
Центральний державний архів зарубіжної україніки 20, 34, 36–39, 130, 131, 133, 134, 136, 140–143, 149, 151, 153–155, 290, 291, 293, 295, 298, 302, 304, 310–312, 314, 316, 318, 438
Центральний державний архів кінофотофонодокументів УРСР див. Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г. С. Пшеничного
Центральний державний архів літератури і мистецтва СРСР 225, 226
Центральний державний архів Молдови 126
Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України 45, 66, 69, 71, 73, 75, 76, 109, 116, 129, 151, 177, 228, 236, 242, 256, 259, 260–262, 290, 295, 302, 303, 440

Центральний державний архів Радянської армії 100, 225
Центральний державний воєнно-історичний архів СРСР 100
Центральний державний електронний архів України 133, 141
Центральний державний історичний архів УРСР 22, 23, 25, 30, 58, 59, 62, 69, 71, 90, 92, 152, 157, 160, 169–172, 174–176, 178, 181–184, 187–194, 196–205, 208–210, 212, 213, 215–220, 222, 224–233, 235–239, 241, 242, 245–249, 256, 261–263, 269–276, 289, 338–340, 343, 351, 353, 361, 388, 389, 394–396 (див. також Центральний державний історичний архів України, м. Київ; Центральний державний історичний архів України, м. Львів)
Центральний державний історичний архів СРСР див. Російський державний історичний архів
Центральний державний історичний архів України, м. Київ 69–71, 73, 91, 92, 99, 152, 289, 295, 438 (див. також Центральний державний історичний архів УРСР)
Центральний державний історичний архів України, м. Львів 76, 91, 99, 151, 236, 289, 295, 304, 437 (див. також Центральний державний історичний архів УРСР)
Центральний державний кінофотофонодокументів України ім. Г. С. Пшеничного (Центральний державний архів кінофотофонодокументів УРСР) 60–62, 64, 65, 69, 71, 76, 126, 129, 163, 171, 173, 174, 188, 236, 241, 242, 256, 262, 263, 285, 288, 289, 295, 302–304, 400, 435
Центральний державний науково-технічний архів України 126
Центральний державний спеціальний архів СРСР 59, 224, 225, 237, 238
Центральний допомоговий комітет української еміграції в Празі див. Комітет
Центральний історичний архів Москви 89
Центральний комітет єврейської соціалістичної робітничої партії див. партія
Центральний комітет Комуністичної партії України див. партія
Центральний комітет Української партії соціалістів-революціонерів див. партія
Центральний науковий архів АН України 96
Центральний союз українського студентства в Празі див. Союз
Центральний Судовий архів див. Архів
Центральний фондовий каталог (Центральний каталог; Фондовий каталог) 91, 97, 109, 110, 115, 118, 120, 121, 130, 131, 133, 156
церква 35, 137, 265, 280
церковна організація (установа, заклад, гурток) див. організація
Церковна рада Української православної автокефальної церкви в Парижі 361, 430
церковний діяч див. вид професійної діяльності
Цимбал Богдана 45
Цимбал Віктор 259
циркуляр 179, 183
Цурканов Костянтин 371, 408
Цюрих 398, 427

Ч

Ченстохова 233, 356–358, 368, 373, 394, 401, 410, 424, 429, 432, 433
Ченстоховська група Української партії соціалістів-революціонерів див. партія
Червона армія див. Армія
Червоненко Степан 172
Черінь Ганна 142
Черкасенко Спиридон 385, 419
Чернишов Василь 159
Чернівці 126, 188
Чернігів 329, 331
Чернігівська губернія див. губернія
Чернігівська казенна палата див. казенна палата
Чернігівська міська дума 331
Чернігівська область див. область
Чернігівське правління 330

Чернігівський повітовий суд див. повітовий суд
Чернігівський полк див. полк
Чернігівський статистичний комітет 329
Чернявський В. 242, 244
Чесько-український комітет (допомоги українським та білоруським студентам) в Празі 203, 376, 412
Чєрношице 378, 414
Чижевський Дмитро 45, 286, 287
Чижевський Павло 372, 409
Чикаго 44
Чикаленко Євген 54, 55, 391, 421
Читальня філії товариства "Просвіта" в м. Берегове 416
член Центрального комітету див. посада, звання
Чорногорія 117
Чубар 235
Чубарєв 218
Чубинський Павло 84
Чугаєвська Людмила 79
Чумаченко Олена 79

Ш

Шабловський О. 173
Шабульдо Людмила 242, 288
Шаленко Ольга 42
Шалетт 266, 436
Шаповал Микита 53, 54, 56, 191, 203, 212, 220, 287, 362, 404, 414
Шаповал Микола 383, 417
Швейцарія 47, 121, 283, 369, 375, 377, 387, 398, 412, 413, 427, 433, 434
Швеція (Королівство Шведське) 101, 113, 121, 149, 296, 321
Швець Федір 192, 382, 416
Шевченківське відділення див. Відділення
Шевченко Тарас 84, 259, 260, 283, 289, 290, 295, 333, 337, 394, 424, 437, 440
Шевченко Федір 163
Шевчукевич Опанас 266, 436
Шелудченко Віктор 220
Шелухін Сергій 54, 199, 220, 365, 404
Шептицький Андрій 50, 211
Широцький Костянтин 84, 362, 431
Шімак Є. 286
школа 58, 122, 207, 239, 240, 259, 283, 285, 369, 375, 376, 385, 393, 407, 411, 412, 419, 423
Шмельов В. 97
Шрамченко Левко 385, 418
Шрамченко Святослав 286
Штаб
  дивізії 354, 357, 402, 428, 429
  інтернованих військ армії УНР 357, 429
Штернберк 378, 414
Шугаєвський 218
Шульгін Олександр 224

Щ

Щербак Микола 49
Щербаківський Вадим 47, 48, 54, 76, 285, 290, 370, 408, 440
Щербина Федір 286
щоденник 7, 36, 192, 283

Ю

Югославія 48, 283
ЮНЕСКО 113, 152, 302
юрист див. вид професійної діяльності

Я

Яворницький Дмитро 259
Ягеллонський університет див. університет
Яковенко Сергій 49
Яковлєва Лариса 24, 26, 60, 74, 80, 163, 168, 269, 270, 288, 289
Яковлів Андрій 50, 52, 395, 425
Янчук М. 84
Японія 138
Ярослав 368, 406
Ярошенко Андрій 244
Яценко Олег 45
Яцик Петро 42, 146
Яцишина Оксана 79

ПЕРЕЛІК ІЛЮСТРАЦІЙ

с. 8 Аркадій Животко працює над історією української преси в таборі для переміщених осіб в Ашафенбурзі (Баварія, літо 1945 р.). [275, с. іі]

с. 9 Прага, 1930-ті рр. http://worldonpostcards.files.wordpress.com/2009/05/czech-prague4.jpg?w=700&h=435

Будівля Тосканського палацу, в якій розміщувалися Російський закордонний історичний архів та до 1 січня 1939 р. – Український історичний кабінет.
[494, вклейка між с. 320 і 321]

с. 16 Петро Андрусів. Емігрант. Обкладинка Порадника Товариства опіки над українськими емігрантами (Львів, 1923). [421, с. 38]

с. 23 Посвідчення В'ячеслава Стрельського, 1946 р.
Державний архів м. Києва, ф. Р-1535, оп. 2, спр. 23, арк. 1

с. 24 Виступ Людмили Лозенко на читаннях, присвячених памяті Гордія Пшеничного, ліворуч – Іван Бутич, 1999 р.
ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. зб. 0-214948.

Директор ЦДАЖР УРСР Лариса Яковлєва на прес-конференції Бориса Іваненка у зв'язку з його призначенням на посаду начальника Головархіву УРСР, 1989 р.
ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. зб. 0-172455

с. 25 Перепочинок перед конференцією з нагоди 80-річчя заснування Музею визвольної боротьби України: Микола Мушинка поряд із мистецькою інсталяцією у фойє Слов'янської бібліотеки з власною книжкою про долю Музею (Прага, жовтень 2005 р.).
З архіву автора

с. 26 Виступ головного зберігача фондів ЦДАГО України Анатолія Кентія на вечорі пам'яті Гордія Пшеничного, 1999 р.
ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. зб. 0-214938

с. 27 Марина Палієнко, автор праці "Архівні центри української еміграції (створення, функціонування, доля документальних колекцій)" (2008).

с. 33 Праця Патриції Кеннеді Ґрімстед "Трофеї війни та імперії. Архівна спадщина України, Друга світова війна та міжнародна політика реституції" (2001)

с. 39 Іван Огієнко, не пізніше 1942 р. [376, с. CLXXI]

с. 41 Перший в Україні огляд архівної україніки в Канаді, укладений Богданом Кравченком (1990)

с. 42 Праця Ірини Матяш "Архівна україніка в Канаді: історіографія, типологія, зміст" (2008)

с. 43 Микола Бутович. Обкладинка праці Володимира Січинського "Чужинці про Україну" (1942). [421, с. 54]

с. 44 Іван Мірчук, не пізніше 1942 р. [376, с. CLX]

с. 45 Дмитро Чижевський, не пізніше 1942 р. [376, с. XCVI]

с. 46 Довідник Джанет М. Хартлі "Архівна україніка у Великобританії" (1993)

с. 48 Вадим Щербаківський, не пізніше 1942 р. [376, с. XCVI]

с. 50 Андрій Яковлів, не пізніше 1942 р. [376, с. XCV]

с. 51 Симон Наріжний (Прага, 1928 р.) [376, с. III]

Дмитро Дорошенко, не пізніше 1942 р. [376, с. CLXXVIII]

с. 52 Василь Біднов, портрет роботи Катерини Антонович. [376, с. CLIX]

Частина бібліотеки Українського високого педагогічного інституту імені М. Драгоманова. На столі – каталоги. [376, с. CXLIII]

с. 53 Степан Сірополко, не пізніше 1942 р. [376, с. CXXXV]

Володимир Січинський. Дереворит "Україна. Доба готики і ренесанса" з праці "Стилі" (Прага, 1926). [421, с. 105]

с. 54 Василь Сімович, не пізніше 1942 р. [376, с. CXXXIV]

Наталія Геркен-Русова. Обкладинка праці Софії Русової "Наші визначні жінки" (1934). [421, с. 58]

с. 55 Євген Чикаленко, не пізніше 1942 р. [376, с. CXIV]

Сцена з вистави "Наталка-Полтавка" (Йозефів, 1921). [137]; опубл.: [377, с. 172]

с. 56 Микола Галаган, не пізніше 1942 р. [376, с. CXLIX]

Іван Горбачевський, не пізніше 1942 р. [376, с. XCI]

с. 57 Іван Шовгенів, не пізніше 1942 р. [376, с. CIX]

Олена Теліга з чоловіком Михайлом [142]; опубл.: [377, с. 186]

с. 60 Ніна Топішко, директор ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного.
http://www.archives.gov.ua/Archives/Images/Topishko.jpg

с. 61 Дмитро Антонович та Симон Наріжний, 1930-ті рр. [369]

с. 62 Праця Патриції Кеннеді Ґрімстед "Празькі архіви" у Києві та Москві: повоєнні розшуки і вивезення еміграційної архівної україніки" (2005)

с. 63 Микола Мушинка залишає запис у книзі відгуків про виставку з нагоди 80-річчя заснування МВБУ у Празі. Поряд – дружина Магда Мушинка (Прага, жовтень 2005 р.)
З архіву автора

Патриція Кеннеді Ґрімстед презентує працю "Празькі архіви" у Києві та Москві. Повоєнні розшуки і вивезення еміграційної архівної україніки" на конференції з нагоди 80-річчя заснування МВБУ. Зліва направо: Богдан Зілинський, Микола Мушинка, Тетяна Боряк, Патриція Кеннеді Ґрімстед. Портрет Симона Наріжного
З архіву автора

с. 65 Слов'янська бібліотека, Прага.
http://www.ukrajinci.cz/zobrazit-obrazek/--12203.jpg

Титульна сторінка видання Мирослави Мудрак "Понад кордонами: модерна книжкова графіка 1914–1945" (2008). [421]

с. 66 Юрій Балицький (Вихор). Обкладинка праці Василя Сімовича "Практична граматика української мови" (1918). [421, с. 41]

с. 65 Праця Марини Палієнко "Архівні центри української еміграції" (2008).

с. 75 Василь Хмелюк.
http://www.ukrainians-world.org.ua/ukr/peoples/b0dc7823e568d879/

Путівник по ЦДАГО України (2001) – перший довідник у серії "Архівні зібрання України".

с. 76 Скріншот розділу "Архівні матеріали, повернуті та передані в Україну у 1993–2010 рр." веб-порталу "Архіви України". [175]

с. 82 Б. Шіппіх. Поштівка "Чужого не хочу, а свого не віддам!" (Київ, [1917–1918]).
ЦДАЗУ, ф. 18, оп. 1, спр. 1, арк. 1

с. 85 Олександр Грушевський.
http://www.ukrainians-world.org.ua/pic/689bbbe4-t.jpg

с. 86 Михайло Грушевський. [376, с. LXXXV]

с. 87 Дмитро Багалій.
http://www.ukrainians-world.org.ua/pic/f8f25c7e-b.jpg

с. 92 Презентація архівної україніки в Москві: Патриція Кеннеді Ґрімстед вручає директору РДАДА Михайлу Риженкову щойно опублікований том регестів Руської (Волинської) метрики (Москва, вересень 2002 р.). З архіву автора

с. 108 Скріншот Археобібліобази Патриції Кеннеді Ґрімстед на сайті Міжнародного інституту соціальної історії (Амстердам).
http://www.iisg.nl/abb/

с. 114 Скріншот розділу "Архівна україніка" веб-порталу "Архіви України". [179]

Скріншот розділу "Публікації про архівну україніку в країнах світу". [182]

с. 118 Підписання керівниками архівних служб України та Чеської Республіки Геннадієм Боряком і Вацлавом Бабічкою Угоди про співробітництво між Державним комітетом архівів України та Міністерством внутрішніх справ Чеської Республіки (Прага, жовтень 2005 р.). З архіву автора

с. 122 Будівля УВАН у США.
http://www.ukrajinci.hu/arhiv/hrom_6_00_ua/juvilej_elemei/image003.jpg

с. 128 Перша книга першого тому міжархівного довідника "Реєстр розсекречених архівних фондів України" (2009).

с. 137 Довідник "Архівна україніка в Канаді" (2010).
http://undiasd.archives.gov.ua/img/auc.jpg

с. 140 Скріншот головної сторінки веб-сайту ЦДАЗУ України. http://tsdazu.gov.ua/

с. 158 М. Михалевич. Різдвяна поштівка "Поклонімся Рожденному" (Канада, б. м., б. р.).
ЦДАЗУ, ф. 18, оп. 1, спр. 4, арк. 39

с. 160 Максим Славінський, не пізніше 1942 р. [376, с. CXI]

Валентин Садовський, не пізніше 1942 р. [376, с. CX]

с. 161 Августин Волошин.
http://zakarpattya.net.ua/images/zakarpattya20090321183849.jpg

Євген Вировий, не пізніше 1942 р. [376, с. CCVII]

с. 162 Постанова на арешт Миколи Галагана у Празі, видана 23 травня 1945 р. відділом контррозвідки "СМЕРШ" 4-ї гвардійської танкової армії. [234, с. 641]

с. 164 Перше засідання наукової ради при начальнику УДА НКВС УРСР. Другий ліворуч: Іван Олійник, поряд – В'ячеслав Стрельський. Перший праворуч – Пантелеймон Гудзенко, четвертий – Павло Павлюк.
ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. зб. А-9 II-69

Співробітники УДА НКВС УРСР, 1943 р.* Зліва направо: другий – Гордій Пшеничний, четвертий – Пантелеймон Гудзенко, шостий – Павло Павлюк, восьмий – Іван Олійник. ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. зб. 0-194777 0-282; опубл.: [410, с. 264]

с.165 Технік-лейтенант Гордій Пшеничний, директор ЦДАКФФД УРСР (1943) http://www.archives.gov.ua/Publicat/Grimsted_P_K/Doc.php; опубл.: [251, с. 221]

Григорій Неклеса виступає на нараді архівістів (Харків, червень 1957 р.) ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. зб. 0-62094

с. 166 Урочиста церемонія підписання акта про передання архівних матеріалів. Підписує акт заступник начальника АУ НКВС УРСР П. Павлюк. Зліва направо (стоять): З. Нєєдли, В. Носек, Й. Боровичка, В. Пешак, В. Зорін, Г. Пшеничний (Прага, 4 вересня 1945 р.) ЦДКФФА ім. Г. Пшеничного, од. зб. 0-58651; опубл.: [188, с. 226]

На обіді у посла СРСР в Чехословаччині В. Зоріна, даному на честь завершення робіт представниками АУ МВС УРСР (Прага, вересень 1945 р.) ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. зб. 0-3960

с. 168 Потяг з архівними матеріалами, що відправляються в Україну. На вокзалі Градчани, вересень 1945 р. ЦДКФФА ім. Г. Пшеничного, од. зб. 0-3967; опубл.: [188, с. 226]

с. 172 Начальник АУ МВС УРСР Семен Пількевич виступає на Республіканській нараді керівних робітників архівних органів МВС УРСР (17–20 травня 1949 р.). ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. зб. 0-16292

с. 171 Директор ЦДАКФФД УРСР Гордій Пшеничний, 1960 р. ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. зб. 0-213638

с. 175 "Хвилі Кубані". Збірник Громади українців з Кубані. Ч. 1. Прага, 1927 р. http://www.archives.gov.ua/Sections/Ukrainci/CDAZU/index.php?234

с. 182 Документи ЦДІА УРСР (Київ, 1944 р.). ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. зб. 0-293

Архівісти за роботою, 1944–1945 рр. ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. зб. 0-194783

с. 184 В'ячеслав Стрельський (ліворуч) з Пантелеймоном Гудзенком (праворуч) і Гордієм Пшеничним (другий ліворуч) на відновленні Хрещатика, 1944 р. Державний архів м. Києва, ф. Р-1535, оп. 2, спр. 34, арк. 1

В'ячеслав Стрельський – директор ЦДІА УРСР (1945–1947) у робочому кабінеті [441, с. 172]

с. 186 Заступник начальника УДА НКВС Павло Павлюк на Республіканській нараді істориків-архівістів УРСР (15–18 травня 1945 р.). ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. зб. 0-339

Учасники Республіканської наради істориків-архівістів УРСР. Зліва направо у першому ряду: Г. Ганночка, В. Вострікова, п'ятий – Г. Пшеничний, Л. Добровольська, І. Олійник; у другому третій зліва – П. Гудзенко, П. Павлюк (15–18 травня 1945 р.). ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. зб. А-9 П-133

---

* У публікації "Пантелеймон Петрович Гудзенко (1907–1994): історик, архівіст, археограф і організатор науки. Збірник на пошану вченого з нагоди 100-річчя від дня народження і 90-річчя архівної справи України" (К., 2009) ця сама фотографія з родинного архіву П. Гудзенка датована 1 січня 1944 р. і має анотацію: "По Софии ударила шарообразная молния".

с. 187 Валентина Зикова, 1940-і рр. [116]

с. 189 Бібліотека (відділ науково-довідкової літератури) ЦДІА УРСР, нині – Державна наукова архівна бібліотека, м. Київ, 1944–1945 рр.
ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. зб. А-9 П-62

с. 191 Управа УГК в Празі. Зліва направо: Никифор Григоріїв, Микита Шаповал (голова), Микола Галаган, 1923 р. [376, с. CXXXI]

с. 193 "Студентський вісник". Бюлетень Центрального союзу українського студентства. Ч. 8–10. Прага, липень – вересень 1924 р.
http://www.archives.gov.ua/Sections/Ukrainci/CDAZU/index.php?17;

Архіви губернаторства "Трансністрії", підготовлені до відправлення до Радянського Союзу зі станції Валеа Судулуй (Румунія, 4 лютого 1945 р.).
ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. зб. 0-269

с. 196 "Соціяль-демократ". Орган закордонних організацій Української соціал-демократичної робітничої партії. Ч. XIX. Подєбради, 1937 р.
http://www.archives.gov.ua/Sections/Ukrainci/CDAZU/index.php?38;

с. 197 План роботи ЦДІА УРСР на 1946 р. (перший аркуш). [22, арк. 2]

с. 199 Сергій Шелухін. [376, с. XCVII]

с. 200 "Суспільство". Видання Українського інституту громадознавства у Празі. Ч. I–II. Прага, 1925 р.
http://www.archives.gov.ua/Sections/Ukrainci/CDAZU/index.php?19;

с. 203 Виклад проф. Івана Шовгенова з аналітичної геометрії для слухачів УГА в Подєбрадах. [376, с. CI]

с. 205 Список фондів Спеціального відділу ТФ, які підлягають упорядкуванню у 1947 р. (перший аркуш). [29, арк. 8]

с. 207 Виступ заступника міністра внутрішніх справ УРСР Івана Лобуренка на нараді за результатами обстеження роботи АУ МВС УРСР, липень 1947 р. З лівого боку від Івана Лобуренка – начальник АУ МВС УРСР Пантелеймон Гудзенко.
ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. зб. 0-4341

с. 209 Архівосховище ЦДІА УРСР, 1948 р.
ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. зб. 2-39998

с. 210 Виступ директора ЦДІА УРСР Івана Олійника на Республіканській нараді керівних робітників архівних органів МВС УРСР (17–20 травня 1949 р.).
ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. зб. 0-16301

с. 211 Перший сенат УВУ в Празі (1921–1922). Сидять зліва направо: С. Смаль-Стоцький, О. Колесса, С. Дністрянський; стоять: Д. Антонович, М. Лозинський, В. Старосольський. [376, с. LXXXVIII]

"Наша спілка". Часопис Української селянської спілки. Ч. 2–3. Прага, листопад – грудень 1923 р.
http://www.archives.gov.ua/Sections/Ukrainci/CDAZU/index.php?14

с. 214 Титульна сторінка залікової книжки студентки Олени Шовгенової (Теліги), 1923 р. [260, с. 131]

Президія урочистої академії 10-ліття УВПІ в Празі 1933 р. Зліва направо: проректор Леонід Білецький, ректор Василь Сімович, секретар Професорської ради Степан Риндик. [376, с. CXXXII]

с. 216 Наукові співробітники ЦДІА УРСР упорядковують документи, 1949 р.
ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. зб. 0-4326

с. 220 Будівля ЦДАЖР УРСР у м. Харкові, 1948 р.
ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. зб. 4-17127

с. 221 Лариса Гусєва виступає на Республіканській нараді керівних робітників архівних органів МВС УРСР (17–20 травня 1949 р.).
ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. зб. 0-16299

Педагогічна рада матуральних курсів в Подєбрадах, 1923 р. [376, с. CV]

с. 222 Пластова молодь Української гімназії в Ржевніце (Прага, 1932 р.). [376, с. CXCIII]

Під час занять хлоп'ячому інтернаті Української гімназії в Ржевніце. Стоїть вихователь М. Калинець. [376, с. CXLV]

с. 228 Будівля ЦДІА УРСР у м. Києві по вул. Володимирській, нині – ЦДАМЛМ України (1960-ті рр.).
ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. зб. А-128 П-12, 92,95

с. 232 Виступ директора ЦДІА УРСР у м. Києві Михайла Тесленка, 1959 р.
ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. зб. 0-63319

с. 234 Члени "Українського соколу" в Подєбрадах. [376, с. CLXXXII]

Будинок (ліворуч) та їдальня (праворуч) Української гімназії в Модржанах. [376, с. CL]

с. 236 Начальник відділу комплектування АУ МВС УРСР Валентина Коновалова виступає на Республіканській нараді інспекторського складу архівних відділів (18–21 березня 1958 р.).
ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. зб. 0-58971

с. 240 Драматичний гурток у Німецькому Яблонному, початок 1920-х рр. [376, с. XXXIII]

с. 243 Архівосховище ЦДАЖР УРСР (Харків, 1961 р.).
ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, од. зб. 0-72904

с. 252 Микола Бутович. Обкладинка збірки віршів Костя Вагилевича "Україна непоборна" (Б. м., б. р.). [421, с. 50]

с. 256 Петро Холодний-молодший. Обкладинка альманаху "Дніпро" за 1923 р. [421, с. 110]

с. 257 Лев Гец. [421, с. 123]

Микола Бутович. Обкладинка часопису "Літопис Червоної калини" (1937). [421, с. 51]

Роберт Лісовський. Обкладинка збірки поезій Олега Ольжича "Вежі" (1938). [421, с. 91]

Святослав Гординський. Обкладинка двотижневика для плекання домашньої культури "Нова хата". Ч. 2. Львів, 1935. [421, с. 66]

с. 258 Павло Ковжун, Микола Бутович, Роберт Лісовський, не пізніше 1942 р. [376, с. CCIX]

Річна виставка Української студії пластичного мистецтва в Празі. [376, с. CLIII]

с. 261 Накладна паперова печатка УВУ. [376, с. LXXXVI]

Накладна паперова печатка УІФТ в Празі. [376, с. CLVIII]

с. 265 Святкування Великодня 1921 р. Фрагмент альбому "Табори інтернованих українців. 1918–1921 рр.". [137]

с. 266 Палітурка фотоальбому "Збірка світлин 2-го військ[ового] відділу МВБУ". [129]

с. 267 Палітурка фотоальбому Олени Теліги. [143]

с. 273 Список фондів Спеціального відділу таємних фондів ЦДІА УРСР від 15 квітня 1952 р. (перший аркуш). [98, арк. 4; опубл.: 188, с. 164]

с. 274 Список фондів організацій, установ і особових фондів українських емігрантів Відділу фондів республіканських установ ЦДІА УРСР у м. Києві від 6 січня 1962 р. (перший аркуш). [103, арк. 85; опубл.: 188, с. 205]

с. 276 Список фондів Українського історичного кабінету в Празі після розбирання матеріалів Кабінету співробітниками Відділу таємних фондів ЦДІА УРСР в жовтні–листопаді 1945 р. (перший аркуш). [120, арк. 9]

с. 282 Олександр Колесса, не пізніше 1942 р. [376, с. XCI]

с. 284 Поштівка з з виглядом експозиції військового відділу Музею визвольної боротьби України.
http://www.archives.gov.ua/Publicat/Mushynka_M/Images.php; Опубл.: [370]

Поштівка з виглядом експозиції театрально-мистецького відділу Музею визвольної боротьби України.
http://www.archives.gov.ua/Publicat/Mushynka_M/Images.php; Опубл.: [370]

с. 287 Олександр Лотоцький. [376, с. XCVI]

с. 289 Микола Садовський. [376, с. CCXVI]

с. 292 "Український інженер". Орган Союзу організацій інженерів українців на еміграції. Ч. 4. Подєбради, 1932 р.
http://www.archives.gov.ua/Sections/Ukrainci/CDAZU/index.php?34

"Вістник Союзу українських емігрантських орґанізацій в ЧСР". Ч. 5. Прага, червень 1931 р.
http://www.archives.gov.ua/Sections/Ukrainci/CDAZU/index.php?31

с. 293 "Українське книгознавство". Орган гуртка бібліологів при Українській господарській академії в ЧСР. Збірник 1. Подєбради, травень 1922 р.
http://www.archives.gov.ua/Sections/Ukrainci/CDAZU/index.php?12

Петро Зленко, не пізніше 1942 р. [376, с. CLXXII]

с. 294 Марія Дольницька-Недбаль. Обкладинка збірки поезій Олександра Олеся "Чужиною" (1919). [421, с. 68]

с. 296 Ірина Наріжна. Обкладинка праці Костя Лоського "Історія і система римського приватного права" (1923). [421, с. 97]

с. 297 Пам'ятник українським воякам в Ліберці, де розташовувався табір для українських військовополонених. [376, с. XXXVI]

с. 301 Вивіска української еміграційної гімназії в Йозефові. [376, с. XXXVII]

с. 307 Микола Битинський. Обкладинка неперіодичного журналу "Гуртуймося" (1933). [421, с. 42]

с. 310 Карта міжвоєнної Чехословацької Республіки.
ЦДАЗУ, ф. 17, оп. 1, спр. 14, арк. 1

SUMMARY

Boriak, Tetiana. The Documentary Heritage of the Ukrainian Emigration in Europe: the Prague Archives (1945–2010). – Nizhyn, 2011. – 544 pp.

Boriak, Tetiana. Dokumental'na spadshchyna ukraïns'koï emihratsiï v Yevropi: Praz'ky arkhiv (1945–2010). – Nizhyn, 2011. – 544 s.

The study deals with the phenomenon of the Prague Archives, the biggest segment of the documentary heritage of the Ukrainian emigration in Europe and a component of the so called Archival Ucrainica. Today Archival Ucrainica has become an object of a special area of Ukrainian archival studies. Simultaneously, it is the body of the documents of Ukraine's historical and cultural heritage abroad, along with the documents of foreign origin pertaining to the history of Ukraine.

Appearance of Archival Ucrainica of *imperial origin* results from the historical realities; primarily, due to Ukraine's statelessness status, when archival, librarian and museum collections have been displaced outside the country to the centers of the empires. Such dispersion of the documentary heritage of Ukraine especially grew more intensive since the 18th century, in view of Ukraine's close integration to the Russian Empire. Mass relocation of the documentary collections from Ukraine was stopped as soon as it gained its independence in 1991.

The Prague Archives is a component of other category of Archival Ucrainica – an *émigré one.* It was formed in Prague by the exiled from Ukraine following the defeat of the Ukrainian Revolution of 1917–1921. It was based on the archival, librarian and museum collections of Ukrainian emigrants, transferred from their motherland or created in new homes, mostly in European countries. Two organizations in Prague – the Museum for Liberation Struggle of Ukraine and the Ukrainian Historical Cabinet – accumulated the given documents with the aim of handing down their views and assessments respecting the Ukrainian Revolution of 1917–1921 to the descendants.

But the Soviet regime had its own vision of the Ukrainian émigré archives. Search of the "enemies of the people" who hampered building of bright Communist future was an integral part of its policy and activities. No wonder, the fighters for independent Ukraine a priori were regarded as "counterrevolutionary elements". Therefore, just before the end of World War II the special brigades were sent to Czechoslovak Republic, where they found the émigré archives and forced the Government of Czechoslovak Republic to "present" Ukrainian SSR with the first segment of the Prague Archives – the collections of the Ukrainian Historical Cabinet. The second segment (the collections of the Museum for Liberation Struggle of Ukraine) was transferred to Ukraine in 1958. Thus, with the international norms and statutory documents of both institutions being violated, the émigré archives happened to be in Ukraine.

The transferred massives of the Prague Archives were subjected to the *operational processing* by archivists according to the instructions of the special services. It included short-cycle processing aimed at extracting the data on the "enemies of the people" from the documents. Consequently, nearly 20 different types of registration documents were compiled containing the data on the "counterrevolutionary" persons or organizations. Work with the émigré fond testifies to the Soviet conceptual approach toward the people whose viewpoints were sustantially different from the official ones.

With a view of carrying out such large scale processing in difficult postwar conditions, the Special Department of Secret Fonds of the Central State Historical Archives of Ukrainian SSR was established (1945–1950). There the documents transferred in 1958 were worked up and operationally processed as well. But, actually, despite the huge amounts of operational processing, the only "survived" outcome is the Card Index of the Ukrainian emigration activists that numbers about 112 thousand cards on approx. 100 thousand people.

Since working up of the documents was directed at search of discrediting evidence, the basic archival principles of organization of archival fonds (collections) have been violated. Thus, the Prague Archives have been almost dissolved in the fonds of the Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine; the biggest depositary of the Prague Archives.

The author offers the lists of the Prague Archives fonds, reconstructed on the basis of a thorough reference apparatus: the so called fonds cases, archives' archives etc. It covers a list of the collections of the Prague Archives itself (323 items) and the related fonds of émigré origin (94 items) with the total amount of about 30 thousand files. The given lists will be of use to the researchers of the history of Ukraine and Ukrainian emigration of the 1st half of the 20th century.

The book also covers the components of the Prague Archives being preserved in other archives and libraries of Ukraine, namely: the Central State Archives of Public Organizations of Ukraine (the archival and librarian émigré collections); the H. Pshenychny Central State CinePhotoPhono Archives of Ukraine (photos); the Central State Archives and Museum of Literature and Art of Ukraine (a collection of book drawings); the State Research Archival Library (a library segment) etc. In addition to the Prague Archives, the book includes the other segments of Archival Ucrainica in the Czech Republic and Slovakia: the National Archives of the Czech Republic; the Slavonic Library; the Museum of Ukrainian Culture in Svydnyk; departmental and regional archives of the Czech Republic.

Since the Prague Archives is a component of Archival Ucrainica, the author also investigated the history of the project development in Ukraine related to the attempts at consolidation of the Ukrainian documentary heritage. The first theoretical foundations were elaborated during the initial period of Ukrainian Revolution under the *Tsentralna Rada*. The first practical steps were taken in the 2nd half of the 1920s. Further elaborations became possible in independent Ukraine.

The author identifies five periods characterized by imbalance and different intensity of work directed at search, registration and restitution / relocation of Archival Ucrainica. Establishment of *TsDAZU* (the Central State Archives of Foreign Ucrainica), a unique European archives, was a symbolic event. Besides, adoption of the "Archival Ucrainica" Sectoral Program indicated a new trend development in archival studies in Ukraine.

The given research is a *sui generis* memorial to the fighters for Ukraine's independence who, under complex immigration conditions, were concerned about progress in education, science, culture, public life in their new environment and, simultaneously, about preservation of the documentary evidence with regard to the dramatic events of the Liberation Competitions of the 1st half of the 20th century. The Prague Archives appeared exactly due to endeavors to preserve a true history of Ukraine, undistorted by the Soviet dogmas, for the descendants. It was transferred to Ukraine with the aim of using the documents, assiduously gathered by emigrants, for persecution of the "enemies of the people". Since the overwhelming majority of them were out of reach of the Soviet Secret Services, operational processing was stopped in the early 1960s, with the documents having been classified for three decades.

Only in independent Ukraine declassifying of the huge body of the documents enabled the exiled from Ukraine (following the defeat of the Ukrainian Revolution) to carry down their thoughts, hopes and views to us, through hundred thousands of pages of private and official documents. Thus, the documents have got back the function they were created for.

Наукове видання

Тетяна БОРЯК

Документальна спадщина української еміграції в Європі: Празький архів (1945–2010)

Монографія

Науковий редактор
Михайло Слободяник

Редактор
Наталія Зубкова

Художньо-технічний редактор
Майя Притикіна

Оригінал-макет
Ірини Собко

Здано до набору 03.11.2011 р. Підписано до друку 15.12.2011 р.
Формат 70x100/16. Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 44,2. Ум. фарб.-відб. 44,97. Обл.-вид. арк. 42,54.
Тираж 400 прим. Замовлення № 072.

Адреса видавця:

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3/4
(04631)7–19–72
E-mail: vidavn_ndu@mail.ru
www.ndu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.2005 р.

Адреса виготовлювача друкованої продукції:

ТОВ НВП "Ферокол"
м. Ніжин, пров. Лікарський, 7
(4631)7–14–98
E-mail: olgavlasenko2008@rambler.ru

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 3503 від 19.06.2009 р.



БОРЯК Тетяна Геннадіївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри документознавства та управління соціальними комунікаціями Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв України.

У 2003 р. закінчила історичний факультет Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Як стипендіат Програми академічних обмінів імені Фулбрайта навчалася в Канзаському університеті (Лоуренс, 2004–2006), де отримала диплом магістра історії. Стажувалася в Центрі студій Голокосту та геноцидів (Амстердам, 2006–2007).

Відповідальний секретар журналу "Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія". Сфера наукових інтересів – архівознавство, архівна україніка, історія української еміграції.

